

**TÜRKİYE
SOSYAL ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ**

**Turkish
Journal of
Social Research**

27

YIL / YEAR: 27 SAYI / ISSUE (3) ARALIK / DECEMBER 2023

ISSN 1301-370X

*Dört ayda bir yayımlanır. Uluslararası Hakemli bir dergidir.
Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.*

*Published every four months. This is a refereed Journal. All right reserved.
No part of this publication may be reproduced or utilized in any form without reference to the journal.*

MLA

**TÜRKİYE
SOSYAL
ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ**

**Turkish
Journal
of
Social
Research**

YIL / YEAR: 27 SAYI / ISSUE (3) ARALIK/ DECEMBER 2023

Sahibi / Owner

Akademisyenler Birliği Adına
Prof. Dr. İsmail ŞAHİN

Yazı İşleri Müdürü

Öğr. Gör. Mehmet Serkan YILDIRIM

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Fatma ARPACI
Prof. Dr. Çelebi ULUYOL
Doç. Dr. Gülnur AYDIN
Doç. Dr. Nuray KAYADİBİ

İngilizce Editörü

Öğr. Gör. Dr. Hatice ALTUN

Redaksiyon

Sevgican Akça FİŞENK

Baskı ve Cilt

Sertifika No:40267

ALTAN ÖZYURT MATBAACILIK

Akademisyenler Birliği Derneği Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA Dergisi), Türk dili, edebiyatı, dil bilimi, Türk tarihi ve saati ve eğitim bilimleri alanlarında özgün çalışmaları, içeren, yılda üç sayı çıkan uluslararası hakemli bir dergidir.

Dergide yayımlanan yazıların telif hakkı TSA Dergisi'ne; düşünsel, bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ethem ATAY	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Eyüp BEDİR	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Üçler BULDUK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ÇEÇEN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ELGİN	Muğla Üniversitesi
Prof. Dr. Jabbor ESHANQULOV	Özbekistan Cumhuriyeti İlimler Akademisi
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet HAYTA	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Alimcan İNAYET	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın KARAPINAR	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Birsal KARAKOÇ	Uppsala Üniversitesi
Prof. Dr. Öcal OĞUZ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin PARILTI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Vagif SULTANLI	Bakü Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Hüseyinođlu ŐAMİLOV	Bakü Folklor İnstitü
Prof. Dr. Esmal ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Refik TURAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Funda TOPRAK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Ali TORUN	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan UYGUR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Halil İbrahim YALIN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep ZAFER	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Varis ÇAKAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Lola AMİNOVA	Taşkent Devlet Şarkınaslık Üniversitesi

Yazışma Adresi:

3.Cadde (Azerbaycan Caddesi) No: 2/17

Bahçelievler-ANKARA

Tel: 0312 222 56 83

e-posta: tsadergisi@gmail.com

dergipark.ulakbim.gov.tr/tsadergisi

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES

Prof. Dr. Yasemin AKDEVELİOĞLU

Prof. Dr. Oğuz BAYKARA

Prof. Dr. Vahit İLHAN

Prof. Dr. Kerim GÜNDOĞDU

Prof. Dr. Güray KIRPIK

Prof. Dr. Ali YAKICI

Prof. Dr. Şirin OKYAYUZ

Prof. Dr. Fahri ÖZSUNGUR

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

Prof. Dr. Leyla ÖZGEN

Prof. Dr. Ferudun SEZGİN

Prof. Dr. Hande ŞAHİN

Prof. Dr. Nezir TEMUR

Prof. Dr. Zeynep TEZEL

Prof. Dr. Serkan YILMAZ

Prof. Dr. Saime YÜCEER

Prof. Dr. Suphi URAL

Doç. Dr. Hüseyin ALKIŞ

Doç. Dr. İmran ASLAN

Doç. Dr. Ferda ALPER AY

Doç. Dr. Pınar AYTEKİN

Doç. Dr. Ali Emre BİLİS

Doç. Dr. Ömer Faruk CANTEKİN

Doç. Dr. Erdem ÇANAK

Doç. Dr. Emrah ERİŞ

Doç. Dr. Evrim EROL

Doç. Dr. İlke Altuntaş GÜRSOY

Doç. Dr. Handan KARAKAYA

Doç. Dr. Evrim ŞENCAN

Doç. Dr. Gökçe KILIÇOĞLU

Doç. Dr. Ali KOZAN

Doç. Dr. Zeki ÖĞDEM

Doç. Dr. Turgay ÖNTAŞ

Doç. Dr. Zülfi Umut ÖZKARA

Dr. Öğr. Üyesi Sinan AKSEKİ

Dr. Öğr. Üyesi Ilgın AKTENER

Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY
Dr. Öğr. Üyesi Necmiye ÖZBEK ARSLAN
Dr. Öğr. Üyesi Güfte CANER AKIN
Dr. Öğr. Üyesi AYSUN KAHRAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Filiz BAYOĞLU KINA
Dr. Öğr. Üyesi Esra SAVAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Tufan ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

ÇALIŞAN ANNELER ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME Aylin AKYOL	491
EPİLEPSİ HASTALARININ PSİKOSOSYAL SORUNLARI VE SOSYAL HİZMET UYGULAMASI Sayra LOTFİ	509
KIBRIS KRALI III. JAMES (III. JACQUES) 1473-1474 Bengü GÜLMEZ.....	519
ERGENLERDE EBEVEYN KONTROLÜNÜN SAĞLIKLI BESLENME TAKINTISIYLA (ORTOREKSİYA NERVOZA) İLİŞKİSİ Fatih BAL, Seda TÜRKER, Ömer AKGÜL	527
YAŞLI YETİŞKİNLERDE YERİNDE YAŞLANMANIN YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİNİN İNCELENMESİ Fatma ARPACI	543
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN: KURAMSAL BİR TARTIŞMA Nurgül ERGÜL GÜVENDİ	553
İŞ ARAYANLARIN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGISINA YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI Bora BALUN, İsmail Hakkı DİNÇAY	567
COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE SAĞLIK HİZMETİ PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ Aslı KÖSE.....	585
SOSYAL MEDYANIN BİREYLERİN TERMAL TURİZM DESTİNASYONUNU SEÇİM KARARLARINA ETKİSİ Bahar ÇELİK, Özlem ŞENGÜL	601
KADININ TÜKETİM KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEN YENİDEN ANLAMLANDIRILMASI: NIKE ÖRNEĞİ Tuba LİVBERBER, Ahmet KAYAHAN.....	619
TÜRKİYE'DE ULUSAL BASINDA TRAHOM: CUMHURİYET GAZETESİ ÖRNEĞİ (1930-1945) Ümmügülsüm CANDEĞER, Aydın EFE	633
EREK ODAKLI KURAM ÇERÇEVESİNDE ROBINSON CRUSOE İNCELEMESİ Murat ŞAHİN, Aydan IRGATOĞLU	657

SÜRELİ YAYINLAR VE ÇEVİRİBİLİM İLİŞKİSİ: *BİRGÜN KİTAP* VE *YENİ ŞAFAK KİTAP* ÖZELİNDE ÇEVİRİ VE ÇEVİRMEN ÜZERİNE ANALİZ

Sema ÜSTÜN KÜLÜNK 669

ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ İDEALİZM, ÖRGÜTSEL SOSYALLEŞME VE ÖRGÜTSEL UYUM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Taner ATMACA, Ali GÖLMEZ 683

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYAL MEDYAYI BENİMSEME DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ VE BU DÜZEYİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Zehra ÖZKEÇECİ, Hasan ÇİFTÇİ 699

İKİNCİ/YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM BECERİSİ

Gülnur AYDIN, Emrullah GÜLTEKİN 713

KOSOVA'DA OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİNE DAİR BİR DURUM TESPİTİ

Mehmet ŞANVER, Berrin SARITUNÇ, Majlinda GJELAJ, Asude ÜNSAL 735

TAKDİM

Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi yirmi yedinci yılının üçüncü sayısını bilim camiasına sunmaktan kıvanç duymaktadır. Dergimiz yayın hayatına atıldığı günden bugüne mümkün olduğu kadar sosyal bilimlerin her dalında yapılmış çalışmalara yer vermektedir. Bu sayımızda da Eğitim Bilimleri, Tarih, Edebiyat, Sosyoloji alanlarında Türkiye'nin farklı üniversitelerinden değerli akademisyenlerimizin yazıları bulunmaktadır. Bunlar; "Aylin Akyol'un 'Çalışan Anneler Araştırmaları Üzerine Bir İnceleme', Sayra Lotfi'nin 'Epilepsi Hastalarının Psikososyal Sorunları ve Sosyal Hizmet Uygulaması', Bengü Gülmez'in 'Kıbrıs Kralı III. James (III. Jacques) 1473-1474', Fatih Bal, Seda Türker, Ömer Akgül'ün 'Ergenlerde Ebeveyn Kontrolünün Sağlıklı Beslenme Takıntısıyla (Ortoreksiya Nervoza) İlişkisi', Fatma Arpacı'nın 'Bilgi Güvenliği Yönetimi', Nurgül Ergül Güvendi'nin 'Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Kültüründe Kadın: Kuramsal Bir Tartışma', Bora Balun, İsmail Hakkı Dinçay'ın 'İş Arayanların İş Sağlığı ve Güvenliği Algısına Yönelik Bir Alan Araştırması', Aslı Köse'nin 'Covid-19 Pandemi Sürecinde Sağlık Hizmeti Performansının Değerlendirilmesi', Bahar Çelik, Özlem Şengül'ün 'Sosyal Medyanın Bireylerin Termal Turizm Destinasyonunu Seçim Kararlarına Etkisi', Tuba Livberber, Ahmet Kayahan'ın 'Kadının Tüketim Kültürü Üzerinden Yeniden Anlamlandırılması: Nike Örneği', Ümmügülsüm Candeğer, Aydın Efe'nin 'Türkiye'de Ulusal Basında Trahom: Cumhuriyet Gazetesi Örneği (1930-1945)', Murat Şahin, Aydan Irgatoğlu'nun 'Erek Odaklı Kuram Çerçevesinde Robinson Crusoe İncelemesi', Sema Üstün Külünk'ün 'Sürelî Yayınlar ve Çeviribilim İlişkisi: *Birgün Kitap* ve *Yeni Şafak Kitap* Özelinde Çeviri ve Çevirmen Üzerine Analiz', Taner Atmaca, Ali Gölmez'in 'Öğretmenlerin Mesleki İdealizmlerinin ve Örgütsel Sosyalleşme Düzeylerinin Örgütsel Uyuma Etkisi', Hasan Çiftçi, Zehra Özkeçeci'nin 'Öğretmen Adaylarının Sosyal Medyayı Benimseme Düzeylerinin Belirlenmesi ve Bu Düzeyin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi', Gülnur Aydın, Emrullah Gültekin'in 'İkinci/Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültürlerarası Etkileşim Becerisi' ve Mehmet Şanver, Berrin Sarıtunç, Majlinda Gjelaç, Asude Ünsal'ın 'Kosova'da Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Değerler Eğitime Dair Bir Durum Tespiti'" adlı makalelerdir.

Dergimiz uzun sayılabilecek yayın hayatını daha güçlü bir şekilde geleceğe taşımakta saygıdeğer sosyal bilimcilerimizin katkılarını bekliyor. Bu zamana kadar katkı yapmış olanlara teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Editörler Kurulu

ÇALIŞAN ANNELER ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Aylin AKYOL**

ÖZ

Bu çalışmanın amacı 1992-2019 yıllarında uluslararası alanyazında çalışan anneler konusundaki araştırmaları inceleyerek mevcut durum değerlendirmesi yapmaktır. Çalışmada derleme makale türü benimsenerek alanyazın taraması yapılmakta ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında elektronik veri tabanlarından (ScienceDirect, Ebsco, Emerald, JSTOR) ‘annelik’, ‘çalışan anneler’ anahtar kelimeleriyle yapılan alanyazın taramasında ulaşılan 51 makale değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmalar yazarları, yayın yılı, yayınlandığı dergi, kullanılan araştırma yöntemi ve inceleme konuları açısından incelenerek kronolojik şekilde (1992-2019) tablo ile açıklanmaktadır. Çalışma sonucunda incelenen makaleler kapsamında en sık 2011, 2012 ve 2014 yıllarında makale yayınlandığı görülmektedir. Makalelerin yayınlandığı dergiler, Journal of Marriage and Family, Gender & Society, Women’s Studies International Forum, International Journal of Sociology and Social Policy şeklinde olmaktadır. Makaleler sıklıkla nicel ve nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. İncelenen makaleler araştırma konuları bakımından ise çeşitlenmektedir. Ayrıca çalışmada, R programlama kullanılarak bibliyometrik analiz yapılması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma ileriki uygulamalı ve teorik çalışmalara temel oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Çalışan anneler konusunda sosyal bilimler alanında sosyoloji gibi farklı disiplinlerde ulusal alanyazına ilişkin oldukça araştırma bulunmakla birlikte, özellikle işletmecilik konularına yönelik daha fazla sayıda araştırma yapılma ihtiyacı olduğu ortaya çıkmaktadır. İleriki araştırmaların çalışan annelerle ilgili farklı konulara odaklanması ve farklı araştırma yöntemleri kullanarak alanyazını zenginleştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Annelik, çalışan anneler, alanyazın taraması.

A REVIEW OF WORKING MOTHERS RESEARCH

ABSTRACT

This paper aims to analyze research on working mothers in international literature from 1992 to 2019, employing literature and document review methods. It evaluates 51 articles, selected using the keywords "motherhood" and "working mothers" from electronic databases. The analysis includes authorship, publication year, journal, research method, and topics, presented in a chronological table. Most articles were published in 2011, 2012, and 2014, predominantly in journals like the Journal of Marriage and Family, Gender & Society, and the Women’s Studies International Forum. Quantitative and qualitative methods are the most common research approaches. The study reveals a diversity of topics and suggests that while there is substantial research in sociology on working mothers, more focused studies in business management using R programming are needed. Future research should diversify topics and methods to enrich the literature on working mothers.

Keywords: Motherhood, working mothers, literature review.

GİRİŞ

Günümüz rekabetçi iş ortamında kadınların istihdama katılımında yaşanan artışla birlikte çalışan kadınların iş yaşamının gerekli niteliklerini taşıması beklenmektedir. Örgütsel yaşamda kadınlar örgütlerin düzenli işleyişini bozan kişiler olarak ifade edilebilmektedir. (Ayyıldız-Ünnü, 2015: 238). Örgütsel yaşamdaki teori ve davranış alanlarında toplumdaki farklı güç ilişkileri sebebiyle kadınların çalışma deneyimlerinin erkeklerden farklı olabileceği dikkate alınmamıştır (Burrell ve Hearn, 1989).

* Bu çalışma 03-05 Eylül 2020 tarihlerinde 28. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, aylin-akyol@hotmail.com, aakyol@adiyaman.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2700-5111>

Ataerkil toplumsal yapıda kadına toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında atfedilen çocuk bakımı ve yetiştirilmesi sorumluluğu çalışma yaşamında kadının ilerlemesi ve fırsatlara ulaşması açısından dezavantaj oluşturmaktadır. Biyolojik anlamda kadının sahip olduğu annelik özelliğinin yanısıra toplumsal cinsiyet temelinde annelik görev ve sorumluluklarının çoğunlukla kadına bırakılması anneliği ileri yaşlara ertelemeye ve çalışan annelerin çeşitli sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. İş ve aile yaşamının bütüncül doğası ve birbirlerini olumlu veya olumsuz biçimde etkilemesi konunun önemini göstermektedir. Kurumların annelik sürecinde kadın çalışanlar için pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilen esneklik, doğum ve süt izinleri gibi alternatif uygulamalar getirmesine rağmen uygulama ve düzenlemelerin yetersiz olduğu ve kadın çalışanlar için yeni politika düzenlemelerine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Çalışan anneler işyerinde çeşitli sorun ve zorluklar yaşamaktadır. Nüfusun çoğunluğu tarafından anne ve babalık yapmak kadın ve erkek tarafından eşit olarak sorgulanmaksızın kabul edildiği sürece çalışan kadınların karşılaştıkları sorunlar devam edecektir. Kadınların erkeklere nazaran çalışma yaşamı fırsatları açısından dezavantajlı durumları yaşamın bir olgusu olarak devam edecektir. Kadınlar hem ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak istemekte ve buna ihtiyaç duymakta hem de çocuklarına annelik yapmak istemektedir. Erkeklerin tutumlarını değiştirmek zor olacağı için çalışan annelere yönelik daha çok esneklik gibi pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilen uygulamalarla sorunlara çözüm üretilebilecektir (Giddens, 2012: 258).

Bu araştırmanın amacı 1992-2019 yılları arasında çalışan annelerle ilgili araştırmaların elektronik veri tabanlarından (ScienceDirect, Ebsco, Emerald, JSTOR) ‘‘annelik’’ ve ‘‘çalışan anneler’’ (working mother) anahtar kelimeleriyle yapılan alanyazın tarama yöntemi ile derlenerek incelenmesi ve durum değerlendirmesi yapılmasıdır. Bu konunun incelenme nedeni Türkiye’de çalışan anneler konusunda alanyazındaki boşluğun giderilmesidir. Çalışmanın, çalışan anneler konusunda araştırmacılara ve ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma ayrıca Türkiye’de ileride yapılabilecek uygulamalı ve teorik çalışmalara temel oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Çalışma, çalışan annelerin deneyimlerine dikkati çekmek açısından da önemli olmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen bölümlerinde öncelikle ilişkili literatürden bahsedilmekte, sonrasında araştırmanın yöntemi ve bulgularına değinilmekte ve son olarak araştırma sonuçları açıklanarak değerlendirme yapılmakta ve öneriler geliştirilmektedir.

ALANYAZIN TARAMASI

Annelik, annelik yapma eyleminin deneyimlendiği bağlamda açıklanmaktadır. Sosyo-kültürel ve tarihsel açıdan uygulama ve idealler değişse de temel görev aynı kalmaktadır. Bu görev çocuk yetiştirme işini mantıksal ve ilişkisel biçimde yerine getirmektir (Arendell, 2000: 1192). Annelik kelime olarak 19. Yüzyıl ortalarında anneyi karakterize eden davranışların somut biçimde ortaya çıkmasıyla kullanılmaya başlanmıştır (Seçer, 2010: 15).

Günümüzde annelik genelde kadının gelişim sürecinde üstlendiği belirgin bir görev veya gelişimde önemli bir aşama ve kimliğiyle ilişkili olurken (Phoenix ve Woollett, 1991) aynı zamanda kendine bağımlı bir çocuğun bakımından birincil derece sorumlu olan belirli bir rol pozisyonu olarak da değerlendirilebilmektedir (Ridgeway ve Correll, 2004: 684). Birey anne olmakla birlikte daha sorumluluk sahibi davranışlar sergileyerek yetişkinlik düzeyine ulaşmakta ve bireyin statüsü yükselmektedir (Bailey, 1999: 339).

Kuramsal çerçevede çalışan anneler konusu kadının üstlendiği çalışan ve annelik rolleri kapsamında sosyal rol teorisi ile açıklanabilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı olarak kadına ve erkeğe verilen roller, Eagly ve Steffen’in (1984: 735) *sosyal rol teorisine* göre, kadınlar çoğunlukla çocuk bakma, büyüme ve besleme konularıyla ilişkili olarak kalıp yargılarla ele alınmaktadır. Cinsiyete dayalı kalıp yargılarda kadınlara yönelik daha toplumsal, özverili, ilgili aynı zamanda daha düşük özgüvenli ve uzmanlık motivasyonunun daha az olduğu şeklinde inançlar bulunmaktadır. Bu inanışlar, kadın ve erkeğin farklı sosyal rollere sahip olduğu algısından kaynaklanmaktadır. Kadınlar ev hanımı mesleği gibi daha düşük statülü ve daha az yetki gerektiren pozisyonlar için uygun görülmekte ve erkeklere kıyasla ücretli işgücü istihdamına katılma konusunda daha az uygun görülmektedir (Eagly ve Steffen, 1984: 735).

Toplumda kadın ve erkeğe cinsiyet rollerini oluşturan belli özellikler atfedilmektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini oluşturan dişil ve eril özellikler Bacacı-Varoğlu (2007: 399) tarafından Tablo 1’deki gibi belirtilmektedir.

Tablo 1. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini oluşturan dişil ve eril özellikler

Kadının dişil özellikleri	Erkeğin eril özellikleri
Pasiflik	Aktiflik
Bağımlılık	Bağımsızlık
Şefkat	Rasyonellik (akılcılık)
Merhamet	Denetim altında bulundurma
Empati	Üstünlük kurma
Duygusallık	Saldırıcılık
Besleyicilik	Hırs
Duyarlılık	Bireycilik
Yardımsızlık	Rekabet

* Bacacı-Varoğlu, D. (2007). Örgütsel yaşamda toplumsal cinsiyet rolleri. In S. Güney (Ed.), *Yönetim ve organizasyon*, (p.399). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Toplumsal cinsiyet farklılıklarını anlamada cinsiyet rollerinin toplumsallaşmasıyla ilgili yaklaşımlar önem taşımaktadır. Bu yaklaşıma göre, birey biyolojik cinsiyeti doğuştan getirirken, toplumsal cinsiyeti sonradan öğrenmektedir. Çeşitli toplumsallaşma araçları ile kurulan ilişkilerde cinsiyete uygunluk gösteren toplumsal norm ve beklentiler içselleştirilmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyete dayalı farklılıklar biyolojik olarak belirlenmemekte, kültürel olarak üretilmektedir. Yaklaşıma göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedeni, erkek ve kadınların farklı rollere göre toplumsallaştırılmalarıdır (Giddens, 2012: 506). Cinsiyete dayalı iş bölümü ev ve işyerinde eşitsiz şekilde devam etmektedir. Kadınlar ev işi ve çocuk bakımı ile ilgilenirken, erkekler işgücü piyasası içinde çalışmaktadır. Ailenin birincil ekonomik gelir sağlayıcısı olarak babalar görülmektedir (Duncan vd., 2003: 323).

Nancy Chodorow’un (1978: 11) görüşünde cinsiyete dayalı iş bölümünün temelinde kadınların anneliği yer almaktadır. Annelik rolü, kadınların yaşantısı, kadınlar hakkında ideolojiler, erkeklik ve cinsel eşitsizliğin sürekli üretilmesi ve işgücünün belli türlerinin üretilmesi konularında önemli etkilere sahiptir. Annelik sadece çocuk sahibi olmak değil, çocuğun bakımı ve sosyalleşmesinde rol oynayan kişi konumundadır. Chodorow’un görüşünde, kadınlık “doğal” bir üründür, verilidir ve kolay elde edilmektedir. Erkeklik ise, aksine “kültürel” bir üründür ve kazanılmaktadır. Bu süreç, kadınların ve erkeklerin farklı ilişki deneyimleri yaşamaları anlamına gelmektedir (Erdoğan, 2008: 79).

Çalışan anneler aynı zamanda üstlendikleri kadın ve annelik rolleri ile iş-aile çatışması yaşayabilmektedir. Bu kapsamda Greenhaus & Beutell (1985: 77), *iş-aile çatışması teorisine* göre, iş-aile çatışması bir tür inter-rol çatışması olmaktadır. Teoriye göre, iş ve aile yaşamından kaynaklanan baskılar birbiriyle uyuşmamakta, bu nedenle çalışan anneler iş ve aile hayatı arasında bir çatışma yaşamaktadır. Kadınlar çalışmaya başladığında, annelik rolleri gittikçe zorlaşmaktadır. Alanyazında iş-aile çatışması üç şekilde açıklanmaktadır: a) zamana dayalı çatışma, b) gerilime dayalı çatışma, c) davranışa dayalı çatışma. İlk olarak, zamana dayalı iş-aile çatışmalarında birey bir role zaman ayırırken diğer rolün gerçekleştirilmesi engellenmektedir. İkinci olarak, gerilim temelli iş-aile çatışmaları rol oynama sürecinde ortaya çıkar, bir rol gerilimi diğer role aktarılmaktadır. Son olarak, bir rolün gerektirdiği davranışlar diğer roldeki davranışların beklentileriyle bağdaşmadığında davranış temelli çatışmalar ortaya çıkmaktadır (Greenhaus & Beutell, 1985: 77). Nitekim alanyazındaki araştırmalar da kadınların çalışan rolleri ile geleneksel aile rolleri arasında sürekli bir rol çatışması yaşadığını belirtmektedir (Balogun, 2019: 14224; Blossfeld & Jaenichen, 1992: 304; Hagelskamp et al., 2011: 349; Peterson & Gerson, 1992: 535).

Çalışan anneler yoğun annelik ideolojilerine (iyi annelik) de uymaya çalışmaktadır. Hays’a (1996)

göre yoğun annelik; tamamen çocuk odaklı, özel, duygusalı gerektiren ve zaman alıcı bir kavramı ifade etmektedir. Bu ideoloji kapsamında anne kendini çocuğuna adamakta, kendi istek ve ihtiyaçlarını ikinci plana atarak iyi anne konumunda olmaktadır. Yoğun annelik ideolojisinde annelerin çocuk büyütme konusunda babalara kıyasla daha çok zaman, para, fiziksel ve duygusal enerji harcaması gerektiği vurgulanmaktadır (Beets et al., 1997; Pas et al., 2011: 490).

Yoğun annelik ideolojisine alternatif olarak çalışan annelik ise, 1970'li yılların sonu, 1980'lerin başında ideolojik anlamda popüler olmaya başlamış ve feminist ideal olarak değerlendirilmiş ve çeşitli zorluklarla karşılaşılmasına rağmen ev dışında haftalık 40 saat veya daha fazla çalışan kariyer odaklı (avukat, doktor, CEO/icra başkanı gibi) bir kadın imajı uyandıran anneyi ifade etmektedir (Dillaway & Pare, 2008: 444).

Ulusal alanyazında yer alan çalışan annelere yönelik araştırmalardan Gökdemirel ve diğerleri (2008: 221) üniversite hastanesinde gerçekleştirdikleri nitel araştırmada doğum sonrası izinlerin yetersizliği, annelik sonrası deneyimler, işyerinde desteklerin yetersizliği tespitinde bulunmuşlardır. Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun (2020: 78) çalışmalarında pandemi sürecinde çalışan annelerin özel alanlarına kamusal alanı da dahil etmek zorunda kaldıklarını ve annelik statüsüne yönelik rol beklentilerinde farklılıkla birlikte artışlar olduğunu belirtmişlerdir. Utaş Akhan ve Batmaz (2011: 161) İstanbul ilindeki çalışmalarında, 0-6 yaş grubu çocukların çalışan annelerine farklı tepkiler gösterdiğini, anne ve çocuk iletişiminin etkilerini ve çalışan annelerin suçluluk duygusu olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Çeçe ve Yenal (2012: 10) araştırmalarında çalışan annelerin emzirme sürelerini etkileyen faktörleri inceledikleri araştırmada, kız çocuk sahibi, eğitilmiş ve işyerinde arkadaş desteği olan annelerin emzirme sürelerinin daha uzun olduğunu ifade etmişlerdir. Kızıloğlu (2021: 34) farklı mesleklere gruplarından çalışan annelerle pandemi döneminde gerçekleştirdiği araştırmada, kadınların algılarının olumsuz yönde olduğunu, zorluk, suçluluk, çaresizlik ve yetersizlik hisleri oluştuğunu açıklamaktadır. Güler ve Çapri (2019: 28) Konya'da engelli çocuk sahibi çalışan annelere grup rehberliği programının etkilerinin inceledikleri deneysel araştırmada mesleki tükenmişlik ve eş tükenmişliği değişkenlerinde önce ve sonra yapılan testler arasında anlamlı farklılık oluşurken, işle bütünleşme değişkeninde anlamlı farklılık oluşmadığını vurgulamışlardır. Ayrıca, grup rehberliği programının uzun süreli etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Kılıç (2019: 17) annelik ideolojilerine ilişkin yaptığı teorik çalışmada çalışan annelerin iş yaşam dengelerini sağlamaya yönelik yasal düzenlemelerin ve çocuk bakım desteklerinin genişletilmesi ihtiyacını belirtmiştir. Kadın istihdamının artışı ile birlikte yoğun annelik ideolojilerinden uzaklaşıldığı vurgulanmaktadır. Babahanoğlu (2020: 518) Selçuk Üniversitesi'nde çalışan annelerle gerçekleştirdikleri araştırmada medeni durum, çocuk sayısı, eğitim ve gelir durumları değişkenleri ile yaşam doyumları arasında anlamlı farklılıklara rastlamışlardır. Anneler iş yaşamında yer aldıklarında yaşam doyumları da yükselmektedir. Sosyal politikalarla çalışan annelerin desteklenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Beyenal (2019) devlet hastanesinde yaptığı nitel araştırmasında aynı sektörde ve aynı işyerinde çalışan annelerin sorunlarının benzerliğini ve olumlu ve olumsuz etkilerin bir arada yer aldığını açıklamıştır. Demiriz ve Dinçer (2000: 58) Ankara ilinde çalışan ve çalışmayan annelerin okul öncesi dönem çocuklarının öz bakım becerilerine ilişkin gerçekleştirdikleri araştırmada çalışan annelerin çocuklarının öz bakım becerilerinin çalışmayan annelerin çocuklarının öz bakım becerilerinden daha gelişmiş olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Sayıl ve diğerleri (2009: 1) çalışan kadınlar ile doğum öncesi ve doğum sonrası yaptıkları araştırmada çevresel sınırlandırıcılar, demografik özellikler ve annenin inançlarının işe geri dönme planlarıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Annenin bebek bakımına ilişkin inanç ve tercihleri ilk ve son görüşme arasında değişim göstermiştir. Tunç (2019: 3493) farklı mesleklerden 521 çalışan anne ile gerçekleştirdiği araştırmada çalışan annelerin kişilik özellikleri ile yaşam doyumları arasındaki ilişkide çalışmaya ilişkin suçluluğun aracılık rolü olduğunu bulgulamıştır. Demirçelik ve diğerleri (2021: 25) eğitim araştırma hastanesinde yaptıkları araştırmalarında bebeğin ilk altı ay anne sütü ile beslenmesinin önemine yönelik anne sütünün yanı sıra hazır mama kullanan çalışan kadınların işe daha erken döndüklerini bulgulamışlardır. Çalışan annelerin emzirme dönemlerine ilişkin desteğe ihtiyaçları olduğu ve işverenlerin uygun koşullar oluşturması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ökten (2020: 817) 10-14 yaş arası çocuklarla İstanbul'da gerçekleştirdiği araştırmada, çalışan ve çalışmayan anneye yönelik bakış açısında farklılık olduğunu ve annenin çalışma veya çalışmama konusunun çocuğun sağlık, eğitim, duygusal ihtiyaçlar şeklindeki konularda annenin kişisel yeterlilik algısı ile ilişkili

olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tiyek ve Bayrak'ın (2020: 669) Kırklareli ilinde yaptıkları nitel araştırmada annelik ve geçim mücadelesinin kadınların part-time çalışma tercihlerinde etkili olduğu belirtilmiştir. Çalışan anneler çalışmanın ruh hallerini pozitif etkilediğini ifade ederek iş-aile dengesinde sorun yaşamadıklarını vurgulamışlardır. Ancak part-time çalışmanın kariyer hedeflerine engel oluşturarak çalışan anneleri tedirgin hale getirdiği açıklanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı 1992-2019 yıllarında uluslararası alanyazında çalışan anneler konusundaki araştırmaları inceleyerek mevcut durum değerlendirmesi yapmaktır. Çalışma kapsamında elektronik veri tabanlarından 'annelik', "çalışan anneler" anahtar kelimeleriyle ulaşılan 51 makale değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmada derleme makale türü benimsenmekte ve alanyazın taraması yöntemi kullanılmaktadır. Aynı zamanda nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi de çalışmanın diğer bir yöntemini oluşturmaktadır.

Doküman analizi, belgesel tarama şeklinde de ifade edilebilmektedir. Doküman analizinde, mevcut belge ve kayıtlar incelenerek verilere ulaşılır. Belirli bir amaca yönelik kaynakların bulunarak okunduğu ve not alınarak değerlendirildiği yöntemdir. Olgulara ilişkin bilgilerin yer aldığı yazılı materyaller incelem konusudur (Karasar, 2005; Yıldırım & Şimşek, 2013; Sak vd., 2021: 230).

Derleme yönteminde belli bir konudaki mevcut durumu ortaya çıkarmak amaçlanır. Derleme makaleler, diğer çalışmalardan veya deneylerden elde edilen sonuçların özetlenmesiyle oluşturulur. Genel eğilimlerin tanımlanması veya geniş kapsamlı, genel çıkarımlara ulaşılması amaçlanır. Etkili bir derleme, birikmeye devam eden bilgi için sağlam yapı oluşturur, kuram geliştirmeyi kolaylaştırır, ihtiyaçları ortaya çıkarır (Coşkun & Çelikten, 2020: 689). Araştırma kapsamında derleme yöntemi kullanılarak çalışan anneler konusunda mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Saunders ve diğerlerine göre (2012: 115) araştırma soruları ve hedefleriyle ilgili önceki çalışmalara ilişkin kapsamlı bir anlayış ve içgörü geliştirmeye yardımcı olmak için literatürün eleştirel şekilde incelenmesi gerekmektedir. Literatür-alanyazın taraması, halihazırda yapılmış çalışmaları eleştirel şekilde tartışarak ve bu çalışmalara atıfta bulunarak, temel noktaları ortaya çıkararak ve bunları mantıklı olarak tartışılmış bir şekilde sunarak ve yeni içgörülere sahip olabileceğimiz alanları vurgulayarak araştırmayı bağlam içinde belirleyecektir. Kritik bir alanyazın incelemesi için tek bir doğru yapı yoktur, ancak özel araştırma sorusu ve hedeflerine göre literatür daraltılmadan önce daha genel bir düzeyde başlamak yararlı olmaktadır.

Literatürü eleştirel şekilde incelemek, araştırmanın üzerine inşa edildiği temeli sağlamaktadır. Literatür taramasının amacı önceki ilgili araştırmalar ve ortaya çıkan eğilimler hakkında iyi bir anlayış ve içgörü geliştirmeye yardımcı olmaktır. Literatür tarama süreci; 1. Araştırma soruları ve hedefleri, 2. Parametreleri tanımlamak, 3. Arama terimlerini oluşturmak ve düzeltmek, 4. Aramayı yapmak, 5. Literatüre ulaşmak, 6. Literatürü değerlendirmek, 7. Kaydetmek, 8. Tarama taslağına başlamak, 9. Parametreleri tekrar tanımlamak, 10. Arama terimlerini oluşturmak ve düzeltmek, 11. Aramayı yürütmek, 12. Literatüre ulaşmak, 13. Literatürü değerlendirmek, 14. Kaydetmek, 15. Taslağı güncellemek ve gözden geçirmek, 16. Parametreleri tekrar tanımlamak, 17. Arama terimlerini oluşturmak ve düzeltmek, 18. Aramayı yapmak, 19. Literatüre ulaşmak, 20. Değerlendirmek, 21. Kaydetmek, 22. Literatürü yazılı incelemek şeklinde ifade edilmektedir (Saunders et al., 2012: 72-73).

Literatür taramasında genel amaç, çalışmanın hangi bağlamda yürütüleceğinin ve devam eden çalışmalardan sentez yoluyla hangi boşlukların doldurulmak amacıyla hedef alındığının gösterilmesidir. Taramanın derinliği çalışmanın türüne göre değişiklik gösterebilmektedir. Anlatım tarihsel akışı göstermek üzere kronolojik olarak yapılabileceği gibi tematik yaklaşım da tercih edilebilir (Koroğlu, 2015: 61).

Bu araştırma kapsamında ise, literatür kronolojik sıralama ile incelenerek konuya yönelik bir değerlendirme yapılmakta, çalışan annelik konusunda işletme bilim dalında yapılmış çalışmaların azlığına dikkat çekilmekte ve alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlanmaktadır. Araştırmanın kısıtları

ise 1992-2019 yılları arasındaki sadece belirli elektronik veri tabanlarından (ScienceDirect, Ebsco, Emerald, JSTOR) ulaşılan çalışan anneler konusundaki araştırmaları incelemesi ve ulaşılan 51 makalenin incelenmesi ile sınırlı olmasıdır. Ayrıca veri tabanlarından tam metinlerine ulaşılan makaleler değerlendirilmeye alınmış, sadece özetleri bulunan çalışmalar kapsam dışı bırakılmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu araştırmada elektronik veri tabanlarında (ScienceDirect, Ebsco, Emerald, JSTOR) “annelik” ve “çalışan anneler” anahtar kelimeleriyle ilgili alanyazın taranarak ulaşılan 51 makalenin derlemesi yapılmaktadır. Elektronik veri tabanlarından ulaşılan makaleler yazarları, yayın yılları, yayınlandığı dergiler ve inceleme konuları açısından incelenerek tablo şeklinde kronolojik sırayla (1992-2019) sunulmaktadır (*Ek, Tablo 6*). Araştırma sonuçlarına göre araştırma kapsamında derlenen makaleler öncelikle yayın yıllarına göre değerlendirildiğinde 1992 yılında iki, 1994 yılında bir, 1996 yılında iki, 1999 yılında bir, 2000 yılında üç, 2003 yılında üç, 2004 yılında bir, 2005 yılında bir, 2006 yılında bir, 2007 yılında bir, 2009 yılında bir, 2010 yılında dört, 2011 yılında altı, 2012 yılında yedi, 2013 yılında üç, 2014 yılında yedi ve 2015 yılında üç, 2016 yılında bir, 2017 yılında bir, 2018 yılında bir ve 2019 yılında bir makale şeklinde sıralanmaktadır. Araştırma bulgularına göre Tablo 2’de görüldüğü üzere incelenen makaleler temelinde yayın yıllarına göre en sık 2011, 2012 ve 2014 yıllarında çalışan anneler konusunda makale yayınlandığı görülmektedir.

Tablo 2. Yayın yıllarına göre makaleler

Yıllar	Makale Sayıları
2010	4
2011	6
2012	7
2014	7

Araştırmanın diğer bulgusuna göre ulaşılan makaleler yayınlandığı dergiler kapsamında incelendiğinde (1)Journal of Marriage and Family, (2)Journal of Marriage and Family, (3)The American Economic Review, (4)Gender & Society, (5)Gender & Society, (6)Sociology, (7)Journal of Marriage and the Family, (8)Demography, (9)Studies in Gender and Sexuality, (10)Business Ethics Quarterly, (11)Industrial and Labor Relations Review, (12)Work, Employment and Society, (13)Agenda (14)Journal of Reproductive and Infant Psychology, (15)Journal of the Association for Research on Mothering, (16)Journal of Diversity Management, (17)Sex Roles, (18)Gender & Society, (19)Women’s Studies International Forum, (20)Employee Relations, (21)Sociology, (22)Work and Occupations, (23)European Sociological Review, (24)Journal of Family Business Management, (25)Journal of Affective Disorders, (26)Work, Employment and Society, (27)Community, Work & Family, (28)The Australian and New Zealand Journal of Organisational Psychology, (29)International Journal of Sociology and Social Policy, (30)Social Science Research, (31)Gender in Management: An International Journal, (32)Feminism & Psychology, (33)International Journal of Sociology and Social Policy, (34)Women’s Studies International Forum, (35)Women’s Studies International Forum, (36)International Research Journal of Social Sciences, (37)Journal of Child and Family Studies, (38)Journal of Family Issues, (39)Procedia-Social and Behavioral Sciences, (40)Qualitative Research Journal, (41)Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal, (42)Group Processes & Intergroup Relations, (43)Journal of Marriage and Family, (44)Social Science Research, (45)Signs: Journal of Women in Culture and Society, (46)World Development, (47)International Journal of Sociology and Social Policy, (48) Management, (49) Journal of Comparative Family Studies, (50) Community, Work & Family, (51) Gender & Behavior şeklinde yer almaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, incelenen 51 makale kapsamında araştırmaların en sık yayınlandığı dergiler Tablo 3’te görüldüğü şekliyle Journal of Marriage and Family dergisinde dört, Gender & Society dergisinde üç, Women’s Studies International Forum dergisinde üç, International Journal of Sociology and Social Policy dergisinde üç, Sociology dergisinde iki, Social Science Research dergisinde iki ve Community, Work & Family dergisinde iki makale şeklinde sıralanmaktadır. Araştırmada belirtilen ve tabloda yer alan dergiler, sosyal bilimler atf dizinindeki en prestijli dergiler

olması açısından önem taşımaktadır. Dergiler kronolojik şekilde ve en çok yayınlanma sayısına sahip olmasına yönelik tablolaştırılmıştır.

Tablo 3. Yayınlandıkları dergilere göre makaleler

Dergiler	Makale sayıları
Journal of Marriage and Family	4
Gender & Society	3
Women’s Studies International Forum	3
International Journal of Sociology and Social Policy	3
Sociology	2
Social Science Research	2
Community, Work & Family	2

Araştırma sonucunda incelenen makalelerin araştırma yöntemlerine göre değerlendirmesi yapıldığında 22 makalenin nicel yöntem kullanılarak, 18 makalenin nitel yöntemle, 8 makalenin teorik yöntemle, 2 makalenin karma yöntem kullanılarak (nicel ve nitel yöntem birlikte) ve 1 makalenin deneysel yöntemle çalışıldığı görülmektedir. Tablo 4’te görüldüğü üzere incelenen makalelerde en sık kullanılan araştırma yöntemi nicel ve nitel yöntem olmaktadır. Bu kapsamda ileriki çalışmalarda çalışan annelik konusunda deneysel ve karma yöntemlerin daha çok kullanılması önerilebilir. Farklılık oluşturmak açısından ve alanyazını zenginleştirmeye yönelik karma yöntemlerin tercih edilirliliğinin artırılması gerekmektedir.

Tablo 4. Araştırma yöntemlerine göre makaleler

Araştırma yöntemleri	Makale sayıları
Nicel	22
Nitel	18
Teorik	8
Karma	2
Deneysel	1

Araştırma sonuçlarına göre incelenen makalelerin Tablo 5’te görüldüğü üzere araştırma konuları bakımından çeşitlendiği görülmektedir. Araştırma konuları kronolojik sırayla incelendiğinde; **1.**Ekonomik bağımsızlığın evlilik ve anneliği ertelemedeki rolü, **2.**Kadın ve erkekler arasında çocuk bakım sorumluluklarının düzenlenmesi, **3.**Bekar anneliğin ekonomik sonuçları, **4.**İşçi sınıfı annelerin annelik idealleri ve deneyimleri, **5.**Çalışan annelerin çocuk bakımına yükledikleri anlamlar, **6.**Anneliğe geçiş sürecinde öz-kimlik, **7.**Annelik ve annelik yapma kavramlarına ilişkin baskın akımlar, **8.**Kaliteli çocuk yetiştirmede ebeveynlerin çocuğa zaman ayırmasının önemi, **9.**“Anneliğin yeniden üretimi” eserinin 20 yıl sonraki yansımaları, **10.**Aile dostu işyeri politikaları, **11.**Çalışan annelerin ücret dezavantajları, **12.**Annelik, ücretli çalışma ve partnerlik değer ve teorileri, **13.**Annelik ve maneviyat yansımaları, **14.**Sosyal olarak inşa edilen annelik ideolojisiyle ilgili annelerin deneyimleri, **15.**Feminist düşüncede “annelik” terminolojisinden “annelik yapma” ya terminoloji değişimi, **16.**Doğum sonrası işten ayrılan kadının yolculuğu, **17.**Mavi yakalı iş başvurusundaki adayların değerlendirilmesinde cinsiyet, annelik ve ebeveynlik durumlarının etkisi, **18.**İşgücü piyasa çıktılarında yaşanan annelik kaybı payı, **19.**Ebeveynlik ve istihdamı uzlaştıran cinsiyetçi stratejiler, **20.**Annelik sonrası profesyonel gelişimle ilgili gerçekler ve algılar, **21.**Çalışan kadınların yarı zamanlı çalışması ve evlilik istikrarı arasındaki ilişkiler, **22.**Kadın egemenli, erkek egemenli işlerde annelik ücret kaybı, **23.**İlk kez anne olan kadınların tam zamanlı çalışmaya devam nedenleri, **24.**Aile işletmelerinde çalışan kadınların sahiplik ve yöneticilik açısından medyada temsilleri, **25.**Annelik deneyimini değerlendirme: Anne olma ölçeği (BaM-13), **26.**Kadın doktorların kariyer motivasyonlarında çocukların etkisi, annelik düşünceleri, iş-ev kültürleri, **27.**Farklı etnik gruptan düşük gelirli kadınlar arasında iş-aile kimlik belirleme süreçlerinde anne-çalışan rol kimlik ilişkisi tipolojisi, **28.**Örgütsel bağlamda anneliğe geçiş sürecindeki deneyimler, **29.**3 yaş altı çocuklu kadınların istihdam oranındaki ulusal farklar, **30.**Annelerin çalışma saatlerine aile, işyeri ve devlet

desteğinin etkisi, **31.**Anneliğin, çalışma saatlerinin, kariyere ara vermenin okul çağındaki çocukların kariyer gelişimine etkisi, **32.**Farklı kültürel kadınlık idealleri bağlamında genç kadınların kimlik inşaatları ve yorumları, **33.**Hamile kadınların doğum sonrası istihdam şekillerindeki sosyal farklar ve trendler, **34.**Annelik deneyimleri ve aile büyüklüğü tercihleri, **35.**İşyerinde deneyimlenen ayrımcılık algısı ve tepkiler, **36.**Akademide çalışan annelerin iş-yaşam dengeleri, **37.**Annelerin çalışmaya yönelik tutumları ile 3 yaş çocukların sosyal becerileri arasındaki ilişkiler, **38.**Yetişkin kimlik gelişimine anneliğin katkıları, kişisel annelik deneyimleri, **39.**Çalışan annelerin bağlanma duygusu ve anne-çocuk bağlanma ilişkilerine etkisi, **40.2** Feminist araştırmacının annelik statüsünün araştırma sürecine yansımaya şekilleri, **41.**Anne olmaya yönelik örgütsel tutumlar ile anneliğin önemi üzerine kamusal sağlık söylemlerinin karşılaştırılması, **42.**Kendini işe adanmış inanan çalışan kadının annelik cezası ve işyeri kayıpları, **43.**İş hareketliliği şekilleri ve iş hareketliliğinin ücrete geri dönüşleri, annelik statüsü ve eğitimin etkileri, **44.**Ev içi emekte farklı ırktan kadınların annelik kayıplarını etkileyen değişkenler, **45.**Annelik pişmanlığının sosyopolitik bir analizi, **46.**Farklı ülkelerden farklı yaş grubu kadınların işgücüne katılım oranlarına ekonomik şartların, ailelerin, eğitimin ve toplumsal cinsiyet ideolojilerinin etkisi, **47.**Avrupa ülkelerinde kadınların çalışma saatleri ile bireysel cinsiyetçi rol tutumları, küçük çocuk sahibi olma, ülkesel bağlamda cinsiyet eşitliği ve kamusal çocuk bakım destekleri arasındaki etkileşim, **48.**Çalışan annelerin algıladıkları iş temelli desteğin sonuçları, **49.**Finlandiya, İngiltere ve Hollanda'daki çalışan annelerin pozitif ebeveynlik ve ebeveynlik stresinin çalışma örüntüleriyle karşılaştırılması, **50.**Aile dostu yardımlar ve annelik sonrası tam zamanlı çalışan kadının istihdam durumu, **51.**İş-aile çatışması ve çalışan annelerin tükenmişliği, öz-yeterliğin aracı rolü şeklinde çeşitlenmektedir. Bu doğrultuda, inceleme konuları açısından araştırmalar, annelere sağlanan iş yaşamı ve özel yaşamdaki destekler, annelik sonrası istihdam durumu, çalışan annenin çocuğa etkileri, annelik kimlik inşaatı, iş-aile dengesi, annelik kayıpları (ekonomik açıdan annelik sonrası gelir düzeyinde azalma), çalışan annelere yönelik ideolojiler, ayrımcılık deneyimleri ve ülkeler arası karşılaştırmalar şeklinde özetlenerek gruplandırma yapılabilmektedir.

Tablo 5. Araştırma konularına göre makaleler

Makale no	İnceleme konusu
<u>1</u>	Ekonomik bağımsızlığın evlilik ve anneliği ertelemedeki rolü
<u>2</u>	Kadın ve erkekler arasında çocuk bakım sorumluluklarının düzenlenmesi
<u>3</u>	Bekar anneliğin ekonomik sonuçları
<u>4</u>	İşçi sınıfı annelerin annelik idealleri ve deneyimleri
<u>5</u>	Çalışan annelerin çocuk bakımına yükledikleri anlamlar
<u>6</u>	Anneliğe geçiş sürecinde öz-kimlik
<u>7</u>	Annelik ve annelik yapma kavramlarına ilişkin baskın akımlar
<u>8</u>	Kaliteli çocuk yetiştirmede ebeveynlerin çocuğa zaman ayırmasının önemi
<u>9</u>	“Anneliğin yeniden üretimi” eserinin 20 yıl sonraki yansımaları
<u>10</u>	Aile dostu işyeri politikaları
<u>11</u>	Çalışan annelerin ücret dezavantajları
<u>12</u>	Annelik, ücretli çalışma ve partnerlik değer ve teorileri
<u>13</u>	Annelik ve maneviyat yansımaları
<u>14</u>	Sosyal olarak inşa edilen annelik ideolojisiyle ilgili annelerin deneyimleri
<u>15</u>	Feminist düşüncede “annelik” terminolojisinden “annelik yapma” ya terminoloji değişimi
<u>16</u>	Doğum sonrası işten ayrılan kadının yolculuğu
<u>17</u>	Mavi yakalı iş başvurusundaki adayların değerlendirilmesinde cinsiyet, annelik ve ebeveynlik durumlarının etkisi
<u>18</u>	İşgücü piyasası çıktılarında yaşanan annelik kaybı payı
<u>19</u>	Ebeveynlik ve istihdamı uzlaştıran cinsiyetçi stratejiler
<u>20</u>	Annelik sonrası profesyonel gelişimle ilgili gerçekler ve algılar
<u>21</u>	Çalışan kadınların yarı zamanlı çalışması ve evlilik istikrarı arasındaki ilişkiler
<u>22</u>	Kadın egemenli, erkek egemenli işlerde annelik ücret kaybı
<u>23</u>	İlk kez anne olan kadınların tam zamanlı çalışmaya devam nedenleri
<u>24</u>	Aile işletmelerinde çalışan kadınların sahiplik ve yöneticilik açısından medyada temsilleri
<u>25</u>	Annelik deneyimini değerlendirme: Anne olma ölçeği (BaM-13)

- 26 Kadın doktorların kariyer motivasyonlarında çocukların etkisi, annelik düşünceleri, iş-ev kültürleri
- 27 Farklı etnik gruptan düşük gelirli kadınlar arasında iş-aile kimlik belirleme süreçlerinde anne-çalışan rol kimlik ilişkisi tipolojisi
- 28 Örgütsel bağlamda anneliğe geçiş sürecindeki deneyimler
- 29 3 yaş altı çocuklu kadınların istihdam oranındaki ulusal farklar
- 30 Annelerin çalışma saatlerine aile, işyeri ve devlet desteğinin etkisi
- 31 Anneliğin, çalışma saatlerinin, kariyere ara vermenin okul çağındaki çocukların kariyer gelişimine etkisi
- 32 Farklı kültürel kadınlık idealleri bağlamında genç kadınların kimlik inşaatları ve yorumları
- 33 Hamile kadınların doğum sonrası istihdam şekillerindeki sosyal farklar ve trendler
- 34 Annelik deneyimleri ve aile büyüklüğü tercihleri
- 35 İşyerinde deneyimlenen ayrımcılık algısı ve tepkiler
- 36 Akademide çalışan annelerin iş-yaşam dengeleri
- 37 Annelerin çalışmaya yönelik tutumları ile 3 yaş çocukların sosyal becerileri arasındaki ilişkiler
- 38 Yetişkin kimlik gelişimine anneliğin katkıları, kişisel annelik deneyimleri
- 39 Çalışan annelerin bağlanma duygusu ve anne-çocuk bağlanma ilişkilerine etkisi
- 40 2 Feminist araştırmacının annelik statüsünün araştırma sürecine yansıma şekilleri
- 41 Anne olmaya yönelik örgütsel tutumlar ile anneliğin önemi üzerine kamusal sağlık söylemlerinin karşılaştırılması
- 42 Kendini işe adanmış inanan çalışan kadının annelik cezası ve işyeri kayıpları
- 43 İş hareketliliği şekilleri ve iş hareketliliğinin ücrete geri dönüşleri, annelik statüsü ve eğitimin etkileri
- 44 Ev içi emekte farklı ırktan kadınların annelik kayıplarını etkileyen değişkenler
- 45 Annelik pişmanlığının sosyopolitik bir analizi
- 46 Farklı ülkelerden farklı yaş grubu kadınların işgücüne katılım oranlarına ekonomik şartların, ailelerin, eğitimin ve toplumsal cinsiyet ideolojilerinin etkisi
- 47 Avrupa ülkelerinde kadınların çalışma saatleri ile cinsiyetçi rol tutumları, annelik, ülkesel bağlamda cinsiyet eşitliği ve kamusal çocuk bakım destekleri arasındaki etkileşim
- 48 Çalışan annelerin algıladıkları iş temelli desteğin sonuçları
- 49 Finlandiya, İngiltere ve Hollanda'daki çalışan annelerin pozitif ebeveynlik ve ebeveynlik stresinin çalışma örüntüleriyle karşılaştırılması
- 50 Aile dostu yardımlar ve annelik sonrası tam zamanlı çalışan kadının istihdam durumu
- 51 İş-aile çatışması ve çalışan annelerin tükenmişliği, öz-yeterliğin aracı rolü

*İncelenen makaleler tabloda kronolojik sırayla (1992-2019) yer almaktadır. Bu yıllardaki alan araştırmalarının incelenme nedeni yirmi yıllık bir değişimle gelişim sürecine yönelik araştırmaları inceleyerek durum tespiti yapmaktır. Ayrıca, yapılan incelemeler sonrası ulaşılan tam metin makaleler bu tarihler arasında yer almaktadır.

TARTIŞMA / SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarından ilkinde göre incelenen makaleler temelinde yayın yıllarına göre en sık 2011, 2012 ve 2014 yıllarında çalışan anneler konusunda makale yayınlandığı görülmektedir. Araştırmanın diğer sonuçlarına göre, makalelerin en sık yayınlandığı dergiler; Journal of Marriage and Family, Gender & Society, Women's Studies International Forum, International Journal of Sociology and Social Policy, Sociology, Social Science Research ve Community, Work & Family dergileri olmaktadır.

Araştırma sonuçları kapsamında incelenen makalelerde en sık kullanılan araştırma yöntemi nicel ve nitel yöntem olmaktadır. Bu kapsamda ileriki çalışmalarda çalışan annelik konusunda deneysel ve karma yöntemlerin daha çok kullanılması önerilebilir. Araştırma sonuçlarına göre incelenen makaleler araştırma konuları bakımından çeşitlenmektedir.

Araştırma bağlamında görülmektedir ki çalışan anneler iş ve özel yaşamlarında çeşitli zorluklar yaşamaktadır. Nitekim, eğer kadın gönüllü şekilde anne olmamayı tercih ederse soğuk, kalpsiz ve

tamamıyla feminen olarak algılanmamaktadır. Kadın işyerinde sıkı çalışan kariyer sahibi bir anne ise, çocuklarını ihmal ettiği belirtilmektedir. İşyerinde sıkı çalışmayarak kariyer gelişimini yavaşlatırsa çocuklarına bağlılığının işyeri verimliliğini olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır. Kadın çalışmayıp evde çocukları ile ilgilendiğinde ise üretken olmadığı şeklinde nitelendirilmektedir. Farklı bir deyişle, kadın asla tamamen doğru olanı yapamayacaktır (Hays, 2011: 58).

Sürgevil-Dalkılıç'ın (2015: 464) belirttiği gibi çalışan annelere yönelik olumlu değişimler yaratarak fayda sağlayabilmek adına önyargılar üzerinde düşünerek ayrımcı davranışların engellenmesini sağlamaya çabalamak bireysel, kurumsal ve toplumsal en önemli sorumluluklarımızdandır. Çalışan annelere gereken desteklerin aile, toplum ve devlet tarafından sağlanması önem taşımaktadır.

Sonuç olarak çalışan anneler konusunda Türkiye'de daha fazla sayıda araştırma yapılma ihtiyacı olduğu ortaya çıkmaktadır. İleriki araştırmaların çalışan annelerin deneyimlerine yönelik farklı konulara odaklanması (örneğin çalışan annelerin ayrımcılık deneyimleri, iş-aile dengesi, iş-aile çatışması), farklı araştırma yöntemleri kullanarak (örneğin karma yöntem) çeşitli sektörlerden katılımcılarla (örneğin özel sektörde çalışan anneler, üst düzey yönetici çalışan anneler) alanyazını zenginleştirilmesi önerilmektedir.

Ek Bilgi

Tablo 6. Derlenen makalelerin kronolojik sınıflandırılması

Makale no	Yazar (lar)	Yayın yılı	Yayımlandığı dergi	Yöntem	İnceleme konusu
<u>1.</u>	Blossfeld ve Jaenichen	1992	Journal of Marriage and Family	Nicel	Ekonomik bağımsızlığın evlilik ve anneliği ertelemadaki rolü
<u>2.</u>	Peterson ve Gerson	1992	Journal of Marriage and Family	Nicel	Kadın ve erkekler arasında çocuk bakım sorumluluklarının düzenlenmesi
<u>3.</u>	Bronars ve Grogger	1994	The American Economic Review	Deneysel	Bekar anneliğin ekonomik sonuçları
<u>4.</u>	Blum ve Deussen	1996	Gender & Society	Nitel	İşçi sınıfı annelerin annelik idealleri ve deneyimleri
<u>5.</u>	Uttal	1996	Gender & Society	Nitel	Çalışan annelerin çocuk bakımına yükledikleri anlamlar
<u>6.</u>	Bailey	1999	Sociology	Nitel	Anneliğe geçiş sürecinde öz-kimlik
<u>7.</u>	Arendell	2000	Journal of Marriage and the Family	Teorik	Annelik ve annelik yapma kavramlarına ilişkin baskın akımlar
<u>8.</u>	Bianchi	2000	Demography	Teorik	Kaliteli çocuk yetiştirmede ebeveynlerin çocuğa zaman ayırmasının önemi
<u>9.</u>	Chodorow	2000	Studies in Gender and Sexuality	Teorik	"Anneliğin yeniden üretimi" eserinin 20 yıl sonraki yansımaları
<u>10.</u>	Albrecht	2003	Business Ethics Quarterly	Teorik	Aile dostu işyeri politikaları
<u>11.</u>	Anderson ve diğerleri	2003	Industrial and Labor Relations Review	Nicel	Çalışan annelerin ücret dezavantajları
<u>12.</u>	Duncan ve diğerleri	2003	Work, Employment and Society	Nitel	Annelik, ücretli çalışma ve partnerlik değer ve teorileri

<u>13.</u>	Holness	2004	Agenda	Teorik	Annelik ve maneviyat yansımaları
<u>14.</u>	Choi ve diğerleri	2005	Journal of Reproductive and Infant Psychology	Nitel	Sosyal olarak inşa edilen annelik ideolojisiyle ilgili annelerin deneyimleri
<u>15.</u>	Jeremiah	2006	Journal of the Association for Research on Mothering	Teorik	Feminist düşüncede “annelik” terminolojisinden “annelik yapma” ya terminoloji değişimi
<u>16.</u>	Eisner	2007	Journal of Diversity Management	Nitel	Doğum sonrası işten ayrılan kadının yolculuğu
<u>17.</u>	Güngör ve Biernat	2009	Sex Roles	Nicel	Mavi yakalı iş başvurusundaki adayların değerlendirilmesinde cinsiyet, annelik ve ebeveynlik durumlarının etkisi
<u>18.</u>	Benard ve Correll	2010	Gender & Society	Nicel	İşgücü piyasası çıktılarında yaşanan annelik kaybı payı
<u>19.</u>	Baker	2010	Women’s Studies International Forum	Nitel	Ebeveynlik ve istihdamı uzlaştıran cinsiyetçi stratejiler
<u>20.</u>	Brown	2010	Employee Relations	Karma	Annelik sonrası profesyonel gelişimle ilgili gerçekler ve algılar
<u>21.</u>	Cooke ve Gash	2010	Sociology	Nicel	Çalışan kadınların yarı zamanlı çalışması ve evlilik istikrarı arasındaki ilişkiler
<u>22.</u>	Glauber	2011	Work and Occupations	Nicel	Kadın egemenli, erkek egemenli işlerde annelik ücret kaybı
<u>23.</u>	Kanji	2011	European Sociological Review	Nicel	İlk kez anne olan kadınların tam zamanlı çalışmaya devam nedenleri
<u>24.</u>	Bjursell ve Backvall	2011	Journal of Family Business Management	Nitel	Aile işletmelerinde çalışan kadınların sahiplik ve yöneticilik açısından medyada temsilleri
<u>25.</u>	Matthey	2011	Journal of Affective Disorders	Nicel	Annelik deneyimini değerlendirme: Anne olma ölçeği (BaM-13)
<u>26.</u>	Pas ve diğerleri	2011	Work, Employment and Society	Nicel	Kadın doktorların kariyer motivasyonlarında çocukların etkisi, annelik düşünceleri, iş-ev kültürleri
<u>27.</u>	Hagelskamp ve diğerleri	2011	Community, Work & Family	Nitel	Farklı etnik gruptan düşük gelirli kadınlar arasında iş-aile kimlik belirleme süreçlerinde anne-çalışan rol kimlik ilişkisi tipolojisi
<u>28.</u>	Costa ve diğerleri	2012	The Australian and New Zealand Journal of Organisational Psychology	Nitel	Örgütsel bağlamda anneliğe geçiş sürecindeki deneyimler

<u>29.</u>	Effinger	2012	International Journal of Sociology and Social Policy	Teorik	3 yaş altı çocuklu kadınların istihdam oranındaki ulusal farklar
<u>30.</u>	Abendroth ve diğerleri	2012	Social Science Research	Nicel	Annelerin çalışma saatlerine aile, işyeri ve devlet desteğinin etkisi
<u>31.</u>	McIntosh ve diğerleri	2012	Gender in Management: An International Journal	Nicel	Anneliğin, çalışma saatlerinin, kariyere ara vermenin okul çağındaki çocukların kariyer gelişimine etkisi
<u>32.</u>	Jacques ve Radtke	2012	Feminism & Psychology	Nitel	Farklı kültürel kadınlık idealleri bağlamında genç kadınların kimlik inşaatları ve yorumları
<u>33.</u>	Fagan ve Norman	2012	International Journal of Sociology and Social Policy	Nicel	Hamile kadınların doğum sonrası istihdam şekillerindeki sosyal farklar ve trendler
<u>34.</u>	Read ve diğerleri	2012	Women's Studies International Forum	Nitel	Annelik deneyimleri ve aile büyüklüğü tercihleri
<u>35.</u>	Crowley	2013	Women's Studies International Forum	Nitel	İşyerinde deneyimlenen ayrımcılık algısı ve tepkiler
<u>36.</u>	Amer	2013	International Research Journal of Social Sciences	Karma	Akademide çalışan annelerin iş-yaşam dengeleri
<u>37.</u>	Chang	2013	Journal of Child and Family Studies	Nicel	Annelerin çalışmaya yönelik tutumları ile 3 yaş çocukların sosyal becerileri arasındaki ilişkiler
<u>38.</u>	Laney ve diğerleri	2014	Journal of Family Issues	Nitel	Yetişkin kimlik gelişimine anneliğin katkıları, kişisel annelik deneyimleri
<u>39.</u>	Kassamali ve Rattani	2014	Procedia-Social and Behavioral Sciences	Nitel	Çalışan annelerin bağlanma duygusu ve anne-çocuk bağlanma ilişkilerine etkisi
<u>40.</u>	Frost ve Holt	2014	Qualitative Research Journal	Nitel	2 Feminist araştırmacının annelik statüsünün araştırma sürecine yansıma şekilleri
<u>41.</u>	Gatrell	2014	Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal	Nitel	Anne olmaya yönelik örgütsel tutumlar ile anneliğin önemi üzerine kamusal sağlık söylemlerinin karşılaştırılması
<u>42.</u>	Aranda ve Glick	2014	Group Processes & Intergroup Relations	Nicel	Kendini işe adanmış inanan çalışan kadının annelik cezası ve işyeri kayıpları
<u>43.</u>	Looze	2014	Journal of Marriage and Family	Nicel	İş hareketliliği şekilleri ve iş hareketliliğinin ücrete geri dönüşleri, annelik statüsü ve eğitimin etkileri
<u>44.</u>	Parrott	2014	Social Science Research	Nicel	Ev içi emekte farklı ırktan kadınların annelik kayıplarını

					etkileyen değişkenler
<u>45.</u>	Donath	2015	Signs: Journal of Women in Culture and Society	Nitel	Annelik pişmanlığının sosyopolitik bir analizi
<u>46.</u>	Besamusca ve diğerleri	2015	World Development	Nicel	Farklı ülkelerden farklı yaş grubu kadınların işgücüne katılım oranlarına ekonomik şartların, ailelerin, eğitimin ve toplumsal cinsiyet ideolojilerinin etkisi
<u>47.</u>	Andringa ve diğerleri	2015	International Journal of Sociology and Social Policy	Nicel	Avrupa ülkelerinde kadınların çalışma saatleri ile cinsiyetçi rol tutumları, annelik, ülkesel bağlamda cinsiyet eşitliği ve kamusal çocuk bakım destekleri arasındaki etkileşim
<u>48.</u>	Meglich ve diğerleri	2016	Management	Teorik	Çalışan annelerin algıladıkları iş temelli desteğin sonuçları
<u>49.</u>	Rönka ve diğerleri	2017	Journal of Comparative Family Studies	Nicel	Finlandiya, İngiltere ve Hollanda'daki çalışan annelerin pozitif ebeveynlik ve ebeveynlik stresinin çalışma örüntüleriyle karşılaştırılması
<u>50.</u>	Baird ve Burge	2018	Community, Work & Family	Nicel	Aile dostu yardımlar ve annelik sonrası tam zamanlı çalışan kadının istihdam durumu
<u>51.</u>	Balogun	2019	Gender & Behavior	Nicel	İş-aile çatışması ve çalışan annelerin tükenmişliği, öz-yeterliğin aracı rolü

KAYNAKLAR

- Abendroth, A.K., Lippe, T.V.D. & Maas, I. (2012). Social support and the working hours of employed mothers in Europe: The relevance of the state, the workplace and the family. *Social Science Research*, 41, 581-597.
- Albrecht, G.H. (2003). How friendly are family friendly policies? *Business Ethics Quarterly*, 13(2), 177-192.
- Amer, M. (2013). Combining academic career and motherhood: Experiences and challenges of women in academia. *International Research Journal of Social Sciences*, 2(4), 12-15.
- Anderson, D.J., Binder, M. & Krause, K. (2003). The Motherhood wage penalty revisited: Experience, heterogeneity, work effort and work-schedule flexibility. *Industrial and Labor Relations Review*, 56(2), 273-294.
- Andringa, W., Nieuwenhuis, R., & Gerven, M.V. (2015). Women's working hours: The interplay between gender role attitudes, motherhood and public childcare support in 23 European countries. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 35(9), 582-599.
- Aranda, B. & Glick, P. (2014). Signaling devotion to work over family undermines the motherhood penalty. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(1), 91-99.
- Arendell, T. (2000). Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1192-1207.
- Ayyıldız-Ünnü, N.A. (2015). Yönetim erkeklerin yönetimi mi? Yönetim bilimlerine eleştirel bir yaklaşım. In O. Sürgevil-Dalkılıç (Ed.), *ÇalışAnne: Kadın akademisyenlerin kaleminden çalışma yaşamında annelik*, (pp..215-246). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Babahanoğlu, R. (2020). Çalışan annelerin yaşam doyumlarının incelenmesi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 6 (2), 518-530. <https://doi.org/10.46442/intjcss.793186>
- Bacacı-Varoğlu, D. (2007). Örgütsel yaşamda toplumsal cinsiyet rolleri. In S. Güney (Ed.), *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bailey, L. (1999). Refracted selves? A study of changes in self-identity in the transition to motherhood. *Sociology*, 33(2), 335-352.
- Baird, C.L. & Burge, S.W. (2018). Family-friendly benefits and full time working mothers' labor force persistence. *Community, Work & Family*, 21(2), 168-192.
- Baker, M. (2010). Motherhood, employment and the child penalty. *Women's Studies International Forum*, 33, 215-224.
- Balogun, A.G. (2019). Work-family conflict and burnout among working mothers: The role of work-family conflict self-efficacy. *Gender & Behavior*, 17(4), 14224-14236.
- Beets, G.C.N., Liefbroer, A.C. & De Jong Gierveld, J. (1997). Combining employment and parenthood: A longitudinal study of intentions of Dutch young adults. *Population Research and Policy Review*, 16(5), 457-474.
- Benard, S. & Correll, S. J. (2010). Normative discrimination and the motherhood penalty. *Gender & Society*, 24(5), 616-646.
- Besamusca, J., Tijdens, K., Keune M., & Steinmetz, S. (2015). Working women worldwide. Age effects in female labor force participation in 117 countries. *World Development*, 74, 123-141.
- Beyenal, S. (2019). Kamuda çalışan annelerin ev, iş ve sosyal yaşamı üzerinde etkili olan dinamikler. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (3), 228-240. <https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2019.5.3.02>
- Bianchi, S.M. (2000). Maternal employment and time with children: Dramatic change or surprising continuity? *Demography*, 37(4), 401-414.
- Bjursell, C. & Backvall, L. (2011). Family business women in media discourse: The business role and the mother role. *Journal of Family Business Management*, 1(2), 154-173.
- Blossfeld, H.P. & Jaenichen, U. (1992). Educational expansion and changes in women's entry into marriage and motherhood in the Federal Republic of Germany. *Journal of Marriage and Family*, 54(2), 302-315.
- Blum, L.M. & Deussen, T. (1996). Negotiating independent motherhood: Working-class African American women talk about marriage and motherhood. *Gender & Society*, 10(2), 199-211.
- Bronars, S.G. & Grogger, J. (1994). The economic consequences of unwed motherhood: Using twin births as a natural experiment. *The American Economic Review*, 84(5), 141-1156.
- Brown, L.M. (2010). The relationship between motherhood and professional advancement: Perceptions versus reality. *Employee Relations*, 32(5), 470-494.
- Burrell, G. & Hearn, J. (1989). The sexuality of organization. In J. Hearn, D. Sheppard, P. Tancred-Sheriff ve G. Burrell (Eds.), *Sexuality of organization*, (pp.1-29). London: SAGE.
- Chang, Y.E. (2013). The relation between mother's attitudes toward maternal employment and social competence of 36-month-olds: The roles of maternal psychological well-being and sensitivity. *Journal of Child and Family Studies*, 22, 987-999.
- Chodorow, N. (1978). *The Reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkeley: University of California Press.
- Chodorow, N.J. (2000). Reflections on the reproduction of mothering-twenty years later. *Studies in Gender and Sexuality*, 1(4), 337-348.
- Choi, P., Henshaw, C., Baker, S. & Tree, J. (2005). Supermum, superwife, supereverything: Performing femininity in the transition to motherhood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 23(2), 167-180.
- Cooke, L.Y., & Gash, V. (2010). Wives' part-time employment and marital stability in Great Britain, West Germany and The United States. *Sociology*, 44(6), 1091-1108.
- Costa, B.M., Walker A., Zinkiewicz L., Berman, H., Cartledge, A. & Nheng, S. (2012). The maternity journey in an organisational context: A case study. *The Australian and New Zealand Journal of Organisational Psychology*, 5, 43-49.
- Coşkun, B. & Çelikten, M. (2020). Öğretmenlik meslek etiği üzerine bir inceleme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-OPUS*, 15(21), 686-710.

- Crowley, J.E. (2013). Perceiving and responding to maternal workplace discrimination in The United States. *Women's Studies International Forum*, 40, 192-202.
- Çeçe, Ö. & Yenal, K. (2012). Çalışan annelerin emzirme sürelerini etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 1, 10-17.
- Demirçelik, Y., Örsdemir Hortu, H., Üzüm, Ö., Eliaçık, K. & Helvacı, M. (2021). Bir eğitim araştırma hastanesinde çalışan annelerin sosyal destek ve işyeri emzirme koşullarının emzirme süresine etkisi. *Forbes J Med*, 2 (1), 25-30.
- Demiriz, S. & Dinçer, Ç. (2000). Okul öncesi dönem çocuklarının öz bakım becerilerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 58-65.
- Dillaway, H. & Pare, E. (2008). Locating mothers: How cultural debates about stay-at-home versus working mothers define women and home. *Journal of Family Issues*, 29(4), 437-464.
- Donath, O. (2015). Regretting motherhood: A sociopolitical analysis. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 40(2), 343-367.
- Duncan, S., Edwards, R., Reynolds, T. & Alldred, P. (2003). Motherhood, paid work and partnering: Values and theories. *Work, Employment and Society*, 17(2), 309-330.
- Eagly, A.H. & Steffen, V.J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 735-754.
- Effinger, B.P. (2012). Women's employment in the institutional and cultural context *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32(9/10), 530-543.
- Eisner, S.P. (2007). The mommy trek? Working women's choices. *Journal of Diversity Management*, 2(1), 1-15.
- Erdoğan, T. (2008). Nancy chodorow'un düşüncesinde toplumsal cinsiyet organizasyonunun merkezi unsuru olarak annelik. *Aile ve Toplum*, 4(14), 73-82.
- Fagan, C. & Norman, H. (2012). Trends and social divisions in maternal employment patterns following maternity leave in the UK. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32(9/10), 544-560.
- Frost, N. & Holt, A. (2014). Mother, researcher, feminist, woman: Reflections on maternal status as a researcher identity. *Qualitative Research Journal*, 14(2), 90-102.
- Gatrell, C.J. (2014). Monstrous motherhood versus magical maternity: An exploration of conflicting attitudes to maternity within health discourses and organizational settings. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 33(7), 633-647.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Çev). Ankara: Kırmızı Yayınları.
- Glauber, R. (2011). Women's work and working conditions: Are mothers compensated for lost wages? *Work and Occupations*, 20(10), 1-24.
- Greenhaus, J.H.& Beutell, N.J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management*, 10(1), 76-88.
- Gökdemirel, S., Bozkurt, G., Gökçay, G. & Bulut, A. (2008). Çalışan annelerin emzirme sürecinde yaşadıkları: Niteliksel bir çalışma. *Çocuk Dergisi*, 8 (4), 221-234.
- Güler, M. & Çapri, B. (2019). Grup rehberliği programının engelli çocuğa sahip çalışan annelerin mesleki tükenmişlik, işle bütünleşme ve eş tükenmişliği düzeyine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 28-46.
- Güngör, G. & Biernat, M. (2009). Gender bias or motherhood disadvantage? Judgments of blue collar mothers and fathers in the workplace. *Sex Roles*, 60, 232-246.
- Hagelskamp, C., Hughes, D., Yoshikawa, H.& Chaudry, A. (2011). Negotiating motherhood and work: A typology of role identity associations among low-income, urban women. *Community, Work & Family*, 14(3), 335-366.
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*, New Heaven, CT: Yale University Press.
- Hays, S. (2011). The mommy wars: Ambivalence, ideological work and the cultural contradictions of motherhood. In A. Skolnick ve J. Skolnick (Eds.), (pp.41-60). *Family in transition*. Boston: Pearson.
- Holness, L. (2004). Motherhood and spirituality: Faith reflections from the inside. *Agenda*, 18(61), 66-71.
- Jacques, H. AK, & Radtke, H.L. (2012). Constrained by Choice: Young women negotiate the discourses of marriage and motherhood. *Feminism & Psychology*, 22(4), 443-461.

- Jeremiah, E. (2006). Motherhood to mothering and beyond: Maternity in recent feminist thought. *Journal of the Association for Research on Mothering*, 8(1/2), 21-33.
- Kanji, S. (2011). What keeps mothers in full-time employment? *European Sociological Review*, 27(4), 509-525.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kassamali, N. & Rattani, S.A. (2014). Factors that affect attachment between the employed mother and the child, infancy to two years. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 159, 6-15.
- Kılıç, E. (2019). Evcimenlik kültüründen çalışan anneye: Annelik ideolojileri üzerine bir değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (1), 17-36. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.595096>
- Kızıloğlu, E. (2021). Pandemi döneminde çalışan anne olmak: Metaforlar üzerinden bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 19, 34-48.
- Köroğlu, S.A. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *GİDB/Dergi*, 1, 61-69.
- Laney, E.K., Carruthers, L., Hall, M.E.L. & Anderson, T. (2014). Expanding the self: Motherhood and identity development in faculty women. *Journal of Family Issues*, 20(10), 1-25.
- Looze, J. (2014). Young women's job mobility: The influence of motherhood status and education. *Journal of Marriage and Family*, 76, 693-709.
- Matthey, S. (2011). Assessing the experience of motherhood: The being a mother scale (BaM-13). *Journal of Affective Disorders*, 128, 142-152.
- McIntosh, B., McQuaid, R., Munro, A. & Dabir-Alai, P. (2012). Motherhood and its impact on career progression. *Gender in Management: An International Journal*, 27(5), 346-364.
- Meglich, P., Mihelic, K.K. & Zupan, N. (2016). The outcomes of perceived work-based support for mothers: A conceptual model. *Management*, 21, 21-50.
- Ökten, B. (2020). 10-14 yaş arası çocukların çalışan çalışmayan anneye bakışı (İstanbul örneği). *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20 (49), 817-836. <https://doi.org/spcd.vi.631737>
- Parrott, H.M. (2014). Housework, children and women's wages across racial-ethnic groups. *Social Science Research*, 46, 72-84.
- Pas, B., Peters, P., Eisinga, R., Doorewaard, H. & Janssen, T.L. (2011). Explaining career motivation among female doctors in The Netherlands: The effects of children, views on motherhood and work-home cultures. *Work, Employment and Society*, 25(3), 487-505.
- Peterson, R.R. & Gerson, K. (1992). Determinants of responsibility for child care arrangements among dual-earner couples. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 527-536.
- Phoenix, A. & Woollett, A. (1991). Introduction. In A. Le, A. Woollett ve E. Lloyd (Eds.) *Motherhood: meaning, practices and ideologies*. London: Sage Publications.
- Read, D.M.Y., Crockett, J. & Mason, R. (2012). "It was A horrible shock": The experience of motherhood and women's family size preferences. *Women's Studies International Forum*, 35, 12-21.
- Ridgeway, C.L. & Correll, S.J. (2004). Motherhood as a status characteristic. *Journal of Social Issues*, 60(4), 683-700.
- Rönka, A., Malinen, K., Sevon, E., Metsapelto, R.L. & May, V. (2017). Positive parenting and parenting stress among working mothers in Finland, The UK and The Netherlands: Do working time patterns matter? *Journal of Comparative Family Studies*, 48(2), 175-196.
- Sak, R., Şahin Sak, İ.T., Öneren Şendil, Ç. & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4 (1), 227-250.
- Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. (2012). *Research methods for business students*. UK: Pearson.
- Sayıl, M., Uçanok, Z., Güre, A. & Pungello, E.P. (2009). Çalışan ve ilk kez anne olan kadınların bebeklerinin bakımı ve işe geri dönme süreci: İleriye dönük çoklu etkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24 (64), 1-14.
- Seçer, Ş. (2010). *Çalışan anneler ve çalışan annelere yönelik ayrımcılık*. İzmir: Altın nokta Yayınevi.
- Sürgevil-Dalkılıç, O. (2015). Annelerin öykülerinden açığa çıkanlar: Annelik ve çalışan anneliğe yüklenen anlamlar, çalışma hayatından örnek olaylar, ihtiyaçlar ve beklentiler. In O. Sürgevil-Dalkılıç (Ed.), *Çalışan Anne: Kadın akademisyenlerin kaleminden çalışma yaşamında annelik* (pp.407-466). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tiyek, R. & Bayrak, A. (2020). Part-time çalışan anneler. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6 (23), 669-685.

- Tunç, E. (2019). Çalışan annelerin kişilik özellikleri ile yaşam doyumları arasındaki ilişkide çalışmaya ilişkin suçluluğun aracı rolü. *Turkish Studies Social Sciences*, 14 (6), 3493-3510. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.39714>
- Utaş Akhan, L. & Batmaz, M. (2011). 0-6 yaş grubu çocuğu olan çalışan annelerin çocuk bakımı ile ilgili karşılaştıkları sorunların ve sorun çözme yaklaşımlarının incelenmesi. *İ.Ü.F.N. Hem. Derg*, 19 (3), 161-167.
- Uttal, L. (1996). Custodial care, surrogate care and coordinated care: Employed mothers and the meaning of child care. *Gender and Society*, 10(3), 291-311.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö. & Dursun, C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanı sığdıran çalışan anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7 (5), 78-94.

Extended Abstract

The aim of this study is to evaluate the current situation by examining the research on working mothers in the international literature between 1992 and 2019. Employing a review article approach and literature review method, alongside document analysis as a qualitative technique, the study scrutinizes 51 articles from databases such as ScienceDirect, Ebsco, Emerald, and JSTOR. These articles, selected with keywords "motherhood" and "working mothers," are analyzed for authorship, publication year, journal, research method, and subject matter, and are chronologically tabulated. Findings indicate a peak in publications during 2011, 2012, and 2014, primarily in journals like the Journal of Marriage and Family, Gender & Society, and Women's Studies International Forum. Quantitative and qualitative methods were most common, underscoring the need for future studies to incorporate more mixed, experimental, and theoretical approaches. According to the results, the journals in which 51 articles were examined were published most frequently: Journal of Marriage and Family, Gender & Society, Women's Studies International Forum, International Journal of Sociology and Social Policy, Sociology, Social Science Research and Community, and Work & Family journals. It was found that the research methods most frequently used in the reviewed articles were the quantitative and qualitative methods. In this context, it is revealed that in future studies, it is necessary to focus on more mixed methods, experimental methods, and theoretical research. According to the results of the research, it was found that the examined articles vary in terms of research topics. The study has the potential to provide a basis for practical and theoretical future research in Turkey regarding working mothers. With the increase in women's participation in employment, working women are expected to have the necessary qualities of today's competitive business life (Ayyıldız-Ünnü, 2015: 238). In the patriarchal social structure, the responsibility of childcare and childbearing, which is attributed to women within the scope of gender roles, creates a disadvantage in terms of women's advancement and access to opportunities in working life. In addition to the motherhood characteristic of women in a biological sense, based on gender, leaving motherhood duties and responsibilities mostly to women causes postponement of motherhood to the elderly and causes various problems for working mothers (Giddens, 2012). Women want and need economic independence and want to be good mothers to their children. Since it will be difficult to change men's attitudes, problems can be solved with practices described as positive discrimination, such as more flexibility for working mothers at the workplace (Giddens, 2012: 258). Motherhood is explained in the context in which the act of motherhood is experienced. Although the practice and ideals change in socio-cultural and historical terms, the basic task remains the same for motherhood. This task involves doing the child-raising work logically and relationally (Arendell, 2000: 1192). In a theoretical framework, the topic of working mothers can be explained through social role theory within the scope of the working and motherhood roles of women. According to the social role theory of Eagly & Steffen (1984: 735), women are mostly addressed with stereotypes in relation to childcare, raising, and feeding. Women are seen as eligible for positions with lower status and less power and less eligible to participate in wage labor than men (Eagly & Steffen, 1984). Working mothers may also experience work-family conflicts with their female and maternal roles. In this context, according to Greenhaus & Beutell (1985: 77) work-family conflict theory, work-family conflict is a kind of inter-role conflict. According to the theory, the pressures arising from work and family life do not match with each other,

so working mothers experience a conflict between work and family life (Greenhaus & Beutell, 1985). Working mothers also try to comply with intense motherhood ideologies (good motherhood). According to Hays (1996), intensive motherhood expresses a completely child-oriented, special, emotional, and time-consuming concept. Within the scope of this ideology, the mother devotes herself to her child, putting her wishes and needs in the second plan, and becomes a good mother. (Beets et al., 1997; Pas et al., 2011: 490). Working motherhood as an alternative to intensive motherhood ideology started to become ideologically popular in the late 1970s and early 1980s and was considered a feminist ideal. It refers to the mother who works outside the home for 40 hours or more a week despite various difficulties and a woman who creates a career-focused image (for example, lawyer, doctor, CEO, or chief executive officer) (Dillaway & Pare, 2008: 444). As a result, it has emerged that more studies regarding working mothers are needed to be researched in Turkey. It is recommended that further studies focus on different issues regarding the experiences of working mothers (for example, discrimination experiences of working mothers) and enrich the literature by using different research methods (e.g., mixed methods).

EPİLEPSİ HASTALARININ PSİKOSOSYAL SORUNLARI VE SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Sayra LOTFİ*

ÖZ

Epilepsi hastalığı, birey, grup, aile ve toplumların iyilik halini önemli ölçüde etkileyen kronik bir hastalıktır. Toplumun kırılğan gruplarıyla çalışmalar yürüten sosyal hizmet disiplininin odağında epilepsi tanısı almış bireyler yer almaktadır. Bu çalışmada epilepsi hastalığı hakkında genel bir bilgi verilmesinin ardından epilepsi tanısı almış bireylerin yaşadıkları psikososyal sorunlara değinilmiştir. Epilepsi hastalığı tanısı almış bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamaları ve bu uygulamalar esnasında kullanılabilir sosyal hizmet kuramlarının tartışılmasının ardından, mevcut sorun alanlarına yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir. Çalışmanın epilepsili hastalara hizmet veren hekim, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, hemşire ve diğer sağlık çalışanlarına rehberlik edeceğine inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Epilepsi, sosyal hizmet uygulaması, psikososyal sorunlar.

PSYCHOSOCIAL PROBLEMS OF EPILEPSY PATIENTS AND SOCIAL WORK PRACTICE

ABSTRACT

Epilepsy, a chronic disorder, significantly impacts individuals, families, groups, and societies. This study highlights the psychosocial challenges faced by those with epilepsy, following an overview of the condition. It emphasizes the role of social work in addressing the needs of this vulnerable group. The current study explores various social work practices and theories applicable to epilepsy care, offering solutions for identified issues. It aims to guide healthcare professionals, including physicians, social workers, psychologists, nurses, in delivering effective care for epilepsy patients.

Key Words: Epilepsy, social work practice, psychosocial challenges.

GİRİŞ

Epilepsi hastalığı, beyinde çok fazla uyarılabilir düzeye gelmiş nöron topluluğunun, tekrarlayıcı bir nitelikte, normal olmayan boşalmaya bağlı olarak hızlı ve geçici bir şekilde motor, duyuşsal, otonomik veya ruşsal bir durum ile meydana gelen fonksiyon bozukluğu olarak tanımlanmaktadır (Çolak, 2012). Epilepsi hastalığı, Grekçe kökenli bir sözcük olup “tutulmak” anlamına gelmektedir. Epilepsi hastalığı insanlık tarihinde 2500 yıl önceden beri bilinegelmektedir. Bu hastalık, bireyde meydana gelen nöbetleri denetim altına alarak hastalığa sahip kişi adına refah düzeyi yüksek bir yaşam sağlamak amacıyla davranışsal ve psikososyal düzenlemeler gerektiren kronik bir yapıya sahiptir. Hastalık deneyimleri sadece tıbbi müdahale içermemekte, ayrıca bireyin nöbetlerini iyi bir şekilde yönetmesini de gerektirmektedir (Adadioğlu, 2016). Epilepsi hastalığı, sosyal ayrımcılık ile son derece ilişkilidir ve inatçı nöbetler deneyimleyen bireyler kontrol kaybı, yaralanma, düşme ve toplumda sosyal utanç riski altında yaşamak durumunda kalabilmektedirler. Herhangi bir kronik hastalıkta olduğu gibi epilepsi hastalığı, hastalığa sahip bireyde demoralizasyonu ve hayata ilişkin olumsuz bir bakış açısını ortaya çıkarabilmekte ve kişideki duygu durum bozuklukları ile ilişkili olabilmektedir (Baker, 2002).

Epilepsi hastalığına yaş, cinsiyet, ırk fark etmeksizin dünyanın her bölgesinde rastlanılmaktadır. Bunun yanında epilepsi hastalığı çocukluk döneminde en çok rastlanan kronik hastalıklar arasında yer almaktadır (Çolak, 2012). Hastalık, 20 yaş altı ve 60 yaş üstü bireyleri daha sık etkilemekte ve görülme sıklığı göz önünde bulundurulduğunda dünya genelinde yaklaşık olarak 50 milyon epilepsi hastası olduğu tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde epilepsi hastalığı tanısı almış bireylerin %80'in den fazlasının sağlık hizmeti alamadığı tahmin edilmektedir. Bu bireyler uygun koşullarda tedavi edilirse normal yaşamlarına devam edebilmektedir. Epilepsi hastalığına yönelik oldukça etkili,

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, slotfi@medipol.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3352-0152>.

düşük maliyetli tedaviler mevcut olmasına rağmen, Afrika'da bu hastalığı olan 10 kişiden 9'unun tedavi edilemediği belirtilmektedir (De Boer, Mula ve Sander, 2008).

Epilepsi hastalığındaki tedavi ve normal yaşama devam edebilme süreci belirli bir planlama ve takibi gerekli kılar niteliktedir. Epilepsi hastalığı tanısı konan bireyin takibinin nöroloji uzmanı tarafından yapılması gerekmektedir. Tüm bu hastaların yaşam standartlarına ve sağlık durumlarına elverişli olacak şekilde hem hastaya hem de ailesine danışılarak bir tedavi planı hazırlanmalıdır. Bu noktada sağlık profesyonelleri gerektiğinde hastaya ulaşabilmeli ve hasta ile iletişim halinde olabilmelidir (Aktekin, Agan, Arman, Aslan, Aykutlu, Baklan ve Bozdemir, 2012). Yapılan tanı ve tedaviye hastalar olumlu sonuç verdiği takdirde hayatlarını normal bir şekilde devam ettirebilmektedir. Bu nedenle hastalara, ailelerine, arkadaş çevresine, işteki veya okuldaki yetkili insanlara ve topluma epilepsi hastalığı hakkında devamlı olarak bilgi verilmeli ve önyargıları gidermeye yönelik toplumla çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Multidisipliner ve çok boyutlu çalışmalar bu hastalara yönelik damgalanmanın önlenmesine katkı sağlamaktadır (Durna ve Karaca, 2018).

Sosyal hizmet, epilepsi hastası bireylerin yaşadıkları sorunların önlenmesinde önemli işlevlere sahiptir. Tıbbi sosyal hizmet kapsamında hastanelerde sosyal hizmet uzmanları tarafından seminerler düzenlenerek bu hastalığa sahip bireylere karşı gelişen olumsuz tutumun önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Sadece toplumla değil epilepsi hasta ile de bireysel görüşmeler ile sosyoekonomik ve psikososyal değerlendirmeler yapılarak hastanın yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları hastayla sürekli temas halinde olarak hastalıkla ilgili detayların aktarılması ve günlük yaşamın daha iyi bir biçimde geçirilmesi konusunda destek sunmaktadır.

Epilepsi Hastalarının Psikososyal Alanda Yaşadıkları Sorunlar

Tüm kronik sağlık sorunlarının günlük yaşam üzerinde önemli etkisi olduğu gibi epilepsi de bireylerin iyilik halini büyük ölçüde etkilemektedir (De Boer vd., 2008). Psikososyal sorunlar epilepsi hastalığının altında yatan nedenlere, hastanın yaşına, nöbetin şiddetine, hangi aralıklarla meydana geldiğine, hastalığın türüne ve birçok psikolojik etkene bağlı gelişebilmektedir (Fesci ve Görgülü, 2011). Epilepside psikososyal problemler tamamen epilepsi hastalığına bağlı olabileceği gibi hastanın tedavi sürecinin veya epilepsi hastalığı ile hayatını devam ettirmesinin bir sonucu olarak da gerçekleşebilmektedir. Hastalar sık sık epileptik nöbet geçirmese bile sürekli nöbet geçirecekmiş korkusuyla yaşayabilmektedir. Bu durum bireylerin sosyal yaşantısını ve tutumlarını oldukça etkileyebilmekte, bireyler kendilerini, nöbet geçirme korkusu yüzünden sosyal hayatlarından izole edebilmektedir (Altındağ, Apak, Arslan, Karaca, Oto ve Yavavlı, 2004). Epilepsi hastalığının belirsizlikler yaşatan yapısı, hasta bireylerde pek çok psikososyal problemi beraberinde getirebilmektedir. Epilepsi hastalığı tanısı konan kişilerde en çok rastlanan sosyal sorunlar arasında özgüven eksikliği, benlik saygısında azalma, sosyal izolasyon, okul başarısında düşüş, iş bulamama, sosyal hayata uyum sağlamada zorlanma, arkadaş ilişkilerinin veya evlilik hayatının bozulması yer almaktadır (Fesci ve Görgülü, 2011). Bu bireylerin psikososyal alanda yaşadıkları sorunların daha iyi anlaşılabilmesi adına ruhsal ve sosyal alanda yaşanan sorunlar başlıkları altında incelenmesi yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Ruhsal alanda yaşanan sorunlar

Epilepsi hastalığı tanısı almış bireyler ruhsal alanda birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu bireylerde davranışsal ve bilişsel bozukluklar ortaya çıkabilmektedir. Depresyon, anksiyete, psikozlar ve dikkat eksikliği bozuklukları epilepsili kişilerde yaygındır. Bu hastalar nöbet geçirdikleri zaman kendilerini kontrol edemedikleri, buna bağlı olarak iş ve sosyal hayatın bozulmasından kaynaklı benlik saygısının olumsuz yönde etkilendiği belirtilmektedir (De Boer vd., 2008). Anksiyete, epilepsi hastalığının öngörülemeyen doğasının ortak bir sonucu olarak ortaya çıkabilmekte, epilepsi hastalarında anksiyeteye bağlı veya anksiyete ile tetiklenen nöbetler gerçekleşebilmektedir. Ayrıca epilepsi hastası olan insanların diğer bireylere göre depresyona daha yatkın oldukları belirtilmektedir. Buna ilave olarak epilepsi hastalarında intihar oranları, genel popülasyondan 4 ila 5 kat daha fazladır ve gerçekleştirilen araştırmalar travma ve intiharın bu hastalarda daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Gaitatzis ve Sander, 2004). Yapılan bir araştırmada epilepsi tanısı almış hastalarının benlik saygısı düzeylerinin tanı almayanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür (Lau, Lee, Ng ve Wong, 2001). Epilepsi hastalığının da önemli bir psikolojik ve duygusal etkisi vardır. Kontrolsüz nöbetler çok rahatsız edici olabilmekte ve

insanlar yalnız halde evlerinin dışına çıkmaktan bile korkabilmektedirler. Toplumsal alanda bir nöbet geçirecek olmaları halinde insanların kendileri hakkında ne düşüneceği epilepsi hastalığına sahip bireyleri korkuya itebilmektedir (Bellhouse, Eliasziw, Fallahay ve Wiebe, 1999). Tekrar tekrar meydana gelen nöbetler bireyin çalışma hayatını, araba kullanmasını, cinsel birlikteliklerini, sosyal işlevselliklerini yerine getirmelerini önemli ölçüde engelleyebilmekte ve hastalar, kendilerini ruhsal yönden yetersiz hissedebilmektedir. Bu nedenle hastalar toplum tarafından kendilerine atfedilen görevleri yerine getiremedikleri kaygısı taşıyabilmektedir (Altındağ vd., 2004).

Ruhsal alanda ortaya çıkan sorunların öğrenmeye etkisi, eğitim yaşamında olumsuzluklara neden olur (Durna ve Karaca, 2018). Epilepsi hastalarında bilişsel işlev bozukluğu hafıza noktasında sorunlara yol açabilmektedir. Bu bozulma, zayıf konsantrasyon ve küçük unutkanlıktan, bilinç ve yönelim bozukluğuna kadar geniş bir yelpazede değişebilir. Nöbetlerin uyanıklık hali, kısa süreli bilgi depolama ve soyutlama boyutlarına etkileri öğrenme sürecini sekteye uğratar. Gece nöbetleri, hafızanın birleştirilmesini ve konuşma işlevlerini bozabilmektedir. Hastalığın çocuklar üzerindeki etkileri büyük önem taşımaktadır. Çünkü geçici olsa bile bilişsel bozukluklar ortaya çıktığında eğitim yaşamı sekteye uğrayabilmekte ve bu koşullar iş yaşamını sınırlandırabilmektedir (Austin, Dunn, Huberty ve Huster, 1999).

Epilepsi hastalığı hakkında toplumda oluşan bazı yanlış bilgiler ve batıl inançlardan dolayı bu hastaların toplum tarafından etiketlenmesi durumu söz konusu olabilmektedir. “Epilepsili hastalar evlenemez, iş hayatına katılamaz, çocuk sahibi olamaz, sosyal aktiviteleri yerine getiremezler...” gibi toplum tarafından atfedilen yanlış bilgi ve ön yargılar, bu hastaların sosyal hayattan izole olmalarına yol açabilmektedir. “Epileptiklere uygun iş alanı yoktur, epileptik bireyler araba kullanamaz, okul hayatında başarısız olurlar...” gibi yanlış düşünceler epilepsi hastaların yaşantılarını sınırlamakta, bu durum bireyin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyerek ruhsal sorunların baş göstermesine neden olabilmektedir. Ruhsal bozukluklar, hasta bireyin tedavi sürecinin daha iyi geçmesini engellemekte ve öz benliğine olan saygısını düşürmektedir. Bu hastalar kendisini diğer bireylerle kıyaslamakta ve kendini onlardan daha değersiz, uyumsuz, verimsiz, güvensiz hissedebilmektedir (Ay, 2017).

Sosyal alanda yaşanan sorunlar

Epilepsi hastaları, sosyal yaşantılarında birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu bireyler yaygın olarak damgalanma, sosyal dışlanma, kişilerarası ilişkilerde ve istihdam alanında sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Damgalanma nedeniyle epilepsi hastalığına sahip bireylerin toplum tarafından kabul görmemeleri bireylerin bu hastalığa sahip olma durumlarını gizlemelerine yol açabilmektedir. Öte yandan nöbet geçirme korkusu nedeniyle birey kendini toplumdan izole edebilmektedir. Tüm bu sebeplerden ötürü sosyal ilişkiler, evlilik ve iş yaşamı hastalığa bağlı olarak olumsuz yönde etkilenebilmektedir.

Yüzyıllar boyunca mistik hastalığı olarak bilinen epilepsi, batıl inançlara ve cehalete tarih boyunca sıkça maruz kalmıştır (De Boer vd., 2008). Ayrıca epilepsi hastalığı tarihsel süreçte farklı kültürlerde değersizleştirilmenin ve ötekileştirilmenin nesnesi olmuştur. Bu tutum ve davranışlar hastaların üzerinde ağır bir psikososyal yük oluşturmuştur (Bellhouse vd.,1999). Epilepsi hastalığı, toplum genelinde ayrımcılığa yol açarak bu hastalığa sahip bireylerin yaşamın birçok alanında ve birçok kültürde önyargılı davranışın hedefi haline gelmesine neden olabilmektedir (De Boer vd., 2008). Bu hastalığa sahip bireylerin ekonomik durumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim bu hastaların ekonomik durumları incelendiğinde işsizlik oranlarının yüksek ve istihdam oranlarının düşük olduğu görülebilmektedir (Durna ve Karaca, 2018). Farklı ülkelerde yapılan araştırmalarda epilepsi hastalığının sosyal etkileri ortaya konmuştur. Örneğin Kanada’da yapılan bir çalışmaya göre kronik hastalığı olan insanların diğer insanlara kıyasla daha düşük gelir ve yaşam kalitesine sahip oldukları ortaya konmuştur (Bellhouse vd.,1999). Jacoby (1998)’in yapmış olduğu diğer bir çalışmada; yeterli tedavi almış epilepsi hastalarında diğer hastalara göre iş ve evlilikle ilgili problemlerin daha az görüldüğü belirtilmektedir (Jacoby, 1998).

Epilepsi Hastalığı ve Sosyal Hizmet

Epilepsi hastalarının karşılaştıkları sorunların kişiye özgü olmasından dolayı sosyal hizmet müdahalelerinde terapötik programlar hastalara ve ailelerinin çeşitli ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş bir biçimde sunulmalıdır (Prakashi ve Priya, 2013). Rajaram ve Thomas klinik sosyal hizmet uzmanlarının eğitimci, danışmanlık ve savunuculuk rollerini yerine getirmeleri gerektiğini, sosyal hizmet uzmanlarının

hastalara ve ailelere kronik hastalıkların etkilerinin kavratılması noktasında büyük rol üstlendiklerini belirtmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının, epilepsi hastalarının yaşam kalitesini yükseltme ve sosyal yaşama dahil olmalarını teşvik etme gibi görevleri bulunmaktadır. Bu bireylere yönelik gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamasının amacı; hastalığın müracaatçıların üzerindeki fiziksel, psikolojik ve sosyal olumsuz etkilerini azaltmaktır. Sosyal hizmet müdahaleleri aracılığıyla hastaların karşılaştıkları sorunlar ele alınarak kendileri, aileleri ve sosyal çevreleri için hastalığı iyi bir şekilde anlamaları, süreci etkili şekilde yönetmeleri ve başa çıkmaları kolaylaşmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları bu çalışmalara ek olarak hasta hakları ile ilgili bilgilendirmede de bulunabilmektedir (Dodel, Hamer, Strzelczyk ve Reese, 2008).

Hastalığa ilişkin olumlu tutumlar geliştirilmesinde, benlik saygısının artırılmasında, baş etme becerilerinin yükseltilmesinde ve bağımsız yaşam becerileri kazanılmasında psikososyal müdahaleler önem taşımaktadır. Bu müdahaleler epilepsi hastalarının iş yaşamında sorunlarının üstesinden gelmelerine ve hastalığa bağlı işten çıkarmaların önlenmesine katkı sağlamaktadır. Öte yandan sosyal hizmet uzmanları esas olarak sosyal, tıbbi, rehabilitasyon ile diğer yardım ve önlemlerle ilgili bilgiler verilmesinde müracaatçılara yardımcı olmaktadır (Beicher, Mayer, Knake, Oertel, Schulz, Rosenow ve Strzelczyk, 2013). Epilepsi hastalığı kronik bir sağlık sorunu olmakla beraber bireyler üzerindeki psikososyal sonuçları son derece örselidir. Epilepsinin bu psikososyal sonuçlarının anlaşılması, etkili tedavi ve rehabilitasyon yaklaşımlarını yönlendirmek için zorunlu hale gelmektedir. Örneğin nöbet bozukluğu olan kişilerde psikososyal uyum güçlüklerini ölçmek için özel olarak tasarlanmış objektif bir ölçü olan Washington Psikososyal Nöbet Envanteri müdahale safhasında kullanılabilir (Lau vd., 2001). İlgili literatürde sosyal hizmet uzmanlarının hastalara biyopsikososyal modele göre yaklaşması gerektiği vurgulanmaktadır. Biyopsikososyal model hastalığın biyolojik, sosyal, çevresel, psikolojik ve davranışsal yönleri odağında sürmektedir. Biyopsikososyal model, tıbbi olmayan nedenleri ve hastalığın biyolojik boyutlarını ele almaktadır. Sosyal hizmet müdahalesi bireyle başlayıp aileye, sosyal ağlara ve topluma kadar ilerlemektedir. Sosyal hizmet, hastalığı olan kişilerin, ailelerinin ve bakıcılarının özel ihtiyaçlarına duyarlı olup hizmetlerin daha erişilebilir hale getirilmesinde rol oynamaktadır (Lotfi, 2019).

Epilepsi hastalığı, sadece hastalığa sahip olan bireyi değil aynı zamanda bireyin aile üyelerini de etkileyebilmektedir. Örneğin, epileptik çocukların ebeveynleri sıklıkla şiddetli duygusal baskıya maruz kalmaktadır. Çocukların hastalığı nedeniyle tutumlarında ve yaşam tarzlarında önemli düzenlemeler yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalara göre epileptik çocuğu olan ebeveynlerin kendilerini suçlayabildikleri bilinmekte, ebeveynlerden herhangi bir aile üyesinin geçmişinde epilepsi öyküsü var ise diğer ebeveynin onu suçladığı görülebilmektedir. Diğer ebeveynler, çocukların hastalığı yüzünden utanabilmekte, akraba ve arkadaşlarının olumsuz düşüncelerine maruz kaldıkları için endişelenebilmektedirler. Sosyal hizmet uzmanları, hastalar ve aileleri ile epilepsi hastalığı hakkında sıkça karşılaşılan korkuları tartışmaya hazır olmalıdır. Sosyal hizmet uzmanları epilepsi hastalığının; çoğu zaman uygun ilaçların kullanılması yoluyla bireyin yaşam tarzı ve sosyal işlevlerine müdahale edilmeden kontrol edilebileceğini, hastalara ve ailelerine anlatmalı ve bu durumu yeterince kavrayabilmelerine yardımcı olmalıdır. Örneğin bir hastanede yeni teşhis konan hastalara, epilepsi hastalığı hakkında çeşitli broşürler verilebilir. Bir sonraki ziyarete kadar bilgilendirici evrakların okunması ve ardından müracaatçıların doktorlarıyla ve sosyal hizmet uzmanıyla bu konuları tartışması sağlanabilir. Hekim ve sosyal hizmet uzmanı ile yapılan tartışmaların odak noktası, hastaya ve aileye epilepsi hastalığının diğer tıbbi bozukluklardan farklı bir hastalık olmadığı ve uygun ilaçlarla kontrol edilebileceği inancını aşılacak olmalıdır (Smith, 1978).

Sosyal hizmet uzmanlarının hastalara ve ailelerine epilepsi hastalığının gerçekliğini kabul etmelerine yardımcı olmaları açısından başvurabilecekleri en iyi yollardan biri eğitimidir. Sosyal hizmet uzmanları aile üyelerinin bu hastalık hakkında mümkün olduğunca çok şey öğrenmelerini ve sorunlarını beraber çözmelerini teşvik etmelidir. Bununla birlikte bir ailenin sorunları devam ederse, sosyal hizmet uzmanları onları aile danışmanlığına katılmaya teşvik etmelidir. Sosyal hizmet uzmanları; hastalara, ailelere ve topluma epilepsi hastalığı hakkındaki gerçeği öğretme ve hakları için mücadele etme sorumluluğuna sahiptir. Sosyal hizmet uzmanları, bu hastalara sağlık hizmetinin en etkili şekilde sunulması noktasında yardımcı olmalıdır. Aynı zamanda epileptik bireylerin tedavi sürecinde karşılaştıkları psikososyal ve sosyo-ekonomik problemlerin giderilmesi için çalışmalar yürütmelidir. Sosyal hizmet uzmanı, bireyi çevresi içinde bir bütün olarak ele almalı ve mikro, mezzo, makro

düzeyleri içeren değerlendirmeler yapılmalıdır. Hasta bireye tıbbi müdahalelerin dışında sağlanan psikososyal destek bireyin tedavi sürecine uyumunu ve hastanın tıbbi müdahalelerden en iyi şekilde yararlanmasını sağlamalıdır.

Sosyal Hizmet Kuramları Işığında Epilepsi Hastaları ile Sosyal Hizmet Uygulaması

Bu bölüm; sistem yaklaşımı, ekolojik yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı, psikodinamik kuram ve bilişsel-davranışçı teori odağında ele alınacaktır.

Sistem yaklaşım

Sosyal hizmet müdahaleleri hem epilepsili hastayı hem de aile üyelerini ele almalı ve hastanın öz bakım becerilerinin iyileşmesine, aile üyelerinin sorunla başa çıkma kapasitelerini arttırmaya odaklanmalıdır. Hasta merkezli bir yaklaşım, tüm aile üyelerinin stresini hafifletmek için aile desteğini dikkate almalıdır (Bonomo, Eggenschwiler, Hediger, Imhof, Mahrer-Jaggi, Kramer ve Oberholze, 2013). Aile desteğinin dikkate alınması için ailelere yönelik çalışmalar başlatılmalı ve bu süreçte sosyal hizmet uzmanları görev almalıdır. Aile sistemiyle yürütülen çalışmalar, sosyal hizmet müdahalesinde önemli bir boyuttur. Aile üyelerinin her biri birbiriyle etkileşim halindedir ve aileden bir kişiyi etkileyen bir durum diğer aile üyelerini de etkileyebilmektedir. Aile sistemi içinde gerçekleşen bir olayı diğer üyelerden bağımsız düşünmek olanaklı değildir. Örneğin epilepsi hastasıyla mikro düzeyde sosyal hizmet uygulaması gerçekleştirirken diğer aile bireylerinin de sürece dahil edilmesi gerekebilir. Sosyal hizmet uzmanı tüm aile üyeleri ile çalışırken her biriyle etkileşim halinde olmalı ve bu noktada tarafsızlığını koruyabilmelidir (Kara, 2019).

Ekolojik yaklaşım

Evrende var olan varlıklar, diğer varlıklar ile ilişki içindedir (Duyan, 2012). Sosyal hizmette ekolojik yaklaşım, bireyleri çevresi içinde ele alır ve aralarındaki ilişkiyi çözümlenmeye çalışır. Yaklaşım, bireyin ihtiyaçları ve içinde bulunduğu mevcut durum arasındaki uyumu ve müracaatçıların başa çıkma mekanizmalarını daha iyi hale getirmeyi amaçlamaktadır (Teater, 2015). Bu hastaların içinde bulunduğu durum çevresini de etkilemektedir. Bireye çevresinden yönelen baskı, tutum, nöbet geçirme sürecindeki bakışlar, ilk yardım müdahalelerinin yanlış yapılması, iş yerlerinin ön yargıları ve bu sebeple iş bulamamaları gibi birçok çevresel sorun hastalarda psikolojik örselenmeye yol açabilir. Topluma uyum sağlamaya çalışırken müracaatçılar toplumun olumsuz tutumlarıyla karşı karşıya kalabilmektedir. Epilepsi hastalarının birçoğu, hastalığın etkisiyle düşük yaşam kalitesine sahip olabilir. Bu sorunlar epilepsi tanısı konan bireylerde ekolojik yaklaşımın kullanılmasını destekler niteliktedir. Birey hastalık sürecinde yalnız değildir ve sürekli çevresi ile bir ilişki içerisindedir. Çevresi ile olan etkileşim olumlu veya olumsuz bir şekilde bireye etki etmektedir. Hastanın çevresi içinde ele alınması, buna yönelik çalışmalar yapılması bireyin yaşam kalitesini arttıracaktır. Nitekim epilepsi hastalığı, diyabet veya kalp hastalığından farklı olmayan tıbbi bir sorundur ve genellikle uygun ilaçlarla kontrol edilebilir. Dünyanın en iyi doktorları, avukatları, bilim insanları ve filozofları arasında epilepsi hastalığına sahip olanlar da yer almaktadır. Bu bireyler hastalıklarına rağmen önemli işler başarmışlardır.

Herkesin epilepsi hastalığı hakkındaki gerçeği aile üyeleri ve arkadaşlarıyla paylaşma sorumluluğu bulunmaktadır. Bireyin çevresinin hastalığın farkında olması, nöbet durumlarında hastaya müdahaleler için de önem taşımaktadır (Smith, 1978). Sosyal hizmet, “çevresi içinde birey” kavramına vurgu yaparak birey üzerine odaklanır ve onun güçlü yönlerini ele alarak müracaatçıların sorunlarla başa çıkma mekanizmalarını geliştirmeye çalışır. Aynı zamanda hastanın ihtiyacı olan kaynaklarla ve hizmetlerle müracaatçıların buluşmasına yardımcı olur. Sosyal hizmet, hastanın ihtiyaçlarını daha iyi bir şekilde giderebilmesi için ilgili kurumlarla iletişime geçerek hasta ile kurumlar arasında köprü görevi görür (Kara, 2019).

Güçlendirme yaklaşım

Sosyal hizmet uzmanı güçlendirme yaklaşımını kullanırken hastanın zayıf ve kusurlu yönlerine odaklanmak yerine güçlerine, yeteneklerine, başarılarına odaklanır. Bu yaklaşım hastayı olumlu yanlarını görmeye teşvik eder. Elbette hastanın acıları ve sorunları görmezden gelinmez. Bireyin sorunlarını da ele alınarak güçleri keşfedilmelidir ki tedavi planlamasında güçlü yönlerin üstünde

durulabilsin (Teater, 2015). Uzmanın görevi, hastayı güçlendirmek, kapasitesini ortaya çıkarmak, cesaretlendirmek, ekolojik güçleri keşfetmesini sağlamak ve onu desteklemektir. Sosyal hizmet uzmanı, hastanın var olan güçlerini ortaya çıkarmak ve ortaya çıkardığı güçleri kullanmasında yardımcı olmak amacıyla vardır (Şahin, 2001).

Psikodinamik teori

Psikodinamik yaklaşım, nöbetlerin oluşumundaki psikolojik faktörlere odaklanmaktadır. Nörolojik düşüncenin stres ve anksiyete nöbetleri üzerinde tetikleyici etkilerinin olduğu kabul edilmektedir (Kimiskidis ve Valeta, 2012). Psikodinamik olarak kaygı; kişisel güvenlik, kimlik, gerçeklik veya hayati nesne ilişkileri için gerçek veya hayali bir tehdit anlamına gelebilir (Glick 1995). Freud'un psikanalitik teorisi kaygıyı bir tehlike durumuna tepki olarak görür. Ego, kendini kimliğin içgüdüsel güçlerinden korumak için endişe yaratma sinyalinin vererek tehlikeli durumdan kaçınmak için semptomlar yaratır. Psikodinamik çalışma, psikolojik olarak hâkim olunamayan bilinç dışı çatışmalar, nöbetlere yatkın olabilecek kaygı ve stres ekseninde gerçekleşir. Klinik çalışmalarda doğal epileptik nöbetler, psikolojik olarak üretilen epileptik nöbetler ve nonepileptik nöbetler arasında ayırımında gerçekleştirilir (Valeta, 2009). Sosyal hizmet uzmanının epilepsi hastasının; ailesini, sosyal bilgilerinin, eğitim durumunu, mesleki geçmişini, ruh sağlığını, tedavisini, travmasını, ihmal geçmişini detaylı şekilde analiz etmesi gerekmektedir. Uzman, bu bilgiler doğrultusunda hastanın yaşadığı psikolojik sorunların nedenini daha kolay ortaya koyabilmektedir. Hastanın hizmet kaynakları, tedaviyi engel olan durumlar, hastaya sunulan hizmetler ve nöbet geçirmeye bağlı sorunlar hastanın kaygı ve stres düzeyini artırabilmekte, bu noktada sosyal hizmet uzmanının ilgili faktörleri tespit edebilmesi ve değerlendirebilmesi gerekmektedir.

Bilişsel-davranışçı teori

Bilişsel teori kaygının; hatalı, çarpık düşünce kalıplarının açığa çıkmasına yol açtığını belirtmektedir. Anksiyete bozuklukları olan hastalar, algılanan tehditlerle başa çıkma yeteneklerini umursamadıkları için belirli koşullar altında tehlike derecesinin ve zarar görme olasılığının arttığı görülmektedir. Örneğin panik bozukluğu olan hastalar, kontrol kaybı ve ölme korkusu yaşayabilirler (Goldstein ve Harden, 2000). Bilişsel davranışsal teori, düşüncelerin; davranışı ve fizyolojiyi etkilediğini savunur. Davranışsal terapi, genellikle zihin-beden yaklaşımlarıyla birlikte kullanılır ve düşünceler, duygular ve belirli olaylar arasındaki ilişkileri inceler. Bu kuramda hastaların uyumsuz düşünce kalıplarını tanımlamaları ve bu kalıpları daha sağlıklı bilişsel, davranışsal tepkilerle değiştirmeleri amaçlanır. Hedef, nöbet oluşumunu kontrol etmek için özdenetim duygusu geliştirmektir. Uygulama, nöbetlerin azaltılmasını ve etkili uygulamaları önleyen çevresel veya davranışsal faktörlerin değerlendirilmesini içerir. Programlar arasında; epilepsi eğitimi, duygu durum düzenlemesi, nöbetleri durdurmak için bilişsel ve davranışsal yöntemler, çelişkili düşünce ve duyguların çözümü, stres yönetimi ve yaşam tarzı değişikliği yer almaktadır. Bu tür programlarda kullanılan belirli psikolojik ve davranışsal teknikler; tetikleyicilerin gözlemlenmesi, karşı önlemlerin geliştirilmesi ve düşünce yeniden yapılandırması, koşullandırma, davranışsal aktivasyon, sistematik duyarsızlaştırma, aile sistemleri terapisi ve motivasyonel görüşmeyi içermektedir (Kwan, Michaelis ve Tang, 2014). Epilepsi hastalığının tedavisi için BDT, kısmen nöbet tetikleyicilerinin etkisini azaltan veya tedaviye uyumu artıran yaşam tarzı değişiklikleri nedeniyle, aynı zamanda biliş ve nöbet aktivitesi arasında doğrudan bir ilişki nedeniyle etkili olabilir. Bilişsel-davranışsal teori, tetikleyici tanımlama, sağlıklı yaşam tarzları, nöbet kesinti teknikleri, olumsuz düşüncelere karşı koymak için önemlidir (Leaman-Markowski ve Schachter, 2017).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Epilepsi hastası bireyler, başta nöbet geçirme korkusu olmak üzere bunun beraberinde gelen birçok psikososyal sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bireylerle çalışan, onun çevresinde olan herkes hastanın karşılaştığı sorunları iyi bir şekilde özümseyebilmeli ve özellikle “sorunla başa çıkma yöntemlerini” bilmelidir. Hastanın tedavi sürecinde ekip çalışması oldukça önemlidir. Hasta bireyin ailesinin, nöroloğun, sosyal hizmet uzmanının, sağlık çalışanlarının ve psikoloğun iş birliği içerisinde çalışması etkili müdahaleler için önem taşımaktadır.

Evlilik, iş, okul, arkadaş ilişkileri bireyin sosyal hayatındaki yapı taşları arasındadır. Birey, bu yapı taşları olmadan sosyal hayata katılmakta, kendine atfettiği düşük benlik duygusunu aşmakta oldukça zorlanacaktır. Okul sosyal hizmeti, endüstriyel sosyal hizmet, psikiyatrik sosyal hizmet, aile danışmanlığı gibi yardımcı hizmetler bireyin sosyal gelişimine katkı sağlayacak etmenlerdir. Özellikle bireyin gelişim dönemleri dikkate alındığında, okul çağındaki epilepsi hastası çocuklara verilecek olan okul sosyal hizmeti bireyin sosyal işlevselliğini yerine getirmesinde ve hastalığını kontrol altına almasında oldukça yardımcı olacaktır.

Epilepsi hastası bireylerde hastalık sürecinde ekonomik açıdan yaşadıkları zorluklarla baş etmeleri için kamu ve sivil toplum kuruluşlarından destek sağlanmasında sosyal hizmet uzmanı tarafından arabuluculuk yapılmalıdır. Hastaların yaşadıkları sorunlarla baş etmeleri için sosyal hizmet uzmanları tarafından kuruluşlarda ve hastanelerde grup çalışmalarını gerçekleştirmelidir. Hastalıktan dolayı yaşadıkları iş sorunları ile ilgili sosyal hizmet uzmanları tarafından iş kurlardan bu hastalara uygun iş fırsatları sağlanması adına yönlendirme yapılmalıdır.

Klinik müdahalelerin yanında, epilepsinin sosyal seyrini ve epilepsiyle ilişkili damgalamanın genel hastalık yükü ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisi ile ilgisini ve önemini tanıyan müdahaleler de gereklidir (Jacoby, 1998). Sağlık personellerine epilepsi hastalığı hakkında derinlemesine bilgi verilmeli ve personelin bu konuda duyarlı olması sağlanmalıdır. Aynı zamanda sağlık personellerinin edinmiş oldukları bilgileri epilepsi hastaları ile birlikte yaşam süren insanlara ve toplumdaki diğer insanlara aktararak bilinçlendirmeleri, toplum genelinde önyargılı tutumları azaltmaya yönelik çalışmaları desteklenmelidir (Aktekin vd., 2012).

Bu hastalığın bireyler, aileler, gruplar ve toplum üzerinde bir bütün olarak sorunlara sebep olabildiği konusunda şüphe yoktur. Bu artan sorunlar kendisini sağlık, psikososyal refah ve ekonomik durum gibi alanlarda göstermektedir. Öte yandan bu bireyler üzerinde mevcut sorunlar üzerinden şekillenen baskı durumunun, bu hastalar için tedavi ve bakımın genellikle mevcut olmadığı yeterince gelişmemiş ülkelerde daha da ağır olduğu bilinmektedir. Bu sorunları ele almak ve nihayetinde dünya çapında epilepsi hastalığına sahip bireylerin yükünü azaltmak için küresel düzeyde sosyal politikaların üretilmesine ihtiyaç vardır. Her ne kadar spesifik uygulamalar ülkeden ülkeye farklılık gösterse de epilepsi hastalarına yönelik ayrımcı tutumlar ve önyargılı davranışlar dünya genelinde yaygındır. Mevzuat bu sorunları ve zorlukları ele almanın önemli bir yoludur. İnsan hakları standartlarına dayanan iyi hazırlanmış bir mevzuat, ihlalleri ve ayrımcılığı önleyerek insanların haklarını koruyabilir. Yasal düzenlemeler ile bu hastalığa sahip bireylerin özerklik ve özgürlüklerinin sağlanacağı değerlendirilmektedir. Bunlara ek olarak özellikle ülkemiz sosyal hizmet akademik camiası tarafından bu konuya ilişkin akademik çalışmaların gerçekleştirilmesi ve sorunların tespit edilerek çözüm önerilerinin üretilmesi noktasında girişimlerde bulunulması yerinde bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKLAR

- Adadioğlu, Ö. & Oğuz, S. (2016). Epilepsi ve öz yönetim. *Epilepsi Dergisi*, 22(1), 1-4.
- Aktekin, B., Agan, K., Arman, F., Aslan, K., Aykutlu, E., Baklan, B., & Bozdemir, H. (2012). Epilepsi rehberi: Turk noroloji derneği epilepsi calisma grubu. *Epilepsi: Journal of the Turkish Epilepsi Society*, 18(1), 26-39.
- Altındağ, A., Apak, İ., Arslan, S., Karaca, E.E., Oto, R., & Yavavlı, A. (2004). Epilepsinin psikososyal etkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 7(4), 210-214.
- Austin, J.K., Dunn, D.W., Huberty, T.J. & Huster, G.A. (1999). Does academic achievement in children with epilepsy change over time? *Developmental Medicine & Child Neurology*, 41(7), 473-479.
- Ay, R. (2017). Epilepsi ve damgalanma: Bir gözden geçirme. *Klinik Psikiyatri*, 20, 129-136.
- Baker, G. A. (2002). The psychosocial burden of epilepsy. *Epilepsia*, 43, 26-30.
- Beicher, A., Mayer, G., Knake, S., Oertel, W.H., Schulz, J., Rosenow, F., & Strzelczyk, A. (2013). Counseling and social work for persons with epilepsy: Observational study on demand and issues in Hessen, Germany. *Epilepsy & Behavior*, 28(3), 358-362.
- Bellhouse, D.R., Eliasziw, M., Fallahay, C., & Wiebe, S. (1999). Burden of epilepsy: The Ontario health survey. *Canadian Journal of Neurological Sciences*, 26(4), 263-270.

- Bonomo, A., Eggenschwiler, P., Hediger, H., Imhof, R., Mahrer-Jaggi, S., Kramer, G., Oberholze, E. (2013). Quality of life in adult patients with epilepsy and their family members. *Seizure*, 22(2), 128-135.
- Çolak, M. (2012). *Epilepsisi olan çocuklarda psikiyatrik bozukluklar ve psikiyatrik bozuklukların yaşam kalitesi üzerine etkisi*. Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- De Boer, H.M., Mula, M., & Sander, J.W. (2008). The global burden and stigma of epilepsy. *Epilepsy & Behavior*, 12(4), 540-546.
- Dodel, R., Hamer, H.M., Strzelczyk, A., & Reese, J.P. (2008). Cost of epilepsy. *Pharmacoeconomics*, 26(6), 463-476.
- Durna, Z. & Karaca, A. (2018). Epilepsili hastalarda psikososyal destek. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 218-225.
- Duyan, V. (2012). *Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları ve müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Fesci, H. & Görgülü, Ü., (2011). Epilepsi ile yaşam: Epilepsinin psikososyal etkileri. *Göztepe Tıp Dergisi*, 26(1), 27-32.
- Gaitatzis, A., & Sander, J. W. (2004). The mortality of epilepsy revisited. *Epileptic Disorders*, 6(1), 3-13.
- Glick, R.A. (1995). Freudian and post-freudian theories of anxiety. In: S.P. Roose and R.A. Glick (Eds), *Anxiety as symptom and signal*. London: Analytic Press.
- Goldstein, M.A., & Harden, C.L. (2000). Epilepsy and anxiety. *Epilepsy & Behavior*, 1(4), 228-234.
- Jacoby, A. (1998). Quality of life: age-related considerations. In: J.R.J. Engel and T.A. Pedley (Eds), *Epilepsy: The comprehensive cd-rom*. Philadelphia:Lippincott Williams & Wilkins.
- Kara, Y. (2019). Zihinsel yeti yitimi olan çocuğa yönelik sosyal hizmet uygulaması: Bir vaka sunumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 353-373.
- Kimiskidis, V.K., & Valeta, T. (2012). Epilepsy and anxiety: epidemiology, classification, aetiology, and treatment. *Epileptic Disorders*, 14(3), 248-256.
- Kwan, P., Michaelis, R., & Tang, V. (2014). Psychobehavioral therapy for epilepsy. *Epilepsy & Behavior*, 32, 147-155.
- Lau, V.W., Lee, T.M., Ng, P.K., & Wong, V. C. (2001). Psychosocial adjustment of people with epilepsy in Hong Kong. *Epilepsia*, 42(9), 1169-1175.
- Leeman-Markowski, B.A., & Schachter, S.C. (2017). Cognitive and behavioral interventions in epilepsy. *Curr Neurol Neurosci Rep*, 17(5), 1-19.
- Lotfi, S. (2019). A review of approaches and social work roles in mental health. *International Journal of Multidisciplinary Thought*, 8(1), 107-112.
- Prakashi, R., & Priya, T. T. (2013). Epilepsy: Attitude and awareness among students of professional social work. *Artha Journal of Social Sciences*, 12(2), 61-61.
- Smith, L.L. (1978). Social work with epileptic patients. *Health & Social Work*, 3(2), 157-174.
- Şahin F. (2001). Sosyal hizmette güçler perspektifi ve çözüm odaklı mülakat. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 4(4), 1-13.
- Teater, B. (2015). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri*. Ankara:Nika Yayınları.
- Valeta, T. (2009). *The Potential of Dramatherapy in the Treatment of Epilepsy*. Master's Thesis, University of Derby, United Kingdom.

Extended Abstract

Epilepsy, a common chronic disorder affecting all ages, genders, and races globally, particularly impacts individuals under 20 and over 60, with an estimated 50 million patients worldwide. The management of epilepsy requires tailored treatment and education for patients and their communities, including families, workplaces, and schools, to address societal prejudices and stigma. Social work plays a crucial role in enhancing the well-being of those with epilepsy, addressing psychosocial issues arising from various factors such as the cause, age, frequency, and type of epilepsy, as well as psychological aspects. Psychosocial challenges for those with epilepsy may stem directly from the disorder or its treatment and lifestyle implications. Patients often face fear of recurrent seizures, impacting their social interactions and leading to self-isolation. Epilepsy can also cause behavioral and cognitive impairments, including depression, anxiety, psychosis, and attention deficit disorders. The

resultant decline in self-esteem, due to disrupted work and social life, exacerbates these challenges. Patients often encounter stigma, social exclusion, relationship difficulties, and employment issues, which can lead to further isolation and societal disengagement. Tailored therapeutic programs in social work are essential, addressing the unique needs of patients and their families. Educating patients and families about epilepsy and encouraging family counseling are key aspects of social work. Social workers also have a responsibility to inform the community about epilepsy, advocate for patient rights, and address psychosocial and socioeconomic challenges during treatment. Effective treatment integrates medical interventions with psychosocial support, facilitating patient adaptation and maximizing treatment benefits. The management of epilepsy involves comprehensive teamwork, including family, neurologists, social workers, health workers, and psychologists. The condition presents significant challenges in health, psychosocial well-being, and economic status, especially in underdeveloped countries where resources are limited. Global social policies are needed to alleviate the burden on individuals with epilepsy. Despite regional variations, discrimination and biases against epilepsy patients are widespread, necessitating protective legislation based on human rights standards to safeguard their autonomy and freedom. Academic studies, especially within the field of social services, should focus on identifying problems and proposing solutions for epileptic patients.

LUSIGNAN HANEDANINA BAĞLI BİR BEBEK HÜKÜMDAR: KIBRIS KRALI III. JAMES (III. JACQUES) 1473-1474

Bengü GÜLMEZ*

ÖZ

1192 yılında Kıbrıs adasında başlayan Lusignan ailesi idaresi, 1489 yılında adanın Venediklilere bırakılmasıyla son bulmuştur. Üç yüz yıla yakın hüküm süren Kıbrıs Lusignan Krallığı'nda, III. James (III. Jacques) hem yaşça en küçük yaşta tahta geçen hem de yaklaşık bir yaşında öldüğü için en az yaşayan hükümdar olmuştur. 1473 yılında doğan, Kıbrıs, Kudüs ve Kilikya Kralı unvanlarını taşıyan Lusignan ailesinin son Kralı, bebek Kral III. James (III. Jacques) bir yıl kadar Kıbrıs adasında annesi Venedikli Caterina Cornaro'nun naipliğinde hüküm sürmüştür. Babası II. James (II. Jacques) ölmeden önce III. James (III. Jacques)'i varis olarak tayin etmiştir. II. James (II. Jacques)'in ölümüyle de onun istekleri doğrultusunda III. James (III. Jacques) Kıbrıs Kralı olmuştur. 1473 yılının Ağustos ayından 1474 yılının Ağustos ayına kadar süren Krallığı boyunca annesi Caterina Cornaro O'na bakmıştır. II. James (II. Jacques)'in otuz üç yaşında erken ölümü ve III. James (III. Jacques)'in henüz bebekken bir yaşını bile doldurmadan ölmesi birçok ihtimali akla getirir de kroniklerde zehirlendikleri ya da öldürüldükleriyle ilgili net bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. Baba II. James (II. Jacques) ile oğul III. James (III. Jacques)'in bir sene arayla ölmelerinin ardından Kıbrıs adası tahtı Venedikli Caterina Cornaro'ya kalmıştır. 1489 yılında ise adanın yönetimi Venediklilere geçmiştir. Literatürde III. James (III. Jacques) ile ilgili yapılan çalışmalar, hüküm süresinin az olması ve bir bebek olması sebebiyle annesi Caterina Cornaro üzerinden ele alınmıştır. Bu çalışmada, hakkında müstakil bir çalışma olmayan Lusignan hanedanı üyesi III. James ve kısa iktidar süresinde yaşanan siyasi gelişmeler konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, III. James, Lusignanlar, Venedik, II. James, Caterina Cornaro.

IN THE LUSIGNAN KINGDOM OF CYPRUS, A BABY RULER: THE KING JAMES III (JACQUES III) 1473-1474

ABSTRACT

The Lusignan family's rule in Cyprus began in 1192 and ended in 1489 when the island was ceded to the Venetians. The Lusignan Kingdom of Cyprus, which governed for nearly three centuries, saw its youngest and shortest-reigning monarch, James III (Jacques III). Born in 1473, he was the last king of the Lusignan dynasty, ruling over Cyprus, Jerusalem, and Cilicia. His reign, under the regency of his Venetian mother, Caterina Cornaro, lasted only from August 1473 to August 1474, following his designation as heir by his father, James II (Jacques II), before his death. The circumstances surrounding the deaths of both James II at thirty-three and infant James III, before his first birthday, are shrouded in mystery, with no clear evidence of poisoning or foul play found in historical chronicles. The deaths of James II and his son James III within a year led to the throne passing to Caterina Cornaro, and eventually, in 1489, the full transfer of Cyprus's administration to the Venetians. Academic studies on James III (Jacques III) have been limited, often overshadowed by his mother Caterina Cornaro, due to his brief reign as an infant. This study aims to shed light on James III, an overlooked figure in the Lusignan dynasty, and the political developments during his short rule.

Key Words: Cyprus, James III, Lusignan Dynasty, Venice, James II, Caterina Cornaro.

GİRİŞ

Kıbrıs, 34° 33' ve 35° 41' kuzey enlemi, 32° 17' ve 34° 35' doğu boylamında bulunan Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya adalarının ardından üçüncü en büyük adadır. Yüzölçümü 9251 km² olup Türkiye, Suriye, Mısır, Yunanistan ve Mısır'a yakın olması sebebiyle stratejik öneme sahiptir. Akdeniz'de önemli bir üs konumundadır. Tarih boyunca birçok devlete ev sahipliği yapmıştır.

Orta Çağ'da Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında mücadeleler yaşanan bir ada olan Kıbrıs'ta, Fransız kökenli Lusignan ailesi XII. yüzyılın son yıllarında adada hüküm sürmeye başlamış, XV. yüzyılın

* Dr., Konya, Araştırmacı, gulmezbengu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2339-2110>

sonunda ise idareyi Venediklilere devretmiştir. Kıbrıs Lusignan Krallığı, yaklaşık üç yüz yıl adayı ekonomik ve siyasi alanlarda ileri götürmeye çalışmış, imar faaliyetlerine de önem vermişlerdir.

1189- 1192 yılları arasında gerçekleşen III. Haçlı Seferi'ne katılan İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard (I. Richard) (1189- 1199) Messina'dan Akka'ya doğru filosuyla birlikte hareket ederken fırtınaya tutularak Kıbrıs'a yavaşmıştı. Kıbrıs'ın Bizans'a isyan eden valisi Isaakios Dukas Comnenos (1184-1191) adaya gelen İngilizlere kötü muamele edince, I. Richard adayı zapt etmiştir. Ardından adayı Templier Şövalyeleri'ne satmıştır. Templier Şövalyeleri'nin yönetiminden memnun olmayan halk isyan başlatmıştır. Templier Şövalyeleri isyanı bastırmış olsalar da, yönetimi İngiliz Kralı I. Richard'a iade etmiştir. Bu gelişmeler üzerine I. Richard, Kudüs Krallığı seçimlerini kaybeden Guy de Lusignan'a adayı satmayı uygun bulmuştur. Haçlı seferleri ile beraber kutsal topraklara gelen Lusignan ailesi Kıbrıs'ın yönetimini böyle elde etmiştir (Ambroise 1847: 244; Machéras 1882: 14- 15; Niketas 2006: 229; Torsello 2016: 317).

Kıbrıs ile ilgili yapılan araştırmalar daha çok Lusignan ailesinin hüküm sürmesinin başlangıcı ve bitişine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada, 1489 yılında Venediklilerin adayı ele geçirmesinden kısa bir süre önce hüküm süren bebek hükümdar III. James (III. Jacques)'in bir yıldan az süren idare dönemi ele alınacaktır. Annesi Venedikli Caterina Cornaro (1474- 1489) ile ilgili araştırmalar bulunmasına rağmen oğlu III. James (III. Jacques) ile ilgili münferit bir çalışma münferit bir çalışma olmaması bu çalışmanın hazırlanmasına temel teşkil etmiştir. Döneme ait kaynakların verdiği bilgilerden hareketle kısa süreli hanedanlık sürecinde yaşanan siyasi gelişmeler ele alınmıştır.

III. James (III. Jacques) ve Ailesi

III. James (III. Jacques), Ramulfids (ya da İngilizce'de *House of Poitiers*, Fransızca'da ise *Maison de Poitiers*) olarak geçen Poitiers Hanedanı soyundan olup 28 Ağustos 1473 ile 26 Ağustos 1474 tarihleri arasında Kıbrıs Kralı olarak hüküm sürmüştür. Aynı zamanda Kudüs ve Kilikya Kralı unvanlarını da taşımıştır (Mas Latrie 1881: 51). Çok kısa süren hüküm süresi ve Lusignan ailesinden tahta çıkan son üye olması sebebiyle dikkat çekici bir hükümdardır.

Kıbrıs Kralı ve aynı zamanda Kudüs ve Kilikya Kralı olan babası II. James (II. Jacques)'dir ve 1464 ile 1473 yılları arasında hüküm sürmüştür. II. James (II. Jacques)'in babası, II. John (1432- 1458)'dur. II. John'un Helena Paleologos (ö. 1458) ile olan evliliğinden olan Charlotte de Lusignan (1458-1464), 1444 yılında dünyaya gelmiş, babası Kral II. John'un ölümünün ardından da 1458'de tahta geçmiştir. Daha sonraları Charlotte de Lusignan'ın kardeşi II. James (II. Jacques) de taht üzerinde hak iddia ederek Memluk Sultanı Seyfeddin İnal (1453-1461)'in desteğiyle kral olmuştur. Charlotte de Lusignan ise Girne Kalesi'nde hapsedilmiştir (Hill 1948: 557; Burkiewicz 2017: 118). Şunu da belirtmek gerekir ki; III. James (III. Jacques)'in babası II. James (II. Jacques)'in annesi, II. John'un eşi Helena Paleologos değil, metresi Petralı Maria (Mariette de Petra) (ö.1503)'dır. Gayrimeşru bir çocuk olmasından dolayı II. James (II. Jacques)'in lakabı "Le Batard "(Piç) idi (Mas Latrie 1881: 47-48)

III. James (III. Jacques)'in annesi ise; Venediklilerin adayı ele geçirmesinden önceki Kıbrıs Kraliçesi Caterina Cornaro'dur (Mas Latrie 1881: 51; Moréri 1759: 170; Hill 1948: 651). Cornaro ailesi Kıbrıs'tan bakır, şeker kamışı gibi Kıbrıs ürünlerini alarak Venedik'e getiren tüccar bir aileydi (Hopkins 2017: 98) Caterina Cornaro, Kıbrıs'ta güzel ve merhametli biri olarak bilinirdi. Lakabı Venedik'in kızı idi (Wiel 1900: 212; Iorga 1931: 214). Cornaro'nun, Trabzon İmparatoru John Comnenos'un anne tarafından torunu olduğu tezleri varsa da bu bilginin doğruluğu şüphelidir. Nitekim Caterina Cornaro'nun annesi Fiorenza Crispo Cornaro (ö. ?)'ydu. Fiorenza Crispo Cornaro'nun annesi Valenza Crispo Comnenos'un ise Trabzon İmparatoru IV. John Comnenos'un kızı olduğu ifade edilmektedir. Kronolojik olarak hatalı olma ihtimali yüksek olduğu değerlendirilmektedir (Hill 1948: 633; Williams 2006: 183- 184; Hopkins 2017: 98).

On sekiz yaşına geldiğinde yani 1472 yılında Kıbrıs'a gelen Caterina Cornaro ile II. James (II. Jacques) evlenmişlerdir. Bu evlilik stratejik bir hamle olarak görülmelidir. Çünkü ekonomik açıdan güçlü olan Venedik'in soylularından Marco Cornaro (ö.1479)'nun kızı Caterina Cornaro ile II. James (II. Jacques)'i evlendirmek istediklerinde Kıbrıs için daha akılcı bir seçenek yoktu (Pascal 1896: 26)

Kıbrıs'ta güçlü bir idare kurabilmek için II. James (II. Jacques)'in kiminle evleneceği meselesi önemliydi. Daha önce de, güçlü olan Mora Despotu Thomas (1428-1460)'ın kızıyla evlenmek istemiş, bunun yanı sıra Napoli Kralı Ferdinand (1423-1494)'ın kızıyla evlenmek için de girişimde bulunmuştu (Iorga 1931: 209-210). Önemli bir diğer husus da II. James (II. Jacques)'in kız kardeşi Charlotte de Lusignan'dan tahtı aldığı için de desteğe ihtiyacı vardı. Venedikliler açısından ise bu evliliğin Kıbrıs üzerindeki emelleri açısından faydası olmuştur. Ayrıca Venedikliler adanın hem Memluklere hem de Türklere karşı iyi bir üs olacağını düşünmüşlerdir (Iorga 1931: 210). Hiç şüphesiz Kıbrıs konumu sebebiyle Akdeniz üzerinde hakimiyet sağlamak isteyen devletler için önemliydi. Kıbrıs'ta hakimiyet kurmak Memluklere ve Türklere yakın olmak anlamına da gelmekteydi. Nitekim Kıbrıs idaresini elinde bulunduran hanedan, Akdeniz hakimiyetinde müttefiklerinin varlığıyla ayakta kalabiliyordu.

III. James (III. Jacques)'in dört kardeşi olup bunlar; en büyük kız kardeşi Charlotte (ö.1469'dan önce), ikinci kız kardeşi Charlotte (ya da Charla) (ö.1480), erkek kardeşi Eugene (ö.1523'ten sonra) ve son kardeşi John (ya da Janus) (ö.1553)'dur (Mas Latrie 1881: 56; Hill, 1948, s.1158). III. James (III. Jacques)'in tüm kardeşleri 1476 yılında Caterina Cornaro'nun Kıbrıs Kraliçesi olduğu dönemde babaanneleri Petralı Maria ile Venedik'e gitmişlerdir (Mas Latrie 1881: 49). III. James (III. Jacques)'in 1480 yılında ölen kardeşi Charlotte'ü Venedik karşıtları Napoli Kralı'nın oğlu Alonso ile 1473 yılında evlendirmeye çalışmışlardı ki bu tarihte Charlotte sadece altı yaşındaydı (Mas Latrie 1881: 50). Bu olay, dönemin siyasi atmosferindeki ittifak girişimlerine ve evlilik kurumunun araçsallaştırılmasına güzel bir örnektir.

II. James (II. Jacques) ölmeden önce oğlu III. James (III. Jacques) ve karısı Caterina Cornaro'nun tahta geçmesini vasiyet etmiştir. Ayrıca O, Krallık için komiserler olarak Trablus Kontu John Tafur, Yafa ve Karpaz Kontu John Perez Fabregues, Urfa Kontu Morphou de Grinier, Caterina Cornaro'nun amcası André Cornaro, John Aronion, II. James (II. Jacques)'in emrinde bulunan hazine sorumlusu Rizzo de Marino, emniyetten sorumlu Peter Davilo'yu görevlendirmiştir (Boustronios 1964: 33; Hill 1948: 652). Bu komisyonda Roma taraftarları olduğu gibi, Napoli ve Venedik taraftarlarının da bulunması adanın yönetimi konusunda görüş ayrılığı yaratmıştır (Hill 1948: 658). Ayrıca yine vasiyete göre eğer III. James (III. Jacques) ölürse, diğer oğlu Eugene (Janus), o da ölürse oğlu John, o da ölürse kızı Charlotte ya da Charla, tüm bu mirasçılara bir şey olması durumunda ise Lusignan ailesinden en yakın varise Krallık intikal edecekti (Boustronios 1964: 33; Hill 1948: 652).

Soy ağacı bakımından Lusignan soyundan gelen son temsilci bebek III. James (III. Jacques)'in babası olan II. James (II. Jacques), bir av sırasında ve yanında Cornaro ailesinden Andre Cornaro (Caterina Cornaro'nun amcası) ve Marc Bembo (Caterina Cornaro'nun kuzeni) varken hastalanmış, 5 Haziran 1473 günü dokuz gün süren hastalığından sonra da ölmüştür (Mas Latrie 1855: 344; Giblet 1732: 311; Iorga 1931: 210; De Girolami Cheney 2013: 16). İshal olan otuz üç yaşındaki Kral II. James (II. Jacques)'in yaz günü bu şekilde ölümü şüpheli olsa da yeterli delil bulunmadığı için sadece şüpheli olarak gösterilebilir ve akla zehirlenme ihtimalini getirir. Fakat dizanterinin yaz günü öldürebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. II. James (II. Jacques)'in ölümünden sonra vasiyetine uygun olarak Caterina Cornaro'nun dünyaya getirdiği oğlu III. James (III. Jacques) tahta geçmiş fakat onun yaklaşık bir yaşındayken ölümü ile Caterina Cornaro on dokuz yaşındayken Kıbrıs Kraliçesi unvanını almıştır.

Kral II. Jacques de Lusignan'ın ölüm haberini Venedik'e ulaştırmak için bir mektup yazıldı. Temmuz ayında yazılan bu mektupta Kıbrıslıların II. James (II. Jacques)'in vasiyetine istinaden hamile eşi Caterina Cornaro'ya bağlılıklarını bildirilmiştir (Boustronios 1964: 33; Sabellico 1544: 259). Aynı şekilde Mısır'a da Andre Casoli, Kral'ın ölümünü bildirmek üzere gönderildi. Sultan da elçiyi iyi karşılayarak hamile olan Caterina'ya hediyeler ve hilat gönderdi (Boustronios 1964: 35).

II. James (II. Jacques)'in ölüm haberi Venedik'e varınca, Venedik filosu hem Kraliçe Cornaro'yu korumak hem de gelişmeleri yakından takip edebilmek için Kıbrıs'a gelmiştir (Wiel 1900: 213). Venediklilerin II. James (II. Jacques)'in zehirlenmesinden şüphelenenler olduğu gibi, bu ölümden Kraliçe Charlotte taraftarlarını sorumlu tutanlar da vardı. Ayrıca Napoli Kralı Ferdinand da Ada halkı için şüpheliler arasındaydı. 1463'te Roma'ya kaçan Charlotte de Lusignan'ın, II. James (II.

Jacques)'in ölümünün ardından tekrar Kraliçe olabilmek amacıyla III. James (III. Jacques)'i öldürmüş olması akla gelebilir. II. James (II. Jacques)'in ölüm haberi 31 Ağustos 1473'te Papa IV. Sixtus (1471-1484)'a, 2 Eylül 1473'te ise Napoli Kralına bildirilmiştir. Papa mecburen de olsa Venedik hakimiyetinden memnun gibi görünerek bir cevap yazmıştır (Hill 1948: 663).

III. James (III. Jacques), babasının ölümünün ardından 28 Ağustos 1473'te Kıbrıs'ın doğusunda yer alan önemli bir liman kenti olan Mağusa (günümüzdeki ismiyle Gazimagosa)'da doğmuştur (Boustronios 1964: 36; Mas Latrie 1855: 348; Pascal 1896: 26). 26 Eylül 1473 günü Venedik amirali Pietro Mocenigo (ö.1476), Venedik büyükelçisi Josaphat Barbaro (ö.1494) ve diğer filo çalışanları önünde Magosa'da vaftiz edilmiştir (Mas Latrie 1885: 348; Hill 1948: 663). Doğumunun ardından Lefkoşa'da üç gün kutlama yapılmış, tüm mahkumlar salıverilmiştir. İngiltere'de de bu dönemden elli yıl kadar önce bir bebek kral daha vardı. İngiltere Kralı Henry VI (1422- 1461, 1470- 1471), 1421 yılında doğmuş ve daha tam bir yaşını doldurmadan 1422 yılının Eylül ayında kral olmuştur (Hill 1948: 663). Fakat III. James (III. Jacques)'den daha uzun yaşamıştır.

III. James (III. Jacques) çok küçük yaşta Kral olduğu için devlet yönetimine nasıl katıldığı konusu da önem arz eder. Annesi Caterina Cornaro naipliğinde bir yıl kadar Kıbrıs Kralı olan III. James (III. Jacques)'in karar alma konusunda sadece birkaç aylık olmasından dolayı elini kaldırmak suretiyle sürece katılımı sağlanmıştır ve mümkün oldukça halkın önüne çıkarılmıştır (Hill 1948: 663). III. James (III. Jacques), babası II. James (II. Jacques) ve annesi Caterina Cornaro dönemlerinde basılan para örnekleri ekte gösterilmiştir. Kral III. James (III. Jacques)'in kendi adına basılmış para örnekleri bulunmaktadır. Bkz. (Ek 1). Bir başka bahsedilmesi gereken husus da III. James (III. Jacques)'e babasından kalması gereken hazineye dahil 6000 dukanın (Venedik altın akçesinin) hazinede bulunmamasıdır. Bu konuyla ilgili birçok kişi sorguya çekildiyse de herhangi bir sonuç alınamamıştır (Boustronios 1964: 34; Hill 1948: 659). II. James (II. Jacques)'in şüpheli ölümü ile bu olayın bağlantılı olduğu tahmin edilebilir.

III. James (III. Jacques)'in doğumundan hemen önce Ağustos ayı içinde Memluk Sultanı Eşref Seyfeddin Kayıtbay (1468-1496) ile Caterina Cornaro arasında elçiler gidip gelmiştir. Buradan hareketle III. James (III. Jacques) dönemiyle ilgili göz önünde bulundurulması gereken başka bir husus da Kıbrıs Krallığının eskisi gibi tam anlamıyla bir Haçlı devleti olmadığı, Mısır'a tabi olduğudur. Nitekim Sultan Eşref Seyfeddin Barsbay (1422-1438) zamanında 1426 yılında ada fethedilerek, tabiyet altına alınmıştır (Ağır ve Solak 2013: 122; Üstün 2018: 26).

III. James (III. Jacques)'in Ölümü ve Sonrası

Zaten çok küçük yaşta olan III. James (III. Jacques), esrarengiz bir şekilde 26 Ağustos 1474'te de Magosa'da ölmüştür. Babası ile aynı yere defnedilmiştir. Yerini annesi Venedikli Caterina Cornaro (26 Ağustos 1474- 26 Şubat 1489) almıştır. 1489 yılından itibaren ise Kıbrıs Venediklilerin hakimiyetine girmiştir. III. James (III. Jacques), annesi Caterina Cornaro'dan önce son Kıbrıslı hükümdar olmuştur. III. James (III. Jacques)'in ölümüyle Kıbrıs yönetimi Caterina Cornaro'ya kalınca, ada Venediklilerin eline geçme sürecine girmiştir.

III. James (III. Jacques)'in 26 Ağustos 1474'te bebek yaşta şüpheli bir şekilde öldüğü aşikardır (Hill 1948: 711). Dizanteriden ölen III. James (III. Jacques)'in nasıl öldüğü ile ilgili Venediklilerin zehirlemesi veya Charlotte taraftarları tarafından öldürülmesi de yine iddialar arasındadır (Hill 1948: 771). Kraliçe'nin amcalarının III. James (III. Jacques)'i öldürmeleri fikri de gerçek olabilir.

Sonuç olarak; III. James (III. Jacques)'in çok küçük yaşta yaşama veda etmesi sebebiyle herhangi bir eseri bulunmamaktadır. III. James (III. Jacques) bir bebek olduğundan onun fiziksel ve kişilik özellikleri ile ilgili bilgimiz yoktur. Önce babası sonra kendisi en son da annesi Kıbrıs coğrafyasında hükümdar olmuştur. Bu aileden sonra artık ada Venediklilerin olmuştur ve yeni bir dönem başlamıştır.

Kral olduğunda henüz bebek olan III. James (III. Jacques)'in annesi Caterina Cornaro oğluyla birlikte ülkeyi yönetme sorumluluğunu almıştır. Oğlunun çok küçükken ölümü ile sarsılan Caterina Cornaro 1474 yılından itibaren de tek başına Kıbrıs Kraliçesi olarak hüküm sürmüştür. Hem Kral II. James (II.

Jacques)'in hem de III. James (III. Jacques)'in arka arkaya ölmeleri şüpheli görünmektedir. Venediklilerin adayı tamamen ele geçirmek için plan hazırladıkları düşünülebilir. Öte yandan önceki Kraliçe Charlotte de Lusignan'ın tekrar Kıbrıs idaresinin başına geçmek istediği için Kral III. James'i öldürttüğü de düşünülebilir. Kroniklerde net bir kayıt bulunmadığı için her iki Kralın da şüpheli ölümleriyle ilgili soru işaretlerini gidermek mümkün değildir. Bu çalışmada III. James'in iktidarı öncesi ve sonrasında Kıbrıs'taki siyasi atmosfer ve ölümü ele alınmıştır.

III. James (III. Jacques) dönemi çok kısa olduğundan ve annesi naipliğinde kral olduğu içi çalışmalar daha çok annesi ya da babası üzerine yoğunlaşmış olup, anılan bebek kral ile ilgili yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın konuya ilişkin daha detaylı çalışmalara kapı aralayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağır, M. ve Solak K. (2013). Memluk Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki önemli siyasi faaliyetleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 14, 107-130.
- Ambroise (1847). *L'Estoire de la Guerre Sainte, Histoire en Vers de la Troisieme Croisade (1190-1192)*. Paris: İmprimerie Nationale Paris.
- The Chronicle of George Boustronios 1456-1489* (1964). (Çev. R. M. Dawkins). University of Melbourne Cyprus Expedition.
- Burkiewicz, L. (2017). Stout-hearted Queen Charlotte of Lusignan (1458-1464). The 'Greek' Queen of Latin Cyprus, *Kobieta niepoznana na przestrzeni wieków*. Ed. A. Obara-Pawłowska, A. Miączewska, D. Wróbel Lublin, 101- 122.
- De Girolami Cheney, L. (2013). Caterina Cornaro, Queen of Cyprus. *The Emblematic Queen Extra-Literary Representations of Early Modern Queenship*, 11-35, London: Palgrave Macmillan.
- Giblet Cypriot, H. (1732). *Histoire des Rois de Chypre de la Maison de Lusignan*, V. II, Paris: André Cailleau.
- Hill, George (1948). *A History of Cyprus, V. III The Frankish Period 1432-1571*, Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 978-1108020640.
- Hill, George (2010). Genealogy of the Lusignan Dynasty. In *A History of Cyprus V. III*, 1156–1158. Cambridge: Cambridge University Press. <http://doi.org/10.1017/CBO9780511751721.011>.
- Hopkins, L. (2017). Caterina Cornaro and The Colonization of Cyprus, *Colonization, Piracy and Trade in Early Modern Europe The Roles of Powerful Women and Queens*, 97-117 London: Palgrave Macmillan.
- Iorga, N. (1931). *France de Chypre*. Paris: Les Belles Lettres.
- Machéras, L. (1882). *Chronique de Chypre*. (Çev. E. Miller). Paris: Ernest Leroux.
- Mas Latrie (1881). *Généalogie des Rois De Chypre de la Famille de Lusignan*. Venise: İmprimerie de Marco Visentini.
- Mas Latrie (1855). *Histoire de L'Île de Chypre Sous Le Regne des Princes de la Maison de Lusignan*. V. III. Paris: L'İmprimerie Impériale.
- Moréri, L. (1759). *Le Grand Dictionnaire Historique ou Le Mélange Curieux de L'Histoire Sacréé et Profane Tome VI*. Paris: Les Libraires Associés.
- Niketas K. (2006). *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195): Komnenos Hanedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri*. (Çev. Işın Demirkent). İstanbul: Dünya Yayınları.
- Pascal, Le C. (1896). *Histoire de la Maison Royale de Lusignan*. Paris: Léon Vanier.
- Sabellico Marco A. (1544). *Le Historie Vinitiane di Marco Antonio Sabellico*, Per Cvrtio Troiano di Navo'al Secno Del Leone, Venezia.
- Torsello, Marino S. (2016). *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross, Liber Secretorum Fidelium Crucis*. (Çev. Peter Lock). Routledge.
- Üstün, E. (2018). Memlûk Devleti'nin Kıbrıs'ı Hâkimiyeti Altına Alması. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 26-42. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oad/issue/41498/492059>.
- Voustrónios, G. ve Dawkins R. M. G. (1964). *The chronicle of George Boustronios: 1456-1489*. Victoria: Melbourne University Press.
- Wiel, A. (1900). Caterina Cornaro, Queen of Cyprus. *The Anglo-Saxon Review A Quarterly Miscellany*, V. IV, Ed. Churchill L. R.S. 210-223. London: John Lane.

Williams, Kelsey J. (2007). A Genealogy of the Grand Komnenoi of Trebizond, *Foundations: The Journal of the Foundation for Mediaeval Genealogy*. V. II/ III. 171-189. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10023/8570>.

Extended Abstract

Cyprus, the third-largest island in the Mediterranean after Sicily and Sardinia, lies between latitudes 34° 33' and 35° 41' north, and longitudes 32° 17' and 34° 35' east, covering an area of 9251 km². Its strategic location near Turkey, Syria, Lebanon, Greece, and Egypt has made it an important Mediterranean base, historically hosting numerous states. In the Middle Ages, Cyprus, a battleground for Muslims and Christians, came under the rule of the French-origin Lusignan family in the late 12th century. This rule lasted until the end of the 15th century when they ceded control to the Venetians. Richard the Lionheart (Richard I), the English King and participant in the Third Crusade (1189-1192), took control of Cyprus after a confrontation with the Byzantine governor, Isaakios Dukas Komnenos. Following dissatisfaction with the rule of the Knights Templar, to whom Richard initially sold the island, it was returned to him, and he subsequently sold it to Guy de Lusignan, thus establishing the Lusignan dynasty in Cyprus. Most research on Cyprus focuses on the Lusignan period's start and end, but this study centers on the brief reign of infant King James III (Jacques III), lasting less than a year before the Venetian conquest in 1489. Although Caterina Cornaro, James III's mother, is well-studied, there is a notable gap regarding her son, prompting this study. It discusses the political developments during his short-lived dynasty. The Lusignan administration began in 1192 and ended in 1489 when Cyprus was handed over to the Venetians. James III, born in 1473 and ruling under his mother's regency from August 1473 to August 1474, was both the youngest and shortest-reigning monarch of this dynasty. He succeeded his father, James II, becoming king according to his father's wishes. James III's brief life and rule, overseen by his mother, have left her more prominent in historical records. The mysterious deaths of both James II at thirty-three and infant James III before his first birthday, without clear evidence of foul play, led to Caterina Cornaro assuming the throne, ultimately transferring control to the Venetians in 1489. This study seeks to address the gap in historical research regarding James III, whose reign, overshadowed by his mother's regency, has been largely overlooked. It aims to initiate more detailed explorations into this period of Cypriot history.

Fig. 1: Examples of coins from the periods of James II, Caterina Cornaro, and James III at the museum in Saint Hilarion Castle in Cyprus (Photo: Bengü Gülmez)

ERGENLERDE EBEVEYN KONTROLÜNÜN SAĞLIKLI BESLENME TAKINTISIYLA (ORTOREKSİYA NERVOZA) İLİŞKİSİ*

Seda TÜRKER**

Ömer AKGÜL***

Fatih BAL****

ÖZ

Ortoreksiya'dan etkilenenler kendilerini sağlıklı yemeye zorlar ve sağlıksız bir diyetten hastalanmaktan korkarlar. Çoğu zaman, sağlıklı beslenmenin öznel tanımı zamanla daha katı hale gelir. Bu "izin verilen" yiyeceklerin kademeli olarak daha da azaltılması anlamına gelir. Bu, hayati besinlerin yetersiz temini riskini içerir. Sonuç yetersiz beslenme olabilir. Etkilenenler genellikle belirledikleri diyet kuralları konusunda çok katıdır. İhlal onları suçlu hissettirir ve başarısızlıklarından utanır. Sosyal etkileşimdeki problemler genellikle önceden programlanmıştır. Ergenlik dönemi, fiziksel, bilişsel ve psikososyal değişimlerin belirgin ve çok hızlı gerçekleştiği aynı zamanda süreçte kazanılan davranış örüntülerinin ve düşünce kalıplarının kalıcılık göstereceği insan yaşamında oldukça kritik ve zorlu bir gelişim sürecidir. Ebeveynlerine hem bağlılığını sürdürmeye hem de bireyleşmeye çalışan ergen için bu süreçte ebeveynlerinin kendilerine yönelik kontrol uygulama ve yöntemleri gelişiminde destekleyici olmakla beraber sağlıksız düzey ve şekilde gerçekleşmesi, fiziksel ve ruhsal problemlere yol açmaktadır. Günümüzde sağlıklı olmak adına gerçekleştirilen sağlıklı beslenmeye yönelik düşünce, davranış ve ritüellerinin patolojik hali olan sağlıklı beslenme takıntısı (ortoreksiya nervoza) bu fiziksel ve ruhsal problemlerden biridir. Bu çalışmanın da amacı ergenlikte ebeveyn kontrolünün sağlıklı beslenme takıntısıyla (ortoreksiya nervoza) ilişkisinin belirlenmesidir. Araştırmanın örneklemini Antalya ili Elmalı ilçesi bir devlet lisesinde öğrenim gören 153 ergen oluşturmaktadır. Verileri toplamak için kişisel bilgi formu, leuven algılanan ana babalık ölçeği ve orto- 15 formları online olarak uygulanmıştır. Araştırma verilerini değerlendirirken betimleyici analizlerden ve dağılımının incelenmesi için kolmogorov smirnov dağılım testi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; ergenlikte ebeveyn kontrolü ve sağlıklı beslenme takıntısı arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, ebeveyn kontrolü, sağlıklı beslenme takıntısı, ortoreksiya nervoza.

THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTAL CONTROL AND HEALTHY EATING OBSESSION (ORTHOREXIA NERVOSA) IN ADOLESCENTS

ABSTRACT

Those affected by orthorexia force themselves to eat healthily and fear becoming ill from an unhealthy diet. Often, the subjective definition of healthy eating becomes increasingly strict over time. This means a gradual reduction in "permitted" foods, which can risk an inadequate supply of vital nutrients. The result can be malnutrition. Those affected are usually very strict about the dietary rules they set. Violating these rules makes them feel guilty and ashamed of their failures. Problems in social interaction are often pre-programmed. Adolescence is a critical and challenging developmental phase in human life, where physical, cognitive, and psychosocial changes are significant and rapid, and the behavior patterns and thought processes acquired during this period tend to persist. For adolescents trying to maintain their attachment to their parents while also seeking individuality, the control methods and applications of their parents can be supportive in their development, but if

* Bu çalışma yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Bölümü, İstanbul, psk.sedaturker@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2804-9271>

*** Dr. Öğretim Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Yaşam Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, omer.akgul@sbu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3987-1925>

**** Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Sakarya, fatihbal@sakarya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9974-2033>

these occur in an unhealthy level and manner, they lead to physical and mental problems. Today, the pathological form of healthy eating thoughts, behaviors, and rituals carried out for the sake of being healthy, known as an obsession with healthy eating (orthorexia nervosa), is one of these physical and mental problems. The aim of this study is to determine the relationship between parental control in adolescence and an obsession with healthy eating (orthorexia nervosa). The sample of the research consists of 153 adolescents attending a state high school in the Elmalı district of Antalya province. A personal information form, Leuven perceived parenting scale, and ortho-15 forms were applied online to collect data. Descriptive analyses and the Kolmogorov-Smirnov distribution test were used to evaluate the research data. According to the findings obtained from the research; the relationship between parental control in adolescence and an obsession with healthy eating was not found significant.

Keywords: Adolescence, parental control, healthy eating obsession, orthorexia nervosa.

GİRİŞ

Ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçiş süreci olarak bilinir. Bu dönemde, ergenler özgürlük kazanma çabası içindedir ve bu nedenle ebeveynlerle olan etkileşim önemlidir. Ebeveynlerin kontrol ve yöntemleri ergen üzerinde etkilidir. Bu dönemde ergenler, duygu, düşünce ve davranışlarını kontrol etme becerisi kazanır. Beslenme de ergenlik döneminde önemlidir. Ergenlerin sağlıklı bir şekilde beslenmesi, hem kendi sağlıkları hem de ergenlik sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için önemlidir. Dolayısıyla, ebeveynlerin sağlıklı beslenme konusunda etkili olmaları gerekmektedir. Ergenlerin kendi kendilerini kontrol etmeleri, yiyecek seçimleri, diyet tercihleri ve yiyecek kısıtlamaları konusunda etkili olabilir. Sağlıklı beslenme takıntısı, günümüzde ortaya çıkan bir sorun olduğu için, ebeveyn kontrol yöntemlerinin etkisini belirlemek önemlidir. Bu araştırmanın amacı, ebeveyn kontrolü ile sağlıklı beslenme takıntısı arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Ergenlikte Ebeveyn Kontrolünden Sağlıklı Beslenme Takıntısı (Ortoreksiya Nervozaya)

Yaşama yönelik yeni alışkanlıkların kazanılacağı ergenlik sürecinde bu ikilem ve bocalamalar, sağlığını tehdit edecek davranışlar sergilenmesine neden olmaktadır (Tanrıverdi vd., 2011). Ergenlik dönemi, çocukluk ile yetişkinlik arasında bir köprü görevi görürken, önemli yaşam değişikliklerine ve bireysel gelişimin tüm yönlerinde değişimlere yol açan bir geçiş sürecidir (San Antonio, 2006). Bu dönemde hızlı ve ani gelişim, dürtüsel ihtiyaçlar ve ebeveynlerden ayrılma gibi sosyal gelişim durumlarıyla birlikte ergenlerde duygusal karmaşıklığa neden olabilir (Akdemir ve Çetin, 2008). Ergenlik döneminde, bireyin bir kimlik geliştirmeye çalıştığı ve benliğin bir bütün oluşturmaya çalıştığı bir bocalama durumu ortaya çıkar (Erikson, 1965). Bu süreçte, yeni alışkanlıkların edinildiği ergenlik döneminde yaşanan ikilemler ve kararsızlık, sağlığı tehdit eden davranışlara yol açabilir (Tanrıverdi vd., 2011). Bu nedenle ergenlik dönemi, bireylerin kişisel ve sosyal bağlamda gelişmelerini anlamak ve desteklemek önemlidir. Ülkemiz nüfusunun yaklaşık %15.6 oranını oluşturan bu süreçteki bireylerin sıklıkla karşılaştıkları sorunlar arasında yeme bozuklukları, kaygı bozuklukları, OKB yer almaktadır (TÜİK, 2019; Aras vd., 2007; Berstein ve Borchardt 1991).

Ergenlik döneminde ortaya çıkan psikolojik bozuklukların uzun süreli etkisi olduğu bilinmektedir. Bu dönemdeki bozukluklar genellikle bilişsel, duygusal ve davranışsal etkileşimlerden kaynaklanmaktadır (Güvenir ve Taş, 2008; Şenol, 2006). Ergenlerin ebeveynleri, bu dönemdeki psikolojik ve fiziksel sağlığını etkileyen önemli bir rol oynamaktadır (Demircioğlu ve Yoldaş, 2019). Ergenlik dönemi aynı zamanda ebeveyn-ergen ilişkilerinde de değişikliklere neden olmaktadır (Akün, 2013). Ergenler, bağımsızlık arayışlarıyla birlikte aynı zamanda ebeveyn bağımlılığına devam etmeye çalışmaktadır, bu da ebeveynlerin müdahale anlayışlarında tutarsızlıklara yol açabilir. Ergenlik sürecinde ebeveynlerine karşı direnme veya itaat etme arasında bir denge kurmaya çalışmak önemlidir (Ocakçı 2015). Bu noktada ebeveyn-ergen ilişkileri olumlu veya olumsuz şekilde şekillenebilir (Hafen ve Laursen, 2009). Ergenler, yetişkinlik yolculuğuna adım atmış olsalar da ebeveynlerinin rehberliğine hala ihtiyaç duymaktadırlar (Ocakçı, 2015). Bu yüzden, ebeveyn-ergen ilişkilerinde ebeveynlerin doğru ebeveynlik tarzını uygulamaları önemlidir (Cüceloğlu, 1991).

Ebeveyn kontrolü, ebeveynlerin ergen çocuklarının davranışlarını, duygularını ve düşüncelerini kontrol etme ve yönlendirme davranışlarını ifade eder (Barber, 1996). Bu kontrol çeşitli şekillerde

gerçekleşebilir; bazı ebeveynler çocuklarının dürtülerini ve davranışlarını yönetirken, diğerleri çocuklarının duygusal gelişimini şekillendirir. Araştırmalar, ebeveynlerin davranışlarının çocukların gelişimi üzerinde farklılık yaratabileceğini göstermektedir (Kakihara ve Weaver, 2009; Soenens, Vansteenkiste ve Luyten, 2010). Bazı çalışmalar, ebeveyn tutumlarının duygusal atmosferi de içeren bütüncül bir şekilde ele alınması gerektiği yönünde eleştirilere neden olmuştur (Baumrind, 1966; Maccoby ve Martin, 1983; Darling ve Steinberg, 1993). Bu çalışmalar, ebeveyn kontrolü ve desteği kavramlarını kullanarak, ebeveyn davranışlarının çocukların gelişimine olan etkisini belirlemeye odaklanmıştır. Ebeveyn kontrolü, psikolojik kontrol ve davranışsal kontrol olmak üzere iki boyutta incelenmiştir. Psikolojik kontrol, ebeveynlerin çocukların duygusal ve psikolojik gelişimine müdahale etme anlamına gelirken, davranışsal kontrol, ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını sosyal normlara uygun şekilde kontrol etme çabalarını ifade eder (Barber, 1996). Bu çalışmaların amacı, ebeveyn davranışlarının çocukların gelişimi üzerindeki etkilerini ayrı ayrı belirlemektir (Arım ve Shapka, 2008).

Psikolojik kontrol, ebeveynlerin çocuklarını duygusal olarak ihmal etmeleri ve onların ihtiyaçlarını göz ardı etmeleri ile tanımlanan bir davranıştır. Bu tür bir kontrol, çocukların kendi kararlarını verme yeteneklerini engelleyebilir ve kendilerini keşfetmelerini zorlaştırabilir (Sayıl ve Kındap, 2010). Ayrıca, psikolojik kontrol, çocukların özsaygılarını zedeleyebilir ve özdenetim becerilerini engelleyebilir (Luyckx vd., 2007; Soenens vd., 2010; Kurt, Sayıl ve Tepe, 2013; Pettit vd., 2001; Kındap vd., 2018). Ergenler bu tür bir kontrolle karşılaştıklarında ya boyun eğerler ya da bağırılar (Barber ve Harmon, 2002). Psikolojik kontrol tek boyutlu veya çok boyutlu olabilir, fakat her iki durumda da istenmeyen sonuçlara yol açabilir (Barber, Xia, Olsen, McNeely ve Bose, 2012). Ebeveynlerin çocuklarının bireyselliğini desteklemeye önem vermeleri gerekmektedir. Araştırmalar, psikolojik kontrolün olumsuz duygulanım ve içselleştirilmiş sorunlu davranışlarla ilişkili olduğunu göstermektedir (Bean, Barber ve Crane, 2001; Conger, Conger ve Scaramella, 1997; Fuligni ve Eccles, 1993; Garber, Robinson ve Valentiner, 1997; Goldstein, Davis-Kean ve Eccles, 2005; Soenens vd., 2005). Özellikle ailedeki olumsuz atmosfer, sorunlu davranışların nedeni olabilir ve bu olumsuz atmosferin duygusal boyutu içe yönelik sorunlarla, disiplin boyutu ise dışa yönelik sorunlarla ilişkilidir (Saydam vd., 2005).

Ergenlik döneminde gençlerin ailelerinden uzaklaşması veya riskli ortamlara girmesiyle birlikte ebeveyn davranış kontrolüne olan ihtiyaç artar (Bendezú vd., 2018; Laird, Marrero ve Sentse, 2010). Ebeveyn davranış kontrolü, çocukların davranışlarını düzenleme yetisini içerir (Kakihara ve Weaver, 2009). Araştırmalar, yetersiz kontrolün ergenlerin öz düzenlemede başarısızlıkla sonuçlanabileceğini, aşırı kontrolün ise olumsuz duygulara ve müdahalelere neden olabileceğini göstermektedir (Barber vd., 1994; Steinberg, 1990; Chao ve Aque, 2009; Helwig vd., 2014; Kerr ve Stattin, 2000). Bazı araştırmalar ise davranışsal kontrolün olumlu sonuçları olduğunu öne sürmektedir (Caldwell, vd., 2006; Lippold vd., 2014; Özdemir, 2012). Ayrıca, ebeveyn kontrolünün ergenlerin öz değeriyle ilişkili olabileceği de belirtilmektedir (Kakihara ve Weaver, 2009). Ergenlerin ebeveyn kontrolünü nasıl algıladıklarının sonuçları açısından önemli olduğu sonucuna varılmaktadır (LaFleur vd., 2016; Mellado, Cumsille ve Martínez, 2018). Sağlıksız düzeydeki ebeveyn kontrolü, olumsuz etkiler yaparken, yetersiz düzeydeki kontrol ise daha fazla kaygı ve olumsuz duygulara yol açabilir (Maccoby ve Martin, 1983; Utrzan, vd., 2017). Ergenlik döneminde ebeveynlerin uyguladıkları kontrol yöntemleri, çocuklarının öz düzenleme yeteneğini etkiler. Bu nedenle, ergenlik döneminde ebeveynlerin sağlıklı ve uygun kontrol yöntemlerini uygulamaları gerekmektedir.

Yeme bozuklukları, psikolojik ve fiziksel sorunlara sebep olabilir ve kontrol eksikliği ile miktar kontrolü sorunlarına yol açabilir (Yücel, 2019). Ayrıca beslenme alışkanlıkları ve kişinin kendini kontrol altında hissetmesi ilgi çekicidir ve ebeveyn kontrolü yeterince incelenmemiştir (Siyez, 2006). Beslenme ihtiyaçlarına olan bağlılık üzerinde durulmaktadır ve bu bağlılığın yaşam boyunca devam ettiği vurgulanmaktadır. Ebeveynler, çocuklarının beslenme kararlarında özgür olmalarına yardımcı olabilecek ve gerektiğinde sınırlamalar getirebileceklerdir. Ebeveyn beklentilerini karşılayamayan çocuklar, beslenme kaygısına ve çatışmalara neden olabilir (Stein ve Barnes, 2002; Tebor 2000; Satter 1986). Olumsuz duygusal bir ortam, kısıtlayıcı ebeveyn kontrolü tutumu ve sağlıksız ebeveyn rolleri, beslenme sorunlarına yol açabilir (Tozzi vd., 2003; Siyez, 2006; Ünlü vd., 2006). Yetersiz beslenme,

belirli gıdalardan kaçınma ve tuhaf yeme alışkanlıkları bu süreçte en sık görülen beslenme sorunlarıdır ve yaygınlığı dikkat çekicidir (Chatoor, 2000). Beslenme sorunları, kronikleşebilir, fiziksel gelişimi etkileyebilir ve çeşitli davranış sorunlarına yol açabilir (Raynor ve Rudolf 1996).

Ergenlik döneminde beslenme sorunları olan gençlerin ebeveynlerinin aşırı kontrol uyguladığı ve yüksek beklentilere sahip olduğu belirtilmektedir (Lattimore vd., 2000). Araştırmalar, erkek ergenlerin beslenme sorunlarının en büyük nedeninin ebeveynlerinin aşırı kontrolü olduğunu göstermektedir (Fonseca vd., 2002). Beslenme sorunları biyopsikososyal bir bozukluk olarak değerlendirilmekte ve ebeveynlerin tutumları ve beslenme alışkanlıklarını çocuklarına nasıl kazandırdıkları önemli bir rol oynamaktadır (Satter 1986). Ebeveynlerin katı disiplin ve kontrolü, olumsuz duyguların ortaya çıkmasına ve sorunlu yeme davranışlarının gelişmesine neden olabilir. Ancak, ebeveynleri suçlamak bu kaygılı ortamı artırabilir ve ebeveynlerin daha da kontrolcü davranmasına yol açabilir (Black, 1999).

Sorunlu beslenme tutumları ve davranışları üzerinde yapılan çalışmalarda, özellikle annelerin tutumlarına odaklanıldığı ve bu sorunların özellikle katı ve baskıcı annelerde görüldüğü belirtilmektedir (Heffer 1989). Annelerin aşırı ya da yetersiz kontrolü ve sağlıksız denetimi, çocukların beslenmelerini bozabilmekte ve kaygı yaşamalarına neden olabilmektedir (Wolke vd., 1990, Crittenden, 1987, Hutcheson vd., 1993, Monk 1997). Ancak yapılan bir araştırmada, ülkemizdeki beslenme sorunu yaşayan çocukların sadece annelerinin tutumundan etkilenmediği, ailenin tamamının etkisinin olduğu saptanmıştır (Ünlü vd., 2006). Ergenlik dönemindeki psikolojik bozuklukların genetik faktörlerden bağımsız olarak bilişsel, duygusal ve davranışsal etkileşimlere dayandığı düşünülmektedir (Şenol, 2006; Graves, 1997; Nieves 2001). Bu nedenle, ergenlerin bilişsel sorunlarını değerlendirirken ebeveynlerin davranışları göz önünde bulundurulmalıdır (Graves, 1997; Nieves 2001; Yavuzer, 2005). Çocukların ebeveyn tutum ve davranışlarını içselleştirdikleri ve hayatı gerçekçi bir şekilde değerlendiremediklerinde, patolojik durumlarla karşılaşabilecekleri ifade edilmektedir (Marcotte, 1996). Özellikle eleştiriye karşı hassasiyetin bu durumu tetikleyebileceği vurgulanmaktadır (Bernard vd., 2006).

Obsesif-kompulsif bozukluk (OKB), istemsiz, yoğun, tekrarlayıcı duygu ve düşüncelerin korunması/kaçınılması ile karakterizedir (APA, 2013). Bu ruhsal bozukluk, günlük işlevlerde ciddi bir bozukluğa neden olabilir, özellikle ergenlik döneminde incelenmesi önemlidir (March ve Leonard, 1996). Ergenlik döneminde belirtiler başlayabilir ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi, sonraki gelişimde de devam etmesi önemlidir (Leonard vd., 1993; Geller vd., 1998). Bozukluğun prognozunun öngörülmesi açısından da büyük öneme sahiptir (Stewart vd., 2004). Araştırmacılar arasında etioloji konusunda bir fikir birliği olmasa da heterojen bir kaynağı olduğu bir ortak görüştür (Hanna vd., 2005). Aileye odaklanan çalışmalar, ebeveynlerin kalıtsal ve psikososyal özelliklerine odaklanırken, etiyojolojiyi belirlemek için yapılan ikiz çalışmaları kalıtsal faktörlerin etkilerini değerlendirmektedir (Waters ve Barrett, 2000; Taylor, 2011). Bu çalışmalar, ebeveynlik uygulama yöntemlerinin etkili olduğunu bildirmiştir.

Waters ve Barrett (2000) tarafından yapılan kapsamlı bir çalışmada, annelerin aşırı kontrolü ve babaların aşırı denetiminin Obsesif Kompulsif Bozukluk (OKB) belirtileri üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde, Alonso ve diğerleri (2004) ile Yoshida, Taga, Matsumoto ve diğerleri (2005) de bu ilişkiyi doğrulamışlardır. Dışsallaştırma ve içselleştirme davranış problemleri, ebeveynlerin çocuklarını sağlıksız yöntemlerle kontrol etmeleriyle ilişkilendirilmiştir (Storch vd., 2007). Araştırma bulguları, OKB belirtileri gösteren çocuklarda ebeveynlerin sağlıksız davranışsal kontrolünün önemli olduğunu gösterse de daha çok çalışmalar ebeveynlerin psikolojik kontrolünün etkisine odaklanmıştır (Hacıömeroğlu ve Karanci, 2013; Timpano vd., 2010; Turgeon vd., 2002; Aycicegi vd., 2002). Bu tür çalışmalarda, ebeveynlerin çocuklara karşı eleştirel tutumu, mükemmellik beklentileri, olumsuz duyguların hakim olduğu aile içi atmosfer ve çocuğun özerklik ihtiyacının baskılanması gibi psikolojik yöntemlerin ilişkisi araştırılmış ve tutarlı sonuçlar elde edilmiştir (Murphy ve Flessner, 2015; Barrett vd., 2002).

Anksiyete bozuklukları hem psikolojik hem de fiziksel sorunların en yaygın olanlarıdır ve birçok psikolojik hastalığın temelinde yer alır. Son zamanlarda, ergenlik döneminin ruh sağlığı merkezlerine yapılan başvurularda en sık rastlanan şikayet olduğu gözlenmiştir (Bernstein ve Borchardt, 1991). Bu sürece yönelik araştırmalar, içinde bulunulan sürecin ergen üzerindeki önemini ve etkisini dikkate alarak önem kazanmaktadır (Karakaya ve Öztöp, 2013). Ayrıca, ergenliğin getirdiği yük ve sorunlara karşı tepkilerin varlığı da göz ardı edilmemelidir (Manasis, 2004). Annelik tutumu da çocuklarda kaygı düzeyini etkileyebilmektedir. Aşırı kontrolcü bir tutumun çocuklarda kaygıyı artırabileceği belirtilmiştir (Kozacıoğlu, 1986). Öte yandan, ebeveyn kontrolünün olmaması da kaygı bozukluklarının gelişmesine neden olabilir (Rankin ve Maneker, 1985). Ergenlik dönemi birçok sorunu beraberinde getiren bir dönem olup, kontrol-kaygı mekanizmasındaki bozulma ve kontrol kaybı kaygısının birçok ruhsal bozukluğa etkilediği görülmektedir (Eryılmaz ve Tosun, 2013).

Günümüzde sağlıkla ilgili süreçlerin değişmesiyle birlikte insanlar kendi sağlıklarına daha fazla önem vermektedir (Güdük ve Kılıç, 2017). Bu durum, insanların sağlıklarını kontrol etme isteği ve kontrol duygusunun artmasına neden olmaktadır. Ancak, sağlıkla ilgili sapkın düşünceler ve kontrol kaybı nedeniyle ortaya çıkan anksiyete, sağlık davranışlarını patolojik bir boyuta taşımaktadır. Hipokondriyazis (hastalık hastalığı) olarak da bilinen bu durumla ilgili yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır (Ford, 1986; Sağduyu, 1994). Bu durumu açıklarken, bireylerin öfke ve saldırgan düşüncelerini bedensel yakınmalara dönüştürdüğü psikodinamik yaklaşıma odaklanmamız gerektiğini göstermektedir (Hocaoğlu, 2015). Hipokondriyazis terimi yanlış algılanmalara ve etiketlemeye neden olduğu için bu çalışmada sağlık anksiyetesi olarak ele alınmaktadır (Abramowitz vd., 2007). Sağlık anksiyetesi, insanların ciddi bir hastalığa sahip oldukları düşüncesiyle yoğun kaygı ve davranışsal belirtiler hissetmeleridir.

Ergenlik döneminde sağlık kaygısının ortaya çıkabileceği ve bunun ebeveyn tutumları ve bakımı ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Rask vd., 2012; Sirri vd., 2015). Çalışmalar, aşırı koruyucu tutum, yetersiz ebeveyn bakımı ve ilgisizliğin sağlık kaygısının etiolojisinde önemli rol oynadığını göstermektedir (Baker ve Mersky, 1982; Parker ve Lipscombe, 1980). Ancak bazı çalışmalar, ebeveyn kontrolünün sağlık kaygısında olumlu bir rol oynadığına işaret etmektedir. Bir araştırmada, annelerin aşırı koruyucu tutumu ile sağlık kaygısı arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır (Noyes vd., 2002). Etiyolojiye ilişkin yaklaşımlar, bireysel ve çevresel faktörlere odaklanmaktadır (Salkovskis ve Warwick, 1986; Noyes vd., 2003; Stuart ve Noyes, 2023). Bu çalışmanın çelişkili sonuçları, ebeveyn koruma ve bakımı ile ilgili çalışmaların yaygın olmamasının nedeni olarak literatürdeki boşluklarla ilişkilendirilebilir çelişkilidir (Noyes vd., 2002; Bianchi, 1971). Her iki yaklaşım da erken dönemde ebeveynlerle ilişki üzerine odaklanmaktadır. Özellikle çevresel model, ebeveyn davranış ve tutumunun içselleştirilmesine atıfta bulunarak psikososyal faktörlere vurgu yapmaktadır (Mauder ve Hunter, 2012).

Sağlıklı Beslenme Takıntısı (Ortoreksiya Nervoza)

Beslenmeye bağlı bozukluklar üzerine gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde özellikle son yıllarda oldukça yeni bir kavram olan ON ile ilişkilerin sorgulandığı görülmektedir (Depa vd., 2018; Çiçekoğlu ve Tunçay, 2018; Segura vd., 2012). Besleme örüntüsünü belirlenmiş besinlere yönelik kısıtlama, kısıtlanmış beslenme alışkanlığına yönelik özkontrol ve beslenmeye yönelik işlevsiz düşünceler (Koven ve Abry, 2015), beslenmeye yönelik kontrol gereksinimi (Mathieu, 2005) bulunan ortak kavramlar iken beslenme ve kısıtlama amacına yönelik işlevsiz düşünceler, beslenme zamanındaki farklılıklar gibi kavramlarla da ayrımı belirtilmek istenmiştir. Başka bir çalışmada ise beslenmeye bağlı bozuklukların tedavisinden sonraki süreçte ON eğilimi görülmesine yönelik ON beslenme bozukluklarının bir devamı ve sonucu olabileceğini belirtmektedir (Segura vd., 2015). ON olası nedenlerinden biri olarak düşüncelere yüklenen aşırı anlam olarak belirtirken kontrol gereksinimi ve mükemmeliyetçi tutumla seyrettiği ifade edilmiştir (Mathieu, 2005). Diğer yandan, beslenmeye bağlı bozukluklarında da olası nedenlerinden biri olarak istemsiz, yineleyici düşünceler (Konstantellou ve Reynolds, 2010; Sternheim vd., 2011) olduğu belirtilmiştir. Hadjistavropoulos ve Lawrence (2007) beslenme bağlı bozukluklarda beslenme kısıtlamasını sağlık kaygısını kontrol etmede bir yöntem olarak belirtirken Koven ve Abry (2015) sağlık kaygısını ON nedenlerinden biri olarak ifade etmiştir.

Ortoreksiya nervoza (ON) kavramına yönelik ilk tanımlama Bratman tarafından oldukça yakın bir zaman olan 1997 yılında yapılmıştır. Bratman'a göre; ortoreksiya nervoza, hastalıklara yakalanma riskinden uzaklaşarak sağlıklı yaşamaya yönelik bir amaç (Donini vd., 2005), sağlıklı besinlere olan tercih ve yönelimin hastalık boyutunda bir saplantı haline gelme en genel haliyle de ortoreksiya nervoza, bireylerin beslenmeye yönelik tercih ve davranışlarını; daha iyi, hijyenik ve saf hissetmeye yönelik düzenlemelerinin bir hastalık haline dönüşmesi olarak tanımlanmıştır (Bratman ve Knight, 2000). Ortoreksiya nervoza (ON), oldukça yeni çalışılan bir kavram olmasından dolayı ilgili alanyazında kendine ait ayrı bir tanı kategorisi henüz bulunmamaktadır. Ortoreksiya nervoza (ON), oldukça yeni çalışılan bir kavram olmasından dolayı ilgili alanyazında kendine ait ayrı bir tanı kategorisi henüz bulunmamaktadır. Bunu belirlemek ve ilgili kavramı daha da kapsamlı hale getirmek için yapılan çalışmalarda ortoreksiya nervoza (ON) birtakım bozukluklarla olan ilişkisi araştırılmıştır. ON eğiliminde ergenlerin önemli ölçüde risk grubu içerisinde olduğu son yıllarda yapılan çalışmalarla da belirtilmektedir (Arslantaş vd., 2017; Uzdil vd., 2019; Varga vd., 2013). Bu durum çocuklarının fiziksel ve psikolojik problemler yaşamasına neden olarak onları olası sağlık problemlerine itmektedir. Özellikle öz kontrolün sağlıklı beslenme adına katı uygulanması olan ON da kontrol gereksinimi kavramı da oldukça sık geçmektedir. Harma (2008) çalışmasında ebeveynlerin kontrolünü ergenlerin kontrolü becerilerini etkilediğini bulmuştur. Dolayısıyla ebeveynlerinin kontrolünün ON ilişkisini ortaya koymak önemlidir. Asarkaya (2019) çalışmasında ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün sağlıklı ortoreksiya ve ortoreksiya nervoza ile ilişkisini incelemiştir. Çalışma sonuçlarına yönelik sağlıklı ortoreksiya babadan algılanan psikolojik kontrol ile negatif yönde, ortoreksiya nervozanın ise anneden algılanan psikolojik kontrol ile pozitif yönde ilişkili olduğunu belirtmiştir.

YÖNTEM

Bu araştırma, ergenlikte ebeveyn kontrolü ve sağlıklı beslenme takıntısı (ortoreksiya nervoza) arasındaki ilişkinin incelenmesi için ilişkisel tarama yöntemiyle yapılmıştır.

Katılımcılar

Tipik durum örnekleme, genellikle büyük popülasyonlarda yapılan çalışmalarda kullanılan bir yöntemdir (Etikan vd., 2016). Araştırma problemiyle ilgili evrende yer alan çok sayıda durum arasından tipik bir durum seçilerek örneklem oluşturulur. Eğer bir araştırmacı yeni bir uygulamayı veya yeniliği tanıtmak istiyorsa, bu uygulamanın veya yeniliğin uygulandığı durumlar arasından en tipik birkaç durumu belirleyerek çalışabilir.

Bu çalışmada tipik durum örnekleme yöntemi kullanılarak bir devlet lisesindeki öğrenciler arasından örnekleme yapılmıştır. Araştırmanın evrenini ve örneklemini Antalya ili Elmalı ilçesindeki bir devlet lisesinde öğrenci olan 153 ergen oluşturmaktadır. Amaç, bu örneklem üzerinden belirli bir alan hakkında genel bir fikir sahibi olmaktır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından öğrencilerden sosyodemografik veriler elde edebilmek amacıyla geliştirilmiştir.

Leuven Algılanan Ana Babalık Ölçeği: Ergenlerin anne babalarını algılama düzeylerini ölçmeyi amaçlayan bu ölçek, Soenens ve arkadaşları (2004) araştırmaları sonucunda geliştirilmiş ve dört faktör elde edilmiştir. Bunlar; duyarlık, özerklik desteği, psikolojik kontrol ve davranışsal denetimdir. Her boyut 7 maddeden oluşur, toplam 28 madde vardır. Her boyut kendi alanındaki maddelerin toplamı alınarak hesaplanır. 5 Likert tipi derecelendirme vardır. 1-Hiç Doğru Değil, 2- Genellikle Doğru Değil, 3- Biraz Doğru, 4- Genellikle Doğru, 5- Her Zaman Doğru şeklindedir. Bu ölçeğin Türk uyarlaması Sevim (2014) tarafından yapılmıştır.

ORTO-15 Ölçeği: Ortoreksiya nervoza eğilimini değerlendirmek amacıyla, ilk çalışmacılar olan Bratman ve Knight'ın (2000) hazırladığı soru formu baz alınarak, Donini ve ark. (2005) tarafından 2005 yılında geliştirilmiş 15 soruluk likert tipi ölçektir. Bağcı ve arkadaşları (2007) tarafından 2006 yılında Türkçe versiyonu hazırlanmış, Arusoğlu ve ark. (2015) geçerlilik güvenilirlik çalışmasını yapmıştır. Sorular şimdiki zaman ifadesiyle, 4'lü likert (her zaman, sık sık, bazen ve hiçbir zaman) şeklinde cevaplanmakta olup bireylerin seçme, satın alma, hazırlama ve kendilerinin sağlıklı olarak

nitelendirdikleri besinleri tüketme konularındaki obsesif davranışlarını araştırmaktadır. Ortoreksiya için ayırt edici kriter olan cevaplara "1", normal yeme davranışı eğilimi gösteren cevaplara "4" puan verilmiştir, toplamda en az 15, en fazla ise 60 puan alınabilmektedir. ORTO-15 ölçek puanı ≤ 40 ortorektik, >40 puan alanlar normal olarak değerlendirilmiştir (Donini ve diğ., 2005).

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 24 programı ile analiz edilmiştir. Bu araştırmada Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Ergenlerin algıladıkları ebeveyn kontrolleri ile sağlıklı beslenme takıntı düzeyleri arasındaki ilişkiye ait pearson korelasyon analizi sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Kognitif														
Rasyonel Alan 1 (1)		,504**	,582**	,872**	0,058	,163*	0,108	,168*	0,096	-0,054	0,071	-0,007	0,03	-0,052
Klinik Alan (2)		1	,481**	,789**	-0,049	0,051	,228**	-0,013	0,034	-,161*	-0,009	0,146	-0,122	-0,078
Duygusal Alan (3)			1	,812**	0,074	0,076	0,132	0,124	0,135	-0,023	0,05	0,062	-0,013	-0,006
Sağlıklı Beslenme Takıntısı Genel (4)				1	0,035	0,123	,184*	0,119	0,106	-0,095	0,048	0,074	-0,037	-0,056
Baba Duyarlılık (5)					1	,660**	0,052	,756**	,853**	,484**	,335**	-,161*	,369**	,269**
Baba Davranışsal Denetim (6)						1	,273**	,718**	,525**	,271**	,578**	0,079	,322**	0,148
Baba Psikolojik Kontrol (7)							1	,258**	,467**	0,064	,265**	,635**	,159*	,353**
Baba Özerklik (8)								1	,826**	,473**	,452**	-0,035	,533**	,358**
Genel Baba Tutumu (9)									1	,494**	,329**	0,101	,448**	,452**
Anne Duyarlılık (10)										1	,500**	0,002	,783**	,814**
Anne Davranışsal Denetim (11)											1	,237**	,589**	,343**
Anne Psikolojik Kontrol (12)												1	0,071	,478**
Anne Özerklik (13)													1	,773**
Genel Anne Tutumu (14)														1

Ergenlerin algıladıkları ebeveyn kontrolleri ile sağlıklı beslenme takıntı düzeyleri arasındaki ilişkiye ait pearson korelasyon sonuçları incelendiğinde, ergenlerin sağlıklı beslenme takıntıları ile baba

tutumları arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($r=0,119$; $p>0.05$). Ergenlerin sağlıklı beslenme takıntıları ile anne tutumları arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($r= -0,045$; $p>0.05$).

TARTIŞMA / SONUÇ ve ÖNERİLER

Ergenlerde ebeveyn kontrolleri ile sağlıklı beslenme takıntı düzeyleri arasındaki ilişkiye ait istatistiksel analiz incelendiğinde, ergenlerin sağlıklı beslenme takıntıları ile ebeveyn kontrolleri arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, ergenlerde ebeveyn kontrolleri ile ON eğilim kriterleri arasında bir ilişki bulunamamıştır. Hem ulusal hem de uluslararası literatür incelendiğinde bu hipotezi doğrudan sorgulayan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak ülkemizde oldukça güncel olan benzer bir çalışma Asarkaya (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir. Turgul ve arkadaşlarına (2002) göre geç ergenlik sürecinde sağlığa yönelik kaygının ileriki yaşlara göre daha az olduğunu belirtmişlerdir. Sağlığa yönelik duyulan kaygının yaş ilerledikçe artması ve bu çalışmadaki katılımcıların daha küçük olması bu durumu açıklar niteliktedir. Aynı zamanda sağlığı iyileştirmek ve korumak için sergilenen davranışların yaş ilerledikçe daha sık sergilenmesi, yaşa bağlı olarak sağlığa yönelim (Branch ve Jette, 1984) düşünüldüğünde bu çalışmadaki ebeveynlerinin ve katılımcıların bu yönde henüz bilinçli olmadıklarını düşündürmektedir. Diğer bir yandan bu çalışmadaki farklılığın, katılımcılardaki ve ebeveynlerindeki mükemmeliyetçi durumun sorgulanmamasından da kaynaklandığı düşünülmektedir. Bulguya yönelik değerlendirmemizi Soenens çalışmalarıyla desteklemektedir. Soenens (2010), ebeveynlerden algılanan yüksek psikolojik kontrol, mükemmeliyetçi kişilik yapısından da etkilenmektedir. Araştırmacıların ifadelerinden yola çıkılarak, bu çalışmada anlamlılık gözlenmemesine yönelik mükemmeliyetçi kişilik yapısının katılımcılardan sorgulanmaması da bu durumu açıklayan bir faktör olabilir. Benzer amaçla başka bir çalışmada Gürel (2017) ergenlerin algıladıkları ebeveyn kontrolünün yeme davranışına yönelik fonksiyonel olan ve olmayan düşünceler üzerine etkisini belirleme amacıyla araştırmacı üç farklı lise türünde öğrenim gören 540 ergenden elde ettiği veriler ile ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrol ile yeme tutumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ergenlerin beslenmeye yönelik sağlıksız ve işlevsiz düşüncelere sahip olması ve bu yönde davranışlar sergilemesine ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolünün belirleyici olması, bu çalışmada ise algılanan ebeveyn kontrolü ile ON eğilimi arasında bir ilişki bulunamamasına yönelik bulgu birlikte değerlendirildiğinde ebeveynlerin çocuklarının sağlık ve doğru beslenmesi, beslenme davranışı sergilemelerinde oldukça önemli olduğu görülmektedir. Ancak bu beslenme düşüncelerinin fiksasyona dönüşmesi diğer bir ifadeyle patolojik bir hal alması üzerinde etkili olmadığı görülmektedir. Bu durum ON etiyojisine yönelik çalışmalar gerçekleştiren Getz (2009) çalışmasıyla da örtüşmemektedir. Ebeveynlerin alışkanlıkları, çocuklarındaki ON eğilimi üzerinde etkili olmaktadır (Yılmaz, 2020). Öte yandan Gürel (2017) 'in belirttiği gibi ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün beslenme örüntüsüne yönelik yordayıcı olması katılımcıların bulunduğu gelişim aralığındaki bilişsel gelişimin etki ve sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bu çalışmanın da hipotezi bu doğrultuda oluşturulmuş ancak anlamlı bir ilişkiye ulaşamamıştır. Son olarak Gürel (2017) çalışmasında görülen ebeveynlerden algılanan kontrolün beslenme fonksiyonlarına etkisi olduğu bulgusu ile bu çalışmadaki algılanan ebeveyn kontrolünün ON eğilimi arasında bir ilişki görülmemesine ilişkin farklılığın ergenlerin okudukları lise türünden de kaynaklanıyor olabileceğini düşündürmektedir. Belirtilen çalışmada araştırmacı içinde meslek ve teknik lise olan üç farklı lise türünden veri toplamış ancak bu çalışma da sadece meslek ve teknik liseden olan katılımcılar yer almıştır. Gürel (2017)'in çalışmasının bulgularından biri olan lise türü ile yeme tutumu arasındaki görülen anlamlı ilişki, lise türünün ON eğilimine yönelik etkisinin de olabileceğini düşündürmektedir. Aynı zamanda belirtilen çalışmayla görülen farklılığın boyutlarından biri olabileceğini düşündürmektedir. Bu çalışmanın aynı lisede okuyan ergenlerden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiş olması, farklı lise türlerinde okuyan ergenlerle gerçekleştirilecek çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Alanyazında bu konuda yeterli çalışma olmasa da Toklu (2019)'nun çalışmasına göre ON eğilimi ile eğitim alınan lise türü arasında görülen anlamlı ilişki, elde ettiğimiz bulguya yönelik hipotezimizi destekleyerek bu konuda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Ülkemizde aynı amaç doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde ebeveyn kontrollerinden ziyade ebeveyn tutumları olarak çok fazla çalışmaya rastlanılmış olup ebeveyn kontrolünün ON ilişkisini doğrudan inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum uluslararası literatürle de benzerlik göstermektedir. Snoek ve

arkadaşları (2007) algılanan yüksek psikolojik kontrolün sağlıklı yeme düşünceleri ve işlevsiz yeme davranışları üzerinde etkili olduğunu bildirmişlerdir. Vandereycken (1994) ise bu doğrultuda ebeveynlerden algılanan yüksek kontrolün ergenlik sürecinde sağlıklı yeme düşünceleri ve işlevsiz yeme davranışları üzerinde oldukça belirleyici nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Sallis ve arkadaşları (2000) çalışmalarında ebeveynlerin sağlıklı davranışları desteklemelerine yönelik kontrol uygulamaları çocukları tarafından oldukça destekleyici algılanmaktadır. Yetişkinliğe hazırlık süreci olan ergenlikte kazanılan davranışların kalıcılığı düşünüldüğünde bu süreçte doğru davranışı kazanma ya da değiştirmeye yönelik ebeveyn kontrol uygulamaları oldukça destekleyici olmaktadır. Ergenlerin sağlıklı beslenmeye yönelik algılarında ve davranışlarında patolojiye dönüşmesinde ebeveyn kontrol yöntemlerinin sorgulandığı bu çalışma da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç, literatürdeki diğer çalışmalarla birlikte görülen anlamsız ilişkiye etki edebilecek faktörleri belirlemeye yönelik değerlendirilerek yorumlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Abramowitz, J. S., Deacon, B. J., Valentiner, D.P. (2007) The short health anxiety inventory: psychometric properties and construct validity in a non-clinical sample. *Cogn Ther Res.*, 31,871-883.
- Akdemir, D., Çetin, F. Ç. (2008). Çocuk ve ergen psikiyatrisi bölümüne başvuran ergenlerin klinik özellikleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(1), 5-13.
- Akün, E. (2013). Yapısal aile sistemleri kuramı bağlamında ergenlik döneminde aile yapısı ve ergenlik dönemi sorunları. *Ankara dil-tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(1), 85-116.
- Alonso, P., Menchon, J. M., Mataix-Cols, D., Pifarre, J., Urretavizcaya, M., Crespo, J. M., Jimenez, S., Vallejo, G., Vallejo J. (2004). Perceived parenting rearing style in obsessive-compulsive disorder: relation to symptom dimensions. *Psychiatry Research Journal*, 127 (3), 267-278.
- APA (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders. Washington, DC.: American Psychiatric Association
- Aras, S., Günay, T., Özcan, S., Orcin, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8(3), 186-196.
- Arım, R. G., Shapka, J. D. (2008). The impact of pubertal timing and parental control on adolescent problem behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 445-455.
- Arslandaş, H., Adana, F., Ögüt, S., Ayakdaş, D., Korkmaz, A. (2017). Relationship between eating behaviors of nursing students and orthorexia nervosa (obsession with healthy eating): A cross-sectional study. *Journal of Psychiatric Nursing*, 8 (3), 137-144.
- Arusoğlu, G. (2006). *Sağlıklı beslenme takıntısı (ortoreksiya) belirtilerinin incelenmesi, Orto-15 Ölçeğinin uyarlanması*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Asarkaya, B. (2019). *Sağlıklı ortoreksiya ve ortoreksiya nervoza: Ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrol ve uyumlu-uyumsuz mükemmeliyetçilik özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aycicegi, A., Harris, C. L. Ve Dinn W. M. (2002). Parenting style and obsessive-compulsive symptoms and personality traits in a student sample. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 9, 406-417.
- Bağcı, A. T., B., Çamur, D., Güler, Ç. (2007). Prevalence of orthorexia nervosa in resident medical doctors in the faculty of medicine (Ankara, Turkey). *Appetite*, 49(3), 661-666.
- Baker, B., Mersky, H. (1982) Parental representations of hypochondriacal parents from a psychiatric hospital. *British Journal of Psychiatry* 141, 233-238.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child development*, 67(6), 3296-3319.
- Barber, B. K., Olsen, J. E., Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child development*, 65(4), 1120-1136.
- Barber, B. K., Harmon, E. L. (2002). Violating the self: Parental psychological control of children and adolescents. In B. K. Barber (Ed.), *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents* (pp. 15-52). Washington: American Psychological Association.

- Barber, B. K., Xia, M., Olsen, J. A., McNeely, C. A., ve Bose, K. (2012). Feeling Disrespected by Parents: Refining the Measurement and Understanding of Psychological Control. *Journal of Adolescence*, 35, 273-287.
- Barrett, P., Shortt, A., Healy, L. (2002). Do parent and child behaviors differentiate families whose children have obsessive-compulsive disorder from other clinic and non-clinic families? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 597-607.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907.
- Bean, R. A., Barber, B. K., Crane, D. R. (2006). Parental support, behavioral control, and psychological control among african american youth: the relationships to academic grades, delinquency, and depression. *Journal of Family Issues*, 27(10), 1335-1355.
- Bendezú, J. J., Pinderhughes, E. E., Hurley, S. M., McMahan, R. J., Racz, S. J. (2018). Longitudinal relations among parental monitoring strategies, knowledge, and adolescent delinquency in a racially diverse at-risk sample. *Journal of Clinical Child ve Adolescent Psychology*, 47(1), 21-S34.
- Bernard, E. M., Ellis, A., Terjesen, M. (2006). Rational-emotive behavioral approaches to childhood disorders: History, theory, practice and research. Ellis, A., Bernard, E. M. (Ed.). *Rational emotive behavioral approaches to childhood disorders*. (pp. 3-84). New York: Springer Science+Business Media.
- Berstein, G. A., Borchardt, C. M. (1991) Anxiety disorders of childhood and adolescence: A critical review. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 30, 519-532.
- Bianchi, G. N. (1971). Origin of disease phobia. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 5, 241-257.
- Black, M. M. (1999) Commentary: Feeding Problems: An Ecological perspective. *J Pediatr Psychology*, 24(3), 217-219.
- Branch, L. G., Jette, A. M. (1984). Personal health practices among elderly. *Am J. Public Health*, 74, 1126-1129.
- Bratman, S., Knight, D. (2000). *Health food junkies: Overcoming the obsession with healthful eating*. New York: Broadway Books.
- Caldwell, R. M., Beutler, L. E., Ross, S. A., Silver, N. C. (2006). Brief report: An examination of the relationships between parental monitoring, self-esteem and delinquency among Mexican American male adolescents. *Journal of Adolescence*, 29(3), 459-464.
- Chao, R. K., Aque, C. (2009). Interpretations of parental control by Asian immigrant and European American youth. *Journal of Family Psychology*, 23(3), 342-354.
- Chatoor, I. (2000) Feeding and eating disorders of infancy and early childhood.
- Sadock B.J., Sadock, V.A. (Ed). *Comprehensive textbook of psychiatry*. Philadelphia, Lippincott: Williams & Wilkins.
- Conger, K. J., Conger, R. D., Scaramella, L. V. (1997). Parents, siblings, psychological control, and adolescent adjustment. *Journal of Adolescent Research*, 12 (1), 113-138.
- Crittenden, P. M. (1987). Non-organic failure to thrive: deprivation or distortion. *Infant Ment Health J*, 8(1), 51-64.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Çekiç, A., Akbaş, T., Hamamcı, Z. (2016). Akılcı duygusal aile eğitim programının anne babaların akılcı olmayan inançlarına ve anne babalık streslerine etkisi. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 2399-2417.
- Çiçekoğlu, P., Tunçay, G. Y. (2018). A comparison of eating attitudes between vegans/vegetarians and nonvegans/nonvegetarians in terms of orthorexia nervosa. *Archives of psychiatric nursing*, 32(2), 200-205.
- Darling, N., Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.
- Demircioğlu, H., Yoldaş, C. (2019). Çocukluk ve ergenlik döneminde psikososyal risk faktörleri ve koruyucu unsurlar, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 18 (1), 40-48.
- Depa, J., Barrada, J. R., Roncero, M. (2019). Are the motives for food choices different in orthorexia nervosa and healthy orthorexia? *Nutrients*, 11(3), 697.
- Donini, L. M., Marsili, D., Graziani, M. P., Imbiale, M., Cannella, C. (2005). Orthorexia nervosa: validation of a diagnosis questionnaire. *Eating and weight disorders: EWD*, 10(2), e28-e32.

- Erikson, E. H. (1965). *Childhood and Society*. New York: WW Norton.
- Eryılmaz, T. E., Tosun, A. (2013). Obsesif kompulsif bozuklukta kontrol ihtiyacı. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 13(1), 121-130.
- Etikan, I., Musa, S. A., Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4.
- Fonseca, H., Ireland, M., Resnick, M. D. (2002) Familial correlates of extreme weight control behaviors among adolescents. *Int J Ye Disord*, 32, 441-448.
- Ford, C. V. (1986). The somatizing disorders. *Psychosomatics*, 27,327-333.
- Fulgini, A. J., Eccles, J. S. (1993). Perceived parent-child relationships and early adolescents' orientation toward peers. *Developmental Psychology*, 29(4), 622-632
- Garber, J., Robinson, N. S., Valentiner, D. (1997). Ebeveynlik ve ergen depresyonu arasındaki ilişki: Bir aracı olarak kendine değer. *Ergen Araştırmaları Dergisi*, 12 (1), 12-33.
- Geller, D., Biederman, J., Jones, J., Park, K., Schwarts, S., Shapiro, S., Coffey, B. (1998). Is juvenile obsessive-compulsive disorder a developmental subtype of the disorder? A review of pediatric literature. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 37(4), 420-427.
- Goldstein, S. E., Davis-Kean, P. E., Eccles, J. S. (2005). Parents, peers, and problem behavior: a longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology*, 41, 401-413.
- Graves, D. (1997). The effect of rational-emotive parent education on the stress of mothers of young children with down syndrome. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive Behavior Therapy*, 15(4), 249-267.
- Güdük, Ö., Kılıç, C. H. (2017). Sağlık hizmetleri akreditasyonu ve Türkiye’de gelişimi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 102-107.
- Gürel, A. (2017). *Ergenlerin duygusal şemalarının ve ebeveyn kontrollerinin yeme tutumlarıyla ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güvenir, T., Taş, F.V. (2008). Çocuk ve ergen ruh sağlığında yataklı tedavinin yeri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15, 37-46.
- Hacıömeroğlu, B., Karancı, A. N. (2013). Percieved parental rearing behaviours, responsibility attitudes and life events as predictors of obsessive compulsive symptomatology: Test of a cognitive model. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 42, 641-652.
- Hadjistavropoulos, H., Lawrence, B. (2007). Does anxiety about health influence eating patterns and shape-related body checking among females? *Personality and Individual Differences*, 43(2), 319-328.
- Hafen, C.A. ve Laursen, B. (2009) More Problems and Less Support Early Adolescent Adjustment Forecasts Changes in Perceived Support From Parents. *Journal of Family Psychology*, 23(2), 193-202.
- Hanna, G. L., Himle, J. A., Curtis, G. C., Gillespie, B. W. (2005). A family study of obsessive-compulsive disorder with pediatric probands. *American Journal of Medical Genetics Part B Neuropsychiatric Genetics*, 134 (1), 13-19.
- Harma, M. (2008). The impact of parental control and marital conflict on adolescents' selfregulation and adjustment. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Heffer, R. W. (1989). *A behavior analytic model for nonorganic failure to thrive: Observations of parent and child behavior during feeding interactions*. ABD: Louisiana State University
- Helwig, C. C., To, S., Wang, Q., Liu, C., Yang, S. (2014) Judgments and reasoning about parental discipline involving induction and psychological control in China and Canada. *Child Development*, 85, 1150-1167.
- Hocaoğlu, Ç. (2015). Farklı bir hipokondriyazis: Bir vaka sunumu. *Journal of Mood Disorders*, 5(1), 36-39.
- Hutcheson, J. J., Black, M. M., Starr, R. H. (1993) Developmental differences in interactional characteristics of mothers and their children with failure to thrive. *J Pediatr Psychiatry*, 18, 453-466.
- Kakihara, F. ve Weaver, L.T. (2009). Adolescents' interpretations of parental control: Differentiated by domain and types of control. *Child Development*, 80(6), 1722-1738.
- Karakaya, E., Öztop, D. B. (2013). Kaygı bozukluğu olan çocuk ve ergenlerde bilişsel davranışçı terapi. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 10-24.

- Kerr, M. ve Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 1-15.
- Kındap, Y. T., Deliser, B, Kuzan, G , İslamoğlu, R. (2018). İlköğretimin ikinci kademe öğrencilerinin ana-babadan algıladığı psikolojik kontrolün kendini belirleme düzeyi ve sosyal girişkenlikle ilişkisi. *Asia Minor Studies, AGP Sempozyum Özel Sayısı*, 294-312.
- Kındap Tepe, Y. ve Sayıl, M. (2012). Ebeveyn Kontrolü ve Ergenin Sosyal İslavselliği Arasındaki Bağlantıda İlişkisel Saldırganlığın Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi* 27 (70), 119-132
- Konstantellou, A., Reynolds, M. (2010). Intolerance of uncertainty and metacognitions in a non-clinical sample with problematic and normal eating attitudes. *Eating behaviors*, 11(3), 193-196.
- Koven, N. S., Abry, A. W. (2015). The clinical basis of orthorexia nervosa: Emerging perspectives. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 11, 385.
- Kozacıoğlu, G. (1986). *Çocukların anksiyete düzeyleri ile annelerinin tutumları arasındaki ilişki*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kurt, D., Sayıl, M., Tepe, Y. K. (2013). Ana babanın psikolojik kontrolü ile gencin yalnızlığı arasındaki ilişkide kişilerarası güven inancı ve bağlanmanın rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(71), 105-116.
- LaFleur, L. K., Zhao, Y., Zeringue, M. M., Laird, R. D. (2016). Warmth and legitimacy beliefs contextualize adolescents' negative reactions to parental monitoring. *Journal of Adolescence*, 51, 58-67.
- Laird, R. D., Marrero, M. D., Sentse, M. (2010). Revisiting parental monitoring: Evidence that parental solicitation can be effective when needed most. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(12), 1431-1441.
- Lattimore, P. J., Wagner, H. L. ve Gowers, S. (2000). Anoreksiya nervozada çatışmadan kaçınma: Anneler ve kızları üzerine gözlemsel bir çalışma. *Journal of the Eating Disorders Association*, 8 (5), 355-368.
- Leonard, H., Swedo, S. E., Lenane, M. C., Rettew, D. C., Hamburger, S. D., Bartko, J. J., Rapoport, J. L. (1993). A 2-to 7-year follow-up study of 54 obsessive-compulsive children and adolescents. *Archives of General Psychiatry*, 50(6), 429-439.
- Lippold, M. A., Greenberg, M. T., Graham, J. W., Feinberg, M. E. (2014). Unpacking the effect of parental monitoring on early adolescent problem behavior: Mediation by parental knowledge and moderation by parent–youth warmth. *Journal of family issues*, 35(13), 1800-1823.
- Luyckx, K., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Goossens, L., Berzonsky, M. D. (2007). Parental psychological control and dimensions of identity formation in emerging adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21 (3):546-550
- Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of family: Parentchild interaction. P. H. Mussen, M. E. Hetherington (Eds.). *Handbook of child psychology* (pp. 1-101). New York: Wiley
- Manasis, K. (2004) Childhood anxiety disorders: Approach to intervention. *Can Fam Physician*, 50, 379-384.
- Mantzouranis, G., Zimmermann, G., Biermann Mahaim, E. ve Favez, N. (2012). A further examination of the distinction between dependency-oriented and achievement-oriented parental psychological control: Psychometric properties of the DAPCS with Frenchspeaking late adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 726–733.
- March, J. S., Leonard, H. L. (1996). Obsessive compulsive disorder in children and adolescents: a review of the past 10 years. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35, 1265-1273
- Marcotte, D. (1996). Irrational beliefs and depression in adolescence. *Adolescence*, 31(124), 935-954.
- Mathieu J. (2005). What is orthorexia?. *Journal of the American Dietetic Association*, 105(10), 1510-1512.
- Maunder, R. G., Hunter, J. J. (2012). Klinisyenler için prototip tabanlı bir yetişkin bağlanma modeli. *Psikodinamik psikiyatri*, 40 (4), 549-573.
- Mellado, C., Cumsille, P., Martínez, M. L. (2018). Interactive associations of parental support, demands, and psychological control, over adolescents' beliefs about the legitimacy of parental authority. *Journal of adolescence*, 64, 81-88.

- Monk, C. E. (1997). *Representational content and quality of mothers whose children are failing to thrive: A Rorschach study linking inner life with interpersonal behavior*. ABD: City University of New York.
- Murphy, Y. E., Flessner, C. A. (2015). Family functioning in pediatric obsessive compulsive and related disorders. *British Journal of Clinical Psychology*, 54, 414-434.
- Nieves, P. L. (2001). *A comparative study of rebt/parent training versus parent training with hispanic parent of exceptional prechoolers*. Newyork: St John's University.
- Noyes, R., Stuart, S. P., Langbehn, D. R., Happel, R. L., Longley, S. L., Muller, B. A., Yagla, S. J. (2003). Test of an interpersonal model of hypochondriasis. *Psychosomatic Medicine*, 65(2), 292-300.
- Noyes, R., Stuart, S., Langbehn, D. R., Happel, R. L., Longley, S. L., Yagla, S. J. (2002). Childhood antecedents of hypochondriasis. *Psychosomatics*, 43(4), 282-289.
- Ocakçı, A F. (2015). Ergenlik dönemi özellikleri. A. F. Ocakçı ve F. Üstüner Top (Ed.), *Yetişkinliğe bir adım kala ergen sağlığı içinde* (s. 1-7). Ankara: Göktuğ Basım ve Yayın Dağıtım.
- Özdemir, Y. (2012). Examining the subjective well-being of adolescents in terms of demographic variables, parental control, and parental warmth. *Education and Science*, 37, 20-33.
- Parker, G., Lipscombe, P. (1980). The relevance of early parental experiences to adult dependency, hypochondriasis and utilization of primary physicians. *British Journal of Medical Esychology*, 52, 355-363.
- Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Bates, J. E., Criss, M. M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child development*, 72(2), 583-598.
- Rankin, R. P., Mameker, J. S. (1985). The duration of marriage in a divorcing population. the impact of children. *Journal of Marriage and the Family*, 47(1), 43-51.
- Rask, C. U., Elberling, H., Skovgaard, A. M., Thomsen, P. H., Fink, P. (2012). Parental reported health anxiety symptoms in 5- to 7-year-old children: The copenhagen child cohort CCC 2000. *Psychosomatics*, 53(1), 58-67.
- Raynor, P., Rudolf, M. C. J. (1996) What do we know about children who fail to thrive? *Child Care Health Dev*, 22(4), 241-250.
- Sağduyu, A.(1994). Somatizasyon nedir? *Türk Psikiyatri Dergisi*, 5, 257-264.
- Salkovskis, P. M., Warwick, H. M. (1986). Morbid preoccupations, health anxiety and reassurance: a cognitive-behavioural approach to hypochondriasis. *Behaviour research and therapy*, 24(5), 597-602.
- Sallis, J. F., Prochaska, J. J., Taylor, W. C. (2000). A review of correlates of physical activity of children and adolescents. *Med Sci Sports Exerc*, 32(5), 963-975.
- San Antonio, D. M. (2006). Broadening the world of early adolescents. *Educational Leadership*, 63(7), 8-13.
- Satter, E. M. (1986) Childhood eating disorders. *J Am Diet Assoc*, 86(3), 357-361.
- Saydam, R. B., Gençöz, T. (2005). Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 55, 61-74.
- Sayıl, M. ve Kındap, Y. (2010). Ergenin anne-babadan algıladığı psikolojik kontrol: Psikolojik kontrol ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 62-71.
- Segura, C. G., Papaiani, M. C., Caglioti, F., Procopio, L., Nisticò, C. G., Bombardiere, L., Ammendolia, A., Rizza, P., De Fazio, P., Capranica, L. (2012). Orthorexia nervosa: a frequent eating disordered behavior in athletes. *Eating and weight disorders: EWD*, 17(4), e226-e233.
- Sirri, L., Ricci Garotti, M. G., Grandi, S., Tossani, E. (2015). Adolescents' hypochondriacal fears and beliefs: Relationship with demographic features, psychological distress, wellbeing and health-related behaviors. *Journal of Psychosomatic Research*, 79(4), 259-264.
- Siyez, D. (2006). Yeme bozukluğu olan çocuklar ve ergenler etiyolojisi ile ilgili çalışmalar, müdahale, değerlendirme ve tedavi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 21-27.
- Snoek, H. M., Engels, R. C., Janssens, J., M., Strien, T. V. (2007). Parental behavior and adolescents' emotional eating. *Appetite*, 49, 223-230.
- Soenens, B., Elliot, A. J., Goossens, L., Vansteenkiste, M., Luyten, P., Duriez, B. (2005). The intergenerational transmission of perfectionism: parents' psychological control as an intervening variable. *Journal of family psychology*, 19(3), 358-366.

- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyten, P. (2010). Toward a domain-specific approach to the study of parental psychological control: Distinguishing between dependency-oriented and achievement-oriented psychological control. *Journal of Personality*, 78, 217-256
- Stein, A., Barnes, J. (2002) Feeding and sleep disorders. Rutter, M., Taylor, E. (Eds). *Child and adolescent psychiatry*. Oxford. Blackwell Publishing
- Steinberg, R. J. (1990). Social construction of skill: Gender, power, and comparable worth. *Work and Occupations*, 17(4), 449-482.
- Sternheim, L., Startup, H., Schmidt, U. (2011). An experimental exploration of behavioral and cognitive-emotional aspects of intolerance of uncertainty in eating disorder patients. *Journal of anxiety disorders*, 25(6), 806-812.
- Stewart, S. E., Geller, D. A., Jenike, M., Pauls, D., Shaw, D., Mullin, B., Faraone, S. V. (2004). Long-term outcome of pediatric obsessive-compulsive disorder: A meta analysis and qualitative review of the literature. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 110, 4-13.
- Storch, E. A., Geffken, G. R., Merlo, L. J., Jacob, M. L., Murphy, T. K., Goodman, W. K., Larson, M. J., Fernandez, M., Grabill, K. (2007). Family accommodation in pediatric obsessive-compulsive disorder. *Journal of Clinical Child ve Adolescent Psychology*, 36(2), 207-216.
- Stuart, S., Noyes J, R. (1999). Attachment and interpersonal communication in somatization. *Psychosomatics*, 40(1), 34-43.
- Suadiye, Y., Aydın, A. (2009). Anksiyete bozukluğu olan ergenlerde bilişsel hatalar. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 12(4), 172-179.
- Sevim, S. A. (2014). Leuven algılanan ana babalık ölçeği ergen ve ana baba sürümlerinin uyarlanması. *Düşünen Adam*, 27, 291-300.
- Soenens, B., Beyers, W., Vansteenkiste, M., Sierens, E., Luyckx, K., Goossens, L. (2004). *The "gross anatomy" of parenting styles in adolescence: Three or four dimensions?* Ghent, Belgium: International Society for the Study of Behavioral Development.
- Şenol, S. (2006). *Çocuk ve gençlik ruh sağlığı*. Ankara: HYB Yayıncılık
- Tanrıverdi, D., Savaş, E., Gönüllüoğlu, N., Kurdal, E., Balık, G. (2011). Lise öğrencilerinin yeme tutumları, yeme davranışları ve benlik saygılarının incelenmesi. *Gaziantep Tıp Dergisi*, 17(1), 33-39.
- Taylor, S. (2011). Etiology of obsessions and compulsions: A meta-analysis and narrative review of twin studies. *Clinical Psychology Review*, 31, 1361-1372.
- Tebor, S. H. (2000) *The incidence and correlation of feeding problems in a normal population of toddlers*. ABD: The George Washington University.
- Timpano, K. R., Keough, M. E., Mahaffey, B., Schmidt, N. B., Abramowitz, J. (2010). Parenting and obsessive compulsive symptoms: implications of authoritarian parenting. *Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly*, 24, 151- 164.
- Toklu, B. (2009). *Lise öğrencilerinin beslenme davranışları, ortoreksiya nervoza ve obsesif kompulsif bozukluk ilişkisi*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Tıp Fakültesi.
- Tozzi, F., Sullivan, P. F., Fear, J. L. (2003) Causes and recovery in anorexia nervosa: The patients perspective. *International Journal of Eating Disorders*, 34,143-154.
- Turgeon, L., O'Connor, K. P., Marchand, A., Freestone, M. H. (2002). Recollections of parent- child relationships in patients with obsessive-compulsive disorder and panic disorder with agoraphobia. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 105(4), 310-316.
- Turgul, Ö., Doğan, F., Mandıracıoğlu, A., Lüleci, E. (2002). Sağlığı geliştirici davranışların değerlendirilmesi amacıyla çok boyutlu sağlık anketi (çsa)'nın bausel ölçeği ile birlikte uygulanması. *Ege Tıp Dergisi*, 41(2), 91-95.
- Türkiye İstatistik Enstitüsü (2009). İstatistiklerle Çocuk. <https://data.tuik.gov.tr>
- Utržan, D. S., Piehler, T. F., Gewirtz, A. H., ve August, G. J. (2017). Stressful life events and perceived parental control in formerly homeless families: Impact on child-internalizing symptoms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(3), 317.
- Uzdil, Z., Kayacan, A., Özyıldırım, C., Kaya, S., Kılınç, G., Asal, C. U., Sökülmez, P. K. (2019). Adölesanlarda ortoreksiya nervoza varlığı ve yeme tutumunun incelenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4 (1), 8-13.
- Ünlü, G., Aras, Ş., Güvenir, T., Büyükgebiz, B., Bekem, Ö. (2006). Yeme reddi olan çocukların annelerinde kişilik bozuklukları, depresyon ve anksiyete belirtileri ve aile işlevleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 15-17.

- Vandereycken, W. (1994). Parental rearing behaviour and eating disorders. In C. Perris, W. A. Arrindell, M. Eisemann (Eds.), *Parenting and psychopathology* (pp. 219-234). London: Wiley.
- Varga, M., Dukay-Szabó, S., Túry, F., van Furth, E. F. (2013). Evidence and gaps in the literature on orthorexia nervosa. *Eat Weight Disord*, 18 (2), 103-111.
- Waters, T. L., Barrett, P. M. (2000). The role of the family in childhood obsessive-compulsive disorder. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3 (3), 173-183.
- Wolke, D., Skuse, D., Mathisen, B. (1990). Behavioral style in failure-to-thrive infants: A preliminary communication. *J Pediatr Psychiatry*, 15(2), 237-254.
- Yavuzer, H. (2005). *Gençleri anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılmaz, H. (2020). *Obsesif kompulsif bozukluk tanısı ile izlenen hastalarda ortoreksiya nevroza*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Tıp Fakültesi.
- Yoshida, T., Taga, C., Matsumoto, Y., Fukui, K. (2005) Paternal overprotection in obsessive-compulsive disorder and depression with obsessive traits. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 59, 533-538.
- Yücel, E. B. (2019). *Düzenli fiziksel aktivite yapan bireylerde öğün sıklığının ve aşırı besin isteğinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Extended Abstract

Orthorexia refers to an extreme focus on "correct eating." Individuals with this disorder compel themselves to adhere to a strict healthy diet, fearing illness from unhealthy foods. They define what is healthy for themselves, with some avoiding specific foods (like sugar) or entire food groups, and others eating only raw vegetables. Certain preparation methods or fixed eating schedules (like not eating after 6 p.m.) can become obsessive. While orthorexic behaviors vary, they often share a common trait: the definition of healthy eating becomes more rigid over time, leading to a narrow range of "allowed" foods and increasing the risk of nutrient deficiencies and malnutrition. Those affected are typically very stringent about their self-imposed dietary rules, feeling guilt and shame when they deviate from them, which often leads to social interaction issues. Adolescence, a period marked by significant physical, cognitive, and psychosocial changes, is a crucial time for developing lasting thoughts and behaviors. In this stage of striving for autonomy, the interaction between the adolescent and their parents significantly influences this developmental process. Parental control and involvement are critical, especially regarding adolescents' self-regulation skills in managing emotions, thoughts, and behavior patterns. Parental influence also plays a key role in shaping adolescents' nutritional habits, which are essential for their health and successful navigation of this developmental stage. Adolescents' food selection, nutritional preferences, and dietary restrictions in pursuit of health are believed to be influenced by their self-control, which is molded by parental methods and control. This study aims to assess the impact of parental control on adolescents' obsession with healthy eating (orthorexia nervosa), a modern health concern characterized by an unhealthy fixation on healthy nutrition. The existing literature reveals a gap in studies directly examining the relationship between perceived parental control and orthorexia nervosa in adolescence. This research, conducted with a relational screening method, involved 153 adolescents from a state high school in Antalya's Elmalı district. Data were collected using a personal information form, the Leuven perceived parenting scale, and the ortho-15 forms, applied online. The Kolmogorov-Smirnov distribution test was used for analyzing descriptive statistics and distribution in the research data, which were analyzed using SPSS 24. The findings indicated no significant relationship between parental control and an obsession with healthy eating in adolescence. This study, questioning parental control methods, found no significant link between the transformation of adolescents' perceptions and behaviors toward healthy eating into pathology. This outcome was interpreted considering factors that may influence the observed non-significant relationship, considering other studies in the literature. However, no study directly examining the variables investigated in this research has been found in either national or international literature. Current studies on this topic are limited, highlighting the need for further research.

YAŞLI YETİŞKİNLERDE YERİNDE YAŞLANMANIN YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Fatma ARPACI*

Özet

Yaşlı yetişkinlerde yerinde yaşlanmanın yaşam doyumuna etkisinin incelenmesi amacı ile planlanan ve yürütülen çalışma tanımlayıcı tipte olup, evde yaşayan yaşlı yetişkinler ile yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini gönüllülük esasına dayalı olarak, sağlıklı bilgi alınabileceği değerlendirilen ve olasılıklı olmayan kolayda örnekleme yöntemi ile ulaşılan 208 yaşlı yetişkin oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında “Birey Bilgi Formu”, “Yerinde Yaşlanma Ölçeği”, “Yaşam Doyumu Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilebilen sosyal destek yaşa göre anlamlı farklılık gösterdiği, 69 yaşında ve daha küçük yaştaki yaşlı bireylerle 80 yaşında ve daha büyük yaşta yaşlı yetişkinler arasında ilişki olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Erkeklerin algılanan sosyal destek dışında hem yaşam doyumunu hem de yerinde yaşlanma puan ortalamaları ve alt ölçek puan ortalamaları kadınların puan ortalamalarından daha yüksektir. Yerinde yaşlanma, algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik ve yaşam doyumunu eğitim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlıdır ($p<0.05$). Evli olan yaşlı yetişkinlerin, yerinde yaşlanma, algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik ve elde edilebilen sosyal destek ($p<0.05$) puan ortalamaları evli olmayanlardan daha yüksektir ve anlamlı farklılık göstermektedir. Yerinde yaşlanma yaşlı yetişkinin eğitim durumu ile ilişkilidir ve bu ilişki okuryazar olmayan yaşlı bireylerle ilköğretim mezunları arasında saptanmıştır ($p<0.01$). Yerinde yaşlanma toplam puanı, algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik ve elde edilebilen sosyal destek alt ölçeği ile yaşlı yetişkinin yaşamını en uzun süre geçirdiği yer arasında ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$). Yaşam doyumunu yaşlı yetişkinin yaşamını en uzun süre geçirdiği yer ile ilişkilidir ($p<0.01$). Araştırma sonuçları yerinde yaşlanmanın yaşam doyumunun artırabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı yetişkin, yerinde yaşlanma, yaşam doyumunu.

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF AGING IN PLACE ON LIFE SATISFACTION IN OLDER ADULTS

Abstract

The study, planned and conducted with the aim of examining the effect of aging in place on life satisfaction in older adults, was of descriptive in nature and was conducted with older adults living at home. 208 older adults were selected for the sample by non-probability convenience sampling method. "Information Form", "Aging in Place", "Life Satisfaction Scale" were used to collect data. It was determined that the social support available differed significantly according to age, and there was a relationship between the older adults aged 69 years and younger and the older adults aged 80 years and older ($p<0.05$). Aging in place, perceived social support, physical competence and life satisfaction were statistically significant according to educational status ($p<0.05$). The average scores of aging in place, perceived social support, physical competence and obtainable social support ($p<0.05$) of married older adults were higher than those of unmarried people and show significant differences. Aging in place was associated with the educational status of the older adults and this relationship was found between the illiterate and primary school graduates ($p<0.01$). There was no relationship between the total score of aging in place, perceived social support, physical competence, and the social support obtainable subscale and the place where the older adult spent the longest time ($p>0.05$). It is associated with life satisfaction and the place where the older adult spent the longest time ($p<0.01$). Research results show that aging in place can increase life satisfaction.

Keywords: Older adults, aging in place, life satisfaction.

GİRİŞ

Dünya nüfusu gittikçe daha uzun yaşıyor. Tıp ve sağlık alanındaki gelişmeler, daha derinlemesine sağlıklı yaşam bilgisi ve çevre standartlarındaki artış bunda etkin rol oynuyor. Ülkemizde yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha üzeri yaştaki nüfus 2017 yılında 6 milyon 895 bin 385 kişi iken son beş yılda %22.6 artarak 2022 yılında 8 milyon 451 bin 669 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, arpacif@gazi.edu.tr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6619-6358>

içindeki oranı ise 2017 yılında %8.5 iken, 2022 yılında %9.9'a yükselmiştir. Yaşlı nüfusun 2022 yılında %44.4'ünü erkekler, %55.6'sını kadınlar oluşturmuştur. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2023). Ancak uzun yaşamının çok yönlü sonuçları söz konusudur. Yaşlı nüfus arttıkça barınma ve sağlık sorunları da büyük ölçüde artıyor. Artan bu ihtiyaçlar doğrultusunda alternatif çözüm önerilerinin üretilmesi ve yaşama geçirilmesi gerekiyor (Kalınkara ve Arpacı, 2013).

Çoğu insan mümkün olduğu kadar uzun süre kendi evinde kalmak ve yerinde yaşlanmak ister. Yeni politikalar ve hizmet girişimleri de artan yaşlı nüfusun bu talebini karşılamak ve yaşam doyumunu artırmak için çaba göstermektedir. Yenilikçi hizmetler ve esnek hizmet çeşitleri yaşlı bireylerin değişen ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olmakta ve yerinde yaşamı kolaylaştırmaktadır. Bireyin yerinde güvenle yaşlanması yaşlıyı, aileyi ve toplumu olumlu etkiler. Bu durum bireyin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayarak yaşam doyumunun artmasına neden olur. Yaşlılara göre yaşam doyumunu sağlık, aile ve sosyal ağlar, ev ve bağımsızlıkla ilintilidir (Kalınkara ve Arpacı, 2013).

“Yerinde yaşlanma” kavramı uzmanlaşmış bir kuruma taşınmak yerine, yaşlı yetişkinin bağımsızlığını sürdürmek için evde kalmasını teşvik eder. Yerinde yaşlanma yetişkin bireyin mümkün olduğu kadar uzun süre kendi evinde ve toplum içinde bağımsız olarak yaşamını sürdürmesini açıklar. Yerinde yaşlanma bağımsızlık, aktivite ve sosyal yaşamı sürdürürken tanıdık bir ortamda ve evde kalmayı sürdürmedir (Kalınkara ve Kapıkıran, 2017; Kalınkara ve Arpacı, 2016). Başka bir tanıma göre, yerinde yaşlanma yaşı, geliri ve yeteneği ne olursa olsun bireyin kendi evinde ve içinde bulunduğu toplumda güvenli, bağımsız ve rahat şekilde yaşamını sürdürebilme yeteneğini artırması olarak açıklanmaktadır (Ahn 2004; Ahn vd., 2020; Brim vd., 2021). Yapılan birçok araştırma yerinde yaşlanmanın psikolojik, duygusal, sosyal ve finansal yararları olduğunu desteklemektedir (Ahn, 2017).

Yerinde yaşlanma yaşlı birey için evinin fiziksel alanında ikamet etmekten daha fazlasını ifade etmektedir (Ahn 2004). Yer terimi yalnızca yaşlı bireyin evini değil, aynı zamanda onun aile üyeleri, arkadaşlar, komşular, dini ve hizmet kuruluşları ile olan ilişkileriyle de ilgilidir (Kalınkara ve Arpacı, 2016). Yerinde yaşlanma yaşlı yetişkinler için yaşam doyumunu, sağlık ve benlik saygısı gibi başarılı yaşlanma için önemli olan sayısız fırsatlar sunmaktadır

Yaşlı yetişkinin kendi evinde ve toplum içerisinde yaşaması özerklik, kontrol, refah ve bireyselliği artırır. Aynı zamanda sağlık açısından yararlıdır. Artan enfeksiyon hastalıkları oranı ve antibiyotik direnci gibi durumlarla ilgili olarak sağlık hizmeti maliyetini azaltır (Brim vd., 2021).

Olumlu yaşlanma stratejisinde “yerinde yaşlanma” tercih edilen bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Yaşlı yetişkinler bağımsız bir şekilde yaşamayı ve mümkün olduğu kadar kendi evlerinde kalmayı tercih etmektedir. Yerinde yaşlanma, içinde yaşanılan toplumda, arkadaşlar, aile üyeleri ve komşular arasında bağımsız bir şekilde yaşamayı cesaretlendirir, kendi kendine yeterliliği destekler, profesyonel destek ihtiyacını azaltır ve sosyal izolasyonu engeller. Arkadaşlığın sürdürülmesi, tanıdık alışveriş yeri, tanıdık eğlence yeri ve tanıdık toplum kişisel kontrol ve saygınlığı destekler, yaşam doyumunun artmasını sağlar (Kalınkara ve Arpacı, 2016).

YÖNTEM

Araştırma yaşlı yetişkinlerde yerinde yaşlanmanın yaşam doyumuna etkisinin incelenmesi amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür.

Araştırma Evreni ve Örneklem

Çalışma tanımlayıcı tipte olup, Ekim-Aralık 2022 tarihleri arasında evde yaşayan yaşlı yetişkinler ile yapılmıştır. Çalışmanın evrenini Ankara'nın Altındağ, Çankaya, Keçiören ve Yenimahalle ilçelerinde evde yaşayan 60 yaş ve üzeri yaştaki bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini gönüllülük esasına dayalı olarak, sağlıklı bilgi alınabileceği değerlendirilen ve olasılıklı olmayan kolayda örnekleme yöntemi ile ulaşılan 208 yaşlı yetişkin oluşturmuştur. Araştırma için Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 06.06.2023 tarih ve 11 sayılı toplantısında 2023-908 araştırma kod no ile (E-

77082166-604.01.02-711218) oy birliği ile kabul edilen onay alınmıştır. Çalışmaya katılan yaşlı yetişkinlere çalışma hakkında bilgi vermiştir ve gönüllülük ilkesi dikkat edilerek bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Araştırma Helsinki Deklerasyonu Prensipleri'ne uygun şekilde yürütülmüştür.

Veri Toplamada Kullanılan Formlar

Verilerin toplanmasında “Birey Bilgi Formu”, “Yerinde Yaşlanma Ölçeği”, “Yaşam Doyumu Ölçeği” kullanılmıştır.

Birey Bilgi Formu: Bu form araştırmacılar tarafından literatürden yararlanılarak oluşturulmuştur (Kalınkara ve Arpacı, 2013; Kalınkara ve Arpacı, 2016; Kalınkara ve Kapıkıran, 2017). Bu formda yaşlı bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim gibi sosyo-demografik özellikleri ile çocuk sahibi olma durumu, çocuklarının yakın mesafede oturma durumu, yaşlı yetişkinin şu anda kiminle birlikte yaşadığı, gelir kaynağı, kronik hastalık durumu, kendine ait evi olma durumu ve yaşadığı yer durumuna ilişkin 14 soru yer almaktadır.

Yerinde Yaşlanma Ölçeği (YYÖ): Ölçek 2017 yılında Kalınkara ve Kapıkıran tarafından geliştirilmiştir. Özellikle uzun süredir aynı çevrede yaşamını sürdüren yaşlı yetişkinlerin yer-çevre değişikliği yapması ya da uzun süredir yaşadığı yerdeki memnuniyet düzeyini belirlemek amacı ile geliştirilmiştir (Kalınkara ve Kapıkıran 2017). Yaşlı yetişkinin yaşadığı ev ve çevreden memnuniyet düzeyini ölçmeye yönelik hazırlanmış toplam 15 ifadeden ve üç alt faktörden oluşmaktadır. Ölçek faktör 1 “Algılanan Sosyal Destek (1-6 sorular)”, faktör 2 “Fiziksel Yeterlilik (7-11 sorular)” ve faktör 3 “Elde Edilebilen Sosyal Destek (12-15 sorular)” olmak üzere üç alt başlıkta sınıflandırılmıştır. Ölçekte yer alan ifadelerle ilişkin tutumlar “kesinlikle katılmıyorum” 1, “katılmıyorum” 2, “kararsızım” 3, “katılıyorum” 4 ve “kesinlikle katılıyorum” 5 olmak üzere 5’li Likert tipi cümlelere verilen yanıtlarla belirlenmiştir. Ölçekten en az 15 en çok 75 puan alınabilmekte ve alınan puan arttıkça yerinde yaşlanmaya ilişkin memnuniyet artmaktadır. Ölçeğin güvenilirliği için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı faktör bir için 0.85, faktör iki için 0.84 ve faktör üç için 0.85 ve tüm ölçek için 0.90 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin güvenilirliği için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı Algılanan Sosyal Destek alt ölçeği için 0.79, Fiziksel Yeterlilik alt ölçeği için 0.82 ve Elde Edilebilen Sosyal Destek alt ölçeği için 0.85 ve Yerinde Yaşlanma Ölçeği için 0.88 olarak bulunmuştur.

Yaşam Doyum Ölçeği (YDÖ): Bu ölçek Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilmiştir ve likert tipinde ve beş maddeden oluşmaktadır. Ölçek puanlaması “kesinlikle katılmıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” arasında değişmekte, 1-7 puanla değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek puan 5-35 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, yaşam doyumunun yüksekliğini ifade etmektedir. Ölçeğin Türkçe geçerlik, 1993 yılında Yetim tarafından yapılmıştır ve ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0.86 olarak bulunmuştur (Diener vd. 1985; Yetim, 1993). Bu çalışmada Yaşam Doyumu Ölçeğinin Cronbach’s alpha değeri 0.86 olarak bulunmuştur.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 26.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel yöntemler (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Hipotez testleri olarak ANOVA ve t testi, değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkilerini belirlemede Pearson korelasyon testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında 0.05 ve 0.01 anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarının anlamlı çıktığı durumlarda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe Testi uygulanmıştır. Çalışmada öncelikle örneklem yeterliliği ve ölçeklerin geçerlilik katsayıları (Cronbach's Alpha) hesaplanmış; örneklemin yeterli ve ölçeklerin güvenilir olduğu gözlenmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yaşlı Yetişkinlere İlişkin Özellikler

Araştırma kapsamına alınan yaşlı yetişkinlerin %45,3’ü 69 yaşında ya da daha küçük yaşta olup, %39,4’ü 70-79 yaş grubunda ve %15,4’ü de 80 yaşında ve daha büyük yaştaadır. Yaşlı yetişkinlerin

%58,7'si kadın, %41,3'ü erkektir. Okuryazar olmayan yaşlı yetişkinler %26,9 oranında, okuryazar olanlar %20,2 oranında, ilkokul mezunu olanlar %32,7 oranında, ortaokul ve üzeri okul mezunu olanlar ise %20,2 oranındadır. Yaşlı yetişkinlerin %60,6'sı evli olup, evli olanların %27,0'si 40 yıl ve daha kısa süreden beri evli iken, %43,6'sı 41-50 yıldan beri evli ve %29,4'ü de 51 yıl ve daha uzun süreden beri evlidir. Büyük çoğunluğu (%94,7) çocuk sahibi olan yaşlı yetişkinlerin %77,7'si çocuklarına yakın mesafede oturduğunu, %22,3'ü ise çocuklarına yakın mesafede oturmadığını ifade etmiştir. Yalnız yaşayan yaşlı yetişkinler %18,8 oranında olup, %44,7'si eşi ile birlikte, %25,4'ü çocukları ile birlikte ve %11,1'i de eşi ve çocukları ile birlikte yaşamaktadır. Yaşlı yetişkinlerin %86,1'inin sosyal güvencesi bulunmaktadır. Gelir algısını düşük olarak ifade eden yaşlı yetişkinler %24,5 oranında olup, %63,0'ü gelir algısı orta ve %12,5'i de yüksek olarak ifade etmiştir. Yaşlı bireylerin %58,7'sinin gelir kaynağı emekli maaşıdır. Kronik hastalığı olan yaşlı yetişkinler %44,7 oranındadır. Yaşlı yetişkinlerin %79,3'ü kendine ait evi olduğunu ve %20,7'si kendine ait evi olmadığını ifade etmiştir. Köyde yaşayan yaşlı yetişkinler %28,8 oranında, kasabada yaşayanlar %5,3 oranında, ilçede yaşayanlar %22,1 oranında, şehirde yaşayanlar %15,9 oranında ve büyükşehirde yaşayanlar %15,9 oranındadır (Tablo 1).

Tablo 1. Yaşlı Yetişkinlerin Tanıtıcı Özellikleri (n=208)

Değişken	Sayı	%	
Yaş grubu	≤ 69	94	45.3
	70 – 79	82	39.4
	80 ≤	32	15.4
Cinsiyet durumu	Kadın	122	58.7
	Erkek	86	41.3
Eğitim durumu	Okuryazar değil	56	26.9
	Okuryazar	42	20.2
	İlkokul mezunu	68	32.7
	Ortaokul +	42	20.2
Medeni durumu	Evli	126	60.6
	Evli değil	82	39.4
Evlilik süresi (yıl) (n=126)	≤ 40	34	27.0
	41 – 50	55	43.6
	51 ≤	37	29.4
Çocuk sahibi olma durumu	Var	197	94.7
	Yok	11	5.3
Çocuklarının yakın mesafede oturma durumu (n=197)	Evet	153	77.7
	Hayır	44	22.3
Birlikte yaşadığı kişi	Yalnız	39	18.8
	Eşi ile birlikte	93	44.7
	Çocukları ile birlikte	53	25.4
	Eşi ve çocukları ile birlikte	23	11.1
Sosyal güvence durumu	Var	179	86.1
	Yok	29	13.9
Gelir algısı	Düşük	51	24.5
	Orta	131	63.0
	Yüksek	26	12.5
Gelir kaynağı	Emekli maaşı	122	58.7
	Yaşlı aylığı-2022	37	17.7
	Maaş, kira vb. diğer	49	23.06
Kronik hastalık olma durumu	Var	93	44.7
	Yok	115	55.3
Kendine ait evi olma durumu	Var	165	79.3
	Yok	43	20.7
Yaşadığı yer	Köy	60	28.8
	Kasaba	11	5.3

	İlçe	46	22.1
	Şehir	33	15.9
	Büyükşehir	58	27.9

Yaşlı Yetişkinlerin Ölçek Puanları

Araştırma kapsamına alınan yaşlı yetişkinlerin yerinde yaşlanma alt ölçeklerinin ve yaşam doyumu ölçeğinin puan aralığı, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Yaşlı yetişkinlerin yerinde yaşlanma ve yaşam doyumu düzeylerini belirlemek için iki farklı ölçek kullanılmıştır. Yerinde yaşlanma ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan 75’tir. Ölçeğin hesaplanan aritmetik ortalaması 57.96 ± 9.65 olarak bulunmuştur. Algılanan sosyal destek alt ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 9, en yüksek puan 30’dur. Ölçeğin hesaplanan aritmetik ortalaması 22.83 ± 4.06 ’dır. Fiziksel yeterlilik alt ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 9, en yüksek puan 25’dir. Ölçeğin hesaplanan aritmetik ortalaması 20.06 ± 3.93 ’tür. Elde edilebilen sosyal destek alt ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 4, en yüksek puan 20’dir. Ölçeğin hesaplanan aritmetik ortalaması 14.05 ± 3.89 olarak belirlenmiştir. Yaşam doyumu ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 5, en yüksek puan 35’dir. Ölçeğin hesaplanan aritmetik ortalaması 22.76 ± 6.21 ’dir.

Tablo 2. Yaşlı yetişkinlerin yerinde yaşlanma alt ölçeklerinin ve yaşam doyumu ölçeğinin puan aralığı, ortalama ve standart sapma değerleri

Bağımsız değişken	Puan aralığı (Min-max)	Aritmetik ortalama	St.sapma
Yerinde yaşlanma	24-75	57.96	9.65
Algılanan sosyal destek	9-30	23.83	4.06
Fiziksel yeterlilik	9-25	20.06	3.93
Elde edilebilen sosyal destek	4-20	14.05	3.89
Yaşam doyumu	5-35	22.76	6.21

Yaşlı Yetişkinlerin Demografik Özellikleri ve Ölçek Puanları Arasındaki İlişki

Bağımsız değişkenlerin yerinde yaşlanma ve yaşam doyumu üzerindeki etkisi ayrı ayrı incelenmiş ve ölçek puanları ile demografik özellikler arasındaki ilişki Tablo 3’te ele alınmıştır.

Yerinde yaşlanma toplam puan ($p < 0.01$) ve fiziksel yeterlilik alt ölçeğinde ($p < 0.01$) yaşlı yetişkinlerden 69 yaşında ve daha küçük yaşta olan yaşlı yetişkinler diğer yaş gruplarındakine göre daha yüksek ortalama puana sahiptir ve 69 yaşında ve daha küçük yaşta olan yaşlı yetişkinlerle 80 yaşında ve daha büyük yaşta olan yaşlı yetişkinler arasında, hem de 69 yaşında ve daha küçük yaşta olan yaşlı yetişkinlerle 70-79 yaş grubundaki yaşlı yetişkinler arasında ilişki olduğu bulunmuştur ($p < 0.01$). Elde edilebilen sosyal destek yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). 69 yaşında ve daha küçük yaşta olan yaşlı yetişkinlerle 80 yaşında ve daha büyük yaşta olan yaşlı yetişkinler arasında ilişki olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamına alınan yaşlı yetişkinlerden erkeklerin algılanan sosyal destek dışında hem yaşam doyumu hem de yerinde yaşlanma puan ortalamaları ve alt ölçek puan ortalamaları kadınların puan ortalamalarından daha yüksektir. Ancak cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0.05$). Korkut ve Dikmen (2020) yaptıkları araştırmada cinsiyete göre, algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik ve yerinde yaşlanmanın istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiğini, elde edilebilir sosyal desteğin istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediğini bulmuşlardır.

Yerinde yaşlanma ($p < 0.01$), algılanan sosyal destek ($p < 0.05$), fiziksel yeterlilik ($p < 0.01$) ve yaşam doyumu ($p < 0.05$) eğitim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlıdır. İlkokul mezunu yaşlı yetişkinler diğer gruplardan daha yüksek ortalama puana sahiptir. Evli olan yaşlı yetişkinlerin, yerinde yaşlanma ($p < 0.01$), algılanan sosyal destek ($p < 0.05$), fiziksel yeterlilik ($p < 0.01$) ve elde edilebilen sosyal destek ($p < 0.05$) puan ortalamaları evli olmayanlardan daha yüksektir ve anlamlı farklılık göstermektedir. Ancak yaşam doyumu istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p > 0.05$). Arpacı vd., (2022) yaptıkları çalışmada gelir düzeyi düşük, sosyal güvencesi olmayan ve sosyal medya kullanmayan yaşlılarda

yaşam doyumunun daha düşük olduğunu; sosyal yalnızlık ve emosyonel yalnızlığın yaşam doyumunu ile ilişkili olduğunu belirlemişlerdir.

Yerinde yaşlanma, algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik, elde edilebilen sosyal destek ve yaşam doyumunu çocuk sahibi olma durumu, çocukların yakın mesafede oturma durumu, sosyal güvence durumu, kronik hastalık olma durumu ve kendine ait evi olma durumu ile ilişkili olmadığı saptanmıştır ($p<0.05$).

Yerinde yaşlanma yaşlı yetişkinin eğitim durumu ile ilişkilidir ve bu ilişki okuryazar olmayan yaşlı yetişkinlerle ilkökul mezunları arasında saptanmıştır ($p<0.01$). Yerinde yaşlanma alt ölçeklerinden algılanan sosyal destek eğitim durumu ile ilişkili olup, bu ilişki okuryazar ve ilkökul mezunu yaşlı yetişkinler arasındadır ($p<0.05$). Fiziksel yeterlilik de eğitim durumu ile ilişkilidir ve bu ilişki hem okuryazar olmayan yaşlı yetişkinlerle ilkökul mezunu yaşlı yetişkinler hem de ilkökul mezunu yaşlı yetişkinlerle ortaokul ve daha üzeri okul mezunu yaşlı yetişkinler arasında bulunmuştur ($p<0.01$).

Tablo 3. Demografik özelliklere göre yerinde yaşlanma alt ölçeklerinin ve yaşam doyumunu ölçeğinin puan ortalamalarının karşılaştırılması

Değişken	Grup	Yerinde yaşlanma alt ölçekleri				Yaşam doyumunu
		Yerinde yaşlanma	Algılanan sosyal destek	Fiziksel yeterlilik	Elde edilebilen sosyal destek	
Yaş grubu	≤ 69	60.79±8.63*	24.39±3.65	21.57±3.20*	14.82±3.69*	22.95±6.47
	70 – 79	56.46±9.08*	23.42±4.09	19.34±3.81*	13.69±3.90	22.37±6.03
	80 ≤	53.46±11.50*	23.25±4.97	17.50±4.39*	12.71±4.06*	23.18±6.06
		P=0.000	P=0.196	P=0.000	P=0.016	P=0.759
Cinsiyet durumu	Kadın	57.36±9.04	23.86±3.88	19.72±3.76	13.78±3.97	22.15±6.06
	Erkek	58.80±10.46	23.80±4.33	20.55±4.12	14.44±3.77	23.62±6.37
		P=0.293	P=0.919	P=0.131	P=0.233	P=0.093
Eğitim durumu	Okuryazar değil	55.23±9.48*	23.53±4.51	18.44±3.67*	13.25±3.94	21.53±6.28
	Okuryazar	55.78±8.45	22.54±3.40*	19.85±3.31	13.38±3.56	20.90±5.35
	İlkokul mezunu	60.73±8.96*	24.85±3.45*	21.00±4.10*	14.88±3.67	24.20±6.41
	Ortaokul +	59.28±10.86	23.88±4.63	20.92±3.93*	14.47±4.27	23.92±5.99
		P=0.004	P=0.031	P=0.001	P=0.064	P=0.011
Medeni durumu	Evli	59.62±9.46	24.34±3.79	20.72±3.79	14.56±4.00	23.13±6.35
	Evli değil	55.40±9.44	23.06±4.36	19.06±3.94	13.28±3.60	22.19±6.00
		P=0.002	P=0.026	P=0.003	P=0.020	P=0.288
Çocuk sahibi olma durumu	Var	58.20±9.62	23.88±4.01	20.15±3.91	14.16±3.90	22.84±6.15
	Yok	53.63±9.67	23.00±5.00	18.45±4.05	12.18±3.28	21.36±7.51
		P=0.127	P=0.484	P=0.163	P=0.101	P=0.444
Çocuklarının yakın mesafede oturma durumu	Evet	58.01±9.71	23.71±4.13	20.26±4.00	14.03±3.78	22.94±6.18
	Hayır	58.84±9.40	24.47±3.56	19.77±3.59	14.59±4.31	22.47±6.09
		P=0.619	P=0.267	P=0.461	P=0.410	P=0.656
Birlikte yaşadığı kişi	Yalnız	56.94±7.19	22.89±3.55	19.35±3.15*	14.69±2.70*	20.53±6.45
	Eşi ile birlikte	61.43±8.70*	24.87±3.77*	21.39±3.34*	15.16±3.68*	23.66±6.22
	Çocukları ile birlikte	52.96±10.25*	22.79±4.67*	18.22±4.28*	11.94±3.78*	22.13±5.57
	Eşi ve çocukları ile birlikte	57.17±10.45	23.65±3.70	20.13±4.62	13.39±4.73	24.34±6.35
		P=0.000	P=0.008	P=0.000	P=0.000	P=0.028
Sosyal güvence durumu	Var	57.95±9.65	23.68±4.08	20.13±3.94	14.13±3.88	22.91±6.09
	Yok	58.00±9.87	24.79±3.84	19.62±3.91	13.58±4.00	21.82±6.97
		P=0.982	P=0.173	P=0.511	P=0.484	P=0.383
Gelir algısı	Düşük	56.78±9.36*	23.25±3.99*	19.60±3.99	13.92±4.01	21.72±6.16
	Orta	57.51±9.75	23.64±4.08*	20.11±3.80	13.74±3.87*	22.86±6.08
	Yüksek	62.53±8.76*	25.92±3.53*	20.73±4.44	15.88±3.33*	24.30±6.85
		P=0.031	P=0.016	P=0.485	P=0.036	P=0.218
Gelir kaynağı	Emekli maaşı	59.40±9.64	24.14±4.09	20.72±3.67*	14.53±3.85	23.63±6.03
	Yaşlılığı-2022	56.16±7.93	23.86±3.52	18.89±3.46*	13.40±3.63	20.86±5.67
	Maaş, kira vb.	55.73±10.37	23.04±4.33	19.32±4.57	13.36±4.06	22.02±6.75
	diğer	57.17±10.45	23.65±3.70	20.13±4.62	13.39±4.73	24.34±6.35
		P=0.036	P=0.275	P=0.014	P=0.111	P=0.037
Kronik hastalık durumu	Var	58.73±10.18	24.06±4.40	20.33±4.08	14.33±3.93	23.01±6.80
	Yok	57.33±9.20	23.65±3.77	19.85±3.80	13.83±3.86	22.56±5.72
		P=0.303	P=0.468	P=0.381	P=0.360	P=0.609
Kendine ait evi olma durumu	Var	58.63±9.83	24.03±4.08	20.28±3.82	14.30±3.98	23.04±6.22
	Yok	55.39±5.56	23.06±3.95	19.23±4.24	13.09±3.41	21.69±6.15
		P=0.050	P=0.165	P=0.118	P=0.068	P=0.207
Yaşamını en uzun süre	Köy	58.81±9.07	24.60±3.78	19.96±3.74	14.25±4.14	21.73±6.88
	Kasaba	55.72±10.73	22.63±4.17	18.72±4.31	14.36±4.00	23.45±6.37
	İlçe	57.02±10.24	22.60±4.32	20.04±4.23	14.36±3.67	20.60±5.66

geçirdiği yer	Şehir	56.69±8.17	23.66±3.34	19.69±3.89	13.33±3.34	24.81±4.82
	Büyükşehir	58.96±10.42	24.34±4.32	20.65±3.85	13.96±4.14	24.24±6.01
		P=0.615	P=0.082	P=0.577	P=0.797	P=0.006

* Scheffe Testi ile farklılığın kaynaklandığı gruplar

Yerinde yaşlanma toplam puanı ($p<0.01$) ve algılanan sosyal destek alt ölçeği ($p<0.01$) ile yaşlı yetişkinin birlikte yaşadığı kişi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0.01$). Bu ilişki eşi ile birlikte yaşayan yaşlı yetişkinler ile eşi ve çocukları ile birlikte yaşayan yaşlı yetişkinler arasındadır. Fiziksel yeterlilik ($p<0.01$) ve elde edilebilen sosyal destek alt ölçeği ($p<0.01$) ile yaşlı yetişkinin birlikte yaşadığı kişi arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0.01$). Bu ilişki yalnız yaşayan, eşi ile birlikte yaşayan ve eşi ve çocukları ile birlikte yaşayan yaşlı yetişkinler arasındadır. Yaşam doyumu ile yaşlı yetişkinin birlikte yaşadığı kişi arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$). Ancak gruplar arasında farklılık bulunmamaktadır.

Kapıkıran (2016), eşiyle birlikte yaşayan ve eşi olmayıp çocukları ile yaşayan yaşlıların, boşanmış ve eşi ölmüş yaşlılara göre yaşam doyumu puan ortalamaları daha yüksek olduğunu bulmuştur. Korkut ve Dikmen (2020) yaşadığı yere göre, sosyal destek, fiziksel yeterlilik, elde edilebilir sosyal destek ve yerinde yaşlanmanın; kronik hastalık olma durumuna göre, sosyal destek, fiziksel yeterlilik, elde edilebilir sosyal destek ve yerinde yaşlanma; aile bireyleriyle aynı evde yaşama durumuna göre de algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik, elde edilebilir sosyal destek ve yerinde yaşlanmanın istatistiksel olarak anlamlı farklılaştığını bulmuşlardır.

Yerinde yaşlanma toplam puanı, algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik ve elde edilebilen sosyal destek alt ölçeği ile yaşlı yetişkinin yaşamını en uzun süre geçirdiği yer arasında ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$). Yaşam doyumu ile yaşlı yetişkinin yaşamını en uzun süre geçirdiği yer ile ilişkilidir ($p<0.01$). Ancak gruplar arasında farklılık saptanmamıştır. Yılmaz (2020), çalışmasında yerinde yaşlanmaya ilişkin memnuniyet düzeyi arttıkça başarılı yaşlanma durumu ve yaşam doyumunun arttığı bulmuştur. Ayrıca evli olan, eşi ile birlikte yaşayan ve geliri giderine denk olan yaşlı bireylerin yerinde yaşlanmaya ilişkin memnuniyet düzeyinin, başarılı yaşlanma durumunun ve yaşam doyumunun daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Akbayrak ve Aysan (2022), araştırma grubundaki çoğu yaşlının kendi yaşlanma dönemlerine ilişkin tutumlarının oldukça olumlu olduğunu, evli olmanın ve mesleki deneyimin başarılı yaşlanma sürecine olumlu katkı sağladığını bulmuşlardır. Sosyal ilişkiler, sağlık, bağımsızlık ve aktif yaşam başarılı yaşlanma için gerekli görülmüştür. Yerinde yaşlanmanın yaşlıların çoğunluğu tarafından tercih edilmekte olduğunu ve başarılı yaşlanma ile ilişkilendirildiğini ifade etmişlerdir. Yerinde başarılı yaşlanma için yaşlıya uygun düzenlenmiş fiziki ve sosyal çevre ile evde destek hizmetlerinin elzem olduğunu belirtmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamına alınan yaşlı yetişkinlerin yarıdan biraz fazlası kadın, evli, evli olanlar uzun süreden beri evli ve gelir algısı ortadır. Büyük çoğunluğu çocuk sahibidir ve sosyal güvence sahibi olup, kendine ait evi bulunmaktadır. Kronik hastalığı olan yaşlı yetişkinler yarıya yakın oranındadır. Yaşlı yetişkinlerin köyde, kasabada, ilçede, şehirde ve büyükşehirde yaşamaktadır.

Yaşlı yetişkinin yaşı ilerledikçe yerinde yaşlanma, algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik, elde edilebilen sosyal destek ve yaşam doyumunun ilişkili olduğu görülmektedir. Algılanan sosyal destek dışında erkek yaşlı yetişkinlerin yerinde yaşlanma, fiziksel yeterlilik, elde edilebilen sosyal destek ve yaşam doyumu puanları kadınlardan daha yüksektir. Evli olma, çocuk sahibi olma, sosyal güvencesi olma, kronik hastalığı olma ve kendine ait evi olma yerinde yaşlanma, algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik, elde edilebilen sosyal destek ve yaşam doyumu puanlarını yükseltmektedir. Yaşlı yetişkinin eşi ile birlikte yaşamaya ya da eşi ve çocukları ile birlikte yaşamaya yerinde yaşlanma, algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlilik, elde edilebilen sosyal destek ve yaşam doyumu ile ilişkilidir.

Son yıllarda yaşlı insanlar için sağlık ve sosyal bakım politikasının yeniden tanımlanmasında yerinde yaşlanma kavramı önemli bir konu haline gelmiştir. Yerinde yaşlanmanın temel öncülü refah artışı, bağımsızlık, sosyal katılım ve sağlıklı yaşlanmayı sağlayarak evde yaşamının sürdürülmesinde yaşlı bireylere yardım etmektir. Bundan başka evde bakım, ileri yaştaki kırılğan yaşlı bireylerin bakımevi gibi destekleyici çevrelere taşınmasından daha az pahalı bir seçenek olarak görülür. Uzayan yaşam

süresi ve yaşlı nüfusun artması kentsel düzenlemelerin yaşlı dostu olmasını gerektirmektedir. Uygun kentsel tasarım yaşlı bireylerin fiziksel olarak aktif ve toplumsal yaşamın doğrudan içinde olmalarını sağlayarak aktivitelerini sürdürmelerini ve yerinde yaşlanmalarını sağlayabilir. Güvenli yaya yolları, kolay ulaşılabilir alışveriş merkezleri (dükkanlar), konut seçenekleri, sağlık merkezleri ve rekreasyon kolaylıkları önemli elemanlar olarak yaşlı nüfusun yerinde yaşlanmasını kolaylaştırabilir ve yaşam doyumunu artırabilir (Kalınkara ve Arpacı, 2013).

KAYNAKLAR

- Ahn, M. (2004). Older people's attitudes toward residential technology: the role of technology in aging in place. proquest information and learning company. Blacksburg, Virginia. pp.17-19.
- Ahn, M. (2017). Introduction to special issue: aging in place, *Housing and Society*. 44(1-2):1-3.
- Ahn, M., Kwon, H.J., and Kang, J. (2020). Supporting aging-in-place well: findings from a cluster analysis of the reasons for aging-in-place and perceptions of well-being. *Journal of Applied Gerontology*. 39(1) 3-15.
- Akbayrak, E. ve Aysan, Ü. (2022). Yaşlı perspektifiyle yerinde ve başarılı yaşlanma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 22 (55):399-427.
- Arpacı F., Polat Ü., ve Kolcu G. (2022). Evde yaşayan yaşlı bireylerde yalnızlık ve yaşam doyumunu ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 13(3): 510-521.
- Brim, B., Fromhold,S. and Blaney, S. (2021). Older adults' self-reported barriers to aging in place. *Journal of Applied Gerontology*. 40(12) 1678-1686.
- Diener, E.D., Emmons, R.A., Larsen, R.J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality Assessment*, 49(1): 71-75.
- Kalınkara, V. ve Arpacı, F. (2013). Yerinde yaşlanma. VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi, 23-25 Mayıs. Karabük (s.54-60).
- Kalınkara, V., Arpacı, F. (2016). Yerinde yaşlanma, Ed. Velittin Kalınkara, Yaşlılık: Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kalınkara, V. ve Kapıkıran, Ş. (2017). Yerinde yaşlanma ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10 (2), 54-66.
- Kapıkıran, Ş. (2016). Yaşlılarda yalnızlık ile yaşam doyumunu arasındaki ilişki: sosyal desteğin aracılık rolünün sınanması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 9 (1), 13-25.
- Korkut, G. ve Dikmen, T. (2020). Evde yaşayan yaşlı bireylerin yerinde yaşlanmaya ilişkin tutumlarının sosyo-demografik değişkenler bağlamında incelenmesi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 93-118.
- Yılmaz, C.K. (2020). Yaşlı bireylerde yerinde yaşlanma ile başarılı yaşlanma ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Sağlık ve Toplum*, 30(3), 38- 48.
- TÜİK, 2023. İstatistiklerle yaşlılar, 2022. TÜİK Haber Bülteni. Sayı: 49667. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslılar-2022-49667> Erişim Tarihi:17.07.2023
- Yetim Ü. (1993). Life satisfaction: A study based on the organization of personal projects. *Social Indicators Research*. 29 (3): 277-289.

Extended Abstract

Most people want to stay in their own home for as long as possible and age in place. The safe aging of the individual in place has a positive effect on the elderly, family and society. This leads to an increase in life satisfaction by meeting the physical and psychological needs of the individual. According to the older adults, life satisfaction is related to health, family and social networks, home and independence. Aging in place is defined as increasing a person's ability to lead a safe, independent and comfortable life at home and in the community, regardless of age, income and ability. Aging in place offers numerous opportunities for older adults, such as life satisfaction, health, and self-esteem, which are important for successful aging. The study, planned and conducted with the aim of examining the effect of aging in place on life satisfaction in older adults, was of descriptive in nature and was conducted with older adults living at home. 208 older adults were selected for the sample by non-probability convenience sampling method. "Information Form", "Aging in Place", "Life Satisfaction Scale" were used to collect data. 39.4% of the older adults included in the study are in the 70-79 age group, 58.7%

are female and 41.3% are male. While 60.6% of the older adults are married, 27.0% of the married ones have been married for 40 years or less, while the majority (94.7%) of the older adults with children stated that they live close to their children. 44.7% of the older adults live with their spouses and 25.4% live with their children. Two different scales were used to determine the aging in place and life satisfaction levels of the older adults. The lowest score that can be obtained from the aging in place scale is 24, and the highest score is 75. The calculated arithmetic mean of the scale was found to be 57.96 ± 9.65 . The lowest score that can be obtained from the life satisfaction scale is 5, and the highest score is 35. The calculated arithmetic mean of the scale is 22.76 ± 6.21 . It was determined that the social support available differed significantly according to age ($p < 0.05$), and there was a relationship between the older adults aged 69 years and younger and the older adults aged 80 years and older. Apart from perceived social support, men's mean scores for both life satisfaction and aging in place and their subscale mean scores are higher than the mean scores for women. However, it does not differ significantly by gender ($p > 0.05$). Aging in place ($p < 0.01$), perceived social support ($p < 0.05$), physical competence ($p < 0.01$) and life satisfaction ($p < 0.05$) are statistically significant according to educational status. Older individuals who graduated from primary school have higher average scores than other groups. The average scores of aging in place ($p < 0.01$), perceived social support ($p < 0.05$), physical competence ($p < 0.01$) and obtainable social support ($p < 0.05$) of married older adults are higher than unmarried individuals and show significant differences. However, life satisfaction is not statistically significant ($p > 0.05$). It was determined that aging in place, perceived social support, physical competence, obtainable social support and life satisfaction were not associated with having a child, living in close proximity of children, social security status, chronic disease status, and having one's own house ($p < 0.05$). Aging in place is associated with the educational status of the older adults and this relationship was found between the illiterate and the primary school graduates ($p < 0.01$). There is a statistically significant relationship between the aging in place total score ($p < 0.01$) and the perceived social support subscale ($p < 0.01$) and the person living with the older adult ($p < 0.01$). This relationship is between older adults living with their spouses and elderly individuals living with their spouses and children. There is a significant relationship between physical ability ($p < 0.01$) and the social support subscale that can be obtained ($p < 0.01$) and the person living with the older adult ($p < 0.01$). This relationship is between older adults living alone, living with their spouse, and living with their spouse and children. There is a significant relationship between life satisfaction and the person living with the older adult ($p < 0.05$). However, there is no difference between the groups. There was no relationship between the total score of aging in place, perceived social support, physical competence, and the social support obtainable subscale and the place where the older adult spent the longest time ($p > 0.05$). It is associated with life satisfaction and the place where the older adult spent the longest time ($p < 0.01$). However, no difference was found between the groups. In recent years, the concept of aging in place has become an important issue in redefining health and social care policy for older people. The basic premise of aging in place is to assist older adults in maintaining home life by ensuring increased welfare, independence, social participation and healthy aging, which can increase life satisfaction with aging in place.

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN: KURAMSAL BİR TARTIŞMA

Nurgül ERGÜL GÜVENDİ*

ÖZ

Toplumun bireyden beklediği tutum, davranış ve rollerin, cinsiyet özellikleri kapsamında belirlenmesine toplumsal cinsiyet denilmektedir. Cinsiyet temelli ayrışmaların nedenleri ve oluşturduğu sonuçlar toplumların kültürel yapılarına göre benzerlik ve farklılık göstermektedir. Ayrımcılık, kendisinden farklı olana karşı her türlü olumsuz davranışı kapsayan sosyopsikolojik bir tutumdur. Cinsiyet rolleri bakımından ayrımcılık ise toplumun büyük bir kesimi tarafından yaygın biçimde ötekileştirme içeren düşünce ve tutumları kapsar. Bu bakımdan kadının özne olmaktan çıkarılıp, nesne olarak algılanışının temelinde, toplumsal cinsiyet kalıplarının neden olduğu düşünülmektedir. Toplumun bireyden istediği davranışların cinsiyet özellikleri üzerinden konumlandırılması ise hem sosyokültürel hem de psikolojik bir sorundur. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet kalıplarından kaynaklanan cinsiyet ayrımlarına ilişkin yaklaşımlar ele alınmıştır ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında söz konusu cinsiyet farklılıklarının oluşturduğu durumlar tartışılmıştır. Toplum yaşamında kadınların yaşadığı haksızlıklar ve maruz kaldıkları olumsuz durumlar için sebeplerden bir tanesi kalıp yargılardır. Cinsiyet rollerinden kaynaklanan ayrımları belirleyen temel unsur ise toplumun sosyokültürel yapısıdır. Buna bağlı olarak geliştirilen olumsuz kalıp yargılara ilişkin Biyolojik Kuram, Bilişsel Yaklaşımlar ve Sosyal Etkileşim Temelli Kuramlar bağlamında Türk kültüründe kadına yüklenen cinsiyet rolleri tartışılmıştır. Bu kapsamda, kadının sosyal yaşam içerisindeki konumu ve algılanışına ilişkin kuramsal tartışmalar ele alınarak, söz konusu cinsiyet rollerinden kaynaklandığı düşünülen negatif ayrımcılık ve olumsuz tutumların nedenleri tartışılmıştır. Toplum yaşamında kadınların edilgen konumlandırılmasına neden olan kültürel kodlar, toplumsal hafızayı oluşturduğu ve şekillendirildiği düşünülen atasözleri ve deyimler ekseninde değerlendirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli uygulanarak kadının yaşam içerisindeki rolünü belirleyen ayrımlar (tematik analiz) ortaya konulmuştur. Bulgularımız, olumsuz kalıp yargıların sözlü kültürden arındırılması gerektiğini açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İletişim sosyolojisi, cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet, atasözleri, kadın araştırmaları.

WOMEN IN TURKISH SOCIETY IN THE CONTEXT OF GENDER ROLES: A THEORETICAL DISCUSSION

ABSTRACT

Gender refers to the attitudes, behaviors, and roles that society expects from individuals based on gender characteristics. The patterns and impacts of gender-based segregation vary across cultural contexts. Discrimination, a sociopsychological attitude, encompasses all negative behaviors towards those perceived as different. Specifically, discrimination concerning gender roles involves pervasive marginalization and societal biases. Gender stereotypes are often implicated in perceiving women as objects rather than subjects, positioning gender-specific behaviors as both a socio-cultural and psychological issue. This study explores gender differences arising from stereotypes and examines the impacts of these differences within the context of gender roles. Stereotypes are a key reason for the injustices and adversities women face in social life. The distinctions stemming from gender roles are heavily influenced by the socio-cultural fabric of society. In the Turkish cultural context, gender roles attributed to women are analyzed through Biological Theory, Cognitive Approaches, and Social Interaction Based Theories, focusing on negative stereotypes. The study delves into theoretical discussions on women's position and perception in social life, addressing the causes of negative discrimination and attitudes linked to these gender roles. The cultural norms that contribute to women's passive positioning in social life are examined through proverbs and idioms that shape social memory. Employing a general survey model, and a qualitative research method, the study reveals thematic distinctions defining women's roles in life. The findings underscore the need to eliminate negative stereotypes from oral culture.

Keywords: Sociology of communication, gender roles, gender, proverbs, women's studies.

*Öğr. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yıldızeli MYO, Pazarlama ve Reklamcılık, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Sivas, nurgulergul@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9473-1474>

GİRİŞ

Cinsiyet rollerinin tarihsel kökeni her ne kadar iş bölümü sürecinin başlamasına dayandırılrsa da Tan (1979), toplumsal cinsiyet alanına ilişkin ilk kalınlara M.Ö. 10.000’li yıllarda Mezopotamya’da rastlanmıştır (Tözün, 2007). Bu kapsamda yapılan araştırmalar ise öğrenme ve bilişsel olarak iki ana ekseninde değerlendirilmektedir. Genel rol teorisi, cinsiyet rollerinin psikoloji ve sosyoloji sınırında olduğunu, öğrenmenin rol model alınan kişinin cinsiyetine bağlı olarak; ödüllendirme ve cezalandırma olarak farklılık gösterdiğini, bu durumun ise taklit ile gerçekleştirileceğini ileri sürer. Bu varsayımına göre rol model alınan kişi hemcins ise ödül, karşı cins ise cezalandırma söz konusudur. Cinsiyet rollerinin toplumsallaşma yoluyla edinilmesi “Toplumsal Öğrenme Kuramı” olarak adlandırılır. Bu yaklaşım için çocukların ebeveynleri dışında rol model alabilecekleri farklı bireyler bulunmaktadır. Çocukların belirli bir bilişsel düzeye gelmeleri ve bu düzeye geldikten sonra bireysel değerlendirmelerine göre cinsiyet rollerini belirlediklerini varsayan yaklaşım ise “Bilişsel Kuram”dır. Bilişsel Kuram’ın temel savı, çocukların benimsedikleri cinsiyet rolleriyle birlikte bu rollerle ilişkili kalıplaşmış tutum ve önyargıların da öğrenilmesidir (Franzoi, 1996). Biyolojik Kurama göre cinsiyet rolleri doğuştan gelen özelliklere göre üstlenilir ve bu rolleri farklılaştıran temel unsur kadınların doğum yapabilmeleridir. Sosyal Rol Kuramı ise (Eagly vd., 2000) kadın ve erkeklerin bu rolleri farklı sosyal yaşam pratiklerinden edindikleri deneyimlerin sonucu olarak yaşam içerisinde kazanırlar. Etkileşimsel modelin temel varsayımı ise Deaux ve Major (1987), toplumsal cinsiyete dayalı davranışların bireyin kişisel iradi seçimleri sonucu belirlenmesidir. Buna karşın Sosyal Baskınlık Kuramında ise davranışları belirleyen üye olunan grubun statüsüdür. Kuramın doğrulanan “değişmezlik hipotezinde” cinsiyet farklılıkları kültür ve bağlam farklılıklarına rağmen; erkeklerde kadınlara oranla daha yüksek sosyal baskınlık yönelimini göstermektedir (Akt.: Levin, 2004). Bem’in (1985,1998) “Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramına” göre ise, cinsel kimlik çevreden gelen bilgiler (kültür) ve çocuğun bilişsel şeması sonucu oluşur. Cinsel kimlik oluşum nedenleri değişebileceği gibi bu kimliğe ilişkin roller ve tutumlarda birçok unsurdan etkilenir. Toplumsal cinsiyet rolleri toplumdaki topluma, kültürden kültüre değişiklik gösterir. Bu noktada kültür, toplumların yaşam biçimini ifade eden temel parametredir. Bu araştırmanın iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi sözlü kültürde bulunan olumsuz cinsel kodların ortaya konulması, ikincisi bu kodların değişimi açısından bir çözüm önerisinin sunulmasıdır. İlgili amaçlar doğrultusunda geçmişten gelen ve toplumun kültürel hafızasını oluşturan atasözleri, deyimler gibi kalıp yargılarda cinsel kimliğe yönelik olumsuz önyargılar araştırılmış, bu önyargıların nedenleri ve olumsuz etkilerinin neler olabileceği, çözüm önerileri kapsamında değerlendirilmiştir.

Cinsel Kimlik

Cinsel kimlik bir kişinin kendisini kadın, erkek veya bu iki cinsiyetin bir birleşimi ya da alternatif bir cinsiyet içerisinde hissetmesi ve tanımlamasıdır (American Psychological Association, 2015: 834). Kavrama yakın diğer bir ifade ise cinsel yönelimdir. Bu kavram cinsel kimlikten farklı olarak belli bir cinsiyete hissedilen duygusal ve tensel çekimi ifade etmek için kullanılır (Tar, 2013: 96). Bir kişinin karşı cinse duyduğu cinsel çekim heteroseksüellik, kendi cinsinden birisine duyduğu yakınlık homoseksüellik, her iki cinse birden yakınlık duyuyorsa biseksüellik şeklinde adlandırılır. Eşcinsel erkekler “gay” eşcinsel kadınlar “lezbiyen” her iki cinse birden yakınlık gösterenler “biseksüel” ifadelerini kullanırlar (Giddens, 2013: 497). Kendisini karşı cinse yakın hissedilen ve karşı cinse benzeme eğilimleri bulunan erkek ve kadınlar ise transeksüel olarak adlandırılırlar (Güner vd., 2012: 22). Heteroseksüeller dışındaki cinsel eğilimliler günümüzde “LGBT” olarak nitelendirilmektedir.

Cinsiyet Rollerini

Rol kavramı literatürde ilk kez 1934 yılında G.H. Mead tarafından kullanılır. Bu kavram “Mead’in Mind Self and Society” isimli çalışmasında bireyin toplum yaşamında taşıdığı özellikleri ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Daha sonra Raph Linton tarafından yayınlanan “The Study on Man: An Introduction” adlı kitapta kullanılmış ve ardından sosyolojide temel kavramlar içerisinde yer almıştır. Rol kavramı Tan’a göre “belirli bir toplumsal durumla ilişkili beklenen davranış kalıpları, gerçek davranış kalıpları veya beklenen davranış kalıpları”dır (1979: 158). Tüm bu tanımlardan hareketle rol hem bireysel hem toplumsal bir kavram olup, toplumun bireyden beklediği davranışlar vurgulanmaktadır. Kavramın toplumsal cinsiyet olgusuna ilişkin temel noktası, toplumun bireyden beklediği erkek-kadın rollerini tasnifine dayanmasıdır. Kadın ve erkeğin toplum içerisinde yapması

gereken davranışlar, bu rollere göre tasnif edilmektedir. Cinsiyet rollerinin nasıl geliştiği biyolojik, toplumsal vb. kuramlar çerçevesinde ele alınmıştır. Ralf Dahrendorf'un genel Rol Teorisi açısından cinsiyet rolleri üç farklı şekilde edinilmektedir. Bunlar: öğrenme, toplumsallaşma ve içselleştirme. Öğrenme yaklaşımına göre bireyler cinsiyet rollerini ya ebeveynleri ve çevresinden ödüllendirilme ve cezalandırılma yoluyla ya da taklit yoluyla öğrenirler. Öğrenme Kuramına göre çocuklar güçlü olanı ve hemcins olanı taklit ederek öğrenme eğilimindedirler. Cinsiyet rollerine ilişkin diğer bir yaklaşım bilişsel kuramdır. Bilişsel Kuram açısından öğrenmenin temel belirleyicisi, bilişsel gelişim düzeyidir. Çocuklar bilişsel gelişimleri düzeyinde öğrenirler. Cinsiyet rollerine ilişkin kalıplaşmış tutumları bilişsel gelişimleri sonucunda edinen çocuklar bu davranış kalıplarına uygun şekilde davranış biçimleri geliştirirler. Bu hususta bir diğer kuram, toplumsal cinsiyet şema kuramıdır. Şema Kuramı açısından öğrenme süreci, şemaların geliştirildiği süreçtir. Çocuklar öğrenme süreciyle bir cinsiyet şeması geliştirirler ve bu şemaları belirleyen cinsiyete dayalı özelliklerdir (Franzoi,1996). Kültürün kadınsılık (feminenlik) ve erkeksilik (maskülenlik) tasniflerine göre, çocuk kendisi hakkındaki bilgilerini analiz eder. Gerek bilişsel gerekse toplumsal cinsiyet şema kuramına göre cinsiyetsel prototipleştirme, çocuğun bilişsel bilgi edinme sürecine aracılık eder (Bem,1985, 1998; Bussey-Bandura, 1999). Bireyin algısı mevcut cinsiyet şemasına göre (Bem,1985-1998). Örneğin erkek çocuk için fiziksel güç şeması uygun bir kodken, fiziksel çekicilik şeması ise kız çocuklar için uygun koddur. Bu şemalar vasıtasıyla çocuklar, kültürün erkeksi ve kadınsı şemalarına uygun biçimde davranışları için güdülenirler (Franzoi,1996).

Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Toplumsal cinsiyet kavramı toplumsal olay, olgu ve durumlarla birlikte bu olguların cinsiyet farklılıkları ekseninde nitelendirilmesidir. Kavram Ann Oakly tarafından literatüre kazandırılmıştır. Türkçe çevirisinde “gender” kelimesi, kadınlık ve erkeklik kavramlarına dikkat çekilerek bu kavramların kültürel bakış açılarına, imgelere ve beklentilerine karşılık kullanıldığını göstermektedir (Akgün, Uysal, 2019: 46). Antropolog F. Heritier, “toplumsal cinsiyet, cinsiyetlerin farklı değerinden ayrılmasıdır” (Borlandi, Boudon, Cherkaoui, Valade, 2011: 795). F. Thebaud cinsiyeti, kadın ve erkekler arası egemenlik ilişkilerini maskeleyen, analiz yönü bulunan ancak anlam belirsizliğine yol açan ancak genellikle egemenlik ilişkilerini vurgulayan tek kavram olarak nitelendirmiştir (Borlandi, Boudon, Cherkaoui, Valade, 2011: 795). J.Scott'a göre, cinsiyetler arasında algılanan farklar toplumsal ilişkileri oluşturan önemli unsurlardan birisidir ve aynı zamanda iktidar ilişkilerinin açıklanması açısından oldukça önemlidir (Borlandi, Boudon, Cherkaoui, Valade, 2011: 795). Toplumsal cinsiyet, bireyin aile, arkadaş, okul vb. etkileşimleri sonucu çevresinde karşılaştığı tüm öznelardan toplum içerisinde yer alan tüm eyleyenlerce kendisine yüklenmek istenen norm ve davranışlar bütünüdür (Avcı ve Güdekli, 2018: 477).

Toplumsal Cinsiyetin Tarihsel Süreci

Toplumsal cinsiyet alanına ilişkin ilk kalıntılara M.Ö. 10.000'li yıllarda Mezopotamya'da rastlanmıştır. Tarım toplumuna geçilmesiyle beraber evcilleştirilen hayvanlar, çömlekçilik, hayvanlardan yapılan giysiler Neolitik Köy toplumu olarak adlandırılmaktadır. Bu toplum anaerkil ve eşitlikçi bir toplumsal yapının izlerini taşımaktadır (Tözün, 2007: 63). Neolitik çağda anaerkil toplum yapısını gösteren en önemli bulgulardan birisi, Friglerin ana tanrıçası olarak bilinen Kibele'nin kadın olmasıdır. İnsanlık tarihi açısından oldukça önemli olan Göbeklitepe kazılarında insan ve hayvan cinsiyetlerine dair açıkça tanımlamaların erkek cinsiyeti betimlemeleri şeklinde olduğu görülmüştür. Anadolu'daki Çatalhöyük M.Ö. 7500'lere dayanan kazılarda ise ataerkil yapılara ilişkin bulgulara rastlanmıştır. Özellikle bazı dini vb. ritüellerde kadın ve erkeklerin farklı davranış biçimleriyle tasvir edildiği görülmüştür (Tözün, 2007: 63). Tarım toplumuna geçilmesi cinsiyet rollerinin ayrışması ve ataerkil toplum yapısının ön plana çıkması açısından oldukça önemlidir. Bu durum Cornell'e (1998) göre yaklaşık 5000 yıl önce Güneybatı Asya'da ve Doğu Akdeniz'de, 3.000 yıl önce Hindistan ve Çin'de, 1.500 yıl önce ise Orta Amerika'da savaşlar, kıtlıklar ve iktidarların sonucu olarak yeni bir toplumsal düzen oluşturmuştur. Bu düzen hizmet ve malların mübadelesi vasıtasıyla işleyen, din ve iktidar yapılarınınca şekillendirilen çok büyük insan topluluklarını kapsayan yapıları ifade ediyordu. Oluşturulan bu yeni toplumsal düzen endüstriyel kapitalizme geçilene dek sürdü. Orduların oluşumu devletlerin kurulmasının en önemli yapı taşlarından birisidir. Yazılı ve görsel kaynaklar göstermektedir ki Sümer, Mısır ve Uygurların ordularının tamamı erkeklerden oluşmuştur (Tözün,

2007: 64). Daha sonra Fransız ihtilali, Dünya Savaşları, Büyük Ekonomik Buhran sonucunda Kapitalist toplum anlayışının getirdiği değişimler savaşlar, göçler vb. durumlarla toplumsal cinsiyet anlayışı değişmiştir. Erkek egemen toplum anlayışı özellikle 19. yüzyıl itibariyle oluşan Kadın Hakları ve eşitlik mücadelelerine sahne olmuştur. Bu mücadeleler 20. Yüzyılın sonlarına doğru sonuç vermeye başlamıştır. 1993 yılında Viyana İnsan Hakları Konferansında “kadının insan hakları kavramı” dile getirilmiş ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından resmen kabul edilmiştir (Tözün, 2007: 64-65).

Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Cinsiyet biyolojik bir tanımdır ve doğuştan insan bedeninde bulunan fizyolojik farklılıkları ifade eder. Toplumsal cinsiyet ise toplumsal olarak inşa edilir (Aslan, 2019: 81-82). Bu inşa nedeniyle toplumu ilgilendiren sosyal, ekonomik, psikolojik faktörler oldukça önemlidir. Bu faktörlerin oluşturduğu etki ve bunun bir sonucu olarak temsil süreçlerinde yaşanan farklılıkların nedenlerini, sonuçlarını açıklamak amacıyla toplumsal cinsiyet kuramları geliştirilmiştir (Keskin, Uluşan, 2016: 49). Birçok yaklaşım içerisinde cinsiyet farklılıklarını en güçlü biçimde açıklayan kuramlar: Cinsiyetin biyolojik açıdan temellendirildiği “Biyolojik Kuram”, cinsiyetin toplumsal süreçlerle değerlendirildiği “Toplumsal Cinsiyetin Toplumsallaşması Kuramı” ve temellendirmesini toplumsal roller ekseninde yapan “Toplumsal Cinsiyetin Toplumsal Kuruluşu Kuramı”dır. Bu kuramlar cinsiyet rollerinin toplumsal-kültürel etkileşim temelli olması, doğuştan özelliklere dayandırılması ve bilişsel özellikler bağlamında olmak üzere üç farklı kategoride temellendirilmiştir. Literatüre göre cinsiyet rolleri, biyolojik, toplumsal-sosyolojik ve bilişsel-psikolojik unsurlarla şekillendirilmektedir.

Biyolojik kuram

Cinsiyet rollerine ilişkin yaklaşımlar tarih boyunca birçok süreçten geçtiği gibi aynı zamanda kadın ve erkek anatomisine ilişkin farklılıklarda bu duruma ilişkin farklı yaklaşımlara neden olmuştur. Bu farklılıklar biyologlara göre kadın ve erkeğin anatomik farklılıklarından kaynaklanan rol dağılımlarına dayanır. Rollerin temel farklılıkları içerisinde kadının doğum yapabilmesi, üreme yeteneği gereği ev ve çocukla olan irtibatı; erkeğin ise dış çevreyle olan münasebetidir. Bu durum kadını edilgen, erkeği ise etken ve başat davranış örüntüsü ile ilişkilendirmenin biyolojik nedenleri olarak görülmektedir. Eagly’e (1995), kadın ve erkekler arasındaki farklılıklar sadece biyolojik alanda değil aynı zamanda psikolojik alanda da bulunmaktadır (Akt. Buss, 1998). Bu durumun nedeni ise evrimsel psikoloji açısından kadın ve erkeğin uyum sürecinde yaşadıkları farklı sorunlardır. Kadınların evde çocukla daha fazla zaman geçirmeleri gereksinimi ve erkeklerinse daha fazla dış dünyada bulunmaları evrimsel açıdan iki cins arasındaki uyum farkının nedenlerindedir. Sosyobiologlar açısından kadın ve erkek arasındaki farklar doğuştan gelir ve bu farkların temel nedeni biyolojik farklılıklar (hormonlar, kromozomlar, kalıtsal özellikler)dir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nedeni olarak da bu biyolojik özellikler olduğu savunulmaktadır (Giddens, 2013: 505). Bu kuramın bir diğer vurgusu, toplumsal cinsiyet farklılıklarına cinsiyet hormonlarının nedeni olduğu düşüncesidir. Bu yaklaşım insan ve hayvanlar üzerinde yapılan çeşitli deneyler ve klinik araştırmalar sonucu oluşturulmuştur. Dişi farelerin androjen düzeyleri arttığında saldırganlaşması, erkek farelerin hadımlaştırıldıktan sonra dişi farelere benzer davranış biçimleri göstermesi; doğum öncesi dönemde dişi bebeğin androjen hormon düzeyindeki bozukluklar ve buna bağlı olarak doğum sonrası daha erkeksi davranışlar göstermesi gibi çalışmalar kuramı destekler araştırmalardır. Buss, kadın ve erkeğin doğuştan gelen özellikleri vasıtasıyla farklı zorluklarla yüzleştiğini ve bu sayede toplumsal rollerinin birbirinden farklı biçimlendiğini ifade etmektedir (Buss, 1995: 164). Burada iki cinsiyet arasındaki farkın kaynağı kadın ve erkeğin biyolojik özellikleri bağlamında üstlendikleri roldür (Wood ve Eagly, 2002: 700; Güldü ve Kart, 2009: 101). Her iki cinsin yaşam koşullarına uyum sağlama biçimi toplumsal olarak üstlendikleri rol bağlamında belirleyici olmaktadır (Buss, 1995: 164). Biyolojik kuram ekseriyetle hayvan deneyleri bulgularına dayandırıldığı için birçok araştırmacı tarafından eleştirilmiştir (Pehlivan, 2017: 503)

Sosyal etkileşim temelli kuramlar

Cinsiyet rollerinin sosyal etkileşimlerle oluştuğunu savunan başlıca kuramlar: Sosyal Rol, Sosyal Öğrenme, Şema, Toplumsal Cinsiyetin Toplumsallaşması ve Toplumsal Cinsiyetin Toplumsal Kuruluşu Kuramlarıdır. Sosyal Rol Kuramı, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların, her iki cinsin de farklı sosyal roller üstlenmesinden kaynaklandığını savunur (Wood ve Eagly, 2002: 699; Ridgeway ve Smith-Lovin, 1999: 98-199). Albert Bandura tarafından ortaya atılan sosyal öğrenme kuramı,

toplumsal cinsiyete ilişkin davranışların sonradan öğrenilerek kazanıldığı üzerinde durmaktadır. Burada gözlem önemlidir. Kadın ve erkeğin farklı rol kalıpları içinde davranmayı, yine toplum içinde erkek ve kadınları gözleyerek öğrendiği savunulur. Dolayısıyla kadın ve erkek olmanın öğrenilmesi için yaşanılan sosyal çevre en önemli kaynaktır. Sosyal öğrenme kuramı iki öğrenme metodu üzerinde durur: (1) Edimsel koşullanma, (2) Model alma ve taklit. Bandura'ya göre, edimsel koşullanma öğrenmenin daha temel bir yolu olarak direkt deneyimlere dayanmaktadır (Bandura, 1977: 3). Sosyal Baskınlık Kuramı, grup temelli sosyal hiyerarşilerin oluşumunda etkin olan bu üç başlığın toplumdaki topluma değişkenlik gösterdiğini savunmaktadır (Pratto vd., 2006: 273). Sosyal Baskınlık Kuramı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farklı toplumlarda farklı seviyelerde kendini gösterse de temel yapısının aynı olduğunu savunmaktadır. Bu da dünyanın hiçbir yerinde kadınların erkeklere karşı baskın grupta yer almadığı gerçeğidir (Pratto vd., 2006: 273). Sosyal öğrenme kuramı iki öğrenme metodu üzerinde durur: (1) Edimsel koşullanma, (2) Model alma ve taklit. Bandura'ya göre, edimsel koşullanma öğrenmenin daha temel bir yolu olarak direkt deneyimlere dayanmaktadır (Bandura, 1977: 3). Bu kuramlara göre toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen asıl unsurlar aile, kitle iletişim araçları gibi çevresel unsurlardır. Biyolojik kuramda doğuştan geldiği ileri sürülen rollerin aksine bu kuramda roller sonradan toplumsallaşma tarafından öğrenildiği savunulur. Biyolojik olan getirilen cinsiyet rolleri toplumsal yapı tarafından yaşam içerisinde şekillenir. Bu yaklaşıma göre bireyler toplum içerisinde kabul gören davranışları içselleştirirler. Yani toplumsallaşma kuramında “toplumsal cinsiyet farklılıkları biyolojik olarak belirlenemez, kültürel olarak üretilir”. Erillik ve dişillik bireyin sosyalleşme süreci sonucunda toplumsal kurumlardan öğrenilir. Negatif ve pozitif edinimler “kızlar oyuncak arabalarla oynamazlar” gibi ifadelerle bireysel zihniyet şemaları oluşturur (Giddens, 2013: 506). Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulduğu diğer bir unsur kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlarda görülen kıyafetler, hikayeler, masallar ve oyuncaklar bu rollerin edinilmesinde oldukça etkilidir. ABD 'de kız çocuklar tarafından en çok tercih edilen Barbie bebekler, Japonya'da mütevazılığı ve masumluluğu ile dikkat çeken Licca oyuncakları gibi oyuncaklar cinsiyet rollerinin edinilmesi açısından değişen kültürel özelliklere dair birer göstergedir (Taylor, Peplau, Sears, 2015: 362). Bu görüşe getirilen eleştirilerin başında ise aile, okul, kitle iletişim araçları gibi çeşitli harici faktörlerin baskın davetlerine karşın, bireylerin tüm bu kabullerin dışında adım atabilme ve baskıyı reddedebilme iradeleridir. Kişiler bireysel alanda çeşitli bölünmeler yaşayabilirler. Yalnız kaldıklarında kız gibi giyinen oğlanlar, erkek oyuncaklarıyla oynayan kızlar gibi. Bireylerin fiili uygulamalarına tezat düşlemsel yaşam kurabilmeleri, kurama karşıt gösterilen en yaygın davranış biçimlerindedir (Giddens, 2013: 507). Toplumsal Cinsiyetin Toplumsal Kuruluşu Kuramında ise cinsiyet rolleri toplumsal rol ve durumlara göre şekillenmektedir. Cinsiyet rollerinin şekillenmesinde bireysel tercihlerin vurgulandığı yaklaşım özellikle teknolojik vb. değişimleri bireysel irade ve tercihlerle ilişkilendirir. Kuramı diğerlerinden ayıran temel sav bireylerin bedenleri üzerinde çeşitli değişiklikler yapabilmeleri, kendilerini yeniden inşa edebilmeleri ve hür iradeleri doğrultusunda kişisel tercihte bulunabilmeleridir (Giddens, 2013: 508-509). Bu kuramda biyolojik kuramda savunulan doğuştan getirilen özellikler ve toplumsallaşma kuramında savunulan kültürel etkiler bütünüyle tek taraflı olarak kabul edilmezler. Cinsiyet rolleri arasındaki farklılıklara, erkek ve kadınların gündelik yaşamda farklı davranış rollerini benimseme eğilimlerinin neden olduğu savunulur. Toplumun olmasını istediği gibi birisi olma, iyi bir baba, eş, anne, çalışan vb. roller, kültürel nedenlere dayandırılır. Bu yaklaşıma göre sosyal davranışlarda kadın ve erkek diğer yaklaşımlara nazaran eşit konumdadır. Davranış farklılıklarını oluşturan cinsiyetler değil; kişiden kişiye değişen bireysel tercihlerdir. Başkalarının hakkımızda iyi düşünmesi, bizi sevmesini istemek gibi durumlar söz konusu olduğunda, ortak yaşam alanı kurma, beklentilere uygun şekilde davranma eğilimleri verilen iyi örnekler arasındadır (Taylor, Peplau & Sears, 2015: 363). Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramına göre, bilişsel gelişim ve sosyal öğrenme kuramlarının temel görüşlerine dayalı olarak geliştirilen kuramdır. Şema Kuramına göre bu iki kuramın temel görüşleri ekseninde çocuk kendine dair bilgisini bilişsel gelişimin kuramında olduğu gibi kendisi oluştururken aynı zamanda bulunduğu kültürün dişilik ve erillik tanımlarını da kabul etmeye yatkındır. Buradan hareketle Sosyal Öğrenme Kuramında olduğu gibi cinsiyetiipleştirme süreci öğrenilen, değiştirilebilen bir süreçtir (Dökmen, 2006: 64). Cinsiyetin toplum yapısı içerisinde şemalaşması, çocuğun yaşadığı toplumda kadınlık ve erkeklik özelliklerini gözlemlemesiyle başlar. Çocuk bu hususta belli bilgileri öğrenirken aynı zamanda cinsiyetle ilgili her bilgiyi değerlendirir ve özümser (Bem, 1986: 186). Çocuk cinsiyet hakkındaki görüşlerini kişisel algıları vasıtasıyla bilişsel süreçte edinir. Bu şemalar gelen bilgilerin bilişsel süreçte değerlendirilmesini sağlayan şemalardır.

Çocuk dış dünyadan gelen bilgileri bilişsel gelişimiyle birlikte sosyal öğrenme araçları vasıtasıyla işler. Bu süreçte oluşan şemalar ise bilginin işlenmesine yardımcı olur. Karşılaşılan duygu ve durumlar mevcut şemaya göre gruplandırılarak işlenir (erkekler kısa saçlı, kadınlar uzun saçlıdır gibi) (Bem, 1983: 603). Edinilen bilgilerin toplumsal cinsiyet şemalarına göre algılanması ve işlenmesi olarak tanımlanan bu durum, davranış ve özellikler bakımından tasnif edilir. Ayrımların “kadınsı” ve “erkeksi” olarak tanımlanması toplumsal cinsiyet şemalarıyla oluşturulur. Bu çerçeveler kadın ve erkek özelliklerinin algılanması ve gelen bilgilerin tasnif edilmesi bakımından temel Kabul edilen bir çerçevedir (Dökmen, 2006: 66).

YÖNTEM

Bu araştırmada toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan olumsuz kalıp yargıların belirlenmesi amacıyla verilerin toplanmasında genel tarama modeli, verilerin analizinde ise tema analizi yöntemi kullanılmıştır. Çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir kanıya varılması amacıyla, evreninin tamamı veya evrenden alınacak bir örneklem üzerinde yapılan araştırmalara genel tarama modeli denilmektedir (Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. ve Kılıç, E. 2013). Tema analizi ise, veriler arasındaki örüntülerin kurulması, satır aralarında bulunan tema ve kavramların ortaya çıkarılmasıdır. Rubin ve Rubin’e (1995: 226) göre analiz heyecan vericidir, çünkü “görüşmelerde satır aralarında gizli olan tema ve kavramları ortaya çıkarılır.” Temalar cinsiyet rollerine ilişkin kuramlar doğrultusunda belirlenmiş ve değerlendirilmiştir. Tablo 1 ve Tablo 2’de toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kuramlar ve örnek kalıp yargılar (kuram-tema) bağlamında analiz edilmiştir. Temalar cinsiyet rollerine ilişkin kuramlar doğrultusunda belirlenmiş ve ilgili atasözlerine güncel Türk Dil Kurumu Sözlükleri (<https://sozluk.gov.tr/>) kaynağından erişilmiştir.

Tablo 1. Biyolojik Kuram Açısından Ayrımcılığa Dayalı Kalıp Yargılar

Kuramlar	Örnek Kalıp Yargılar	Literatür
Biyolojik Kuram	“Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.” “Kadında vefa, borçluda sefa aranmaz” “Avrattan vefa, zehirden şifa”. “Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz.” “Kız doğuran tez kocar.” “Kız yükü, tuz yükü.” “Kızın var mı, derdin var.” “Oğlandır oktur, her evde yoktur.” “Oğlanı her karı doğurmaz, er karı doğurur.” “Kız elin, oğlan evin” “Kadının saçı uzun, aklı kısadır” “Kadının bir aklı, erkeğin dokuz aklı vardır” “Dam damlamasından, karı vızıltısından durulmaz.” “Benim derdim inekle dana, karının derdi sürmeyle kına.” “Er kocarsa koç, karı kocarsa hiç olur.”	Edward Wilson David Buss (1995) Noam Chomsky (2002) Jean Piaget (1952)

Tablo 2. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Toplumsal Etkileşimle Kuruluşuna Yönelik Kuramlar ve Kalıp Yargılar

Kuramlar	Örnek Kalıp Yargılar	Literatür
----------	----------------------	-----------

Sosyal Rol Kuramı	"Erken kalkmayan avrat, söz dinlemeyen evlat, mahmuzla gitmeyen at; kapında varsa kaldır at."	Wood ve Eagly (1999)
Sosyal Öğrenme Kuramları		Ridgeway, C. L. ve Smith-Lovin, L. (1999)
Sosyal Baskınlık Kuramı		Bandura (1977).
Şema Kuramı	"Peyniri deri, kadını erkeği saklar"	Pratto vd. (2006).
Toplumsal Cinsiyetin		
Toplumsal Kuruluşu Kuramı	"Erkeğin iyisi eşiğinden, kadının iyisi döşeğinden belli olur".	
Toplumsal Cinsiyetin		
Toplumsal Kuruluşu Kuramı	"Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi."	
	"Dumansız baca olmaz kahırsız koca olmaz"	
	"Avrat malı, kapı mandalı"	

BULGULAR

Cinsiyet rolleri gelenekler, sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel özelliklerden etkilenir. Bu açıdan bakıldığında erkek ve kadına ilişkin cinsiyet rolleri toplumsal yapı içerisinde şekillenir. Toplumların kendine has özellikleri, kültürel farklılıkları ve yapısal özellikleri nedeniyle bu roller sabit ve durağan değildir. Cinsiyet rolleri, sosyokültürel yapısı itibarıyla zamandan ve toplumsal yapıdan bağımsız düşünülemez. Toplumsal cinsiyet toplumsallaşma süreci içerisinde bireyin ötekiler tarafından algılandığı cinsiyettir. Kadın ve erkek yaşadıkları toplum içinde bir cinsiyet edinir ve üstlendikleri roller gereği çoğu zaman kültürel düzene göre sınıflandırılırlar (Genç, 2018: 17). Türk toplumunda kadın cinsiyeti ve bu cinsiyete yüklenen olumsuz kabullere ilişkin birçok atasözü ve deyim bulunmaktadır. Bu atasözü ve deyimlerin toplumsal bilinçaltına etkileri kaçınılmaz olup, bireylerin yaşam-davranış-eyleme biçimlerini etkilemektedir. Sadece biyolojik özellikleri nedeniyle kadınlar birçok açıdan dezavantajlı bir şekilde konumlandırılmıştır. Atasözleri ve deyimler toplumsal şuuraltını anlamak açısından oldukça önemlidir:

Olumsuz Cinsiyet Rollerinin Kanıksanması ve Pekiştirilmesine Neden Olan Kalıp Yargılar

"Erken kalkmayan avrat, söz dinlemeyen evlat, mahmuzla gitmeyen at; kapında varsa kaldır at."

Kadının yaşam biçimine, uyku saatinin belirlenimine dek, karar mercininin erkek olması gerektiği vurgulanır. Kadının iyiliği erken kalkıp (hizmete) erken başlaması ile ölçülür.

"Peyniri deri, kadını erkeği saklar"

Kadın tek başına bir birey olarak görülmez. Kadının mutlaka bir erkek tarafından korunup kollanması gerekir. Burada kadın hem küçümsenir hem de birey olarak dikkate alınması için mutlaka bir erkeğin desteği gerekir.

"Erkeğin iyisi eşiğinden, kadının iyisi döşeğinden belli olur".

Kadının beğenilip takdir edilmesi için evinin düzeni, tertibi ölçüt olarak görülür. Burada hem ev işlerini yapması gerektiğine yönelik bir rol biçilir hem de kadının toplum tarafından beğeniyle karşılanması için bir ölçüttür.

"Eşeğin bozunu; arsızın kızını alma."

Kadın istendiğinde alınacak bir meta olarak görülür ve erkeğin hayvanla münasebetindeki egemenliği, bakış açısı, verdiği değer her ne ise kadınla münasebeti de benzer görülür. Erkek için aldığı eşle alacağı kadın arasında (alınıp satılmak- sahip köle ilişkisi) hiçbir fark yoktur.

"Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi."

Yaşam içerisinde kadına biçilen rol, kesip biçmek örgü örmek gibi fiillerle ilişkilendirilir. Kadının yapacağı işlere cinsiyeti bağlamında bir ölçüyle karar verilir.

"Kadında vefa, borçluda sefa aranmaz" "Avrattan vefa, zehirden şifa".

Cinsiyet farklılığına biçilen ahlaki roldür. Kadın cinsi ahlaki olarak düşük görülür. Kadının vefasız, nankör olması kadın olmasından dolayıdır ve kadınlık ahlaki bir ölçü olarak da olumsuz bir ölçüdür.

"Dumansız baca olmaz kahırsız koca olmaz"

Bir bacadan çıkan duman ne kadar doğal ve makulse, bir erkeğin eşine zulmetmesi o kadar makuldür. Kadının kocası nedeniyle yaşayacağı haksızlık, duygusal ve fiziksel şiddet gibi kahır üzüntü namına tüm durumlar olağandır. Kadın için koca kahrı çekmek toplumsal normallik ölçüsüdür.

"Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır."

Bu atasözünde de kadının tek başına birey olamayışı, varlığının öteki ile ilişkilendirilmesi gereksinimi, anne evinde baş tacı olsa bile koca evinde ayaklar altına alınmasının gayet normal olduğu ve iradesini kocasına teslim etmesi gerektiği vurgulanır. Ayak nereye giderse çarık oraya gider. Dolayısıyla kadının iradesinin olmaması (insanla diğer canlılar arasındaki temel farklardan birisi) kadını bir eşyadan farksız görmenin tezahürüdür.

“Kadının şamdanı altın olsa mumu diyecek erkektir”

Kadın ne yaparsa yapsın, erkek olmadan hiçbir anlam ifade etmez. Kadının eyleme vasfı yoktur. İrade ve kudret erkeğe atfedilir.

“Avrat malı, kapı mandalı”

Kadının maddi gücü ne olursa olsun değerli görülmez. Kadını ekonomik bağlamda bağımlı hale getirme istenci ve buna ek olarak kadının sahip olduklarını değersizleştirerek aslında kadının değersizleştirildiği görülür.

“Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz.”

Bir evde kız çocuk varsa o evde oluşabilecek meşakkat vurgulanır. Kız çocuğu, kız olduğu için ailesine yük olarak görülür.

“Oğlan olsun deli olsun, ekmek olsun kuru olsun.”

Erkek çocuğun en kötüsü bile kız çocuğun en iyisinden evla görülür. Erkeğin delisine verilen değer kadının akıllısına verilmez. Erkeğin delisi kadının akıllısından üstün görülür.

“Oğlandır oktur, her evde yoktur.” “Oğlanı her karı doğurmaz, er karı doğurur.” “Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.”

Erkek evladı olanın sevinmesi kız evladı olanın üzülmesi gerektiği vurgulanır. Kadın çocuk sahibi olmak erkek çocuk sahibi olmaya oranla hem daha düşük, bayağı bir durumdur hem de bir keder sebebidir. Erkek çocuk doğran kadın toplum tarafından değerli görülürken, kız çocuk doğuran kadın küçümsenir.

“Kocana göre bağla başını; tencerene göre pişir aşını.”

Kadın eylemlerini kocasının (erkek) isteklerine göre belirlemelidir. Burada da kadının iradesinin olmadığı, kararları verecek olanın kocası (erkek) olduğu ve kocasına tabii olması gerektiği vurgulanır. Toplumda bir eş olarak kadının konumu ancak eşine tabii olması halinde makuldür.

“Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar.”

Eş olma durumunda, kadının kaderini belirleyecek olan erkektir. Kadın kendi kaderini tayin edebilecek düzeyde ve değerde görülmez. Birey değildir, şahsiyeti yoktur, iradesi yoktur.

“Kendinden küçükten kız al, kendinden büyüğe kız verme”.

Kadın alınıp verilebilen bir metadır. Üstelik bu alma verme işlemi içerisinde erkeğe nazaran yaşının ne olduğuna da yine erkek karar verir. Kadın edilgendir, köle gibi alınıp satılabilir.

“Kadının hükmettiği evde mutluluk olmaz”. “Kadının yüz lafından biri dinlenmeli” ya da “Kırk yılda bir karı sözü dinlenmeli” “Gündüz yağar gece açar yıl bozgunluğu, kadın söyler erkek susar ev bozgunluğu”.

Bu atasözlerinde ise kadının söz sahibi olması durumunda başarısız olacağı, mutlak bir mutsuzlukla sonuçlanacağı dolayısıyla kadına söz hakkı verilmemesi gerektiği vurgulanır. Aile yaşamında mutluluk ve huzur olabilmesinin temel koşulu kadının susması ve itaat etmesidir.

“Kız elin, oğlan evin”

Kadın ‘el’ yabancı, olarak görülür. Nasılsa evlenip gidecektir ve gidici-geçici olarak görüldüğü için kız çocuğu olanın, kızına vereceği maddi manevi emek beyhude görülür. Gidici olana el olana yatırım yapılmaması gerektiği vurgulanırken aynı zamanda yine bir edilgenlik durumu söz konusudur.

“Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al”.

Bu atasözünde de kadın hem edilgendir (alınıp satılır) hem de varlığını yaptığı hizmetin kalitesine borçludur.

“Kız doğuran tez kocar.” “Kız yükü, tuz yükü.” “Kızın var mı, derdin var.” / “Kızın var mı, sızın var.”

Kadın bir yük, dert olarak görülür. Bir kadın eğer kız çocuk doğurmuşsa yük, dert edindiği için çabuk yaşlanır. Kadınlık başlı başına bir mutsuzluk sebebidir.

“Kızını dövmeven, dizini döver.”

Kadın eğitimi yalnızca fiziksel şiddetle mümkün görülür. Bir kadın eğitilecekse bunun yolu yalnızca fiziksel şiddettir.

“Kardeş bulunmaz, karı bulunur.” “Kardeş mezarı yok, karı mezarı çok.” “Kardeş yürek yağı, karı çarık bağı.”

Kardeş ailedendir, eş ise aileden görülmez. Kadın her zaman bulunabilen, değersiz, bayağı, kaybedilmesi durumunda önem arz etmeyen, bir ayak bağı kadar kıymetsiz ve bayağı görülür.

“Erkek vefakâr, kadın cefakâr.”

Ahlaki vasıf olarak erkeğe vefa, kadına ise cefa çekmek yakıştırılır. Kadın bir erkeğin kahrını, zulmünü çekmesi oranında kıymetli görülür. Kadına verilen değer ölçüsü, ötekilerin kahrını çekmesiyle ilişkilendirilir.

“Kadın erkeğin şeytanıdır.” “Kadın şerri şeytanın şerrine eşittir” “Erkeğin nefsi birdir, kadının ki dokuz.”

Bu atasözlerinin ana fikri ise kadının ahlaken şeytanla eş tutularak erkeğin yaptığı veya yapacağı herhangi bir hatadan yine kadının sorumlu olacağıdır. Kadın şer ve sıkıntının kaynağı olarak görülür.

“Dişi yalanmazsa erkek dolanmaz”

Eğer bir erkek bir kadını rahatsız ediyorsa bunun sorumlusu kadının davranışlarıdır. Burada hem olumsuz bir eylemin sebebi hem ahlaki özellik bakımından olumsuz durumun sorumlusu olarak kadın görülür. Ahlaki bir ölçü olarak kadın, cinselliğini kullanarak erkeği ayartandır. Kötülüğün kaynağıdır.

“Çirkin karı ev toplar, güzel karı düğün gezer.”

Kadının eylemleri fiziksel özelliklerine göre tasnif edilir. Güzel veya çirkin olmasına göre yaptığı eylem karşılık bulacaktır. Kadın bu atasözünde de fiziksel bir nesne olarak toplum nazarında edilgendir.

“Keseyle kadın eli girerse, bereketi gider”

Kadın maddi-ekonomik hususlarda da yetkin değildir. Kadın savurganlıkla, iş bilmezlikle itham edilerek uğursuzluk sorun, sıkıntı sebebidir.

“Kadının yüklediği yük şuraya varmaz” “Avradın kazdığı kuyudan su çıkmaz”

İş yapma biçimleri ve işin başarısı için cinsiyete dayalı ayırım söz konusudur. Kadının yaptığı işin eksik olacağı ve neticeye varamayacağı vurgulanır. Herhangi bir işi yapan kadınsa başarısız olması kaçınılmazdır.

“Avratla oğlana sırrını deme” “Kadın kısmına sır verilmez.” “Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz.”

Kadının sır tutamaz. Ahlaki olarak sadakatsizdir. Kadına güvenilmez. Burada değersizleştirme ahlaki özellikler üzerinden yapılmıştır.

“Kadının saçı uzun, aklı kısadır” “Kadının bir aklı, erkeğin dokuz aklı vardır”

Bu atasözünde ise yine kadını küçümseme değersizleştirme ana fikri bulunmaktadır. Kadın akıl olarak erkeğe nazaran noksandır bu nedenle sözüne, kanaatine, kararlarına itibar edilmez.

“Kız kendi havasına bırakırlarsa ya davulcuya varır ya zurnacıya”

Kadının bireysel olarak karar veremeyeceği, kararları bakımından mutlaka hata yapacağı bu nedenle bir iradesinin olmaması gerektiği vurgulanır.

“Benim derdim inekle dana, karının derdi sürmeyle kına.”

Kadının tek derdinin görsel güzellik olduğu vurgulanırken aynı zamanda toplum tarafından kadına çizilen misyon da kadının fiziksel bir obje olması üzerinedir. Kadının işlevi, yetileri, ilgisi birkaç değersiz noktayla sınırlandırılır.

“Dam damlamasından, karı vızıltısından durulmaz.”

Erkeğin konuşkan olması normal kadının konuşkan olması ise (vızıltı) rahatsız edicidir. Kadının eylemleri hayvan davranışlarıyla özdeşleştirilerek değersizleştirilir.

“Kadının yüzünün karası erkeğin elinin kınası” “Kadın erkeğin elinin kiridir.”

Açıkça cinsiyete dayalı kıyaslama bulunmaktadır. Kadınlara erkek eşit olamaz kadının en iyisi bile erkeğin en kötü olanından aşağıda görülür. Kadın erkek eşitsizliğine yönelik en açık atasözlerinden birisidir.

“Er kocarsa koç, karı kocarsa hiç olur.”

Türkülere konu olan bu atasözünde erkeğin yaşlanması halinde değerli, yiğit kadının yaşlanması halinde ise hiçbir değerinin kalmayacağı ifade edilir.

“İyi ipek kendini kırdırılmaz, iyi kadın kendini dövürmez.”

Fiziksel şiddetin haklılaştırılması söz konusudur. Erkeğin uygulayacağı her türlü şiddetin sebebi kadının bunu hak ettiği ile ilişkilendirilir.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kavramsal ve kuramsal yaklaşımlar incelendiğinde biyolojik, sosyal ve bilişsel temelli kuramların ortak noktası, kadınların cinsiyet özellikleri nedeniyle toplum

yaşamında birçok açıdan olumsuz yargıya maruz kalmalarıdır. Bu kuramlar cinsiyet rollerini açıklarken bazı noktalarda yetersizlikler söz konusudur. Biyolojik yaklaşımın kültürel özelliklerden kaynaklanan etkileri göz ardı etmesi; toplumsal inşa modellerinin bireysel kararları ve öznel tutumları yok sayması; bilişsel yaklaşımların biliş-çevre ilişkilerini salt biliş ekseninde değerlendirmesi, bu kuramların kör noktası denilebilecek önemli noktalardır. Şema Kuramının karşılıklı etkileşimleri bütüncül açıdan değerlendiren yaklaşımı diğer yaklaşımlara nazaran oldukça kapsamlıdır. Gerek toplumsal öğrenme gerekse bilişsel etkiler dikkate alındığında bu yaklaşımların ortak noktası olarak cinsel kimlik ve cinsiyet rollerinin oluşumunda kültür, sosyal çevre gibi unsurların etkisi kaçınılmazdır. Tüm bu yaklaşımlar esasen sosyal çevrenin yaşam pratiklerine ve düşünsel-bilişsel mekanizmalara etkisini vurgulamaktadır. Sözlü kültürün özellikle yüzlerce yıl öncesine dayanan kalıp yargıları gerek toplumsal bilinçaltının anlaşılması gerekse gelecek nesillere aktarılan düşünsel kodların anlamlandırılması açısından oldukça önemlidir. Bu maksatla Türk kadınının toplumsal cinsel rollerine kaynaklık ettiği düşünülen önemli unsurlardan birisi olan atasözleri ve deyimler incelenmiştir. Araştırma sonuçları, Türk toplumunda sözlü kültür aracılığı ile oluşturulan toplumsal cinsiyet rollerinin, kadınların aleyhinde olduğunu açıkça göstermektedir. Ulaşılan sonuçlara göre Türk kadınlarına kalıp yargılarla yüklenen olumsuz cinsiyet rolleri: İş bölümü, eşlik-annelik mefhumu, akıl, bireysellik-irade, ahlak ve temel insani değerleri içermektedir.

İş Bölümü: “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al”. “Erkeğin iyisi eşliğinden, kadının iyisi döşeğinden belli olur”.

Ahlak: “ Dişi köpek yalanmazsa erkek köpek dolanmaz”, “Kadının dokuz nefsi vardır erkeğin bir.”

Akıllık: “Kadının saçı uzun, aklı kısadır” “Kadının bir aklı, erkeğin dokuz aklı vardır”

Bireysellik İrade: “Kız kısmını bırakırsan ya davulcuya gider ya zurnacıya.”

Eşlik-annelik mefhumu: “Kadının hükmettiği evde mutluluk olmaz”. “Kadının yüz lafından biri dinlenmeli” ya da “Kırk yılda bir karı sözü dinlenmeli”.

Kadın cinsiyetine verilen değer: Oğlandır oktur, her evde yoktur. “İyi ipek kendini kırdırılmaz, iyi kadın kendini dövürmez.” “Kız doğuran tez kocar.” “Kız yükü, tuz yükü.”

Araştırma sonuçları olumsuz cinsel kodların kadın cinsiyeti aleyhinde olduğunu ve kalıp yargıların bu kodların pekişmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu duruma yönelik önerimiz ise, elinin hamuru ile erkek işine karışmak, erkek gibi kız, erkek sözü vermek, erkekçe konuşmak, erkekliğe sığmamak, eksik etek, karı gibi konuşmak, avrat yürekli (!) vb. yargıların kız sözü vermek, kadınca konuşmak vb. tam tersi bir cinsiyete dayalı aşağılama ile değil; övgü ve yergileri ayrıştırıcı kodlar olmadan cinsel kimlik kodlarından arındırılmış yeni ve insani değerlerin ön planda tutulduğu: İnsan işi, insan sözü vermek, insanca konuşmak, insanlığa sığmamak, insan yürekli vb. kalıplarla ikame edilmesidir. Bulgular araştırılan tüm kategorilerde kadınların olumsuz cinsiyet rolleriyle kodlandığını göstermiştir. Araştırma amaçlarımıza yönelik olarak sözlü kültürün olumsuz yargılarına dikkat çekilmiş ve bu doğrultuda halk arasında sıkça kullanılan kalıp yargıların yeniden inşa edilmesi gereksinimi açıkça görülmüştür. Kültürel etkileşim süreci özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla hem hız kazandı hem de kitlesel iletişim açısından kolaylaştı. Bu doğrultuda önerilerimiz öncelikle halkın bu kalıpların kullanımına yönelik eğitilmesi, kitle iletişim araçları ve sosyal medya araçlarının bu hususta farkındalık oluşturması ve son olarak da yasa yapıcıların bu tür kullanımları “hakaret suçu” olarak nitelendirdiği yeni bir yasal çerçevenin çizilmesidir. Ayrıca bu yargıların bilim insanları tarafından gerek psikolojik gerekse sosyokültürel yönlerinin farklı değişkenler dahil edilerek araştırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akgün, Z, Uysal, Y. (2019). Toplumsal cinsiyet ve narsisizm ilişkisi. *Dünya Sağlık ve Tabiat Bilimleri Dergisi (DÜSTAD)*, 2019 (2), 43-56.
- Avcı, F. & Güdekli, İ. A. (2018). Toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisi: yazılı basında kadına şiddet ve kadın cinayetleri haberleri üzerine bir analiz. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), 475-506.
- Ersöz, A. G. (2010). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(6), 167-182.

- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215.
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: a cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88, 354-364.
- Bem, S. L. (1983). Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-ashematic children in a gender-schematic society. *Signs*, 8(4), 598–616.
- Bem, S. L. (1985), “*Androgyny and Gender Scheme Theory: A Conceptual and Empirical Integration*” Solderegger, T.B. (ed.), *Psychology and Gender Nebraska Symposium on Motivation 1984*, Lincoln ve London: University of Nebraska Press.
- Bem, S. L. (1998), *Gender Schema Theory and Its Implications for Child Development: Raising Gender-ashematic Children in a Gender in a Gender-Schematic Society*, Anselmi, D. L./Law, A. L. (eds.), *Questions of Gender: Perspektif and Paradoxes (A Division of The McGraw-Hill Companies)*: 262-274.
- Borlandi, M., Boudon, R., Cherkaoui, M., Valade, B. (2011). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü* (B. Arıbaş, 1. Basım, Çev.). İletişim Yayıncılık.
- Buss, D. M. (1995). Psychological sex differences: Origins Through Sexual Selection. *American Psychologist*, 50(3), 164–168.
- Buss, D. M. (1998). Sexual strategies theory: historical origins and status. *Journal of Sex Research*, 35(1), 19–31.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. ve Kılıç, E. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Chomsky, N., & Noam, C. (2002). *On nature and language*. Cambridge University Press.
- Connell, R.W. (1998), *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (Çev. Cem Soydemir) Ayrıntı Yayınları.
- Deaux, K., & Major, B. (1987). Putting gender into context: An interactive model of gender-related behavior. *Psychological Review*, 94(3), 369–389.
- Dökmen, Z. Y. (2006) *Toplumsal cinsiyet. sosyal ve politik açıklamalar*. (2. Basım). Sistem Yayıncılık.
- Eagly, A. H. & Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. *Psychological Review*, 109(3), 573–598.
- Eagly, A. H., & Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist*, 54(6), 408–423.
- Franzoi, S. L. (1996). *Social psychology*. Brown & Benchmark Publishers.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.
- Güldü, Ö. & Kart, M. E. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64 (03, 97-116.
- Holt, C. L., Ellis, J. B. (1998). Assessing the current validity of the bem sex-role inventory. *Sex Roles* 39, 929–941.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri (24. baskı)*. Nobel Yayınevi.
- Keskin, F, Ulsan, A. (2016). Kadının toplumsal inşasına yönelik kuramsal yaklaşımlara dair bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (26), 47-68.
- Özdil, Ö. M. (1985). *Türk atasözleri ve deyimleri*. Çağdaş Basımevi.
- Parlatır, (2008). *Atasözleri*. Yargı Yayınevi.
- Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York, NY: W.W. Norton & Co.
- Pratto, F., Sidanius, J., ve Levin, S. (2006). Social dominance theory and the dynamics of intergroup relations: Taking stock and looking forward. *European Review of Social Psychology*, 17, 271-320.
- Ridgeway, C. L., & Smith-Lovin, L. (1999). The gender system and interaction. *Annual Review of Sociology*, 25, 191–216.
- Rubin, H.J. and Rubin, I.S. (1995) *Qualitative interviewing: the art of hearing Data*. 2nd Edition, Sage Publications, London.
- Sidanius, J., Pratto, F., van Laar, C., & Levin, S. (2004). Social dominance theory: its agenda and method. *Political Psychology*, 25(6), 845–880.
- Tan, M. (1979), *Kadın: Ekonomik yaşamı ve eğitimi*. Türkiye İş Bankası.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., Sears, D. O. (2015). *Sosyal psikoloji* (A. Dönmez, 4. Basım, Çev.). İmge Kitabevi.

Tözün, M. (2007). Tarihsel süreçte toplumsal cinsiyet: küresel bir yaklaşım. *Actual Medicine Dergisi*, 60-67.

Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal cinsiyet bağlamında kuramsal yaklaşımlar: bir literatür taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 497-521.

Wood, W., & Eagly, A. H. (2002). A cross-cultural analysis of the behavior of women and men: Implications for the origins of sex differences. *Psychological Bulletin*, 128(5), 699–727.

Extended Abstract

When it comes to gender roles, femininity is compassion, calmness, ingenuity, beauty, industriousness, and patience. It is a well-known acceptance that masculinity is associated with features such as combativeness, strength, hardness, and endurance. Whether this situation is related to the innate characteristics of girls and boys or social acceptance is a common question in many theories about gender roles. Whether these roles stem from inherent traits or are molded by societal approval, it remains a critical issue that the roles assigned to women and men are defined within the framework of gender. Discrimination based on gender roles can be economic, social, political, or civil and is the binding or limitation of women's participation in many fields to certain conditions. The reasons and perceptions of some roles made compulsory by sanctions such as exclusion, exposure, and deprivation are very important for our research. We think that gender-based divisions of labor, material and moral distinctions, and political and social distinctions are implemented through sanctions such as deprivation, exclusion, pressure, and violence. The fact that prevention is done through social means increases the psychological and physiological violence of the sanction. At this point, the tools that ensure that discrimination is taken for granted and maintained are very important. Knowing the tools that legitimize and facilitate discrimination and determining the dynamics that make up these tools are seen as a necessity to eliminate discrimination. To reveal the reasons thought to cause the problem and to develop solutions, the factors that are thought to cause discrimination in gender roles have been investigated. At this point, the feature of oral culture as a carrier of beliefs, values, and attitudes has guided our research in terms of its transmission function from generation to generation. Oral culture, which is one of the building blocks of social memory, carries cultural elements with tools such as proverbs, idioms, stereotypes, tales, and stories. Because the thing called culture is a way of life and covers all the activities of humans in life. Legends, riddles, anecdotes, folk songs, etc. All values are important tools in terms of making sense of the cultural structure. Ong (2003: 50) also mentions that oral culture, which is the common property of society, has existed for centuries with the repetition of known patterns and intergenerational transmission in the collective memory. In this transfer, the accumulations of the individuals who make up society are both developing and enriching over time. This means the proliferation and enrichment of the elements in oral culture. The transfer of these values from generation to generation is done through oral culture. In this context, we believe that the elements that are the carriers of oral cultures, such as idioms and proverbs, which we can define as stereotypes, have a significant impact on social acceptance. From this perspective, the study examined verbal expressions related to the roles assigned to females in Turkish society and the associated negative perceptions of the female gender. The research posits that these negative perceptions of gender roles stem from socio-cultural norms and the perpetuation of stereotypes as vehicles for these norms. When the conceptual and theoretical approaches to gender roles are examined, three basic role approaches draw attention. The biological approach, which determines the role distributions of women and men according to their biological characteristics, is incomplete in explaining the determinations within the scope of cultural characteristics; It is thought that the social construction model is insufficient to explain gender roles in terms of individual voluntary decisions. The cognitive approach, which focuses on the role of cognitive development in shaping individual understanding, overlooks the significant impact that environmental factors can have on this cognitive development. Although it is

claimed that prejudices and attitudes about these roles will be learned together with gender roles, the pressure of the social environment that shapes individuals will should not be ignored. At this point, the approach of Schema Theory, which considers the dual effect, is very important. Considering both social learning and cognitive effects, the common point of these approaches is that the influence of factors such as culture and social environment on the formation of sexual identity and roles is inevitable. All these approaches mainly emphasize the impact of the social environment on life practices and intellectual-cognitive mechanisms. The stereotypes of oral culture, especially based on hundreds of years ago, are very important in terms of understanding the social subconscious and making sense of the intellectual codes transferred to future generations. What kind of person is a person like the society wants us to be, according to which dynamics the society proposes a good model, who is the determinant of accepted roles and behaviors, and do those who act these roles fulfill them with free will or with pressure mechanisms? Each of these are questions that need to be answered to understand gender roles. How to be a good mother, good husband, father, child, teenager, or woman One of the points we want to draw attention to here is the question of whether the accepted "good" is really the "good-ideal one" or is it an imposition adapted to gain the approval of others or to be protected from pressure. While one of the factors shaping behaviors is gender differences, how fair, equal, and correct these gender roles makes the problem much more important.

İŞ ARAYANLARIN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGISINA YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Bora BALUN*

İsmail Hakkı DİNÇAY**

ÖZ

İş sağlığı ve güvenliği, çalışanların fiziksel ve ruhsal sağlıkları ile sosyal yönden kendilerini güvende hissetmelerinin sağlanması ve ayrıca işe uyumlu birey yetiştirilmesi açısından gün geçtikçe daha da önemli bir olguya dönüşmektedir. Çalışma ortamının güvenli olması ve gerekli sağlık tedbirlerinin alınması; iş kazalarının azalmasına, meslek hastalıklarının asgari düzeye indirilmesine, ilave olarak çalışanların işyerine olan sadakatinin artmasına, iş tatmininin sağlanmasına, verimlilik ve motivasyonlarına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte özellikle son dönemde ülkelerin istihdam yaratma kapasitelerinin gerilemesi, ekonomik krizler, yeni istihdam olanaklarının yaratılmaması gibi gerekçelerle işsizlik fiili bir olguya dönüşmeye başlamıştır. Bu noktada iş arayan bireylerin temel motivasyon kaynaklarının belirlenmesinin, bu kitleye yönelik üretilecek politikalarda yardımcı olacağı düşünülmüştür. Bu bakış açısı çerçevesinde "İş Arayanların İş Sağlığı ve Güvenliği Algısını" değerlendirilmek amacıyla, iş arama sürecinde ve farklı şehirlerde ikamet etmekte olan (Eskişehir, Afyon, Kütahya, Bilecik ve Karabük) bireylerle çalışma yapılması planlanmış, toplam 508 katılımcıya ulaşılmıştır. Bu maksatla çalışmanın amacına uygun olduğu değerlendirilen ve toplamda 25 sorudan oluşan Güvenli Davranış Ölçeği-Güven Uyumu, Güvenlik Eğitimi, Güvenlik Farkındalığı Yetkinlik ve Kadercilik ölçekleri ile iş arayanların İSG kriterine bakış açılarını tespit etmek için hazırlanan sorular kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler, bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça iş arama sürecinde iş sağlığı ve güvenliğine daha fazla önem verdiklerini, yine iş kazası geçiren bireyler için iş sağlığı ve güvenliği konusunun iş arama sürecinde önemli bir tercih kriteri olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İş sağlığı ve güvenliği, işsizlik, istihdam, mesleki risk.

A RESEARCH ON OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY PERCEPTION OF JOB SEEKERS

ABSTRACT

Occupational health and safety is becoming increasingly important as it ensures the physical, mental, and social well-being of employees and also focuses on developing individuals who are well-suited for their jobs. Ensuring a safe working environment and implementing necessary health measures lead to a decrease in workplace accidents, minimization of occupational diseases, and an increase in employee loyalty and job satisfaction, as well as improved productivity and motivation. However, especially recently, unemployment has started to become a factual issue due to reasons like the decline in countries' capacity to create jobs, economic crises, and the inability to create new employment opportunities. At this point, identifying the primary motivation sources of job-seeking individuals is thought to be helpful for developing policies aimed at this group. With this perspective, a study has been planned with individuals who are job-seeking and residing in different cities (Eskişehir, Afyon, Kütahya, Bilecik, and Karabük) to assess the "Occupational Health and Safety Perception of Job Seekers." A total of 508 participants were reached. For this purpose, questions prepared using the Safe Behavior Scale-Trust Compliance, Safety Education, Safety Awareness Competence, and Fatalism scales, consisting of a total of 25 questions deemed appropriate for the study, were used to determine the job seekers' perspective on OHS criteria. The data obtained within the scope of the research show that the higher the education level of individuals, the more importance they attach to occupational health and safety in the job-

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karabük, borabalun@karabuk.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4933-2271>

** Dr., İŞKUR Eskişehir İl Müdürlüğü, Eskişehir, hakkidincay@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4608-3978>

seeking process, and that occupational health and safety issues are an important preference criterion for individuals who have experienced a work accident during the job-seeking process.

Key Words: Occupational health and safety, unemployment, employment, occupational risk.

GİRİŞ

İş kazaları, çalışma yaşamının önemli problemlerinden birini oluşturmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) göre, dünya çapında neredeyse her 15 saniyede bir çalışan ve yine günde ortalama 6.300 kişi çalışma yaşamında iş kazasıyla karşılaşmakta veya meslek hastalığı sorunları nedeniyle yaşamını yitirmektedir. Yıllık bazda değerlendirildiğinde, her yıl ortalama 317 milyon kişi iş yerinde meydana gelen kazalara maruz kalmakta ve bunların 2,3 milyon kadarı da bu kazalar sonucu hayatını kaybetmektedir (Koçali, 2022: 64). Bu olgu, Türkiye açısından da çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Örneğin 2002 yılında Türkiye’de 72 bin 344 iş kazası meydana gelmiştir (Özkılıç, 2005). Sosyal Güvenlik Kurumu istatistiklerine göre bu sayı (4-1/a ve 4-1/b kapsamındaki) 2018 yılında 431.276; 2019 yılında 422.837; 2020 yılında 384.605; 2021 yılında 511.639’a ulaşmıştır. İş yerinde meydana gelen kazalar sonucunda hayatını kaybedenlerin sayısı ise 2018 yılında 1.542; 2019 yılında 1.149; 2020 yılında 1.240; 2021 yılında 1.394 olarak verilmiştir (SGK, 2022).

Ortaya çıkan kayıplar, aynı zamanda kalkınma açısından da önemli bir probleme dönüşmektedir (Dursun, 2013: 62). Nitekim iş sağlığı ve güvenliği (İSG) uygulamalarının küresel düzeydeki ekonomik yükünün, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın %4 ile %5,4 arasında olduğu tahmin edilmektedir (ILO, 2022; ILO, 2022a). Dolayısıyla bu durum sadece bireysel bir sorun değildir, iktisadi anlamda da ülke ekonomisine etkisi bulunmaktadır. Bu minvalde, iş yerlerinde iş kazası ve meslek hastalıklarına yol açan nedenlerin tespiti ve bu tespitlerden yola çıkarak gereken önlemlerin alınması, güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamının inşası açısından oldukça önem arz etmektedir (Gökçe, 2022: 44). Fakat şunu da belirtmek yerinde olacaktır, iş kazaları çalışma ortamının güvenli olmamasının yanı sıra aynı zamanda çalışanların iş güvenliğine dair kurallara uymamasından kaynaklanan nedenlere de dayanabilmektedir (Kocaay ve Küçük Biçer, 2022: 277).

İş kazalarının azaltılması ve önlenmesi ya da asgari düzeye indirilmesi çabası geçmişten günümüze sadece yasal düzenlemelerle sınırlı kalmamış; teknik ve mekanik gelişmelerin de katkılarıyla özellikle son yüzyılda büyük bir gelişim göstermiştir (Gündoğay, 2022: 338). Ancak yapılan hukuki düzenlemeler ve gelişen teknolojinin getirdiği tüm kazanımlara rağmen, iş kazaları henüz istenilen seviyede değildir (Gülerer ve Sabır, 2022: 238-239). Ortaya çıkan tablo sorunun sadece yasal veya teknik açıdan ele alınmasının yeterli olmadığını, çalışma hayatında “insan” faktörünün de en az diğer faktörler kadar dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir (Dursun, 2013: 63). Nihayetinde iş kazalarının birey ve toplum açısından oldukça ciddi sonuçları olmaktadır. Dolayısıyla İSG’ye verilen önem, ortaya çıkan sonuçların etkisi açısından dikkate alınması gereken bir unsura dönüşmektedir. İSG, genel olarak çalışanların korunması, işyerlerinin/işletmelerin korunması ve üretimin korunması olmak üzere üç temel amacı içeriğinde barındırmaktadır. Nitekim İSG tedbirleri, çalışanların sağlık ve güvenliklerinin sağlanması ile refahlarının gelişimi açısından bireylere; oluşabilecek doğrudan ve dolaylı zarar ödemeleri ile iş günü kayıplarının önlenmesi açısından işletmelere; üretimin devamlılığının sağlanması ve verimliliğin artırılması açısından ülke refahına katkı sunmaktadır. Bu bakış açısı doğrultusunda şekillenen çalışma, iş arama sürecindeki bireylerin bir iş arama kriteri olarak İSG’ye ne derece önem verdiklerini, İSG ile iş arama arasındaki ilişki üzerinden incelemek üzere hazırlanmış olup, yedi bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk üç bölümü, konuya literatürle bağlantılı olarak teorik perspektif çizmek amacıyla hazırlanmıştır. Birinci bölümde, konuya giriş düzeyinde fikir verecek bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde İSG anlayışını etkileyen olgular iş tatmini, örgütsel bağlılık, teknoloji ve yasal mevzuat açısından ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, iş arama süreci İSG’ye olan bakış açısını nasıl etkilemektedir sorusuna paralel şekilde sürdürülen tartışmaya yer verilmiştir. Çalışma yönteminin ele alındığı dördüncü bölümde, araştırmanın amacı, evren, örneklem, çalışma grubu ve kullanılan ölçekler açıklanmıştır. Beşinci bölümde araştırmanın bulguları, altıncı bölümde ise araştırmanın hipotezleri

literatür eşliğinde tartışılmıştır. Sonuç ve değerlendirmelere yer verilen son bölüm önerileri de içerecek biçimde ele alınmıştır.

İSG Anlayışını Etkileyen Olgular: İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık, Teknoloji ve Yasal Mevzuat

Günümüz rekabet anlayışındaki gelişmelere paralel olarak, örgütlerin motivasyonu yüksek çalışana olan ihtiyaçları da artmıştır. Bununla birlikte süreç içerisinde kurumsal başarı ile iş tatmin derecesi arasında doğrudan bağlantı kurulmaya başlanmış ve iş tatmini başarının ön koşulları arasında yer almıştır. İş güvenliği konusu ise çalışanın iş tatmin düzeyini etkileyen değişkenler arasındadır. Örgütlerin çalışan performansına yönelik olarak dikkate aldıkları ve önemsedikleri bir diğer önemli kavram ise örgütsel bağlılık yaklaşımı olmuştur. İş tatmini yaklaşımında olduğu gibi; çalışanın iş yeriyle özdeşleşmesi, kurumun amaç ve değerlerini benimsemesi ve bu bakış açısından hareketle kurumda çalışmayı isteme yönünde irade göstermesi şeklinde tanımlanan örgütsel bağlılık ile iş güvenliği arasında bağlantı kurulmuştur (Bayrak-Kök, 2006: 291-292). Örneğin çalışanların İSG'ye dair algıları, örgütsel bağlılıkları ve iş tatminleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına yönelik olarak Erzurum ve İstanbul'da yürütülen bir saha araştırmasında; çalışanların İSG algı düzeylerinin yüksek olduğu, bunun iş tatminine de olumlu yansıdığı gözlenmiştir (Çınar ve Gündoğdu, 2019). Yine iş tatmin düzeyinin İSG'ye etkisinin incelendiği bir araştırmada, iş yerinde uygulanan İSG uygulamalarının çalışanların yaşam standartlarını ve çalışma yaşamı kalitesini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma hayatına dair iş yerinde gerçekleştirilen olumlu değişimlerin, bireylerin iş tatmin düzeylerini de yükselttiği tespitlerine yer verilmiştir. Bu durum bireylerin işten ayrılma niyetini azaltırken, iş yerine bağlılığı da olumlu yönde geliştirmiştir (Tatlı vd., 2021). Konuya dair bir başka araştırmada, bireylerin iş tatmin düzeyi ile İSG arasında pozitif ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca iş memnuniyetine sahip çalışanların iş arama gibi çabalarının bulunmadığı ve mevcut işlerini değiştirmek istemedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Fakat çalışmaya dair sonuçların kesitsel yöntemle elde edildiği ve örneklem sadece makine operatörlerinden oluştuğundan dolayı, elde edilen bulguların diğer çalışan kategorilerine genellenebilirliğinin sınırlı olabileceği belirtilmiştir (Perera, 2019: 2-7). Demografik değişkenlerin, iş tatmin düzeyi ile İSG arasındaki ilişkiye etkisine yönelik araştırmalarda ise yaş, gelir, iş kolu gibi unsurların önemli birer belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Nitekim Uşak ilinde yürütülen bir çalışmada, İSG uygulamalarının gelir düzeyi ve yaş kriteri dikkate alındığında katılımcıların iş tatminlerini azalttığı, diğer demografik değişkenler göz önüne alındığında ise bu durumdan olumsuz etkilenmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Fakat çalışanların yaş düzeyi yükseldikçe gerek fiziksel gerekse psikolojik açıdan İSG'ye yeterince uyum sağlayamadıkları belirlenmiştir. Bu gelişmeyle doğru orantılı olarak, bireylerin iş tatmin düzeylerinin de olumsuz etkilendiği anlaşılmıştır. Yine aynı çalışmada, özellikle kimya ile ağır sanayi hizmet kollarında çalışanların, bu sektörlerdeki İSG riskleri daha yüksek olduğundan dolayı aldıkları ücretleri yetersiz bulduğu, doğal olarak iş tatmin düzeylerinin de oldukça düşük düzeyde çıktığı tespit edilmiştir. Bu durumun ise bireyleri yeni iş arama sürecine ittiği görülmüştür (Tatlıcan ve Çögenli, 2020).

İSG tartışmalarına yön veren bir diğer gelişme, teknolojik ilerlemelerin bu alana hangi düzeyde yansıdığı olgusuyla ilişkilendirilmektedir. Öncelikle teknolojik ilerlemelere rağmen İSG tedbirlerinin ve bu konudaki uygulamaların yeterli düzeye ulaşmadığı, bir nevi göz ardı edildiği belirtilmektedir. Dolayısıyla teknolojinin insan faktörü dikkate alınarak ve bireysel faydayı öne çıkartarak yapılandırılmasının yani İSG'ye dair mevcut uygulamaların da gelişen teknolojiye uyumlu hale getirilmesinin gerekliliğe dönüştüğü belirtilmektedir (Badri vd., 2018). Bu yaklaşım eksikliğinin olası sonuçları neler olmaktadır? Örneğin, İSG uygulamalarında teknoloji odaklı yapısal uyarılma eksikliğinin negatif sonuçları fiziki zararlarla sınırlı değildir. Bu tür eksiklikler aynı zamanda psikolojik ve sosyal hasarlara da yol açmaktadır. Bu durumun ise bireyin ilerleyen dönemlerde iş arama sürecine tekrar dâhil olduğu zaman önyargılı yaklaşımlara yol açabileceği belirtilmekte; iş yerindeki mevcut İSG tedbirlerinin bu doğrultuda yeniden yapılandırılmasının doğru bir uygulama olacağı ifade edilmektedir (Min ve Kim, 2019). Şüphesiz gerek yukarıda belirtilen iş tatmini-örgütsel bağlılık kavramları gerekse de teknolojik ilerlemeler İSG anlayışını tek başına şekillendiren olgular olmayıp, iş disiplini bu anlayışın tamamlayıcısı ve önemli bir parçası olarak görülmektedir. Bu yaklaşımı destekler nitelikteki bir araştırmada, İSG'nin iş yerinde etkili bir unsur olarak dikkate alınabilmesi için disiplin ve iş yeri çalışma kurallarına harfiyen uyulması gerektiği sonucuna

ulaşmıştır. Gerçek anlamda kazalardan korunmanın temel ilkesi olarak “disiplin” prensibi üzerinde durulmuş, aynı zamanda iş disiplini olmayan bireylerin kolay bir şekilde iş değişikliğine gidebildiği tespit edilmiştir (Putri vd., 2018).

Bu noktada sorulması gerektiği düşünülen bir diğer soru, yasal mevzuatın İSG anlayışına etkisidir. Öncelikle, çalışmayla bağlantısı açısından ve halen ülkemizde yürürlükte bulunmasından dolayı 6331 sayılı yasaya yer vermenin doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası, “işyerlerinde İSG’nin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemek” amacıyla hazırlanmıştır (Md. 1). Söz konusu yasaya dair tartışmalarda, çalışma yaşamına olumlu ve olumsuz katkıları olduğunu savunan iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Olumsuz katkı yaptığını savunanlar, mevzuatın çalışma yaşamındaki diğer sorunlar göz ardı edilerek; ekonomik, kültürel ve sosyal yapıdan uzak bir çizgide, sadece tamamlayıcı bir yasa olarak hayata geçirilmiş olduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla yasanın bu şekliyle çalışma yaşamına katkı sağlayamayacağı, ilerleyen dönemlerde çalışma yaşamında ciddi sorunların ortaya çıkabileceği, bu bağlamda 4857 Sayılı İş Kanunu ile de uyumlu bir şekilde yasanın tekrar gözden geçirilerek yürürlüğe girmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımın, gerek istihdama gerekse 6331 sayılı yasanın temel amacı olan İSG sisteminin iyileştirmesine daha fazla katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Cengizler, 2014). Fakat bu yorumun aksini savunanlar ise 6331 sayılı yasanın çalışma yaşamı açısından önemli ve olumlu katkı sunduğunu öne sürmektedir. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği yasasının İSG’ye yönelik ilk yasa olma özelliğini taşıdığı ve sadece iş yerinde hasarların önlenmesiyle sınırlı bir anlama sahip olmadığı belirtilmektedir. Bunun da ötesinde önleyici tedbirlerin alınmasının insana ve onun kişisel bütünlüğüne atfedilen değerlerin bir göstergesi olarak kabul edilmesi daha makul bir yaklaşım olarak değerlendirilmekte ve çalışma sorunlarının çözümünde pozitif etkisinin olacağı ifade edilmektedir (Tiftik ve Adıgüzel, 2016).

İş Arama Süreci İSG’ye Olan Bakış Açısını Nasıl Etkilemektedir?

İş arayan veya çalışma koşullarını iyileştirmek isteyen bireyler açısından iş arama olgusu bir süreç şeklinde gelişmektedir (Gökkaya vd., 2015: 26). Bununla birlikte iş arama süresi ve sürecinde makro ekonomik koşullar ve/veya yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi gibi bireysel özellikler belirleyici olabilmektedir (Çağlar vd., 2015: 69-90; Kümbül-Güler, 2012: 10). Örneğin cinsiyetin iş arama sürecine etkisinin tartışıldığı bir çalışmada bireyin iş arama sürecini etkileyen kriterlerin kadın ve erkek olarak farklı yapısal özelliklerinin bulunduğu, kadınların iş arama yoğunluğunun ailenin geçimine sağladığı katkı, haneye giren gelir düzeyi ve çocuk sayısı ile doğrudan bağlantılı olduğu belirlenmiştir. İş arama süreci erkekler açısından dikkate alındığında, işsizlik süresinin uzamasına paralel olarak iş sağlığı güvenliğinin göz ardı edildiğine dair ilginç bir sonuca ulaşılmıştır. Özellikle işsizlik süresinin uzamasının bir an önce bireyi işe girme endişesi içine sürüklediği, bu durumun da otomatik olarak İSG gibi önemli bir konunun göz ardı edilmesine yol açtığı belirtilmiştir (Şentürk, 2019). Eğitim durumu, iş arama süresi ve iş sağlığı konusunun birlikte incelendiği bir başka çalışmada eski ve yeni mezun statüsündeki bireylerin iş arama sürecine dair beklentilerinin karşılanma düzeyleri değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, bir iş yerinde istihdam halindeyken lisansüstü eğitime katılma oranının yeni mezunlarda daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Mezuniyet süresi uzadıkça mesleki memnuniyetsizliğin ve iş aramaya başlama süresinin daha erken dönemde gerçekleştiği görülmüştür. Mesleği isteyerek seçen kişilerin iş arama süresinin daha kısa olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca üzerinde araştırma yapılan hipotezlerinden biri olan İSG kriterlerine uygun çalışma ortamının sağlanması hedeflenmesine rağmen, iş arayanların iş arama kriterleri arasında bu ilkenin dikkate alınmadığı gözlemlenmiştir (Alaca ve Kaba, 2022). Eğitimi tamamlayıcı bir unsur olarak iş tatmini açısından konuya bakıldığında, Duggan ve Horton (2004) ile Robbins’in (2005) kariyer gelişiminin iş tatmini üzerindeki etkisine ve iş tatmininin çalışan performansı üzerindeki etkisine ilişkin temellerini doğrulamak üzere gerçekleştirilen bir çalışmada hem iş tatmini hem de eğitimin çalışanların performansı üzerindeki etkisinin pozitif yönde geliştiği belirlenmiştir. Ancak çalışmada iki farklı ölçek kullanılmasına ve ilgili alanda kabul gören çalışmalardan biri olmasına karşın, çalışmada İSG unsuruna sadece yüzeysel düzeyde yer verildiği görülmüştür (Muntazeri ve Indriyanto, 2018).

Elbette iş arama süreci ile İSG arasındaki ilişki yukarıda ifade edilenlerin ötesindeki olgularla da şekillenebilmektedir. Sosyal medya araçlarının etkisini bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Nitekim iş arama sürecinde sosyal medya araçlarının bireylere maliyet, zaman ve mekân tasarrufu sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda hem sosyal medya hem de resmî kurumlar üzerinden yapılan iş ilanları arasında tercih yapmak gerektiğinde resmî kurumlar üzerinden yayınlanan iş ilanlarına daha fazla güven duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine diğer çalışmalarda olduğu gibi bireylerin iş arama kriterleri arasında İSG'ye dair beklenti ve içeriğin bulunmadığı gözlenmiştir (Topsümer ve Sağlam, 2019). Bununla birlikte kuşaklar arasındaki iş arama süreci özellikle teknolojiyi kullanım yetkinliği bakımından üç kuşak (X, Y ve Z) bağlamında ele alındığında, Z kuşağının diğer kuşaklara göre üstünlüklerinin bulunduğu belirlenmiştir. Ancak her üç kuşağın da iş arama sürecinde İSG'ye yönelik bir önceliği ya da ayırıcı bir kriterinin bulunmadığı tespit edilmiştir (Balun ve Dinçay, 2022).

Konu, yetkinlik, başarı ve iş yerindeki adalet algısı açısından değerlendirildiğinde, iş arama sürecini doğrudan etkileyen sonuçlarla karşılaşabilmektedir. Örneğin bireysel yetkinlik, iş tatmini ve iş değiştirme eğilimine dair üçlü bir kalifikasyon yöntemini sorgulamak suretiyle, bireyin iş tatminini sağlamada sahip olduğu yetkinliğini ne kadar etkili kullanabildiği ölçülmüştür. Araştırma sonucunda, bireyin yetkinliklerini kullanmadığı noktada iş değiştirme eğilimi içine girdiği belirlenmiştir. Fakat İSG'nin kavramsal motifine yer verilmiş olmasına rağmen, iş değişikliği ya da iş tercihinin etkisine dair herhangi bir bulguya yer verilmemiştir (Sabuhari ve Sudiro, 2020). Başarının bu sürece etkisine yönelik çalışmalarda, başarı, verimlilik ve iş yerine bağlılık arasında korelasyon bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda yürütülen bir çalışmada, bireyin iş yerinde elde ettiği başarı ile işten aldığı verim düzeyinin iş yerine olan bağlılığı arttırdığı ve böylece bireyin büyük oranda iş aramaktan vazgeçtiği sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmada, bireyin İSG'ye dair tedbirleri kendisinin almasının daha olumlu sonuçlar meydana getirdiği görüşüne de yer verilmiştir (Yin, 2018). Adalet algısı ve iş tatmini üzerinden örgütsel vatandaşlık sürecinin çalışanların davranışlarını nasıl etkilediğini belirlemeye yönelik bir çalışmada, bireylerde oluşan memnuniyetsizliklerin kişileri iş aramaya yönelttiği belirlenmiştir. Regresyon analizi aracılığıyla elde edilen veriler incelendiğinde, adalet algısı ve iş tatmini arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bunun da ötesinde, adalet algısıyla bağlantılı olarak, işyerindeki mevcut İSG tedbirlerinin mesleki sorumluluklar çerçevesinde daha fazla dikkate alındığı belirlenmiştir (Hidayah ve Harnoto, 2018).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ulaşılan literatürle sınırlı olmak kaydıyla, İSG ile iş arama sürecinin aynı çalışmada incelendiği veya konuyu bağlantılı olarak ele alan çalışma sayısının oldukça sınırlı düzeyde tartışıldığı gözlenmiştir. Bu tespitten hareketle araştırmanın temel amacı; iş arama sürecindeki bireylerin bir iş arama kriteri olarak İSG'ye ne derece önem verdiklerini, İSG ile iş arama arasındaki ilişki üzerinden incelemektir. Araştırmada demografik özellikler dikkate alınarak oluşturulmuş hipotezlerin yanında özellikle konu ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülen daha önce iş kazası geçirmiş bireylerin iş arama sürecindeki bu kritere verdikleri önem de tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıda belirtilen hipotezler oluşturulmuştur.

H1: İş arayan bireylerin eğitim düzeyleri ile İSG'ye bakış açıları arasında anlamlı ilişki vardır.

H2: İş arayan bireylerin yaşları ve İSG'ye dair bakış açıları arasında anlamlı ilişki vardır.

H3: Daha önce iş kazası geçirmiş bireylerin İSG kriterine bakış açıları arasında anlamlı ilişki vardır.

Araştırmada, hipotezlerin belirlenmesi sürecinde yaş ve eğitim kriterlerine yer verilirken katılımcılar arasındaki kuşak farklılıkları ve eğitim düzeyindeki değişiklikler iş kazası ve İSG konularına bakış açılarını belirlemek amacıyla tercih edilmiştir. Ayrıca literatür kısmında yer verilen çalışmalarda da ağırlıklı kriter olarak yaş ve eğitim ölçütünün temel alındığı gözlenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Türkiye genelindeki Türkiye İş Kurumuna (İŞKUR) kayıtlı işsizlerden oluşmaktadır. Çalışmanın gerçekleştirildiği Mayıs döneminde İŞKUR'a kayıtlı işsiz sayısı 3.537.686 olarak verilmiştir (Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, 2022: 3). Araştırmaya konu olgunun tüm unsurlarını içeren yapıdaki araştırma evreninin (Özen ve Gül, 2007: 395), genel ve çalışılabilir olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Genel evren soyut bir kavram olup, tanımlanması kolay fakat ulaşılması oldukça zordur. Çalışılabilir evren ise erişimi kolay ve somuttur (Karasar, 2011: 110).

Toplumsal olaylar ve toplumu oluşturan bireylerin farklı özelliklere sahip olması, tek düzelikten uzak ve karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır (Kırcaali-İftar, 1999: 3). Dolayısıyla bir araştırma sürecinde dikkate alınacak evrene yönelik bilginin derlenebilmesi amacıyla tercih edilecek ilk ve en basit yöntem, araştırmaya konu evren içerisindeki tüm birimlerin araştırmaya dahil edilmesidir. Bir başka ifadeyle tam sayıya ulaşmaktır. Fakat pratikte, genellikle evrende bulunan tüm birimlere ulaşmak ve onlardan bilgi toplamak oldukça zordur (Özmen, 1999: 25). Bundan dolayı tüm birimlere ulaşmanın oldukça güç olduğu durumlarda, evren içerisinde örneklem alınmasının doğru olacağı kabul edilmektedir. Araştırma örnekleminin seçimi aşamasında genel kabul görmüş farklı teknikler geliştirilmiştir (Padem vd., 2012: 63). Çalışmada, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemde, rahatlıkla ulaşılabilen birimler örnekleme dahil edilmektedir (Şimşek, 2018: 122).

Örneklemin doğru seçilmesi, örneklem açısından dikkate alınacak birimlerin özellikleriyle yakından bağlantılıdır. Örneklem büyüklüğü ise araştırmanın sayısal olarak yeterliliğini ifade etmektedir. Seçilecek örneklem büyüklüğü, evreni temsil düzeyi açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla örneklem büyüklüğünün yeterli olması, araştırma sonucunun güvenilirliğinin bir göstergesine dönüşmektedir (Gönç-Şavran, 2009: 146). Son dönemde gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda evren büyüklüğü ($N > 10.000$ veya $N < 10.000$), değişken türü (nitel veya nicel) ve güven düzeyinin dikkate alınıp alınmayacağı durumuna göre örneklem hacminin hesaplanmasına yönelik bazı formüller tercih edilmektedir (Sekaran, 2003: 119). Araştırmada, Krejcie ve Morgan tarafından 1970 yılında geliştirilen örneklem büyüklüğü tablosundan yararlanılmıştır. Söz konusu Tabloda, 1 milyon ve üzerindeki kişiden oluşan bir evrende $\alpha = 0.05$ anlamlılık ve $\pm \%5$ hata payına göre ihtiyaç duyulan örneklem büyüklüğünün en az 384 kişi olması beklenmektedir (Davis ve Cosenza, 1998: 28). Araştırmada bu kriter dikkate alınarak 633 kişiye ulaşılmış, ancak 125 adet anket formunun eksik veri içerdiği tespit edildiğinden dolayı değerlendirme dışında bırakılmış, toplam 508 kişiden alınan veriler analiz kapsamına dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Nicel çalışmalar, araştırmacının incelenen konuyu nesnel bir bakış açısıyla sunulması temel yaklaşımını esas almaktadır. Bu yaklaşım ise nicel çalışma yürütecek olan araştırmacıyı, kendisini araştırmadan soyutlama imkânı tanıyan standart ölçme araçlarıyla veri toplamaya yönlendirmektedir (Borg ve Gall, 1989: 23). Bu araçlar arasında yer alan anket, günümüz bilimsel araştırmalarında sıklıkla tercih edilen önemli bir veri toplama yöntemidir. Bu noktada anketi, araştırmaya dahil olan bireylerin tutum, duygu, düşünce ve beklentilerine dair bilgileri elde etmeye yönelik olarak hazırlanan formlar şeklinde tanımlamak mümkündür (Altunışık, 2008: 3). Anketin hazırlanması sürecinde ilgili alanda daha önce gerçekleştirilen araştırmalar ile Türkiye'nin kendine özgü çalışma hayatı ve iş arama kültürü dikkate alınmıştır. Çalışma, 2022 Mayıs-Haziran aylarında beş farklı ilde (Eskişehir, Afyon, Kütahya, Bilecik, Karabük) İŞKUR il müdürlüklerine kayıtlı olan ve aktif olarak iş aramak üzere söz konusu müdürlüklere müracaat eden gönüllü katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Toplam 633 kişiye yüz yüze anket çalışması uygulanmıştır. Katılımcılara anket öncesinde içerik hakkında kısa bilgilendirme yapılmış, anket kâğıdı üzerinde kişisel herhangi bir bilginin yazılmaması gerektiği belirtilmiş, sorulara yanıt verme konusunda inisiyatifin kendisinde olduğu hatırlatılmıştır.

Anket süreci tamamlandıktan sonra tüm anketler incelenmiş, yapılan kontrollerde 125 adet anket formunun eksik veri içerdiği tespit edilmiş ve değerlendirme dışında bırakılmıştır. Çalışmada Eskişehir'de 201, Afyon'da 102, Kütahya'da 102, Bilecik'te 51 ve Karabük'te 52 adet olmak üzere toplam 508 anket formu aktif olarak değerlendirilmiştir. Anket, Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri

Bilimler Etik Kurulu'nun kararı ile uygulanmıştır. Anket formu, toplam 25 sorudan oluşmaktadır. Bu doğrultuda geçerlilik ve güvenilirliği kanıtlanmış beş ölçek (Güvenli Davranış, Güvenlik Katılım, Güvenlik Eğitimi, Kadercilik, Güvenlik Farkındalığı ve Yeterliliği) ile son bölümde iş arayanların İSG kriterine bakış açılarını tespit etmek için hazırlanan sorular kullanılmıştır. Kullanılan ölçeklerin puanlarına bakılmış; beş ölçeğin toplam skorları üzerinden tüm katılımcılar dikkate alınarak ortalama medyan değeri ile analiz yapılmıştır. İş Arama Süreci ve İş Sağlığı ve Güvenliğine Bakış Açısı anketinde ele alınan bölümler şu şekildedir:

Güvenli Davranış Ölçeği

Neal vd. (2000) tarafından geliştirilmiş olan ölçek, çalışanların iş hayatına emniyetli bir şekilde devam edebilmeleri adına güvenli davranış ilkelerini değerlendirmektedir. Ölçek, güvenlik katılımı (3 soru) ve güvenlik uyumu (3 soru) şeklinde iki alt boyuttan oluşmaktadır. “İşimi yaparken uygun güvenlik ilkelerine uyarım” benzeri ifadelerden oluşan güvenlik boyutu, iş yerinde işlerin güvenli bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla oluşturulmuştur. İşe alınacak bireylerin İSG prosedürlerine nasıl yaklaştıklarını tespit etmek amacıyla literatürde uzun yıllardır kullanılagelen bir ölçektir. Ölçek, “Tamamen katılmıyorum ve tamamen katılıyorum” arasında 5’li likert ölçeği kullanılarak puanlanmakta ve yüksek puan düzeyi bireyin İSG’ye gösterdiği önemin göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Neal vd., 2000:101). Örnek: İş yaptığım esnada en yüksek güvenlik seviyelerini sağlarım.

Güvenlik Katılım Ölçeği

Weinstein ve Vredenburg tarafından 1997 yılında geliştirilen ölçek 3 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin temel amacı, çalışanların İSG sürecine hem yönetsel anlamda hem de uygulama bakımından katılım düzeylerini ölçmektir. Ölçek, “Tamamen katılmıyorum ve tamamen katılıyorum” arasında 5’li likert ölçeği kullanılarak puanlanmakta ve yüksek puan düzeyi bireyin İSG’ye gösterdiği önemin göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Demirbilek, 2005: 43). Örnek: İş yeri içindeki güvenlik programlarını teşvik ederim.

Güvenlik Eğitimi Ölçeği

Neal ve Griffin (2000) tarafından 4 madde şeklinde oluşturulan ölçek, temelde çalışanlara iş yerleri tarafından sağlanan İSG eğitimine dair algı düzeyini ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. Ölçek, anket çalışmasına iş arayanların İSG eğitimlerine bakış açısını tespit etmek amacıyla eklenmiştir (Dursun, 2011: 88). Ölçek, “Tamamen katılmıyorum ve tamamen katılıyorum” arasında 5’li likert ölçeği kullanılarak puanlanmakta ve yüksek puan düzeyi bireyin İSG’ye gösterdiği önemin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Örnek: Çalışanlar işyerinde sağlık ve eğitim programlarına yeterince ulaşabilmelidir.

Güvenlik Farkındalığı ve Yeterliliği Ölçeği

Lin vd. (2008) tarafından oluşturulan ve 5 maddeden meydana gelen ölçek, çalışanların İSG’ye dair mevcut farkındalıklarını ve güvenlik sistemlerinin yetkinliğini değerlendirebilmek amacıyla oluşturulmuştur. Özellikle ölçekte yer alan “Güvenlik kurallarına her daim uyarım” ve “Çalışırken güvenliğin en önemli şey olduğunu düşünüyorum” ifadeleri sadece çalışanlar için değil, iş arayan bireyler için de birer değerlendirme kriteri olabileceği için çalışmamızda bu ölçeğe yer verilmiştir (Lin vd., 2008: 41). Ölçek, “Tamamen katılmıyorum ve tamamen katılıyorum” arasında 5’li likert ölçeği kullanılarak puanlanmakta ve yüksek puan düzeyi bireyin İSG’ye gösterdiği önemin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Örnek: İş yeri güvenliği konusunda sorumluluklarımı biliyorum.

Kadercilik Ölçeği

Rundmo ve Hale tarafından 1999 yılında geliştirilen kadercilik ölçeği toplam 6 maddeden oluşmakta ve çalışmada katılımcıların yaşanabilecek iş kazalarına dair yaklaşımlarının nasıl olabileceği değerlendirilmek istenmiştir. Bu ölçek, diğer ölçeklere kıyasla ters korelasyon bağlantısı dikkate alınarak, düşük düzeyde alınan puanlama sisteminin bireylerin gerekli önlemler alınırca iş kazalarının önüne geçilebilir gerçeğini ortaya koymak üzere değerlendirilmiştir (Rundmo ve Hale, 1999: 23). Bu ölçekte de diğer ölçeklerde olduğu gibi 5’li likert ölçeği uygulanmıştır. Örnek: Kazalar kaçınılmazdır.

Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Araştırmada, güvenilir sonuçlar elde edebilmek amacıyla öncelikle güvenilirlik analizi yapılmıştır. Araştırma için hazırlanan tüm ölçekler ve İSG'ye dair hazırlanan sorular önce ayrı ayrı daha sonra tekli bir anket formatında değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeklere ait güvenilirlik değerlerinin 0,758-0,871 arasında değiştiği ve kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu gözlenmiştir. Elde edilen verilerin analizi için IBM SPSS Statics 25 programından yararlanılmıştır. Araştırma için hazırlanan hipotezlerin anlamlılığının belirlenebilmesi için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve bağımsız gruplar için T-Testi yöntemleri uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre hipotezlerin kabul edilebilirlikleri değerlendirilmiştir.

Araştırmada uygulanan anket sorularının güvenilirliği ve elde edilen sonuçların tutarlılığının belirlenebilmesi için Cronbach Alpha güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Cronbach Alpha analizi 2'li cevap sistemlerinde kodlanmayan ve likert tipi ölçeklendirme sistemlerinde kullanılan bir tutarlılık analizi yöntemidir (Balun ve Dinçay, 2022: 170).

Araştırmanın güvenilirlik analizi farklı ölçek boyutları bir araya getirilerek gerçekleştirilmiştir (Tablo 1). Güvenilirlik ölçeği olarak uygulanan Cronbach Alpha analizine göre bir anket çalışmasında uygulanan anket sorularının güvenilir olarak kabul edilebilmesi için Alpha değerinin minimum 0,70 olması gerekmektedir. $\alpha > 0,8$ olması ise anketin yüksek düzeyde bir güvenilirlik düzeyine sahip olduğu kabul edilmektedir. Cronbach Alpha değeri 0,70'ten küçük olması durumunda ise ölçekler sonuçların analiz edilmesi bağlamında düşük güvenilir ya da güvenilir olmayan ölçek şeklinde nitelendirilmektedir (Uzunsakal ve Yıldız, 2018: 17). Tablo 1 dikkate alındığında, beş ölçek ve İSG'ye yönelik soruların Cronbach Alpha 0,758-0,871 değeri bulunmuş olup, güvenilirlik düzeyi yeterlidir. Yani bu çalışmada uygulanan anket sorularının ve ölçeklerin güvenilirlik düzeyi Cronbach Alpha değerine göre yeterli ve güvenilirdir.

Tablo 1. Güvenilirlik analizi

Ölçekler	Cronbach's Alpha	Toplam Soru Sayısı
Anket Formu	0,762	25
Güvenli Davranış Ölçeği	0,841	3
Güvenlik Katılımı Ölçeği	0,871	3
Güvenlik Eğitimi Ölçeği	0,758	4
Güvenlik Farkındalığı ve Yeterliği Ölçeği	0,794	5
Kadercilik Ölçeği	0,805	6
İş Arama Süreci ve İş Sağlığı ve Güvenliği	0,866	4

Araştırmada kullanılan tüm anket sorularının normallik analizini tespit edebilmek amacıyla çarpıklık ve basıklık analizi uygulanmıştır (Tablo 2). Bu bağlamda öncelikle anket formunda kullanılan tüm ölçeklere ait soruların SPSS 25 programı aracılığıyla ortalamaları alınmıştır. Böylelikle toplamda altı boyutun da analizi yapılmıştır. Bu bağlamda değerlendirme kriteri olarak Tabachnick ve Fidell tarafından uygulanan +1,5-1,5 değerlendirme aralığı test edilmiştir. Elde edilen veriler, her bir boyutun çarpıklık ve basıklık değerinin +1,5-1,5 aralığında olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Tablo 2. Normallik analizi (Çarpıklık ve basıklık)

		İstatistik	Standart Hata
Güvenli Davranış Ölçeği	Ortalama	2,3416	,04401
	Çarpıklık	0,486	,172
	Basıklık	0,710	,341
Güvenlik Katılımı Ölçeği	Ortalama	2,3051	,04683
	Çarpıklık	0,934	,172
	Basıklık	0,747	,341
Güvenlik Eğitimi Ölçeği	Ortalama	2,2637	,06290
	Çarpıklık	1,006	,172

Güvenlik Farkındalığı Yetkinlik Ölçeği	Basıklık	0,380	,341
	Ortalama	2,4109	,05460
	Çarpıklık	1,407	,172
Kadercilik Ölçeği	Basıklık	1,240	,341
	Ortalama	3,0199	,08191
	Çarpıklık	-0,174	,172
İş Sağlığı ve Güvenliği (4 Soru)	Basıklık	-1,234	,341
	Ortalama	2,6629	,06717
	Çarpıklık	0,758	,172
	Basıklık	-0,214	,341

BULGULAR

Demografik Bulgular

Katılımcıların %62'si erkek, %38'i kadın iş arayanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyi dikkate alındığında, %27,6'sı ilköğretim mezunu, %26'sı lise mezunu, %23'ü ön lisans mezunu, %8,4'ü lisans mezunu ve %15'i lisansüstü mezunudur. Ayrıca katılımcıların %44'ü evli, %56'sı bekar'dır. Katılımcıların %20'si 18-25 yaş aralığında, %43'ü, 25-35 yaş aralığında, %13'ü 35-45 yaş aralığında, %24'ü 45 ve üzeri yaş aralığında yer almaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların demografik bilgileri

Cinsiyet	N	%
Erkek	318	%62
Kadın	190	%38
Toplam	508	%100
Eğitim Düzeyi	n	%
İlköğretim	136	%27,6
Lise	134	%26
Ön Lisans	119	%23
Lisans	40	%8,4
Lisansüstü	79	%15
Toplam	508	%100
Medeni Durum	n	%
Evli	227	%44
Bekar	281	%56
Toplam	508	%100
Yaş Aralığı	n	%
18-25	111	%20
25-35	209	%43
35-45	67	%13
45 ve üzeri	121	%24

İSG Algısına Yönelik Bulgular

Araştırma için önceden belirlenen hipotezler merkeze alınmak suretiyle analiz edilmiştir. Eğer $p < 0,05$ ise H1 hipotezi kabul edilir. Hipotezin geçerli olup olmadığı, anket sonucunda elde edilen verilerin tek yönlü varyans analizine göre her bir ölçek ve ölçeğin verileri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre ANOVA analizi incelendiğinde, uygulanan her bir ölçek düzeyi için ($p=0,038$; $p=0,022$; $p=0,014$; $p=0,014$; $p=0,039$; $p=0,021$) $p < 0,05$ elde edildiğinden H1 Hipotezi kabul edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. İş arayanların eğitim düzeyi ile İSG algıları arasındaki ilişki

		Ortalama	Sd	KO	F	p
Güvenli	Gruplar Arasında	51,303	4	12,826	94,607	,038
Davranış	Gruplar İçinde	26,572	504	,136		
Ölçeği	Toplam	77,875	508			

Güvenlik Katılımı Ölçeği	Gruplar Arasında	44,722	4	11,181	50,433	,022
	Gruplar İçinde	43,451	504	,222		
	Toplam	88,174	508			
Güvenlik Eğitimi Ölçeği	Gruplar Arasında	68,349	4	17,087	36,935	,014
	Gruplar İçinde	90,676	504	,463		
	Toplam	159,025	508			
Güvenlik Farkındalığı Yetkinlik Ölçeği	Gruplar Arasında	50,160	4	12,540	35,265	,014
	Gruplar İçinde	69,696	504	,356		
	Toplam	119,856	508			
Kadercilik Ölçeği	Gruplar Arasında	178,095	4	44,524	95,265	,039
	Gruplar İçinde	91,604	504	,467		
	Toplam	269,698	508			
İş Sağlığı ve Güvenliği (4 Soru)	Gruplar Arasında	102,675	4	25,669	63,947	,021
	Gruplar İçinde	78,676	504	,401		
	Toplam	181,351	508			

Sd: Standart Sapma, KO: Kareler Ortalaması, F: Frekans, p: Anlamlılık Düzeyi.

Ölçülen değişken varyanslarının eşit olup olmadığına bakılmak üzere, varyansların homojenliği testi uygulanmıştır (Tablo 5). Eğitim durumu-İSG Algısı açısından varyansların homojen dağıldığı görülmüştür ($p>0,05$).

Tablo 5. İSG Algısı Varyansların Homojenliği

	Levene İstatistik	Sd1	Sd2	p
Ortalama Temelinde	1,896	4	503	,157
Medyan Temelinde	1,050	4	503	,381
Trimmed Ortalama Temelinde	2,108	4	503	,079

Eğitim düzeyleri ve İSG'ye verilen önem algısı aşağıda elde edilen tablo üzerinden analiz edilmiştir. Tablo 6'da görüleceği üzere, eğitim seviyeleri açısından yüksek frekans aralıklarında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyleri arasında en büyük algı-önem farkının ilkökul mezunları ve lisans mezunları arasında olduğu görülmektedir. Lisans eğitim seviyesine kadar olan çizgide anlamlı ve orantılı bir artış olduğu gözlenmektedir. Ancak lisans eğitim seviyesinden lisansüstü eğitim seviyesine geçildiğinde hassasiyet oranında azalma olduğu görülmüştür. Bu bağlamda İSG'ye dair lisans mezunlarının algı düzeyinin araştırmaya göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 6. H1 Hipotezi için çoklu karşılaştırma tablosu (Tukey HSD)

(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Ortalama Farkı (I-J)	S	p
İlkokul	Lise	-0,49768*	,07411	,000
	Ön Lisans	-1,02717*	,07050	,000
	Lisans	-1,95922*	,19177	,000
	Lisansüstü	-1,32538*	,08362	,000
Lise	İlkokul	0,49768*	,07411	,000
	Ön Lisans	-0,52949*	,06850	,000
	Lisans	-1,46154*	,19105	,000
	Lisansüstü	-0,82770*	,08195	,000
Ön Lisans	İlkokul	1,02717*	,07050	,000
	Lise	0,52949*	,06850	,000
	Lisans	-0,93205*	,18968	,000
	Lisansüstü	-0,29821*	,07870	,002
Lisans	İlkokul	1,95922*	,19177	,000

Lisansüstü	Lise	1,46154*	,19105	,000
	Ön Lisans	0,93205*	,18968	,000
	Lisansüstü	0,63384*	,19494	,012
	İlkokul	1,32538*	,08362	,000
	Lise	0,82770*	,08195	,000
	Ön Lisans	0,29821*	,07870	,002
	Lisans	-0,63384*	,19494	,012

Araştırmanın ikinci hipotezinde, bağımsız değişken olarak cinsiyet faktörünün tercih edilmesinde ülkemizde özellikle kadın istihdamının oldukça düşük düzeyde olması ve iş arama sürecinde erkeklerin kadınlara kıyasla daha avantajlı olduğu gerçeği göz önüne alınarak tercih edilmiştir. Nitekim kadınların işgücüne katılma oranları ve işsizlik oranları, erkeklere oranla daha düşük seviyelerde gerçekleşmektedir. Bu sebeple çalışmanın ikinci hipotezi, kadınların istihdam edilebilirlik düzeyi de dikkate alınarak, cinsiyet unsurunun iş arama sürecinde İSG algısı açısından anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığı fikri üzerine kurulmuştur. Elde edilen veriler, boyutlar ayrıştırıldıktan sonra SPSS 25 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bu amaçla verilerin analizi için T Testi kullanılarak H2 hipotezinin geçerliliği değerlendirilmiştir. Tablo 7’de elde edilen veriler, araştırma için hazırlanan her bir ölçek boyutunda ayrı ayrı değerlendirilmiş, yine her iki gurubun (kadın/erkek) ortalamalarına göre T Testi uygulanarak analiz yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, cinsiyet bakımından iş arama sürecinde bireylerin İSG’ye karşı algı farklılıkları bulunmadığını göstermektedir. $P>0,05$ eşit düzeyli ortalamalar dikkate alındığında, ankette uygulanan tüm ölçek boyutları için görülmüş mevcut veriler ışığında H2 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 7. Cinsiyete göre iş arama süreci ve İSG’ye ilişkin T testi sonuçları

Kullanılan Ölçekler	Eşit Ortalamalar İçin T Testi		
	M	N	p
Güvenli Davranış Ölçeği	-1,010	508	,314
Güvenlik Katılımı Ölçeği	2,306	508	,227
Güvenlik Eğitimi Ölçeği	2,224	508	,271
Güvenlik Farkındalığı Ölçeği	1,777	508	,773
Kadercilik Ölçeği	-,056	508	,956
İş Sağlığı ve Güvenliği (4 Soru)	,563	508	,574

Araştırmanın üçüncü hipotezi, çalışma yaşamında daha önce bir iş kazası geçirmiş olan ve halen iş arama sürecinde olan bireylerin İSG kriterine nasıl yaklaştıkları ve İSG’nin bu süreçte belirleyici bir kritere dönüşüp dönüşmediği fikri üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda araştırmada altı ölçek boyutu da dikkate alınarak uygulanan veriler SPSS 25 programı aracılığıyla T Testi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bağımsız örneklem T Testi iki bağımsız grup arasında ortalama değerlere bakılmak suretiyle anlamlı bir fark olup olmadığını test edilmesi amacıyla uygulanan bir yöntemdir. Bu test, H3 hipotezinin değerlendirilmesine imkân tanıyacağından dolayı uygulanmıştır. Tablo 8’de P değeri gruplar arasında fark olup olmadığını gösteren değerdir. Bu değer 0,05’ten küçükse ($P<0,05$) gruplar arasında fark olduğuna karar verilir. Eğer bu değer 0,05’ten büyükse ($P>0,05$) karşılaştırılan gruplar arasında fark olmadığına karar verilir. Bu veriler ışığında tüm ölçek boyutları için $P\leq 0,05$ olduğu görüldüğünden H3 hipotezinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre daha önce iş kazası geçirmiş bireyler ile hayatında hiç iş kazası geçirmemiş bireylerin iş arama sürecinde İSG kriterine bakış açısı bakımından anlamlı farklılık vardır.

Tablo 8. İş Kazası geçirme durumuna göre iş arama sürecinde İSG’ye ilişkin T testi sonuçları

	Eşit Varyanslar Varsayımı Altında	Eşit Ortalamalar İçin T Testi		
		t	Sd	p (2-yönlü)
Güvenli Davranış Ölçeği	Eşit Varyanslar	5,466	508	,005
Güvenlik Katılımı Ölçeği	Eşit Varyanslar	6,916	508	,007

	Varsayımı Altında			
Güvenlik Eğitimi Ölçeği	Eşit Varyanslar Varsayımı	11,17 8	508	,011
Güvenlik Farkındalığı Ölçeği	Eşit Varyanslar Varsayımı	11,35 5	508	,011
Kadercilik	Eşit Varyanslar Varsayımı	6,971 -6,980	21,304 508	,007 -,007
İş Sağlığı ve Güvenliği (4 Soru)	Eşit Varyanslar Varsayımı	9,696	508	,009

TARTIŞMA

İSG'ye verilen önem ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığına dair farklı sonuçlara ulaşan araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, çalışanların İSG algısını anlamaya yönelik bir araştırmada eğitim düzeyi arttıkça kazalara karşı önlem alanların oranının bir miktar düştüğü bulunmuştur (Çopur vd., 2006: 44-45). Bu sonucun aksine, İSG eğitimlerinin etkinlik düzeyine yönelik olarak 2020 yılında gerçekleştirilen bir saha araştırmasında ise çalışanların eğitim seviyesi ile İSG farkındalık düzeyi arasında doğru orantı bulunduğu tespit edilmiş, eğitim seviyesi arttıkça farkındalık düzeyinin de arttığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir (Bulut vd., 2020). Araştırma hipotezleri, iş arama sürecinde farklı özelliklere sahip bireylerin bir iş arama kriteri olarak İSG'ye bakış açılarını değerlendirmek amacıyla belirlenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan çalışmanın ilk hipotezinde, bireylerin eğitim düzeyleri değiştiğinde iş arama sürecinde İSG'ye yönelik algı farkındalığının değişip değişmediğini anlamaya yönelik olarak oluşturulmuştur. Çalışmada, Bulut vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırmaya paralel sonuçlar elde edilmiş, eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin iş arama sürecinde İSG'ye verdikleri önemin de arttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, en yüksek frekans düzeyine lisans mezunlarında ulaşıldığı gözlenmiştir.

Çalışmanın ikinci hipotezi, kadınların istihdam edilebilirlik düzeyi de dikkate alınarak, cinsiyet unsurunun iş arama sürecinde İSG algısı açısından anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığı fikri üzerine kurulmuştur. Aslında, cinsiyet değişkeni ile İSG algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı belirtilmesine rağmen (Yavuz ve Gür, 2019: 25), tersini savunan çalışmalar da bulunmaktadır (Tozkoparan ve Taşoğlu, 2011: 204). Çalışma yaşamında erkeklere oranla dezavantajlı konumda bulunan kadın katılımcılar ile erkek katılımcıların verileri dikkate alındığında, Yavuz ve Gür'ün (2019) araştırmasına benzer şekilde anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmadığı görülmüştür.

İSG ile iş arama olgusunun birlikte incelendiği çalışmalarda, İSG algısının yaş, eğitim, medeni durum, cinsiyet, kuşak farklılığı gibi birçok açıdan incelendiği anlaşılmaktadır. Fakat ulaşılan literatürle sınırlı olarak, iş arama sürecindeki bireylerden daha önce iş kazası geçirenlerin İSG algısına yönelik tutumun ele alındığı belirgin bir çalışmaya ulaşılamamıştır (Gökkaya vd., 2015: 26; Çağlar vd., 2015: 69-90; Kümbül-Güler, 2012: 10; Şentürk, 2019; Muntazeri ve Indriyanto, 2018; Horton, 2004; Robbins, 2005; Topsümer ve Sağlam, 2019; Sabuhari ve Sudiro, 2020; Yin, 2018; Hidayah ve Harnoto, 2018). Bu doğrultuda çalışmanın üçüncü hipotezi, çalışma yaşamında daha önce bir iş kazası geçirmiş olan ve halen iş arama sürecinde olan bireylerin İSG olgusuna nasıl yaklaştıkları ve İSG'nin bu süreçte belirleyici bir kriter dönüşüp dönüşmediği fikri üzerine kurulmuştur. Bu hipoteze yönelik araştırma sonuçları, daha önce iş kazası geçirmiş bireyler ile iş kazası geçirmeyen bireylerin iş arama sürecinde İSG kriterine bakış açısında anlamlı düzeyde bir farklılık ortaya çıktığını göstermektedir. Bu tespit paralelinde, iş arama sürecinde olan ve iş kazası geçiren bireylerin, İSG koşullarını iş kazası geçirmeyenlere oranla daha fazla dikkate aldıkları anlaşılmaktadır. İş kazalarının fiziksel ve ruhsal

olumsuz etkilerinin de olduğu gerçekliği göz önüne alındığında, bu hipotezin yüksek bir frekans düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Fakat bu sonucu değerlendirirken, ülkemizdeki işsizlik düzeyinin %10'un üzerinde olduğu gerçekliğinin de göz önüne alınması gerektiği dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Nitekim bireyler, bu ortamda İSG'yi bir öncelik olarak görmekten ziyade, öncelikle bir iş bulabilmeyi ve işsizlik sürecinden kurtulmayı hedeflediği gerçeğinin, araştırma için oluşturulan hipotez içinde bir gerekçe oluşturabileceği düşünülmektedir. Ancak bu konuda, kriterleri biraz daha daraltılmış bir araştırma evreninde nitel bir araştırma yürütülebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye, İSG'ye dair mevzuat çalışmalarını sadece Avrupa Birliği müktesebatına göre değil, aynı zamanda kendine özgü çalışma hayatının getirdiği koşulları da dikkate alarak şekillendirmiştir. Bu bağlamdaki öncü çalışmaların 4857 Sayılı İş Kanunu'nda yapıldığı anlaşılmaktadır. İş sağlığı ve güvenliğine dair çalışmaların biraz daha yoğunlaştığı dönem ise 2012 yılında yürürlüğe giren 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile olmuştur. Ancak çalışma mevzuatındaki düzenlemelerin beraberinde birtakım sorunları da getirmesi nedeniyle süregelen kayıtdışı çalışma, yüksek düzeyde yaşanan ve hissedilen işsizlik oranları, düşük yetkinlik düzeyine sahip çalışanlar yetersiz kurumsal yapılanmalar İSG uygulamalarını ve sistemini de olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca her ne kadar modern düzeyde bir mevzuat sisteminin hayata geçirilmesine yönelik aktif ve girişken adımlar atılmış olsa da saha denetimlerinin ve uygulama eksiklerinin var olmasından dolayı İSG konusunda henüz arzu edilen seviyeye ulaşılmadığı anlaşılmaktadır. Bunun en büyük göstergelerinden biri son on yıllık dönem de dâhil olmak üzere gerek iş kazalarının sayısı gerekse iş kazası nedeniyle meydana gelen ölümlerin oranı Avrupa Birliği ülkelerinin tamamı ile kıyaslandığında, Türkiye'nin bu konuda ilk üç ilke içerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu sorunu besleyen birçok unsur olmakla birlikte, eğitim ve farkındalık konunun önemli bir tarafını oluşturmaktadır. Gelişen teknolojiyle uyumlu olarak, uzaktan eğitime işlerlik kazandırılması çözüme yönelik basit bir uygulama olabilir.

Bu bağlamda karşımıza bu olumsuz tablonun tek sebebi mevzuat ve uygulama eksikleri olmayıp, bunların yanı sıra bireyin kendisinden kaynaklanan “güvenlik kültürü” eksikliği de bu sorunu beslemeye devam etmektedir. Ülkemizde güvenlik kültürü öncelik sıralamasına tabi tutulduğunda “ideal iş özellikleri” sıralamasında oldukça gerilerde kalan bir kriter olduğu tespit edilmiş ve çalışma bu sürecin iş arayanların gözünde İSG kriterinin nasıl görüldüğü ve ne şekilde değerlendirildiği yaklaşımı üzerine inşa edilmiştir. Araştırma çerçevesinde, İSG kriterinin, bireylerin iş arama sürecindeki öncelikli konularından biri olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda araştırma bulgularının literatür taramasında incelenen araştırmalarla uyumlu bir sonucun ortaya çıktığı gözlenmiştir. Özellikle araştırmaya katılan katılımcıların daha öncesinde herhangi bir iş kazası geçirmemişlerse iş arama sürecinde iş yerinde İSG'ye dair alınan tedbir ve önemler iş arama kriterleri arasında neredeyse hiç dikkate almadıkları gözlenmiştir. Bu anlamda iş arama sürecinde olan bireylere İSG'nin önemine dair işverenler ve kamu kurumları aracılığıyla farklı içerikte eğitimler düzenlenebileceği düşünülmektedir. Yine İSG alanında çalışmada yer verilen literatür araştırmalarında, işverenlerin neredeyse hiçbirinin iş başvurusunda bulunan bireylere iş yerinde alınan İSG tedbirlerine dair herhangi bir aydınlatıcı bilgi vermedikleri, ayrıca çalışmada elde edilen sonuçlarda da bireylerin iş arama sürecinde İSG'ye dair öncelik veya koşul olarak yer verilmediği gözlenmiştir.

Çalışmada, iş arama sürecindeki bireylerin İSG ilkesine verdikleri önem değerlendirilmiş olup, bireylerin iş bulma sürecinden uzaklaşmaları, iş arama sürecindeki ekonomik, sosyal ve psikolojik problemlerin İSG'ni ikinci plana itmelerine neden olabileceği gerçeği de araştırmanın hazırlık aşamasında değerlendirme kapsamına alınmıştır. Ancak bireylerin daha önce iş kazası yaşamış olmaları bireyleri bu konuda daha seçici davranmaya yönlendirmektedir. Bu bağlamda bireylerin İSG kriterini sıradan ve önemsiz bir kriter değil, hayatlarına yön veren, hatta gerektiği gibi davranmamaları durumunda sakat kalmalarına bile sebep olabilecek hayati bir kriter olduğuna dikkat ederek bu şekilde değerlendirmelerine dair gerek devlet eliyle gerekse işletmeler aracılığıyla gereken önemin verilmesi konusundaki eğitim çalışmaları ve bilinçlendirme süreci sağlanmalıdır. Örneğin işe başlamadan önce verilen İSG eğitimlerinin, meslek profesyonelleriyle ve ilgili bakanlık marifetiyle yerinde denetlenerek gerçek durumun tespit edilebileceği düşünülmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) iş kazası ve meslek hastalıklarına dair verileri sigorta kollarına göre paylaşmakta, örneğin genel olarak 4-1/c kapsamındakiler dahil edilmemektedir (yaklaşık 10 milyon çalışan yani başka bir ifadeyle toplam istihdamın yaklaşık 1/3'ü). Yine bu noktada şunu da belirtmek gerekmektedir, SGK bu istatistiklerinde kayıtlı istihdama dair verileri ve kendisine resmi olarak bildirilen kazaları/hastalıkları paylaşmaktadır. Dolayısıyla göçmenler, kayıtdışı çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar gibi gruplara dair veriler yer almamaktadır. Bu veri boşluğunu doldurmak üzere Mühendisler Mimarlar Odası, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ve bazı işçi sendikaları genellikle iş kazalarına bağlı ölümler gibi sınırlı düzeyde elde ettikleri verileri paylaşmaktadır. Bu noktada verilerin kapsamı ve paylaşılması olmak üzere iki temel sorun belirlemektedir. SGK'nın, verilerin kapsamını genişleterek sorunu yeniden tanımlamasının daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Üstelik geleceğe yönelik planlama için güvenilir ve doğru verilere ihtiyaç bulunduğu düşünülmektedir. Örneğin SGK'nın online "SGK Veri Uygulaması" bu amaçla bütünleştirilebilecek istatistik veri sistemi olarak ele alınabilir.

Ülkeler bazında farklı önlem ve tedbirler alınmasına rağmen, iş kazaları yaşanmaya devam etmektedir. Bu bağlamda araştırma konusu üzerinde nitel ve daha derinlemesine bir araştırma da yapılabilir. Ayrıca konunun asli taraflarından biri olan işverenler bu araştırmada kapsama alınmamış olup, iş arama sürecindeki bireylere yönelik vermiş oldukları bilgilendirme ve hizmetler konusunda ayrı bir çalışma yapılabilir. Tüm bu eksikler bu alanda farklı ve değişken araştırma modelleri ile yeni araştırmaların yapılabileceğini göstermektedir.

Araştırma sürecinde uygulanan anket çalışması hem bu alanda daha önce yapılan çalışmalar dikkate alınarak hem de araştırmanın kurgusu ile uyumu dikkate alınmak suretiyle hazırlanmıştır. Araştırmanın temel amaçlarından biri olan işsizlik süreci ve İSG değişkenleri ile uyumlu olacak şekilde belirlenen beş ölçeğe ilave olarak son bölümde dört soru daha eklenmiş ve tüm yönleri ile alana ve metodolojiye katkı sunulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla hazırlanan anket formunun, sonraki dönemlerde gerçekleştirilecek diğer çalışmalar için de yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Alaca, N. & Kabaca, H. (2022). Program çıktılarının mezunlar tarafından algılanan karşılama düzeyi, eğitim ve iş memnuniyetlerinin ve iş bulma sürelerinin mezuniyet yıllarına göre karşılaştırılması: Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi fizyoterapi ve rehabilitasyon bölümü. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(1), 166-190.
- Altunışık, R. (2008). Anketlerde veri kalitesinin iyileştirilmesi için öntest (pilot test) Yöntemleri. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, (2), 1-17.
- Badri, A. Trudel, B. B. & Souissi, S. (2018). Occupational health and safety in the industry 4.0 era: A cause for major concern? *Safety Science*, 109, 403-411.
- Balun, B. & Dinçay, İ.H. (2022). X, Y ve Z kuşağının iş arama kanallarını kullanma farklılıklarına yönelik bir alan araştırması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 162-178.
- Bayrak Kök, S. (2010). İş tatmini ve örgütsel bağlılığın incelenmesine yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 291-317.
- Borg, W. R. & Gall, M. D. (1989). *Educational research: An introduction*. London: Longman Group.
- Bulut, A. Ünal, E. & Şengül, H. (2020). Bir kamu hastanesinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının değerlendirilmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23 (1), 1-22.
- Cengizler, F. (2014). 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası'nın ülkemize getirisi ve götürüsü. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 28(2), 81-86.
- Çağlar, A. Kumaş, H. ve Moralı, T. (2015). Türkiye'de işsizlerin iş arama süresini belirleyen faktörler: 2007-2013 dönemi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(1), 68-103.
- Çınar, O. & Gündoğdu, M. (2019). İş sağlığı-güvenliği, iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin incelenmesi: Erzurum ve İstanbul uygulaması. *İş ve Hayat*, 5(9), 231-247.
- Çopur, Z. Varlı, B. E. Avşar, M. & Şenbaş, M. (2006). Ege Üniversitesi Hastanesi'nde çalışan ev idaresi personelinin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 9 (1), 39-53.

- Davis, D. & Cosenza, R. M. (1998). *Business research for decision making*. Boston: Pws-Kent Publishing Company.
- Demirbilek, T. (2005). *İş güvenliği kültürü*. İzmir: Legal Yayınları.
- Duggan, B., & Horton, D. (2004). *Strategic Recruitment and Retention: Competitive Advantage*. Marathon Human Resources Consulting Group Limited.
- Dursun, S. (2011). *Güvenlik kültürünün güvenlik performansı üzerine etkisine yönelik bir uygulama*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, S. (2013). İş güvenliği kültürünün çalışanların güvenli davranışları üzerine etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3(2), 61-75.
- Gökçe, A. (2022). İş sağlığı ve güvenliği açısından endüstri ilişkileri ikliminin önemi üzeri bir araştırma. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 42-55.
- Gökkaya, Ö. Latif, H. & Uçkun, G. (2015). İş arama sürecinde iş ilanı çözümlemesi ve iş arayan-iş ilanı uyumu. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 25-38.
- Gönç-Şavran, T. (2009). Araştırma evreni, örneklem seçimi ve ölçüm. N. Suğur (Ed). *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde, (138-157 ss.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1963.
- Güler, Y. K. (2012). İş arama davranışı: Bütüncül psiko-sosyal bir yaklaşım. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 14 (2), 7-32.
- Gülerer, S. & Sabır, E. C. (2022). Bir konfeksiyon işletmesinde seçilmiş ergonomik risklerin iş sağlığı ve güvenliği kapsamında analizi ve risk değerlendirmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 37(1), 237-248.
- Gündoğay, A. (2022). Kentsel dönüşümde iş sağlığı ve güvenliği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 34, 336-343.
- Hidayah, S. & Harnoto, H. (2018). Role of organizational citizenship behavior (OCB), perception of justice and job satisfaction on employee performance. *Jurnal Dinamika Manajemen*, 9(2), 170-178.
- Horton, S. (2004). Different Subjects: The health care system's participation in the differential construction of the cultural citizenship of Cuban refugees and Mexican immigrants. *Medical Anthropology Quarterly*, 18(4), 472-489.
- International Labour Organization. [ILO]. (2022). Safety and health at work. <https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--en/index.htm>, Erişim Tarihi 21 Kasım 2022.
- International Labour Organization. [ILO]. (2022a). Business, Occupational Safety and Health https://www.ilo.org/empent/areas/business-helpdesk/WCMS_DOC_ENT_HLP_OSH_EN/lang--en/index.htm, Erişim Tarihi 21 Kasım 2022.
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi. (2022). *2021 yılında en az 2170 işçi iş cinayetlerinde hayatını kaybetti*. Erişim adresi <http://isigmeclisi.org/20722-2021-yilinda-en-az-2170-isci-is-cinayetlerinde-hayatini-kaybetti>, Erişim Tarihi 31 Ağustos 2022.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kırcaali-İftar, G. (1999). Bilim ve araştırma. A. A. Bir (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (1-10 ss.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1081.
- Kocaay, F. & Küçük Biçer, B. (2022). Sağlık çalışanlarında iş sağlığı ve güvenliği yeterlilik algısının değerlendirilmesi. *Sağlık Bilimlerinde Değer Dergisi*, 12(2), 274-279.
- Koçali, K. (2022). 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu sonrası lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *Hastane Öncesi Dergisi*, 7(1), 63-80.
- Lin, S. H. Tang, W. J. Miao, J. Y. Wang, Z. M. & Wang P. X. (2008). Safety climate measurement at workplace in China: A validity and reliability Assessment. *Safety Science*, 46, 1037-1046.
- Min, J. & Kim, Y. (2019). The fourth industrial revolution and its impact on occupational health and safety, worker's compensation and labor. *Safety and Health At Work*, 10(4), 400-408.
- Muntazeri, S. & Indriyanto, A. (2018). The impact of education, training and work experience on job satisfaction and job performance (study on bank bri purbalingga). *Journal of Accounting Management and Economics*, 20(2), 50-69.
- Neal, A. Griffin, M. A. & Hart, P. M. (2000). The impact of organizational climate on safety climate and individual behavior. *Safety Science*, 34, 99-109.
- Özen, Y. & Gül, A. (2007). Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren ve örneklem sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi*, (15), 394-422.

- Özkılıç, Ö. (2005). *İş sağlığı ve güvenliği, yönetim sistemleri ve risk değerlendirme metodolojileri*. Türkiye İşveren Konfederasyonu Yayınları.
- Özmen, A. (1999). Örnekleme. A. A. Bir (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri içinde* (23-54 ss.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1081.
- Padem, H. Göksu, A. & Konaklı, Z. (2012). *Araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Sarajevo: International Burch University.
- Perera, G. D. N. (2019). Occupational Health and Safety Practice and Job Performance: Role of Job Satisfaction. *Sri Lanka Journal of Human Resource Management*, 9(1), 1-10.
- Putri, D. O. Triatmanto, B. & Setiyadi, S. (2018). The effect of occupational health and safety, work environment and discipline on employee performance in a consumer goods company. *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering*, 337, 1-5.
- Robbins, S. (2005). *Organizational Behavior*. New Jersey: Pearson Prentice-Hall, 7th Ed.
- Rundmo, T. & Hale A. R. (1999). *Managers' attitudes towards safety and their behavioural intentions related to safety promotion*, Trondheim: Rotunde Publikasjoner, 28.
- Sabuhari, R. & Sudiro, A. (2020). The effects of human resource flexibility, employee competency, organizational culture adaptation and job satisfaction on employee performance. *Management Science Letters Journal*, 10(8), 1775-1786.
- Sekaran, U. (2003). *Research methods for business*. Fourth Edition, John Wiley & Sons Inc.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. [SGK]. (2022). *Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistik*. Erişim adresi <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/> Erişim Tarihi 21 Kasım 2022.
- Şentürk, İ. (2019). Türkiye’de işsizlerin iş arama yoğunluğu. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 615-630.
- Şimşek, A. (2018). Evren ve örneklem. A. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemi içinde* (s. 108-133), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2653.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.), Boston: Allyn and Bacon.
- Tatlı, H. S. Eytmiş, A. M. & Zümrüt, M. Z. (2021). İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının iş doyumuna etkisi: çalışma yaşamı kalitesinin aracılık rolü. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı*, 1258-1284.
- Tatlıcan, M. & Çögenli, M. Z. (2020). İş sağlığı ve güvenliği performans değerlendirme uygulamalarının iş tatmini üzerine etkisi: Endüstri işletmesi örneği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 181-194.
- Tiftik, M. & Adıgüzel, A. (2016). İş sağlığı ve güvenliği kanununa göre genel hizmet sözleşmesinde işverenin işçiyi koruma borcu. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1, 319-356.
- Topsümer, F. & Sağlam, M. (2019). İş arama sürecinde sosyal medya araçlarının kullanımı: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Muğla Meslek Yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir nitel araştırma. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies Journal*, 4(1), 1-13.
- Tozkoparan, G. & Taşoğlu, J. (2011). İş sağlığı ve güvenliği uygulamaları ile ilgili işgörenlerin tutumlarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 181-209.
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. (2020). *İşçi sağlığı ve güvenliği oda raporu*. TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yayınları, Yayın No: MMO/718, Güncellenmiş Dokuzuncu Baskı.
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. (2022). *2022 yılı mayıs ayı istatistik bülteni*. Erişim adresi <https://media.iskur.gov.tr/56764/05-mayis-2022-aylik-istatistik-bulteni.pdf>, Erişim Tarihi 01 Haziran 2022.
- Uzunsakal, E. & Yıldız, D. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 14-28.
- Yavuz, Ş. & Gür, B. (2019). Ön lisans ve lisans öğrencilerinde iş sağlığı ve güvenliği bilinci düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Labour Life and Social Policy*, 2 (1), 19-29.
- Yin, N. (2018). The influencing outcomes of job engagement: An interpretation from the social exchange theory. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 67(5), 873-889.

Extended Abstract

The primary goal of this study is to investigate the perspectives of job seekers on occupational health and safety and to understand how this criterion is prioritized during the job search process. The research considers demographic characteristics and the experiences of individuals who have had work accidents, hypothesizing a direct link to their approach toward occupational health and safety in job searching. The hypotheses are as follows:

H1: A significant correlation exists between an individual's education level and their perspective on occupational health and safety.

H2: A significant correlation exists between an individual's age and their perspective on occupational health and safety.

H3: A significant relationship exists between the perspectives on occupational health and safety of individuals who have previously experienced a work accident.

Conducted in May-June 2022, this study surveyed 633 people registered with İSKUR provincial directorates in five cities (Eskişehir, Afyon, Kütahya, Bilecik, Karabük), actively seeking employment. After the survey, 125 questionnaires with missing data were excluded. The remaining questionnaires were distributed considering the population and industrialization levels of the provinces. The questionnaire comprised five scales with 25 questions, including four in the final section to assess job seekers' perspectives on occupational health and safety. These scales were designed considering specific work life and job-seeking characteristics in Turkey. The dimensions covered in the Job Searching Process and Occupational Health and Safety Perspective include:

1. **Safe Behavior Scale/Safety Compliance:** Developed by Neal et al. (2000), this scale evaluates safe behavior principles for workplace safety. It includes two sub-dimensions: security engagement and safety compliance.
2. **Safety Participation Scale:** Created by Weinstein and Vredenburg in 1997, this scale measures workers' participation levels in occupational health and safety processes.
3. **Safety Education Scale:** Developed by Neal and Griffin (2000), this scale assesses employees' perceptions of workplace health and safety training.
4. **Safety Awareness and Efficiency Scale:** Developed by Lin et al. (2008), this scale evaluates employees' current awareness of occupational health and safety and the efficiency of safety systems.
5. **Fatalism Scale:** Developed by Rundmo and Hale in 1999, this scale assesses participants' attitudes towards potential work accidents.

The hypotheses explored include the difference in occupational health and safety perspectives based on education level (H1), gender (H2), and experience of a work accident (H3). The study found that as education level increases, so does the importance placed on occupational health and safety in the job search process. There was no significant gender difference in occupational health and safety criteria, possibly due to high unemployment rates influencing job-seeking priorities. However, a significant difference was observed in the perspectives of individuals who had experienced work accidents, reflecting the physical and emotional impact of these incidents.

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE SAĞLIK HİZMETİ PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Aslı KÖSE*

ÖZ

11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü, yeni koronavirüs hastalığını küresel bir salgın ilan etti. Dünya'da Covid-19 salgını özellikle sağlık hizmetlerini etkilemiştir. Covid-19 salgını ile yaşanan kriz sağlık hizmetlerinin arzını önemli hale getirmiştir. Bu dönemde sağlık hizmeti yöneticilerinin öncelikleri değişmek zorunda kalmıştır. Sağlık hizmetinin performansının değerlendirilmesi sağlık yöneticilerine kriz dönemlerine yönelik kararlarında tecrübe kazandıracaktır. Bu çalışmanın amacı pandemi döneminde sağlık hizmeti performansının istatistik bölgelerde değerlendirilmesidir. 2020-2021 yıllarında çok boyutlu ölçekleme analizi ile istatistik bölgelerin konumlandırılması belirlenmiştir. Bu yıllarda veri zarflama analizi ile istatistik bölgelerin sağlık hizmeti performans etkinlikleri değerlendirilmiştir. Veriler sağlık istatistikleri haber bültenlerinden alınmıştır. Araştırmada kullanılan değişkenler yatak doluluk oranı, yatak devir hızı, ortalama kalış süresi, hastane yatak sayısı, hekim sayısı, hemşire-ebe sayısı ve kişi başı hekime müracaat oranıdır. Seçilen 7 değişken farklı ölçüm oranlarına sahip olduğundan standartlaştırılmış Z değerleri alınmıştır. Analizlerde SPSS for Windows 22 ve EMS paket programlar kullanılmıştır. 2020 yılında en uzak konumlandırılan bölge olmalarına rağmen İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri sağlık hizmeti performansı etkin olan bölgeler arasında yer almıştır. 2021 yılında en uzak konumlandırılan istatistik bölgeleri değişmemiştir. Çok boyutlu ölçekleme analizine göre birbirine benzeyen Akdeniz bölgesi sağlık hizmeti performansı etkin, Ege bölgesinin ise etkin olmadığı belirlenmiştir. Bu araştırmanın pandemi döneminde sağlık kurumlarının istatistik bölgelerinin konumlandırılması ve sağlık hizmeti performans etkinliklerini değerlendirmesi yönü ile alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, sağlık hizmeti, performans.

EVALUATION OF THE PERFORMANCE OF HEALTHCARE DURING THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic, declared a global epidemic by the World Health Organization on March 11, 2020, profoundly impacted health services worldwide. This crisis highlighted the significance of healthcare service provision and necessitated a shift in the priorities of health service managers. Evaluating health service performance during the pandemic is crucial for gaining insights into decision-making processes in crisis situations. This study aims to assess the performance of health services at a statistical regional level throughout the pandemic, specifically during 2020 and 2021. The study employed multidimensional scaling analysis to determine the positioning of statistical regions in terms of health service performance. Data envelopment analysis was used to evaluate the health service performance activities of these regions, with data sourced from health statistics news bulletins. Key variables in this study included bed occupancy rate, bed turnover rate, average length of stay, number of hospital beds, physician count, number of nurses-midwives, and per capita physician consultation rate. To account for varying measurement scales, standardized Z values of these seven variables were utilized. The analysis, conducted using SPSS for Windows 22 and EMS package programs, revealed that despite its distance, Istanbul and the Northeast Anatolia regions demonstrated effective health service performance in 2020. The positioning of the farthest-located statistical regions remained consistent in 2021. Notably, the Mediterranean region was found to have effective health service performance, whereas the Aegean region was less effective, as per the multidimensional scaling analysis. This research is expected to contribute to the literature by providing insights into the positioning of statistical regions of health institutions and the evaluation of their health service performance during the pandemic. Such analysis is essential for understanding regional disparities in healthcare provision and for guiding future health service management strategies in crisis times.

Keywords: Covid-19, healthcare services, performance.

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Gümüşhane, asl_kse@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8044-6592>

GİRİŞ

2019 yılı sonu itibari ile dünyayı etkilemeye başlayan ve 2020 yılında pandemi ilanına neden olan sağlık krizi olarak tanımlayacağız Covid-19 salgını ile uzun süredir mücadele edilmektedir. Pandemi ile birlikte ülkelerin salgınla mücadelelerinin sağlık ve diğer ilişkili sistemlerde hayatı devam ettirme odaklı olduğu söylenebilir (Üstün ve Özçiftçi, 2020, s.150). Küresel ölçekte DSÖ, UNESCO ve UNICEF gibi kuruluşlar merkezi ve yerel ölçekte ise Sağlık Bakanlığı ve ilgili kuruluşlar, yerel yönetimler, sağlık hizmeti üreten kurumlar, araştırma merkezleri pandemi sürecinde iş birliği sağlamış ve önemli roller üstlenmiştir (Koçak Tufan ve Kayaaslan, 2020, s. 500). Covid-19 salgının küresel ölçekte ürettiği en önemli sonuç küresel iş birliği ve dayanışma olmadan küresel krizin yönetilmesinde ulusal düzeyde alınacak çözümlerin imkânsız olduğudur (Coveri vd., 2020, s.470).

Dünya’da Mayıs 2020 yılı itibari ile başlayan kontrollü sosyal hayata geçiş Türkiye’de 01 Haziran 2020 tarihi ile gerçekleşmiştir. Covid-19 toplumsal hayatın her alanını etkilemiş olup temel hizmet alanı dışındaki hemen hemen tüm süreçleri durma noktasına getirmiştir (Soylu, 2020, s.70). Dolayısıyla yaşanan bu süreç ekonomik ve sosyal alanlarda yapısal değişimlerin öncüsü olmuştur (Şeker vd., 2020). Covid-19 ile mücadele, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin sağlık hizmetlerine erişim ve sağlık sistemlerinin performanslarına etkisi hakkında değerlendirmeler yapılmasını sağlamıştır (Singer, 2020, s.370). Böylece sağlık sistemlerinin pandemi döneminde sağlık ihtiyaçlarına cevabı başarı performansları olarak görülmüştür (Sel, 2021, s.190). Pandemi döneminde sağlık hizmetlerine erişim problemleri sağlık ihtiyaçlarının ertelenmesine neden olmuştur. Sağlık hizmetlerine erişimin ekonomik boyutunu değerlendiren bir çalışmada düşük gelirli ülkelerdeki bireylerin sağlık ihtiyaçlarını erteledikleri saptanmıştır (Arnault vd., 2021, s.820). Avrupa’da Covid-19’a bağlı ölümlerin yarısı 80 yaş ve üstü kişilerde meydana gelmiştir (Verity vd., 2020, s.670). Yaşlı nüfus ve diğer dezavantajlı gruplardan biri olan engelli bireylerin de salgın döneminde engel düzeylerine göre sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşadıkları belirlenmiştir (Akobirshoeu vd., 2022, s.1510).

Uluslararası literatürde yapılan araştırmalarda pandemi ile mücadelede sağlık insan gücü, sağlık kurumlarının yatak ve cihaz kapasitesi gibi kaynakları verimli kullanımının sağlık hizmeti performansını olumlu etkilediği belirlenmiştir (Kandel vd., 2020, s.1050; Legido-Quigley vd., 2020, s.850; Raofi vd., 2020, s.230; Wang ve Tang, 2020, s.460). Ulusal literatürde pandemi döneminde sağlık sistemi performansının değerlendirildiği kısıtlı sayıda araştırma vardır. Bu araştırmalardan yalnızca biri Covid-19 salgını öncesi ve sonrasına göre yönelik analizleri kapsamaktadır. Araştırma kapsamında yer alan 10 devlet üniversite hastanesinin yarısı salgın sonrasında verimsiz olarak değerlendirilmiştir (Çiftçi Aytekin, 2022, s.160).

Bu çalışma kapsamında pandemi döneminde sağlık hizmet sunumunun istatistik bölge düzeyinde çok boyutlu ölçek analizi ile konumlandırılması ve veri zarflama analizi ile istatistik bölgelerin sağlık hizmeti performans etkinlikleri değerlendirilmiştir. 2020 ve 2021 yılları sağlık istatistikleri haber bültenlerinden (ilgili tarih aralığında yalnızca 2020 yılına ait sağlık istatistik yıllığı yayımlandığından) ulaşılan hastane yatak sayısı, hekim sayısı, hemşire ve ebe sayısı, kişi başı müracaat oranı, ortalama kalış süresi, yatak doluluk oranı, yatak devir hızı değişkenleri kapsamında tedavi hizmeti üreten kurumların sağlık hizmeti performans değerlendirilmesi yapılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Türk Sağlık Sisteminde Covid-19 Pandemi Süreci

Covid-19 salgını dünyada sağlık ve ekonomik sistemler üzerinde yıkıcı sonuçlar yaratmıştır (Tekin, 2020, s.340). Türkiye’de 11 Mart 2020 tarihi itibariyle tespit edilen ilk vaka ve 17 Mart 2020 tarihinde yaşanan ilk hasta kaybı ile virüs yayılımını önlemeye yönelik tedbirler alınmaya başlanmıştır. 01.06.2020 tarihinden itibaren normal hayata geçiş süreci başlamıştır. Normal hayata geçiş süreci aynı zamanda vaka sayılarının artışına da neden olmuştur. Pandemi kararların toplum ölçütünde uygulanma sürecinde kontrol sağlanamadığı için hedeflenen başarıya ulaşamamıştır (Özlü ve Öztaş, 2020, s.470). Türkiye’de pandemi döneminde toplumun sağlığını korumaya yönelik birçok düzenleme yapılmıştır. 81 ilde Covid-19 salgını ile birlikte hissedilen stresi azaltmak amacıyla Psikososyal

Destek Hattı kurulmuştur. Hastalıktan en çok etkilenen 65 yaş üstü, 20 yaş altı, kronik hastalığı olan ve bağışıklık sistemi zayıf olan kişilerin sokağa çıkması kısıtlanmıştır. Zorunlu yapılan seyahatlere bağlı olarak uygulanan sosyal izolasyon hakkında iletişim kanalları ile toplumun farkındalık düzeyinin artışı hedeflenmiştir (Bakir, 2020, s.430). Hayat Eve Sığar (HES) mobil uygulamasındaki riskli alan özelliği ile izolasyonda olması gereken kişilerin belirlenmesi ve takibi ile hastalığın yayılması engellenmeye çalışılmıştır.

Sağlık Bakanlığı tarafından sağlık çalışanlarının hastalıktan korunma sürecinde alınması gereken önlemleri kapsayan bir rehber hazırlanmıştır. Hazırlanan bu rehberde sağlık çalışanlarının eğitimi, acil servislerde hasta sınıflandırılması ve izole edilmesi, sağlık çalışanlarına koruyucu ekipman temini, maske kullanımının sağlanması gibi önlemler yer almıştır (Taşdoğan, 2020). 24 Mart 2020 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararı ile yerel yönetimler tarafından sunulan ulaşım ve konaklama hizmetlerinden sağlık çalışanlarının ücretsiz yararlanması sağlanmıştır. Sağlık çalışanlarının motivasyonunu sağlamak amacıyla ücret iyileştirmeleri planlanmış ve salgın sürecinde görev yapan sağlık çalışanlarına ek performans ödemesi yapılmasına karar verilmiştir. Araştırmalarda sağlık çalışanlarına yönelik getirilen ek ödemenin çalışanların iş performansını ve motivasyonlarında artış sağladığı belirtilmektedir (Arık ve Aydoğdu, 2021, s.240; Çağatay ve Kızılkaya, 2022, s.750).

Türk sağlık sisteminin pandemide sağlık insan gücü ile hastane yatak ve yoğun bakım kapasitesini artırma çabaları sürecin yönetilebilmesini desteklemiştir. Hastanelerin tümü pandemi hastanesi olarak ilan edilmiştir (TÜBA COVID-19 Küresel Salgın Değerlendirme Raporu, 2020). Sağlık insan gücü kapasitesini artırmak için bu süreçte 32 bin sağlık personeli alımı yapılmıştır. Sağlık ve yardımcı sağlık hizmetleri sınıfına dahil kadrolarda istifa sonrası açıktan atama kurası planlanmıştır. Hastane yatak sayısı 2020 yılında 251.182, 2021 yılında ise 254.497'dir (Sağlık İstatistikleri Haber Bülteni, 2020; Sağlık İstatistikleri Haber Bülteni 2021). 2020 yılında açılan şehir hastaneleri ile yatak kapasitesinin artışının etkisi ile sağlık üretimi ihtiyacını cevaplandırmıştır (Köse, 2020, s.26). Zorunlu üretime devam eden salgının merkezindeki en önemli iş gücü kaynağı sağlık çalışanlarıdır. Araştırmalarda sağlık çalışanlarının Covid-19 salgını sonrasında salgın öncesindeki döneme göre iş güvencesizliği algularına bağlı olarak işten ayrılma niyetlerinin artışı, gündüz-gece dönüşümlü olarak çalışanların daha fazla tükenmişlik yaşadığı belirlenmiştir (Aksu, 2021, s.760). Pandemi yöneticilerin sağlık çalışanlarını değerlendirdiği nitel bir araştırmada ise yöneticilerin tamamı bu dönemde çalışanlarının iş tatminlerinin azaldığını belirtmişlerdir (Savaş, 2022, s.200). Tokat örneğinde yapılan bir araştırmada ise sağlık çalışanlarının Covid-19 kaynaklı korku düzeylerinin örgütsel bağlılık düzeylerini etkileyerek iş performanslarını azalttığı belirlenmiştir (Ersan ve Süslü, 2022, s.250). İstanbul ilinde yapılan bir araştırmada pandemi döneminde kamu ve özel sektördeki sağlık çalışanlarının sektör yapısının farklılığından kaynaklı problemler yaşadıkları belirtilmiştir (Bozkurt Demirsoy, 2021, s. 380). Bu dönemde Özel sektördeki sağlık çalışanlarının iş güvencesi kaygılarını azaltmaya yönelik düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur (Sobacı, 2022, s.280).

Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi

Çok boyutlu ölçekleme analizi n tane nesne arasındaki uzaklık değerini kullanarak bu nesnelerin çok boyutlu uzaydaki konumlarını ortaya koymayı amaçlar. Çok boyutlu ölçekleme analizi ile birimler arasındaki uzaklık ölçüleri kümesindeki yapının bulunması amaçlanır. Genellikle 2 ve 3 boyutlu kavramsal uzayda, noktalar arasındaki uzaklıkları benzetmeklere karşı gelecek şekilde gözlemlere belirli yerler vermek şeklinde yapılır. Çok boyutlu ölçeklendirmede verilerin hangi ölçek tipine göre ölçümlendiğinin belirlenmesi önemlidir. Verilerin türüne göre uzaklık matrisinin ölçümleme tekniği seçilir. Veriler eşit araklı veya oranlı ölçek düzeylerine göre ölçülmüşlerse öklid uzaklığı, karesel öklid uzaklığı, minkowski uzaklığı, veriler sınıflayıcı ve sıralayıcı ölçek düzeylerine göre ölçülmüşlerse ki kare kullanılır (Gürsakal, 2019). Sağlık hizmetlerinde çok boyutlu ölçekleme analizinden yararlandığı araştırmalardan bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

2000-2009 yılları arasında Tayvan'da sağlık kaynaklarının dağılımını incelemek için çok boyutlu ölçekleme analizinin kullanıldığı araştırmada bazı bölgelerdeki şehirlerin konumlarına göre sağlık kaynaklarının dağılımının dengesiz olduğu belirlenmiştir (Shen, 2017: 50). OECD üyesi 17 ülkenin 2011 yılı sağlık harcama verileri, bazı sağlık göstergeleri ve hasta memnuniyetinin çok boyutlu

ölçekleme ile ülkelerin her üç gösterge açısından da farklı konumlara sahip olduğu belirlenmiştir (Görgülü, 2018, s.1425). 34 OECD ülkesinin benzerlik ve farklılıklarının değerlendirildiği çok boyutlu ölçeklendirme analizinde Türkiye, Şili, Macaristan, Meksika ve Slovakya'nın benzer ülkeler oldukları belirlenmiştir (Boz vd., 2018, s.180). Türkiye'nin sağlık göstergeleri açısından Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle karşılaştırıldığında 2010 yılı sağlık göstergelerinin çok boyutlu ölçekleme analizi ile değerlendirildiği araştırmada Türkiye düşük gelir grubunda yer almıştır (Girginer, 2013, s.130). Türkiye'nin sağlık göstergeleri açısından Avrupa Birliği ülkelerine göre konumunun değerlendirildiği farklı bir araştırmada ise çok boyutlu ölçekleme bulgularına göre sağlık göstergeleri açısından Türkiye, Avrupa Birliği üye ülkelerinden Slovakya'ya yakın bir konumda olduğu belirlenmiştir (Alkaya, 2022, s.30). 2015 yılı sağlık göstergeleri ile yapılan çok boyutlu analiz yöntemine göre Türkiye Meksika, Estonya, Kore, Letonya, Polonya ile sağlık göstergeleri açısından benzer olduğu ve gelişmekte olan ülkeler grubunda yer almıştır (Çevik ve Yüksel, 2021, s.240). 2013 yılına ait 11 sağlık göstergesi açısından OECD ülkelerinin benzerlik ve farklılıklarının değerlendirildiği çok boyutlu ölçekleme analizinde Türkiye sağlık harcamalarındaki yıllık büyüme oranı açısından diğer ülkelerden farklılaşmaktadır (Boz vd., 2016, s.160). Sağlık hizmetlerinin durumu ve halk sağlığı sistemi harcamalarına değişkenlere göre Türkiye gelişmekte olan ülkeler grubunda yer almıştır (Pacáková ve Papoušková, 2016, s. 390).

Veri Zarflama Analizi

Veri Zarflama Analizi (VZA) sağlık hizmeti performans değerlendirmelerinde kullanılan bir yöntemdir (Kohl vd., 2019, s.250). Birden fazla girdi ve çıktılı üretim sürecinde karar alma birimlerindeki düşük performansa neden olan faktörlerin belirlenmesinde kullanılan bir yaklaşımdır. (Temür ve Bakırcı, 2008, s.25). Veri zarflama analizinde homojen oldukları kabul edilen karar birimleri arasında en az girdi ve en fazla çıktı ile karar birimlerinin etkinlik düzeyi belirlenir. En iyi gözlem etkinlik sınırı olarak kabul edildikten sonra, diğer gözlemler bu etkin gözleme göre değerlendirilir. Etkinlik skoru 1'e eşit olan karar birimleri "etkin" 1'den farklı olan karar birimleri de "etkinsiz" olarak değerlendirilir (Sezen ve Gök, 2009, s.390). Veri zarflama analizinde kullanılan modeller girdiye ve çıktıya yöneliktir. Karar vericinin girdiler üzerinde kontrolü varsa girdiye yönelik, yok ise çıktıya yönelik modeller tercih edilir (Gülsevin ve Türkan, 2012, s.5). Literatürde sağlık hizmeti performansının etkinliğinin değerlendirildiği araştırmalarda veri zarflama analizi sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir. Tedavi hizmeti sunan hastanelerin değerlendirildiği araştırmalarda ise genellikle girdi değişkeni olarak sağlık insan gücü ve yatak sayısı, çıktı değişkenleri olarak ameliyat sayısı, hasta sayısı, yatış süresi seçilmiştir (Doğan ve Gencan, 2014, s.110; Taşkaya, 2020, s.250). İstatistik bölgelerin sağlık hizmeti performansının değerlendirildiği araştırmalarda ise hastanelerin uzman hekim, pratisyen hekim, ebe ve hemşire sayıları girdi değişkenleri, hastane yatak sayısı, ameliyat sayısı, yatan hasta sayısı ise çıktı değişkenleri olarak seçilmiştir (Öksüzkaya, 2017, s.290; Durur vd., 2022, s. 170.; Rezaee ve Karimdadi, 2015, s.10). Girdi değişkeni olarak toplam yatak, hekim ve hemşire sayıları ile çıktı olarak toplam hastaneye başvuru, yatan hasta ve ameliyat sayıları değişkenleri kullanılmıştır. 59 eğitim ve araştırma hastanesi örnekleminde 2017 yılındaki seçilen sağlık değişkenlerine göre hastanelerin %37'sinin verimli olduğu belirlenmiştir (Taşkaya, 2020, s.250). 2016 yılı verilerine göre 608 kamu, üniversite ve özel hastanenin yatak sayısı, uzman ve pratisyen doktor sayısı, taburcu olan hasta sayısı, ameliyat sayısı, doğum sayısı, yatak işgal oranı, ortalama kalış günü, yatak devir hızı değişkenleri ile hastane verimliliklerinin VZA yöntemiyle değerlendirildiği araştırmada ise hastaneler mülkiyet yapısına göre farklı sağlık hizmeti performansına sahiptir (Sezen ve Gök, 2009, s.400). 35 kamu üniversitesi hastanesinin karar verme birimi olarak kullanıldığı araştırmada ise girdi yönelimli ölçeğe göre sabit getiri modelinde 9 adet üniversite hastanesinin sağlık hizmeti performansının etkin olduğu belirlenmiştir. Üniversite hastanelerinin performansının etkin olmama nedenlerinden biri ameliyat sayılarının az olmasıdır (Güler vd., 2022, s.100). İran'da 31 ilde bulunan 288 hastanenin sağlık hizmeti performansında hastanelerin coğrafi lokasyonun etkili olduğu belirlenmiştir (Rezaee ve Karimdadi, 2015, s.6). Türkiye'de istatistik bölgelerin performanslarının değerlendirildiği bir araştırmada yatak sayısının, hekim sayısının, hemşire ve ebe sayısının azaltılarak istatistik bölgelerde hedeflenen performansa ulaşılabileceği belirlenmiştir (Durur vd., 2022, s.180). 2013 yılı verilerine göre istatistik bölgelerin sağlık hizmeti performanslarının değerlendirildiği diğer bir araştırmada ise girdiler; uzman hekim, pratisyen hekim, ebe ve hemşire sayıları ile yatak sayıları, ameliyat sayısı ve yatan hasta sayısı ise çıktı olarak

kullanılmıştır. Akdeniz, Batı Anadolu, Ege, Güneydoğu Anadolu, İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerin sağlık hizmeti performansı etkin olarak bulunmuştur. Batı Karadeniz, Batı Marmara, Doğu Marmara, Ortadoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgelerindeki Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerin sağlık hizmeti performansının etkin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Öksüzkaya, 2017, s.290).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmanın amacı 2020-2021 yılları sağlık istatistik haber bültenlerinden ulaşılan 7 değişken ile istatistik bölgelerdeki tedavi hizmeti sunan sağlık kurumlarının sağlık hizmeti performansını değerlendirmektir. Bu amaç çerçevesinde araştırmada çok boyutlu ölçekleme analizi ve veri zarflama analizinden yararlanılmıştır. İstatistik bölgelerin çok boyutlu ölçekleme analizi ile konumlarının belirlenmesi ve veri zarflama analizi ile bölgelerin sağlık hizmeti performansının etkinliklerinin değerlendirilmesi bu araştırmanın özgünlüğüdür.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada kullanılan veriler Sağlık Bakanlığı istatistik haber bültenlerinden alınmıştır (Sağlık İstatistikleri Haber Bülteni, 2020; Sağlık İstatistikleri Haber Bülteni 2021). İstatistik bölgelerdeki tedavi hizmeti üreten sağlık kurumlarının 2020-2021 yıllarındaki sağlık hizmeti performans etkinlikleri seçilen 7 değişkene göre değerlendirilmiştir. Bu değişkenler hastanelerin kapasite boyutunda hastane yatak sayısı (HYS), hekim sayısı (HS), hemşire ve ebe sayısı (HES), sağlık hizmeti talep boyutu kişi başı hekime müracaat oranı (HM), sağlık hizmeti üretim boyutu ortalama kalış süresi (OKS), yatak doluluk oranı (YDO), yatak devir hızı (YDH) olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çok boyutlu ölçekleme analizinde veriler eşit araklı ve oranlı ölçek türünde olduklarından öklit uzaklığından yararlanılmıştır. Çok boyutlu ölçekleme analizi, 7 değişkene göre 12 bölge arasındaki uzaklıklara dayalı olarak 2 ve 3 boyutlu olarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçların, mevcut veri setini yeterli ölçüde yansıtmayı yansıtmadığını gösteren stress değerleri incelenmiştir. 2020-2021 yıllarındaki 2 boyutlu analiz sonuçlarında stress istatistiği ve R^2 değerleri 3 boyutlu analiz sonuçlarından daha yüksek olduğu için istatistik bölgelerin 2 boyutlu konumlandırılmaları yorumlanmıştır. Buna göre; $S \geq 0.20$ zayıf uyum, $S = 0.10$ orta uyum, $S = 0.05$ iyi uyum, $S = 0.00$ ise tam uyum olarak değerlendirilir (Özdamar, 1999). 2 boyutlu konumlandırmanın 2020 yılında stress değeri 0,0000, $R^2 = 1,00000$ olup model verileri %100 oranında açıklamaktadır. 2021 yılında ise stress değeri ise 0.1280, $R^2 = 0,95386$ olup bu değer 2 boyutlu model verilerini %95,386 oranında açıklamaktadır. Stress değeri konfigürasyon uzaklıkları ile tahmini uzaklıklar arasında “çok iyi” düzeyde bir uyum bulunduğunu göstermektedir. Veri zarflama analizinde akademik kullanım amaçlı EMS paket programından yararlanılmıştır. Değerlendirme sonuçlarında sağlık hizmeti performansı %100 olan istatistik bölgeler sağlık hizmeti performansı etkin, %100'den küçük olan istatistik bölgeler ise sağlık hizmeti performansı etkinsiz olarak değerlendirilmiştir. Veri zarflama analizinde önemli kriterlerden biri de karar verme birim sayısının belirlenmesidir. Bu çalışmada 2020-2021 yıllarındaki istatistik bölgelerdeki tedavi sağlık hizmeti sunan sağlık kurumlarının performansını değerlendirmek hedeflendiğinden Türkiye'de yer alan 12 istatistik bölge karar verme birimi olarak belirlenmiştir. Bu bölgeler Akdeniz, Batı Karadeniz, Batı Anadolu, Batı Marmara, Doğu Karadeniz, Doğu Marmara, Ege, Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Orta Anadolu ve İstanbul'dur. Veri zarflama analizinde araştırmanın güvenilirliği açısından seçilen girdi sayısı (m) ve çıktı sayısı (p) ise en az (m+p+1) tane karar birimi gerekli bir kısıt olup bu yönü ile araştırma kısıtlılık taşımamaktadır. Hastane yönetiminin girdiler üzerinde denetimi olduğundan çalışmada girdileri minimize etmeyi amaçlayan, ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayanan girdi yönelimli ölçeğe göre sabit getiri modeli (CCR) kullanılmıştır. Bu modelin amacı belirli miktardaki çıktı düzeyine ulaşabilmek için gerekli olan en iyi girdi miktarını tespit etmektir (Temür ve Bakırcı, 2008, s.25). Tablo 1'de araştırma kapsamında kullanılan değişkenler yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Girdi Değişkenleri ve Kısaltmaları	Açıklama
Hastane Yatak Sayısı (HYS)	Hastanelerin kapasitesine göre hizmet ürettiği seviyedir
Hekim Sayısı (HS) (Uzman ve Pratisyen Hekim toplamı)	Tedavi hizmeti sunan sağlık kurumlarındaki hekim sayısıdır.
Hemşire ve Ebe Sayısı (HES)	Tedavi hizmeti sunan sağlık kurumlarındaki hekim ve hemşire sayısıdır.
Çıktı Değişkenleri	Açıklama
Kişi Başı Hekime Müracaat Oranı (HM)	Tedavi hizmeti sunan sağlık kurumlarına yapılan 2020-2021 yılları arasındaki başvuruların toplam hekim sayısına oranıdır
Ortalama Kalış Süresi (OKS)	Bir hastanın hastanede kaldığı ortalama gün sayısıdır
Yatak Doluluk Oranı (YDO)	Hastanelerin kapasitesine göre hizmet ürettiği seviyedir
Yatak Devir Hızı (YDH)	Bir yatağın yılda kaç hasta tarafından kullanıldığını gösterir

Türkiye’de sağlık istatistiklerinin değerlendirilmesinde kullanılan istatistiki bölge birimleri sınıflaması ve kapsadığı iller Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması

İstatistiki Bölge Birimleri	Kapsadığı İller
Akdeniz	Antalya, Adana, Burdur, Hatay, Kahramanmaraş, Isparta, Osmaniye, Mersin
Batı Anadolu	Ankara, Konya, Karaman
Batı Karadeniz	Amasya, Bartın, Çankırı, Çorum, Karabük, Kastamonu, Samsun, Sinop, Tokat, Zonguldak
Batı Marmara	Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
Doğu Karadeniz	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize, Ordu, Trabzon
Doğu Marmara	Bilecik, Bolu, Bursa, Düzce, Eskişehir, Kocaeli, Sakarya, Yalova
Ege	Aydın, Afyonkarahisar, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla, Kütahya, Uşak
Güneydoğu Anadolu	Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Mardin
İstanbul	İstanbul
Kuzeydoğu Anadolu	Ağrı, Ardahan, Bayburt, Erzurum, Erzincan, Kars, Iğdır
Ortadoğu Anadolu	Bingöl, Bitlis, Elazığ, Hakkari, Malatya, Muş, Tunceli, Van
Orta Anadolu	Aksaray, Kayseri, Kırşehir, Kırıkkale, Niğde, Nevşehir, Sivas, Yozgat

BULGULAR

Tablo 3’de 2020-2021 yıllarında araştırmada kullanılan değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır.

Tablo 3. Tanımlayıcı istatistikler

YIL	Ortalama ve Standart Sapma	HYS	HS	HES	HM	OKS	YDO	YDH
2020	Ortalama	20931,83	195,83	356,75	7,13	4,55	52,12	42,1
	Standart Sapma	11768,89	40,88	39,8	0,65	0,35	3,09	4,38
2021	Ortalama	21208,08	205,83	370,85	8	4,37	54,7	46
	Standart Sapma	11870,62	44,97	38,47	0,52	0,37	3,32	4,69

2020 yılında hastane yatak sayısı ortalama ve standart sapması $\bar{X}=20931,83 (\pm 117,6)$, kişi başı hekime müracaat oranı $\bar{X}=7,13(\pm 0,65)$, ortalama kalış süresi $\bar{X}=4,55(\pm 0,35)$, yatak doluluk oranı $\bar{X}=52,12 (\pm 3,09)$, yatak devir hızı $\bar{X}=42,1 (\pm 4,38)$, hekim sayısı $\bar{X}=195,83 (\pm 40,88)$, hemşire ve ebe sayısı $\bar{X}=356,75 (\pm 39,8)$ 'dir. 2021 yılında hastane yatak sayısı ortalama ve standart sapması $\bar{X}=21208,08 (\pm 11870,62)$, kişi başı hekime müracaat oranı $\bar{X}=8 (\pm 0,52)$, ortalama kalış süresi $\bar{X}=4,37 (\pm 0,37)$, yatak doluluk oranı $\bar{X}=54,7(\pm 3,32)$, yatak devir hızı $\bar{X}=46(\pm 4,69)$, hekim sayısı $\bar{X}=205,83 (\pm 44,97)$, hemşire ve ebe sayısı $\bar{X}=370,85 (\pm 38,47)$ 'dir.

Tablo 4. 2020 yılı değişkenlerin spearman korelasyon değerleri

Değişken		HYS	HM	OKS	YDO	YDH	HS	HES
HYS	r	1,000	0,211	0,123	0,522	0,126	,595*	-,580*
	p		0,511	0,703	0,082	0,697	0,041	0,048
HM	r	0,211	1,000	-0,072	0,148	0,127	0,342	-0,053
	p	0,511		0,823	0,646	0,695	0,277	0,871
OKS	r	0,123	-0,072	1,000	0,146	-,830**	0,386	0,376
	p	0,703	0,823		0,650	0,001	0,216	0,228
YDO	r	0,522	0,148	0,146	1,000	0,350	0,032	-0,420
	p	0,082	0,646	0,650		0,264	0,922	0,174
YDH	r	0,126	0,127	-,830**	0,350	1,000	-0,322	-0,566
	p	0,697	0,695	0,001	0,264		0,307	0,055
HS	r	,595*	0,342	0,386	0,032	-0,322	1,000	0,182
	p	0,041	0,277	0,216	0,922	0,307		0,571
HES	r	-,580*	-0,053	0,376	-0,420	-0,566	0,182	1,000
	p	0,048	0,871	0,228	0,174	0,055	0,571	

(**) $p < 0.01$, (*) $p < 0.05$ (r) korelasyon katsayısı, (p) anlamlılık düzeyidir

Tablo 4'te araştırmada kullanılan değişkenlerin 2020 yılı spearman korelasyon değerleri yer almaktadır. Hastane yatak sayısı ile hekim sayısı arasında pozitif korelasyon olmakla beraber ($r=0,595$) $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı ilişki belirlenmiştir. Hastane yatak sayısı ile hemşire ve ebe sayısı değişkenleri arasında ($r=-0,580$) negatif korelasyon ve $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı ilişki belirlenmiştir. Yatak devir hızı ile ortalama kalış süresi arasında ise ($r=-0,830$) negatif korelasyon olup $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı ilişki belirlenmiştir.

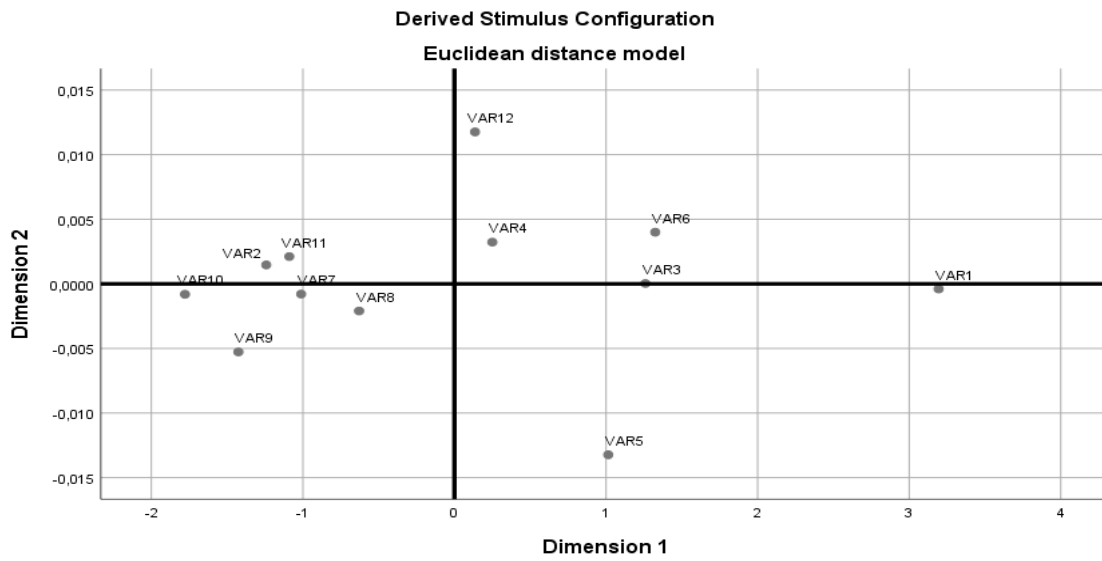
Tablo 5. 2021 yılı değişkenlerin spearman korelasyon değerleri

Değişken		HYS	HM	OKS	YDO	YDH	HS	HES
HYS	r	1,000	-0,035	0,288	,666*	0,224	0,567	-0,494
	p		0,914	0,364	0,018	0,484	0,054	0,103
HM	r	-0,035	1,000	-0,083	-0,174	-0,063	0,268	0,241
	p	0,914		0,798	0,588	0,845	0,400	0,450
OKS	r	0,288	-0,083	1,000	0,218	-,749**	0,426	0,296
	p	0,364	0,798		0,495	0,005	0,167	0,351
YDO	r	,666*	-0,174	0,218	1,000	0,364	0,161	-0,407

	p	0,018	0,588	0,495		0,244	0,616	0,189
YDH	r	0,224	-0,063	-,749**	0,364	1,000	-0,123	-,669*
	p	0,484	0,845	0,005	0,244		0,704	0,017
HS	r	0,567	0,268	0,426	0,161	-0,123	1,000	0,154
	p	0,054	0,400	0,167	0,616	0,704		0,632
HES	r	-0,494	0,241	0,296	-0,407	-,669*	0,154	1,000
	p	0,103	0,450	0,351	0,189	0,017	0,632	

(**) p<0.01, (*) p<0.05 (r) korelasyon katsayısı, (p) anlamlılık düzeyidir

Tablo 5’te araştırmada kullanılan değişkenlerin 2021 yılı spearman korelasyon değerleri yer almaktadır. Hastane yatak sayısı ile yatak doluluk oranı arasında pozitif korelasyon olmakla beraber (r=0,666) p<0.05 düzeyinde anlamlı ilişki belirlenmiştir. Ortalama kalış süresi ile yatak devir hızı arasında (r=-0,749) negatif korelasyon ve p<0.01 düzeyinde anlamlı ilişki belirlenmiştir. Yatak devir hızı ile hemşire ve ebe sayısı değişkenleri arasında ise (r=-0,669) negatif korelasyon olup p<0.05 düzeyinde anlamlı ilişki belirlenmiştir.

Grafik 1. 2020 yılı 2 boyutlu konumlandırma öklid uzaklık modeli

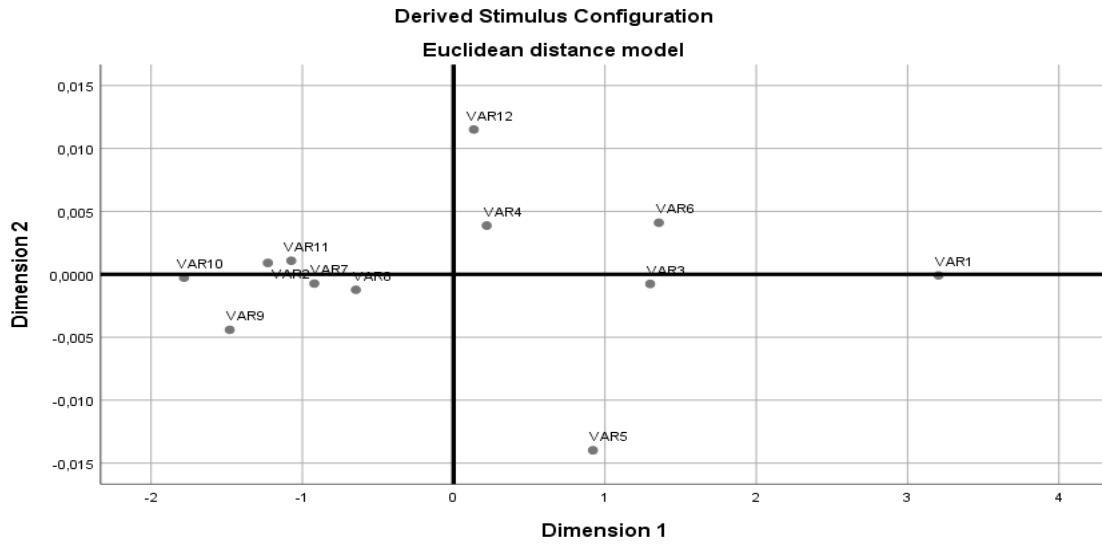
Grafik 1’de istatistik bölgelerin 2020 yılı 2 boyutlu konumlandırma öklid uzaklık modeli yer almaktadır. 2020 yılında 2 boyutlu konumlandırmanın $R^2 = 1,000$, stress= 0,000 yani veri uzaklıkları ile gösterim uzaklıkları arasında tam bir uyum vardır. Tablo 5’de 2020 yılı istatistik bölgelerin 2 boyutlu koordinat değerleri yer almaktadır. Çok boyutlu ölçekleme analizinde koordinatların pozitif veya negatif yüklü olmasının yanı sıra büyüklükleri yardımıyla da birbirlerine göre konumları hakkında yorumlar yapılabilir.

Tablo 6. 2020 yılı istatistik bölgelerin 2 boyutlu konumlandırma koordinat değerleri

İstatistik Bölge	1.boyut	2.boyut
İstanbul	3,1942	-0,0004
Batı Marmara	-1,2419	0,0015
Ege	1,2595	0,0000
Doğu Marmara	0,2494	0,0032
Batı Anadolu	1,0146	-0,132
Akdeniz	1,3242	0,0040
Orta Anadolu	-1,0119	-0,0008
Batı Karadeniz	-0,6294	-0,0021
Doğu Karadeniz	-1,4259	-0,0053

Kuzeydoğu Anadolu	-1,7784	-0,0008
Ortadoğu Anadolu	-1,0901	0,0021
Güneydoğu Anadolu	0,1357	0,0118

İstatistiki bölgelerin değişkenlere göre belirlenen ve iki boyutlu geometrik gösterime esas olan koordinat değerleri Tablo 6’da gösterilmiştir. 1.boyutta 1’in üzerinde pozitif değerlere sahip İstanbul, Ege, Batı Anadolu ve Akdeniz bölgeleri 1.boyutta en önemli ayrıştırıcılar olduğu söylenebilir. 1. Boyutta 1’in üzerinde negatif değerlere sahip Batı Marmara, Orta Anadolu, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinin birincil derecede önemli olmadığını söylemek mümkündür. En az benzer bölgeler ise İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleridir. 1.boyutta İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri birbirine en uzak bölgelerdir. 2.boyutta ise Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri en uzak bölgelerdir.

Grafik 2. 2021 yılı 2 boyutlu konumlandırma öklid uzaklık modeli

Grafik 1’de istatistik bölgelerin 2 boyutlu konumlandırma öklid uzaklık modeli yer almaktadır. 2021 yılında 2 boyutlu konumlandırmanın $R^2 = 0,95386$, $stress = 0,1280$ olup veri uzaklıkları ile gösterim uzaklıkları arasında bir uyum vardır. Tablo 7’de 2021 yılı istatistik bölgelerin 2 boyutlu koordinat değerleri yer almaktadır.

Tablo 7. 2021 yılı istatistik bölgelerin 2 boyutlu konumlandırma koordinat değerleri

İstatistik Bölge	1.boyut	2.boyut
İstanbul	3,2044	-0,0001
Batı Marmara	-1,2284	0,0009
Ege	1,2987	-0,0008
Doğu Marmara	0,2182	0,0039
Batı Anadolu	0,9206	-0,0140
Akdeniz	1,3562	0,0041
Orta Anadolu	-0,9206	-0,0007
Batı Karadeniz	-0,6462	-0,0012
Doğu Karadeniz	-1,4801	-0,0044
Kuzeydoğu Anadolu	-1,7819	-0,0003
Ortadoğu Anadolu	-1,0735	0,0011
Güneydoğu Anadolu	0,1331	0,0115

1.boyutta 1'in üzerinde pozitif değerler İstanbul, Ege, Akdeniz bölgeleri olup Ege ve Akdeniz bölgeleri yakın fakat 1 bölgesi uzak konumdadır. 1'in üzerinde negatif değere sahip Batı Marmara, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu bölgeleri birinci derecede önemli değildir. En az benzerlik gösteren bölgeler İstanbul, Kuzeydoğu Anadolu bölgeleridir. 2.boyutta 1'in üzerinde herhangi pozitif değere sahip bölge olmadığından ayrıştırıcı da bulunmamaktadır. 1. Boyutta İstanbul, Ege, Akdeniz bölgeleri arasında 7 değişken açısından benzerlik olduğu söylenebilir.

Tablo 8'de 2020 yılı istatistik bölgelerin sağlık hizmeti performansı girdi odaklı sabit ölçek skorları ve yapılması gereken iyileştirme oranları yer almaktadır. 2020 yılında ölçeğe göre sabit getiride sağlık hizmeti performansı etkin olan istatistik bölgeler İstanbul, Batı Marmara, Doğu Marmara, Akdeniz, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleridir. Sağlık hizmeti performansı etkin olmayan Ege, Batı Anadolu, Orta Anadolu, Doğu Karadeniz ve Ortadoğu Anadolu bölgeleridir. İstatistik bölgelerden İstanbul (1), Batı Marmara (3), Doğu Marmara (1), Akdeniz (1), Batı Karadeniz (2), Kuzeydoğu Anadolu (1) ve Güneydoğu Anadolu (3) kez referans olarak alınmıştır. Ege bölgesi %56 oranında Akdeniz ve %53 oranında Güneydoğu bölgelerini referans alarak iyileştirmelere gidirse sağlık hizmeti performansı etkin hale gelebilir. Batı Anadolu bölgesi %3 oranında İstanbul bölgesini referans alarak girdilerde iyileştirmelere giderek etkin hale gelebilir. Orta Anadolu bölgesi %41 oranında Batı Marmara bölgesini ve %27 oranında Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinin referans alarak iyileştirme yaparak etkin olabilir. Doğu Karadeniz bölgesi %48 oranında Batı Marmara ve %61 oranında Kuzeydoğu Anadolu bölgelerini referans alırsa sağlık hizmeti performansını etkin hale getirebilir. Ortadoğu Anadolu bölgesi %55 oranında Kuzeydoğu Anadolu bölgesini ve %31 oranında Güneydoğu Anadolu bölgelerini referans alarak etkin hale gelebilir. Sağlık hizmeti performansı etkin olmayan Batı Anadolu Bölgesi girdi değişkenleri hastane yatak sayısı %8 ve hemşire ile ebe sayısı %92 oranında etkinsizlik nedenleridir. Doğu Karadeniz bölgesinde girdi değişkenlerinde hastane yatak sayısını %60, hemşire ve ebe sayısını %40 oranında iyileştirme yapılarak bu bölgenin etkinliği sağlanabilir. Ortadoğu ve Orta Anadolu Bölgeleri'nde hastane yatak sayısı %9 oranında ve hekim sayısında %91 oranında iyileştirmelere gidilirse bu bölgelerde sağlık hizmeti performansı etkinliği sağlanabilir.

Tablo 8. 2020 yılı Girdi Odaklı Sabit Ölçek Skorları ve Yapılması Gereken İyileştirme Oranları

Karar Verme Birimi	Etkinlik Skoru	HYS{I}{V}	HS{I}{V}	HES{I}{V}	HM{O}{V}	OKS{O}{V}	YDO{O}{V}	YDH{O}{V}	Referanslar
İstanbul	%100,0	0	0	1	0	1	0	0	1
Batı Marmara	%100,0	0,15	0	0,85	1	0	0	0	3
Ege	%98,00	0	0	1	0,62	0,38	0	0	6 (0,56) 12 (0,53)
Doğu Marmara	%100,0	0,12	0	0,88	0,02	0,98	0	0	1
Batı Anadolu	%92,04	0,08	0	0,92	0	1	0	0	1 (0,03) 4 (1,09)
Akdeniz	%100	0	0	1	1	0	0	0	1
Orta Anadolu	%95,94	0,09	0,91	0	0,39	0,57	0	0,04	2 (0,41) 8 (0,19) 10 (0,27) 12 (0,14)
Batı Karadeniz	%100,0	0,09	0,91	0	0,38	0,62	0	0	2
Doğu Karadeniz	%98,28	0,6	0	0,4	1	0	0	0	2 (0,48) 10 (0,61)

Kuzeydoğu Anadolu	%100,0	1	0	0	0	1	0	0	3
Ortadoğu Anadolu	%97,35	0,09	0,91	0	0,37	0,59	0	0,04	2 (0,03) 8 (0,06) 10 (0,55) 12 (0,31)
Güneydoğu Anadolu	%100,0	0	1	0	0	0	0	1	3

Tablo 9’da 2021 yılı istatistik bölgelerin veri zarflama analizi girdi odaklı sabit ölçek skorları ve yapılması gereken iyileştirme oranları yer almaktadır. 2021 yılında ölçeğe göre sabit getiride sağlık hizmeti performansı etkin olan istatistik bölgeler İstanbul, Batı Marmara, Doğu Marmara, Akdeniz, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleridir. Etkin olmayan bölgeler arasında Ege, Batı Anadolu, Orta Anadolu, Akdeniz ve Ortadoğu Anadolu bölgeleri yer almaktadır. Karşılaştırma için etkin olan istatistik bölgelerden İstanbul (3), Batı Marmara (2), Doğu Marmara (3), Batı Karadeniz (2), Kuzeydoğu Anadolu (2) ve Güneydoğu Anadolu (4) kez referans olarak alınmıştır. Ege bölgesi %33 oranında Doğu Marmara bölgesini, Akdeniz bölgesi %22 oranında İstanbul bölgesini, Orta Anadolu bölgesi %53 oranında Batı Marmara bölgesini, Ortadoğu Anadolu bölgesi %60 oranında Kuzeydoğu Anadolu bölgelerini referans alarak iyileştirme yaparsa sağlık hizmeti performansı etkin olabilir. Sağlık hizmeti performansı etkin olmayan Batı Anadolu bölgesi hastane yatak sayısında %8 ve hemşire ile ebe sayısında %92 oranında etkinsizlik nedenleridir. Orta Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde %13 hastane yatak sayısı, %87 oranında hekim sayısında iyileştirmeler yapılabilirse bu bölgelerde sağlık hizmeti performans etkinliği sağlanabilir. Hemşire ve ebe sayısında Ege bölgesinde %95, Akdeniz bölgesinde ise %88 oranında iyileştirmeler ile bu bölgelerde etkinlik sağlanabilir.

Tablo 9. 2021 yılı Girdi Odaklı Sabit Ölçek Skorları ve Yapılması Gereken İyileştirme Oranları

Karar Verme Birimi	Etkinlik Skoru	HYS{I}{V}	HS{I}{V}	HES{I}{V}	HM{O}{V}	OKS{O}{V}	YDO{O}{V}	YDH{O}{V}	Referanslar
İstanbul	%100,0	0	0	1	0	1	0	0	3
Batı Marmara	%100,0	0,15	0	0,85	0,77	0,23	0	0	2
Ege	%92,86	0,05	0	0,95	0,52	0,48	0	0	1 (0,20) 4 (0,33) 12 (0,55)
Doğu Marmara	%100,0	0,12	0	0,88	0	0,83	0,17	0	3
Batı Anadolu	%89,52	0,08	0	0,92	0	1	0	0	1 (0,00) 4 (1,11)
Akdeniz	%97,26	0	0,12	0,88	0,43	0,57	0	0	1 (0,22) 4 (0,00) 12 (0,88)
Orta Anadolu	%94,84	0,13	0,87	0	0,48	0,39	0	0,12	2 (0,53) 8 (0,26) 10 (0,08) 12 (0,11)
Batı Karadeniz	%100,0	0	1	0	0,05	0,95	0	0	2
Doğu Karadeniz	%100,0	0,24	0	0,76	0,36	0	0	0,64	0
Kuzeydoğu Anadolu	%100,0	1	0	0	0	1	0	0	2
Ortadoğu Anadolu	%96,22	0,13	0,87	0	0,45	0,41	0	0,14	2 (0,03) 8 (0,06) 10 (0,60) 12 (0,30)
Güneydoğu Anadolu	%100,0	0	0,99	0,01	0	0	0	1	4

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

İstatistiki bölgelerdeki tedavi hizmeti üreten sağlık kurumlarının kapasitelerinden hastane yatak sayısında 2020 yılına göre 2021 yılında artış gerçekleşmiştir. Bu artışın yaşanmasında yatak sayısı

fazla olan şehir hastanelerinin açılması etkili olmuş olabilir. Sağlık hizmeti talebinin belirleyicilerinden biri olan kişi başı hekime müracaat 2020 yılına göre artmıştır. Pandeminin başlangıcında acil başvurular dışında, ameliyat ve poliklinik hizmet alanlarındaki zorunlu ertelemeler ve toplum düzeyinde hastalığa yakalanma riski nedeniyle hastaneye gitmekten vazgeçmesi bireylerin bazı sağlık ihtiyaçlarını ertelemesine neden olmuştur (Ünal, 2021, s.20).

2021 yılında sağlık insan gücü olarak hekim ve hemşire ile ebe sayıları ortalamalarında artış gerçekleşmiştir. Her ne kadar artış yaşanmış olsa da kişi başına düşen sağlık insan gücü oranında Türkiye, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ortalamasının altında yer almaktadır (OECD Health at a glance, 2021). Türkiye’de sağlık istatistiklerine göre bir doktor başına düşen nüfus 498,2 (OECD 341,3), bir hemşire başına düşen nüfus 431,2 (OECD 102)’dir. Bu verilere göre sağlık çalışanları OECD ülkelerindeki sağlık çalışanlarına göre daha fazla iş yükü ile çalışmak zorundadır. Ayrıca pandemi sürecindeki iş yükünün artışı da düşünüldüğünde sağlık çalışanlarının bu dönemde stres yaşamaları kaçınılmazdır. Yapılan bir araştırmada Covid-19 pandemisinde sağlık çalışanlarının yaşadığı stresin motivasyonlarının azalmasına ve iş performanslarının düşmesine neden olmuştur (Cai vd., 2020; Lou vd., 2021, s.322). 2020-2021 yılları girdi ve çıktı değişkenleri korelasyon analizinde hastane yatak sayısı ile hekim sayısı, hastane yatak sayısı ile yatak doluluk oranı arasında pozitif korelasyon belirlenmiştir. Negatif korelasyon ise hastane yatak sayısı ile hemşire ve ebe sayısı, yatak devir hızı ile ortalama kalış süresi, yatak devir hızı ile hemşire ve ebe sayısı değişkenleri arasında belirlenmiştir.

2020 ve 2021 yıllarında çok boyutlu ölçkleme analizine göre İstanbul, Ege, Akdeniz bölgeleri en yakın, İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri en uzak konumlandırılan bölgeler olarak belirlenmiştir. Özellikle sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek olan İstanbul, Ege ve Akdeniz bölgelerindeki nüfus yoğunluğunun fazlalığı doğrudan sağlık hizmeti talebi ve üretiminin artışına neden olmaktadır. 2020 yılında 2021 yılından farklı olarak en yakın bölgeler arasında Batı Anadolu bölgesi de yer almaktadır. Sağlık hizmeti altyapısına göre yapılan bölge sıralamasında birinci sırada Batı Anadolu bölgesi yer almıştır (Şantaş ve Şantaş, 2018, s.2430). İş gücü kaynağı olarak üretim merkezlerinin İstanbul, İzmir, Antalya gibi şehirlerde konumlandırılması nüfusun bu bölgelerde yoğunlaşmasına dolayısıyla sağlık hizmeti arzının bu bölgelerde artışına neden olmuştur. Bu bölgelerden biri olan Ege bölgesi sağlık kapasitesi açısından yapılan bir araştırmada ilk sırada yer almıştır (Kar ve Özer, 2020: 340). 2017 yılı istatistik bölgelerin yatak sayısı, sağlık insan gücü sayısı, ameliyat sayısı, hastaneye başvuru sayısı verilerine göre değerlendirmede ise Akdeniz bölgesi etkin, Ege bölgesinin etkin olmadığı belirlenmiştir (Ergülen vd., 2020, s.6). 2020 yılında sağlık hizmeti performansı etkin olan bölgeler İstanbul, Batı ve Doğu Marmara, Akdeniz, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu, etkin olmayan bölgeler ise Ege, Batı Anadolu, Orta Anadolu, Ortadoğu Anadolu bölgeleridir. 2021 yılında sağlık hizmeti performansı etkin olan bölgeler İstanbul, Batı ve Doğu Marmara, Akdeniz, Batı ve Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu, etkin olmayan bölgeler ise Ege, Batı Anadolu, Orta Anadolu, Ortadoğu Anadolu bölgeleridir. 2020-2021 yıllarında seçilen girdi ve çıktı değişkenlerine göre yapılan veri zarflama analizine göre bu yıllarda sağlık hizmeti performansı etkin ve etkin olmayan bölgelerde Doğu Karadeniz bölgesi hariç değişiklik yaşanmamıştır. 2020 yılında sağlık hizmeti performansı etkin olmayan Doğu Karadeniz bölgesinin 2021 yılında etkin olduğu belirlenmiştir. 2020 yılında bu bölgenin sağlık hizmeti performansı etkinsizlik nedenleri hastane yatak sayısı (%60) ile hemşire ve ebe sayısı (%40)’dır. Tedavi hizmeti sunan sağlık kurumlarına yapılacak sağlık yatırımları ve planlamaları istatistik bölgelerin nüfus parametresine göre belirlenmektedir. Pandemi döneminde alınan önlemlerden biri de hastanelerin pandemi hastanelerine dönüştürülmesidir. Covid-19 vakalarının tedavisinin bu hastanelerde gerçekleştirilmesi ile sağlık hizmeti üretim kapasitesi parametrelerinden hastane yatakları ve sağlık insan gücünün bölünmesi normal vakalar için ayrılan sağlık insan gücü, hastane yatağı gibi kaynakların azalmasına neden olmuştur. Türkiye’de pandemi sürecinde 32 bin sağlık personeli alımı ve sağlık hizmetleri sınıfına dahil kadrolarda istifası sonrası açıktan atama kurası planlaması sağlık hizmeti talebindeki yoğun artışı cevaplandırmayı hedeflemiştir (Ünal, 2021, s.25). 2020 yılında en uzak konumlandırılan bölgeler olmalarına rağmen İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri sağlık hizmeti performansı etkin olan bölgeler arasında yer almıştır. Benzer olarak konumlandırılan bölgelerden Ege ve Batı Anadolu bölgelerinin ise sağlık hizmeti performansı etkin olmadığı, İstanbul

ve Akdeniz bölgelerinin ise etkin olduğu belirlenmiştir. 2021 yılında en uzak konumlandırılan bölgeler ise değişmemiştir. İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri sağlık hizmeti performansı etkin bölgeler arasında yer almıştır. Çok boyutlu ölçekleme analizine göre birbirine benzer konumlandırılan Akdeniz bölgesi sağlık hizmeti performansı etkin, Ege bölgesi sağlık hizmeti performansının ise etkin olmadığı belirlenmiştir. 2020-2021 yıllarına göre 2021 yılı Ege bölgesi sağlık hizmeti performansında etkinsiz, Akdeniz bölgesinde ise etkililik devam etmiştir. 2020-2021 yıllarında seçilen değişkenlere göre çok boyutlu ölçekleme analizi ile benzer konumlandırılan istatistik bölgelerin sağlık hizmeti performansında farklılıklar olduğu görülmüştür.

Bu araştırmanın pandemi döneminde tedavi hizmeti sunan sağlık kurumlarının performansına göre istatistik bölgelerin konumlandırılması ve sağlık hizmeti performans etkinliklerinin değerlendirmesi yönü ile ulusal alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gelecekteki araştırmaların veri kaynağı olarak kullanılacak yakın tarihli sağlık istatistik yıllıklarının yayınlanması ile daha kapsamlı değerlendirmeler sunması umulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akobirshoeu, I., Vetter, M., Lezzoni, L., Sowmya, R. ve Mitra, M. (2022). Delayed medical care and unmet care needs due to the covid-19 pandemic among adults with disabilities in the US. *Health Affairs*, 40(1),1505–1512.
- Aksu, B. Ç. (2021). Covid-19 pandemisinin sağlık çalışanlarının iş güvencesizliği algıları, algılanan iş stresleri ve işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik bir araştırma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24 (4), 747-776.
- Alkaya, A. (2022). Classification of european union member and candidate countries in terms of health indicators. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 25(1), 29-46
- Arık, Ö. ve Aydoğdu, A. (2021). Sağlık bakanlığı tarafından yapılan covid-19 ek ödemesi hakkında sağlık personeli görüşlerinin incelenmesi. *Journal of Academic Value Studies*, 7(2), 231-242.
- Arnault, L., Jusot, F. ve Renaud, T. (2021). Economic vulnerability and unmet healthcare needs among the population aged 50 years during the covid-19 pandemic in Europe. *Eur J Ageing*, 19(4), 811-825.
- Bakir, C. (2020). The Turkish state's responses to existential covid-19 crisis. *Policy and Society*, 39(3), 424–441.
- Boz, C., Önder, E. ve Taş, N. (2018). Sağlık durumu göstergelerinin oran analizi ile çok boyutlu ölçekleme ve çok amaçlı optimizasyon ile karşılaştırılması. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 5(3), 179-187.
- Boz, C., Sur, H. ve Söyük, S. (2016). The similarities and differences analysis of OECD countries in terms of health system indicators. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3, 154-164.
- Bozkurt Demirsoy, S. (2021). Covid-19 pandemisi döneminde sağlık çalışanlarında tükenmişlik: İstanbul ili örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 372-386.
- Cai, H., Tu, B., Ma, J., Chen, L., Fu, L., Jiang, Y. ve Zhuang, Q. (2020). Psychological impact and coping strategies of frontline medical staff in Hunan between January and March 2020 during the outbreak of coronavirus disease in Hubei, China. *Medical Science Monitor:International Medical Journal of Experimental and Clinical Research*, 26, e924171.
- Coveri, A., Cozza, C., Nascia, L. ve Zanfei, A. (2020). Supply chain contagion and the role of industrial policy. *Journal of Industrial and Business Economics*, 47, 467-482.
- Çağatay, A. ve Kızılkaya, S. (2022). Sağlık çalışanlarına uygulanan performans değerlendirme sisteminin çalışanların motivasyonuna etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(3), 741-762.
- Çevik, N. K. ve Yüksel, O. (2021). OECD ülkeleri sağlık sistemi göstergelerine çok boyutlu bir yaklaşım. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ICOMEP Özel Sayısı*, 213-245.
- Çiftçi Aytakin, A. (2022). Üniversite hastanelerinin covid-19 dönemi öncesi ve sonrası etkinliklerinin pabon lasso modeli ile değerlendirilmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3),155-174.

- Doğan, N. Ö. ve Gencan, S. (2014). VZA/AHP bütünleşik yöntemi ile performans ölçümü: Ankara'daki kamu hastaneleri üzerine bir uygulama. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 88-112.
- Durur, F., Günaltay, M. ve Işıklı, F. (2022). Sağlık hizmet bölgelerinin performansının veri zarflama analizi ile değerlendirilmesi. *Verimlilik Dergisi*, (2), 165-182.
- Ergülen, A., Ünal, Z. ve Harmankaya, İ. (2020). Türkiye'deki sağlık kuruluşlarının istatistiksel bölge birimleri sınıflamasına göre veri zarflama analizi ile etkinlik analizi. *International European Journal of Managerial Research*, 4(6), 1-10.
- Ersan, A. ve Süslü, M. (2022). Covid-19 korkusunun sağlık çalışanlarının iş performanslarına etkileri ve örgütsel bağlılığın aracılık rolü. *Akademik Hassasiyetler*, 9 (18), 231-266.
- Girginer, N. (2013). A comparison of the healthcare indicators of Turkey and the European Union member countries using multidimensional scaling analysis and cluster analysis. *İktisat İşletme ve Finans*, 28 (322), 119-136.
- Görgülü, O. (2018). Determination of the relationship between patient satisfaction and some global economic indicators using multidimensional scaling. *Nigerian Journal of Clinical Practice*, 21(11), 1422-1429.
- Güler, A., Bircan, H. ve Babacan, A. (2022). AHP yöntemi ile ağırlıklandırılan kriterlerle veri zarflama analizi ve bir uygulama. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 99-118.
- Gülsevin, G. ve Türkan, A.H. (2012). Afyonkarahisar hastanelerinin etkinliklerinin veri zarflama analizi ile değerlendirilmesi. *AKÜ FEBİD*, 12(1), 1-8.
- Gürsakal, S. (2019). *Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik*. Bursa: Dora Yayınları.
- Kandel, N., Chungong, S., Omaar, A. ve Xing, J. (2020). Health security capacities in the context of covid-19 outbreak: an analysis of international health regulations annual report data from 182 countries. *Lancet*, 395, 1047-1053.
- Kar, A. Ve Özer, Ö. (2020). Türkiye'de sağlık hizmetleri altyapı kaynaklarının, hizmet kullanım düzeylerinin ve sağlık sonuçlarının bölgesel düzeyde karşılaştırılması. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 331-350.
- Koçak Tufan, Z. ve Kayaaslan, B. (2020). Crushing the curve, the role of national and international institutions and policy makers in Covid-19 pandemic, *Turkish Journal of Medical Sciences*, 50, 495-508.
- Kohl, S., Schoenfelder, J., Fugener, A. ve Brunner, J.O. (2019). The use of data envelopment analysis in healthcare with a focus on hospitals, *Health Care Management Science*, 22(2), 245-286.
- Köse, A. (2020). Sağlık Politikalarında COVID-19 Mücadelesi: Türkiye Örneği. M. Mollaoğlu & M.C., Mollaoğlu (Ed.), *Güncel sağlık sorunları ve yaklaşımları içinde* (s.17-30). Ankara: İKSAD Yayınları.
- Legido-Quigley, H., Asgari, N., Teo, Y.Y., Leung, G.M., Oshitani, H., Fukuda, K., Cook, A.R., Hsu, L.Y., Shibuya, K. ve Heymann, D. (2020). Are high performing health systems resilient against the covid-19 epidemic?. *Lancet*, 395(10227), 848-850.
- Lou, N.M., Montreuil, T., Feldman, L.S. ve Fried, G.M. (2021). Evaluations of healthcare providers perceived support from personal, hospital and system resources: implications for well-being and management in healthcare in Montreal, Quebec, during covid-19. *Eval Health Prof*, 44, 319-322.
- OECD Health at a glance 2021, <https://www.oecd.org/health/health-at-a-glance/> (Erişim tarihi: 30/01/2022).
- Öksüzkaya, M. (2017). Sağlık sektöründe bölgeler arası etkinliğin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(10), 280-300.
- Özdamar, K. (1999). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi
- Özlü, A. ve Öztaş, D. (2020). Yeni koronavirüs pandemisi ile mücadelede geçmişten ders çıkarmak. *Ankara Med J*, 2, 468-481.
- Pacáková, V. ve Papoušková, M. (2016). Multidimensional comparisons of health systems functioning in OECD countries. *International Journal of Mathematical Models And Methods In Applied Sciences*, 10, 388-394.

- Raofi, A., Takian, A., Sari, A.A., Olyacemanesh, A., Haghghi, H. ve Aarabi, M. (2020). Covid-19 pandemic and comparative health policy learning in Iran. *Archives of Iranian Medicine*, 23(4), 220-234.
- Rezaee, M. J. ve Karimdadı, A. (2015). Do geographical locations affect in hospitals performance? A multi-group data envelopment analysis. *Journal of Medical Systems*, 39(85), 1-11.
- Sağlık İstatistikleri Haber Bülteni, 2020, <https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/41611/0/haber-bulteni-2020pdf.pdf> (Erişim tarihi: 30/01/2022).
- Sağlık İstatistikleri Haber Bülteni, 2021, <https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/44131/0/saglik-istatistikleri-yilligi-2021-haber-bulteni.pdf> (Erişim tarihi: 30/01/2022).
- Savaş, E. B. (2022). Covid-19 pandemi döneminde çalışanların iş tatmini ve performans durumlarının yönetici gözünden değerlendirilmesi. *Akademik Hassasiyetler*, 9(20), 197-222.
- Sel, A. (2021). Covid-19 pandemisinde sağlık sistemi gelişmelerinin etkinliğinin ölçülmesi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 181-202.
- Sezen, B. ve Gök, M.Ş. (2009). Veri zarflama analizi yöntemi ile hastane verimliliklerinin incelenmesi. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 36, 383-403.
- Shen, S.L. (2017). Efficiency of the healthcare system in Taiwan: an illustration with multidimensional scaling and data envelopment analysis. *The International Journal of Organizational Innovation*, 9(3),48-63.
- Singer, D. (2020). Clinical and health policy challenges in responding to the covid-19 pandemic. *Postgrad Medical Journal*, 96, 1137, 373-374.
- Sobacı, F. (2022). Sağlık çalışanları gözünden özel sektör ve kamu sektörü karşılaştırması: covid-19 ekseninde nitel bir araştırma. *TOĞÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 275-289.
- Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye ekonomisinde covid-19'un sektörel etkileri. *ASEAD*, 7(6), 69-185.
- Şantaş, F. ve Şantaş, G. (2018). Türkiye'nin, bölgelerin ve illerin sağlık değişkenleri açısından mevcut durumu ve sıralanması. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2419-2432.
- Şeker, M., Özer, A., Tosun, Z., Korkut, C. ve Doğrul, M. (2020). *Covid-19 küresel salgını değerlendirme*. Ankara: TÜBA Yayını.
- Taşdoğan, C. (2020). *Covid-19 salgınına karşı alınan önlemlerin iktisadi yansımaları*. Ankara: TASAV Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi Yayını.
- Taşkaya, S. (2020). Determination of the level of efficiency of training and research hospital in Turkey with pabon lasso and data envelopment analysis. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(1), 247-260.
- Tekin, B. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde ülkelerin sağlık ve finansal göstergeler bağlamında sınıflandırılması: hiyerarşik kümeleme analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 336-349.
- Temür, Y. ve Bakırcı, F. (2008). Türkiye'de sağlık kurumlarının performans analizi: Bir veri zarflama analizi uygulaması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 21-31.
- TÜBA COVID-19 Küresel Salgın Değerlendirme Raporu, 2020, <https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/5.%20Versiyon%20T%C3%9CBA%20COVID19%20K%C3%BCresel%20Salg%C4%B1n%20De%C4%9Ferlendirme%20Raporu%2020%20May%C4%B1s%202020.pdf> (Erişim Tarihi: 06/09/2023).
- Ünal, Ö. (2021). Covid-19 pandemisinde sağlık yöneticilerinin karşılaştıkları zorluklar. M. Akbolat & Ö, Ünal (Ed.), *Covid-19 pandemisinde işletme yönetiminin dönüşümü içinde* (s.13-28). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Üstün, Ç. ve Özçiftçi, S. (2020). Covid-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: bir değerlendirme çalışması. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 25, 142-153.
- Verity, R., Okel, L.C. ve Dorigatti, I. (2020). Estimates of the severity of coronavirus disease 2019: a model-based analysis. *Lancet Infect Dis*, 20, 669-677.
- Wang, Z. ve Tang, K. 2020. Combating covid-19: health equity matters. *Nature Medicine*, 26, 458-464.

Extended Abstract

The COVID-19 pandemic, declared a global epidemic by the World Health Organization on March 11, 2020, has profoundly impacted health services worldwide. This unprecedented crisis necessitated significant adjustments within health systems, particularly in Turkey, where the pandemic's impact

was keenly felt. Various measures were implemented to bolster the health system during this period, including wage improvements for health workers, designating all hospitals as pandemic centers, and increasing health manpower through new recruitments. This study aims to evaluate the health service performance at the statistical regional level in Turkey during the pandemic, particularly in 2020 and 2021. The evaluation utilized two primary analytical methods: Data Envelopment Analysis (DEA) and Multidimensional Scaling Analysis (MSA). DEA is a tool used to assess health service performance, identifying factors leading to inefficiencies in decision-making units with multiple inputs and outputs. MSA, on the other hand, aims to determine the positions of units in a multidimensional space by evaluating the distance between them. Data for the study was sourced from health statistics news bulletins, focusing on seven key variables: bed occupancy rate, bed turnover rate, average length of stay, number of hospital beds, number of physicians, number of nurses-midwives, and per capita physician consultation rate. These variables were standardized using Z values for consistent measurement ratios, and the analysis was conducted using SPSS for Windows 22 and EMS package programs. The study revealed several interesting trends. For instance, the number of hospital beds increased in 2021, possibly due to the opening of large-capacity city hospitals. There was also a noticeable rise in the rate of physician consultations per capita and an increase in the average number of healthcare professionals, although Turkey remains below the OECD average in health manpower per capita. The multidimensional scaling analysis identified Istanbul, the Aegean, and the Mediterranean regions as the closest regions in terms of health service performance, while Istanbul and Northeast Anatolia were the farthest. High socio-economic development and population density in Istanbul, Aegean, and Mediterranean regions have led to increased demand and production of health services. The Western Anatolia region, notably close in 2020, was not as effective in 2021. The effective regions in 2020 included Istanbul, West and East Marmara, the Mediterranean, West Black Sea, Northeast, and Southeast Anatolia, with ineffective regions being the Aegean, West Anatolia, Central Anatolia, and Middle East Anatolia. The pattern largely remained the same in 2021, except for the Eastern Black Sea region, which improved its performance. Inefficiencies in health service performance in 2020 in the Eastern Black Sea region were attributed to the number of hospital beds and the number of nurses and midwives. Health investments and planning in treatment-providing institutions are determined by the population parameter of the statistical regions. This research provides significant insights into the positioning of statistical regions and evaluating health service performance activities during the pandemic. It is anticipated that future research will offer more comprehensive assessments with the availability of health statistics for the years 2021 and beyond, thereby contributing further to the understanding of pandemic responses in healthcare systems.

SOSYAL MEDYANIN BİREYLERİN TERMAL TURİZM DESTİNASYONUNU SEÇİM KARARLARINA ETKİSİ

Özlem ŞENGÜL*
Bahar ÇELİK**

ÖZ

Tüketici ve tercihlerinin takip edilmesinde önemli bir araç olan sosyal medya araçları, bugün pek çok sektör için bir reklam ve markalaşma aracı olarak kullanılmaktadır. Blogcu ya da fenomen gibi içerik üreticiler, tüketicilerin dikkatini çekmek için sosyal medya araçlarını kullanarak deneyimlerini tüketicilerle paylaşmaktadırlar. Özellikle yeni kuşaklarda geleneksel reklam araçlarından daha çok etki gösteren bu araçlar, ziyaret edilecek yerlerin (destinasyonların) tanıtımlarında da ciddi anlamda rol oynamaktadır. Bu nedenle, marka haline gelmek isteyen yerler de bu araçlar yoluyla tanıtım yaparak bireylerin dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Bu çalışma ile sosyal medyanın, termal turizme yönelik destinasyon pazarlaması üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunun, tüketicilerin termal bölgeleri ve termal işletmeleri tercih ederken sosyal medyayı ne düzeyde kullandıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, sosyal medyanın bireylerin termal turizm destinasyonunu seçim kararlarına etkisine yönelik keşifsel bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini, en az bir kez termal turizm bölgesinde tatil yapmış, en az bir sosyal medya aracı kullanan, 18 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Toplam 405 kişi ile yapılan anket verileri SPSS 21.0 ile analiz edilmiştir. Çalışma sonunda sosyal medya araçlarından bilgi edinmenin termal turizme yönelik destinasyon seçimini olumlu olarak etkilediği, bireylerin sosyal medya ortamlarından edindikleri bilgilerden yüksek düzeyde etkilendikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle, destinasyon pazarlaması uygulamalarında sosyal medyanın aktif bir şekilde kullanılması, destinasyonla ilgili yoğun bilgilendirmelerin ve görsellerin paylaşılması ve sosyal medya reklamlarına ağırlık verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon pazarlaması, sosyal medya araçları, termal turizm.

THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA ON THERMAL TOURISM DESTINATION ELECTION DECISIONS OF INDIVIDUALS

ABSTRACT

Social media tools, which are important for monitoring consumers' education and preferences, are now used as branding tools in various sectors. Content producers such as bloggers or influencers utilize social media platforms to share their experiences with consumers, aiming to capture their attention. These intermediaries, more effective among the new generations than traditional advertising tools, play a significant role in promoting travel destinations. Consequently, destinations aspiring to become brands strive to attract individuals by leveraging these intermediaries. This study aims to examine the impact of social media on destination marketing for thermal tourism and the extent to which consumers utilize social media when choosing thermal regions and businesses. Exploratory research was conducted to investigate the influence of social media on individuals' decisions regarding thermal tourism destinations. A questionnaire scale was used as the data collection tool for this study. The study population comprised individuals aged 18 and over who had vacationed in a thermal tourism region at least once and used at least one social media platform. The survey data, totaling 405 respondents, were analyzed using SPSS 21.0. The findings revealed that acquiring information from social media tools positively influences destination choices for thermal tourism, and individuals are greatly impacted by the information they obtain from social media environments. Therefore, it is recommended to actively employ social media in destination marketing practices, sharing abundant information and captivating images about the destination, while focusing on social media advertisements.

Keywords: Destination marketing, social media tools, thermal tourism.

* Öğrenci 1, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD, Kütahya, ozlem.sengul@ogr.ksbu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6924-9187>

** Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi, Kütahya, bahar.celik@ksbu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2494-5343>

GİRİŞ

Teknolojinin sunduğu iletişim araçları, her geçen gün sektörlerin vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir. Özellikle sosyal medyanın yaygın olarak kullanılmaya başlanmasının ardından hemen her sektördeki işletmeler bu araçları birer tanıtım ve pazarlama aracı olarak kullanmaya başlamışlardır. Bugün artık sadece işletmeler değil iller, bölgeler ve hatta ülkeler bile konumlandırma ve markalaşma aracı olarak sosyal medya araçlarını kullanmaya başlamışlardır. Bölümlendirme stratejileriyle her bir bölümünü ayrı bir destinasyon ve turizm için cazibe merkezi haline getirmeye çalışan ülkeler, sosyal medya araçlarını kullanan ve yüzbinlerce takipçisi olan bloggerlar, gezginler ve influencerlar aracılığı ile turist çekmeye çalışmaktadırlar. Destinasyon pazarlaması olarak bilinen bu pazarlama stratejisi en ücra köşedeki bölgenin bile bir cazibe merkezi haline gelmesinde önemlidir. Benzer şekilde termal turizm merkezleri de birer destinasyon haline gelmeye çalışmaktadırlar. Çünkü tek başına işletmelerin yaptığı tanıtım çabalarından ziyade bölgeye yönelik olarak tanıtım çalışmalarının yapılması çok daha fazla katma değer sağlamaya başlamıştır.

Bir araştırma mahiyetinde yapılan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konuya giriş yapılmış; ikinci bölümde termal turizm destinasyonu ve sosyal medya kullanımı ile ilgili yapılmış geçmiş çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise çalışmaya ilişkin yapılan araştırma, araştırma bulguları ile sonuç ve önerilere yer verilmiştir. Literatür taramasında da görüldüğü gibi her ne kadar turizm ile ilgili destinasyon pazarlaması ile ilgili çalışmalar yapılmış olsa da termal turizm destinasyon pazarlaması ve sosyal medyanın termal turizm ile ilgili seçim kararlarına etkisi konusunda yapılan çalışmaların son derece kısıtlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yapılan bu çalışmanın termal turizm destinasyon pazarlaması ve sosyal medyanın termal turizm seçim kararlarına etkisi konusundaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatür Taraması

Her alanda olduğu gibi turizm alanında da çeşitli gelişmeler kaydedilmiş ve seyahat 1.0 kavramı ile turizm ve internet kullanımı eşleştirilmiştir. Seyahat 1.0 dönemine bakıldığında bireyler genel olarak en ucuz seyahate odaklanmış ve sosyal medya araçları üzerinden seyahat ve konaklama imkanlarına yönelik aramalar yapmışlardır. Ancak seyahat 2.0 kavramının ele alındığı dönemlerde, bireyler bir dönüşüm yaşamış, en ucuz seyahatten ziyade daha iyi, daha öngörülebilir ve daha şeffaf gibi konulara eğilmişlerdir. Yani tüketiciler artık ucuz değil mükemmel arayışına başlamışlardır (Hays vd., 2013; Alizadeh ve Isa, 2015). Bu anlayış, destinasyon kavramının gelişmesine yol açmıştır. Pike (2007) destinasyonu, kıtalar, ülkeler, eyaletler, şehirler, köyler ve amaca yönelik inşa edilmiş tatil yerleri dahil olmak üzere geçici bir konaklama için ziyaretçileri çeken yer olarak tanımlamıştır. Buhalis (2000) ise destinasyonu, sunulan tüm turizm hizmetlerinin ve deneyimlerinin bir karışımı şeklinde tarif etmiştir. Destinasyon kavramının gelişimiyle birlikte bir destinasyon planı anlayışı ortaya çıkmış ve tüketiciler bu anlayıştan hareketle, tatile gitmeden önce bir destinasyon planı yaparak neyi ne zaman yapacaklarını, nereleri ziyaret edeceklerini, nerelerde konaklayacaklarını tüm bu faaliyetlerin kendilerine ne kadar mal olacağını, olası durumlarda hangi esneklik ve değişiklikleri yapabileceklerini belirleme davranışı geliştirmişlerdir (Howie, 2003). Elbette tüketicilerin seyahat ve tatile yönelik davranış değişiklikleri beraberinde destinasyon pazarlamasını getirmiştir. Jalis (2019) destinasyon pazarlamasını, destinasyonu ulusal ve uluslararası alanda tanıtmak, hedef kitlede olumlu bir imaj oluşturmak, destinasyonu markalaştırmak ve rakiplerine karşı avantaj elde etmek amacıyla yürütülen pazarlama faaliyetleri şeklinde anlatmıştır. Destinasyon pazarlaması ile bir ülke, kasaba, şehir ve hatta belirli bir tatil beldesi bile cazibe merkezi olabilmektedir.

Destinasyon pazarlaması, turizm sektöründe, bir işletmenin sunduğu mal veya hizmet yerine belirli bir konumu ve faydalarını tanıtmayı içeren bir pazarlama yaklaşımıdır. Destinasyon pazarlamasının amacı, belirli bir destinasyonla ilgili müşteri farkındalığını artırmak, böylece ziyaret etmeyi düşünmeye başlamalarını sağlamak veya tatil rezervasyonu yapmaya hazır olduklarında yeri hatırlamalarına yardımcı olmaktır. Destinasyon pazarlaması ayrıca, ülke veya bölgelerin turizm merkezleri tarafından, yerel ekonomiyi canlandırmak ve kendilerini arzu edilen bir tatil destinasyonu haline getirmek için bölgeye daha fazla ziyaretçi getirmenin bir yolu olarak kullanılmaktadır. Destinasyon pazarlamasının temel amacı, müşterinin varış noktasından önce hedef lokasyon hakkında bilgi sahibi olmasını ve ilgi duymasını sağlamaktır (WTM, 2021).

Turizm sektörünün gelir getirici etkisiyle birlikte rekabet oranının ciddi düzeyde artması destinasyon pazarlamasını karmaşık hale getirmiştir. Çünkü başarılı bir destinasyon pazarlaması müşteri memnuniyeti ve beklentilerin karşılanması üzerine kuruludur. Bu iki şartı yerine getirebilmek için destinasyon pazarlama uzmanlarının hem bir yerin mal veya hizmetlerini doğru bir şekilde sunması hem bu sunumu yaparken bulunulan destinasyonun kültürel özelliklerini göz önünde bulundurması hem potansiyel tüketicilerin bu yerin ayırt edici avantajlarını fark etmelerini sağlaması hem de bu destinasyonun imajını ve değerini ön plana çıkarması gerekmektedir (Kotler vd., 1993; Baker ve Cameron, 2007). Ancak uygulama sırasında pek çok problemle karşı karşıya kalabilmek mümkündür. Örneğin tüketicilerin beklentilerinin ne düzeyde karşılandığı, oraya gelen tüketicilerin hangi demografik yapıda olduğu, mevcut mal ve hizmetlerin katma değerinin artırılması gibi pek çok hususta geleneksel yöntemler yetersiz kalabilmektedir (Choi vd., 2007; İlban, 2007). Bu nedenle internet ortamı ve sosyal medya dünyası, destinasyon pazarlaması için oldukça önemli bir etkidir. Çünkü sosyal medya aracılığı ile bir destinasyon viral mesajlarla hızla bir marka haline gelebilmektedir. Yine bir destinasyonun hangi demografik yapıya hitap ettiği ile ilgili sosyal medya üzerinden hızla bilgi alınabilmektedir. Aynı şekilde destinasyon ile ilgili karşılaşılan problemler veya yetersizliklerle ilgili hızla geri bildirim alınabilmektedir. Bu da sosyal medyanın destinasyon pazarlamasının temel tanıtım aracı haline dönüşmesine neden olmaktadır.

We are Social ve Hootsuite tarafından hazırlanarak Ocak 2023'te yayımlanan "2023'te Dijitalin Değişen Dünyası Raporu"na göre sosyal medya araçlarını aktif olarak kullanan kişi sayısı 137 milyon artarak 4.76 milyar kişiye ulaşmıştır. Bu da nüfusun yaklaşık %59,4'ünün sosyal medya araçlarını aktif bir şekilde kullandığını göstermektedir. Üstelik nüfusun %59,48'ü sosyal medya ortamlarında ortalama 6 saat 37 dakika zaman harcamaktadır. Bu kadar yoğun bir şekilde internetin kullanımını, tüketicilerin pek çok şeyi dijital ortamda yapmasına neden olmaktadır. En basit şekliyle giysi almak isteyen bir tüketici dijital ortamda ürünü araştırdıktan sonra yine dijital ortamda o ürünle ilgili yapılan yorumları okumakta, diğer dijital sitelerdeki ve mağazadaki fiyatları karşılaştırmakta ve ürünü aldıktan sonra da ürünle ilgili görüşlerini dijital ortamda paylaşmaktadır. Ya da bir mal veya hizmeti satın alan tüketici bu mal ve hizmeti sosyal medyasından paylaşarak yaşadığı duygularını diğer takipçilerine aktarmaktadır. Bu da pek çok sektörün internet ortamını ve sosyal medya araçlarını bir pazarlama aracı olarak kullanmasını teşvik etmektedir. Özellikle seyahat ve tatil gibi hizmetleri satın alan tüketiciler, yaşadıkları her özel anı sosyal medya ortamında paylaşarak yaşadığı tecrübelerini anlatmaktadır. Görsellerle desteklenen bu paylaşımları gören diğer takipçilerin paylaşılan yerlere yönelik ilgileri artmakta, takipçiler bu yerler hakkında araştırma yaparak bir sonraki seyahat veya tatil programına eklemektedirler. Viral bir şekilde hızla yayılan paylaşımlar o seyahat programının veya tatil yerinin bir anda popüler bir yere dönüşmesine neden olmaktadır. Sağlık sektörü genel olarak herkesin umursadığı bir konu olduğundan sağlıkla ilgili viral paylaşımlar hızla yayılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de termal suları nedeniyle sağlık pazarlamasının yoğun talep gören bir kolu olan termal turizm viral pazarlamanın avantajından yararlanabilecek bir alan konumundadır. Yine de bu alanda imaj ve tanıtım çalışmalarının yetersiz olduğunu söylemek mümkündür (Özsarı ve Karatana, 2013; Yiğit, 2016; Altsoy ve Taştan Boz, 2019; Şantaş ve Şantaş, 2020).

Literatüre bakıldığında termal turizm sektöründe pazarlama ile ilgili pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Örneğin, Timur (2015), destinasyon imajı algısı, hizmet kalitesi ve tekrar ziyaret niyeti arasındaki ilişkiler ortaya koymak için bir anket çalışması yapmış, hem hizmet kalitesi hem destinasyon imajı hem de tekrar ziyaret niyeti arasında anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada ayrıca destinasyon imajının, hizmet kalitesi ile tekrar ziyaret niyeti arasındaki ilişkiye aracılık ettiği anlaşılmıştır. Munar (2012) çalışmasında, destinasyon yönetim şirketlerine yönelik bir nitel çalışma yürütmüştür. Çalışma sonunda, yeni medya dünyasının destinasyon pazarlamasını giderek artan bir oranda etkilediği ancak geleneksel yönetim anlayışı ile dijital dünya uyumunun zayıf olduğu, geleneksel yönetim anlayışının yeni teknolojiye göre değişmesi gerektiği ortaya konmuştur. Jeuring ve Peters (2013) yaptıkları çalışmada, Hollandalı turistler tarafından yazılan çevrimiçi seyahat bloglarının niteliksel olarak analiz edip havanın turistler tarafından nasıl anlatıldığını göstermeye çalışmışlardır. Çalışma sonunda turistlerin havayı da dikkate aldıkları ve bu konuda olumlu, olumsuz yorum yapabildikleri görülmüştür. Emir ve Arslantürk (2015), turizm öğrencilerinin görüşleri üzerinden Afyonkarahisar termal turizmin güçlü ve zayıf yanlarını, fırsat ve tehditlerini analiz etmeye

çalışmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre öğrenciler üniversitenin varlığını Afyonkarahisar'ın güçlü yönü, havaalanının olmamasını ise zayıf yönü olarak görmektedirler. Ayrıca termal turizmin yıl içinde yapılmasını fırsat, yapılaşma sorunlarının turizmi olumsuz etkilemesini ise tehdit olarak görmektedirler. Kladou ve Eleni (2015) Taripadvisor üzerinden İstanbul için yapılan yorumları inceleyerek destinasyon imajını bilişsel, duyuşsal ve çağrışimsal açıdan değerlendirmeye çalışmışlardır. Çalışma sonunda tursitlerin çok azının olumsuz yorum yaptığı ve bu yorumların ağırlıklı olarak bilişsel imaj ile ilgili olduğu anlaşılmıştır. Çağlar ve Bulgan (2016), Afyon Sandıklı'nın markalaşması üzerine nitel bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonunda Sandıklı'nın termal turizm destinasyonu konusunda bir marka haline gelebilmesi için daha fazla markalaşma çabası göstermesi gerektiği anlaşılmıştır. Zengin ve Eker (2016), Sakarya ilinin termal turizme göre durumunu ortaya koymak için betimsel bir analiz yapmışlardır. Araştırma sonunda, Sakarya ilinin iç turizm konusunda bir hali yol almış olmasına rağmen dış turizm konusunda henüz beklenen ivmenin sağlanamadığı anlaşılmıştır. İnci ve Sancar (2017), termal turizme ilişkin web sitesi iletişiminin etkinliğini analiz etmek ve Türkiye'deki termal turizm tesislerinin web sitesi özelliklerini değerlendirme için iletişim bilgileri, genel bilgiler, tesis bilgileri, termal ve wellness hizmetleri bilgileri, çevre bilgileri, rezervasyon ve dış sözleşme bilgileri ile teknik kalemler kategorilerine yönelik içerik analizi yapmışlardır. Çalışma, Türkiye'deki termal tesislerin çoğunun etkin bir web sitesi yönetimine sahip olmadığını göstermiştir. Dalkıran (2017), Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerini kapsayan Trakya Bölgesinin sağlık turizmine yönelik durumunu ortaya koymak için hem yüz yüze görüşme hem de SWOT analizi yapmıştır. Çalışma sonunda Edirne ve Kırklareli illerinde sağlık turizminin devlet hastanelerinde, Tekirdağ'da ise özel hastanelerde yoğunlaştığı görülmüştür. Dryglas ve Salamaga (2018), geleneksel kaplıca merkezlerini ziyaret eden turistleri bölümlere ayırmak ve onları motive eden temel faktörleri incelemek için bir anket çalışması yapmışlardır. Çalışma, segmentlerin sosyo-demografik, davranışsal ve psikografik faktörler açısından birbirinden farklılaştığını göstermiştir. Tonçev ve Podovac (2018), geleneksel ve dijital iletişimin kaplıca destinasyonunu ziyaret etmeye karar verme sürecine etkisini öğrenmeye yönelik bir araştırma yapmışlardır. Çalışma sonunda geleneksel ve dijital kanalların destinasyon pazarlaması için ayrı ayrı değil, bir kombinasyon şeklinde kullanılması gerektiği anlaşılmıştır. Del Vecchio ve arkadaşları (2018) çalışmalarında, turistlerden elde edilen büyük miktardaki veriyi akıllı turizm destinasyonu için değer yaratma sürecini değerlendirmek üzere analiz etmiştir. Çalışma sonunda sosyal ortamda oluşturulan içeriklerin doğru yönetilmesi ile akıllı destinasyon ortamlarının yaratılabileceği görülmüştür. Ahani ve arkadaşları (2019), makine öğrenimi yaklaşımlarını uygulayarak SPA oteli segmentasyonu ve seyahat seçimi tahmini için bir yöntem geliştirmeye çalışmışlardır. Çalışma sonunda, önerilen hibrit makine öğrenme yöntemlerinin, çevrimiçi sosyal medya ortamlarından elde edilen büyük verileri etkin bir şekilde kullanarak SPA oteli/tatil köyü segmentasyonu için artımlı bir öneri aracı olarak uygulanabileceği belirlenmiştir. Soybalı ve Yurtbahar (2020), Afyonkarahisar ilinin termal turizm destinasyonu olarak marka bir şehir haline gelebilmesi için hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiği konusunda araştırma yapmışlardır. Anket çalışması yapılan araştırmada, turistlerin marka kişiliği algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırma sonunda, ağırlıklı olarak gelir seviyesi yüksek, Afyonkarahisar ilini ilk kez ziyaret eden ve orta yaşın üzerinde olan turistlerin marka kişiliği algılamalarının olumlu, ili tekrar ziyaret eden ve bekar turistlerin ise marka kişiliği algılamalarının olumsuz olduğu anlaşılmıştır. Ayyıldız (2020), Afyonkarahisar'da faaliyet gösteren otellerin sosyal medya araçlarından nasıl faydalandıkları, Instagram ve Facebook sayfalarında hangi bilgilere yer verdiklerini değerlendirmek üzere bir içerik analizi yapmıştır. Araştırma sonunda otellerin, sosyal medya araçlarında işletmeleri ile ilgili temel bilgilere yer verdikleri, video ve fotoğraf paylaşımlarına rağmen tüketicilerin ilgisini canlı tutacak kampanyalar yapmadıkları ve ayrıca online rezervasyon sisteminin de kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Vasudevan (2021) çalışmasında, Covid sonrası Hindistan'daki sağlık turizmi işletmelerinin gezginler tarafından tercih edilmek için yaptıkları destinasyon pazarlama hazırlığını anlamaya çalışmıştır. Araştırma sonunda destinasyonların yarısından azının müşterilerin bariz endişelerini gidermeyi başardığı belirlenmiştir. Uğur ve Uğur (2021), AHP yöntemi ile tüketicilerin Yozgat, Sivas, Afyon, Denizli, Kızılcahamam olmak üzere beş termal destinasyonu, fiyat, hastalık/televi türü, kalite, eğlence, alışveriş ve imaj olmak üzere altı kritere göre seçimlerini belirlemeye çalışmışlardır. Çalışma sonunda katılımcıların, destinasyonları değerlendirmede kriterleri önem sırasına göre fiyat, kalite, imaj, alışveriş, hastalık/televi türü, eğlence şeklinde tercih ettikleri ve bu kriterler üzerinden de destinasyon tercih sırasını Afyonkarahisar, Yozgat, Denizli, Sivas, Kızılcahamam şeklinde

belirledikleri görülmüştür. Ingrassia ve arkadaşları (2022) yapmış oldukları çalışmada, bir fenomenin Instagram üzerinden oluşturduğu "yerel yiyecek ve şarapları" profilini inceleyerek bu profilin turistik destinasyon oluşumuna etkisini anlamaya çalışmışlardır. Çalışmada etkileyicinin Instagram profilindeki gönderiler netnografik analiz kullanılarak gözlemlenmiştir. Ardından, bu iletişim kampanyasının ana boyutlarını ve turistik ikram sektörlerini yeniden canlandırmadaki etkinliğini ölçmek için AGIL modeli uygulanarak yeni bir inovatif model sunulmuştur. Büyük ve Akkuş (2022), Türkiye'nin termal turizm durumunu ve termal turizmin sosyal medya ortamında yer alma biçimini ortaya koymak için bir içerik analizi yapmışlardır. Kasalak ve Kasalak (2022), Türkiye'nin üçüncü yaş turizmüne göre termal turizm durumunu ortaya koymak ve Türkiye'nin termal turizm pazarından pay elde edebilmesi için yapması gerekenleri belirlemek amacıyla genel bir değerlendirme çalışması yapmışlardır. Akar ve Özdoğan (2022), Aydın ilinde faaliyet gösteren termal otellerin turizm taleplerine etki eden faktörleri belirlemek açısından bir durum çalışması ve doküman analizi yapmışlardır. Çalışma sonunda, Aydın ilindeki termal otellerin döviz kuru, mesafe, ulaşım kolaylığı, konaklama ve fiyat gibi unsurlardan etkilendiği, tesislerle ilgili fiziki değerlerin gelen ziyaretçiler tarafından dikkate alınan ilk unsurlar oldukları tespit edilmiştir. Pachucki ve arkadaşları (2022) yaptıkları çalışmada, pandeminin sosyal medyadaki turizm destinasyonu iletişimini ve tüketicilerin sosyal medya katılımını nasıl ve ne ölçüde değiştirdiğini araştırmışlardır. Çalışma sonunda, sosyal medya içeriğinin dilsel metin özelliklerinin kullanımının değiştiği daha fazla belirsizlik, güven, duygusallık, daha fazla birinci şahıs hikaye anlatıcıları, daha uzun metin uzunluğu ve daha az özgüllük ifadeleri), tüketicilerin beğeni, paylaşım ve yorum olarak ölçülen sosyal medya katılımının arttığı belirlenmiştir.

Özetlenmiş literatür çalışmalarına bakıldığında, termal turizm pazarlaması konusunda pek çok çalışma yapılmasına rağmen termal turizmde sosyal medyanın bireylerin destinasyon seçimi üzerine etkisi konusunda çalışmalar son derece kısıtlıdır. Bu nedenle, yapılan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

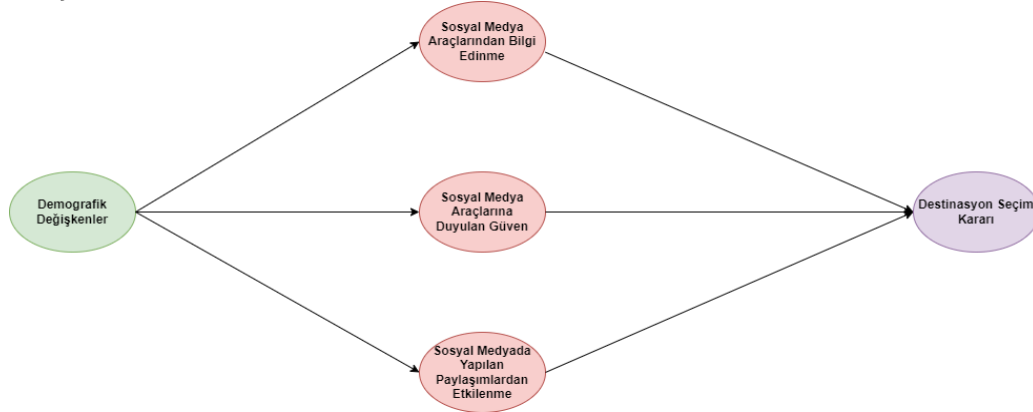
YÖNTEM

Örneklem ve Verilerin Toplanması

Destinasyon pazarlamasında sosyal medyanın ne kadar etkili olduğu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu nedenle, en az bir kez termal turizm bölgesinde tatil yapmış, en az bir sosyal medya aracı kullanan 18 yaş ve üzeri bireyler bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma evreninin tümüne ulaşmak zaman ve maliyet açısından zorlayıcı olduğundan kolayda örnekleme yoluyla 18 yaş ve üzeri bireylere anket ile ulaşılmıştır.

Anketler Google Form üzerinden oluşturularak online bir şekilde uygulanmıştır. Toplam 700 kişiye anket gönderilmiş ancak 405 katılımcıdan geri dönüş alınabilmiştir. Elde edilen anketlerde eksik bilgi olmadığından tüm anketler analize dahil edilmiştir. Anket formu iki ayrı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik bilgiler yer alırken ikinci bölümde Agag ve El-Masry, 2017; Aymankuv vd., 2013; Binbaşoğlu ve Türk, 2018; Chen vd., 2014; Cox vd., 2009; Doğan vd., 2018; Eryılmaz ve Zengin, 2015; Eşitti ve Işık, 2015; Filieri vd., 2015; Fotis vd., 2012; İşlek, 2012; Kim vd., 2019; Kütük, 2016; Narangajavana vd., 2017; Schroeder ve Pennington-Gray, 2015'in çalışmalarından uyarladığı ve 2019 yılında yaptığı araştırmasında kullandığı, yine Fotis ve arkadaşları (2012) tarafından tatil/seyahat planlama sürecinde sosyal medyanın kullanımı ve etkisini ölçmek üzere geliştirdikleri ölçeğin Bekmezci (2022) tarafından Türkçeye uyarlanmış halinden faydalanılmıştır. Anket ölçeğinde Bilgi Edinme (7 ifade), Güven (8 ifade), Etkilenme (9 ifade) ve Karar Verme (7 ifade) alt boyutlarından oluşan toplam 31 ifade yer almaktadır. Katılımcılardan cevaplar 5'li likert tipi ile alınmıştır.

Araştırma Modeli

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 21.0 programı ile analiz edilmiştir. Araştırma doğrultusunda şekil 1’de verilen araştırma modeli oluşturulmuş ve bu modele dayandırılarak aşağıdaki hipotezler kurulmuştur;

H₁: Sosyal medya araçlarından bilgi edinme süreci destinasyon seçim kararını etkiler.

H₂: Sosyal medya araçlarına duyulan güven destinasyon seçim kararını etkiler.

H₃: Sosyal medya araçlarından bilgi edinme süreci ile demografik değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₄: Sosyal medya araçlarına duyulan güven düzeyi ile demografik değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₅: Sosyal medya araçlarından etkilenme düzeyi ile demografik değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Araştırmada model olarak betimsel araştırma modeli, yöntem olarak da nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında frekans dağılımı yapılarak katılımcıların demografik yapısı ortaya konmuştur. Google Form üzerinden hazırlanan ankette medeni durum ile ilgili soruda işaretlemesi zorunlu şartının gözden kaçması nedeniyle konmaması, bu soruya katılımcıların bir kısmının cevap vermesine diğer kısmının da bu soruyu boş bırakmasına yol açmıştır. Elde edilen bulguların yanıltıcı olmaması için bu ifade analizden çıkarılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliği için güvenilirlik analizi, yapı geçerliliği için ise faktör analizi yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 1’de verilen frekans dağılımlarına bakıldığında katılımcıların ağırlıklı olarak erkek bireylerden oluştuğu ancak oransal olarak her iki cinsiyetin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Yaş aralıklarına bakıldığında 36-45 yaş ve 46-55 yaş arası katılımcı sayısının daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Ağırlıklı olarak lisans eğitimi almış olan katılımcılar yine ağırlıklı olarak kamu görevi yapmakta ve genelde 11.000 TL’nin üzerinde bir gelir elde etmektedirler. Tatile gitme sıklığı ile ilgili soruya bakıldığında genelde yılda 1 kez tatile gidildiği görülmektedir. Sosyal medya araçlarından ise daha çok Instagram, Facebook ve Youtube’un kullanıldığı, genel olarak ise günde birkaç kez sosyal medya araçlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Katılımcıların %44,60’ı ise birden fazla sosyal medya aracını kullandığını beyan etmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Frekans (%)	Değişken	Frekans (%)
Cinsiyet		Mesleği	
Kadın	41,20	Çalışmıyor	6,70
Erkek	58,80	Emekli	5,90
Yaş		Öğrenci	15,10
18-25 Yaş	19,00	Kamu Çalışanı	58,80
26-35 Yaş	17,30	Özel Sektör Çalışanı	9,40
36-45 Yaş	33,60	Diğer	4,20
46-55 Yaş	27,70	Termal Tatile Gitme Sıklığı	
56-65 Yaş	2,00	Yılda 1 Kez	80,70
66 Yaş ve Üzeri	0,50	Yılda 2 Kez	8,60
Eğitim		Yılda 3 Kez	3,70
Okuryazar	0,20	Yılda 4 Kez	2,50
İlköğretim	3,20	Yılda 5 Kez ve Üzeri	4,40
Lise	12,60	Kullanılan Sos. Md. Araç.	
Ön lisans	14,80	Twitter	29,90
Lisans	56,80	Instagram	69,90
Yüksek Lisans/ Doktora	11,60	Facebook	47,00
Diğer	0,70	Youtube	41,50
Aile Geliri		Tiktok	6,20
6.500 TL ve Altı	7,20	Diğer	9,50
6.501-10.000 TL	16,00	Sosya Med. Kullan. Sıklığı	
11.001-15.000 TL	28,60	Günde Birkaç Kez	57,00
15.001-20.000 TL	26,70	Hemen Hemen Her Gün	36,00
21.001 TL ve Üzeri	21,50	Haftada Birkaç Kez	3,00
		Nadiren	4,00

Olşen (2019) ve Bekmezci (2022) tarafından uyarladıkları ölçeklerden faydalanılarak oluşturulmuş olan Sosyal Medyanın Bireylerin Termal Turizm Destinasyonunu Seçim Kararlarına Etkisi ölçeğinin 4 boyutlu ve 31 maddeli yapısına ilişkin güvenilirliği, iç tutarlık (Cronbach alfa) katsayısı ve iki yarıya bölme güvenilirlik testi (Split Half) ile hesaplanmıştır. Tablo 2’de belirtildiği gibi araştırmanın yeterli düzeyde güvenilirlik katsayısına (0,936) sahip olduğu söylenebilir. (Tavşancıl, 2006). Her bir boyutun güvenilirliğine bakıldığında bireylerin, ölçülen özelliklerle ilgili iyi derecede ayırt ettiği görülmektedir. Ancak faktör analizine devam edildiğinde iki boyutun birbirinden ayırt edilemediği anlaşıldığında karar verme boyutu ile etkilenme boyutu birleştirilerek analize devam edilmiştir (Büyüköztürk, 2010).

Tablo 2. Güvenilirlik Analizine İlişkin Sonuçlar

Ölçeğe İlişkin Cronbach Alpha Değeri		0,936
Boyutlara İlişkin Cronbach Alpha Değerleri	Bilgi Edinme	0,938
	Güven	0,915
	Etkilenme	0,905

Tablo 3’te verilen ortalamalara incelendiğinde ağırlıklı olarak ifadelerin yüksek düzeyde ortalamaya sahip olduğu, “Sosyal medya platformlarında gitmeyi planladığım termal bölgenin fotoğraflarına/videolarına bakırım” ifadesinin en yüksek düzeyde, “Sosyal medya fenomenlerinin/ünlülerinin sosyal medyada termal bölgeler ve işletmeler ile ilgili paylaşıtlarına güvenirim” ifadesinin ise en düşük düzeyde bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Ölçek İfadelerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Düzeyleri

İfadeler	X _{ort} ss.
Gideceğim termal bölgeye karar vermeden önce sosyal medyadan bilgi toplarım ve sosyal medyayı tatilimi planlamak için kullanırım.	3,81 0,98
Gideceğim termal bölgedeki gezilecek yerleri, aktiviteleri ve eğlence merkezleri hakkında bilgi edinmek için sosyal medyayı kullanırım.	3,91 0,94
Termal bölge ile ilgili güncel bilgi ve kampanyaları, yenilikleri sosyal medya platformları aracılığıyla öğrenirim.	3,75 1,00
Sosyal medya platformlarında gitmeyi planladığım termal bölgenin fotoğraflarına/videolarına bakarım.	4,07 0,90
Gitmeyi seçtiğim Termal bölgenin iyi bir tercih olduğunu doğrulamak için sosyal medya platformlarına bakarım.	3,90 0,93
Gideceğin termal bölgenin konaklama seçenekleri için sosyal medya platformlarına bakarım.	3,90 0,90
Karar verme sürecinde, gitmeyi planladığım işletme veya termal bölge ilgili sosyal medya platformlarında sorular sorarım.	3,45 1,07
Sosyal medya platformlarına, termal bölgeler hakkındaki bilgiler bağlamında geleneksel medyaya (televizyon, radyo, sinema vb.) göre daha çok güvenirim.	3,40 1,03
Turizm işletmelerinin sosyal medya platformlarında paylaştıklarına güvenirim.	3,06 0,92
Sosyal medya fenomenlerinin/ünlülerin sosyal medyada termal bölgeler ve işletmeler ile ilgili paylaştıklarına güvenirim.	2,80 1,06
Bir termal bölge ile ilgili sosyal medyada gördüğüm fotoğrafların ve videoların gerçekte örtüştüğünü düşünürüm ve güven duyarım.	3,39 0,93
Termal bölge seçimi yaparken, sosyal medya platformlarında tüketicilerin paylaştıkları deneyimlerden ve içeriklerden etkilenirim.	3,80 0,86
Sosyal medya platformlarında bir termal bölge hakkındaki olumlu veya olumsuz yorumlardan etkilenirim.	3,83 0,85
Sosyal medya platformlarında termal işletmeler hakkında yapılan olumlu veya olumsuz yorumlardan etkilenirim.	3,80 0,91
Sosyal medya platformlarında tanıdıklarımın paylaşımlarından gördüğüm termal bölgelere gitmek isterim.	3,77 0,86
Bir termal bölgenin (Kütahya Yoncalı, Afyon Gazlıgöl, Bursa Oylat kaplıcaları vb.), sosyal medya platformlarında fotoğraf ve videolarını görmek orayı seçme kararımı etkiler.	3,78 0,83
Sosyal medya platformlarında termal işletmelerinin paylaştıkları fotoğraflardan ve videolardan etkilenirim.	3,57 0,89
Gideceğim termal turizm bölgesi ile ilgili sosyal medyadaki bilgi, yorum ve içerikleri gördükten sonra kararımı değiştirdiğim olmuştur.	3,61 0,89
Sosyal medya platformlarından bakarak gideceğim termal bölgeye veya termal otele karar veririm.	3,56 0,90
Sosyal medya platformlarında beğendiğim ve takip ettiğim termal bölgeleri veya termal otelleri tatil yeri olarak tercih ederim.	3,55 0,92
Termal otellerin sosyal medya platformlarında aktif olmaları ve sosyal medyayı etkin kullanmaları seçimimi olumlu etkiler.	3,62 0,94
Sosyal medya platformları sayesinde termal bölge veya termal otel seçimlerimle ilgili daha bilinçli kararlar alıyorum.	3,66 0,92
Termal bölgeye veya termal otele karar verirken, tüketicilerin sosyal medya platformlarında tatilleriyle ilgili deneyimlerinden ve paylaşımlarından yararlanırım.	3,79 0,88
Sosyal medya platformları, gitmek istediğim termal bölge veya termal otelle ilgili daha hızlı karar vermeme sağlar.	3,74 0,92

Tablo 4’te verilen bulgulara göre KMO değerinin 0,961, sigma değerinin de 0,000 olduğu görülmektedir. KMO değerinin 0,50 ve üzeri olması, veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu, sigma değerinin de $p < 0,005$ olması Bartlett testinin anlamlı olduğunu göstermektedir (Çelik, 2013).

Tablo 4. KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		0,961
	Approx. Chi-Square	7,541E3
Bartlett's Test of Sphericity	df	276
	Sig.	,000

Yapılan faktör analizi sonunda veriler üç boyut altında toplanmıştır. Bu boyutlar incelendiğinde katılımcıların etkilenme ve karar verme boyutlarını tek bir boyut olarak algıladıkları anlaşıldığından etkilenme ve karar verme boyutları birleştirilerek yalnızca etkilenme boyutu oluşturulmuş araştırmaya üç boyuttan oluşan bir yapı ile devam edilmiştir. Faktör analizinde katılımcıların ilgili bileşenlerden ayrı olarak algıladıkları “Termal bölge ile ilgili sosyal medyadan faydalandığımda, o termal bölge ile ilgili beklenmedik bir durum ile karşılaşma olasılığım azalır ve oradan ne bekleyeceğimi bilirim”, “Bir termal bölge ile ilgili sosyal medyada yer alan bilgi, tüketici tarafından oluşturulmuşsa o bilgiye güvenirim”, “Tanıdığım kişilerin (arkadaş ve aile) sosyal medyada termal bölgeler ve işletmeler ile ilgili paylaştıklarına güvenirim”, “Sosyal medya platformlarında bir termal bölge veya işletme ile ilgili olumlu kullanıcı yorumları söz konusu termal bölge ve işletmeye güven duymama sağlar”, “Sosyal medya platformlarında sosyal medya fenomenlerinin/ünlülerin paylaşımlarından gördüğüm termal bölgelere gitmek isterim”, “Sosyal medya platformlarında termal işletmelerinin düzenledikleri kampanyalara katılırım”, “Sosyal medya platformlarında gördüğüm bir termal bölgeyi ziyaret ederim” değişkenleri araştırmadan çıkarılarak toplam 24 ifade ile analize devam edilmiştir.

Her bir boyuta ilişkin Cronbach Alpha değerlerine tekrar bakılmış ve elde edilen boyutların faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Faktör analizine ilişkin bulguların derlendiği tablo 5’e bakıldığında faktör yüklerinin 0,505-0,807 arasında değiştiği görülmektedir. Her bir boyuta bakıldığında ise “Bilgi Edinme” boyutunun varyansın %6,438’ini, “Güven” boyutunun varyansın %5,422’sini ve Etkilenme boyutunun ise varyansın %54,416’sını açıkladığı, toplam varyans içerisinde “Güven” boyutunun en düşük açıklayıcılık oranına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Faktör Analizine İlişkin Faktör Yükleri ve Cronbach Alpha Değerleri

	Boyutlar	Faktör Yükleri		
		I	II	III
Bilgi Edinme	Gideceğim termal bölgeye karar vermeden önce sosyal medyadan bilgi toplarım ve sosyal medyayı tatilimi planlamak için kullanırım.	0,749		
	Gideceğim termal bölgedeki gezilecek yerleri, aktiviteleri ve eğlence merkezleri hakkında bilgi edinmek için sosyal medyayı kullanırım.	0,799		
	Termal bölge ile ilgili güncel bilgi ve kampanyaları, yenilikleri sosyal medya platformları aracılığıyla öğrenirim.	0,714		
	Sosyal medya platformlarında gitmeyi planladığım termal bölgenin fotoğraflarına/videolarına bakarım.	0,752		
	Gitmeyi seçtiğim Termal bölgenin iyi bir tercih olduğunu doğrulamak için sosyal medya platformlarına bakarım.	0,724		
	Gideceğim termal bölgenin konaklama seçenekleri için sosyal medya platformlarına bakarım.	0,686		
	Karar verme sürecinde, gitmeyi planladığım işletme veya termal bölge ilgili sosyal medya platformlarında sorular sorarım.	0,505		

Güven	Sosyal medya platformlarına, termal bölgeler hakkındaki bilgiler bağlamında geleneksel medyaya (televizyon, radyo, sinema vb.) göre daha çok güvenirim.	0,566		
	Turizm işletmelerinin sosyal medya platformlarında paylaştıklarına güvenirim.	0,799		
	Sosyal medya fenomenlerinin/ünlülerin sosyal medyada termal bölgeler ve işletmeler ile ilgili paylaştıklarına güvenirim.	0,791		
	Bir termal bölge ile ilgili sosyal medyada gördüğüm fotoğrafların ve videoların gerçekte örtüştüğünü düşünürüm ve güven duyarım.	0,591		
Etkilenme/Karar Verme	Termal bölge seçimi yaparken, sosyal medya platformlarında tüketicilerin paylaştıkları deneyimlerden ve içeriklerden etkilenirim.	,762		
	Sosyal medya platformlarında bir termal bölge hakkındaki olumlu veya olumsuz yorumlardan etkilenirim.	,800		
	Sosyal medya platformlarında termal işletmeler hakkında yapılan olumlu veya olumsuz yorumlardan etkilenirim.	,807		
	Sosyal medya platformlarında tanıdıklarımın paylaşımlarından gördüğüm termal bölgelere gitmek isterim.	,603		
	Bir termal bölgenin (Kütahya Yoncalı, Afyon Gazlıgöl, Bursa Oylat kaplıcaları vb.), sosyal medya platformlarında fotoğraf ve videolarını görmek orayı seçme kararımı etkiler.	,690		
	Sosyal medya platformlarında termal işletmelerinin paylaştıkları fotoğraflardan ve videolardan etkilenirim.	,590		
	Gideceğim termal turizm bölgesi ile ilgili sosyal medyadaki bilgi, yorum ve içerikleri gördükten sonra kararımı değiştirdiğim olmuştur.	,629		
	Sosyal medya platformlarından bakarak gideceğim termal bölgeye veya termal otele karar veririm.	,606		
	Sosyal medya platformlarında beğendiğim ve takip ettiğim termal bölgeleri veya termal otelleri tatil yeri olarak tercih ederim.	,677		
	Termal otellerin sosyal medya platformlarında aktif olmaları ve sosyal medyayı etkin kullanmaları seçimimi olumlu etkiler.	,677		
	Sosyal medya platformları sayesinde termal bölge veya termal otel seçimlerimle ilgili daha bilinçli kararlar alıyorum.	,688		
	Termal bölgeye veya termal otele karar verirken, tüketicilerin sosyal medya platformlarında tatilleriyle ilgili deneyimlerinden ve paylaşımlarından yararlanırım.	,756		
	Sosyal medya platformları, gitmek istediğim termal bölge veya termal otelle ilgili daha hızlı karar vermeme sağlar.	,683		
	Açıklanan Varyans	6,438	5,422	54,416
Toplam Açıklanan Varyans	6,438	11,86	66,276	
Cronbach Alpha	0,914	0,789	0,954	

Etki ve ilişki analizlerine geçilmeden önce normallik testi yapılarak basıklık (Kurtosis) ve çarpıklık (Skewness) düzeyini gösteren değerler incelenmiştir. Normallik testi %95 güven düzeyine göre

gerçekleştirilmiş, basıklık ve çarpıklık değerleri de $\pm 1,5$ aralığına göre değerlendirilmiştir (Tabachnick and Fidell, 2013). Buna göre tablo 6 incelendiğinde “Güven” boyutunun normal dağılım gösterdiği, “Bilgi Edinme” ile “Etkilenme” boyutlarının ise normal dağılım göstermediği anlaşılmaktadır. Basıklık ve çarpıklık değerlerine göre “Güven” boyutunda parametrik, “Bilgi Edinme” ile “Etkilenme” boyutlarında ise non-parametrik testler kullanılacaktır.

Tablo 6. Herbir Boyuta İlişkin Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

Ölçekler	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)
Bilgi Edinme	-1,166	2,133
Güven	-0,128	0,270
Etkilenme	-1,269	2,542

Tablo 7’ye göre, “Bilgi Edinme” ve “Etkilenme” boyutlarına ilişkin Mann-Whitney U ile “Güven” boyutuna ilişkin Bağımsız Örneklem t Testi sonuçlarına bakıldığında, her üç boyutta da sigma değeri $p > 0,05$ olduğundan kadın ve erkek katılımcıların verdikleri cevap ortalamalarında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Tablo 7. Bağımsız Örneklem t Testi, Mann-Whitney U Testi

Ölçeğe İlişkin Boyutlar	Cinsiyet	X_{ort}	ss.	p.
Bilgi Edinme	Kadın	3,92	0,52	0,128
	Erkek	3,72	0,55	
Güven	Kadın	3,13	0,53	0,456
	Erkek	3,19	0,54	
Etkilenme	Kadın	3,80	0,41	0,420
	Erkek	3,63	0,52	

Tablo 8’e göre, “Bilgi Edinme” ve “Etkilenme” boyutlarına ilişkin Kruskal-Wallis H ile “Güven” boyutuna ilişkin One Way Anova test sonuçlarına bakıldığında, her üç boyutta da sigma değeri $p > 0,05$ olduğundan katılımcıların yaş, eğitim, gelir ve mesleklerine göre verdikleri cevaplarda anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Elde edilen bulgulara göre sosyal medya araçlarından bilgi edinme süreci, sosyal medya araçlarına duyulan güven düzeyi ve sosyal medya araçlarından etkilenme düzeyi ile demografik değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle demografik değişkenlere ilişkin hipotezler;

H₃: RET

H₄: RET

H₅: RET olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 8. One Way Anova Testi, Kruskal-Wallis H Testi

Ölçeğe İlişkin Boyutlar	Yaş	p.	Anlam Durumu
Bilgi Edinme	Yaş	0,05	Anlamsız
	Eğitim	0,062	Anlamsız
	Gelir	0,294	Anlamsız
	Meslek	0,519	Anlamsız
Güven	Yaş	0,091	Anlamsız
	Eğitim	0,261	Anlamsız
	Gelir	0,294	Anlamsız
	Meslek	0,519	Anlamsız
Etkilenme	Yaş	0,22	Anlamsız
	Eğitim	0,535	Anlamsız
	Gelir	0,331	Anlamsız

Meslek 0,898 Anlamsız

Regresyon analizi sonucu elde edilen bulguların yer aldığı tablo 9 incelendiğinde, sosyal medya araçlarından bilgi edinmesi sürecinin ve sosyal medya araçlarına duyulan güvenin bireyin termal turizm bölgesi seçim kararını anlamlı ($p < 0,05$) bir şekilde etkilediği görülmektedir. Her bir değer incelendiğinde; sosyal medya araçlarından bilgi edinme süreci termal turizm ile ilgili destinasyon seçimini %61,20 düzeyinde etkilerken sosyal medya araçlarına duyulan güven, termal turizm ile ilgili destinasyon seçimini %44,60 düzeyinde etkilemektedir.

Tablo 9. Bilgi Edinme ve Güven Unsurlarının Etkilenme Unsuruna Etkisi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken	Modelin Özeti		Anova F	Regresyon Katsayıları			Hipotez	Sonuç
		R	R2		Beta	t	p		
Bilgi Edinme	Etkilenme	0,782	0,612	634,97	0,712	25,2	,000	H1	Kabul
Güven		0,668	0,446	324,92	0,668	18,03	,000	H2	Kabul

TARTIŞMA/SONUÇ ve ÖNERİLER

Sosyal medya araçları birer pazarlama ve tanıtım aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bireylerin ziyaret ettikleri destinasyonları sosyal medya araçları üzerinden paylaşmaları ve gittikleri bölgeleri etiketlemeleri, bu bölgelerin birer cazibe merkezi haline dönüşmesine neden olmuştur. Sosyal medya araçlarının bu gücü keşfedildikten sonra bu araçlar bir pazarlama ve tanıtım araçlarına dönüştürülmüştür. Bu çalışmada da sosyal medya araçlarının termal turizme yönelik destinasyon seçiminde ne derece etkili olduğunu belirlemek üzere çalışma yapılmış ve çalışma sonunda sosyal medya araçlarından bilgi edinmenin termal turizme yönelik destinasyon seçimini olumlu etkilediği anlaşılmıştır. Üstelik R^2 değerine bakıldığında, bireylerin sosyal medya ortamlarından edindikleri bilgilerden yüksek düzeyde etkilendikleri görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu; Majid ve arkadaşları (2013), Chong ve Ngai (2013), Schroeder ve Pennington-Gray (2015), Doğan ve arkadaşları (2018) ile Olşen'in (2019) çalışmalarından elde ettikleri "bireyler tatil kararı alırken sosyal medyadan edindikleri bilgilerden etkilenmektedirler" bulgusunu desteklemektedir. Yine sosyal medya araçlarına duyulan güven, termal turizme yönelik destinasyon seçimini olumlu olarak etkilemektedir. Ancak bu oran, bilgi edinme düzeyi kadar yüksek bir oranda değildir. Bu nedenle, sosyal medya araçlarına duyulan güven düzeyini artırmak için daha fazla çaba gösterilmesi gerektiği açıktır. Sosyal medya araçlarından bilgi edinme düzeyi, sosyal medya araçlarına duyulan güven düzeyi ve bu unsurların termal turizmüne yönelik destinasyon seçim kararını etkileme düzeyi demografik özelliklere bağlı olarak değişmemektedir. Her bir değişkenin ortalamasına bakıldığında tüketiciler sosyal medya araçlarından bilgi edinme ve sosyal medya araçlarına duydukları güven düzeylerinin termal turizme yönelik destinasyon seçim kararlarını etkilediklerini düşünmektedirler. Bu bulgu Olşen'in (2019) sosyal medyaya duyulan güvenin tüketicinin destinasyon seçim kararını etkilediğine ilişkin hipotezini desteklemektedir. Katılımcılar, fenomenlerin sosyal medya ortamlarında yapmış oldukları paylaşımların onları etkilediği fikrini desteklemezken tatil planı yapmadan veya gideceği yeri belirlemeden önce sosyal medya üzerinden paylaşılan video ve fotoğraflara baktıkları fikrini yüksek düzeyde desteklemektedirler. Bu da destinasyon seçiminde rekabet avantajı elde etmek isteyen bölgelerin ve işletmelerin yoğun bir fotoğraf ve video paylaşımını teşvik etmeleri, bölgeye gelen turistlerin yoğun paylaşım yapabilecekleri özellikli alanları ve hizmetleri oluşturmaları gerektiğini göstermektedir. Literatüre bakıldığında; Dirik (2012), Eryılmaz ve Zengin (2014), Bozkurt (2016) ve Olşen'in (2019) araştırmalarında sosyal medyanın tüketiciler tarafından bir bilgi edinme aracı olarak kullanıldığına dair bulgularını desteklemektedir. Tüketicilerin fenomenlere duydukları güven ve fenomenlerin seçim kararlarını etkileme düzeyi ile ilgili elde edilen bulgu; Volo (2010), Sabuncuoğlu ve Gülay (2014), Woods (2016), Aslan ve Ünlü (2016), Sezgin (2016), Yaylagül (2017), Armağan ve Doğaner (2018), Öztürk ve Şener (2018), Saldamlı ve Özen'in (2019) hipotezlerini desteklerken, Olşen'in (2019); "Katılımcıların sosyal medya fenomenlerinin sosyal medyada destinasyonlarla paylaşımlarını güvenli buldukları" hipotezini desteklememektedir.

Bu çalışma, yeni belirlenmiş üç boyutla beraber farklı bölgelerdeki bireylere tekrar uygulanabilir. Özellikle nüfus yoğunluğu fazla olan şehirlerde benzer uygulamalar yapılarak bireylerin aynı ifadeleri

ne oranda desteklediği incelenebilir. Yapılan çalışmada genel olarak destinasyon pazarlamasına yönelik bir araştırma yapılmıştır. Ancak halihazırda bir termal turizm destinasyonunda hizmet alan bireylere o destinasyona yönelik olarak araştırma yapılması, farklı bulguların elde edilmesini sağlayabilir. Ayrıca araştırmanın kuşaklara (Geleneksel kuşak, Baby Boomers, X kuşağı, Y kuşağı, Z kuşağı) bölünerek yapılması, daha derinlemesine bir bulgu elde etmeyi sağlayabilir.

Bu araştırma, termal sular bakımından zengin bir il olan Kütahya’da gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle termal bölgelere giden bireylerin ne derece sosyal medya araçları üzerinden bilgi aramaya ihtiyaç duydukları bilinmemektedir. Bu nedenle araştırmanın termal bölgede yaşamayan katılımcılara yönelik olarak tekrar yapılması farklı bulguların olup olamayacağı hususunu aydınlatacaktır.

Ek Bilgi

Bu çalışma birinci yazarın bitirme projesinden türetilmiştir.

KAYNAKLAR

- Agag, G. M., & El-Masry, A. A. (2017). Why do consumers trust online travel websites? Drivers and outcomes of consumer trust toward online travel websites. *Journal of Travel Research*, 56(3), 347-369.
- Ahani, A., Nilashi, M., Ibrahim, O., Sanzogni, L., & Weaven, S. (2019). Market segmentation and travel choice prediction in Spa hotels through TripAdvisor’s online reviews. *International Journal of Hospitality Management*, 80, 52-77.
- Akar, A., & Özdoğan, O. N. (2022). Sağlık turizmi kapsamında termal otellerin arz ve talep açısından analizi: Aydın ili örneği. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 6(2), 97-110.
- Alizadeh, A., & Isa, R. M. (2015). The use of social media in destination marketing: An exploratory study. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 63(2), 175-192.
- Altsoy, S., & Taştan Boz, İ. (2019). Medikal turizm alanında faaliyet gösteren hastanelerdeki mevcut sorunlar ve çözüm önerileri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(1), 113-134.
- Armağan, E., & Doğaner, M. C. (2018). Fenomen pazarlaması: Youtube güzellik vloggerları üzerine bir araştırma. *1st International Congress of Political, Economic and Financial Analysis- 2018 (PEFA’18)*, April 26-28.
- Aslan, A., & Ünlü, D. G. (2016). Instagram fenomenleri ve reklam ilişkisi: Instagram fenomenlerinin gözünden bir değerlendirme. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 41-65.
- Aymankuy, Y., Soydaş, M. E. ve Saçlı, Ç. (2013). Sosyal medya kullanımının turistik tüketicilerin tatil kararlarına etkisi: Akademik personel üzerinde bir uygulama. *International Journal of Human Sciences*. 10(1), 376-397.
- Ayyıldız, A. Y. (2020). Sosyal medyanın pazarlama aracı olarak otel işletmelerinde kullanımı: Afyonkarahisar termal otelleri üzerine bir araştırma. *Third Sector Social Economic Review*, 55(3), 1486-1503.
- Baker, M. J., & Cameron, E. (2008). Critical success factors in destination marketing. *Tourism and hospitality research*, 8(2), 79-97.
- Bekmezci, Y. E. (2022). Sosyal medyanın Y ve Z kuşağının turistik destinasyon tercihleri üzerindeki etkisi (Doctoral dissertation).
- Binbaşoğlu, H., & Türk, M. (2018). Y kuşağının yiyecek-içecek işletmesi tercihlerinde sosyal medyanın etkisi. *Turizm Akademik Dergisi*, 5(1), 221-237.
- Bozkurt, B. (2016). Deniz turizminde e-ticaret ve sosyal medya pazarlamaları. *III. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu*.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism management*, 21(1), 97-116.
- Büyük, Ö., & Akkuş, G. (2022). Türkiye’de Termal Turizm: Dijital ve Sosyal Medya Üzerinden Bir Değerlendirme. *Journal of Travel and Tourism Research*, (21), 27-60.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem.

- Chen, Y. C., Shang, R. A., & Li, M. J. (2014). The effects of perceived relevance of travel blogs' content on the behavioral intention to visit a tourist destination. *Computers in Human Behavior*, 30, 787-799.
- Choi, S., Lehto, X. Y., & Morrison, A. M. (2007). Destination image representation on the web: Content analysis of Macau travel related websites. *Tourism management*, 28(1), 118-129.
- Chong, A. Y. L., & Ngai, E. W. (2013). What influences travelers' adoption of a location-based social media service for their travel planning? *In PACIS* (210).
- Cox, C., Burgess, S., Sellitto, C., & Buultjens, J. (2009). The role of user-generated content in tourists' travel planning behavior. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 18(8), 743-764.
- Çağlar, N., & Bulgan, G. (2016). Termal kent Sandıklı'nın markalaşması ve medya. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(28), 225-242.
- Çelik, B. (2013). Mağaza atmosferinin hedonik tüketim ile ilişkisi sera Kütahya Alışveriş Merkezi'nde Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi. SBE. İşletme Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Dalkıran, G. B. (2017). Bir sağlık turizmi destinasyonu olarak Trakya Bölgesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(4), 162-178.
- Del Vecchio, P., Mele, G., Ndou, V., & Secundo, G. (2018). Creating value from social big data: Implications for smart tourism destinations. *Information Processing & Management*, 54(5), 847-860.
- Dirik, N. (2012). Sosyal medyada destinasyon tanıtımı. *Uzmanlık Tezi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Doğan, M., Pekiner, A. B., & Karaca, E. (2018). Sosyal medyanın turizm ve turist tercihlerine etkisi: Kars-Doğu Ekspresi örneği. *Journal of Travel and Hospitality Management*, 15(3), 669-683.
- Dryglas, D., & Salamaga, M. (2018). Segmentation by push motives in health tourism destinations: A case study of Polish spa resorts. *Journal of Destination Marketing & Management*, 9, 234-246.
- Emir, O., & Arslanturk, Y. (2015). Perceptions of tourism students on thermal tourism in Afyonkarahisar. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 176, 565-570.
- Eryılmaz, B., & Zengin, B. (2015). Müşterilerin otel seçimlerinde sosyal medyanın rolü. I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends and Indicators. *In Proceedings* (Vol. 1, pp. 396-409).
- Eşitti, Ş. & Işık, M. (2015). Sosyal medyanın yabancı turistlerin Türkiye'yi tatil destinasyonu olarak tercih etmelerine etkisi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(27), 11-33.
- Filieri, R., Alguezau, S., & McLeay, F. (2015). Why do travelers trust TripAdvisor? Antecedents of trust towards consumer-generated media and its influence on recommendation adoption and word of mouth. *Tourism Management*, 51, 174-185.
- Fotis, J., Buhalis, D., ve Rossides, N. (2012). Social media use and impact during the holiday travel planning process. *Information and Communication Technologies in Tourism*, (pp. 13-24).
- Hays, S., Page, S. J. & Buhalis, D. (2013). Social media as a destination marketing tool: its use by national tourism organisations. *Current Issues in Tourism*, 16(3), 211-239.
- Howie, F. (2003). Managing the tourist destination. *Continuum*.
- Ingrassia, M., Bellia, C., Giurdanella, C., Columba, P., & Chironi, S. (2022). Digital influencers, food and tourism: A new model of open innovation for businesses in the Ho. Re. Ca. sector. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 8(1), 50.
- İlban, M. O. (2007). Destinasyon pazarlamasında marka imajı ve seyahat acentalarında bir araştırma. Doktora tezi. Balıkesir Üniversitesi.
- İnci, B., & Sancar, O. (2017). Website marketing communication in health tourism: A content analysis of website attributes of thermal tourism facilities in Turkey. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 5(2), 57-69.
- İşlek, M. S. (2012). Sosyal medyanın tüketici davranışlarına etkileri Türkiye'deki sosyal medya kullanıcıları üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi*.
- Jalis, M. H. (2019). Marketing and branding initiatives for local food and tourism identity of Terengganu, Malaysia. In *Positioning and Branding Tourism Destinations for Global Competitiveness*

- (pp. 1-22). *IGI Global*. Erişim tarihi: 04.01.2023, <https://www.igi-global.com/dictionary/marketing-and-branding-initiatives-for-local-food-and-tourism-identity-of-terengganu-malaysia/39270>.
- Jeuring, J. H., & Peters, K. B. (2013). The influence of the weather on tourist experiences: Analysing travel blog narratives. *Journal of Vacation Marketing*, 19(3), 209-219.
- Kasalak, M. A., & Kasalak, Ç. (2022). Türkiye'deki termal turizmin üçüncü yaş turizmi açısından değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 341-348.
- Kim, J. J., Nam, M., & Kim, I. (2019). The effect of trust on value on travel websites: enhancing well-being and word-of-mouth among the elderly. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 36(1), 76-89.
- Kladou, S., & Mavragani, E. (2015). Assessing destination image: An online marketing approach and the case of TripAdvisor. *Journal of destination marketing & management*, 4(3), 187-193.
- Kotler, P., Haider, D., & Rein, I. (1993). *Marketing places*. New York: Free Press.
- Kütük, A. (2016). Social media marketing in the tourism industry and role of the social media on consumer preferences: A survey on the effects of social media sites on the buying decision-making process. (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Yaşar Üniversitesi, İzmir.
- Majid, A., Chen, L., Chen, G., Mirza, H. T., Hussain, I., & Woodward, J. (2013). A context-aware personalized travel recommendation system based on geotagged social media data mining. *International Journal of Geographical Information Science*, 27(4), 662-684.
- Munar, A. M. (2012). Social media strategies and destination management. *Scandinavian Journal of Hospitality And Tourism*, 12(2), 101-120.
- Narangajavana, Y., Fiol, L. J. C., Tena, M. Á. M., Artola, R. M. R., & García, J. S. (2017). The influence of social media in creating expectations. An empirical study for a tourist destination. *Annals of Tourism Research*, 65, 60-70.
- Olşen, G. (2019). Destinasyon pazarlamasında sosyal medyanın kullanımı ve sosyal medyanın yerli turistlerin destinasyon seçim kararlarına etkisi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Ege Üniversitesi.
- Özsarı, H., & Karatana, Ö. (2013). Sağlık turizmi açısından Türkiye'nin durumu. *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 24(2), 136-144. doi:10.5505/jkartaltr.2013.69335.
- Öztürk, E., & Şener, G. (2018). Modada nüfuz pazarlaması: Mikro instabloggerların ürün yerleştirme uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 11(1), 382-412.
- Pachucki, C., Grohs, R., & Scholl-Grissemann, U. (2022). Is it nothing like before? COVID-19–evoked changes to tourism destination social media communication. *Journal of Destination Marketing & Management*, 23, 100692.
- Pike, S. (2007). *Destination marketing organisations*. Routledge.
- Sabuncuoğlu, A., & Gülay, G. (2014). Sosyal medyadaki yeni kanaat önderlerinin birer reklam aracı olarak kullanımı: Twitter fenomenleri üzerine bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (38).
- Saldamlı, A., & Özen, F. (2019). Yiyecek içecek işletmelerinde tüketici satın alma kararında hatırlı pazarlamanın etkisi. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5(2), 327-339.
- Schroeder, A., & Pennington-Gray, L. (2015). The role of social media in international tourist's decision-making. *Journal of Travel Research*, 54(5), 584-595.
- Sezgin, A. A. (2016). Türkiye'de Instagram fenomenleri: Sosyal paylaşım ağlarında inşa edilen yaşamların kültürel analizi. *Journal of International Social Research*, 9(43).
- Soybalı, H. H., & Yurtbahar, İ. (2020). Termal turizm destinasyonu olarak Afyonkarahisar'ın marka kişiliği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 3263-3288.
- Şantaş, G., & Şantaş, F. (2020). Güncel pazarlama yaklaşımlarının sağlık hizmetlerinde uygulanabilirliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2) , 432-443 . DOI: 10.32709/akusosbil.482305.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Pearson. Aktaran: Emir, S. (2022). Comparison of normality tests in terms of sample sizes under different skewness and kurtosis coefficients. *International Journal of Assessment Tools in Education*, 9 (2), 397-409. DOI: 10.21449/ijate.1101295.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Timur, B. (2015). Termal turizmde hizmet kalitesi, algılanan destinasyon imajı ve tekrar ziyaret niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Tončev, M. J., & Podovac, M. (2018, May). The influence of traditional and digital communication on the decision to visit SPA destinations in developing countries—an example of Serbian SPAs. *In Tourism International Scientific Conference Vrnjačka Banja-TISC* (Vol. 3, No. 1, pp. 493-512).
- Ugur, U., & Ugur, S. S. (2021). Using the analytic hierarchy process method in thermal destination preference: The Case of Turkey. *In EBOR Conference* (p. 133).
- Vasudevan, S. (2021). *Heal the world: Wellness tourism and market readiness in post corona travel*. Co-Editors, 34.
- Volo, S. (2010). Bloggers' reported tourist experiences: Their utility as a tourism data source and their effect on prospective tourists. *Journal of Vacation Marketing*, 16(4), 297-311.
- We Are Social 2023: The Changing World of Digital in 2023: 26.01.2023. Erişim tarihi: 31.05.2023. <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/>.
- Woods, S. (2016). Sponsored: The emergence of influencer marketing. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. University of Tennessee, Knoxville, Amerika Birleşik Devletleri.
- WTM. (2021). What is destination marketing? Erişim tarihi: 20.11.2022. <https://hub.wtm.com/blog/travelindustry/what-is-destination-marketing/>.
- Yaylagül, Ş. (2017). Sosyal Medya Fenomenlerine bağlanışlığın belirlenmesi: Yükseköğretim öğrencileri üzerine bir uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 219-235.
- Yiğit, V. (2016). Kamu hastanelerinde medikal turizminin gelişimini etkileyen faktörler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15), 107-119.
- Zengin, B., & Eker, N. (2016). Sakarya ili termal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 165-181.

Extended Abstract

The "Digital 2022 Global Overview Report" by We Are Social and Hootsuite, released in January 2022, highlights a significant rise in social media usage, with an increase of 424 million users, reaching 4.62 billion globally. This accounts for about 58% of the world's population, with these users spending an average of 2 hours and 27 minutes daily on social media platforms. This extensive internet usage influences consumer behaviors; for example, a consumer may research, compare prices, and share feedback about a clothing purchase online. The report also notes a trend where consumers, especially those availing services like travel and vacations, actively share their experiences on social media, thereby influencing others. These shared experiences, often amplified by images, can rapidly boost the popularity of a destination or travel plan. This phenomenon underscores the importance of the internet and social media in marketing across various sectors. Despite numerous studies on thermal tourism marketing, there's a gap in research on how social media affects destination choices in this niche. Therefore, this study seeks to fill that void and contribute to the literature. The study's objective is to evaluate the impact of social media on destination marketing, focusing on individuals 18 years and older who have visited a thermal tourism region at least once and use social media. A convenience sampling method was used to distribute questionnaires to participants over 18. Out of 700 questionnaires sent via Google Forms, 405 responses were collected. The initial analysis included demographic data, and various analytical methods were applied for data reliability and construct validity. The demographic analysis revealed a balanced gender distribution, with a higher concentration of participants aged 36-55, mostly holding undergraduate degrees and working in public service. Most respondents vacation once a year and frequently use social media platforms like Instagram, Facebook, and YouTube. The study's reliability coefficient for the 'Effect of Social Media on Thermal Tourism Destination Decisions' scale was high (0.936). Factor analysis led to the consolidation of decision-making and effect size dimensions into one, resulting in three final dimensions. Regression analysis showed that both the process of obtaining information from social media and the trust in these platforms significantly influence thermal tourism destination choices. Information gathering impacts these decisions by 61.20%, while trust influences them by 44.60%. The findings suggest that information from social media positively impacts thermal tourism destination choices, with a significant influence level. However, trust in social media, while positive, is less impactful, indicating a need for strategies to enhance trust in these platforms. These factors do not

vary significantly with demographic characteristics. The study concludes that intensive photo and video sharing on social media should be encouraged by regions and businesses to gain a competitive edge in destination marketing. Future research could extend to different regions and demographics, exploring the validity of these findings in varied contexts.

KADININ TÜKETİM KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEN YENİDEN ANLAMLANDIRILMASI: NIKE ÖRNEĞİ

Tuba LİVBERBER*
Ahmet KAYAHAN**

ÖZ

Tüketim kültürünün en net görülebileceği alanlardan biri reklamlardır. Günümüzde reklamlar, herhangi bir ürün ya da hizmet tanıtımından ziyade imaj ve imge yaratım süreçlerine hizmet edebilmektedir. Bu özelliğiyle anlam üretimi noktasında oldukça önemli bir konuma sahiptir. Reklamlar aracılığıyla belirli ürün ya da hizmete ilişkin bir imaj ya da imge ilişkilendirmesi yapılarak yeni bir toplumsal, kültürel ve sınıfsal anlam üretilebilmektedir. Bu anlamda özellikle, reklamlarda kadın imgesinin yer alış biçimleri, kadının tüketim kültürü üzerinden yeniden anlamlandırılması noktasında oldukça önemlidir. Bu çalışmada Nike markasının resmi Youtube ve Instagram hesaplarından 7 Mart 2021 – 28 Ağustos 2021 tarihleri arasında yayımlanan iki ayrı reklam, eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenmektedir. Reklamlardan ilki “Greatest Dynasty Ever” (Şimdiye Kadarki En Mükemmel Hanedanlık), ikincisi ise “We Play Real” (Gerçek Oynarız) isimli reklam filmidir. İncelenen reklamlara bakıldığında, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği ve pekiştirildiği görülmektedir. Reklam filmleri kadınların Nike ürünlerini kullanmasıyla ataerkil yapıdan kurtuldukları ve başarılı oldukları mesajını vermektedir. Reklam filmlerinin kurguladıkları söylemlere bakıldığında, kadınlara yönelik ötekileştirici söylemlerin görünmez kılındığı ve ataerkil yapının neden olduğu hiyerarşilerin normalleştirildiği görülmektedir. Bu çalışma, kadına yönelik söylemlerin oluşturulması ve yayılmasında reklamın, toplumsal, kültürel ve sınıfsal anlam üretiminin bir aracı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. İncelenen reklamlarda, sınıfsal özellikler aracılığıyla kadınlar metalaştırılmaya devam etmekte ve benzer söylemler pekiştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nike, eleştirel söylem analizi, reklam, toplumsal cinsiyet, kadın.

REDEFINING WOMEN THROUGH CONSUMPTION CULTURE: THE CASE OF NIKE

Abstract: One of the clearest manifestations of consumption culture can be observed in advertisements. Nowadays, advertisements serve more as a means of creating images and impressions rather than merely promoting a product or service. This characteristic places them in a significant position in terms of meaning production. Advertisements can create a new social, cultural, and class-related meaning by associating certain products or services with a specific image or impression. In this regard, the portrayal of women in advertisements is particularly crucial for reinterpreting women through the lens of consumption culture. This study analyzes two separate commercials broadcasted on Nike's official YouTube and Instagram accounts from March 7, 2021, to August 28, 2021, using the method of critical discourse analysis. The first advertisement is titled “Greatest Dynasty Ever,” while the second is “We Play Real.” Examination of these advertisements reveals the reproduction and reinforcement of traditional gender roles. The commercials convey the message that women, by using Nike products, escape patriarchal structures and achieve success. The discourses constructed in these advertisements make discriminatory statements towards women invisible and normalize the hierarchies caused by the patriarchal system. This study demonstrates that advertising acts as a tool in the creation and dissemination of discourses about women, contributing to the production of social, cultural, and class-related meanings. In the advertisements analyzed, women continue to be commodified through class characteristics, and similar discourses are reinforced.

Keywords: Nike, critical discourse analysis, advertising, gender, woman.

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik, Antalya, tubalivberber@akdeniz.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9879-2135>

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik, Antalya, ahmetkayahan4@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6309-6909>

GİRİŞ

Günümüzde reklamlar yalnızca bir ürün ya da hizmet tanıtımı işlevi görmemekte aynı zamanda, anlam üretim aracı olarak kullanılmaktadır. Reklamlar aracılığıyla belirli ürün ya da hizmete ilişkin bir imaj ya da imge ilişkilendirmesi yapılarak yeni bir toplumsal/kültürel/sınıfsal anlam üretilebilmektedir. Bu anlamda özellikle, reklamlarda kadın imgesinin yer alış biçimleri, kadının tüketim kültürü üzerinden yeniden anlamlandırılması noktasında oldukça önemlidir.

Kapitalist toplumların varlıklarını sürdürmede bir araç olarak kullanılan tüketim kavramı, çağlar boyunca toplumun her kesimine nüfuz etmiş bir kültürdür. Featherstone (1996: 49), Raymond Williams'ın, "tahrip etmek, harcamak, israf etmek, bitirmek" şeklindeki ifadesini tüketimin en erken tarihli kullanımlarından birisi olarak görmektedir. Bu anlamda tüketim, oldukça geniş bir anlama sahiptir. Tüm canlılar gibi insanlar da tarih boyunca zorunlu ve zorunlu olmayan ihtiyaçlarını giderme amacıyla tüketmişlerdir. İhtiyaçları gidermek pahalı ürünlerle ya da aynı işleve sahip daha uygun ürünlerle gerçekleştirilebilir. Ancak insanların ürünleri işlevsellikten çok anlamlandırma üzerinden tüketmesi buradaki tüketimin hazcı bir tüketim olduğunu göstermektedir (Levy, 1959: 117-119). Hazcı tüketim de beraberinde tüketilenler ile kimliklendirilmeyi getirmektedir (Featherstone, 1996: 38).

Odabaşı (2019: 4), bir malı ya da hizmeti sahiplenen, kullanan ya da yok eden kişiyi tüketici olarak tanımlamaktadır. Tüketicilerin tüketim ile psikolojik olarak kendilerini rahatlamış hissetmeleri, toplumdaki varoluşlarını psikolojik olarak tükettikleri ile bağdaştırmaları, psikolojik olarak tükettikçe tatmin olmaları bu değişimin başlıca sebeplerindedir. Barınma ve beslenme ilk çağdan bu yana insanların ve diğer tüm canlıların en temel ihtiyaçlarındandır. Günümüz tüketim toplumunda en temel ihtiyaçlar olarak sayılabilecek barınma ve beslenme de dahil olmak üzere yapılan her türlü tüketim toplumsal statümüzü etkilemektedir (Sakarya vd., 2020: 2-3). Bu bağlamda, barınma ve beslenme gibi en temel ihtiyaçlar bile tüketim şekline göre birer statü belirleyicisi haline gelmektedir.

Tüketim kültürü, tüketimi ve tüketilecek nesneyi, sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere tüketen bir toplumdaki varlıklarını sürdürebilmelerini sağlayacak bir zorunluluk durumu haline getirerek yeniden inşa etmiştir (Dal, 2017: 7-9). Bu inşa süreci esnasında kapitalizm, zaruri tüketim ile hazcı tüketim arasındaki farkı ortadan kaldırarak tüketiciye, kimlik sahibi olmanın bir koşulu olarak insanları tüketmeye yöneltmiştir.

Boş vakitler tüketmek için uygun zamanlardır. Gün geçtikçe değişen boş vaktin değerlendirilmesi, özel günlerin hatırlanması hatta sosyal statünün belirlenmesine karşılık olarak tüketim ile özdeşleştiği görülmektedir. İnsanların sosyal varlıklar olması, sosyalleşmek için diğerlerine ihtiyaç duyması ve toplumun sosyal statü özelliklerine verdiği önem daha geçişken bir hareket alanını beraberinde getirmektedir. Bu hareketlilik esnasında içinde bulunulan toplumun bireye yüklediği bir güdü olarak yüksek limitli kredi kartlarına, dolu cüzdanlara, pahalı kıyafetlere, lüks otomobillere sahip olmak bireyin bulunmak istediği üst statüyü belirleyen zaruri ihtiyaçlar haline gelmektedir (Mengü, 2005: 155-160). Böylelikle statü belirleyici tüketim araçları zaruri ve zaruri olmayan ihtiyaçların sınırlarını gün geçtikçe daha fazla belirsiz hale getirmektedir.

Modernizm ve Tüketim

Doğu toplumlarının modernliğe ulaşmak için batılılaşmaları gerektiği olgusu temel olarak modern kavramının batılılaşma ile özdeşleştirilmesini sağlamaktadır. Kökleri 17. yüzyıla dayanan modernizm, Latincedeki modo kelimesinden türeyen bir kavramdır (akt. Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 33-34). Yaşamın her alanını kaplayan modernizm din, sanat, kültür, endüstri ve daha genel anlamda bunların tüketimi ile varlığını sürdürmektedir. Modernizmin doğuşundan bu yana dinlerin, sanatın, kültürün ve endüstrinin modernleşmesi beraberinde tüketimin de modernleşmesini diğer bir deyişle batılılaşmasını sağlamıştır. Ancak batılılaşmayla bağdaşık modernizmin, bağlı olduğu toplumun ekonomik, kültürel, teknolojik ve toplumsal özelliklerini doğulu ve daha az gelişmiş toplumlara dayatması bu kavramın kapsamını farklı bir noktaya taşımaktadır. Bu haliyle modernizm yeni bir form olarak bir toplumun değerlerini ileriye taşımaktan çok toplumsal değerlerin farklılaştığı yerlere kendi değerlerini her alanda empoze etmek şeklinde ilerlemektedir.

Her toplum kendisine ait farklı değerleri kuşaktan kuşağa aktararak sahip olduğu değerleri taşımaktadır. Ancak modernizmin yükselişe geçmesi ve çağa ayak uydurmak amacıyla batılılaşmanın toplumun her kesimine yayılması gündün güne geleneksel değerlerin yerini yabancı değerlerin almasına, eskinin tümüyle unutulup yeni bir kültürün, geleneğin ve göreneğin sanki o topluma en başından beri aitmiş gibi algılanmasına sebep olmaktadır. Modernizmin yükselişi ve toplumlar arasındaki yayılışının toplumda eşitsizlik yarattığı fikri başta J.J. Rousseau (2010: 207) olmak üzere birçok düşünürün eleştirilerine maruz kalmasına sebep olmuştur. Eleştiriye günümüze daha yakın ve daha yoğun bir eleştiri de Frankfurt Okulu'ndan gelmiştir. Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno (1944: 15-20)'nun birlikte kaleme aldığı Aydınlanmanın Diyalektiği'nde modernizmin kültürel ve felsefi köklerine yoğun eleştiriler bulunmaktadır. Aydınlanma ve modernizmin bir arada kullanılmasının yanlışlığına dikkat çeken Horkheimer (1994: 65), bu kavramların zıt kutuplar olduğunu dile getirmiştir.

Toplumsal yayılımı ve toplumlar üzerindeki etkileriyle modernizmin en büyük etki kaynağı ise her alanda değişime uğrattığı tüketimdir. Çünkü Batı'da tüketilenler gezegenin çehresini değiştirerek yaşam biçimi ve yeme alışkanlıklarıyla dünyayı sömürgeleştirmektedir (Toscani, 1996: 152). Bu kapsamda, Batılı ülkelerde kurularak tüm dünyada tanınır hale gelen markaların yıllar içerisinde doğu ülkelerinin gelenekleri ile ters düşmeler dahi benimsenmesi reklamcılığın ve tüketimin kişileştirilmesinin sonuçlarından birisidir. Bu anlamda, insanların serbest piyasa içerisinde tüketilecekleri her şeyin bir rakibini üretmek rekabetçi bir ortam yaratmak ve bu rekabet ortamını reklamcılık ile güçlendirmek tüketime hız kazandırmaktadır.

Sosyal Sınıf ve Tüketim İlişkisi

Tüketim ve tüketim kültürünün tek başına bir toplumun her kesimine yayılıp o toplum içerisinde kendisine yer bulması imkânsızdır. Bir toplumun kendi içinde ve diğer toplumlar arasında sınıf farklılıkları vardır. Sınıflar arasındaki geçişkenlik çoğunlukla zor koşullarla yapılabilmektedir. Bu geçişin maddi olarak imkân dahilinde olmaması ya da farkı kapatacak niteliklere sahip olunmaması kapitalizmin sosyal sınıflar arasında bir illüzyon yaratmasına sebep olmaktadır. Bu illüzyon üst sınıfların farklılaşmakta kullandıkları lüks tüketimin zaman içerisinde kapitalizmin eline geçerek daha alt sınıflara lüks tüketimin tek başına sınıf atlamakta yeterli olabileceği mesajını vermesiyle gerçekleşmektedir. Birçok toplumda üst, orta ya da alt gelirli sınıflar bulunmaktadır. Ancak hepsi için tüketim kültürü bir şekilde kişinin inşa ettiği kimlik özelinde kişinin kendisiyle bütünleşmiş bir şekilde karşısına çıkmakta ve kapitalist toplumun farklı düzeylerindeki tüketicilerinden birisi haline getirmektedir.

Toplumdaki üst, orta ve alt gelirli sınıfların yanında yine üst sınıfla bütünleşik ya da ayrışık olarak görülebilen bir diğer sınıf da aylak sınıftır. Bu sınıf ilk kez Thorstein Bunde Veblen (2005) tarafından kaleme alınan Aylak Sınıfın Teorisi eseri ile ortaya çıkmıştır. Bu teori özünde üretimi bir kenara kaldıran ve tüketime bütünüyle kendini veren sınıflar için kullanılmaktadır. Sosyal medya aracılığıyla daha sık karşılaşılan bu sınıf, toplumun diğer kesimlerine lüks tüketimin yoğun çalışma süreleriyle elde edilemeyeceğini göstermektedir. Veblen bu tavrı Aylak Sınıfın Teorisi eserinde halkın aylaklığı görmesinin aylak sınıfa büyük bir zevk verdiğinden bu sınıfın harcamalarını lüksle doğrudan ilişkilendirdiğini ve daha pahalının her zaman daha iyi olduğunu dile getirdiği şeklinde açıklamaktadır (Veblen, 2005: 93).

İnternetin ve sosyal medyanın yaygın hale gelmesinden önce televizyon filmlerinde ve reklamlarda verilen lüks tüketim algısı sadece bu sınıfsal farkı takip edebilen toplumun belli kesimleri tarafından fark edilirken zaman içerisinde teknolojik gelişmelerle bağlantılı olarak toplumun tüm kesimlerine yayılmayı başarabilmiştir. Sıklıkla takip edilen sosyal paylaşım siteleri 1980'ler ve 90'lar kuşağının televizyon ve radyo aracılığıyla takip edebildiği sosyal sınıfları cep telefonlarına ve bilgisayarlara aktarmıştır. Bu aktarım sırasında paylaşımlar ve reklamlar da değişmiş, toplumun değişimine bütünleşmiş bir biçimde kime, nasıl ve ne zaman sosyal sınıfını hatırlatması gerektiğini bilen akıllı bir sisteme dönüşmüştür.

Toplumun hangi kesimine olursa olsun tüketim ve kültürü bir şekilde reklamlar, sosyal medya ve toplumsal değerler üzerinden kendisini empoze etmeyi başarmaktadır. Lüks tüketim ürünlerinden ucuz ürünlere kadar kendisini gösteren tüketim malları cinsiyetlere ve cinsel yönelimlere göre şekillenmekte, bunu yaparken de değerleri kullanmaktadır. Özel günler ve özel günlerde alınabilecek hediyelerden sosyalleşmek için buluşulan kafeler ve bu kafelerde servis edilen kahvelere kadar hemen her şey kişiye kendisini özel hissettirmek ve sosyal statüsünü unutturmak için hazırlanmaktadır. Bunların gerçekleştirilmesinde en önemli etken hiç şüphesiz reklamlardır (Tuncer, 2020: 191-192). Reklamların hazırlanması süreci hassasiyetle yürütülerek doğrudan kişinin oluşturduğu kimliğe özel inanışlarına ve düşüncelerine zarar vermeden oluşturulmaktadır.

Reklamlarda Kadının Temsili

Kadın hareketlerini ve reklamlardaki kadın temsili en belirgin olarak feminist yaklaşım üzerinden okumak mümkündür. Feminist yaklaşıma göre kadının özgürleşme hareketini üç dönemde incelemek mümkündür. İlk dalga, XIX. yüzyıl boyunca süren gelen ve kadınların oy hakkı kazanmaları hareketi olarak tanımlanan orta sınıf hareketinin bir parçasıdır. Demokratikleşme sürecinde kadınların politik haklarına ulaşmalarını içermektedir. İkinci dalga, 1960'lardan itibaren ortaya çıkan kadınların kamusal yaşam, iş ve kültürel alana tam ve eşit katılımını engelleyen yasal ve toplumsal süreçleri ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetleri kapsar. Üçüncü dalga ise içinde yaşadığımız dönemi ifade etmektedir. Kadınların haklarının yasalarda çok saygın bir yeri olmakla beraber, kültür ve ideoloji temel olarak ataerkil, cinsiyetçi ve önyargılı tutumları içermektedir (Lewis, 2022: 185).

Feminist yaklaşım, kadınların toplumdaki rollerini ve haklarını genişletmeyi amaçlayan öğretiyi ve eylemlerden oluşmaktadır. Bunun temel dayanağını ise ataerkil sisteme karşı çıkış oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, ataerkil sistemin erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliklerini yeniden üretmek için, ellerindeki tüm kurumsal ve ideolojik olanakları (hukuk, siyaset, din, iktidar, bilim, ahlak, tıp, moda, kültür, eğitim, kitle iletişim araçları) bazen açık bazen örtük biçimde kullandıkları bir sistem olduğunu öne sürmektedir (Michel, 2003: 6-7). Bu bağlamda medya ve medyanın bir parçasını oluşturan reklamlar, ataerkil yapının kendini meşrulaştırıp yeniden ürettiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Medya, toplumun değerlerini hem üreten hem de ürettiği değeri yeniden yansıtan bir görev üstlenmektedir. Medyanın toplumsal beklentilere aykırı bir söylemi, toplum tarafından çoğunlukla kabul görmemektedir. “Kadının yeri, kocasının yanındır”, “elinin hamuruyla erkek işine karışma” gibi geleneksel ve folklorik söylemlerde de karşılığını bulabileceğimiz toplumsal cinsiyet kalıplarını reklamlar dahil olmak tüm medya ürünlerinde görmek mümkündür (Yalman ve Güdekli, 2018: 20-21). Benzer şekilde Rutherford (1996: 41)'da reklamlarda kadının yerinin evi olduğunu, çalışan kadın sayısının yıllara göre artmasına rağmen, kadının işe giderken ya da işten dönüşte temsil edilmediği, daha çok mutfakta, banyoda, oturma odasında ve arka bahçede temsil edildiğini dile getirmektedir.

Reklamlar genelde herkesi, özelde ise çoğunlukla kadınları hedef kitlesi olarak alan ve bu hedef kitleyi doğrudan tetikleyici bir konumda tutan tüketim kültürü araçlarıdır. Reklamlar genellikle evli, çocuk sahibi, çekici ve genç kadın figürünü evde iş yapan, çocuklarıyla ilgilenen, kocasına düşkün bir karakter olarak betimlemektedir. Reichert'ın reklamların hedef kitleleriyle ilgili dile getirdiği, “Reklam erkekleri hedefliyorsa, kadının teni, erkeğin içini gıcıklatmak, cinsel ilgi uyandırmak ve bu tepkileri marka ile özdeşleştirmek için gösterilir” sözü kadınların reklamlar aracılığıyla metalaştırılmasını açıklamaktadır (akt. Dumanlı, 2011: 135).

Reklamlar toplumları etkilediği kadar aynı zamanda toplumlardan da etkilenmektedir. Feminizmin yükselmesi ve toplumdaki yerinin güçlenmesinin ardından kadının reklamlardaki temsili değişmesi kaçınılmaz olmuştur. Reklamlar cinsel yönelimlerin sorgulanmasından ve kadınlara belirli görevlerin yüklenmesinden kaçınmaya başlamıştır. Bunun sonucundaysa kadınlar reklamlarda evden çıkmış, iş sahibi, güçlü kadın imajına yönelmiştir. Batılı reklam sektörünün topluma entegre biçimde yaşadığı bir diğer değişim ise LGBTQI+ bireylerin reklam filmlerinde yer almaya başlamasıdır. Özellikle reklam kuruluşlarının bu hassasiyeti toplum içerisindeki her türlü potansiyel müşteriye ulaşmak amaçlıdır (Esch, Geisler, Kleintop, Northey, & Heller, 2017). Aynı zamanda potansiyel müşteri portföyü

üzerinde kötü etki bırakmak istemeyen reklam sektörü çoğu zaman cinsel yönelimleri doğrudan dile getirmekten kaçınarak da potansiyel müşterileri kaybetmemeye çalışmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Nike markasına ait resmi Youtube ve Instagram hesaplarından yayınlanan iki reklam, eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenmektedir. Kadına yönelik temsil ve anlatı yapısının çözümlendiği bu çalışmada, kadının tüketim kültürü üzerinden nasıl yeniden anlamlandırıldığı irdelenmektedir.

Kadına yönelik temsil ve anlatı yapısının çözümlendiği bu çalışmada, kadının tüketim kültürü üzerinden nasıl yeniden anlamlandırıldığı irdelenmektedir. Bu amaçla benzer markalara göre nispeten daha çarpıcı ve akılda kalan reklam çalışmaları hazırlayan Nike markasının reklamları çalışmanın örneklem evrenini oluşturmaktadır (Çavuşoğlu, 2011: 6). Araştırmada, Nike markasının Amerika Birleşik Devletleri’nde hazırladığı iki reklam filmi Türk kültürünün bakış açısıyla incelenmektedir. Bu doğrultuda amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak bu çalışmaya 7 Mart 2021 – 28 Ağustos 2021 tarihleri arasında Nike markasının resmi Youtube ve Instagram hesaplarından yayınlanan 27 reklam filmi arasından konu ile bağlantılı iki reklam örneklem olarak dahil edilmiştir. Reklamlardan ilki “Greatest Dynasty Ever” (Şimdiye Kadarki En Mükemmel Hanedanlık), reklam filmi içerisinde ataerki yapı ile eşcinsellik öğelerini bir arada işlemesi sebebiyle; ikinci seçilen “We Play Real” (Biz Gerçek Oynarız) isimli reklam filmi ise içerisinde eşcinsellik, siyahilerin hakları gibi pek çok konuyu işlemesi sebebiyle seçilmiştir.

Araştırmada kullanılacak reklam filmleri Ayvaz ve Livberber (2019)’in van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi Modeli üzerinden uyarladıkları yöntem ile analiz edilmektedir. Bu yöntem ile bilinen eleştirel söylem analizinin makro ve mikro yapıları televizyon reklam filmlerinin incelemeye olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmiş ve makro yapılar altında verilen başlıklar haber metninin televizyona yansımaları olarak görülebilecek şekilde haber yapısı yerine reklam filminin temelini oluşturan senaryo, başlıklar bölümü yerine slogan ile değiştirilmiştir. Mikro yapılarda ise reklam filminde seçilen sözcük seçimleri tıpkı van Dijk’in yönteminde olduğu gibi uygulanmış, haber retorik ile ilgili kısımda ise reklam filminin çekim tipi, müzik/jingle, ses ve ses efektleri incelenmektedir. Araştırmada içsel tutarlılık ve güvenilirlik sağlanması açısından kodlayıcılar arası uyum hesaplaması yapılmış, kodlama denetimi sonucunda iki kodlayıcı arasında görüş birliği sağlanmıştır.

Tablo 1. Ayvaz & Livberber (2019) tarafından uyarlanan van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi Modeli’nin reklam filmine uyarlanması

Makro Yapılar	Mikro Yapılar
1-Senaryo	1-Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri
2-Slogan	2-Çekim Tipi
3-Mekân	3-Müzik/Jingle-Ses-Ses Efektleri
4-Karakterler	
5-Toplumsal/Kültürel/Sınıfsal Bağlam	

BULGULAR ve YORUMLAR

İncelenen reklam filmleri makro yapılarda senaryo, slogan, mekân, karakterler, toplumsal/kültürel/sınıfsal bağlam; mikro yapılarda ise cümle yapıları ve sözcük seçimleri, çekim tipi, müzik/jingle-ses-ses efektleri kategorilerinde analize tabi tutulmuştur.

“Greatest Dynasty Ever” Reklam Filmi İncelemesi

Görsel 1. “Greatest Dynasty Ever” Reklam Afışı

Kaynak: https://www.imdb.com/title/tt15280088/mediaviewer/rm1312292097/?ref_=tt_ov_i

Makro Yapılar

Senaryo: Reklamın sloganını “Greatest Dynasty Ever” anlamına gelen “Şimdiye Kadarki En Mükemmel Hanedanlık” ifadesi oluşturmaktadır. Reklam toplamda bir dakika sürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Kadın Milli Basketbol Takımı’nın Japonya Kadın Milli Basketbol Takımı’na yenerek 7. Kez olimpiyat şampiyonluğu elde etmesinden sonra yayınlanmıştır. Senaryonun ataerkil yapıya bir başkaldırı imajı ile kurgulandığı gözlenmektedir. Reklam, pembe saçlı siyahi bir liseli kadın öğrencinin sunumuyla başlamaktadır. Öğrenci, okul girişinde tarihte yer alan hanedanlıklar ile ilgili sunumu olduğunu açıklayarak, “Today I have a presentation on dynasties (Bugün hanedanlarla ilgili bir sunumum var)” demektir. Ardından sınıf içerisinde rahat bir oturuş ile kameraya dönerek sunumunun tarihteki bilindik hanedanlıklarda olduğu gibi olmadığını belirterek, “But I refuse to talk about the ancient history and drama (Ama antik tarih ve drama hakkında konuşmayı reddediyorum)” demektir. Bunun ataerkil olduğunu belirterek, “That’s just the patriarchy (Bu sadece ataerkillik)” ifadesinin kullanılmaktadır. Sonraki sahnede öğrenci, anlatacağı hanedanlığın daha farklı olduğunu yeniden vurgulayarak, Instead, I’m going to talk about a dynasty that I actually look up to (Bunun yerine, gerçekten örnek aldığım bir hanedandan bahsedeceğim). Söz konusu hanedanlıkları saymaya başladığında basketbol formalı üç kadının silüetleri gösterildikten sonra öğrenci, koridorda yürürken sırasıyla, “An all women dynasty (Tam bir kadın hanedanı), women of color (renkli kadınlar), gay women (eşcinsel kadınlar), women who fight for social justice (sosyal adalet için savaşan kadınlar), women with a jump shot (atış yapan kadınlar)” dediği görülmektedir. Öğrenci anlatımına devam ederken televizyonda eski bir görüntüde siyahi bir kadının ırkçılık karşıtı olarak yaptığı zafer işareti göze çarpmaktadır. Bir sonraki sahnede öğrenci kapalı bir basketbol sahasında şut atmaktadır. Attığı uzun şut Amerika Birleşik Devletleri Kadın Ulusal Basketbol Takımı oyuncularından birinin tutmasıyla devam etmektedir. Koyu fon seçilen arka planda sadece basketbol potası belirginleştirilerek hedefe odaklılık mesajı verilmektedir. Bir sonraki sahnede siyah beyaz yüz planda bir kadın gösterildikten sonra tekrar kapalı spor salonundaki öğrenci daha yakın bir çekim planı ile görülmektedir. Yeniden siyah beyaz bir ekrana geçen reklamda takım oyuncularından 11 numaralı Collier sırtı dönük bir şekilde saçını düzeltirken görülmektedir. Ardından aynı planda 15 numaralı Griner sırtı dönük bir şekilde dans etmektedir. Sırasıyla ardı ardına renkli ekranda farklı oyuncular oynarken ekrana gelmektedir. Öğrencinin Büyük İskender’den bahsettiği kısımda eski bir Büyük İskender çizimi genel planda verildikten sonra öğrencinin ‘Ortalama İskender’ tabiriyle yüzüne yakın

çekim yapılarak reddedilişini göstermek amaçlı boya fırçasıyla resmin üzerine kırmızı bir çarpı koyulmaktadır. Hemen ardından öğrenci sınıfta sunumunu yapmaktadır. Sonrasında 1996 yılından itibaren çeşitli olimpiyat görüntüleri verilmektedir, ardından günümüz takımı bir basketbol sahasında toplu bir şekilde geniş plandan ekrana gelmektedir. Sunumuna devam eden öğrencinin, “Ve en önemlisi, benim gibi kızların istedikleri hanedanın bir parçası olabileceklerini hissetmelerini sağlayan kadınlar” demesiyle birlikte basket oynayan kız çocukları ardı ardına gösterilmektedir. Finalde yeniden takımın geniş plan çekimi ile ekrana, Greatest Dynasty Ever (Şimdiye Kadarki En Mükemmel Hanedanlık) yazısı getirilmektedir. Senaryo metni incelendiğinde, kadınların spor alanında istedikleri zaman başarılı olabilecekleri mesajının verildiği gözlenmektedir.

Slogan: Slogan reklamın izlenmesinin öncesinde herhangi bir anlam ifade etmemektedir. Reklamda yer alan öğrenci, önceki hanedanlıkları ataerkil bulduğunu ve sunumda anlatmak istediğinin farklı bir hanedanlık olduğunu dile getirmektedir. Ardından takımın gösterilmesi ve başarılarının sayılması ile kastedilenin yıllar öncesinde gerçekleştirilen spor müsabakalarından bu yana yenilmeyen ve çok sayıda madalya kazanan takımın başarılarına bir atıf olarak söylendiği ortaya çıkmaktadır.

Mekân: Reklam filminde iç mekân ve dış mekân kullanılmıştır. Dış mekân olarak reklamın ana karakteri olan öğrencinin sunumunu yaptığı okulun bahçesi ile eski televizyon görüntülerinde yer alan olimpiyat alanları kullanılmaktadır. İç mekân olarak ise anlatımı yapan öğrencinin sınıfı, anlatımları sırasında yürüdüğü okulun koridorları, basketbol oynadığı saha ve takımın kendisine ait spor salonu kullanılmaktadır.

Karakterler: Reklamın ana karakteri hem reklamın hikayesini anlatan öğrencidir. Diğer karakterler ise Amerika Birleşik Devletleri Kadın Ulusal Basketbol Takımı oyuncuları ve hikâyenin bir kısmında geçen kız çocuklarıdır. Reklam filminde yer alan Amerika Birleşik Devletleri Kadın Basketbol Takımı oyuncusu Diana Taurisi, 2009 yılında Türkiye’de basketbol oynadığı süreçte doping iddialarıyla takımdan uzaklaştırılmıştır. Kendisiyle aynı yıllarda Türkiye’de kadın profesyonel basketbolcu olan Penny Taylor bu uzaklaştırmanın ardından kendi isteğiyle takımdan ayrılmıştır. Bu iki oyuncu 2017 yılında 8 yıllık sevgililik süreçlerinin ardından evlenmiştir.

Toplumsal/Kültürel/Sınıfsal Bağlam: Reklam filminin ana teması kadınların spordaki başarılarıdır. Ancak reklam içerisinde ataerkil yapıya bir başkaldırı, eşcinsel hakları, siyahiler gibi bazı etnik ve toplumsal sınıflara atıflarda bulunmaktadır. Reklamda yer alan öğrenci eşcinsellikten bahsederken kendisini işaret etmektedir. Yine sosyal adaletten bahsedilen kısımda siyahi bir kadının elini yumruk şeklinde havaya kaldırdığı görüntü ile toplumdaki ırkçılığa ve sosyal adaletsizliğe dikkat çekilmektedir. Fouladchang, Marzooghi ve Shemshiri (2009)’ye göre başarının cinsiyetle bağlantısı yoktur. Ancak reklam filmi ‘kadınların da başarılı oldukları’ mesajı ile toplumdaki cinsiyetler arasındaki eşitsizliğe dikkat çekmekten çok bu eşitsizliği irdelemektedir. Reklamın sloganı da olan “Şimdiye Kadarki En Mükemmel Hanedanlık” ile geçmişteki ataerkil hanedanlara gönderme barındırmaktadır. Hanedanlık konusu dışında, reklamda yer verilen Büyük İskender’in ataerkil bir karaktere sahip olmasıyla ilgili herhangi bir kaynak bulunmazken; babası Makedonya Kralı II. Philip’in kendi suikastını gerçekleştiren Orestisli Pausanias ile ilişkisi olduğu dile getirilmektedir¹. Reklam filminde yer alan ataerkil gönderme ve eşcinsellik ile ilgili mesajların verilmesinde, ailesinde eşcinsel ilişkilerin bulunduğu belirtilen tarihi bir karakter seçilmiştir. Ürünün yarattığı imaj üzerinden değerlendirildiğinde markanın ‘kadınları yüceltmek’ amacı güttüğü görülmektedir. Reklam filminde toplumsal olarak dikkat çekecek unsurlar özellikle seçilmiş, ayakkabı ve spor ürünleri sunan bir firma ile eşcinsellik ve azınlık hakları arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Hedef kitlesi olarak toplumun pek çok kesimine hitap eden Nike firması, bu reklamla birlikte kadın sporcular özelinde bu firmanın ürünlerini kullandıkları için başarılı oldukları algısı yaratmakta ve mesajlarını bu yönde vermektedir.

¹ Bazı kaynaklar Makedonya Kralı II. Philip’in Orestisli Pausanias ile sevgili olduğunu belirtmektedir (Jarus & Gordon, 2021).

Mikro Yapılar

Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri: Reklamdaki cümle yapıları ve sözcük seçimleri azınlık konumundaki LGBTQI+ topluluğuna, ırkçılığa maruz kalan siyahilere ve başarılı kadınlara atıf ile seçilmiştir. Takım oyuncularının fiziksel özelliklerine göre ekranda gösterildikleri anlarda, ‘Saçları ateş örgülü bir hanedan’, ‘Hastalıklı bir tarza sahip bir hanedan’ ve ‘Çılgın bozuklukları olan bir hanedan’ kelimelerine yer verilmektedir. Hanedanlık kelimesi süregelen kullanımı itibarıyla ataerkil bir yapıya işaret ettiği için seçilmekte ve reklam içerisinde sözcük metaforlarıyla eleştirel bir söylem geliştirilmektedir. Bununla birlikte Nike firmasının cinsiyet çeşitliliği, spor başarısı ve cinsel yönelimlerle bağlantılandığı reklam filminde, temsil edilen azınlıklar tarafından benimsenme ve özdeşleşme amacı da güttüğü gözlenmektedir.

Çekim Tipi: Çekimlerin çoğunlukla bel planla geniş plan şeklinde tercih edildiği görülmektedir. Reklam girişinde doğrudan göz hizasıyla yapılan çekimler öğrencinin kadın ve azınlık haklarıyla ilgili söylemlerini dile getirmeye başlamasıyla daha aşağı bir plana geçmektedir. Böylelikle anlatıcı konumundaki öğrencinin yükselerek güçlendiği imajı yaratılmaktadır (StudioBinder, 2020). Görüntüler genellikle renkli ve siyah/beyaz şekilde bir döngü ile hazırlanmış, başlangıçta siyah beyaz ve daha karanlık temalar reklamın ilerleyişiyle birlikte renkli hale dönüşmüştür. Böylelikle renk tonları ile verilmek istenen mesaj arasında doğrudan bir bağlantı kurulmaktadır (Kırık, 2013: 78-79). Bu sebeple reklam filminde baştan sona gösterilen renk değişimiyle daha sıcak renklerin kullanımı ve kadınlar tarafından elde edilen başarılar doğru orantılı olarak kullanılmaktadır.

Müzik/Jingle ve Ses Efektleri: Reklam girişinde öğrencinin acelesini anlatmak amacıyla okul zili kullanılmıştır. Sonrasında reklamın 11. saniyesine kadar herhangi bir müzik kullanılmayarak öğrencinin foreshadowing² yaptığı görülmektedir. 11. saniyeden itibaren Cadenza, M.I.A ve GuiltyBeatz ortak çalışması olan Up Inna şarkısı çalmaya başlamaktadır. Şarkı herhangi bir söz barındırmamak ile birlikte sabit bir ritim ile devam etmektedir. Reklamın 35. saniyesindeki ‘Büyük İskender’ göndermesinde basketbolda kullanılan time up (süre sonu) ikazı kullanılarak ataerkilliğin süresi doldu mesajı verilmek istenmektedir. Müzik 41. saniyede dikkatin zirveye çıktığı kısma kadar aralıksız şekilde ilerlemektedir. 53. saniyeye kadar arkadan daha sessiz bir şekilde duyulan müzik bu saniyeden itibaren sloganın ekrana gelişi ile birlikte 5 saniye daha devam etmektedir.

“We Play Real” Reklam Filmi İncelemesi

Görsel 2. “We Play Real” Reklam Görseli

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=SY4PI75BJPQ>

Makro Yapılar

Senaryo: Reklam, siyahi bir oyuncunun zaferini kutlamak için takım arkadaşlarıyla el çakmasıyla başlamakta ve toplamda bir dakika sürmektedir. Bir sonraki sahnede basketbol sahasında bir maç oynanmaktadır. Maç sırasında oyunculardan bir tanesinin havaya doğru fırlattığı bir top parıldayarak pota üzerinde uçar vaziyette durmakta ve ‘sihirli bir biçimde’ potadan girmektedir. Sonraki sahnede

² Sinema, reklam filmlerinde seyirciye olacaklar ile ilgili önceden bilgi vermektir (Gottlieb, 2020).

bir tenis maçı oynanmakta ve oyuncunun eli ekranı kaplamaktadır. İlk saniyelerde boş gözükten elinde sihirli şekilde bir top parıldayarak belirmektedir. Oyuncu atışını yaptıktan sonra sahne bir futbol maçına geçmektedir. Futbol müsabakasındaki bir oyuncu rakip oyuncudan top çalarken toplar aniden bölünmektedir. Oyuncu topu çaldıktan sonra kaleye doğru şut çekmekte ve toptan parıltılar çıkarken gol atmaktadır. Renkli ve parlak bir sahnede ilk olarak bir futbol oyuncusunun gol sevinci, sonrasında da başka bir siyahi kadının mutluluğu verilmektedir. Spor sahnelerinin bitmesinin ardından saçını tarayan ve ayakkabılarını parlatan bir balerin görülmektedir. Sonraki sahnede basketbol sahasında dans eden üç kadın görülmekte hemen ardından yeniden gülen bir kadın bulunmaktadır. Seyreden sahnede reklamın gidişatı dış sesin, “Elimizden gelenin en iyisini yapmak için kanımızı, terimizi ve gözyaşımızı veriyoruz” demesi ile birlikte yaralı bir futbolcunun tedavi edilmesi, ağlayan bir sporcunun yakın çekimi ve bacağından yaralanan bir basketbol oyuncusunun yerdeki kıvranişıyla devam etmektedir. Tekrar başarılı bir şekilde devam eden bir koşucu ve başarılı atışı sonrasında sevinen bir tenisçi gösterilmektedir. Reklamın bu sahnesinden itibaren bir protesto yürüyüşünü takiben 2020 yılında polisin evine düzenlediği ‘yanlış baskında’ öldürülen siyahi bir sağlık çalışanını anmak üzere düzenlenen törende ağlayan bir kadın sporcu gösterilmektedir (BBC, 2020). Reklam filmi protesto sahneleri ile devam etmektedir. Sonraki sahnede siyahi bir Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan George Floyd’un öldürülmesi ile ortaya çıkan ‘Black Lives Matter’ hareketine destek amacıyla gerçekleştirilen yürüyüşte açılan ‘Black Trans Lives Matter’ pankartı gösterilmektedir. Ardından yine aynı gösteride megafon ile konuşma yapan siyahi bir ABD vatandaşı görülmektedir. Gösteri görüntüleri sonrasında paten kayan bir kadının neşeli görüntüleri ve ardından dans eden, sunum yapan ve çeşitli spor dallarında müsabakalarda yarışan sporcular arka arkaya gösterilmektedir. Son görüntüde ise siyah bir fonda ‘We Play Real’ (Gerçek Oynarız) sloganı ve ardından, ‘Level the playing field for black women.’ (Oyun alanını siyahi kadınlar için dengeleyin) yazısı görülmektedir.

Slogan: ‘We Play Real’ (Gerçek Oynarız) reklam filminin sloganını oluşturmaktadır. Slogan reklam filminin başından itibaren yinelenen sihirli bir oyun ve sihir yaratma mesajına zıt olarak siyahi kadın oyuncuların kan, ter ve gözyaşı ile oynayarak müsabakalarda başarılı olduklarını anlatmak amacıyla seçilmiştir. Bu bağlamda sık sık ‘gerçek’ sözcüğü vurgulanmaktadır.

Mekân: Reklam filminde iç ve dış mekânlar kullanılmıştır. Dış mekân olarak gerçekleştirilen spor faaliyetlerinin sahaları ve gösterilerin gerçekleştirildiği sokaklar kullanılmaktadır. İç mekân olarak basketbol sahasında geçen sahneler, bir kadının saçını yaptığı banyo, bir kadının konuşma yaptığı konferans salonu, eskrim, yüzme ve jimnastik sporlarının gösterildiği sahneler kullanılmaktadır.

Karakterler: Reklam filminin çoğunluğundaki karakterleri siyahi kadınlar oluşturmaktadır. Siyahi kadın sporcuların yanı sıra yine gösterilerde de siyahi kadınlar gösterilmektedir. Seyirciler ve geri planda gözükten bir takım erkek haricinde reklamın çoğunluğu siyahi kadınlardan oluşmaktadır. Reklam filminde birçok şampiyonluğu bulunan Venus Williams ve başarıları kadar erkek mi kadın mı tartışmalarına yol açan ve ortaya çıkan tartışmalar üzerine Uluslararası Atletizm Federasyonu (IAAF) tarafından cinsiyet testi uygulanacağı açıklanan Caster Semenya gibi sporcular yer almaktadır. Semenya bu tartışmalar sürerken eşcinsel bir evlilik yapmıştır.

Toplumsal/Kültürel/Sınıfsal Bağlam: Reklam filminin siyahi kadın sporcuların başarıları üzerine kurgulandığı görülmektedir. Başarılarının ten renkleriyle bir bağlantısı olmadığı mesajı ile birlikte maruz kaldıkları ırkçı yaklaşımlara da göndermeler barındırmaktadır. Diğer Nike reklamında olduğu ve Ersöz, Çetinkalp ve Eklund (2015)’un da değindiği gibi ten renkleri ve cinsiyetler ile spor başarıları arasında bağlantı bulunmamasına rağmen sporcuların başarılı olma nedenleri, kullandıkları giysiler ya da ayakkabılarla ilişkilendirilmektedir. Markanın söz konusu ürünleri kullanıldığında başarılı olunacağı imajı yaratılmaktadır. Kadın olgusunun yanında, siyahi kadınlara, geçmişte yaşanan ırkçı olaylara ve olaylar ile ilgili gösterilere reklamda yer verilerek duygulara hitap edilmektedir. Bununla birlikte 40. saniyede paralimpik, 42. saniyede de türbanlı bir sporcuya yer verilen reklam filminde azınlıkların birçoğu kullanılmaktadır. Reklamın 19. saniyesinde zayıf ve güzel olması gerektiği yargısı bulunan ponpon kızların siyahi ve kilolu kişilerden seçildiği ve böylelikle basmakalıp yargılara karşı gelindiği algısı yaratılmaktadır. Toplumsal bağlamda, siyahi vatandaşların hakları ve protesto görüntüleri ön plana çıkarılmaktadır. Anlatıcı konumdaki ses de özellikle Amerika Birleşik

Devletleri’ndeki siyahi sokak ağzı ile seslendirmeyi yapmaktadır. Reklam filmi tek bir değer üzerinden hazırlanmak yerine toplum içerisinde azınlık olarak görülen, toplumsal haklarından uzak bırakılan tüm insanlar üzerinden kurgulanarak daha fazla kitleye hitap etmeyi amaçlamaktadır. Bunun için de söz konusu azınlık kitlelerin yaşamların kesitler sunarak duyguları harekete geçirme etkisi yaratılmaya çalışılmaktadır.

Mikro Yapılar

Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri: Reklam filminin orijinal dilinde sokak ağzı da denebilecek boyutta kısaltmalar ve tonlamalar bulunmaktadır. Cümle yapıları kimi zaman alaycı bir tavırla seçilirken kimi zaman toplumsal farkındalık yaratacak iğnelemeleri içerisinde barındırmaktadır. Cümle seçimlerindeki en baskın sözcük ‘sihir’ sözcüğüdür. Reklamda, sporda başarılı olmayla ilişkilendirilen sihir metaforu karşısında, başarının bir sihre değil, tamamen gerçekliğe dayandığı söylemi üzerinden bir anlatı yapılmaktadır. Ayrıca reklamda kan, ter ve gözyaşı kavramları kullanılarak bu gerçeklik alt metinle güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Yine spordaki başarıların doğallığını ve saflığını anlatmak amacıyla organik kelimesi vurgulanmaktadır. Reklam filminin sonunda ise ekranda ‘Oyun alanını siyahi kadınlar için dengeleyin’³ yazısı görülmektedir.

Çekim Tipi: Çekimler özellikle yakın plan ve genel plandan oluşmaktadır. Müsabaka sahnelerinde çoklu oyuncuları kadraja almak amacıyla kullanılan genel plan bireysel mesajların verildiği bölümlerde yakın plana dönmektedir. Detay çekimlerin sıkça görüldüğü reklamda, renkli ve siyah beyaz çekimlerin dış sesle bağlantılı olarak kurgulandığı gözlenmektedir.

Müzik/Jingle ve Ses Efektleri: Reklam filminde müzik geri planda bırakılarak anlatıcı konumundaki dış sese dikkat çekilmektedir. Reklam filmi için seçilen Ramsey Lewis’e ait Les Fleur şarkısı tüm reklam boyunca devam etmektedir. Futbol müsabakası görüntüsünün yer aldığı reklamın 13. saniyesinde sunucu sesi ile birlikte diğer tüm görüntülerde kullanıldıkları alandan çeşitli sesler fona yerleştirilmektedir. Reklamın 30. saniyesinde başlayan gösteri görüntüleri sırasında müzik kısılmakta, gösteriden sesler verilmektedir. Böylelikle gösterilerdeki sesler ile etkileycilik artırılmakta ve verilmek istenen duygu daha net bir şekilde izleyiciye ulaştırılmaktadır. Reklamın başlangıçtaki seyrine döndüğü 34. saniyeden itibaren müzik yeniden arka fonda yükselerek reklamın sonuna kadar devam etmektedir.

SONUÇ

Günümüzde tüketim kültürünün sınırlarını belirlemek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Sınırları gün geçtikçe daha da muğlaklaşan tüketim kültürü, hayatın tüm alanlarına sirayet ve nüfuz etmeye devam etmektedir. Bu anlamda tüketim kültürünün en net görülebileceği alanlardan biri reklamlardır. Reklamlar aracılığıyla tüketim kültürü daha fazla kitleye ulaşmakta ve kendini daha kolay gerçekleştirmektedir. Yine reklamlar aracılığıyla tüketim kültürünün yarattığı ve beslediği kalıpyargılar işlenmekte ve pekiştirilmektedir. Bunun işlendiği alanlardan biri de azınlık konumunda olan, ötekileştirilen ya da ikincil sırada temsil edilen topluluklardır.

Cronin (2000: 1-2)’in de belirttiği gibi genel olarak tüketim ve reklam üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, birçok insan için eşyaları satın almanın, kullanmanın ve göstermenin sosyal kimlikler oluşturma ve yansıtmayla ilişkili olduğu görülmektedir. Bu çeşit tüketimler, sembolik çalışmalar olarak, kişinin kendine dönük projeleri, başkaları ile olan iletişimi, aitlik ve kendini ayırt etmesi olarak düşünülmektedir. Buna paralel bir görüşe göre de reklamcılık, tüm bu anlamların asıl aracısı olarak yadsınmaz bir statü de kazanmıştır. Bu kavramsal çerçeve bize tanıdık bir sorunu da ortaya çıkarmaktadır; biz reklamcılıktaki anlamları kimliklerin iletişimindeki sembolik kaynaklar olarak kullanarak, bireysellik uyguluyoruz. Bu anlamda, reklamcılık bizi manipüle etmekte ve bireyselliği kendi ticari amacı için kullanmaktadır. Manipülasyon yani reklam imgeleri tarafından baştan çıkarılma konusunda özellikle kadınlar hassas olarak görülmektedir. Kadınlar bir taraftan tüketici ideallerinin bir örneği, bir tüketici modeli olarak tasarlanırken diğer taraftan pasif kurbanlar, aldatılanlar, tüketici

³ ‘Level playing field’ ifadesinden çevrilmiştir. Bu ifade, oyun alanını dengelemek şeklinde çevrilmekte ve güçsüz tarafın güçlendirilerek iki rakip takımın eşit hale getirilmesi anlamında kullanılan kalıp cümle olarak kullanılmaktadır.

kapitalizmde itirazın özü ve yabancılaşmanın örneği sözde unsurlar olarak da görülmüşlerdir. Hatta tüketim uygulamalarının, kadınların kamu dünyasına artan katılımlarının nihai sınavı olarak işlevini yerine getirdiği düşünülmektedir. Öte yandan Wernick (1996: 82)'e göre tüketim kültürü bağlamında reklamcılık sektöründe erkeklere ilişkin bir değişim de yaşanmıştır. Erkekler kısa bir dönem önce doğrudan kadınların egemenlik alanı sayılan günlük tüketim faaliyetlerine daha çok katılmaya başlamışlardır. Kadınların gün geçtikçe iş yaşamında daha fazla yer alması, evlilik yaşının ve boşanma oranının giderek artması bu durumu kaçınılmaz hale getirmiştir. Diş macunu, makarna, ampul, deterjan gibi her ürünün reklamını hazırlayanlar erkeklerin de artık birer potansiyel alıcı olduklarını hesap etmek zorunda kalmaktadırlar. 1950'li yıllarda erkeklere hitap eden ürünlerin listesiyle günümüzdeki liste oldukça farklıdır.

Toplumsal cinsiyete ilişkin olarak toplumsal yapıdaki gelişmelere ve kadının değişen rolüne uygun biçimde, yeni kadın temsillerinin de reklamlarda gün geçtikçe daha fazla yer almaya başladığı görülmektedir. Günümüzde geleneksel toplumsal yapılara ait kültürden belirli oranda farklılaşma yaratılmış olsa da medyadaki söylemlerden yansıyan mesajlar bize kapitalist ataerkil düzenin ve ideolojinin kadın üzerindeki baskısını ve denetimini, yöntem değiştirerek uygulamaya devam ettiğini göstermektedir. Günümüz kadını geçmişe oranla daha özgürdür, ama bunun tam bir özgürlük olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü kadın toplumsal yaşam içindeki statüsünü kamusal alanda var olarak yani iş yaşamına girerek arttırmış olsa da toplumsal imgelem içinde radikal bir değişimden bahsetmek mümkün görünmemektedir (Er ve Er, 2018: 161).

Bu kapsamda kadının tüketim kültürü üzerinden yeniden anlamlandırılmasını irdeleyen bu çalışmada, var olan kalıp yargıların ve simgesel kodların yeniden işlendiği görülmektedir. Her iki reklam filminin de çoğunlukla kadın-erkek rekabetini, kadınların hatta siyahi kadınların başarılarını ön plana çıkardığı görülmektedir. İncelenen reklamlara bakıldığında Nike firmasının kadınların yanında olduğu ve onları desteklediği algısının yaratıldığı gözlenmektedir. Bunu yaparken de başarı temasından yola çıkarak cinsiyet, ırk ya da cinsel yönelimden ziyade emeğin önemine dikkat çekmektedir.

Ancak görülmektedir ki emek ve başarıyla ilişkilendiren nokta, toplumla medya tarafından benimsenip beslenen kalıp yargılar olmasa da firmanın ürünleriyle ilişkilendirilerek yine meşrulaştırılan söylemlerden kopmamakta ve tüketim kültürünü beslemektedir. Başarılı olmanın herhangi bir azınlık topluluğa, cinsiyete, cinsel yönelime ya da ırka ait olmadığı vurgulandığı reklamda, sınıfsal özellikler görünür kılınmaktadır. Bu doğrultuda iki reklam filminde de Nike firmasının ürünleri kullanıldığında başarılı olunabileceği algısı yaratılmakta ve satılabilirlik amaçlanmaktadır. İncelenen reklamlarda, sınıfsal özellikler aracılığıyla kadınlar metalaştırılmaya devam etmekte ve benzer söylemler beslenmektedir. Bu bağlamda, reklamlarda ataerkil yapıya bir başkaldırı, eşcinsel hakları, siyahiler gibi bazı etnik ve toplumsal sınıflara atıflarda bulunulsa ve filmlerinin ana teması kadınların spordaki başarıları olsa da alt metinde başarı ve firmanın ürününün kullanımı yatmaktadır. Bu algı yönetimi hem senaryo, slogan, mekân/karakter kullanımı ve toplumsal/kültürel/sınıfsal bağlamla hem de cümle yapıları, sözcük seçimleri, çekim tipi ve müzik/jingle-ses-ses efektleriyle desteklenmektedir. Ayvaz ve Livberber (2019)'in belirttiği gibi bireyler artık (Weber ve Bourdieu'nun toplumsal sınıf anlayışı ekseninde söylenecek olursa) neyi nasıl tükettikleriyle belirli bir sınıfın mensubu olarak kabul edilmekte, başarıları buna bağlanmakta ve söz konusu reklam filmlerinin söylemi de bu doğrultuda inşa edilmektedir. Bu çalışmada da reklamcılık sektörünün hizmet ettiği tüketim kültürünün büyük kuruluşlar aracılığıyla bireylerin başarılarına, toplumun hassas değerlerine dokunduğu ve bunları tüketici ile firma arasında bir bağ kurmak amacıyla kullandığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Arıcı, O. (2020). *Kurmacanın inşası*. İstanbul: Habitus Kitap.
- Ayvaz, S. ve Livberber, T. (2019). Reklamlarda toplumsal sınıf: otomobil reklamları üzerinden bir söylem analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6 (2), 1141-1164.
- BBC (2020, 9 Haziran). Breonna Taylor: ABD polisinin yanlış evi basarak öldürdüğü sağlık çalışanının hikayesi. *BBC News*. 13.09.2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52979061> adresinden alındı.

- Cronin, A. M. (2000). *Advertising & consumer citizenship: gender, images & rights*. Florence, KY, USA: Routledge.
- Çavuşoğlu, S. B. (2011). Spor Ürünlerinin Tercih Edilme Nedenleri ve Marka Seçimi. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 2 (3), 1-12.
- Dal, N. E. (2017). Tüketim toplumu ve tüketim toplumuna yöneltilen eleştiriler üzerine bir tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), 1-21.
- Er, Özden, E. ve Özden, Z. (2018). Feminizm ve görsel tasarım: birinci kuşak feminizm dönemindeki kozmetik reklamlarında kadın imgelerinin dönüşümü. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 30, 142-163
- Ersöz, G., Çetinkalp, Z. K., ve Eklund, R. (2015). Kadın ve erkek sporcularda başarı hedeflerini öngörmeye kendini fiziksel algılama ve yaşam doyumunun rolü. *Hacettepe Journal of Sport Sciences*, 26 (2), 65-76.
- Esch, P. V., Geisler, A., Kleintop, L., Northey, G., ve Heller, J. (2017). The role of women, sexualization and objectification in LGBTQ advertising. *acrwebsite.org*. 13.09.2022 tarihinde <https://www.acrwebsite.org/volumes/1024090/volumes/v45/NA-45> adresinden alındı.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. Mehmet Küçük (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fouladchang, M., Marzooghi, R., ve Shemshiri, B. (2009). Effect of gender and grade level differences on achievement goal orientations of Iranian undergraduate students. *Journal of Applied Sciences*, 9 (5), 968-972.
- Gottlieb, E. (2020). What is foreshadowing? *liberalarts.oregonstate.edu*. 13.09.2022 tarihinde <https://liberalarts.oregonstate.edu/wlf/what-foreshadowing> adresinden alındı.
- Horkheimer, M. (1994). *Akıl tutulması*. Orhan Koçak (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. W. (1944). *Aydınlanmanın diyalektiği*. Nihat Ülner (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Jarus, O., & Gordon, J. (2021, Kasım 08). Alexander the great: facts, biography and accomplishments. *livescience.com*. 13.09.2022 tarihinde <https://www.livescience.com/39997-alexander-the-great.html> adresinden alındı.
- Kırık, A. M. (2013). Sinemada renk öğesinin kullanımı: renk ve anlatım ilişkisi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6 (71), 78-79.
- Kırılmaz, H. ve Ayparçası, F. (2016). Modernizm ve postmodernizm süreçlerinin tüketim kültürüne yansımaları. *İnsan & İnsan*, 8 (0), 33-34.
- Levy, S. J. (1959), "Symbols for Sale". *Harvard Business Review*. 37, 117-119.
- Lewis, J. (2002). *Cultural studies*. London: Sage.
- Mengü, S. Ç. (2005). Tüketimle edinilen yanılsanmış seçkinlik. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 21 (21), 155-160.
- Michel, A. (2003). *Feminizm*. Şirin Tekeli (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Nike (2022, Kasım 28). "Greatest Dynasty Ever" Reklam Afişi. 13.09.2022 tarihinde https://www.imdb.com/title/tt15280088/mediaviewer/rm1312292097/?ref_=tt_ov_i adresinden alındı.
- Nike (2022, Kasım 28). "We Play Real" Reklam Görseli. 13.09.2022 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=SY4PI75BJPQ> adresinden alındı.
- Odabaşı, Y. (2019). *Tüketim toplumu ideolojisi*. İstanbul: Aura Kitapları.
- Reichert, T. (2004). *Reklamcılığın erotik tarihi*. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Rousseau, J.-J. (2010). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı*. İstanbul: Say Yayınları.
- Rutherford P. (1996). *Yeni ikonalar* (Çev. M. Gerçekler). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sakarya, A., Alkan, A. ve Dörtüoğlu, İ. T. (2020). Tüketim sosyolojisi'nin dünü, bugünü ve yarını. *Pazarlama İçgörüsü Üzerine Çalışmalar*, 4 (1), 1-12.
- StudioBinder (2020, 16 Haziran). Low angle shot: creative examples of camera movements & angles. *studiobinder.com*. 13.09.2022 tarihinde <https://www.studiobinder.com/blog/low-angle-shot-camera-movement-angle/> adresinden alındı.
- Toscani, O. (1996). *Reklam bize sırttan bir leştir*. İstanbul: AD Yayıncılık.
- Tuncer, E. S. (2020). Reklamda kadın temsiliyeti ve cinsiyetçi örüntüler: Perfectha Fillerve Nokia reklam metni örnekleri üzerinden göstergebilimsel bir analiz. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3 (2), 191-192.
- Veblen, T.B. (2005). *Aylak sınıfın teorisi*. İstanbul: Babil Yayınları.

Weber, M. (2013). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu*. İstanbul: Roman Yayınları.

Wernick, A. (1996). *Promosyon kültürü – reklam, ideoloji ve sembolik anlatım*. Osman Akınhay. (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.

Yalman, A. ve Güdekli, İ. A. (2018). Türkiye'nin uluslararası marka reklam stratejilerinde toplumsal cinsiyet rollerinin işlenişi: Vestel reklam örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6, 19-30.

Extended Abstract

Consumption, pivotal for the sustenance of capitalist societies, has evolved into a cultural phenomenon impacting all societal segments over time. Featherstone (1996, p. 49) references Raymond Williams' definition of consumption as "to destroy, spend, waste, exhaust" as one of its earliest conceptualizations, underscoring its expansive meaning. Humans, like all living beings, consume to meet both essential and non-essential needs. This consumption can occur through either expensive or affordable products serving the same function. However, the preference for products based on meaning rather than functionality signifies a shift towards hedonistic consumption (Levy, 1959, pp. 117-119). Such consumption inherently involves identification with the consumed items (Featherstone, 1996: 38). The culture of consumption has reshaped both the act of consumption and the consumed object. Society has transitioned from consuming solely to fulfill basic needs to a state where consumption sustains one's existence and identity within society (Dal, 2017, pp. 7-9). Capitalism, in this transformative process, has blurred the lines between essential and hedonistic consumption, prompting consumption as a means of identity formation. This study analyzes two advertisements posted on Nike's official Youtube and Instagram accounts using critical discourse analysis. It investigates how women are reinterpreted through consumer culture, analyzing their representation and narrative structure. With societal changes and evolving gender roles, new representations of women in advertisements are increasingly evident. Despite some deviation from traditional societal structures, capitalist patriarchal ideologies continue to exert control over women through evolving methods. Women's increased presence in public and professional spheres has not equated to complete liberation, as societal imaginations around gender roles remain largely unchanged (Er & Er, 2018, p. 161). The study finds that existing stereotypes and symbolic codes are reinterpreted in the advertisements. Both commercials predominantly highlight the competition and success of women, including black women, suggesting Nike's support for women. The emphasis is on the value of labor over gender, race, or sexual orientation, centering around the theme of success. However, the advertisements, while not reinforcing societal and media-fed stereotypes, still align with the company's product-related discourses and perpetuate the culture of consumption. They visibly incorporate class characteristics, creating a perception that success is attainable through Nike products. Women continue to be commodified through class characteristics, reinforcing similar discourses. Despite references to rebellion against patriarchal structures, gay rights, and black empowerment, the underlying messages focus on success and product usage. This perception management is reinforced by script, slogans, spatial and character use, and the social/cultural/class context, as well as through sentence structures, word choices, and audio-visual elements like music and sound effects. As Ayyaz and Livberber (2019) note, individuals are categorized based on their consumption patterns (in line with Weber and Bourdieu's understanding of social class), linking their success to consumption. The discourse in these commercials is constructed accordingly. This research reveals that the advertising industry's portrayal of consumer culture taps into individual success and societal values, exploiting them to forge a connection between the consumer and the company.

TÜRKİYE'DE BASINDA TRAHOM: CUMHURİYET GAZETESİ ÖRNEĞİ (1930-1945)

Ümmügülsüm CANDEĞER*

Aydın EFE**

ÖZ

Trahom, Hitit tıp metinlerinde tarif edilen daha sonra Pedanius Dioscorides'nin kitabında bahsedilen tarihi oldukça eski bir göz hastalığıdır. Hitit tıp metinleri ve Pedanius Dioscorides'nin kitabında hastalığın geçiyor olması Anadolu'da hastalığın eskiden beri var olduğu sonucunun çıkarılmasına neden olmaktadır. Özellikle çocuklar arasında hijyen eksikliği ve eşyaların ortak kullanılması gibi nedenlerle daha yaygın olan hastalık sinsi bir şekilde vücuda yerleşmektedir. İlerleyen zamanlarda ise göz kapağı altında ara sıra enfeksiyon yaparak burada dokunun bozulmasına ve kirpiklerin içeri doğru kıvrılmasına neden olmaktadır. Sık sık tekrarlayan bu enfeksiyon zamanla gözün görme yetisini kaybetmesiyle de sonuçlanabilmektedir. Trahom, görme kayıplarının ve körlüğün en önemli nedenleri arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Bu çalışma, Cumhuriyet gazetesi arşivi üzerinden tarama modeliyle ve doküman inceleme yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmanın başlangıç tarihi 1 Ocak 1930, sonu ise 31 Aralık 1945 olarak tespit edilmiştir. Gazete arşivi üzerinden yapılan taramalarda zaman sınırlaması olmadan trahom ile ilgili 427 haber, zaman sınırlaması ile 127 haber tespit edilmiştir. Gazete arşivinin 1 Ocak 1943 ile 30 Haziran 1943 tarihleri arasındaki nüshalarına gazetenin kendi arşivinde de ulaşamamıştır. Haberlerin tespitinden sonra her bir haber tek tek incelenmiştir. Haberlerin incelenmesi sonrasında ise haberler kendi içinde bir tasnife tabi tutulmuştur. Haberlerin devletin uygulamaları ve şehirlerle ilgili olanları bir başlık altında, ilanlar ile ilgili haberler ise bir başka başlık altında toplanmıştır. İlanların bir bölümü okula öğrenci seçimiyle ilgili ilanlar iken diğerleri trahom kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu malzemelerin temini ile ilgili verilen açık eksiltme ilanlarıdır. Gazete haberlerinden yola çıkılarak yapılan bu araştırmanın amacı literatürde bahsedildiği gibi savaş durumunun hastalığın yayılmasında ve artışında etkili olup olmadığının ortaya konmasıdır. 1925'te iki hastane ile başlanılan hastalıkla mücadele, 1930 yılında yeni kurumların açılmasıyla hız kazanmış olmasına rağmen 1939 yılına gelindiğinde gazetede çıkan haber ve reklamların sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Her ne kadar Türkiye savaş dışında kalmışsa da yaşanan dünya savaşı Türkiye'yi de etkilemiş ve hastalığın yayılması ciddi boyutlara ulaşmıştır. Hastalıkla mücadele konusunda yapılan çalışmalar ancak 1960'lı yıllarda sonuç vermeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Trahom, basın, Cumhuriyet gazetesi, hijyen, Anadolu, görme kaybı.

TRACHOMA IN PRESS IN TÜRKİYE: THE EXAMPLE OF CUMHURİYET NEWSPAPER (1930-1945)

ABSTRACT

Trachoma, an ancient eye disease, is referenced in both Hittite medical texts and the writings of Pedanius Dioscorides, suggesting its presence in Anatolia since ancient times. This disease, often prevalent among children due to poor hygiene and shared items, insidiously infects the body. It leads to recurrent infections under the eyelid, causing tissue damage and inward eyelashes curling. Over time, these repeated infections can result in vision loss, making trachoma a leading cause of blindness. This study utilized the scanning model and document analysis method, focusing on the archive of the Cumhuriyet newspaper. It spanned from January 1, 1930, to December 31, 1945. 427 trachoma-related news articles without a time limit and 127 within the specified period were identified. However, newspaper archives from January 1 to June 30, 1943, were unavailable. Each news item was individually examined and classified based on its content, including state and city initiatives and public announcements. Advertisements ranged from student selections for schools to auctions for trachoma treatment supplies. The research aimed to investigate wartime conditions' impact on trachoma's spread and intensification, as suggested in the literature. Despite initial efforts beginning with two hospitals in 1925 and expanding in 1930, a marked increase in news and advertisements about trachoma was noted in 1939. Although Turkey was not

* Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Osmaniye, ummugulsuncandeger@osmaniye.edu.tr , ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6717-9311>

** Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çankırı, yorturk33@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6178-9904>

directly involved in World War II, the global conflict significantly impacted the country and exacerbated the spread of trachoma. Significant progress in combating the disease was only observed in the 1960s.

Keywords: Trachoma, press, Cumhuriyet newspaper, hygiene, Anatolia, vision loss.

GİRİŞ

Trahom, *Chlamydia Trachomatis* adlı mikroorganizmanın neden olduğu tedavi edilmediğinde ise körlükle veya görme kaybıyla sonuçlanan, tarihi oldukça eski bir hastalıktır^{***}. Hasta olan bir kişinin göz, ağız veya boğazından çıkan sıvılar hastalığın bulaşmasında etkilidir. Bu sıvılarla temas eden sağlıklı kişiler hastalığa yakalanırlar. Özellikle hasta kişinin kullandığı havlu, mendil gibi eşyalarla hastalık sağlıklı kişilere bulaşabilmektedir. Hastalığın yayılmasında karasinekler de etkili olmaktadır (Munoz&West, 1997: 205-217). Hasta kişinin tedavi olmaması halinde kör olması kaçınılmazdır. Hastalık göz kapaklarının iç kısmında zaman zaman yaptığı enfeksiyonlarla burada dokunun hasar görmesine ve skarlaşmanın olmasına neden olduğu için *quite disease* adını almıştır (WHO, 2007: 39). İnsanların kör olması ya da görme kaybı yaşamasındaki nedenler arasında trahom, katarakt ve glakomdan sonra üçüncü sırada yer alan etkidir (Atik, 2010:302). Hastalığın bulaşmasından sonraki aşamada gözlerde ağrı, foto-fobi (ışığa karşı hassasiyet), gözlerin yaşarması, kaşınma ve sonrasındaki aşamada ise görme kaybı yaşanabilir (Wangi, Deng & Tian 2016: 541-547).

Türkiye’de *Arabistan göz ağrısı*, *Mısır göz hastalığı*, *göz veremi* gibi isimlerle de ifade edilen hastalık, aslında hastalığın daha çok hangi bölgelerde yaygın olduğuna dair de ipucu vermektedir. Hastalık özellikle Mısır, Tunus, Fas, Cezayir, Trablusgarp (Libya), Hicaz, Filistin, Suriye, İran, Irak, Hindistan ve Çin gibi ülke ve bölgelerin yer aldığı Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Uzakdoğu’da hastalığın yaygın olarak görülmektedir (Altay, 2016: 169; Çanak, 2017: 952). Hastalığın yayılmasında hijyen eksikliği birinci sırada yer alır. Bununla birlikte su kıtlığı, mültecilik ya da muhacirlik gibi uzun süren göç ve savaş gibi birçok insanın birlikte yaptığı faaliyetler ve insanların kalabalık, pis ve havasız ortamlarda kalmaları hastalığın daha hızlı yayılmasına neden olmaktadır.

Hastalığın yukarıda bahsi geçen ülkelerden Avrupa’ya taşınmasına Haçlı Seferleri’nin neden olduğu düşünülmektedir. Hastalığın Anadolu’ya gelişi de yine benzer bir şekilde Yavuz Sultan Selim’in Mısır Seferi (1517) ile ve daha sonrasında ise Mısırlı askerlerden oluşan Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki ordunun Anadolu Seferi (1832-1833) esnasındadır (Özer, 2014: 122). Anadolu’da Birinci Dünya Savaşı’na kadar güney ve güneydoğu illerinde endemik olarak görülen hastalık savaş ve göç sebebiyle diğer illere de yayılmıştır.

Ayrıca yapılan araştırmalarda Hititler döneminden kalma tıp metinlerinde de göz hastalıkları arasında trahomun bulunması, hastalığın tarihinin çok daha eski olduğunun göstergesidir (Katırcıoğlu, 2021: 385-395). Her ne kadar hastalığın 16. ve 19. yüzyılda Mısır üzerinden Anadolu’ya geldiği iddia edilse de Hitit tıp metinlerinde trahomun tarif ediliyor olması hastalığın Anadolu’da çok daha önceden var olduğunun bir kanıtıdır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra trahom ile ilgili ilk çalışmalar hastalığın boyutlarının ortaya konmasına yönelik olarak yapılan gözlemlerdir. Dönemin Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Saydam, Hüsamettin Kural ve Asım İsmail Arar’ın 1924 yılında çeşitli illerin hastanelerinden topladıkları bilgilerle kafalarında trahom savaşı fikri oluşmuştur (Hot, 2003: 23). Elde edilen veriler üzerine Ankara Numune Hastanesi Göz Doktoru Vefik Hüsnü [Bulat] üç aylığına yurdun güney ve doğu illerine incelemelerde bulunmak üzere gönderilmiştir. Buradan çıkan sonuç ise ülkenin güney ve doğu illerinde hastalığın yoğun olarak bulunduğudır. Hastalığın en yaygın olduğu iller olan Hısn-ı Mansur^{****} (Mansur Kalesi) ve Malatya’da 1925 yılında birer hastane ve dispanser

^{***} Hastalığın ilk geçtiği yer Pedanius Dioscorides’nin hazırladığı *Materia Medica* isimli kitaptır (Altay, 2016: 169).

^{****} Adıyaman’ın eski adı Hısn-ı Mansur olup 1926 yılında değiştirilmiştir. Dulkadiroğulları’ndan Osmanlı idaresine geçmiş olan şehir, 1841 yılında kaza, 1849 yılında sancak olmuştur. Ancak 1859 yılında Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak iken Malatya’ya bağlanarak kaza haline getirilmiştir. Bu durum, il olduğu 1 Aralık 1954 tarihine kadar devam etmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 191-192; Sezen, 2017:8).

açılarak mücadeleye başlanmıştır (Temel, 2008: 134). 1927 yılında Dr. Vefik Hüsnü Ankara’da toplanan İkinci Milli Tıp Kongresi’nde *Türkiye’nin Trahom Coğrafyası***** başlıklı raporunu sunmuştur. Dr. Vefik Hüsnü, Türkiye’yi dört ana trahom bölgesine ayırmış, her bölgede ortalama trahom hasta sayısını ve artış hızını da bu raporunda belirtmiştir (1927). Hastalıkla mücadele amacıyla 1930 yılında hastalığın çok görüldüğü yerlere yakın olan Gaziantep’te*****Trahom Mücadele Reisliği kurulmuştur. 1932 yılında Adana’ya taşınan reislik görülen ihtiyaç ve hastalığın daha doğu illerine yayılması nedeniyle yeniden Gaziantep’e taşınmıştır (Hot, 2014: 17-22). 1948 yılına gelindiğinde ise Adana ve Diyarbakır’da olmak üzere Trahom Savaş Başkanlıklarına ayrılmıştır. 1924’te incelemeler ile başlanılan mücadele 1948’e gelindiğinde iki milyon kişiye hizmet verebilecek seviyede oldukça geniş bir alanda faaliyet göstermeye başlamıştır. 1960’lı yıllarda mücadeleden önemli ölçüde başarı elde edilmeye başlanması üzerine Gaziantep, Kilis, Urfa, Diyarbakır ve Adıyaman’da olmak üzere hastane sayısı beşe düşürülmüştür. Başlangıçta farklı bölgelerde yüksek oranlarda görülen (bu oran batıdaki illerde %1-2 iken güney ve doğudaki illerde %70-90 aralığındadır) hastalık 1970’li yıllara gelindiğinde ülke genelinde %2 gibi bir orana çekilmiştir. 1988’de 771.305 kişiden 11.077 kişi trahomlu iken 1998’de bu sayılar 122.099 kişiden 98 kişiye düşmüştür (Hot, 2003: 22-29).

Dünya Sağlık Örgütü’nün 2008-2015 planına göre dünya üzerinde 6.000.000’den fazla kişinin kör olma nedeni trahomdur. 20. yüzyılın başında ise 150.000 kişi trahom tedavisine ihtiyaç duymaktaydı (WHO, 2007: 39).

Cumhuriyet Gazetesinde Trahom

Gazete haberleri üzerinden tarama yöntemi ile yapılan bu çalışmada elde edilen veriler tasnif edilmiştir. Bu tasnif hastalıkla ilgili *devletin faaliyetleri ve şehirlerdeki durum ile ilanlar* şeklinde olmuştur. İlanlar ise kendi içinde trahom teşkilatlarının sarf malzemesi ihtiyacını karşılamak için *açık eksiltme ilanları* ve *Maarif Vekâleti’nin öğrenci seçme usulleriyle ilgili ilanları* şeklinde ikiye ayrılmıştır.

Çalışmanın sınırları 1 Ocak 1930 ile 31 Aralık 1945 tarihleri olarak belirlenmiştir. Gazetenin hem dijital hem de kendi arşivinde 1 Ocak-30 Haziran 1943 tarihlerine ait gazete nüshaları bulunmamaktadır. Bu nedenle altı aylık döneme ait verilere ulaşılamamıştır. Gazetenin internet sitesindeki kendi arşivi üzerinden yapılan taramada trahom ile ilgili yıl sınırlaması yapılmadan ulaşılan haber sayısı 427’dir. 1 Ocak 1930 ile 31 Aralık 1945 tarihleri arasında yapılan taramada ise 146 haber tespit edilmiştir. Gazetenin arşiv başlangıç tarihi olan 1 Ocak 1930 taramanın başlangıç tarihi olarak alınmış ve İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan özellikle savaşın etkili olduğu dönem hesaba katılarak çalışma 1930-1945 yılları arasındaki gazete arşivi kayıtlarıyla sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmadaki amaç savaş döneminin hastalıkla ilişkisinin tespit edilmesidir. Daha önce yapılan çalışmalarda hastalığın yayılmasındaki etkenler arasında savaş durumu, savaşa bağlı olarak birlikte çok sayıda insanın göç hareketi ya da bir arada bulunması gibi nedenlerden bahsedilmiştir. Ülke ve dünyada trahom ile ilgili çalışmalar ile karşılaşılmış olsa da Türkiye kaynaklı akademik çalışmaların büyük çoğunluğunun daha çok bir şehir ya da bölgeye ait çalışmaların yoğunlaştığı görülmüştür (Çanak, 2017; Karacaer Çakır, 2021; Doğan, 2017a; Doğan, 2017b; Kardaş, 2021; Keskinbora, 2009; Tekir, 2016; Özer, 2020; Yılmaz& Ersoy, 2017; Yücebaş, 2020). Bu çalışma, savaş sürecinin hastalığın yayılması ve basına yansımaları açısından incelenmesini amaçlamış ve genel olarak ülke ve şehirdeki durumu basın yoluyla ortaya koymayı amaçlamıştır. Türkiye, her ne kadar İkinci Dünya Savaşı’nda savaş dışında kalmışsa da askerlerin olası bir savaş için hazırda tutulması, savaşın etkilerinin tüm ülkeyi üretim ve yaşam şartları açısından etkilemesi gibi durumlarla da başa çıkmak durumunda kalmıştır. Bu nedenle haberlerin ve hasta sayılarının 1939-1945 yılları olan İkinci Dünya Savaşı döneminde yoğunlaşıp yoğunlaşmadığı bilgisi hastalık ve savaş ilişkisini de ortaya koyması açısından önemlidir. 1939-1945 yılları arasında 1 Ocak 1943- 30 Haziran 1943 tarihleri arasındaki 6

* **** Detaylı bilgi için, Haykır, Y. ve Canpolat, U. (2019). İkinci Milli Türk Tıp Kongresi’nde sunulan Türkiye trahom coğrafyası raporu, *Tarih Yolunda Bir Ömür Ergün Öz Akçora Armağanı II*, İstanbul, Hiperyayın: 191-232.

* ***** Gazetede Gaziantep ismi Gazi Ayıntap olarak da geçmektedir. Metin birliği olması açısından Gaziantep ismi kullanılmıştır.

aylık kısım eksik olmak kaydıyla 40 haber tespit edilmiştir. 15 yıllık sürecin 6 yıllık bölümünde 40 haber savaş durumunun hastalıkla ilgili gelişmeler açısından çok da etkili olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 1: Cumhuriyet gazetesinde trahom ile ilgili haber, ilan ve reklamlar

Yıllar	Haber	İlan	Reklam	Toplam
1930	9	-	-	9
1931	3	-	-	3
1932	4	3	1	8
1933	8	3	7	18
1934	1	3	8	12
1935	4	9	9	22
1936	8	-	1	9
1937	5	2	6	13
1938	7	1	4	12
1939	11	1	14	26
1940	1	-	1	2
1941	5	-	-	5
1942	1	-	-	1
1945	4	-	2	6
Toplam	71	22	53	146

Haberlerin yıllara göre dağılımı (Tablo 1), 1930 yılında dokuz, 1931 yılında üç, 1932 yılında sekiz (bunlardan üçü ilan), 1933 yılında 18 (bunlardan üçü ilan), 1934 yılında 12 (bunlardan üçü ilan, sekizi ise reklam), 1935 yılında 22 (bunlardan dokuzu ilan, dokuzu ise ilan), 1936 yılında dokuz (bunlardan biri reklam), 1937 yılında 13 (bunlardan ikisi ilan, altısı ise reklam), 1938 yılında 12 (bunlardan biri ilan, dördü ise reklam), 1939 yılında 26 (bunlardan biri ilan, 14’ü ise reklam), 1940 yılında iki (bunlardan biri reklam), 1941 yılında beş, 1942 yılında bir, 1945 yılında ise altı (bunlardan ikisi reklam) adet haber şeklindedir. 1943 ve 1944 yıllarında gazetede trahom ile ilgili hiç haber çıkmamıştır. Toplamda ise 71 haber, 22 ilan ve 53 reklam tespit edilmiştir. Reklamlar için ayrı bir bölüm oluşturulmamıştır. Reklamların geneli yeni çıkan, özellikle bulaşıcı hastalık taşıyıcısı olan haşerelere karşı kullanılacak ilaçlarla ilgilidir.

Tablo 1 incelendiğinde aslında savaşın başladığı yıl olan 1939 yılındaki haber sayısının diğer yıllarla karşılaştırıldığında oldukça fazla olduğu dolayısıyla savaşın başlaması ile insanların bir yerden bir yere göç etmesi ve birlikte yaşama durumunun artmasıyla hastalığın yayılma gösterdiği gibi bir sonuca ulaşmamızı sağlayacaktır. Bu arada gazetede haberler olduğu gibi alınmayıp yorumlanarak incelenmiştir. Gazetede verilen haberlerin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri verileriyle karşılaştırılması çalışmanın daha sağlam temeller üzerine oturtulmasına yardımcı olacağından konuyla ilgili diğer arşiv verileri ile bu dönemde konuyla ilgili çıkan kanun ve talimatnameler de çalışma kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır.

Hastalığa Karşı Devlet Tarafından Yapılan Uygulamalar ve Şehirlerde Durum

1930 yılında Türkiye’de trahom ile ilgili kuruluşlar, Adana ve Adıyaman’da hastane, Gaziantep, Kilis, Besni***** ve Malatya’da dispanser ile Adıyaman ve Gaziantep’te seyyar teşkilat şeklindedir. Adıyaman Trahom Hastanesi 20 yataklı olup, aynı zamanda seyyar teşkilat da bulunmaktadır. Hastaneye 1930 yılı içinde 6.703 kişi müracaat etmiş, bunlardan 227’si yatırılarak tedavi edilirken 488 kişinin de büyük göz ameliyatı yapılmıştır. Hastane ve seyyar teşkilat vasıtasıyla toplam ayaktan tedavi alan sayısı ise 152.823 kişi olmuştur. Gaziantep’te 10 yataklı Trahom Dispanseri ve seyyar teşkilat bulunmaktadır. 1930 yılı içinde dispansere 43.299 kişi müracaat ederken bunlardan 61’i

* ***** Gazetenin çeşitli nüshalarında Besni için Behisni ifadesi de kullanıldığı görülmüştür. Metinde dil birliğinin sağlanması amacıyla Besni ismi kullanılmıştır.

yatırılarak tedavi edilmiştir. Ayrıca 792 kişiye büyük göz ameliyatı yapılmış ve toplamda 48.113 kişiye de ayaktan tedavi uygulanmıştır. Kilis'te 10 yataklı Trahom Dispanseri vardır. 1930 yılında dispansere 14.552 kişinin müracaat ettiği, bunlardan 61'inin yatırılarak tedavi edildiği ve 349 kişinin de büyük göz ameliyatı olduğu görülmüştür. Besni'de 10 yataklı Trahom Dispanserinin bulunduğu, bu dispansere 1930 yılı içinde 10.247 kişinin müracaat ettiği, müracaat eden kişilerden 62'sine büyük göz ameliyatı yapıldığı gözlenmiştir. Bununla birlikte 11.158 kişiye de ayaktan tedavi uygulandığı bilinmektedir. 10 yataklı Trahom Dispanseri bulunan Malatya'da ise 1930 yılı içinde dispansere 4.399 kişinin başvurduğu, başvuranlardan 3.536 kişiye ayaktan tedavi uygulandığı, 92 kişinin de yatırılarak tedavi edildiği ve 265 büyük göz ameliyatının yapıldığı görülmüştür. Adana'da 1930 yılında yeni kurulan 40 yataklı Trahom Hastanesi ve polikliniği vardır. Buraya 1930 yılı içinde 2.298 müracaat olmuş, tamamına ayaktan tedavi uygulanmış ve 687 büyük göz ameliyatı yapılmıştır (BCA 490-1-0-0/1464-3-2: 9). Trahom mücadelesi için 1930 yılında yapılan yıllık bütçe 99.990 lira olup 74.850+25.140 şeklinde planlamada yer almaktadır (BCA, 490-1-0-0/1464-3-2: 11).

Mücadele kapsamında bundan sonra hız verilmiş, 1932 yılına gelindiğinde trahom mücadelesi için kullanılan yatak sayısı 115'e ulaşmıştır. 1935 yılında 10 hastane, 130 yatak, 10 dispanser, 1940 yılında 13 hastane, 180 yatak 25 dispanser, 35 köy tedavi evi sayısına ulaşmıştır. 1945 yılına gelindiğinde ise 15 hastane, 210 yatak, 35 köy tedavi evinde çalışmaların daha da hızlandırıldığı söylenebilir (Hot, 2003: 24).

Cumhuriyet gazetesinin 8 Ocak 1930 tarihli nüshasında *Trahom Mücadelesi* başlıklı haber yukarıda verilen arşiv verilerini kanıtlar niteliktedir (Cumhuriyet gazetesi^{*****}, 08.01.1930: 3). Haber; *Adıyaman Trahom Hastanesi'nde (1927-1928) iki sene zarfında merkezde 6.791 adet trahom tespit edilmiştir. Seyyar teşkilat tarafından 48 köyde tespit edilen trahom ise 3.128'dir. Bu iki sene zarfında 155.144 hasta ayakta tedavi olunmuş ve 256 hastaya da cerrahi ameliyat yapılmıştır. Malatya, trahom dispanserine ise bu iki senenin içinde 9.900 hasta müracaat etmiş, bunların 4.049'unda trahom görülmüştür. Dispanserde 4.452 hasta ayakta, 214 hasta yatırılarak ve 289 hasta da ameliyatla tedavi edilmiştir. Bu mücadele için 148 bin 2 lira 4 kuruş sarf olunmuştur* şeklindedir.

11 Ocak 1930 tarihli nüshadaki *Trahoma Karşı İlaç* başlıklı haberde Eczacı Necdet Ekrem Bey'in trahom için *küprim* isimli bir ilaç bulduğu ve bu ilacın olumlu neticeler verdiği yer almaktadır. (C. 11.01.1930: 2)

14 Şubat 1930 tarihli nüshada *Sıhhiye Vekâleti*^{*****} *Veremle Mücadele Edecek* başlıklı haberde Ankara ve Bursa'da açılacak olan verem dispanserinden bahsedildikten sonra Adana'da kırk yataklı bir trahom hastanesinin açılmak üzere olduğu bilgisi verilmektedir. Adana'da açılacak olan hastanenin aynı zamanda bir eğitim müessesesi olacağı burada trahom mücadelesi için iki tabip ve sıhhat memurlarının yetiştirileceği bildirilmiştir (C. 14.02.1930: 3).

6 Haziran 1930 tarihli gazetede *Hısn-ı Mansur'da Trahom Hastalığı* başlıklı bir habere yer verilmiştir. Tribune de Geneve gazetesinde Anadolu'da Hısnımansur'a tabi Adıyaman karyesinde halkın %97'sinin trahom hastalığına yakalandığı ve gözlerinin kısmen ya da tamamen kör olduğuna dair verilen haberin abartılı olduğu söylenmiştir. Ardından gazetede verilen rakamlar ise kasaba nüfusunun 7.000 kişi olduğu, bunun 6.791'inin göz hastalığına tutulduğu ve hastalığın civarda bulunan 42 köye sirayet ettiği ve havalinin genel nüfusunun yani 155.144 kişinin muayeneden geçirildiği şeklindedir. Haberin devamında Tribune de Geneve gazetesinin verdiği halkın %97'sinin kör olduğu haberine inanmak istemediklerini yazmışlardır (C. 06.06.1930: 4). Ne ilginçtir ki bu sayıları 8 Ocak 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde zaten daha önce kendileri vermişlerdir. Buradan anlaşılan haberi verdikleri zamanki istatistikî verileri yüzdeler olarak çevirmediklerinden vahametinin farkında olmadıkları ve haberin başka bir gazetede çıkmasıyla durumunun farkına varıldığıdır.

* ***** Cumhuriyet gazetesi bundan sonraki atıflarda C. olarak gösterilecektir.

* ***** Günümüzdeki Sağlık Bakanlığı 3 Mayıs 1920 tarihinde Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti adıyla kurulmuş ilk bakanlığa da Dr. Adnan Adıvar seçilmiştir. 1930 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı adını almıştır (Altıntaş, 2023). Gazetede Sıhhat Vekâleti, Sıhhiye Vekâleti gibi kullanımlar da görülmüştür. Gazetenin kullanımına sadık kalmak adına olduğu gibi alınmıştır.

9 Haziran 1930 tarihli nüshada *Sihhiye Vekâleti Sıtma Mücadelesini Tevsi Edecek* başlıklı haberde, Sihhiye Vekâleti’nin sıtma, trahom ve frengi hastalığına karşı oluşturacağı yeni birimlerden bahsedilmiş, trahomla ilgili olarak ise mevcut Malatya, Adıyaman, Besni, Gaziantep ve Kilis teşkilatlarına seyyar teşkilatların dâhil edileceği bildirilmiştir (C. 09.06.1930: 3).

30 Temmuz 1930 tarihli nüshada *Malatya İntibalarından Parçalar* başlığıyla verilen haberde Malatya’nın Adıyaman isimli kazasının 37.000 olan nüfusunun %70’inin trahom hastası olduğu ve halkın büyük çoğunluğunun gözünün görmediği ifade edilmiştir. Cumhuriyet hükümetinin bu işe ehemmiyet verdiği ve Adıyaman’da bir trahom hastanesi açıldığı ve yeni doğan çocukların bir kısmının gözlerinin kurtarıldığından bahsedilmiştir (A. Fuat, 1930: 4).

12 Ekim 1930 tarihli nüshada *Urfalılar Yüzde Altmış Trahomlu* başlıklı haberde şehrin nüfusunun %60 oranında trahomlu olduğu ve şehirde bir göz doktorunun dahi bulunmadığı, dolayısıyla Sihhiye Vekâleti’nin buraya acilen müdahale etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (C. 12.10.1930: 3).

19 Ekim 1930 tarihli nüshada *Trahom Hastalığı Hakkında Tetkikat* başlığıyla verilen haberde Sihhiye Müsteşarı Hüsametdin Bey’in Gaziantep, Maraş ve Malatya’ya trahom hastalığıyla ilgili tetkikatta bulunmak üzere gittiği haberi verilmiştir (C. 19.10.1930: 3).

2 Aralık 1930 tarihli nüshada *Adana Trahom Hastanesi* başlıklı haberde Adana’da yapımı devam eden trahom hastanesinin tamamlandığı ve resmî törenle açılış yapılacağı ifade edilmiştir (C. 02.12.1930: 3).

1930 yılında gazetede çıkan dokuz haberin iki tanesi trahom hastalığının diğer bulaşıcı hastalıklarla birlikte bahsedildiği haberdur. Bir haberde trahoma karşı bir eczacı tarafından geliştirilen ilacın etkileriyle ilgilidir. Diğer haberlerin hemen tamamı yeni kurulan hastaneler, bu hastanelerde tedavi edilen hasta sayıları, genel olarak Urfa, Adıyaman, Malatya, Gaziantep ve Adana illerinde yapılan tetkikatlar ve hastalığın seyri ile ilgilidir. Bir haber ise Adıyaman’daki hasta sayıları üzerinden yabancı basında çıkmış bir haberin abartılı bulunmasıyla ilgili olmakla birlikte aslında gazetenin daha önceki nüshalarında kendi verdikleri rakamların yüzdeye vurulması ile çıkan vahameti fark etmeleriyle ilgilidir.

22 Mart 1931 tarihi nüshada *Yol Vergisinden Kimler İstisna Ediliyor* başlıklı haberde kanunen yol mükellefiyetinden istisna edilmek için Sihhiye Vekâleti’nin yeni hastalıkları açıkladığından bahisle trahomlu olanların da bu vergiden muaf tutulduğunu yazmıştır (C. 22.03.1930: 2).

26 Mayıs 1931 tarihli nüshada *Çorum’da Bir Doğum Evi ve Bir Hastane* başlıklı haberin detayında Çorum’da yapılan yeni hastaneye görevlendirilen bir göz doktorundan bahisle çocuklar arasında trahom hastalığının yayıldığı dolayısıyla şehirde trahom mücadelesine başlanabileceği açıklanmıştır (C. 26.05.1931: 3).

14 Haziran 1931 tarihli nüshada *Urfa’da Trahom Salgını* başlığıyla verilen haberde şehrin pisliği yüzünden birçok hastalıkların artış gösterdiği özellikle trahom hastalığının salgın halinde olduğu bildirilmiştir (C. 14.06.1930: 3).

1931 yılında çıkan üç haberden birinde hastalığın Çorum’da çocuklar arasında yaygınlaşmaya başladığı sonucu çıkarılabilir. Aslında hastalık özellikle küçük çocukların kendi hijyenini tam olarak sağlayamamasından dolayı bu yaşlarda vücuda giren zamanla sık sık tekrarlayan enfeksiyona bağlı olarak ilerleyen bir hastalıktır. Dolayısıyla çocukların hastalıkla mücadelesinde taramalar yapılması ve ailelerin de buna karşı uyarılması erken evrede bulaş riskini azaltacağı için önemlidir. Diğer iki haberin biri hastalığın yaygın görüldüğü Urfa ile ilgilidir. Burada da hastalığın yayılmasında şehirdeki genel pislik durumunun sadece trahom vakalarında değil diğer bulaşıcı hastalıklarda da artışa neden olduğu ifade edilmiştir. Diğer haber ise bu dönemde alınan Yol Vergisi ile ilgili bir haber olmakla

birlikte trahomlulardan da vergi alınmamasıyla ilgilidir. Bulaşıcı hastalıkların kişinin sağlığı ile ilgili zararları yanı sıra iş gücü kaybına dolayısıyla ülke ekonomisine de zarar verdiği söylenebilir.

6 Ocak 1932 tarihli nüshada *Trahomla Mücadele* başlıklı haberde Sıhhiye Vekâleti'nin yeni bir talimatname hazırladığı hastalığın yaygın olduğu illerde 10-50 yataklı bir trahom hastanesi kurulacağı ve berberler ile kahvehane ve emsali yerlerde garsonların sıkı bir trahom muayenesinden geçirileceği, ayrıca trahomla mücadele için seyyar teşkilat kurulacağı ifade edilmiştir (C. 06.01.1932: 3).

28 Şubat 1932 tarihli nüshada *Sıhî Politikamız* başlıklı haberde 1930 yılında Sıhhiye Vekâleti'nin yaptığı çalışmalardan bahsedildikten sonra özellikle bulaşıcı hastalıklar olan frengi, sıtma ve trahom mücadelesinin üzerinde durulmuştur. Buna göre ülkenin güney vilayetlerinde trahomla mücadele kapsamında 232.000 kişi ayaktan tedavi görmüştür (Ali Süreyya, 1930: 4).

29 Eylül 1932 tarihli nüshada başmakale olarak verilen *Beynelmilel Akdeniz Hıfzıssıhha Kongresi* haberinin detayında Marsilya'da yapılan kongreye Sıhhiye Vekâleti'nin görevlendirdiği hekimlerin katıldığı ve Sıhhiye Müsteşarı Hüsamettin Bey'in burada trahom hastalığı ile ilgili bir rapor sunduğundan bahsedilmiştir (Yunus Nadi, 1932: 4).

10 Kasım 1932 tarihli nüshada *Darülacezeden Alınan Çocuklar* başlıklı haberin detayında Darülacezede bulunan 22 çocuğun Darülaceze'den alınarak Hâkimiyet-i Milliye yatılı okuluna nakledildiği ve bu çocukların trahom hastası olduğu hastalıklarının da tedavi edileceği bilgisi bulunmaktadır (C. 10.11.1932: 2).

1932 yılında gazetede dört haber yayınlanmıştır. Haberlerin ilki *Trahom Mücadele Talimatnamesi* (Resmî Gazete, S.1996, 07. 01.1932) ile ilgilidir. Buna göre hastalıkla mücadele için oluşturulacak kurumların nasıl teşkil edileceği, hastalığın yayılmasının önlenmesi için gerekli taramaların nasıl yapılacağı ve nerelerde denetimler yapılacağı, aile reislerinin hastalığa karşı görevleri gibi detaylı bir talimatname hazırlanmıştır. 46 maddelik talimatnamenin ekinde konuyla ilgili cetvellerin nasıl hazırlanacağı ve kayıtların nasıl yapılacağı da bildirilmiştir. Ülke genelinde trahoma karşı yapılacak mücadelenin aynı protokol çerçevesinde yapılmasının sağlanması hedeflenen bu talimatnamenin hazırlanmış olması tedavi şekillerinin farklılığı, konuya olan duyarlılığın azlığı gibi nedenler olabilir. Tabii bu arada ülke genelinde hastalıktan muzdarip kişilerin sayısının artması da devletin konuyla ilgili hassasiyetini artırmıştır. 28 Şubat 1932'de verilen haberde trahomlu kişi sayısının 232.000 kişi olarak ifade edilmesi de aslında talimatnamenin çıkarılmış olmasını destekler mahiyettedir. Diğer iki haberden ilkinde ülkedeki trahom hastalığının genel seyrinin Sıhhiye Müsteşarı tarafından uluslararası hıfzıssıhha kongresinde sunulmuş olması konuyla ilgili diğer ülkelerin haberdar edilmesi ve ülke çapında çalışmaların nasıl gittiğinin kontrol edilmesi olarak açıklanabilir. 1932 yılının son haberi ise okullarda tespit edilen trahomlu çocukların karantinaya alınarak diğer çocuklara bulaşmasının önüne geçilmesiyle ilgili bir haber olup zaten talimatnamede de buna dair açıklamalar bulunmaktadır.

16 Ocak 1933 tarihli nüshada *Trahom Mücadelesi* başlıklı haberde Ankara'dan alınan haberlere göre trahom mücadelesinde başarılı olduğu, bu nedenle gerekli yerlerde Sıhhiye Vekâleti'nin yeni bir teşkilatlanmaya giderek mücadeleyi genişleteceği bildirilmiştir. Yeni teşkilata göre Urfa'da 15, Siverek'te 10, Maraş'ta 10 yataklı birer hastane ve dispanser açılacağı gibi Malatya, Urfa, Siverek, Besni, Gaziantep ve Kilis'te de seyyar mücadele ekiplerinin oluşturulacağı ifade edilmiştir (C. 16.01.1933: 3).

21 Ocak 1933 tarihli nüshada *Sıhhiye Müsteşarı Şehrimizde* başlıklı haberin detayında Hüsamettin Bey'in muhtelif meselelere dair izahatından bahsedilmiş ve trahomla ilgili mücadelenin yeniden teşkilatlandığı ve 16 Ocak 1933 tarihli haberdeki bilgileri verdiği görülmüştür. Bu haberde bundan başka mektepli sıhhiye memurlarının Adana Trahom Hastanesi'nde kursa tabi tutulacakları ve buradan yeni görevlerinin başına gideceği de açıklanmıştır (C. 21.01.1933: 2).

25 Şubat 1933 tarihli gazetenin ilk sayfasından *Refik Bey Bugün Gidiyor* başlıklı haberin detayında sıtma ve trahomla mücadelenin başarılı olduğu ve bu hastalıkların tedavisi için teşkilatın daha da güçlendirileceği bilgisine yer verilmiştir (C. 25.02.1933: 1-2).

20 Mart 1933 tarihli gazetenin ilk sayfasından *Masraf Bütçesinde Fazlalık: Maarif, İktisat, Sıhhiye Tahsisatı Niçin Arttı?* başlıklı haberde bütçe görüşmeleri sonucunda trahom mücadelesi için 1932 senesinde 72.000 liraya karşılık 149.000 liralık bir bütçe ayrıldığı Sıhhiye Vekâleti’nin bir önceki sene yaptığı faaliyetlerin sonucunda hastalıkla mücadelede önemli bir yol kat edildiği, dolayısıyla yeni teşkilatlanma için bütçede artış yapıldığı ifade edilmiştir (C. 20.03.1933: 1).

18 Mayıs 1933 tarihli *Dünkü Meclis Müzakeratı* başlıklı haberde; Sıhhiye Vekâleti’nin bütçesinin görüşüldüğü ve trahomla ilgili 1932 senesinde alınmış olan bütçenin kullanıldığı bildirilmiş ve istatistiki veriler aktarılmıştır (C. 18.05.1933: 5).

4 Temmuz 1933 tarihli nüshada Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydam’ın gazeteye verdiği beyanat; *Refik Bey Yapılan ve Yapılacak İşleri Anlatıyor* başlığıyla verilmiştir (C. 04.07.1933: 4). Beyanatta sıtma ve trahom ile ilgili bütçenin bir önceki yıla göre artırıldığından bahisle var olan seyyar tarama ve tedavi merkezlerinin bölgelerinde hastalığın bitmesiyle başka yerlere nakledildiğini anlatmıştır.

16 Eylül 1933 tarihli nüshada Bursa’dan gelen bir şikâyet mektubuna yer verilmiştir. Mektupta Bursa Ahmet Vefik Paşa Hastanesi’nde çarşamba ve cumartesi günleri yapılan bedava göz muayenesinin haftada bir güne düşürüldüğü ve köyden yaya gelen halkın göz muayenesi için sıra alamadığı, bunun dışında muayene olacak başka bir yerin de olmadığından hastaların geçen süre zarfında trahom nedeniyle görme yetilerini kaybedebileceği anlatılmaktadır. Konuyla ilgili olarak Bursa Belediyesi’nden çözüm beklenildiği de ifade edilmektedir (C. 16.09.1933: 2).

29 Ekim 1933 tarihli nüshada, Cumhuriyet’in 10. yılı nedeniyle olsa gerek *Cumhuriyet İdaresinin Köy Siyaseti, İnkılap*, köylüyü aşardan ve toprak esaretinden kurtardı; Türk köylüsüne layık olduğu mevki veren Cumhuriyet onu refah ve zenginliğe erdirmek azmindedir başlığı ile tam bir sayfayı bu konuya ayırmış ve bu sırada bulaşıcı hastalıklardan sıtma, trahom ve frengi ile yapılan mücadeleye de yer vermiştir (C. 29.10.1933: 21). Yapılan mücadelenin planlı bir şekilde yürütüldüğü ve önemli başarılar elde edildiği gazetede belirtilmiştir.

1933 yılında gazetede trahomla ilgili sekiz haber yayınlanmıştır. Haberlerden ilk üçünde teşkilatlanmayla ilgili bilgiler verilmiştir. Bir yıl önce yayınlanan talimatnamenin uygulanabilmesi için hem teşkilatın genişletilmesi hem de konuyla ilgili çalışacak kişilerin yetiştirilmesi konusu işlenmiştir. Bu haberler arşiv verilerini de destekler şekildedir. Arşiv kayıtlarına göre güney illerinde trahom hastalığının artması nedeniyle Urfa’da 15, Maraş ve Siverek’te 10’ar yataklı birer trahom hastane ve dispanseri, daha evvelce kaldırılmış olan seyyar teşkilatın da Gaziantep, Besni, Kilis, Malatya, Urfa ve Siverek’te yeniden vücuda getirilmesi için bütçeye ek yapılması kararı alınmıştır (BCA, 30-18-1-2/33-7-11). Sonraki üç haberde ise meclis görüşmeleri ve bütçe konuları ele alınmıştır. Bütçenin yeni çıkarılan Trahom Mücadele Talimatnamesi nedeniyle artırılmış olması konusu ele alınmıştır. Talimatnamede trahoma karşı verilen mücadelenin daha etkin olması için ülke çapında taramalar yapılması, yeni kurumların oluşturulması ve gerekli personelin eğitilmesi gibi konuların olması dolayısıyla bütçenin yeniden düzenlenmesini elzem hale getirmiştir. Diğer iki haberden ilki Bursa’da yapılan ücretsiz göz muayene gününün haftada tek bir güne indirilmiş olmasının sorun yarattığından köyden gelenlerin muayene olamadan gittiğinden bahsedilmiştir. İnsanların köylerden kente henüz yaya olarak gittiği bir dönemde uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra muayene olamadan geri gitmesi demek hastalığın yayılmasında etkili olacaktır. Ayrıca yapılan muayene günü düzenlemesi bilgisinin de köylerde yaşayan vatandaşlara henüz bildirilemediği anlamına gelmektedir. 29 Ekim 1933 tarihli gazetede ise Cumhuriyet’in 10. yılı vesilesiyle tüm ülkede on yılda yapılan icraatlar anlatılmış ve bulaşıcı hastalıklarla mücadelede gelinen nokta açıklanmıştır.

24 Eylül 1934 tarihli nüshada, *Şehir Meclisi’nin Dört Senede Yaptığı İşler* başlığıyla verdiği haberde İstanbul halkının mümessillerinin halkın sıhhatini koruyucu hizmetlerinden bahsedilmiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkasının programının 6. kısmının 6. fırcasında yer alan *Sıtma, verem, frengi, trahom ve sair bulaşıcı hastalıklarla mücadele tedbirlerini genişletmeğe devam edeceğiz* prensibini koymuştur. Buna göre şehirde çeşitli konularda kurumlar açılarak özellikle koruyucu sağlık hekimliği adına Sıhhat Murakabe Merkezleri açılmıştır. Bu merkezlerin görevi bulaşıcı içtimai hastalıklara karşı korunma yollarını halka öğretmektir. Sıhhat Murakabe Merkezi, Edirnekapı Bakımevine taşınmış ve Sıhhat Merkezi adını almıştır (C. 24.09.1934: 6).

1934 yılında gazetede çıkan tek haberde İstanbul’da son dört yıllık süreçte yapılan işlerden bahisle bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusunda açılan Sıhhat Murakabe Merkezleri’nden bahsedilmiştir. Bu merkezler halkın hastalıklara karşı neler yapması gerektiği ile ilgili vatandaşları bilgilendirme işini yapmakta ve hastalıklara karşı önceden alınacak tedbirlerin önemini kavratmaya çalışmaktadır. Hastalıklardan korunma aslında hastalığa karşı alınabilecek en önemli mücadele yöntemlerinden biridir. Dolayısıyla Cumhuriyet’in ilk yıllarında özellikle Refik Saydam’ın Sağlık Bakanlığı yaptığı dönemde ülke çapında koruyucu sağlık hizmetleri alanında önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir*****.

7 Mayıs 1935 tarihli gazetede Dr. Hafız Cemal tarafından kaleme alınan *Tıbbî ve Sıhhi Eserler Sergisinde Gördüklerim* (C. 07.05.1935: 7) başlığı altında tıbbî neşriyat bölümünde “Genç Kalınız” isimli kitaptan ve kitapta trahom ile ilgili bilgilerin bulunduğu bahsedilmiştir.

4 Ekim 1935 tarihli nüshada nüfus sayımı ile ilgili bir yazı kaleme alan Operatör Kâzım İsmail Gürkan *Sağlık Bakımından Sayımın Faydaları* (C. 04.10.1935: 5) başlıklı yazısında nüfus sayımının gereklilikleri üzerinde durduktan sonra özellikle bulaşıcı hastalıkların bir memlekette ne kadar insana bulaştığı ve ne kadarının tedavi edilebildiğinin önemli olduğunu ifade etmiştir. Örnek olarak verdiği hastalıklar arasında frengi, sıtma, trahom ve verem bulunmaktadır.

10 Ekim 1935 tarihli nüshada bir gün önce sona eren 6. Ulusal Tıp Kongresindeki bildirilerin hangi konularla ilgili olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Verilen bilgilerden biri, “*Nuri Fehmi Ayberk Türkiye’de Trahom Savaşı*” konusunda bildiri sunduğu şeklindedir (C. 10.10.1935: 3).

18 Kasım 1935 tarihli nüshada *Diyarbakır Halkevi Çok Önemli İşler Görüyor* başlığı ile verilen haberde halkevinin faaliyetlerinden biri olarak Evin İçtimai Yardım Kolu’nun yoksul ve yetim çocukları giydirmekte, köylere doktor yollayıp hastaları muayene ettirmekte ve ilaçlarını parasız vermekte olduğunu, ayrıca şubenin açtığı Trahom Tedavihanesi’nde bu sene 400 hastanın tedavi altına alındığı bilgisine yer verilmiştir (C. 18.11.1935: 3).

1935 yılında gazetede trahomla ilgili dört habere yer verilmiştir. Haberlerden ilki bir sergide görülen kitabın içinde trahom ile ilgili bilgilerin olduğundan bahsedilmiştir. İkincisi nüfus sayımının ve hastalıkların sayısal verilerinin bilinmesinin yararı ile ilgilidir. Üçüncü haber Türkiye Trahom Mücadele Reisi Dr. Nuri Fehmi Ayberk’in katıldığı ulusal tıp kongresinde *Türkiye’de Trahom Savaşı* başlıklı bir bildiri sunduğundan bahsedilmiştir. Bu bildiri muhtemelen 7 Ocak 1936 tarihli gazete nüshasında yer alan yazıyla benzeşmektedir. Dr. Nuri Fehmi Ayberk daha önceden de trahomla ilgili çalışmalar yapmış kitaplar yazmıştır (Ayberk, 1927). Son haberde trahom mücadelesine Diyarbakır Halkevi’nin de bir merkez açarak katkı sunmasından bahsedilmiştir.

7 Ocak 1936 tarihli nüshada Trahom Mücadele Reisi Dr. Nuri Fehmi Ayberk***** , *Bizde Trahom Savaşı Nasıl Yapılıyor?* (1936:8) başlıklı bir yazı kaleme almış ve burada devletin trahom ile savaş hakkında şu bilgileri vermiştir.

* ***** Dr. Refik Saydam’ın Sağlık Bakanlığı yaptığı dönemle ilgili daha geniş bilgi için, Gömleksiz, E. G. (2005). *Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Saydam döneminde sağlık koşulları ve politikaları (1923-1937)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

* ***** Nuri Fehmi Ayberk trahom ile ilgili buradaki yazılarını daha sonraki yıllarda makale olarak neşretmiştir. Ayberk, N. F. (1961). Türkiye’de trahom mücadelesi tarihçesine ait hatıralarım. *Göz Kliniği*, 10, Ekim 1961: 127-134; Ayberk, N. F. (1961). Türkiye’de trahom mücadelesi tarihçesine ait hatıralarım II”, *Göz Kliniği*, 11, Kasım 1961: 141-148.

Devletin trahom mücadele teşkilatına yılda 87.815 hasta müracaat etmiştir. Bulaşıcı bir göz hastalığı olan trahom insanlığa büyük zararlar veren sosyal bir afettir. Hiç kimseyi affetmez, her yaşta görülür ve dünyanın dört bucağına dal budak salmıştır. İstatistikler, yeryüzünde 200 milyon insanın bu hastalığa tutulmuş olduğunu 7 milyon kişinin gene bu illetten gözlerini büsbütün kayb ettiklerini haber veriyor.

Beşeriyetin, çok eski çağlardan beri trahoma ağır bir vergi ödediği muhakkaktır. Bugün elimizdeki belgelere göre Ademoğulları hastalığı üç bin yıl önce pek iyi tanıyorlardı. Büyük savaşlar, büyük muhaceretler ve ekonomik münasebetler hastalığın yerden yere ülkeden ülkeye atmasına ve önemli salgınlar yapmasına sebep olmuştur.

Trahom hastalığı sessiz, gürültüsüz başlar. Gözüne trahom aşılana kimse uzun zaman gözünde gayri tabiiilik duymaz. Hele çocuklarda ve sıhhatini mühimsemeyen kimselerde hastalık yıllarca gizli kalabilir. Bu sebepten trahomlu yerlerde yaşayanlar, gözlerini sık sık hekime muayene ettirmelidirler.

Trahomu yapan amil, diğer salgın hastalıklarda olduğu gibi bir mikroptur. Bu mikrop trahomluların göz çapağında ve gözyaşında bulunur. Bu çapakla bulaşan eller yahut mendil, havlu, sürmedenlik ve oyuncak gibi eşya, sirayete vasıta olur.

Şu halde trahomdan korunmanın ilk çaresi; gözü çapaklı kimselerden sakınmak, bunların kullandığı eşyalara el sürmemektir.

İstatistiklerin, incelemelerin ortaya koyduğu bir hakikat var; Trahom temizliğe ve sağlık bilgisine riayet etmeyen kimselerde, kültür ve ekonomi bakımından geri kalan insanlarda çok görülür. Kafası aydın, bilgili ve temiz insanlarda ise trahom nadirdir. Misal; Uzakasya, şimali Afrika memleketlerinde, Suriye, Irak, Filistin ve İran’da halkın yarısından fazlası trahomlu olduğu halde İsviçre, İngiltere, İsveç, Norveç’te trahomun adını dahi bilmezler. Bundan şu neticeyi çıkarabiliriz. Trahomdan korunmanın ikinci çaresi; temizliktir. Vücut, üst baş ve mesken temizliğidir.

Fennin ispat ettiği bir hadise de şudur; Karasinekler hastalığı etrafa yaymakta ve bulaştırmakta önemli rol sahibidirler. Bu pis hayvancıklar, gözüne kondukları bir trahomlunun çapağıyla kollarını kanatlarını bulaştırdıktan sonra uyuyan temiz bir insanın yahut bir çocuğun gözüne konarak hastalığı aşılayabiliyorlar (bulaştırmak). Şu halde trahomdan korunmanın bir çaresi de karasinekleri öldürmek, bunları yüze göze kondurmamaktır.

Yeryüzünün her tarafına yayılan trahomdan maatteessüf yurdumuz da kurtulamamıştır. Trahom bize kendileriyle asırlardan beri sıkı münasebette bulunduğumuz cenup ve şark komşularımızdan gelmiştir ve bunu memleketimizin bu ülkelerle hemhudut olan kısımlarında trahomun yayılmış olmasından anlıyoruz. Çok teşekkür olunur ki yurdun diğer taraflarında hastalık endişe vermekten uzak bulunuyor. Vaktiyle Mısır ve İran’la yaptığımız savaşlar ve bu arada vukua gelen muhaceretler dahi hastalığın yayılmasını kolaylaştırmıştır.

Cumhuriyet devrine kadar trahomu inceleyen, hatta arayıp soran kimse olmamıştır. Yurdun her köşesini medeniyet ve bilgi ışığıyla aydınlatan bu feyizli devir, trahom için de bir savaş ve takip devresi oldu. Halkın sağlık işleriyle ilgilenen Cumhuriyet Sağlık Bakanlığı verem, sıtma ve frengi gibi sosyal afetlerle savaş yaparken pek tabiidir ki trahomu ihmal edemezdi. Tam on yıl önce 1925’te trahomdan en fazla zarar gören cenup vilayetlerinde mücadeleyi kurdu ve bunu her yıl genişletti, ileriye götürdü ve nihayet bugünkü düzenli biçime koydu.

Bugün Sağlık Bakanlığı emrinde bulunan trahom mücadele teşkilatı Adana, Maraş, Malatya, Gaziantep, Urfa vilayet merkezleri ile Adıyaman, Besni, Kilis, Nizip ve Siverek kazalarında çalışmaktadır.

Vilayet ve kaza merkezlerinin her birinde sabit birer hastane ve birer dispanser vardır. Ayrıca köylerde çalışan yedi seyyar teşkilat mevcuttur.

Trahom teşkilatı çalışmasında iki büyük ve önemli vazife deruhte etmiştir.

1- Hastalığa tutulanları tedavi etmek, körlükten kurtarmak.

2- Halkın yeniden hastalığa tutulmasına mani olmaktır.

Birinci vazifeyi, sayıları on yediyi bulan sabit ve seyyar hastane ve bakımevlerinde halkı meccanen muayene ve tedavi etmek ve icabında yatırarak ameliyatlarını yapmak suretiyle başarır.

İkinci vazifeye gelince, bu bir sıhhi propagandadır. Hastalığın tehlike ve zararlarını, korunma yollarını halka öğretmek ve yaymak hususunda Sağlık Bakanlığının bastırıldığı resimli risalelerin, duvar afişlerinin ve füy volanlarının büyük faydası görülmektedir.

Bundan başka trahoma dair gazetelere küçük yazılar yazılmakta, radyoda konferanslar tertip edilmekte ve bütün teşkilatta hekim, sıhhat memuru ve hemşireler tarafından kasaba ve köylerde halka konferanslar ve öğütler verilmektedir.

Gene Sağlık Bakanlığının yüksek himmetiyle köyleri dolaşan gezici teşkilat son sistem hastane otomobilleriyle teçhiz edilmeye başlanmıştır. Bundan maksat köylerde tedavi ve bakım keyfiyetini daha sık ve muntazam bir hale koymak ve icabında seyyar hastane çadırları altında müstacel ameliyeleri yapıp köylüyü uzun mesafeler kat ederek şehre inmek zahmetinden kurtarmaktır.

Sağlık Bakanlığının bu mücadele ile halkımıza ne derece önemli faydalar temin ettiğini anlamak için teşkilatın geçen sene 934 senesindeki faaliyetine bir göz atmak kifayet eder: 1934 yılı içinde trahom mücadele teşkilatına 87.815 yeni hasta müracaat etmiş, bunlardan 2.275'i hastanelere yatırılmış, kalan kısmı da ayakta tedavi edilmiştir. Gene bu yıl içinde 4.318 göz ameliyatı yapılmış ve 2.059.788 ilaçlama tatbik edilmiştir.

Görüliyor ki devlet vatandaşın sağlığını korumak ve kurtarmak için hiçbir fedakârlıktan çekinmiyor. Bu işte vatandaşlara düşen bazı vazifeler vardır ki bunlar yapılmadığı takdirde savaştan beklenen neticeler tamamen alınamaz.

Bu vazifeler şudur; her vatandaş trahom hastalığını bir ulus düşmanı olarak bellemeli, korunma çarelerini öğrenip tatbik etmeli ve hastalandığı zaman devletin büyük fedakarlıklarla açtığı meccani hastane ve bakımevlerine koşup ilaçlanmalıdır.

Şimdi söylediklerimi hülasa edelim;

1- Trahom vaktinde tedavi edilirse iyi olabilen, tedavi edilmezse musabını er geç körlüğe mahkum eden bir hastalıktır.

2- Temizliğin, bilgi ve refahın olduğu yerde trahom barınamaz.

3- Trahoma yakalanmamak için başlıca çareler; eli yüzü sık sık sabunla yıkamak, gözü çapaklı ve akıntılı kimselerden ve bunların eşyasından sakınmak, karasineklerden korunmaktır.

10 Mayıs 1936 tarihli nüshada *Nizip İmar Ediliyor* başlıklı haberde; kazada yapılan faaliyetler anlatılmakla birlikte kazanın büyük sorunlarından biri olarak bahsedilen trahom hastalığıyla ilgili de devlet tarafından yaptırılan Trahom Dispanseri'nin faaliyetleri ve hastalığa karşı mücadelenin iyi gittiği ve hastalığın günden güne azaldığı ifade edilmiştir (C. 10.05.1936: 5).

1 Haziran 1936 tarihli nüshada *Kızılay 13 Yılda 3 Milyon 851 liralık Yardım Yaptı* başlıklı habere göre Kızılay'ın yaptığı yardımlar arasında trahom mücadelesine yapılan 3.102 liralık yardımdan da bahsedilmiştir (C. 01.06.1936: 7).

23 Haziran 1936 tarihli nüshada Adana Memleket Hastanesinin faaliyetleri ile ilgili *Çukurovalılara Şifa Dağıtan Bir Müessese* başlıklı haberde trahom teşkilatına ait özel bir pavyon olduğundan bahsedilmiştir (C. 23.06.1936: 6).

27 Ağustos 1936 tarihli *Gaziantep'te Trahom Hastalığı ile Mücadele* başlıklı habere göre şehirde kurulan hastane ve Nizip'te kurulan dispanserin bölgedeki trahom vakalarının azalmasında etkili olduğundan bahsetmektedir. Habere göre seyyar hastane şeklindeki kamyonetle civar köylerde dolaşıldığı ve bu kamyonetin ufak bir hastaneye benzediği ayrıca bu kamyonette ameliyat yapılabildiği bildirilmiştir. Aynı haberin devamında Nizip'te halkın %80 oranında trahomlu olduğu ifade edilmiştir (C. 27.08.1936: 4).

2 Ekim 1936 tarihli nüshada ise Nizip'ten gelen haberler *Nizip İlerliyor* başlığı ile verilmiş, habere göre halkın %90'ının trahomlu olduğu ve buradaki dispanserin yetersiz kaldığından bahsedilmiştir (C.

02.10.1936: 4). 14 Ekim 1936 tarihinde ise Kilis’ten gelen haberlerde de buradaki 10 yataklı trahom hastanesinin yeterli olmadığı ve hastalığın salgın halinde olduğu ifade edilmiştir (C. 14.10.1936: 5).

4 Aralık 1936 tarihli nüshada *Kültür İşleri* başlığı altında İstanbul’da Maarif ve Sıhhiye müfettişlerinin mekteplerde yaptığı muayene sonucunda trahom vakalarına rastladıkları ve bütün öğrencilerin trahom taramasından geçirilmesine karar verildiği belirtilmiştir (C. 04.12.1936: 5).

1936 yılında gazetede sekiz haber yer almıştır. Haberlerden ilki Trahom Mücadele Reisi Dr. Nuri Fehmi Ayberk’in trahomla ilgili kurum, kuruluş, genel bilgiler, korunma yolları gibi bilgileri içeren yazısıdır. Dr. Nuri Fehmi Ayberk’in 1935 yılı sonunda Suriye, Filistin ve Mısır’da incelemeler yapmak için izin ve harcırah almış olması, buralarda hastalığa karşı mücadelenin nasıl yapıldığını incelemiş olması ise yazısının daha sağlıklı olmasını sağlamıştır (BCA, 30-18-1-2/60-97-19, 25.12.1935). Haberlerden üçü Nizip’te kurulan Trahom Dispanseri ile ilgilidir. Mayıs ayında verilen haberde kurulan dispanser sayesinde hasta sayılarında azalma olduğu, ağustos ayında verilen haberde de kurulan dispanserin seyyar bir şekilde köylere ve mahallelere de ulaştığı dolayısıyla hastalıkla mücadele konusunda önemli bir yol katedildiği, halkın %80’inin trahomlu olduğu ifade edilmiştir. Ekim ayında verilen haberde ise halkın trahom oranı %90 olarak verilmiş ve dispanserin yetersiz kaldığından bahsedilmiştir. Yine ekim ayında verilen başka bir haberde de Kilis’te bulunan 10 yataklı trahom hastanesinin yetersizliğine değinilmiştir. Havaların serinlemeye başlamasıyla ve okulların açılmasıyla birlikte insanların kapalı ortamlarda birlikte yaşamaya başlaması aslında hastalığın artmasında etkili olduğu düşünülebilir. Geriye kalan haberlerden biri Adana Memleket Hastanesi’nin bir bölümünde trahom için özel bir pavyon açıldığı ve buradan trahomla mücadeleye devam edildiği bildirilmektedir. Diğer haberde Kızılay’ın trahom mücadelesine katkı sunmasından bahsedilmiştir. Trahomla mücadelede devletin kendi imkanları ile hastaları ücretsiz muayene etmesi, ilaçlama için personel yetiştirmesi, hastalığın alevlendiği dönemlerde ücretsiz taramalar yapması ve tedavinin de yine ücretsiz olması aslında devlet ekonomisi için oldukça büyük bir külfettir. Dolayısıyla sosyal yardım kuruluşlarının böyle bir durumda devletine destek olması ise takdire şayan bir durumdur. 1936 yılı haberlerinden sonuncusu ülke genelinde yapılan taramalara benzer bir şekilde İstanbul’da okullarda müfettişlerin trahom vakalarıyla karşılaşmaları sonucunda genel trahom taraması yapılmasıyla ilgilidir. Trahomlu çocuklarla ilgili genellikle taramalar yapılarak trahomlu olduğu tespit edilen çocuklar tedavi altına alınarak tecrit edilmek suretiyle hastalığın daha fazla yayılması önlenmeye çalışılmıştır.

10 Temmuz 1937 tarihli *Şarki Anadolu’da Köyler ve Köylüler* başlıklı röportajda köylülerin muzdarip olduğu hastalıklardan bahsedilirken trahom, sıtma, frengi ve verem gibi hastalık isimleri sıralandıktan sonra asıl sorunun sıtma olduğu ifade edilmiştir (Okaygün, 10.07.1937: 2).

11 Kasım 1937 tarihli nüshadaki Erzincan’dan Yunus Kaya isimli bir kişinin Erzincan’da trahom hastalığının çoğalmasıyla bölgedeki tek hekimin bir askeri göz hekimi olmasıyla ilgili bir şikâyet mektubundan bahsedilmektedir. Mektupta Erzincan’da da güney illerinde olduğu gibi bir trahom hastanesi ya da dispansere ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir (C.11.11.1937: 9).

13 Eylül 1937 tarihli gazetede Tıp Fakültesi Göz Kliniği Doçenti Dr. Naci Bengisu’nun güney illerindeki trahom mücadele bölgesine gideceği ve buradaki yeni trahom vakaları üzerinde bilimsel bir çalışma yapacağı haberi verilmiştir (C. 13.09.1937:5).

23 Eylül 1937 tarihli nüshadaki *Sağlık İşleri* başlıklı haberde, Türk Tarih Kurumu sergisinde Sıhhiye Vekâleti’nin çalışmaları ile ilgili küçük bir broşürden bahsedilmektedir (C. 23.09.1937:3). Buna göre 1925-1936 yılları arasında Sıhhiye Vekâleti’nin yaptığı hizmetlerin arasında trahomla ilgili verilen istatistikler şöyledir; 420.662 trahomlu bulunmuş, 12 buçuk milyon ilaçlama yapılmış, 13.637 trahomlu hastaneye yatırılmış, 28.580 trahomluya ameliyat yapılmıştır.

9 Kasım 1937 tarihli nüshadaki *Celal Bayar’ın Programı* başlıklı tam sayfa bir yazı kaleme alınmıştır. Programda sağlık işleri ile ilgili bölümde bundan önceki hükümetin bulaşıcı hastalıklarla (sıtma,

verem, frengi, trahom vb.) mücadele konusunda yaptığı faaliyetlerinin devamına ve imkân dâhilinde artırılmasına gayret sarf edileceği yazılmıştır (C. 09.11.1937: 7).

1937 yılında gazetede beş haber tespit edilmiştir. Haberlerden ilki Doğu Anadolu'daki köylülerin muzdarip olduğu bulaşıcı hastalıklara arasında trahom hastalığının geçmesiyle ilgilidir. Diğer bulaşıcı hastalıklara bakıldığında aslında ülke genelinde ciddi bir bulaşıcı hastalık salgınından bahsetmek mümkündür. 1930'lu yıllar ülke genelinde bulaşıcı hastalıklarla mücadelenin artırıldığı ve hastalıkların yaygın olduğu yerlerde teşkilatlanmaların yapıldığı yıllardır*****. İkinci haber bir şikâyet mektubu olup Erzincan ve çevresinde sadece tek bir göz doktoru olduğundan burada da hasta sayısında artış olduğu için hastane ya da dispanser tarzında bir kuruma ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmektedir. Üçüncü haber göz hastalıkları doçenti Dr. Naci Bengisu'nun trahomlu vakaların çok olduğu güney illerinde hastaların gözlemlenmesiyle ilgili bilimsel bir çalışma yapacağından bahsedilmiştir. Dr. Naci Bengisu'nun konuyla ilgili çalışmaları daha sonra makale olarak yayınlanmıştır (Bengisu, 1942). Dördüncü haber Türk Tarih Kurumu'nun sergisinde trahom hastalığıyla ilgili bir broşür ile ilgili olup burada 1925-1936 yılları arasında ülke genelinde trahomun durumuyla ilgili sayısal verilerin olduğundan bahsedilmiştir. Kitap sergisinde bulunan broşür aslında ülkede trahoma karşı farkındalığı artırmak amacıyla çeşitli yayın organlarının seferber edildiği ve halkı bilinçlendirmek için çalışmaların yürütüldüğü şeklinde yorumlanabilir. 1937 yılının son haberi değişen hükümet ile yeni hükümetin programlarında sağlık politikalarının devam ettirileceği ile ilgilidir. Bir önceki İnönü Hükümeti'nde sağlık işlerinden sorumlu bakan Refik Saydam'dır. Yeni hükümette ise onun yerine Hulusi Alataş getirilmiştir*****.

15 Ocak 1938 tarihli nüshada Dr. Rükneddin Fethi, *On Sene Sonra Memleket Nüfusu 25 Milyon Olabilir* başlıklı yazısında ülkedeki genel sağlık sorunlarından bahsettikten sonra Osmanlı Devleti'nden 12,5 milyon kalan nüfusun 18 milyona yaklaştığını ve doğum ölüm oranları nispetinde oranın %20'lik bir artış gösterdiğini anlatmış ve bu sırada yeni kurulan Cumhuriyet'in özellikle sıtma, verem, frengi ve trahom gibi hastalıklara karşı ciddi bir savaş vererek bunda da başarılı olduğunu yazmıştır.

29 Mart 1938 tarihli nüshada Sıhhiye Vekâleti'nin bütçesi ile ilgili *Hastaneler İnşasına Yarım Milyon Ayırdı* başlıklı haberde Vekâletin trahom, zührevi hastalıklar, cüzzam ve diğer salgın hastalıklarla mücadele için daha çok ödenek ayırdığını yazmıştır (C. 29.03.1938: 3).

5 Temmuz 1938 tarihli nüshada Dr. Nuri Fehmi Ayberk tarafından kaleme alınan *Parmağın Göz Hastalıklarındaki Rolü* başlıklı yazısında trahom ile ilgili şunlar yazmaktadır (C. 05.07.1938: 6),

“... Dahası var: Gözü cerahatli ve çapaklı kimselerin ellerini sıktıktan sonra parmaklarınızı gözünüze götürerek olursanız hastalığı gözlerinize aşıladınız demektir. Bu suretle kirli parmaklar vasıtasıyla bulaşan göz hastalıklarının başında 'Trahom' denilen müthiş hastalık gelir.

Sıcak, fakir ve geri kalmış memleketlerde çok görülen bu hastalık, çapaklı devresinde etraf için hakiki bir tehlike teşkil eder.

Trahomlu hastalar sık sık ellerini gözlerine götürerek gözlerini silmek ovalamak itiyadındadırlar. Böyle bir trahomlunun çapakla bulaşan ellerini sıkarsanız ve bu kirli ellerinizi gözünüze götürürseniz trahoma yakalanmak tehlikesine maruz kalabilirsiniz.

Trahomlu memleketlerde oturan ve seyahat eden sağlam kimseler bu noktayı daima göz önünde bulundurmalı, çapaklı kimselere el vermekten sakınmalıdır.

* ***** Konuyla ilgili detaylı bilgi için Hot, İ. (2001). *Sıhhiye Mecmuasına göre ülkemizde bulaşıcı hastalıklarla mücadele (1913-1996)*. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul; Evsile, M. (2018). Cumhuriyet döneminde sağlık hizmetleri (1923-1950). *Kesit Akademi Dergisi*, 4 (13), Mart 2018: 1-19.

* ***** Konuyla ilgili detaylı bilgi için, Kaya N.B. (2006). *Siyasi açıdan I. ve II. Celal Bayar hükümetleri (1937-1939)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara; Aksakal, H. İ. (2017). Dr. Refik Saydam önderliğinde Cumhuriyet dönemi sağlık hizmetlerini modernleştirme çabaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (1): 219-237.

Hülasa; Parmak göze düşmandır. Göz hastalığına tutulmak istemezseniz ellerinizi sık sık sabunla yıkayınız ve parmaklarınızı gözünüze götürmeyiniz.”

6 Ekim 1938 tarihli nüshada *On Senelik Sıhhat Planı* başlıklı yazıda gelecek yıllara ait plan anlatılırken trahom ile ilgili trahom hastane ve enstitüleri yapılacağına dair bir ibare geçmektedir. Bununla birlikte altı yerde her türlü malzemesiyle, laboratuvarıyla ve seyyar teşkilatıyla tam teşekküllü emrazı sariye ile seyyar mücadele heyetinin kurulacağı bilgisi de verilmiştir (C. 06.10.1938:7).

7 Ekim 1938 tarihli nüshada Abidin Özmen ile yapılan mülakat *1. Umum Müfettişlik Mıntıkası Dahilinde Son Çalışmalar* başlığı ile verilmiştir (C. 07.10.1938: 2).

“Bölgemizde sıhhat işleri çok iyidir. Esasen oraların havası, suyu ve tabiatın bahsettiği bütün nimetler halkın sıhhati üzerine iyi tesirler gösterecek haldedir. Bununla beraber Cumhuriyet hükümetinin sıhhat işlerine verdiği büyük ehemmiyet dolayısıyla bazı mevkilerde sıtma ve trahom gibi hastalıklarla mücadele edilmektedir. Bilhassa Urfa, Mardin ve Siirt’te görülen trahomla mücadeleye pek büyük bir ehemmiyet verilmektedir. Eskiden bu mıntikalarda salgın halinde bulunan trahom vukuatı yapılan müspet hesaplara göre yüzde 70 nispetinde azalmıştır. Sıhhiye Vekâleti her kazada bir doktor bulundurulmasına çalışıyor. Diyarbakır’da 125 yataklı bir hastane inşa edilmektedir. Bu hastaneye yakın bir zamanda ayrıca bazı pavyonlar ilave olunacaktır.” demiştir.

11 Ekim 1938 tarihli nüshada Safaeddin Karanakçı’nın *Sağlam Cemiyet Sağlam Vatandaşlara Dayanır* başlıklı yazısında (C. 11.10.1938: 5)

“... Türk vatandaşlarının sıhhati köylü ve şehirli oluşuna göre değişir, Köylü vatandaşın sıhhati şehirlininkinden daha fena, sıhhiye teşkilatı yok ve yok gibidir. Devletin sıtma, frengi ve trahom mücadelesine rağmen bu tehlikeli hastalıklar köylünün bünyesini kemirmektedir. Birçok köylerimizde frenginin halk arasındaki adı tatlı veya sönük çiçektir. Köylümüz kolu kangren ve gözü kör oluncaya kadar doktor nedir bilmez. Birçok kazalarımızda doktor yoktur...” sözleriyle köylünün içinde bulunduğu durum özetlenmiştir.

20 Aralık 1938 tarihli nüshada Maarif Vekâleti başmüfettişinin beyanata, *Yeni Bir Müessese Kuruyoruz* başlığıyla verilmiştir (C. 20.12.1938: 9). Başmüfettiş Dr. Celal’in beyanatına göre kurulan prevantoryumun ne iş yapacağı ve kurulduğundan beri hizmetleri anlatılmıştır. Trahom ile ilgili;

“... mekteplerde görülen trahom ve tifo vakaları hakkında sorulan suale şu cevabı vermiştir: Trahom olduğu zaman mekteplerin hususi doktorları tarafından muayene edilerek lazım gelen tedbirler alınmaktadır. Bu sene İstanbul’daki orta mekteplerde sari şekilde on iki vaka tespit edilmiştir. Halbuki geçen sene hiçbir hasta görülmemiştir. Hastalığın cenup vilayetlerimizden gelen memurün çocuklarından geçtiği anlaşılıyor.”

denmiştir.

1938 yılında gazetede trahomla ilgili yedi haber tespit edilmiştir. İlk haberde ülke nüfusundaki artış oranları hesaplanarak on yıl sonra nüfusun 25 milyon olacağı hesaplanmıştır. Bu oranlamının yapılması esnasında ise Cumhuriyet idaresi döneminde sağlık koşullarının daha iyiye doğru gittiği özellikle bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusunda başarı kazanıldığı ifade edilmiştir. Bu da demek oluyor ki Cumhuriyet döneminde sağlık ve sağlıklı nüfus konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır. İki haberde bulaşıcı hastalıklarla mücadele kapsamında hastaneler kurulması konusu işlenmiştir. İlkinde bütçede hastane kurulması için ayrılan oranın artırılması, ikincisinde ise on yıllık sağlık planı kapsamında hastane kurulmasından bahsedilmiştir. Haberlerden biri trahoma karşı mücadele konusunda halkın bilinçlendirilmesiyle ilgili Dr. Nuri Fehmi Ayberk’in ellerin temizliğinin hastalığın bulaşmasını önlemedeki etkisinden bahsetmiştir. Diğer haber 1. Umum Müfettişlik Mıntıkasındaki faaliyetlerle ilgili başmüfettişin verdiği açıklamalarla ilgili olup burada da yine Diyarbakır’da hastane inşası ve sağlık konusundaki çalışmaların oldukça etkili olduğuna değinilmiştir. Özellikle Urfa, Mardin ve Siirt bölgesinde yapılan taramalar ve tedaviler neticesinde trahom ve sıtma salgınında başarılı olduğu ve hasta sayısında %70 oranında bir azalma olduğu bildirilmiştir. 1930 yılında çıkarılan *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu* (Resmî Gazete, S. 1489, 06.05.1930) ve 1932 yılında çıkarılan *Trahom Mücadele Talimatnamesinin* (Resmî Gazete, S. 1996, 07.01.1932) uygulanması ve gerekli

yerlerde hastane, dispanser ve seyyar teşkilatlar kurularak hastalıkla mücadelede önemli bir yol katedildiği anlaşılmaktadır. Bir diğer haberde köylerdeki halkın durumu anlatılarak bulaşıcı hastalıkların halka zarar verdiği, ancak halkın sağlık kurumlarına zamanında gitmediği ya da gidemediğinden bahsedilmiştir. Anadolu köylüsünün durumunun bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusunda kötü olmasının nedeni çıkarılan kanun ve talimatların köylere geç ulaşmasından kaynaklandığı ayrıca teşkilatlanmanın köylere kadar ulaşmadığı yazılmıştır. 1938 yılının son haberinde İstanbul'daki okullarda yıllık doktor taramalarının yapıldığı, bulaşıcı hastalıklarla karşılaşıldığı durumlarda hasta öğrencilerin tedavi altına alındığı ifade edilmiştir.

2 Ocak 1939 tarihli nüshada *Doğuda İmar Hareketleri Erzurum İki Sene Sonra Yeni Bir Şehir Olacak* başlıklı haberde Sıhhiye Vekâleti'nin Hasankale'de teşkilat-ı sıhhiyesi (sıhhi teşkilatı) tam olmak üzere bir trahom dispanseri açtığı ve halkın dispanser faaliyetlerinden memnun olduğu bildirilmiştir (C. 02.01.1939: 2).

27 Ocak 1939 tarihli nüshada Peyami Safa'nın (C. 27.01.1939: 3) kaleme aldığı *Refik Saydam* başlıklı yazıda, Refik Saydam'ın ülkenin sağlık sorunlarına nasıl çareler bulduğu anlatılmış, trahom mücadele teşkilatının kurulmuş olduğundan bahsedilmiştir.

13 Şubat 1939 tarihli nüshada *Milletin Sıhhati* başlıklı yazıda, Başbakan Dr. Refik Saydam ve faaliyetlerinden bahsedilirken trahom mücadele teşkilatından da bahsedilmiş ve haberin devamında Sıhhiye Vekâleti'nin Başbakan ile birlikte hazırladığı yeni program açıklanmıştır (C. 13.02.1939: 3).

25 Mayıs 1939 tarihli nüshada *Meclis Bütçe Müzakereleri* başlığı altında İkinci Celsede Sıhhiye Vekâleti bütçesinin konuşulduğu ve burada frengi, sıtma ve trahom mücadelesinden bahsedildiği yazılmıştır (C. 25.05.1939: 7).

25 Mayıs 1939 tarihli nüshada *Parti Kurultayı, Halkın Dilekleri Tespit Olundu* başlıklı haberde halkın Sıhhiye Vekâleti'nden taleplerinin sıralandığı bölümde 3. maddede Sanatoryumların artırılması, sıtma, trahom, verem, frengi mücadele teşkilatının artırılması ve muntıkaların tevsii şeklinde belirtilmiştir (C. 25.05.1939: 6).

30 Mayıs 1939 tarihli nüshada *Kurultay'ın Dünkü Faaliyetleri* başlıklı yazıda *Hatay'lıların Takriri* bölümünde 1. maddede Hatay'da büyük sıtma yuvaları teşkil eden Amik bataklığının kısa bir zamanda kurutulması, 2. maddede Hatay'da en kısa bir zamanda sıtma ve trahom mücadelesi teşkilatının vücuda getirilmesi istenmektedir (C. 30.05.1939: 7).

16 Haziran 1939 tarihli nüshada H. Bilgiç (C. 16.06.1939: 7) tarafından kaleme alınan *Hayatın Menşei* başlıklı yazıda; ultravirüs denilen bir cismin varlığından ve bunun mikroskop ile görülemeyecek kadar küçük olduğundan bahsedilmiştir. Kuduz, çiçek, grip, ansefalit, trahom gibi hastalıklara bu ultravirüslerin neden olduğu anlatılmıştır.

17 Aralık 1939 tarihli nüshada *Sıhhiye Vekili'nin Malatya'daki Tetkikleri* başlıklı haberde Sıhhat Vekili Hulusi Alataş'ın Malatya'da denetimlerde bulunduğu ve geldiği akşamın ilk gününde Sıhhat Müdürü ve Trahom Mücadele Reisi ile birlikte şehirde önce trahom dispanserlerini ardından memleket hastanesi, trahom hastanesini, doğumevi ve eczaneleri teftiş ederek ayrıldığı haberi verilmiştir (C. 17.12.1939: 3). 18 Aralık 1939 tarihli nüshada yine *Sıhhat Vekili Gaziantep'te* başlığı ile Sıhhat Vekili Hulusi Alataş'ın Gaziantep'te Malatya'daki gibi hastaneleri, trahom dispanserlerini, belediye çocuk dispanserini, et ve sebze halini teftiş ettiği, buradan da Maraş'a geçtiği haberi verilmiştir (C. 18.12.1939: 3). 22 Aralık 1939 tarihli nüshada *Sıhhat Vekilinin Tetkikleri* başlığı altında Sıhhat Vekili Hulusi Alataş'ın Adana ve Mersin illerindeki gezisinden bahsedilmiştir. Adana'da trahom dispanseri, zühreviye hastanesi, doğumevi, fabrika hastanelerini ve diğer sıhhat müesseselerini gezerek tetkikte bulunduğu yazılmıştır (C. 22.12.1939: 3).

27 Aralık 1939 tarihli nüshadaki *Kaza Klinikleri, İlk Mektep Çocuklarının Göz, Kulak ve Dişleri Muayene Edilecek* başlıklı haberde İstanbul Fatih ve Üsküdar kazalarında yeni göz ve diş kliniklerinin

açılacağı ve özellikle ilk mektep öğrencilerinin trahom açısından muayenelerinin yapılacağı bildirilmiştir. Yapılan taramalarda trahom vakalarının tespit edildiği ve Maarif idaresine haber verilerek bu öğrencilerin tecrit edilip tedavi altına alındığını yazmıştır (C. 27.12.1939: 2).

1939 yılında trahomla ilgili 11 haber tespit edilmiştir. Haberlerden ilki Erzurum’un Hasankale ilçesinde bir trahom dispanserinin açılmış olduğu ve halkın bu kurumdan memnuniyeti ile ilgilidir. İkinci haber Dr. Refik Saydam ile ilgili bir haberdir. 25 Ocak 1939’da Celal Bayar başbakanlıktan istifa edince Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından hükümeti kurma görevi Dr. Refik Saydam’a verilmiştir. Dr. Refik Saydam’ın ülkede koruyucu sağlık hizmetleri başta olmak üzere sağlık teşkilatının oluşturulması konusundaki çalışmaları da gazeteye konu olmuştur***** . Sonraki haberde de yeni kurulan hükümetin programı açıklanmıştır. Mayıs ayındaki üç haberin konusu bütçe tartışmaları ve yapılacak olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kurultayı ile ilgilidir. 29 Mayıs 1939 ile 3 Haziran 1939 arasında CHP’nin 5. Kurultayı TBMM’de yapılmıştır (CHP 5. Büyük Kurultay Zabıtları, 1939). Yedinci haberde bulaşıcı hastalıklara neden olan bakteri ve virüslerin mikroskopla bile görülemeyecek kadar küçük olduğu ve bunlara ultravirüs adı verildiği ile ilgili bir haberdir. Aralık ayındaki üç haber Sağlık Bakanı Hulusi Alataş’ın Malatya, Gaziantep, Adana ve Mersin illerini kapsayan ziyaretlerini ele almıştır. Bu ziyaretler kapsamında şehirlerdeki sağlık ile ilgili kurumlar teftiş edilmiş ve özellikle bulaşıcı hastalıklarla ilgili birimlerin faaliyetleri incelenmiştir. 1939 yılının son haberi ise okullarda yapılan taramalar neticesinde hasta olduğu tespit edilen öğrencilerin tecrit edilerek tedavi altına alındığıyla ilgilidir.

1 Ocak 1940 tarihli nüshada *Bedbaht Yaralılar* başlığı ile verilen haberde Erzincan ve Kemah’ta gerçekleşen deprem felaketi sonrasında trenle Malatya’ya gelen yaralıların şehirdeki bütün sıhhiye müesseselerinde kabul edildiği ve yaralıların durumuna göre bütün sağlık teşkilatının görev başında olduğu bildirilmiştir. Haberin devamında sadece Malatya değil, Sivas, Diyarbakır ve çevredeki diğer illere de hastaların sevk edildikleri ve bakımlarının buralarda yapıldığı yazılmıştır. Ayrıca komşu illerdeki gezici sıtma ve trahom ekiplerinin de bölgeye yönlendirildiği belirtilmiştir (C. 01.01.1940: 5).

1940 yılında trahom ile ilgili tek bir haber tespit edilmiştir. Bu haberde de 27 Aralık 1939’da gerçekleşen büyük Erzincan depreminden sonraki dönemde bölgedeki yaralıların çevre illere gönderilerek tedavi altına alındığı hatta bulaşıcı hastalıklara karşı kurulan seyyar teşkilatların da bu hastaların tedavisi için çalıştığı anlatılmıştır***** .

15 Mart 1941 tarihli nüshada *Trahom İçin Yeni Bir İlaç* başlıklı bir habere yer verilmiştir. Anadolu Ajansının Berlin Muhabirinin haberine göre D.N.B. ajansı bildiriyor.

“Askeri bir tıp mecmuası olan Deutacher Millitaerzeit’ın mart nüshasında birinci sınıf askeri doktorlardan Profesör Hanke, trahomun tam tedavisi hakkında bir makale neşretmiştir. Bu netice başka hastalıkların da tedavisinde şifalı bir tarzda kullanılan Albucide istimalile elde edilmiştir. Birbirine uygun çıkan birçok tecrübelerden sonra yapılmış Albucide tedavisiyle üç haftada hastalığın kendine mahsus kabarcık tezahürlerinin tamamıyla zail olduğu ve rüyetin tamamıyla düzeldiği görülmüştür” (C. 15.03.1941: 3).

9 Mayıs 1941 tarihli nüshada *Üniversite Haftası, Bu Yıl Diyarbakır’da Merasimle Açılacak Faydalı Konferanslar Verilecek* başlığı ile verilen haberde, bir önceki yıl yapılan üniversite haftası etkinliğinin verimli olduğundan bahisle bu yılki faaliyet alanının Diyarbakır olduğu bildirilmiştir. Diyarbakır’da yapılacak olan etkinlik için Rektör Prof. Dr. Cemil Bilsel’in de içinde bulunduğu 12 profesörden oluşan bir heyet 1-8 Haziran 1941 tarihleri arasında hem mesleki hem de tüm halka açık konferanslar verecektir. Konferans konularına bakıldığında tarih, hukuk, sağlık, çevre gibi birçok alanda

* ***** Daha detaylı bilgi için, Öcal, Z. Ö. (2006). *Siyasi açıdan I. ve II. Refik Saydam hükümetleri (1939-1942)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara; Dilek, Z. (2023) İbrahim Refik Saydam (1881-1942), *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ibrahim/> sayfasından 24.04.2023’te erişilmiştir.

* ***** Detaylı bilgi için, Gökçen, S. (2020). 27 Aralık 1939 Erzincan depremi ve kriz yönetimi, *Dünya’da ve Türkiye’de büyük felaketler*, 381-428, Ankara: Halk Kitabevi; Haçin, İ. (2014). 1939 Erzincan büyük depremi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXX (88): 37-70.

konferansların verileceğı yazılmıştır. Prof. Dr. Naci Bengisu'nun vereceğı konferans “Trahomon içtimai zararları ve korunma tedbirleri” şeklindedir. Üniversitenin yaptığı organizasyon vali tarafından da desteklenerek halkevinde gerçekleşecektir. Üniversite halkı hastalıklara karşı eğitime görevini de bu şekilde yerine getirmiş olacaktır. (C. 09.05.1941: 2).

28 Mayıs 1941 tarihli nüshada *Mecliste Hararetili Bir Celse* başlığıyla verilen haberde vekillerin soruları karşısında söz alan Sıhhat Vekili Hulusi Alataş birçok konudan bahsetmiş, trahom mücadelesi ile ilgili olarak da Trahom Mücadelesi Teşkilatı, trahom mücadelesinde arkadaşlarımızın bahsettiğı Yenice ve civar köyler tarafımızdan tespit edilmiş yerlerdir. Teşkilatımızı tevsiya imkân bulduğumuz zaman oraları da ele alacağız şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (C. 28.05.1941: 5).

29 Ekim 1941 tarihli nüshada *Rejimin Bir Şaheseri, Türk Sanayii, Yurdun Refahını Tamamlıyor* başlıklı haberde özellikle Cumhuriyetin ilanının yıldönümü olmasından dolayı Cumhuriyet rejimi ile ülkedeki gelişmeyi sayfalarına taşımıştır. Cumhuriyet Sıhhiyesi bölümünde Osmanlı Devleti'nden miras kalan sıhhiye teşkilatının geliştirildiğı ve kısa süre içinde ülkenin her yerine yayıldığı anlatılmıştır. Bu süre zarfında hastane sayısının 500'e yatak sayısının ise 15.000'e yaklaştığı, buralarda tedavi edilenlerin sayısının ise milyonları bulduğı ifade edilmiştir. Özellikle sarı hastalıklar olan sıtma, frengi ve trahom felaketleri ile mücadele için teşkilatların kurulduğı anlatılmıştır (C. 29.10.1941: 2).

24 Kasım 1941 tarihli nüshada Prof. Dr. Muhterem Gökmen'in kaleme aldığı *Veremle Mücadele* başlıklı makalede röntgen resmi ile verem hastalığının erken safhada yakalanabileceğı ve bunun da tedavide daha hızlı sonuca götüreceğı anlatılmıştır. Makalenin sonunda ise sıtma, frengi ve trahom ile mücadele teşkilatlarından bahisle veremle mücadele teşkilatlarının da bir an önce kurulması gerekliliğı üzerinde durulmuştur (C. 24.11.1939: 2).

1941 yılında trahom ile ilgili beş haber tespit edilmiştir. İlk haber Almanya'da trahom için bulunan yeni bir ilaç ile ilgilidir. Trahom tedavisinde eskiden beri kullanılan bazı solüsyonlar ve antibiyotikler bulunmaktadır. Bu ilaçların piyasaya sürülmesi süreci, öncesinde hazırlanıp hastalar üzerinde kullanılıp, istenilen sonucun alınması sonucunda gerçekleşmektedir. Günümüzde trahomon tespiti ile başlayan tedavi sürecinde antibiyotik kullanımı ön plandadır. Alman haber merkezinden verilen bilgide de bir tür antibiyotikli ilacın etkililiğı bildirilmiştir^{*****}. Bu yılın ikinci haberi Üniversite Haftası etkinlikleriyle ilgilidir. Üniversite Haftası etkinlikleri içinde çeşitli konularda halkı bilgilendirmek amaçlı konferanslar verilmektedir. Ayrıca tıp fakültesinden hocaların bölgeye giderek hasta muayenesi yapması da bu etkinlikler arasındadır. Aydın kesim olarak isimlendirilebilecek olan üniversite hocalarının halkla kaynaşması, halkı bilgilendirme ve bilinçlendirmesi hem halkevleri hem de valilikler tarafından desteklenmektedir^{*****}. 1941 yılında Diyarbakır'da yapılan üniversite haftası etkinlikleri içinde Prof. Dr. Naci Bengisu'nun verdiğı konferans trahom ile ilgili olup, ülkenin trahom hastalığına karşı verdiğı mücadeleyi de gözler önüne sermektedir. 1925 yılında Adıyaman ve Malatya'da birer trahom hastanesi ile başlayan teşkilatlanma 1941 yılına gelindiğinde dokuz vilayette 180 yatak kapasiteli 13 hastane, 61 dispanser, bir seyyar mücadele ekibinden oluşmaktadır. Bu kurumlarda görevli 32 doktor, 88 sıhhat memuru, 13 hemşire ve 52 hastabakıcı bulunmaktadır. Trahom Mücadele Reisi Dr. Naşit Sunay'ın verdiğı bilgilere göre 1939 yılında tüm teşkilatta 178.754 yeni hasta muayene edilmiş, 4.742.278 ilaçlama yapılmış, 11.986 şişede 494 kilo 370 gr. ilaç dağıtılmış, hastanelere 2.785 kişi yatırılmış, 10.057 ameliyat yapılmış ve 1.605 laboratuvar muayenesi sonuçlandırılmıştır (Bengisu, 1942). Bu trahom teşkilatının çalışmalarının savaş dönemi bile olsa hummalı bir şekilde devam ettiğinin de bir göstergesidir. Üçüncü haber trahom teşkilatının hastalığın yeni tespit edildiğı bölgelere de kurulacağıyla ilgilidir. Dördüncü haber Cumhuriyet'in ilanının yıldönümü olması hasebiyle ülkedeki gelişmelerin ele alındığı bir haber olup yukarıda da bahsedildiğı

* ***** Daha detaylı bilgi için, Altuna, A. (1976). *Trahom tedavisi*. Diyarbakır Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Kliniğı, Yayınlanmamış İhtisas Tezi, Diyarbakır.

* ***** Daha detaylı bilgi için, Köse, R. (2021). Tek parti döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilayetlerinde düzenlenen üniversite haftası etkinlikleri ve üniversiteli aydın kesimin bölgenin meselelerine bakışı (1940-1945). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 37 (104): 307-356; Kıcıroğlu, N. F. ve Komşuoğlu, A. (2022). Türk yükseköğretiminde üniversite yeniden yapılanırken “ilmi yurda götürmek”: üniversite haftaları örneğı. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 41: 1-29.

gibi bulaşıcı hastalıklara karşı verilen mücadele burada da ele alınmıştır. Son haberde ise verem hastalığının kontrol altına alınabilmesi için de diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadeledesine benzer bir teşkilatlanmaya ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmiştir.

9 Temmuz 1942 tarihli Cumhuriyet gazetesi bir gün önce İstanbul’da vefat eden Başbakan Dr. Refik Saydam’ın cenazesinin Ankara’ya getirileceği, hayatı ve yaptıklarının anlatıldığı bir nüsha olarak hazırlanmıştır. Özellikle Sağlık Bakanlığı yaptığı dönemdeki faaliyetlerinin anlatıldığı bölümde ülkede ciddi bir problem olan verem, sıtma, frengi ve trahomla mücadele teşkilatlarını kurması, yeni mezun olan sivil doktorlara getirdiği zorunlu hizmet uygulamasıyla Anadolu’nun en ücra köşelerine hekim göndermiş olması ve yaptığı birçok faaliyet anlatılmıştır (C. 09.07.1942: 1-3).

1942 yılında içinde trahom geçen bir haber yer almıştır. Haberin detayında ise Başbakan Dr. Refik Saydam’ın hayatının anlatıldığı bölümde trahom teşkilatı için yaptıklarından bahsedilmiştir. Dr. Refik Saydam TBMM’de aralıklarla 5 kez (10 Mart 1921- 16 Mayıs 1921; 19 Mayıs 1921–20 Aralık 1921; 23 Ekim 1923–6 Mart 1924; 6 Mart 1924- 21 Kasım 1924; 4 Mart 1925-26 Ekim 1937) Sağlık Bakanı olarak görev almıştır. 25 Ocak 1939’dan vefat ettiği 8 Temmuz 1942’ye kadar da Başbakanlık görevi yapmıştır. Dr. Refik Saydam Sağlık Bakanlığı yaptığı dönemde sağlık teşkilatının kurulması, sağlık ile ilgili kanunların çıkarılması, bulaşıcı hastalıklarla mücadele gibi birçok alanda önemli çalışmalara önyak olmuştur (Dilek, 2023). 1943 ve 1944 yılında trahomla ilgili haber yoktur.

26 Mart 1945 tarihli nüshadaki Cihad Baban tarafından kaleme alınan *İlköğretimi Yurdda Nasıl Gelleştireceğiz?* başlıklı makalede ülkedeki okuma yazma oranlarından ve bunun harf inkılabından sonra nasıl geliştiğinden bahsedilmiştir. Makalede özellikle 150-400 arası nüfusa sahip köylerde okul açmanın ve bu okulda eğitim vermenin zorluğundan bahsedildikten sonra asıl meselenin köylünün okumayı gerekli görmesi ile çözülebileceği belirtilmiştir. Okumanın köylü tarafından kabullenilerek bu meselenin halledilmesinin özellikle hastalıkların tanınması ve korunma yollarının da öğrenilmesi anlamına geleceğini dolayısıyla eğitim ile aslında sıtma, trahom gibi hastalıklarla mücadele konusunda da önemli yolların kat edilebileceğini açıklamıştır (C. 26.03.1945: 3).

29 Mayıs 1945 tarihli nüshadaki *Mecliste Bütçe Görüşmesi Bitti* başlıklı haberde; *Sağlık Bakanının Verdiği Cevaplar* alt başlığında Sağlık Bakanı Dr. Sadi Konuk’un bütçeyle ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevaplar arasında trahom hastalığıyla ilgili yapılan çalışmaların başarılı olduğundan bahsetmiştir. Sonrasında konunun bir cemiyet meselesi olması nedeniyle cemiyetin terbiye, fikir, bilgi inkişafı ve nihayet bir temizlik davası olduğunu söylemiştir (C. 29.05.1945: 3).

12 Eylül 1945 tarihli nüshada *Verem Mücadelesi Hala Hızlandırılmayacak mı?* başlıklı haberde; verem hastalığının tüm yurttan artış gösterdiği ve veremle mücadele eden dernek, vakıf gibi kurumların yetersiz kaldığı, bu nedenle devlet tarafından bir kuruma ihtiyaç duyulduğundan bahisle trahom ve frengi hastalığı için hastalığın yaygın olduğu yerlerde mücadele teşkilatlarının kurularak başarılı olduğu ifade edilmiştir. Verem hastalığının ise bölgesel mücadele teşkilatları ile çözülemeyeceği ülkenin geneline yayılan ve taramalar yapabilecek bir teşkilatlanmaya ihtiyaç duyulduğu anlatılmıştır (C. 12.09.1945: 1-3).

14 Aralık 1945 tarihli nüshada *Kimsesiz, Bakımsız, Aylak ve Yoksul Çocuklar* başlığı ile CHP genel kurulunda gündeme gelen konuyla ilgili milletvekillerinden oluşan bir komisyon tarafından hazırlanan raporda; kimsesiz, bakımsız, yoksul ve aylak çocuklarının sayılarının fazla olduğundan ve bu çocuklar arasında verem, uyuz, saçkıran, trahom ve zührevi hastalıkların yaygın olduğundan bahsedilmiştir (C. 14.12.1945: 1-3).

1945 yılında gazetede trahomla ilgili dört haber yer almıştır. İlk haberde hastalıklara karşı korunmanın eğitimle çözümlenebileceği bu yüzden özellikle az nüfuslu köylerde okuma-yazma ve okullaşma sorununun ortadan kaldırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. İkinci haberde de bütçe görüşmeleri ile ilgili gibi görünmekle birlikte aslında toplumun bilinçlenmesi ile bulaşıcı hastalıklardan korunulabileceğinden bahsedilmiştir. Üçüncü haberde trahom, frengi gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadelede bölgesel tedbirlerin işe yaradığı, hastalıklarla mücadelede başarılı olduğu ifade

edilmiştir. Haberin devamında ise verem hastalığının bölgesel teşkilatlanmayla çözümlenemeyecek bir hastalık olduğu için tüm yurttaki bir teşkilatlanmaya ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmiştir***** . 1945 yılının son haberi kimsesiz çocukların sayılarında artış olduğundan dolayısıyla bakımsız olan bu çocuklarda birçok bulaşıcı hastalığın yaygın olduğundan bahsedilmiştir. Bulaşıcı hastalıklardan en iyi korunma yöntemi kişisel hijyenin sağlanabilmesidir. Evsiz barksız ve kimsesiz çocukların ise buna ulaşabilmesi oldukça zordur. CHP genel kurulunda bu konu gündeme gelmiş ve sonrasında ise TBMM gündemine taşınmıştır. Konuyla ilgili bu dönemde hazırlanan raporlar sonucunda 1949 yılında *Korunmaya Muhtaç Çocuklar* kanunu çıkarılmıştır (Resmî Gazete, S. 7217, 27.05.1949).

İlanlar

Gazeteye verilen ilanlar arasında bir kısmının yatılı okullara seçilecek öğrencilerin seçimindeki ön kabul şartları ile ilgili bölümde hastalığın adının geçtiği görülürken bir kısmında ise trahom hastane ve dispanserlerinin eksiklerinin giderilmesi için çıkılan açık eksiltme ilanları olduğu saptanmıştır.

Okullarla ilgili ilanlar

Maarif Vekâleti'nin 1932 yılı için Muallim Mekteplerine öğrenci alımı ile ilgili ilanın Muallim Mektebi girme şartlarının 2. maddesi e bendinde Trahom, verem gibi sari ve müzmin hastalıklardan salim olmak (namzetler kat'i ve nihai olarak mektep doktorlarınca muayene edilecektir) ibaresi bulunmaktadır (C. 18.08.1932: 7; 21.08.1932: 7; 24.08.1932: 7). Bulaşıcı hastalığı olan bir öğrencinin yatılı bir okul olan muallim mektebine alınmasını bu şekilde baştan engellemeye çalışmaktadırlar.

1933 yılı Ağustos ayında Maarif Vekâleti'nden verilen Muallim Mektebi, Lise ve Orta mekteplere öğrenci kabul şartnamelerinde uyulacak şartlar verilmiştir (C.17.08.1933: 6; 20.08.1933: 7; 23.08.1933: 7).

Açık Eksiltme İlanları

16, 21 ve 24 Ekim 1934'te trahom hastane ve dispanserlerine gerekli malzemelerin temini için tekliflerin verilmesi amacıyla ilana çıkmıştır (C. 16.10.1934: 8; 21.10.1934: 8; 24.10.1934:8).

1935 yılı Şubat ve Mart ayında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'nden yayınlanan bir açık eksiltme ilanında bakanlığın trahom mücadelesi için defter, cetvel ve trahom kartları namıyla 14 kalem evrakı matbua açık eksiltme usulüyle bastırılacağını bildirmektedir (C. 22.02.1935: 8; 26.02.1935: 8; 02.03.1935: 7; 06.03.1935: 8). Müdürlüğün ilanı aslında trahom mücadelesinin devam ettiğini ve teşhisi konan kişilerin kayıt altına alınması ve tedavinin yapılabilmesi için bu tür evraka ihtiyaç duyulduğunun da göstergesidir.

Bu ilanın 2-3 gün aralıklarla üç kez verilmesinden sonra Sıhhiye Vekâleti'nden 1935 yılı Nisan ayında başka bir açık eksiltme ilanına çıkmıştır (C. 07.04.1935: 12; 11.04.1935:11; 15.04.1935: 11; 19.04.1935: 8). Bu sefer talep edilen malzeme trahom hastane ve dispanserleri için bedeli 1460 lira olan 68 kalem cerrahi alet edevattır. Buradan çıkarılabilecek sonuç ise Trahom hastane ve dispanserlerinin çalışmaya başladığı ve çalışmaların devamı için malzeme eksikliğinin olduğu sonucudur. Ancak 20 Nisan'da planlanan açık eksiltme için talip çıkmayınca süre 1 Mayıs 1935'e kadar uzatılarak ilanlara devam edilmiştir (C. 27.04.1935: 13).

2 Kasım 1937 tarihli nüshada Sıhhi Müesseseler Satınalma Komisyonu Riyaseti'nden Trahom Mücadele Hastanesi ve dispanserlerine lazım olan 69 kalem ecza ile ilgili verilen bir açık eksiltme ilanı vardır. Benzer bir ilan ise 23 Kasım 1937'de 52 adet cerrahi alet için verilmiştir (C. 02.11.1937: 10; 23.11.1937: 6).

* ***** Verem hastalığına karşı teşkilatlanmayla ilgili daha detaylı bilgi için, Candeger, Ü. (2021). Türkiye Cumhuriyeti döneminde verem hastalığına karşı verilen savaş, *Tarihsel süreçte Anadolu'da verem*, Ankara: 83 -96.

21 Eylül 1938’de Gaziantep trahom mücadelesi için 49 parça laboratuvar malzemesi için daha önce yapılan açık eksiltmeden istenilen sonuç alınamadığı için tekrarlanacağı ile ilgili bir ilan çıkmıştır (C. 21.09.1938: 9).

5 Ekim 1939 tarihli nüshada İstanbul Sıhhi Müesseseler Arttırma ve Eksiltme Komisyonu’nun trahomla mücadele teşkilatı için 37 kalem ilaç için istekli çıkmadığından eksiltmenin 9 Ekim 1939’a ertelendiğine dair bir ilan paylaşılmıştır (C. 05.10.1939: 8).

SONUÇ

Trahom çok eski tarihlerden beri bilinen bir göz hastalığı olup tedavi edilmediği takdirde körlük ve kısmî göz kaybına neden olabilmektedir. Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Uzakdoğu’da yaygın olan hastalık Türkiye’de özellikle güney ve güneydoğu illerinde endemik bir şekilde Hititler zamanından beri (yaklaşık olarak 4000 yıldır) varlığını sürdürmüştür. Birinci Dünya Savaşı döneminde ülkenin diğer bölgelerine de yayılmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisi’nin açılışından hemen sonra Sıhhiye Vekâleti’ni kurmuş ve ülkenin genel sağlık sorunlarıyla mücadeleye girişmiştir. Sağlık sorunları arasında bulaşıcı hastalıklar ilk sırada yer almış ve bulaşıcı hastalıklarla ilgili olarak mücadele teşkilatları oluşturulmuştur.

1925 yılında Adıyaman ve Malatya’da birer trahom hastanesi kurulması ile başlayan teşkilatlanma, 1930 yılında Trahomla Mücadele Reisliğinin kurulmasıyla devam etmiştir. Trahom Mücadele Reisliğinin kurulmasını ise özellikle hastalığın yaygın olduğu yerlerde hastaneler, dispanserler ve seyyar tarama teşkilatlarının oluşturulması takip etmiştir. Teşkilatlanmanın daha çok hastalığın yoğun olduğu yerlerde yapılmış olması, devletin sağlık konusunda vatandaşına yaşadığı yerde hizmet vermeye gayret göstermesinin bir sonucudur. Ulusal basın üzerinden arşiv verileriyle desteklenen bu çalışmada da özellikle basının halkı bilinçlendirme yaptığı ve yapılacak uygulamalar hakkında halka haberler verdiği tespit edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi arşivinde tarama ve doküman inceleme yöntemiyle hazırlanan çalışmada, *trahom* kelimesi ile tarama yapılmıştır. Tarih sınırlandırması yapılmadan yapılan taramada 427 haber tespit edilmiş, 1 Ocak 1930 ile 31 Aralık 1945 tarihleri arasında tarih sınırlandırması ile yapılan taramada ise 127 haber tespit edilmiştir. Sınırlandırmanın bu şekilde yapılmasının nedeni ise savaş ve göç olgusunun hastalığın ve buna bağlı olarak haberlerin artışıyla orantılı olup olmadığının araştırılmasıdır. Literatür taraması sırasında hastalığın yayılması ve salgın oluşturmasında savaş ve göç gibi durumlarda insanların toplu yaşamasının etkisinden bahsedildiği için bu konu üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet gazetesinin 15 yıllık dönemi tarandığında ise Türkiye her ne kadar savaş dışı kalmışsa da bu durumdan etkilendiği savaşın başladığı yıl olan 1939 yılında gazetede haber, ilan ve ilaç reklamlarında bir artış olduğu görülmüştür.

Haberlerin büyük çoğunluğu şehirlerdeki durum ile ilgilidir. Kurulan hastane, dispanser ve seyyar teşkilatlar vasıtasıyla tespiti ve tedavisi yapılan hastalarla ilgili sayısal rakamlar yine verilen haberlerin içeriğini oluşturmuştur. Ayrıca gazetelerin kamuoyunu bilgilendirme, bilinç kazandırma ve gerekli uyarılarda bulunma şeklinde sayılabilecek görevlerini de yerine getirdiği ve hastalıkla ilgili genel bilgilerin yanı sıra hastalığa karşı nasıl mücadele edileceği ya da hastalığın bulaşmaması için neler yapılacağı da haberlerin konuları arasındadır.

Son çözümlemede ve elde edilen verilere istinaden; 1930-1945 yıllarında özellikle güney ve güneydoğu illerinde yaygın olarak bulunan trahom hastalığına karşı verilen mücadele, devletin açtığı kurumlar ve çalışmaları, okullara alınacak öğrencilerin seçimiyle ilgili verilen ilanlarda hasta çocukların alınmayacağına dair verilen ilanlar, kurum ve kuruluşların gerekli ihtiyaçlarının satın alınması için verilen ilanlar Cumhuriyet gazetesinin haberlerini teşkil etmiştir. Bu bağlamda gazetenin halkın haberdar edilmesi, bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi gibi alanlarda üstüne düşen görevi yerine getirdiği belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

- A. Fuat, (1930, 30 Temmuz). Malatya intibalarından parçalar. *Cumhuriyet*: 4.
- Aksakal, H. İ. (2017). Dr. Refik Saydam önderliğinde cumhuriyet dönemi sağlık hizmetlerini modernleştirme çabaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1): 219-237.
- Ali Süreyya, (1932, 28 Şubat). Sıhhi politikamız. *Cumhuriyet*: 4.
- Altay, S. (2016). Bulaşıcı ve müzmin bir sosyal afet: Cumhuriyet'in ilk yıllarında trahom hastalığı ve mücadele çalışmaları (1924-1928). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları*, 12 (23): 167-211.
- Altıntaş, A. (2023). Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı), *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sihhiye-ve-muavenet-i-ictimaiye-vekaleti-saglik-ve-sosyal-yardim-bakanligi/> [28.04.2023] sayfasından erişilmiştir.
- Altuna, A. (1976). *Trahom tedavisi*. Diyarbakır Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Kliniği, Yayınlanmamış İhtisas Tezi, Diyarbakır.
- Atik, A. (2010). Trachoma in Turkey and Australia-a tale of two countries. *Turkish Journal of Ophthalmology*, 40 (5): 300-303.
- Ayberk, N. F. (1927). *Trahom*. İstanbul, 1927.
- Ayberk, N. F. (1936, 7 Ocak). Bizde trahom savaşı nasıl yapılıyor? *Cumhuriyet*: 8.
- Ayberk, N. F. (1938, 5 Temmuz). Parmağın göz hastalıklarındaki rolü. *Cumhuriyet*: 6.
- Ayberk, N. F. (1961). Türkiye'de trahom mücadelesi tarihçesine ait hatıralarım. *Göz Kliniği*, 10: 127-134.
- Ayberk, N. F. (1961). Türkiye'de trahom mücadelesi tarihçesine ait hatıralarım II. *Göz Kliniği*, 11: 141-148.
- Baban, C. (1945, 26 Mart). İlk öğretimi yurdda nasıl genelleştireceğiz? *Cumhuriyet*: 3.
- Bengisu, N. (1942). Trahom içtimaî zararları ve korunma çareleri. *İkinci Üniversite Haftası (Diyarbakır-1941)*: 121-130.
- Bilgiç, H. (1939,16 Haziran). Hayatın menşei. *Cumhuriyet*: 7.
- Candeger, Ü. (2021). Türkiye Cumhuriyeti döneminde verem hastalığına karşı verilen savaş. *Tarihsel süreçte Anadolu'da verem*, Ankara: 83 -96
- CHP 5. Büyük Kurultay Zabıtları (1939). Ankara: Ulus Basımevi.
- Cumhuriyet gazetesi- 01.01.1930-31.12.1945.
- Çanak, E. (2017). Türkiye'de trahomla mücadele ve Adıyaman örneği (1924-1950). *Akademik Bakış Dergisi*, 61 (Mayıs-Haziran 2017): 951-970.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490-1-0-0/ 1464-3-2.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 30-18-1-2/ 33-7-11.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 30-18-1-2/60-97-19.
- Dilek Z. (2023). İbrahim Refik Saydam (1881-1942). *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ibrahim/> [24.04.2023] sayfasından erişilmiştir.
- Doğan, H. (2017a). Cumhuriyet döneminde Adıyaman ve Besni'de trahom (1925-1975). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2): 461-489.
- Doğan, H. (2017b). Urfa'da trahom salgını. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, 5: 61-72.
- Evsile, M. (2018). Cumhuriyet döneminde sağlık hizmetleri (1923-1950). *Kesit Akademi Dergisi*, 4 (13 Mart): 1-19.
- Gökçen, S. (2020). 27 Aralık 1939 Erzincan depremi ve kriz yönetimi, *Dünya'da ve Türkiye'de büyük felaketler*, Ankara: Halk Kitabevi: 381-428.
- Gökmen, M. (1941, 24 Kasım). Sıhhi bahisler. *Cumhuriyet*: 2.
- Gömlüksiz, E. G. (2005). *Sıhhat ve içtimai muavenet vekili Dr. Refik Saydam döneminde sağlık koşulları ve politikaları (1923-1937)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gürkan, K. İ. (1935,4 Ekim). Sağlık bakımından sayımın faydaları. *Cumhuriyet*: 5.
- Haçin, İ. (2014). 1939 Erzincan büyük depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30 (88): 37-70.
- Hafız Cemal (1935, 7 Mayıs). Genç kalımız. *Cumhuriyet*: 7.
- Haykır, Y. ve Canpolat, U. (2019). İkinci Milli Türk Tıp Kongresi'nde sunulan Türkiye trahom coğrafyası raporu. *Tarih yolunda bir ömür Ergün Öz Akçora armağanı II*, İstanbul, Hiperyayın: 191-232.
- Hot, İ. (2001). *Sıhhiye mecmuasına göre ülkemizde bulaşıcı hastalıklarla mücadele (1913-1996)*. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi İstanbul.

- Hot, İ. (2003). Ülkemizde trahom ile mücadele. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 11(1): 22-29.
- Hot, İ. (2014). Gaziantep’te trahom ile mücadele. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 22(1), 17-22.
- Karacaer Çakır, G. (2021). Cumhuriyet dönemi toplum sağlığı politikalarında bulaşıcı hastalıklar (1920-1940). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53: 202-228.
- Karanakçı, S. (1938, 11 Ekim). Sağlam cemiyet sağlam vatandaşlara dayanır. *Cumhuriyet*: 5.
- Kardaş, A. (2021). Cumhuriyet döneminde trahomla mücadele: Siirt örneği. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 8 (1): 137-154.
- Katircioğlu, S. F., (2021). Hitit tıp metinlerinde geçen bazı göz hastalıkları üzerine. *Archivum Anaticum- Anadolu Arşivleri*, 15 (2): 385-395. <https://doi.org/10.46931/ ArAn.2021.15.2.3>
- Kaya, N. B. (2006). *Siyasi açıdan I. ve II. Celal Bayar hükümetleri (1937-1939)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kırcıoğlu, N. F. ve Komşuoğlu, A. (2022). Türk yükseköğretiminde üniversite yeniden yapılıyor “ilmi yurda götürmek”: üniversite haftaları örneği. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 41: 1-29.
- Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu, (1949). *Resmî Gazete*, S. 7217, 27 Mayıs 1949.
- Köse, R. (2021). Tek parti döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilayetlerinde düzenlenen üniversite haftası etkinlikleri ve üniversiteli aydın kesimin bölgenin meselelerine bakışı (1940-1945). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 37 (104): 307-356;
- Munoz B. & West S. (1997). Trachoma: the forgotten cause of blindness. *Epidemiologic Reviews*, 19 (2), The John Hopkins University School of Hygiene and Public Health, U.S.A., 205-217. <https://doi:10.1093/oxfordjournals.epirev.a017953>.
- Okaygün, B. T. (1936, 10 Temmuz). Şarki Anadolu’da köyler ve köylüler. *Cumhuriyet*: 2.
- Öcal, Z. Ö. (2006). *Siyasi açıdan I. ve II. Refik Saydam hükümetleri (1939-1942)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özer, S. (2014). Türkiye’de trahomla mücadele (1925-1945). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 54: 121-152.
- Özer, S. (2020). Maraş’ta salgın hastalıklarla mücadele (1935-1960). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20 (41): 701-728.
- Peyami Safa (1939, 27 Ocak). Refik Saydam. *Cumhuriyet*: 3.
- Rükneddin Fethi (1938, 15 Ocak). On sene sonra memleket nüfusu 25 milyon olabilir. *Cumhuriyet*: 5.
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı yer adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları.
- Tekir, S. (2016). Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye’de bulaşıcı hastalıklarla mücadele (1923-1930). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 65: 407-430.
- Temel, M. (2008). *Atatürk döneminde bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele*, İstanbul: Nehir Yayınları.
- Trahom Mücadele Talimatnamesi (1932). *Resmî Gazete*, S.1996, 7 Ocak 1932.
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930). *Resmî Gazete* S.1489, 06 Mayıs 1930.
- Vefik Hüsnü (Bulat). (1927). *İkinci Milli Türk Tıp Kongresi Türkiye trahom coğrafyası*, Ankara: Kader Matbaası.
- Wangi, N., Deng, S.& Tian, L. (2016). A review of trachoma history in China: research, prevention, and control. *Science China Life Science*, 59 (6), 541-547.
- WHO (World Health Organization) (2007). *Global plan to combat neglected tropical diseases (2008-2015)*: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/69708> [21.07.2022] sayfasından erişilmiştir.
- Yılmaz, C.& Ersoy, N. (2017). Malatya’da yaşanan bulaşıcı hastalıklar ve karantina uygulamaları (1889- 1922). *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 7 (2): 91-94.
- Yunus Nadi, (1932, 29 Eylül). Beynelmilel Akdeniz hıfzıssıhha kongresi. *Cumhuriyet*: 1 ve 4.
- Yurt Ansiklopedisi*, (1981). Cilt: I, İstanbul: 182-247.
- Yücebaş, F. (2020). Gaziantep’te salgın hastalıklar ve alınan tedbirler (1923-1933). *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı: 57-76.

Extended Abstract

Trachoma, caused by the microorganism *Chlamydia Trachomatis*, is an ancient disease that can lead to blindness or vision loss if untreated. Transmission occurs through contact with fluids from an infected person's eyes, mouth, or throat. Common items like towels and handkerchiefs, and even house flies, can spread the disease. Without treatment, trachoma leads to frequent eye discomfort and eventual blindness. Known as a 'quiet disease,' it causes tissue damage and scarring inside the eyelids, ranking third after cataracts and glaucoma among causes of blindness and vision loss. Symptoms include eye pain, light sensitivity, tearing, itching, and vision loss. Trachoma, also called Arabian eye pain, Egyptian eye disease, and eye tuberculosis in Turkey, is prevalent in regions like North Africa, the Middle East, and the Far East, notably in Egypt, Tunisia, Morocco, Algeria, Tripoli, Hejaz, Palestine, Syria, Iran, Iraq, India, and China. Poor hygiene, crowded conditions, water scarcity, migration, and war accelerate its spread. The disease likely reached Europe via the Crusades and entered Anatolia during Yavuz Sultan Selim's Egypt Campaign (1517) and Kavalalı Mehmet Ali Pasha's Anatolian Campaign (1832-1833). Its presence in Hittite medical texts suggests an older history in Anatolia. Post-Republic of Turkey establishment, trachoma studies began with observations. Ankara Numune Hospital's Ophthalmologist Vefik Hüsni [Bulat] investigated the disease in southern and eastern provinces in 1924. By 1925, hospitals and dispensaries opened in Hısn-ı Mansur (Adıyaman) and Malatya. In 1927, Dr. Vefik Hüsni presented a report at the Second National Medicine Congress, dividing Turkey into four trachoma regions. In 1930, the Trachoma Control Office was established in Gaziantep, later moving to Adana in 1932 and back to Gaziantep. By 1948, trachoma control expanded to cover two million people. In the 1960s, hospital numbers in Gaziantep, Kilis, Urfa, Diyarbakır, and Adıyaman reduced to five due to progress against the disease. Trachoma prevalence dropped from 70-90% in southern and eastern provinces to 2% nationwide in the 1970s. By 1988, 11,077 of 771,305 people had trachoma, decreasing to 98 of 122,099 people in 1998. According to the World Health Organization's 2008-2015 plan, over 6,000,000 people worldwide are blinded by trachoma. In the early 20th century, 150,000 people required treatment. This study, analyzing Cumhuriyet newspaper archives from January 1, 1930, to December 31, 1945, categorized data into state activities, city situations, and public announcements. Missing data from January to June 1943 limited the study. A total of 427 trachoma-related news items were found, with 146 between 1930-1945. The distribution of trachoma-related content in the Cumhuriyet newspaper varied annually. In 1930, there were nine news items, while in 1931 there were three. In 1932, eight articles were published, with three being announcements. The year 1933 had a higher count of 18 articles, of which three were announcements. In 1934, there were 12 pieces, including three announcements and eight advertisements. The following year, 1935, witnessed 22 articles, evenly split between announcements and advertisements. In 1936, nine articles appeared, with only one being an advertisement. The year 1937 had 13 articles, two as announcements and six as advertisements. In 1938, 12 articles were published, including one announcement and four advertisements. A significant increase occurred in 1939, with 26 articles, one announcement, and 14 advertisements. The years 1940 to 1942 saw a decrease, with two articles (one advertisement) in 1940, five in 1941, and only one in 1942. In 1945, six articles were published, two of which were advertisements. Notably, no trachoma-related news was reported in 1943 and 1944. Overall, the period yielded 71 news articles, 22 announcements, and 53 advertisements. Most advertisements focused on drugs for newly emerging pests, particularly those spreading infectious diseases. The study aimed to link war periods with the disease spread. The war's impact was assessed through the number of patients and news intensity during World War II (1939-1945). The majority of news focused on city conditions and patient treatments in state-run institutions. The newspaper played a crucial role in public awareness and disease prevention. In conclusion, the study highlighted the Cumhuriyet newspaper's role in disseminating information and raising public awareness about trachoma during a crucial period in Turkish history.

EREK ODAKLI KURAM ÇERÇEVESİNDE ROBINSON CRUSOE İNCELEMESİ

Murat ŞAHİN*
Aydan IRGATOĞLU**

ÖZ

20.yüzyıl itibarıyla çeviri alanında gerçekleşen başkalaşım karşımıza çeviribilim olarak çıkarken, beraberinde birçok devrimsel kuramsal yaklaşım getirmiş ve metin incelemesi noktasında çeşitli ve zengin bir platform oluşturmuştur. Ortaya çıkan birçok kuramsal paradigmadan Gideon Toury'nin erek odaklı kuramı ve betimleyici çeviri araştırmaları da hedef kültürün çeviri metne olan etkisini gözleme fırsatı sağlarken; matriks normları, metinsel-dilsel normlar aracılığı ile yapılacak karşılaştırmalar, çevirmenin kaynak kültüre yakınlığını diğer bir deyişle çevirinin yeterliğini ve erek kültüre yakınlığını yani kabul edilebilirliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı bu kavramlar üzerinden Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Yapı Kredi Yayınlarına ait iki farklı çevirmen tarafından çevrilen Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe isimli eserinin çevirileri üzerinde yapılacak inceleme ile yapısal farklılıkları ve çevirmenlerin biçimsel tercihleri bağlamında bir kıyas, anlama ortaya koymaktır. Çevirinin iyi ya da kötü olarak nitelendirildiği ve eş değerlilik arayan buyurgan yaklaşım yerine, Gideon Toury'nin öne sürdüğü zaten var olan eş değerlilik fikri üzerine epistemolojik bir paradigmadan çevirinin nasıl tezahür ettiği incelenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada erek odaklı kuram çerçevesinde çeviriler ve çevirmenlerin bağlı oldukları yayın evleri incelenirken elde edilen veriler, birbirine yakın düşüncede olan yayınevlerinde çalışan çevirmenlerden farklı yeterlilik ve kabul edilebilirlik eğiliminde çeviriler yapıldığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, bu çalışma, Toury'nin normları üzerinden, birbirine yakın ideolojiden yayınevlerinin çevirmenlerinin farklı tercihlerine odaklanması itibarıyla özgün bir çalışma olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Çeviribilim, erek odaklı kuram, Gideon Toury, Robinson Crusoe.

AN EXAMINATION OF ROBINSON CRUSOE WITHIN THE FRAMEWORK OF TARGET ORIENTED THEORY

ABSTRACT

While the metamorphosis in the field of translation in the 20th century has emerged as translation studies, it has brought many revolutionary theoretical approaches with it and a diverse and rich platform has been formed at the point of text analysis. While Gideon Toury's Target-Oriented Theory and descriptive translation studies, among many theoretical paradigms that have emerged, provide the opportunity to examine the influence of target culture on the translated text, comparisons using matrix norms and textual-linguistic norms reveal the translator's proximity to the source culture, in other words, the adequacy of the translation and the proximity to the target culture, that is, the acceptability. This study aims to analyze the translations of Daniel Defoe's Robinson Crusoe, which was translated by two different translators working for Türkiye İş Bankası Kültür Publications and Yapı Kredi Publications, through these concepts, and to present a comparison and understanding in the context of the structural differences and the stylistic preferences of the translators. Instead of the prescriptive approach in which translation is characterized as good or bad and equivalence is sought how translation manifests from an epistemological paradigm on the already existing idea of equivalence put forward by Gideon Toury is examined. Therefore, in this study, translations and publishing houses were examined within the framework of target-oriented theory, and the obtained data revealed that translators from publishers with similar ethos put forward translations in different adequacy and acceptability tendencies. In this sense, this study has become a distinctive study as it focuses on the different preferences of translators who work for publishing houses with similar ethos.

Keywords: Translation studies, target-oriented theory, Gideon Toury, Robinson Crusoe.

GİRİŞ

Çeviri faaliyetinden çeviribilime geçiş sürecinde kalıplaşmış çeviri eleştirileri, çeviri metinlerin nesnel olarak incelenmesi adına gerçekleştirilen fakat ideolojik ve kurumsallaşmış olarak çevirinin yapıldığı

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çeviri ve Kültürel Çalışmalar Programı, Ankara, s.murat@hbv.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3830-4934>

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Ankara, aydan.irtatoglu@hbv.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0773-4619>

döneme ait dinamikler ile sınırlı kalmış bilimsel bir inceleme olarak kapsayıcılığı uygulamalı alanda sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda çeviriden çeviribilime geçiş sürecinin uzun kalması meselesi bu husustan ileri gelmektedir denilebilir (Bengi-Öner, 1999, s. 45-46). Diğer bir taraftan betimleyici çeviri araştırmaları ilk öne sürüldüğünde kaynak metin odaklı yaklaşımlar çeviriyi uygulama alanında hapsederken, kaynak metnin haklarını koruma amaçlı ve yalnızca kaynak metne ait kültürel ve dilsel unsurların dikkate alındığından hedef metne ait unsurların göz ardı edildiği ve saygı görmediği bir çeviri zemini söz konusudur (Toury, 2012, s. 18-19). Çeviri etkinliğinin kültürel unsurlardan bağımsız düşünülmesi olanaksızdır. Çevirmenin omuzlarındaki toplumsal işlev ağırlığı onu kültürel dinamiklerden izole olmasını engeller. Çevirmenin ait olduğu kültüre dair norm esasları bağlamında, normların tanım ve işlevlerinin çeviri eylemi üzerindeki parametrelerinin okunması ve bu normlar üzerinden inceleme, çevirinin kaynak metne ya da erek metne olan yakınlığına göre yeterliliğini ya da kabul edilebilirliğini ortaya koyar (Rıfat, 2012, s.149). Bu bağlamda bu çalışmada betimleyici çeviri araştırmaları çerçevesinde Gideon Toury'nin erek odaklı kuramı aracılığı ile Türkiye İş Bankası Yayınları ve Yapı Kredi Yayınlarına ait iki farklı Robinson Crusoe çevirisini incelenecek olup çevirilerin yeterlilik ve kabul edilebilirliklerini mikro ölçekte ayrıştırabilmek adına matris ve metin-dilsel normlar ışığında bir okuma ve anlama gerçekleştirilmiştir. Konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar incelendiğinde iki farklı ideoloji eğiliminde olduğu ileri sürülen Timaş ve İnkılap Yayınevlerinin çevirilerini kıyas eden çalışmada, Şengül Gülbahçe'nin çevirisinin hedef metin ve kültüre yaklaşarak kabul edilebilirlik ortaya koyduğu, diğer taraftan Öner Kemal'in çevirisinin kaynak metin ve sisteme yaklaşarak yeterlilik ortaya koyduğu sonucuna varılmıştır (Altuntaş, 2007, s. 66). Diğer çalışmalarda benzer şekilde, çevirmenlerin tercihleri üzerinden, hedef ve kaynak kültüre yaklaşmaları çerçevesinde farklı yeterlilik ve kabul edilebilirlik ortaya koymaları öne sürülmüştür (Dursun, 2019; Işık, 2016). Bu bağlamda, bu çalışmada ortaya konulan sonuçlarda, benzer ideolojik duruşa sahip yayın evleri için çalışan çevirmenlerin, çevirilerinde kaynak ve erek kültüre yaklaşmaları çerçevesinde farklı kabul edilebilirlik ve yeterlilik ortaya koyup koymadıkları incelemeye tabi tutulmuştur.

1. Erek Odaklı Kuram

Çeviri etkinliği ve ürünü hedef kültürde sıklıkla değişime başvurur. Örnek vermek gerekirse sömürge olarak hayatına devam eden bir erek kültürde vücut bulmayan birçok unsur sahip olduğu boşlukları çeviri esnasında kaynak kültür ve metnin dilbilimsel, kültürel varlıkları ile telafi eder doldurur. Bu nedenle çeviri etkinliği hedef kültürde başlatıldığı oranda iyidir (Toury, 2012, s. 21-22). Çeviri etkinliğinin erek ekinle başladığı göz önünde bulundurulduğunda erek ekin dizgesi çerçevesinde eksikliği duyulan herhangi bir unsurun çeviri etkinliği aracılığıyla tamamlanmasında inisiyatif alabildiği söylenebilir (Yazıcı, 2005, s. 132-133). Çeviribilim alanında İsrail ekolu olarak da nitelendirilen Toury ve erek odaklı kuramı, çeviri eleştiri ve incelemesi tarihinin başlangıcındaki kaynak metin odaklı paradigmadan çeviriyi erek kültür dinamiklerinin şekillendirdiği bir sistemin merkezine koyar. Bu sistemde Gideon Toury'nin İsrail ekolüne mensup bir başka selefi Even Zohar'ın çoğul dizge kuramından birçok unsur bulunmaktadır. Çoğul dizge kuramının amacı toplumsal değişim paralelinde kültürel unsurların ve edebiyatın ehemmiyetinin altını çizmektir. Kültürü edebiyattan siyasete, medyadan eğitime birçok dizgenin birbirleriyle olan ilişkisinden meydana gelen büyük bir dizge mekanizması olarak nitelendiren Zohar, çeviri etkinliğini de bu dizgelerden biri olarak öne sürer (Tahir Gürçağlar, 2019, s. 129-130). Toury'nin erek odaklı kuramını doğrudan etkilediği söylenebilecek olan Zohar'ın çoğuldizge kuramında birçok dualiteler söz konusudur. Edebiyat metinlerinde merkez ve çevre kavramları üzerinde duran Zohar, bu iki konunun kaygan bir zemin olduğunu, dizgeler arasında zaman içerisinde transfer adında değişiklikler olabileceği ve merkezi konumda olan metinler için saygın görülen, çevre konumundaki metinler ise saygın görülmeyen şeklinde bir kavramsal sınıflandırma gerçekleştirmiştir. Bu saygınlık iyi ya da kötü olmalarından ziyade konumlarını kaybetme ya da kazanma potansiyelleri ile paraleldir. Çoğuldizge olarak Türk yazınının merkezinde nitelendirilebilecek olan divan edebiyatının Cumhuriyetin ilk yıllarında yerini çeviri yazına bırakması örnek olarak söylenebilir (Güzelyürek, 2022, s. 24-26). Çoğuldizge kuramında karşımıza çıkan bir diğer dualite birincil ve ikincil metin karşıtlığıdır. Saygınlık ve birincil metin olma durumu eşleşse de birincil olmanın öncelikli koşulu olan yenilikçi olma zarurietinden ötürü değişkenlik gösterebilir. Zohar'a göre birincil statüdeki çeviriler çoğuldizge meydana gelmemişken, eser çevresel konumda ve/veya güçsüz konumda iken ve bunalımlar ya da edebi yenilikler yaşanırken

geçerlidir (Tahir Gürçağlar, 2019, s. 131). Çoğuldizge kuramının çalışmanın temelini oluşturan Toury'nin erek odaklı kuramındaki izdüşümü ise çeviri etkinliğinin birinci adımını çoğuldizge ile yapılandırıp ikinci adımında erek odaklı karşılaştırmanın normlar üzerinden gerçekleştirilmesidir. (Tahir Gürçağlar, 2019, s. 135). Sosyo-kültürel unsurları da içermesi itibarıyla çeviri etkinliğinin kaynak metnin dil ve metin biçimleri çerçevesinde dizgesel farklılıkları ve çevirmenin kişisel arka planında sahip olduğu gelenek ile kısıtlandığı söylenebilir. Etkisi bakımından sosyo-kültürel normlar, mutlak kurallar ve bireye özgü davranış biçimleri gibi iki kutup arasında konumlandırılmıştır. Bu iki ucun arasında norm olarak ifade edilen dinamikler yer alır (Rifat, 2012, s. 150). Toury'e göre eşdeğerlik değişmeyen ile değişen arasında denge unsuru olarak göze çarpar. Ayrıca eşdeğerliğin yeterlik ve kabul edilebilirlik hususları kültürden ayrı düşünülemez (Yazıcı, 2005, s. 135). Çeviride kaynak metin normlarının nüfuz etmesine çeviride yeterlik denirken erek metin normlarının baskın olması durumu kabul edilebilirlik olarak nitelendirilir (Munday, 2016, s. 179). Bu çalışmada incelenecek olan çeviri metinlerde faydalanılacak olan erek odaklı kuram kapsamında, çevirmen tercihi farklılıklarına gelindiğinde, Toury'nin öne sürdüğü süreç normlarından, matriks ve metinsel-dilsel normlar karşımıza çıkar. Çalışmanın bu bağlamda değerlendirilmesi, literatür açısından çok önemli olup özgünlük katmaktadır. Nitekim süreç normlarından matriks ve metinsel-dilsel normlar çok çalışılmamıştır. Hedef dilde var olan kaynak dildeki dil bilimsel unsurların yerine kullanılacak olan hususları ve çevirinin bütünlüğünü matriks normları yönetir. Çeviri metnin dağılımı, bölümler, cümle yapılarındaki farklılıklar ve yapılan eklemeler çıkarmaları kapsar. Diğer taraftan kaynak metnin yerini alacak ve hedef metnin oluşmasına sağlayacak olan dil bilimsel materyali metinsel-dilsel normları yönetir. Sözcük ve deyiş seçimlerinden biçimsel tercihlere kadar olan unsurları kapsar (Toury, 2012, s. 83).

2. Erek Odaklı Kuram Çerçevesinde Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe Eserinin İki Farklı Çevirisinin İncelenmesi

Bu bölümde Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından basılmış, Fadime Kahya tarafından çevrilmiş olan Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe eserinin, Yapı Kredi yayınları tarafından basılmış Akşit Göktürk tarafından çevrilmiş olan aynı eser ile arasında Gideon Toury'nin erek odaklı kuramı bağlamında bir inceleme ve analizi yapılacaktır. Ayrıca kuramsal bağlamda bir projeksiyon sağlayabilmek adına kültürel açıdan normlara yansımalarını ortaya koyabilmek adına ilgili yayınevleri ve çevirmenler hakkında bilgi verilecektir. Kaynak metne dair bir özet aktarılacaktır.

2.1. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1956 yılında Hasan Âli Yücel tarafından kuruldu. Yayınevi internet sitesinde kurumsal kimliğini ve bakış açısını şu şekilde ifade etmiştir:

“Hasan Âli Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı döneminde başlattığı dünya klasiklerinin dilimize kazandırılması ve yaygın olarak okunması çalışmasından aldığı hız ve birikimiyle, Türkiye İş Bankası'ndan aldığı gücü birleştirerek, ülkemizin önemli ve köklü yayınevlerinden birini kurmuş oluyordu. İlk kitap, Mustafa Kemal Atatürk'ün Zabıt ve Kumandan ile Hasbihal'i oldu. Ardından kapsamlı bir Atatürk kütüphanesini oluşturacak kitaplar geldi. Tarihimizi, toplum yapımızı, etnoğrafik, coğrafik özelliklerimizi inceleyen çalışmaların yayımlanmasıyla, yayınevi öncelikle araştırmacılar için ve giderek tüm aydınlar için vazgeçilmez yer edindi. Günümüzde, Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi, Modern Klasikler Dizisi, Çocuk ve Gençlik, Araştırma ve İnceleme alanlarında yayımladığı kitaplarıyla güçlü bir portföye sahiptir. Türk ve Dünya Edebiyatının köklü yazarlarının kitaplarını edebiyat dünyasına katmaya devam etmektedir”(Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022).

Genel olarak yayınevine ait eserler incelendiğinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Atatürk ile özdeşleşmiş olan İş bankası hüviyetinin yansımalarını görmektedir. Modern bilim ve sanata dair eserleri ile Atatürkçü kimliği ön plana çıkmaktadır. Türk ve Dünya edebiyatı, sanatı ve felsefi eserlerinin ön planda oluşu, Atatürk kütüphanesi gibi hususlar çerçevesinde yayınevinin batılı bir vizyona sahip olduğu söylenebilir.

2.2. Yapı Kredi Yayınları

Resmi internet sitesinde yayıncı kurumsal kimliğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yapı Kredi kültür ve sanata verdiği önemin, gösterdiği ilginin bir meyvesi olan Yapı Kredi Yayınları (YKY) 1945 yılında “Doğan Kardeş” dergisi ve yayınlarıyla başlayan köklü bir yayıncılık geleneğinin günümüzdeki temsilcisi, Türk yayıncılığının en büyük ve en etkili kuruluşlarından biridir. Türkiye’den ve dünyadan titizlikle seçilmiş yapıtları okurlarına sunmayı amaçlayan YKY, edebiyattan sanata, çizgi romandan tarihe, felsefeden yemek kitaplarına farklı alanlardan kitapları ve süreli yayınlarıyla okur, yazar, çevirmen tüm “kitap insanları” için ayrıcalıklı bir yayınevidir. YKY’nin pek çok alanı kapsayan geniş yayın yelpazesindeki kitaplara bakmadan, bu kitaplardan yararlanmadan, artık sadece Türk edebiyatına değil, dünya edebiyatına, sanatına ve felsefesine ilişkin bir araştırma yapmak mümkün değildir”(Yapı Kredi Yayınları, 2022).

Yazar kadrosu içinde barındırdığı Celal Şengör gibi isimler ile bilim ve sanata dair modern bir duruşu olan yayınevinin İş Bankası Kültür yayınlarına paralel bir kimlik ortaya koyduğu bünyesinde barındırdığı bilim, sanat, edebiyat ve tarih ağırlıklı eser sayısı ile çağdaş bir hüviyette konumlandırıldığı söylenebilir. Bu bağlamda iki yayınevinin işlevsel ve ideolojik duruşları kıyas yoluyla yorumlandığında, batılı ve çağdaş vizyon her iki yayınevinin ortak paydası olarak görünmektedir. Okuma yazma oranının düşük olduğu ülkemizde, Türkiye’de hizmet veren ve dünya sıralamasına giren yayınevinin olmayışı düşünüldüğünde, ödüllü reklamları olan her iki yayınevinin benzer vizyonlara sahip olduğu düşünülebilir (Yılmaz ve Özbek, 2017, s.325).

2.3. Fadime Kahya’nın Hayatı

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarının resmi internet sitesinde çevirmenin biyografisi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Fadime Kâhya 1963 A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü’nde öğrenim gördü. Uzun yıllar bankacılık sektöründe çalıştı. B. Kellerman, D. Ulrich ve N. Smallwood’dan işletme ve iş idaresi kitapları çevirdi. Türkçeye kazandırdığı eserler arasında C. Eagleton’ın Paranın Tarihi adlı araştırması, B. Jerrold’ın Gustave Dore, A. Gold ve R. Fitzdale’in Sarah Bernhardt biyografileri, D. Defoe’nun Robinson Crusoe adlı romanı da bulunmaktadır” (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022).

Gerek çevirmen hakkında yayıncının resmî sitesi haricinde bilgi bulunamaması gerekse eserlerinin az oluşu, çevirmenin arka planı hakkında yorum yapmayı zorlaştırırken, az sayıdaki eseri arasında edebiyat çevirisi kategorisinde yalnızca Robinson Crusoe eserinin oluşu ve çevirmenin akademik arka planının edebiyat olmayışı kıyas incelememizde çevirmenin şahsi tercihleri bağlamında farklılıklara odaklanmamıza zemin oluşturabilir niteliktedir.

2.4. Akşit Göktürk’ün Hayatı

Fadime Kahya’ya kıyasen daha fazla eseri olan ve arka planında dil bilim ve edebiyat olan Akşit Göktürk’ün Yapı Kredi Yayınları resmi internet sitesindeki biyografisi şu şekildedir:

“Akşit Göktürk, (27 Aralık 1934, Van–26 Şubat 1988, İstanbul), öğretim üyesi, edebiyat eleştirmeni, dilbilimci, çevirmen. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdi (1960). 1961’de aynı fakülteye asistan olarak girdi. 1965’te doktorasını verdi; 1972’de doçent, 1978’de profesör oldu. İngiltere’de Nottingham Üniversitesi’nde (1964-65) ve Almanya’da Konstanz Üniversitesi’nde (1970, 1974-76) araştırmacı olarak çalıştı. Uppsala (İsveç) ve Batı Berlin üniversitelerinde çeviri kuramları ve yöntemleri konulu seminerler yönetti. “Robinson Crusoe”nun Türkçedeki ilk tam çevirisiyle 1969 TDK Çeviri Ödülü’nü kazandı. 1975-83 arasında TDK Yönetim Kurulu üyeliğinde bulundu. 1958’den sonra “Varlık”, “Yeni Dergi”, “Türk Dili”, “Yeni Ufuklar”, “Çağdaş Eleştiri” gibi dergilerde inceleme yazıları ve çeviriler yayımlayan Göktürk, eleştirilerinde dil çözümlemelerine ve üslup sorunlarına ağırlık verdi. D. H. Lawrence, E. Kästner, F. Dürrenmatt, Bertrand Russell, T. S. Eliot gibi yazarlardan yaptığı çevirilerle tanınan

Göktürk'ün başlıca yapıtları “Edebiyatta Ada” (1973), “Okuma Uğraşı” (1979) ve “Çeviri: Dillerin Dilidir (1986)” (Yapı Kredi Yayınları, 2022).

Akşit Göktürk'ün, gerek eğitim arka planındaki edebiyat, dilbilim ve çeviri alanlarının oluşu gerekse ilk Robinson Crusoe çevirisini yapması hususları ile Fadime Kahya'dan ayrıştığı söylenebilir. Bu bağlamda yazarın arka planının, iki çevirmenin çevirilerinde farklı tercihlerinin Toury'nin normları üzerinden okunmasına bir zemin oluşturduğu söylenebilir.

2.5. Kaynak Metnin Özeti

Romanın anlatıcısı Robinson Crusoe Alman bir tüccarın İngiltere doğumlu oğludur. Karakterin denize olan tutkusunu ve yolculuk arzusuna ailesi şiddetle karşı çıkmaktadır. Buna rağmen bir zaman sonra ailesinin bilgisi ve rızası olmaksızın Londra'ya giden bir gemiyle yola çıkar. Yolculuk sırasında yaşanan fırtına nedeniyle kararını yeniden gözden geçirse de denize olan tutkusu onu yeni serüvenlere sürükler. Faslı korsanlar tarafından ele geçirildiği olaydan kaçtıktan sonra Portekizli bir kaptan ile yolu arazi alıp tütün ekeceği Brezilya'ya düşer. Daha sonra deniz tutkusu onu yeniden baştan çıkarır ve arazi sahiplerine köle arayışı amacıyla yeniden denize açılır ve sadece kendisinin hayatta kaldığı bir kaza geçirir. Kaza sonrası hayatta kalması için gerekli olan temel ihtiyaç malzemelerini kıyıya taşımakla bir süre vakit geçirir. Yeni hayatını kurmak için sil baştan ev ve araç gereçler yaparken çiftçiliğin ve avcılığın incelikleri üzerine uzmanlaşma çalışır. Zaman kavramını kaybetmemek adına kendi imkânlarıyla bir takvim ve yaşadıklarını not aldığı bir günlük tutar. Bir gün hasta olup ölüme dair sorgulamalara girdikten sonra İncil okumaya başlar ve iyileştikten sonra düzenli olarak okumaya devam ederken terk edilmiş bir adada tek başına olmanın geçmiş hayatındaki günahlarıyla ilişkilendirip aynı zamanda adanın tek hükümdarı olduğuna dair tezat bir ruh haline bürünür. Yıllar sonra sakin hayatı bir ayak iziyle sarsılır ve adada yalnız olmadığı gerçeğini yüzüne vurur. Yerli yamyam bir kabilenin adaya tutsaklarını yemek için getirdiklerini gördükten sonra esirleri kurtarma kararı verir ve Cuma adında bir tutsağı kurtarmayı başarır. Yıllar süren yalnızlıktan sonra yeni bir arkadaşı olmasının keyfini sürer ve yeni arkadaşına din ve dil öğretmeye çalışır. Sonraları Cuma ve Robinson'un ortak teşebbüsü ile adaya yanan bir kanodan iki tutsak daha kurtarılırken, tutsaklardan birinin Cuma'nın babası diğerinin de bir İspanyol olduğu anlaşılır. İspanyol Robinson'a başka gemi enkaz ve İspanyol kazazedelerin olduğu bilgisini verir. Bir süre sonra Cuma'nın babası ve İspanyol diğer İspanyol kazazedeleri Robinson'un adasına getirmek için yola koyulurlar fakat İspanyolların gelmesinden önce isyancıların kontrolünde bir İngiliz gemisi belirir. Cuma, üç tutsak ve Robinson iş birliği ile gemiyi ele geçirirler. 1686 yılında geminin kaptanının sözüne binaen Robinson ve Cuma İngiltere'ye götürülürler. Romanın sonunda Robinson evlendikten sonra adasını son bir kez görmeye karar verir.

3. Çeviri Metinlerin Analizi

Bu bölümde çeviri süreci normları bünyesindeki matriks ve metinsel-dilsel normlar çerçevesinde Akşit Göktürk ve Fadime Kara'nın erek metinlerini kaynak metne göre kıyas ederek metinlerin matriksi ile alakalı dış özellikleri ve kullanılan dil incelenecektir. Çeviri metinler arasındaki kıyasta bölüm bazlı bir organizasyon yapılıp yapılmadığı ve yapısal bazlı sayfa ve satır sayıları incelenirken kitabın birinci ve ikinci bölümü olan “Start in Life”, “Slavery and Escape” analiz edilecektir. Elde edilen veriler ışığında erek kültür ve metne yakınlık ve uzaklık derecesine göre yeterlik ve kabul edilebilirlik aranacaktır. İnceleme için kaynak metin için KM, Akşit Göktürk'ün çevirisi için Ç1, Fadime Kara'nın çevirisi için Ç2 kısaltmaları kullanılacaktır. Matriks normları analizinin sonucunda KM, Ç1 ve Ç2 metinlerinin parametreleri aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 1. KM, Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Matriks Norm Parametreleri

	KM	Ç1	Ç2
Sayfa Sayısı	21	15	15
Bölüm	Var	Yok	Var
Bazlı Organizasyon			
Paragraf Sayısı	28	28	27
Kelime Sayısı	5256	3530	3575
Paragraf:	-	Yok	-1

Eksiltme: Çıkarma

Tablo 1'deki veriler karşılaştırıldığında çeviriler arasında sayfa sayısı olarak bir fark olmadığı fakat KM sayfa sayısından az oldukları, Ç1'deki metnin KM'den farklı olarak bölüm bazlı organize edilmediği gözlemlenebilir. Paragraf sayılarına bakıldığında Ç1'in KM'deki aynı paragraf sayısına sahipken, Ç2'nin bir paragraf eksiltmeye gittiği görülmektedir. Gerek İngilizce ve Türkçedeki dil bilimsel farklılıklar gerekse çevirmen davranışı farklılıklarından ötürü kelime sayısı olarak her iki çevirinin de kaynak metinden uzaklaştığı ve daha az kelimeye sahip oldukları açıktır. Ayrıca Ç2'de 45 kelime kadar Ç1'e oranla daha fazla kelime kullanılmıştır. Bu noktada çevirmenin tercihlerinin rolü dikkate alınabilir. KM ile karşılaştırıldığında Ç1 ve Ç2'nin çıkartmalar yapıldığı görülmektedir. Örnekte görüldüğü üzere KM'nin birinci bölümde ilgili paragrafta 17 satır 266 kelime kullanılırken, Ç1 16 satır, 182 kelime, Ç2 ise 16 satır ve 193 kelimedenden oluşmaktadır. KM, matris normları üzerinden incelendiğinde erek metinlerde eksiltme çıkarmalara uğramıştır.

Örnek 1

Kaynak Metin:

“He bade me observe it, and I should always find that the calamities of life were shared among the upper and lower part of mankind, but that the middle station had the fewest disasters, and was not exposed to so many vicissitudes as the higher or lower part of mankind; nay, they were not subjected to so many distempers and uneasinesses, either of body or mind, as those were who, by vicious living, luxury, and extravagances on the one hand, or by hard labour, want of necessaries, and mean or insufficient diet on the other hand, bring distemper upon themselves by the natural consequences of their way of living; that the middle station of life was calculated for all kind of virtue and all kind of enjoyments; that peace and plenty were the handmaids of a middle fortune; that temperance, moderation, quietness, health, society, all agreeable diversions, and all desirable pleasures, were the blessings attending the middle station of life; that this way men went silently and smoothly through the world, and comfortably out of it, not embarrassed with the labours of the hands or of the head, not sold to a life of slavery for daily bread, nor harassed with perplexed circumstances, which rob the soul of peace and the body of rest, nor enraged with the passion of envy, or the secret burning lust of ambition for great things; but, in easy circumstances, sliding gently through the world, and sensibly tasting the sweets of living, without the bitter; feeling that they are happy, and learning by every day's experience to know it more sensibly,” (Defoe, 2000, s. 4-5)

Çeviri 1:

“Yaşamının sıkıntılarının da aşağı tabakadakilerle yüksek tabakadakiler arasında bulunduğunu, en az sıkıntıya orta yaşayışta rastlanacağını, orta tabakanın hem aşağıdakiler hem de yukarıdakiler arasında göze çarpan bir sürü kötülükten uzak olduğunu; orta bir yaşayış süren insanların, hem soysuz bir yaşayıştaki tantanadan, aşırılıklardan, hem ezici yorgunluktan, darlıktan hem de güçlülere yol açan, doğru düzgün ya da yeter ölçüde yiyecek bulma sıkıntısından uzak yaşadıklarını; bütün bunların, bu iki tabakanın sürdürdüğü yaşayışın doğal bir sonucu olduğunu; orta yaşayışın, her türlü erdemi her türlü sevinci sağlayabilecek bir nitelik taşıdığını; barış ile bolluğun, ılımlılığın, ölçülülüğün, erincin, sağlığın, toplum bağlarının, bütün güzel eğlencelerin, özlenen sevinçlerin orta tabaka yaşayışına bağlılanmış şeyler olduğunu; böyle bir yaşayışla insanın, kafaca ya da gövdece, büyük yükler altında ezilmeden, bir lokma ekmek uğruna köle gibi satılmadan, ruhunu esenlikten gövdesini de rahatlıktan yoksun kılan dolambaçlı olayların ağına düşmeden, dünyadan sessizce, başı bile ağrımadan gelip geçebileceğini; böylece kendini, kıskançlık duygusuyla büyük şeyler elde etmek için, gizli, yakıcı tutkularla yiyip tüketmeyeceğini, tam tersine dünyanın bütün tadlarından payını alarak hiçbir acı duymadan, mutluluk duygusu içinde, her geçen günün yaşantısıyla bu mutluluğu biraz daha anlayarak gül gibi yaşayıp gideceğini, söyledi.” (Defoe, 2016, s. 21)

Çeviri 2:

“Bu gerçeği yabana atmazsam, yaşamın felaketlerinin hep insanlığın en üst ya da en alt kesimi arasında paylaşıldığını, ama o orta basamaktakilerin bu yıkımlardan çok azına uğradıklarını ve üst ya da alt kesimdekiler kadar iniş çıkış yaşamadıklarını mutlaka görmüşüm; yani onlar bir yanda mücadeleyle dolu bir yaşamın, lüks ve aşırılıkların, öte yanda ise çok çalışma, ihtiyaçlarını karşılama isteği ve kötü ya da yetersiz beslenme gibi yaşam tarzlarının doğal sonucunda katlandıkları, gerek ruhsal gerekse bedensel pek çok rahatsızlık ve sıkıntıların uzağındaymışlar; yaşamın orta basamağı her tür erdem ve her tür zevk için biçilmiş kaftanmış; huzur ve bolluk, ortalama bir kaderin hizmetkârlarıymış; ölçüyü kaçırmamak, ılımlılık, sesini çıkartmamak, sağlık, toplumda kabul görmek, makul tüm eğlencelerle arzulanabilecek her türlü haz, yaşamın orta basamağında kalmanın ödülleriymiş; insan bu şekilde ellerini ya da zihnini yormak zorunda kalmadan, günlük tayını için kendisini köle gibi satmadan, başına ruhun ve beden huzurunu çalan allak bullak edici işler gelmeden, kıskançlık hırsıyla ya da büyük işler başarmak için gizliden gizliye içini yakan tutkuyla gözü dönmeden, dünyada kolayca, kendi halinde akıp giderek, yaşamın zevklerini acısız tadarak ve mutlu olduğunu hissedip gündelik deneyimleriyle bunu daha akıllıca öğrenerek bu dünyada sessiz ve sakin yaşayıp rahatça da göçüp gidermiş.” (Defoe, 2012, s. 3)

Örnek 2

Kaynak Metin:

“I observed in this last part of his discourse, which was truly prophetic, though I suppose my father did not know it to be so himself - I say, I observed the tears run down his face very plentifully, especially when he spoke of my brother who was killed: and that when he spoke of my having leisure to repent, and none to assist me, he was so moved that he broke off the discourse, and told me his heart was so full he could say no more to me.” (Defoe, 2000, s. 6-7)

Çeviri 1:

“Konuşmasının bu son bölümünde geleceği olduğu gibi yansıtan bir nitelik gördüm; ama bunun böyle olduğunu belki kendisi bile bilmiyordu. Bu sözleri söylerken, özellikle ölen ağabeyimden söz ederken, gözlerinden boşanan yaşların yüzünden aşağı süzülmesini gördüm. Öğütlerini bir gün anımsayarak yakınacağımı, hiç kimsenin bana yardım elini uzatamayacağını söylerken, öyle duygulandı ki, sözlerini kesmek zorunda kaldı, yüreğinin çok dolu olduğunu, daha fazla konuşmaya gücü kalmadığını söyleyerek sustu. (Defoe, 2016, s. 22)

Çeviri 2:

“O sırada ne anlama geldiğini bilmeden söylediğini düşünsem de, öğütlerinin aslında bir kehanet niteliği taşıyan bu son kısmında babamın gözlerinden yaşlar boşandığını gördüm; özellikle de ölen ağabeyimden söz ederken ve pişman olacak zaman bulacağımı, kimsenin yardımına koşmayacağını söylediği sırada öylesine duygulandı ki öğüt vermeyi kesti ve bana yüreği çok dolu olduğundan daha fazla konuşamayacağını söyledi.” (Defoe, 2012, s. 4)

KM'nin ve çevirilerin özellikleri incelendiğinde KM 5 satırdan oluşurken Ç1 6 ve Ç2 5 satırdan oluşmaktadır. KM 90 kelimedenden, Ç1 64 ve Ç2 55 kelimedenden meydana gelmiştir. Bu bağlamda erek kültür ve metne çıkartma ve sadeleştirme yoluyla bir başka adaptasyon karşımıza çıkar. Bu husus erek metin ve kültür odaklı olarak göz önünde bulundurulabilir. Matris normları çerçevesinde iki çeviri incelendiğinde KM'ye yakın olan çevirinin kelime sayısı olarak da daha yakın Ç1 olduğu söylenebilir. Bu da Ç1'in yeterliliğini ortaya koyar. Metinsel-dilsel normlar açısından karşılaştırmaya geldiğimizde çevirmenlerin sözcük, deyiş seçimleri ve biçimsel tercihleri incelenmelidir. Bu bağlamda KM ve çeviri metinlerde çoğuldizgenin bir parçası olarak kültürel dizge arayışı içinde dini sözcükler kıyas edilebilir. KM'de birinci bölümde 5,6 ve 9. Sayfalarda kullanılan “blessing” kelimesi Ç1'de 22, 22 ve 24 sayfalarda sırasıyla aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

Tablo 2. Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Metinsel Dilsel Norm Parametreleri

KM	Ç1	Ç2
“That peace and plenty were the handmaids of a middle fortune; that temperance, moderation, quietness, health, society, all agreeable diversions, and all desirable pleasures, were the blessings attending the middle station of life”	“Barış ile bolluğun, ılımlılığın, ölçülülüğün, erincin, sağlığın, toplum bağlarının, bütün güzel eğlencelerin, özlenen sevinçlerin orta tabaka yaşayışına bağışlanmış şeyler olduğunu”	“Huzur ve bolluk, ortalama bir kaderin hizmetkârlarıymış; ölçüyü kaçırmamak, ılımlılık, sesini çıkartmamak, sağlık, toplumda kabul görmek, makul tüm eğlencelerle arzulanabilecek her türlü haz, yaşamın orta basamağında kalmanın ödülleriymiş ”
“God would not bless me”	“Tanrı'nın benden bağış esirgeyeceğini söylemek zorunda olduğunu,”	“Tanrı'nın beni kutsamayacağı ”
“...but leaving them to hear of it as they might, without asking God's blessing or my father's,”	“Tanrı'nın ya da babamın bağışımı sormaksızın, hiç- bir durumu, hiçbir sonucu düşünmeden...”	“Tanrı'nın kutsamasını dilemeksizin ya da babamın hayır duasını almaksızın...”

Bir kültür dizgesi ve ögesi olarak dini çerçeve de incelendiğinde “blessing” kelimesinin Ç1’de erek kültürdeki İslam dinine uygun şekilde “bağışlanma” olarak görülürken, Ç2 de kaynak metin ve kültür dizgesindeki Hristiyanlık dinine uygun şekilde “kutsanma” olarak okunmaktadır. Bu kullanım Ç1’i KM’ye yaklaştırıp yeterlilik elde etmesini sağlarken, Ç2’yi erek metne yaklaştırıp, kabul edilebilirlik ortaya koymuştur.

Tablo 3. Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Metinsel Dilsel Norm Parametreleri

KM	Ç1	Ç2
“I warrant you were frightened, weren't you, last night, when it blew but a capful of wind? ”	“Nasıl duyuyorsun kendini? Dün geceki bir üfürüklük esintiden korkmuşsundur yüzde yüz dedi.”	“Bahse girerim ki dün gece, şapka uçuracak kadar bir rüzgâr esti diye dehşete düşün değil mi?”

KM’de 11, Ç1’de 25 ve Ç2’de 7. sayfalarda görülen, “When it blew but a capful of wind” ifadesi olarak erek kültüre yakınlaşma bağlamında incelendiğinde, çevirmenin deyimsel tercihleri kapsamında “when it blew but a capful of wind” ifadesinin, Ç1’de çevirmen tarafından erek kültüre adapte edilip “bir üfürüklük esinti” olarak ifade edilirken, Ç2’de kaynak kültüre yaklaşıp adapte edildiğini ve “şapka uçuracak kadar bir rüzgâr” olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu çerçevede Ç2 KM’ye yaklaşıp yeterlilik, Ç1 ise erek metne yaklaşarak kabul edilebilirlik elde etmiştir.

Tablo 4. Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Metinsel Dilsel Norm Parametreleri

KM	Ç1	Ç2
“I should always find that calamities of life were shared among the upper and lower part of mankind”	“Yaşamın sıkıntılarının da aşağı tabakadakilere yüksek tabakadakiler arasında bulunduğunu”	“Yaşamın felaketlerinin hep insanlığın en üst ya da en alt kesimi arasında paylaşıldığını”

KM’de 4, Ç1’de 21 ve Ç2’de 10. sayfalarda görülen “part” kelimesinin çevirmenin tercih eğilimleri ve metinsel dilsel normlar şemsiye kavramı altında incelemesi yapıldığında Ç1’de “tabaka”, Ç2’de ise “kesim” kelimeleri olarak öne çıkmaktadır. Kaynak ve erek kültüre yakınlaşma bağlamında

incelendiklerinde, Ç1’de etimolojik olarak arapça kökenli bir kelime olan “tabaka” kelimesi, toplumsal hiyerarşik sınıflandırma manasında kullanılarak, kaynak metnin yazıldığı aristokratik İngiliz kültürünü yansıtır ve Ç1 metni kaynak metne ve kültüre yakınlaştırarak yeterlik ortaya çıkarır. Diğer bir taraftan, Ç2’de kullanılan “kesim” kelimesi etimolojik olarak Türkçe kökenli bir kelime olması, herhangi bir toplumsal sınıflandırma vurgusu olmaması ile Ç2’yi erek metin ve kültüre yakınlaştırarak kabul edilebilirlik ortaya koyar.

Tablo 5. Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Metinsel Dilsel Norm Parametreleri

KM	Ç1	Ç2
These 40 pounds I had mustered together by the assistance of some of my relations whom I corresponded with; and who, I believe, got my father, or at least my mother, to contribute so much as that to my first adventure.	Bu kırk lirayı , kendileriyle yazışmakta olduğum akrabalarımın yardımıyla biriktirmiştım; sanırım, babamı, hiç değilse annemi kandırarak ilk serüvenime bu kadarlık bir yardımla olsun katılmalarını sağlamışlardı.	Bu 40 poundu iletişimde bulunduğum bazı akrabaların yardımıyla bir araya getirmiştım ve sanırım onlar da babamı ya da en azından annemi ilk serüvenime ufak da olsa bir katkı sağlamaya ikna etmişlerdi.

KM’de 24-25, Ç1’de 34, Ç2’de 19. sayfalarda görülen, “40 pounds” ifadesi, Ç1’de erek kültüre yaklaştırılarak Türkiye para birimi olan “lira” olarak ifade edilip, kabul edilebilirlik ortaya koyarken, Ç2’de kaynak kültürün para birimi olan “pound” olarak ifade edilmiş ve Ç1’de yeterlilik ortaya koymuştur.

Tablo 6. Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Metinsel Dilsel Norm Parametreleri

KM	Ç1	Ç2
“The first was this: our ship making her course towards the Canary Islands, or rather between those islands and the African shore, was surprised in the grey of the morning by a Turkish rover of Sallee, who gave chase to us with all the sail she could make. ”	“Bu yolculukta, görülmedik işler geldi başıma; birincisi, Kanarya Adaları’na doğru yol alırken, daha doğrusu bu adalarla Afrika kıyısı arasında, Sallee limanından bir Türk korsan gemisinin, sabahın alacakaranlığında arkamıza takılarak bizi tam takım yelkeniyle kovalaması oldu. ”	“İlki şuydu: Gemimiz Kanarya Adaları’na doğru ya da daha ziyade o adalarla Afrika kıyıları arasında bir yerlerde yol almaktayken, sabah gün ağarırken Sale’li bir Türk korsan gemisinin yelkenlerini fora ederek peşimize düştüğünü görünce şaşırдық. ”

KM’de 26, Ç1’de 35, Ç2’de 20. sayfalarda görülen, “who gave chase to us with all the sail she could make” ifadesi, Ç1’de “bizi tam takım yelkeniyle kovalaması oldu” şeklinde ifade edilerek erek kültürdeki karşılığına uyarlanmamıştır. Bu nedenle kaynak kültüre yakınlaşarak yeterlilik ortaya koymuştur. Ç2’de ise “yelkenleri fora ederek peşimize düştüğünü” şeklinde ifade ederek erek kültürdeki karşılığına uyarlanmıştır. Bu durum Ç2’de kabul edilebilirlik ortaya koymuştur.

Tablo 7. Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Metinsel Dilsel Norm Parametreleri

KM	Ç1	Ç2
“so he ordered the carpenter of his ship, who also was an English slave, to build a little state-room, or cabin, in the middle of the long- boat, like that of a barge ,”	“bunun üzerine geminin İngiliz bir köle olan marangozuna, bu uzun kayığın ortasına, saltanat kayıklarında olduğu gibi”	“böylece kendisi de bir İngiliz köle olan gemi marangozuna, sandalın ortasına, bir mavnadakine benzer”

KM’de 30, Ç1’de 37, Ç2’de 21. Sayfalarda görülen a “barge” ifadesi, Ç1’de “saltanat kayıklarında olduğu gibi” şeklinde ifade edilerek kaynak kültüre yakınlaştırılmış yeterlilik ortaya çıkmıştır. Ç2’de ise arapça kökenli, Osmanlı donanmasında yer alan “mavna” kelimesi kullanılarak erek kültüre yakınlaşarak kabul edilebilirlik ortaya konmuştur (Çırpan, 2020, s. 46).

Tablo 8. Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Metinsel Dilsel Norm Parametreleri

KM	Ç1	Ç2
“I got all things ready as he had directed, and waited the next morning with the boat washed clean, her ancient and pendants out, and everything to accommodate his guests; when by-and-by my patron came on board alone”	“Her şeyi istediği gibi hazırladım, kayığın her yanını yıkadım, temizledim, süs bayraklarını, sancağı çektim, konukların rahatı için ne gerekse yaptım; derken gele gele yalnız efendim geldi”	“Her şeyi buyurduğu gibi hazır ettim; ertesi sabah sandal yıkanmış, sancağı ve süsleri asılmış ve konuklarını ağırlamak için gereken her şey yapılmış olarak bekledim; patronum sonradan tek başına çıkageldi”

KM’de 31, Ç1’de 38, Ç2’de 21. Sayfalarda görülen “patron” kelimesi, Ç1’de çevirmen tarafından kaynak kültürdeki köle sistemine atıfta bulunmak üzere “efendim” ifadesi ile çeviri gerçekleşirken, Ç1’de kaynak kültüre yaklaşma ve yeterlilik ortaya koymuştur. Ç2’de çevirmen tercihini erek kültüre yaklaşmak için Fransızca kökenli, iş yeri sahibi anlamına gelen “patron” kelimesinden yana kullanmıştır. Çevirmenin erek kültüre yakınlaştıran tercihi Ç2’de kabul edilebilirlik ortaya koymuştur.

Tablo 9. Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Metinsel Dilsel Norm Parametreleri

KM	Ç1	Ç2
“his name was Ismael, which they call Muley, or Moely; so I called to him - ‘ Moely ,’”	“Adı İsmail'di, molla diye çağırırlardı; “ Molla ” dedim,”	“Adı İsmail'di, ama onu Muley ya da Moely diye çağırırlardı, bu yüzden ben de ona, “ Moely ,” dedim,”

KM’de 32, Ç1’de 39, Ç2’de 22. sayfalarda görülen “Moely” ifadesi, Ç1’de erek kültürde bulunan dini öğeler çerçevesinde “molla” kelimesi ile ifade edilerek kabul edilebilirlik ortaya koyarken, Ç2’de aynı kelime olduğu gibi kullanılmış ve kaynak kültüre aidiyet göstererek yeterlilik ortaya koymuştur.

Tablo 10. Ç1 ve Ç2 Metinlerinin Metinsel Dilsel Norm Parametreleri

KM	Ç1	Ç2
“It may be we may kill some alcamies (a fowl like our curlews) for ourselves,”	“Belki kendimiz için çulluk falan vururuz;”	“Belki kendimiz için bir iki ördek vururuz.”

KM’de 32, Ç1’de 39, Ç2’de 22. sayfalarda görünen “alcamies” ifadesi, Ç1’de eski Türkçe kökenli ve ilk kez Divan-i Lugat-it Türk eserinde yer alan “çulluk” kelimesi tercih edilerek ifade edilmiştir (Etimoloji Türkçe, 2022). Bu tercih Ç1’i erek kültüre yaklaştırarak kabul edilebilirlik ortaya koyarken, Ç2’ de “ördek” kelimesi kullanılarak kaynak kültüre yakınlaşma ve yeterlilik ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada çeviri eleştirisi kapsamında Robinson Crusoe çevirilerine dair iyi ya da kötü değerlendirmesi yapılmazken Gideon Toury’nin erek odaklı kuramı çerçevesinde çeviri varsayılan her metnin bir eş değerliliği olduğu nosyonundan yola çıkarak, Toury’nin geliştirmiş olduğu matriks ve metinsel-dilsel normlar üzerinden iki farklı çeviri metin üzerinde kabul edilebilirlik ve yeterlik değerlendirmesi yapılmıştır. Gerek İş Bankası gerekse Yapı Kredi Yayınlarının temsil ettikleri kültürel duruşun yakın oluşu, çevirmenlerin tercihlerinde benzer parametreler ortaya çıkarmamıştır denilebilir. Robinson Crusoe romanının 1 ve 2. bölümleri baz alınan çalışmada yapılan incelemeler sonucunda keskin farklılıklar ortaya konmazken çevirmen tercihlerinin bazılarının KM’ye ve kültüre bazılarının da erek metne ve kültüre yaklaşarak yeterlilik ve kabul edilebilirlik gösterdiği sonucuna varılabilir. Bu sonuç yayıncıların kültürel ve siyasi duruşları arasındaki benzerlik farklılık göstermiştir. Çevirmenler kaynak kültür ve metne ya da erek kültür ve metne sadakatlarını, kişisel arka planları, deneyimleri ve dolayısıyla kişisel tercihleri üzerinden karar verirken, çevirilerinde Toury’nin matris ve metinsel-dilsel normları bağlamında, farklı yeterlilik ve kabul edilebilirlik ortaya koymuşlardır.

KAYNAKLAR

- “Akşit Göktürk”. *Yapı Kredi Yayınları*. 10.12.2022.
<https://www.yapikrediyayinlari.com.tr/yazarlar/aksit-gokturk-2>.
- Altuntaş, H. (2007). Translation ideology: a comparative analysis of the translations of Daniel Defoe’s Robinson Crusoe. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Bengi-Öner, I. (1999). “*Türk Edebiyatında La Dame aux Camelias Çevirileri*”. *Çeviri bir süreçtir... ya çeviribilim?* Sel Yayıncılık.
- Çırpan, M. (2020). Osmanlı Devleti’nde gemi tipleri ve gemi kazaları ile ilgili değerlendirmeler. *GİDB Dergi*, (19), 41-58. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gidb/issue/60341/880818>
- “Çulluk”. *Etimoloji Türkçe*. 20.12.2022 <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/çulluk>.
- Defoe, D. (2012). *Robinson Crusoe*. [Çev. Fadime Kahya]. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Defoe, D. (2016). *Robinson Crusoe*. [Çev. Akşit Göktürk]. Yapı Kredi Yayınları.
- Dursun, T. (2019). Albert Camus’un La Peste (Veba) adlı romanının Türkçe çevirilerinde kültürel öğelerin aktarımının Gideon Toury’nin erek odaklı çeviri kuramına göre incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi.
- “Fadime Kahya”. *İş Bankası Kültür Yayınları*. 10.12.2022.
<https://www.iskulturlar.com.tr/yazarlar/fadime-kahya>
- Gürçağlar, Ş. (2019). *Çevirinin ABC’si*. Say Yayınları.
- Güzelyürek, P. (2002). Polisistem kuramına göre Türkiye’de 1940’lı yıllar çeviri etkinliğinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- “Hakkımızda”. *İş Bankası Kültür Yayınları*. 10.12.2022.
<https://www.iskulturlar.com.tr/hakkimizda>
- “Hakkımızda”. *Yapı Kredi Yayınları*. 10.12.2022.
<https://www.yapikrediyayinlari.com.tr/hakkimizda>
- Işık, Y. (2016). Gideon Toury’nin erek odaklı kuramı ışığında Aziz Nesin’in “Tek Yol” adlı romanının Farsça tercümesinin incelenmesi. *Turkish Studies*. 11/20, 305-320. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.10113>
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies theories and applications*. Routledge.
- Rifat, M. (2012). *Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?* Sel Yayıncılık.
- Toury, G. (2012). *Descriptive translation studies and beyond Amsterdam/Philadelphia*. John Benjamins Publishing Company.
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilim temel kavram ve kuramları*. Multilingual.
- Yılmaz, M., Özbek, S. (2017). Penguin Books, Yapı Kredi Yayınları ve İş Bankası Kültür Yayınları’nın reklam kampanyaları üzerine bir inceleme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 0(20), 315 - 335.

Extended Abstract

This study aims to uncover the divergent tendencies of translators from various educational backgrounds working for publishing houses with similar ethos, specifically in terms of acceptability and adequacy, or their fidelity to both the source and target cultures and texts. This approach presents a distinct projection compared to other studies by not focusing on translation quality but rather on decoding translators' preferences within Gideon Toury's matrix and textual linguistic norms framework. Challenging the traditional equivalence-seeking perspective, which views translation prescriptively as either good or bad based on equivalence, Gideon Toury's norms have redirected Translation Studies by focusing on how translations occur, rather than a purely epistemological stance. Target-oriented theory, rooted in Even Zohar's polysystem, functions as a methodological framework, analyzing translations based on norms, and is revolutionary in its application, despite critiques in translation sociology about its secondary treatment of the human agent. In this context, literary translations were examined using matrix and textual linguistic norms under the target-oriented theory. This is key to understanding how two different translation texts by two different translators from two different publishers materialized. The study highlights the variance in proximity to the source and target texts and cultures in the works of these translators, contributing to descriptive translation studies. When reviewing the literature, similar studies on two different translations of "Robinson Crusoe" show variations in translators' norm-based preferences. However, this study finds that translators from publishing houses with similar ethos display different levels of acceptability and adequacy, as decoded through Toury's norms. The study compares translations of "Robinson Crusoe" from two different publishers and translators using matrix norms for macro-level analysis and textual linguistic norms for micro-level analysis, considering the first and second chapters of the source text. The translations by Fadime Kahya (Ç2) and Akşit Göktürk (Ç1) were analyzed. The analysis within the matrix norms framework revealed differences in paragraph count, section organization, and lexical diffusion between Ç1 and Ç2. The study, under textual linguistic norms, shows that translators' word choices reflect varying proximities to the source or target culture. Differences in translations of specific words and phrases demonstrate either acceptability or adequacy, depending on the cultural alignment. In conclusion, translators working for ideologically similar publishers exhibit tendencies towards either source or target cultures and texts, as defined by acceptability, adequacy, and norms. The study emphasizes the process of translation creation over prescriptive standards. By examining institutional principles and translator biographies of Türkiye İş Bankası and Yapı Kredi publishing houses, alongside a summary of the source text for context, the study reveals that translators' choices are influenced more by personal background than by their publishing houses' ideologies, aligning with Toury's norms. This research is anticipated to guide future studies in translation, especially those interested in descriptive translation studies focusing on translators' preference differences.

INTEGRATING TRANSLATION INTO PERIODICAL STUDIES: UNVEILING TRANSLATORIAL INSIGHTS THROUGH *BİRGÜN KİTAP* AND *YENİ ŞAFAK KİTAP*

Sema ÜSTÜN KÜLÜNK*

ABSTRACT

This study examines the relationship between translation and periodical studies and explores the use of periodicals as a source for analysis in translation studies. Periodicals, such as newspapers, magazines, and their supplements, have various functions, including introducing new ideas, suggesting change, and circulating information. In doing so, they rely on translation as a key medium. This study focuses on two case studies, *Yeni Şafak Kitap*, and *Birgün Kitap*, published as newspaper supplements. The paper aims to investigate how periodicals can contribute to our understanding of translational approaches, the importance placed on translation, and the (in)visibility of translators in different contexts of text production. To do so, it identifies and explores different perspectives of translation and translators within the periodicals through representative case studies. The research uses periodical codes, including temporal, material, economic, social, and compositional elements. Besides, the study goes beyond the text and examines the translators and other individuals involved in the text production through their personal and symbolic capitals and habitus. The study offers insightful findings concerning translation's role, text production dynamics, and the relationship between translators and other agents in the broader sociocultural contexts of periodical production on a micro case corpus.

Keywords: periodical studies, translational representations, translatorial visibility, periodical codes.

SÜRELİ YAYINLAR VE ÇEVİRİBİLİM İLİŞKİSİ: *BİRGÜN KİTAP* VE *YENİ ŞAFAK KİTAP* ÖZELİNDE ÇEVİRİ VE ÇEVİRMEN ÜZERİNE ANALİZ

ÖZ

Bu çalışma, çeviri ve süreli yayınlar arasındaki ilişkiyi incelemekte ve çeviri çalışmaları için süreli yayınların bir analiz kaynağı olarak kullanımını araştırmaktadır. Gazeteler ve dergiler gibi süreli yayınlar, yeni fikirler sunma, değişim önerme, bilgi yayma ve tarihsel olaylarda önemli roller oynama gibi çeşitli işlevlere sahiptir. Bu süreçlerde çeviri kilit bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, *Yeni Şafak Kitap* ve *Birgün Kitap* örneklerine odaklanmaktadır. Bu makalenin amacı, süreli yayınların, çeviri yaklaşımlarını, çeviriye verilen önemi ve farklı metin üretim bağlamlarında çevirmenlerin görünürlüğünü anlama noktasına alana sunabileceği katkıları ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla, seçilen gazete ekleri özelinde süreli yayınlar, çeviri ve çevirmene yönelik farklı bakış açıları bağlamında incelenmektedir. Araştırma, zamansal, maddi, ekonomik, sosyal ve yapısal unsurları içeren süreli yayın kodlarına dayanmaktadır. Ayrıca, araştırma kapsamında metnin ötesine geçilerek çevirmenler ve metin üretiminde yer alan diğer eyleyenler, kişisel ve sembolik sermayeleri ve habitusları özelinde incelemektedir. Çalışma, çevirinin rolü, metin üretim dinamikleri ve çevirmenler ile diğer eyleyenler arasındaki ilişkiye yönelik süreli yayın üretimi bağlamında önemli bulgular sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Süreli yayın çalışmaları, çeviri temsilleri, çevirmen görünürlüğü, çeviri bağlamı.

INTRODUCTION

Periodical Studies is a growing field of study within the social sciences. It involves analyzing periodicals as texts using innovative methods and collaborative research (Latham & Scholes 2006, p. 518). Instead of simply dissecting periodicals, this approach recognizes them as intricate entities that demand an interdisciplinary approach for a thorough examination. This field encompasses various printed materials, including magazines, journals, newspapers, and accompanying supplements. These publications have played important roles in various domains, such as science, art, medicine, literature, and translation. Periodicals are not only sources of information but also serve important functions such

* Dr. Öğrt. Üyesi, Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim-Tercümanlık, İstanbul, sustun@dogus.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7447-2041>

as introducing new ideas, suggesting change, and circulating important concepts (Beetham, 1989, p. 96). Despite their valuable contributions and rich content, they have mostly been viewed as supplementary tools rather than independent subjects of study. Only in the 2000s did the field of "periodical studies" emerge as a distinct discipline within the social sciences (Ardis, 2013). The upsurge of scholarly interest in periodicals, magazines, newspapers, and reviews has been influenced by several factors like digitalization, accessibility, globalization, massive migratory movements, etc. (Caristia, 2020; Guzmán, 2019; Özmen, 2019; Tahir Gürçağlar, 2019).

This study aims to shed light on the connections between translation and periodicals, an emerging trend in translation studies (Ernst, 2022; Van Remoortel, 2022). Instead of delving into broad discussions on the relationship between translation and periodicals, this study adopts a micro-level approach by examining the content of two Turkish periodicals' supplements. The aim is to contribute to the growing body of research on translation studies utilizing periodical sources. This study deviates from general scholarly trends in two ways: firstly, it selects a contemporary work that is currently being produced rather than relying on old archival data, and secondly, it focuses on supplementary elements within periodicals to provide a more detailed and intricate understanding of the dynamics related to translation-oriented periodical production. To accomplish this, the study investigates the role of translation by specifically analyzing two newspaper supplements, namely *Yeni Şafak Kitap* and *Birgün Kitap*. A comparative analysis uses one issue from each periodical, specifically examining the practices and individuals involved in producing these texts.

Following the periodical codes for analyzing periodicals suggested by Matthew Philpotts (2013), this study uses a methodology that includes comparison and categorization of the internal and external aspects of the periodicals. These aspects cover temporal, material, economic, social, and compositional factors, revealing information about the periodical's context and production process. Additionally, this study goes beyond just looking at the translation process itself by examining the translators and other individuals involved in producing the text. This analysis delves into the concept of habitus and the interplay of personal and symbolic capitals, as conceptualized by Bourdieu in 1990, to unravel the nuances and impacts of translation within these selected case studies. The research is designed to illuminate the pivotal role of translation and its consequential influence on periodicals. It seeks to contribute significantly to the broader understanding of the complex interrelationship between translation and periodical studies. By doing so, this study highlights the transformative power of translation in shaping periodical content and underscores its role in bridging cultural and linguistic divides, thereby enriching the field of periodical studies.

EXPLORING THE INTERSECTION OF PERIODICAL STUDIES AND TRANSLATION: THE REFLECTIONS OF PERIODICAL CODES ON *YENİ ŞAFAK KİTAP* AND *BİRGÜN KİTAP*

The value of periodicals is found in their diverse and intricate nature, which includes various aspects such as content, design, genre, and intended audience. They can be viewed as a collection and distribution of important objects (Latham & Scholes, 2006, p. 519). Periodicals are crucial for thoroughly studying different temporal and spatial frameworks. On the one hand, individual issues of periodicals are interconnected, creating a larger unity that includes previous and future issues of the same journal. This interconnectedness allows for a complete understanding of the entire periodical. On the other hand, each issue can also be examined independently, allowing researchers to delve into the specific details and themes covered in that particular issue. Similarly, this study adopts a dialogical approach, which involves analyzing articles published on the same issue through a dialogue between them. This methodology is similar to Alberto Gabriele's (2009) idea of assembling a mosaic, where each component represents different elements of a periodical, such as fiction, articles, advertisements, news, and images (p.10). By engaging in this dialogical reading, researchers can gain deeper insights into the interconnectedness and thematic coherence within a single periodical issue. It provides an opportunity to explore the interplay between different contributions and understand how they contribute to the overall context and narrative of the periodical.

The investigation into the relationship between translation and periodical studies begins with the temporal codes dealing with the periodicity, length, and regularity of periodicals (Latham & Scholes,

2006). The *Yeni Şafak Kitap* began publication in 2006. As the first corpus for the comparative analysis, its 8th issue, released on August 2, 2006, is chosen. This periodical follows a monthly release schedule, specifically on the first Wednesday of each month. The second corpus pertains to the *Birgün Kitap*, which also entered the market in 2006. Its 22nd issue, published on August 15, 2006, is selected for the comparative analysis. Unlike the *Yeni Şafak Kitap*, this periodical is released biweekly, specifically on Saturdays. This difference in publication frequency significantly impacts its content, design, and reader expectations. By selecting issues from the same month in 2006, I aim to highlight the distinctions between these two periodicals, despite being produced within the same temporal framework. The monthly release cycle of the *Yeni Şafak Kitap* and the biweekly schedule of the *Birgün Kitap* create contrasting dynamics in terms of the content's range, depth, and response to current events.

In addition to examining the temporal codes like periodicity and regularity, it's crucial to analyze the material codes that determine the physical attributes of periodicals. These include aspects such as the quality of paper, the format of writing, and the methodologies of printing, as highlighted by Latham & Scholes in 2006. Taking the example of the *Birgün Kitap* and *Yeni Şafak Kitap*, several similarities in their material features are observed. Both periodicals are printed on low-quality paper, similar to those used in newspapers. They lack a hardcover or coated paper for advertisements, portraying a practical approach to their production. This choice of materials aligns them more closely with the style and format of newspapers.

Additionally, examining their lengths, the *Birgün Kitap* consists of twenty-two pages, while the *Yeni Şafak Kitap* includes thirty-four pages. Both periodicals adhere to tabloid size, specifically measuring 430 mm × 280 mm. This size corresponds to the standard dimensions of newspaper supplements, allowing the periodicals to be easily inserted within the newspaper when folded. The use of low-quality paper and the absence of hardcover or coated paper suggest a focus on affordability and accessibility. The choice of tabloid size, commonly associated with newspaper supplements, indicates a desire to seamlessly integrate these periodicals into the reading habits of their audience.

The issue of printing quality in periodicals is closely related to the economic codes governing them. These codes ultimately determine the positioning of a journal within the periodical community, classifying it as either a subsidy or a profit-driven product (Philpotts, 2013). In the cases of *Yeni Şafak Kitap* and *Birgün Kitap*, both publications are distributed as free newspaper supplements. Despite their focus on literature and their claim to contribute to the cultural repertoire in Turkey, it is essential to note the considerable space dedicated to advertisements in these publications. This space allocation reflects their concerns for financial gain vis-à-vis literary content.

Compositional codes play a crucial role in defining a periodical's textual, visual, and designating patterns (Philpotts, 2013). These codes serve as the vehicle for heteroglossia within a periodical. To truly capture the complexity and fragmentary nature of periodicals, a detailed archival study becomes essential to reflect the relevant polyphony. Examining the textual content of *Yeni Şafak Kitap* and *Birgün Kitap*, one can identify various components such as book reviews, criticisms, interviews, news on literature, articles, bestseller lists, and promotional pages showcasing the latest releases from publishing houses.

Regarding visual elements, the cover of *Yeni Şafak Kitap* incorporates three photos, the main theme title of the issue, article titles with their respective authors, and book promotions. It is worth noting that the inclusion of an illustration depicting the Star of David on the cover reflects criticisms of the Sabbaths and highlights the ideological orientation of the periodical. Moving on to the internal structure, each article page in *Yeni Şafak Kitap* is divided into three columns, with most of the pages being colored except for seven pages in black and white. The distribution of text types within the periodical is as follows: twelve pages allotted for book reviews, three pages for interviews, and three pages for original articles.

In comparison, the compositional structure of *Birgün Kitap* differs from *Yeni Şafak Kitap* in several aspects. *Birgün Kitap*'s cover showcases the central theme, the author lists their respective articles and illustrations of the intellectuals featured in the periodical. The article pages in *Birgün Kitap* are divided into four columns, with six pages in color and the rest in black and white. Promotional content occupies six pages, while the articles section comprises fifteen pages. The articles section contains nine book reviews and six original articles. Additionally, one page is dedicated to crosswords. In addition to analyzing the textual properties of periodicals, it is essential to examine the social codes surrounding the agents involved in their creation, circulation, and reception. The vast network of agents comprises various individuals who contribute to the journal's production, such as editorial personnel, contributor networks, managerial actors, and readers. Understanding their personal and professional profiles and their framing conditions helps contextualize the periodical.

Besides, it is crucial to consider the supplements of the periodicals in relation to the periodicals they are distributed with, as they are interconnected. In this regard, related institutions' discourse and ideological approaches also play a significant role in shaping the production of these periodicals. *Yeni Şafak*, for example, is known for its right-wing views, emphasis on religion, and affiliation with the AKP government, the current majority ruling party in Turkey. On the other hand, *Birgün* is recognized for its left-wing political perspective and critical stance against the AKP government. These ideological orientations are reflected in the content of the respective periodicals. By observing the content of *Yeni Şafak* and *Birgün*, even a cursory glance can reveal the noticeable influences of their ideological stances. These influences are rooted in the encircling discourse and the broader framework of the periodicals, indicating the role played by higher bodies in shaping their production and content (Philpotts, 2012).

The cover page of *Yeni Şafak Kitap* focuses on a thematic choice related to ethical concerns surrounding books about the ancestry of Turkish people. Specifically, the criticism centers around a book titled "*Efendi 2: Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı*" [Master 2: Big Secret of "White" Muslims]** by Soner Yalçın. This thematic choice inevitably influences the selection of promoted books, which, in this case, revolve around the topics of the Sabbath and Jewish Turks. It is important to note that in identifying the agents involved in these promotion pages, *Yeni Şafak Kitap* does not demonstrate a translation-sensitive approach. As such, the portrayal may lack attention to translation-related nuances. The editor of the 8th issue of *Yeni Şafak Kitap* is Hale Kaplan Öz, a columnist for the *Yeni Şafak* newspaper. While research on Kaplan Öz did not yield specific insights regarding her attention and affinity towards translation, indications point to her interest in literature.

On the other hand, the theme of *Birgün Kitap* is determined as "biographies". Among the people whose biographies are provided in *Birgün Kitap* are Tolstoy, Rosa Luxemburg, Karl Marx, Gabriel Garcia Marquez, Isaac Newton, Georg Lukacs, and Agnes Heller, whose names are pretty self-explanatory concerning the ideological positioning in Turkey. The editor of the 22nd issue of *Birgün Kitap* is Berna Akkıyal. Her professional background, both as an editor and translator, deserves attention, as does her focus on philosophy and politics.

Furthermore, the publishing agencies promoted in these periodicals often reflect the ideological and institutional stances of the relevant publications. In the case of *Yeni Şafak Kitap*, the publishing houses included are *Hece* Publishing House, *Nesil* Publishing House, *Pozitif* Publishing House, *Andaç* Publishing House, *Burak* Publishing House, *Kitabevi* Publishing House, *Timaş* Publishing House, *Kaknüs* Publishing House, *İnsan* Publishing House, *Dergah* Publishing House, *Dua* Publications, and *Bilimevi* Publications. These publishing houses featured in *Yeni Şafak Kitap* cater to various religious, mystic, and primarily religion-oriented philosophical approaches as well as literary concerns. This emphasis on religion and spirituality can be observed through the selection of books and topics covered in these periodicals. Considering Lefevre's 1992 perspective, publishing houses act as

---

** All translations provided in square brackets are mine unless stated otherwise.

patrons of text production, possessing the ability to significantly influence the content and viewpoints presented in a publication. This control extends to shaping how readers perceive and interpret various subjects, underlining the pivotal role of publishers in guiding public understanding and discourse.

In *Birgün Kitap*, various publishing agencies are featured, including *İletişim* Publishing House, *Sorun* Publishing House, *Can* Publishing House, *Çitlembik* Publishing House, *Yapı Kredi* Publishing House, *Kültür* Publishing House, *Everest* Publishing House, *İmge* Publishing House, *Agora* Publishing House, *Akis* Books, and *Türkiye İş Bankası* Publishing House. These details shed light on the broader dynamics at play. While the publishing agencies mentioned in *Birgün Kitap* have institutional capital and are influential players in the market, their secularist orientation sets them apart from those promoted in previous publications. This distinction provides valuable insights into their symbolic capital. However, it is essential to acknowledge that ideology alone cannot be the sole determinant in the production process. Financial gains, market dynamics, and personal and institutional relationships also affect selection. Therefore, while the secularist orientation of these publishing agencies is worth acknowledging, it is crucial to consider a comprehensive range of factors when analyzing their prominence in the publishing market.

A PERIODICAL OR A HUMANITIES LAB: THE TRANSLATION AND THE TRANSLATOR IN *YENİ ŞAFAK KİTAP* AND *BİRGÜN KİTAP*

The study of periodicals offers a rich and multi-layered framework for research, akin to a “humanities lab” where collaborative networks of researchers and institutions can exchange their collective expertise on textual objects that might be overwhelming for individual scholars (Latham & Scholes, 2006, p. 530). By delving into periodicals, we gain valuable insights into the print culture of a society that involves a complex network of writers, illustrators, editors, printers, advertisers, and publishers who shape the translational and translatorial processes within these publications. A periodical typically consists of three fundamental components: the text itself, which can be either indigenous or translated; the author, who can be a writer, a translator, or both, or someone in-between; and the reader, both intended and actual (Magnum, 2006, p. 307). This trilogy of elements highlights what needs to be considered when analyzing any periodical that brings together various voices under a unifying theme or title.

In the context of the case periodicals *Birgün Kitap* and *Yeni Şafak Kitap*, a comprehensive analysis focuses on the role of translators and the translations within their pages. This analysis involves meticulously examining every page to explore the translational and translatorial properties of these periodicals in a dialogical manner, where texts are studied in conversation.

1. Exploring the Particularities of *Birgün Kitap*: A Hub for Translation

The initial cover page of *Birgün Kitap* serves as an introduction to the theme of the journal’s relevant issue, along with a list of contributing authors for the relevant temporal span. On the second page, book promotions are featured, providing information about the translators of the books in addition to the authors. The translator is given equal space and is identified as “çeviren” which means “translator” in Turkish. Moving on to the third page, there is a mention of a Turkish book that references a foreign work. In this case, the book’s translator is also mentioned in parentheses, highlighting the importance of the translating agents.

The subsequent page delves into the works of Tolstoy and its translations into Turkish. The article, written by Laurent Mignon, references studies on the translation of Russian literature. Notably, the article highlights the significance of the work “*Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Rus Edebiyatından Türkçeye Yapılan Çeviriler*” [The translations from Russian literature into Turkish before the Republican Period] (Olçay, 2005), which explains the lack of Ottoman-Turkish translations of Dostoyevsky during the Ottoman period on ideological grounds (p. 46). The emphasis on ideological concerns in explaining translational production reflects the broader tendencies within Translation Studies. Another notable aspect is the focused attention on the translator Ali Fuad as the translator of Dostoyevsky. The article explores Fuad’s reflections on the motives behind his translation and his

attempt to position it within the relevant repertoire. This substantial coverage dedicated to a translator highlights the journal's translation-sensitive approach.

On the fifth page, a book review identifies a translation as a shortened version of the original. The specific details mentioned regarding the translational production being a shortened version likely stem from the aforementioned approach of the journal (*Birgün Kitap*, [date]). *Birgün Kitap* demonstrates a keen interest in translation and periodical studies, as evidenced by its focus on translators, references to relevant literature, and its exploration of translation-related nuances.

On the sixth page of the critique, Ahmet Öz evaluates the translated biographies of Marx and Engels. In the following excerpt, he expresses dissatisfaction with the translation, stating that the book is riddled with translation mistakes and conceptual errors and the language used is prosaic:

“Marx’ın biyografisi, İngilizce edisyonundan Ertuğrul Kürkçü tarafından çevrilmiş. Kitap baştan sona çeviri hataları ve kavramsal yanlışlıklar ile dolu ve çeviri dili son derece yavan.” [The biography of Marx is translated by Ertuğrul Kürkçü from its English edition. The book is full of translation mistakes and conceptual errors, and the language of the translation is prosaic].

This case shows that the translation may have been based on an intermediate or relay translation. Öz's critique suggests that the translation falls short regarding conceptual accuracy, natural flow, and language register. However, it is worth noting that Öz does not offer specific comparative examples from the texts to support his criticism in more concrete terms. This lack of specific examples limits the depth of his critique and leaves readers without a clearer understanding of the translation issues. In another example given below, Öz diverges from focusing solely on the language aspect and considers the publication history of the biography:

“İlk olarak 1976 yılında yayımlandığını göz önünde bulundurarak biyografinin ilk baskısının hatalarını anlayışla karşılayabiliriz. Ama tam yirmi yıl sonra gerçekleştirilen ikinci baskının hem terminoloji hem de çeviri niteliği açısından düzeltilmemiş olması üzücü” [Considering it was first published in 1976, the errors in the first edition might be tolerated. However, it is disappointing to see that the translation has not been improved/corrected after 20 years].

He points out that the first edition of the biography under study was published in 1976. He finds it disheartening to see that the second edition, published twenty years later, has yet to improve in terms of terminology and translation quality. In these discursive expressions on translation, one key aspect that cannot be overlooked is the influence of temporality. Öz scrutinizes translation by emphasizing the dynamic nature of language, which changes over time. He criticizes specific translations for their inadequate suitability due to their failure to consider this aspect.

Taking a closer look at specific examples, we encounter a promotional page featuring the translated work of Paulo Coelho that needs proper attribution to the translator. Although the translator, in this case, turns out to be Celal Üster, a renowned figure in Turkish translation, there is no mention of him. A similar situation arises with the promotion of the book *“Tussy Marx Babasının Kızı”* [Tussy Marx-Daughter of His Father - *Tussy Marx. Das Drama der Vätertochter*] published by Çitlembik Publishing House, where neither the original author nor the translator is credited. These anonymous promotions do not align with the journal's general approach, which typically values inclusivity and acknowledges the importance of translation in literary works. Interestingly, a subsequent page features a book review by Bahadır Türk, who takes a distinct approach compared to the earlier examples. Unlike the previous cases, Türk refers to various translated works and provides excerpts and detailed bibliographical information. This enables readers to engage with the translations consciously, emphasizing their nature as translations rather than original works in Turkish. Türk's approach aligns with the journal's broader intention to foster a translation-sensitive approach.

In one instance, on page sixteen, highlighted in the periodical, an intriguing call for a translation takes center stage. Beno Kuryel draws attention to a work entitled *“Newton's Darkness: Two Dramatic*

Views” by Carl Djerassi and David Pinner. Kuryel emphasizes this work’s significance and potential contribution to Turkish intellectual life. He provides translated excerpts from the original text to support his proposal, highlighting its value. What makes this case noteworthy is not just its focus on translation but also the dual role of the book reviewer. Kuryel transitions from being the review’s author to becoming the translator, presenting excerpts from the original work. It is intriguing because it highlights how the translator figure functions as an intermediary habitus in certain cases. However, it is unfortunate that Kuryel’s call for translation appears to have gone unanswered as of 2023, with the book remaining untranslated.

Elsewhere in the periodical, translation’s role in a cultural reservoir is explored more broadly. Selen Güngör focuses on how translation can introduce new ideas, trends, and movements to a repertoire on the seventeenth page. In support of her argument, she references partial translations of works by Georg Lukacs in Turkish. Specifically, she reviews the indigenous Turkish work “*Lukacs: Marx’a Giden Yol*” [The Path Towards Karl Marx], which sheds light on Lukacs’ contributions to a better understanding of Marxism. These interconnected processes of textual production create a distinctive translational context, where translations spark the interest of foreign intellectuals and lead to the creation of original works in the target language.

The issue with the translated book by Agnes Heller on the eighteenth page of the periodical is quite notable. The translated title is *Bir Ahlak Kuramı* [A Theory of Morality], which may suggest it is a translation of a single book. However, it is a compilation of three individual works by Heller: General Ethics (1989), A Philosophy of Morals (1990), and An Ethics of Personality (1996). It is unclear whether these translations are abridged versions of the originals or if there were specific reasons for bundling these separate works together. Unfortunately, the publication does not provide any clarification on this matter. Additionally, there needs to be more clarity regarding the translators’ identities. The listed translators are Abdullah Yılmaz and others. The others’ identities and contributions to these translations remain undisclosed.

The final pages of the periodical are dedicated to book promotions, featuring a selection of books from various publishing houses. These books include both original works in Turkish and translations from different languages. A translator-sensitive approach is maintained in the bibliographical information of the books, which is commendable.

2. Exploring the Particularities of *Yeni Şafak Kitap*: A Gap for Translation

In the second case study, which focuses on the eighth issue of *Yeni Şafak Kitap*, a noticeable issue arises regarding the lack of references to translation or translators within the corpus. This absence creates the illusion of a translational gap within the periodical. Nonetheless, a closer examination of the issue uncovers the “hidden/covert” presence of both the translation and the translator in this newspaper supplement. An interesting observation can be made when analyzing the book’s cover, which features a list of writers and articles. These are presented as indigenous texts without acknowledging the translational process. This approach misrepresents the nature of the texts, effectively masking their origins as translated works. Moving on to the second page, we encounter a book by Nizar Tawfiq Qabbani, a renowned writer and poet from the Arabic-speaking world. Surprisingly, there is no mention of the Arabicity of the work or the existence of a translator. This deliberate omission might be an attempt by the editorship to present the foreign work as an indigenous one. The choice of a name like Nizar, which resembles Turkish names and lacks explicit foreign connotations, could be a strategic move intended to foster the perception of the relevant work as an original piece among the readership.

These findings highlight the deceptive portrayal of translated works in *Yeni Şafak Kitap* and raise questions about the motivations behind such practices. By concealing the involvement of translation and translators, the periodical suppresses the importance of acknowledging international authors and the contributions of those who bridge the linguistic and cultural gap. Despite the initial impression of a translational gap, a closer examination of the eighth issue reveals the covert presence of translation

and translators. This case study underscores the need for more transparent and inclusive practices within periodicals to ensure proper recognition of the translated works and their creators.

The issue revolves around the lack of attention to translation in a periodical, specifically about book promotions and reviews. In the context of the third page, where three book promotions are featured, the problem of ignorance towards translation is evident. Two of the promoted works are translations from English, discussing topics on Orientalism and Ali Shariati. Surprisingly, neither the bibliographical tag nor the introductory paragraphs acknowledge the translation or mention the translator. This failure to credit translation hinders readers' understanding of the book's origin and detracts from the importance of the translator's role.

The subsequent three pages are devoted to book reviews of original Turkish works, aligning with the periodical's policy of excluding translation discussion. In this case, the absence of translation-related content is to be expected. However, the greater significance lies on the seventh page, where a promotion for Ibn Rajab al-Hanbali's canonical hadith book is presented without mentioning translation. The motives behind this complete invisibility of translators can be speculated upon.

Firstly, since the Turkish repertoire has included the book from the fourteenth century for a significant period, readers may assume it is an original work in Turkish, leading to the misconception of it being untranslated. Secondly, Islamic works often universally appeal to Muslims worldwide, suggesting they transcend linguistic barriers and are perceived as native rather than foreign. This shared Islamic language influences the presentation and reception of relevant works, including a diminished emphasis on translation. Lastly, the idea of Islamic works being considered the common heritage of the ummah, the global Muslim community, may also contribute to the condemnation of translators, as the works are expected to unite Muslims regardless of language.

The issue becomes more apparent on the eighteenth page, where an online book catalog is introduced, claiming to provide information on many books. However, the relationship between the periodical and this website needs to be explicitly stated. Upon examination of the website, it becomes evident that information about translations and translators is available. However, the catalog's search segments only include options such as "yazar" [writer], "editor" [editor], and "yayıncı" [publisher], without a specific category for "çevirmen" ([translator]. This approach to translation demonstrates a narrow and mechanical understanding that disregards the significant contributions made by translators to the text production process.

Continuing, the subsequent pages in the periodical maintain the same translation-ignorant attitude. The eleventh and twelfth pages feature books on Jewish Turkish, consisting of original works and translations, but no distinction is made between the two. In this context, the placement of indigenous and translated works on the same line could be interpreted as considering them equal. Still, a more optimistic inference is unlikely within the context of *Yeni Şafak Kitap*. This instance highlights another blind spot in translation.

Another example of translational oversight is found on the fifteenth page, where a book written in the 19th century by Aşçı İbrahim Dede is featured. In the introductory paragraph, no mention is made of any contributors other than the author. In typical book search engines, the complete bibliographical information would include the editors who prepared the book for publication. In this case, two translational concerns arise: whether the book was published in its original form or as a simplified/purified version, and the likelihood of transliteration occurring given the change from the Arabic script to the Latin alphabet in 20th-century Turkey.

The issue continues on the sixteenth page, where a thorough book review of a translated work is provided, highlighting even minor details such as page numbers. However, no single remark is made about the translation. Moving forward, the subsequent pages feature books on philosophy. While the first book is in Turkish and does not raise any concerns about translation, the following two books by Immanuel Kant and Paul Tillich raise immediate awareness of the need for translators. These

translators have enabled Turkish readers to engage with these works in their mother tongue. Yet, the reviewers and the editorial board of the periodical need to give the translators the credit they deserve for enabling readers to understand these valuable works.

On the twenty-fourth page, an introduction to a book by Imam Ghazali is presented. Although the book cover identifies the translator in tiny, hard-to-read fonts, the reviewer's extensive introductory expressions need to mention the translator's visibility. Intriguingly, the following page promotes a canonical Qur'an exegesis initially written in Urdu, making it only accessible to Turkish readers through translation. The Turkish version is hailed as a "meticulous work" and a "new edition." Still, only the original author is mentioned, overlooking the essential contributions of the translator and the editor (or intralingual translator). A translator is necessary due to the Urdu-Turkish language combination, and an editor is required to produce this new edition. It is also possible that the editor may have made intralingual interventions to an existing Turkish translation that may have been created long ago. By disregarding these crucial meaning-making agents, the periodical seems to prioritize the illusion of originality over recognizing the importance of translation in promoting this established work.

The issue at hand revolves around the *Yeni Şafak* tradition of not revealing the translator's identity, particularly in the case of pages twenty-eight to thirty-two. These pages contain numerous brief book reviews covering various subjects, including religion, cinema, philosophy, and literature. The absence of any mention of translation within this diverse selection of books aligns with the intentional approach of the periodical to remain blind to translation. This stance is difficult to explain based on the established translation traditions concerning religious works.

However, for those anticipating a surprise, an exception to this translation-unfriendly attitude can be found on page twenty-nine. Here, the translator(s) of the work "*Dini Çoğulculuk*" [Religious Diversity] is identified. Nonetheless, the situation becomes more complex due to the book's nature as both a translation and a compilation. The book comprises texts written by various foreign authors, and the individuals responsible are specified as "*derleyen ve çeviren*" [compiled and translated by]. Consequently, it remains unclear who the specific translator(s) and compiler(s) are. Additionally, the original texts are not identified, which raises doubts about the authenticity of the source texts and, consequently, the features of the translation. This emphasizes the significance of transparency in translation practices, particularly when crediting translators and maintaining the integrity of the original texts. Nevertheless, uncovering a minuscule worth bestowed upon translation within this desert of translational recognition catalyzes gratitude and appreciation.

CONCLUSION

The comparative analysis of two periodicals, *Birgün Kitap* and *Yeni Şafak Kitap*, offers valuable insights into the production, representation, and distribution of translation within the context of newspaper supplements targeted at different readerships. Despite sharing typological similarities, such as temporal, material, economic, social, and compositional codes, the two periodicals diverge significantly in their approach to contextualizing and positioning translation. They can be characterized as a translational "hub" and a "gap," respectively. The reasons behind this contrasting visibility versus invisibility of translation and translators warrant further elaboration, which will be discussed using four main points in this section.

The first factor pertains to spatial considerations within the compositional codes. In periodical publications with limited page space, it is common practice to trim certain sections of articles, reviews, and other content. This could explain instances where the translation is predominantly identified, while the lack of translatorial information is considered an exception. However, this premise alone cannot fully account for the complete disregard for translation in *Yeni Şafak Kitap* and goes beyond a mere spatial constraint.

The second premise can be related to the role of editors in shaping the attitude toward translation in periodical studies. The editorship falls under the category of social codes, greatly influencing the

approach concerning translation. It is crucial to consider the professional and personal habitus of the editors and other meaning-making agents involved in the production of the periodicals. In the case of *Birgün Kitap*, the editor, Berna Akkıyal, is an editor and a professional translator. This dual role may have significantly impacted the representation of translation in the publication. On the other hand, *Yeni Şafak Kitap*'s editor, Hale Kaplan Öz, has not been involved in translational production. This difference in the editors' backgrounds and experiences might have played a determining role in shaping the perspective and treatment of translation within these specific periodicals. Besides, the authorial power of the editors varies across different institutions that contribute to the shared habitus (Bourdieu, 1990). Therefore, the power dynamics within these institutions can influence the overall approach toward translation in periodical studies.

The third factor in this matter is closely linked to the procedures the agencies responsible for publishing these periodicals follow. Specifically, the significance given to translation can be observed within the higher institutional bodies overseeing the production of the *Birgün* newspaper (published by *Birgün Yayıncılık*) and the *Yeni Şafak* newspaper (published by *Diyalog Gazetecilik*). These periodicals serve as platforms for promoting the works of different publishing houses, further highlighting the translation's relevance. The translational perspective adopted by these publishing houses proves to be a decisive factor in shaping the overall approach towards translation within the supplements of these newspapers. Consequently, the translation-sensitive or translation-insensitive approaches observed in these periodicals can reflect the translational policies adopted by the respective publishing houses.

The fourth premise explores the relationship between the types and thematic focus of books showcased and reviewed in periodicals. In *Birgün Kitap*'s case, most promoted books are centered around philosophy or literature. On the other hand, *Yeni Şafak Kitap* primarily features books on religion, the philosophy of religion, and history. One significant aspect that stands out about translations is the emphasis on literary works. The translation process becomes a primary concern, as ensuring accurate and faithful translations is crucial for literary texts, especially compared to other (non-literary) genres. It highlights the importance of conveying the original author's intentions and style through effective translation. In contrast, the discussion regarding the invisibility of the translator and the delusion of authorial existence becomes a fascinating topic within the domain of religious texts, notably the Qur'an and hadith translations. These religious texts often require careful handling due to their sacred nature, and the translator's role becomes a thought-provoking subject of discourse.

In conclusion, this study highlights the dialogical nature of periodicals and their connection to the dialectic features of translations, suggesting further possibilities as an interdisciplinary analysis. This research expands the translational repertoire within periodicals, offering a notable case study on a periodical supplement in a micro-level analysis. A closer look at the fruitful translational zones of periodicals and even their neglected supplementary elements indicates their potential for further investigations and analyses of translation-oriented periodical productions.

REFERENCES

- Ardis, A. (2013). Towards a theory of periodical studies.: What is a Journal? *Towards a Theory of Periodical Studies*. Retrieved from *Towards a Theory of Periodical Studies*. <http://magmods.files.wordpress.com/2012/12/towards-a-theory-of-periodical-studies.pdf>
- Birgün. (2006). August 15. İstanbul: Birgün Yayıncılık.
- Birgün Kitap. (2006). August 15, 22. İstanbul: Birgün Yayıncılık.
- Beetham, M. (1989). Open and closed: The periodical as a publishing genre. *Victorian Periodicals Review*, 22 (3), 96-100.
- Bourdieu, P. (1990). *In other words: Essays towards a reflexive sociology*. (M. Adamson, Trans.). Stanford: Stanford University Press.
- Brooker, P., & Thacker, A. (2009). General introduction. *The Oxford Critical and Cultural History of Modernist Magazines*, 3 (1), 1-26.

- Caristia, S. (2020). At the intersection of quantitative and qualitative. Propositions for a weighted analysis of translations in periodicals. In: L. Fóllica, D. Roig-Sanz & S. Caristia (eds.), *Literary Translation in Periodicals* (pp. 175-202). Benjamins.
- Chauvire, C., & Chevalier, S. (2010). *Dictionnaire bourdieu*. Paris: Ellippses.
- Ernst, J. & O. Scheiding (2022). Periodical Studies as a Transepistemic Field. In: J. Ernst, D. von Hoff & O. Scheiding (eds.), *Periodical Studies Today. Multidisciplinary Analyses* (pp. 1-24). Brill.
- Gabriele, A. (2009). *Reading Popular Culture in Victorian Print*. New York: Palgrave Macmillan.
- Guzmán, M. C. et al. (2019). Translation and/in Periodical Publications (special issue). *Translation and Interpreting Studies*, 14(2), 169–173. <https://www.jbe-platform.com/content/journals/18762700/14/2>
- Hughes, L. K. (2011). Media by Bakhtin/ Bakhtin mediated. *Victorian Periodicals*, 44 (3) (Fall), 293-297.
- Latham, S., & Scholes, R. (2006). The emergence of periodical studies as a field. *PMLA*, 121 (2), 517-531.
- Lefevre, A. (1992). *Translation, rewriting, and the manipulation of the literary frame*. London: Routledge.
- Magnum, T. (2006). Periodical pedagogy. *Victorian Periodicals Review*, 39 (4), 307-308.
- Olçay, T. (2006). Cumhuriyet Dönemi öncesinde Rus Edebiyatından Türkçeye yapılan çeviriler. Retrieved from: <https://ceviribilim.com/2006/05/06/cumhuriyet-donemi-oncesinde-rus-edebiyatindan-turkceye-yapilan-ceviriler/> (10.05.2023).
- Özmen, C. (2019). Beyond the book: The periodical as an ‘excavation site’ for translation studies. *TranscUltrAl: A Journal of Translation and Cultural Studies*, 11(1), 3–21. <https://doi.org/10.21992/tc29447>
- Philpotts, M. (2012). The role of the periodical editor: Literary journals and editorial habitus. *Modern Language Review*, 107(1), 39-64.
- Philpotts, M. (2013). Defining the thick journal: Periodical codes and common habitus. *MLA Convention 2013: What is a Journal?: Towards a Theory of Periodical Studies*. <http://magmods.files.wordpress.com/2012/12/philpotts-mla-2013.pdf>
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2019). Periodical codes and translation. *Translation and Interpreting Studies*, 14(2), 174–197. <https://doi.org/10.1075/tis.00037.tah>
- Van Remoortel, M. (2022). How to avoid making false friends: Taking the multilingual turn in periodical studies. *Journal of European Periodical Studies* 7/1: 57-58. <https://doi.org/10.21825/jeps.84969>
- Yeni Şafak*. (2006). August 2. İstanbul: Albayrak Media.
- Yeni Şafak Kitap*. (2006). August 2, 8. İstanbul: Albayrak Media.

Uzun Öz

Sürelî yayın çalışmaları, sosyal bilimler kapsamında her geçen gün büyümekte olan bir çalışma alanıdır. Bu minvalde dergi, gazete ve eki gibi çeşitli sürelî yayın bütünceleri incelenir. Bu yayımlar, bilim, sanat, tıp, edebiyat ve çeviri gibi çeşitli alanlarda önemli roller oynamaktadır. Dergiler yalnızca bilgi kaynakları değil, aynı zamanda yeni fikirleri sunma, değişiklik önerme ve önemli kavramları yayma gibi önemli işlevlere de sahiptir (Beetham, 1989, s. 96). Değerli katkıları ve zengin içeriklerine rağmen, genellikle bağımsız bir çalışmanın konusu olmaktan ziyade tamamlayıcı araçlar olarak görülmüşlerdir. "Sürelî Yayın Çalışmaları" alanı, sosyal bilimler içinde bağımsız bir disiplin olarak ancak 2000'lerde ortaya çıkmıştır (Ardis, 2013). Dergi, gazete vb. incelemeler üzerine akademik ilginin artmasında, dijitalleşme, ulaşılabilirlik, küreselleşme, büyük göç hareketleri vb. gibi çeşitli faktörler etkili olmuştur (Caristia, 2020; Guzmán, 2019; Özmen, 2019; Tahir Gürçağlar, 2019). Bu çalışma, çeviri ve dergiler arasındaki bağlantılara, çeviri çalışmalarında yükselen bir trend olan bir sürelî yayın çalışmaları özelinde ışık tutmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, çeviri ve dergiler arasındaki geniş tartışmalara girmeden, iki Türk gazete ekinin içerikleri incelenerek inceleyerek mikro düzeyde bir yaklaşım benimsenmektedir. Amaç, dergi kaynaklarını kullanarak çeviri çalışmaları üzerine yapılan araştırmaların artan birikimine katkıda bulunmaktır. Bu çalışma, genel akademik trendlerden saparak, halihazırda üretilmekte olan çağdaş bir eseri seçmekte ve ikincil arşiv verilerine dayanmaktan ziyade dergi içeriklerinin ayrıntılı ve karmaşık içeriğindeki tamamlayıcı unsurlara odaklanmaktadır. Bunun için çalışma, *Yeni Şafak Kitap* ve *Birgün Kitap* başlıklı gazetelerin iki ek sayısını inceleyerek

çevirinin rolünü araştırmaktadır. Karşılaştırmalı analiz kapsamında, her iki gazetenin de birer eki seçilerek bu metinler ve üreticileri incelenmektedir. Matthew Philpotts'un (2013) süreli yayınları analiz etmek için önerdiği dergi kodlarını takip eden bu çalışma, içsel ve dışsal unsurların karşılaştırılması ve sınıflandırılmasını içeren bir metodoloji kullanmaktadır. Bu unsurlar, zaman, malzeme, ekonomik, sosyal ve kompozisyonel faktörleri kapsamakta ve derginin bağlamını ve üretim sürecini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, bu çalışma sadece çeviri sürecine bakmakla kalmamakta, aynı zamanda metnin üretimine katılan çevirmenleri ve diğer bireyleri de incelemektedir. Bu analiz, 1990'da Bourdieu tarafından kavramsallaştırılan *habitus* kavramına ve kişisel ve sembolik sermayenin etkileşimine inerek, seçilen örnek olay incelemeleri içinde çevirinin inceliklerini ve etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu araştırma, çevirinin süreli yayın üretimindeki belirleyici rolünü ve bu bağın dergiler üzerindeki etkilerini aydınlatmayı hedeflemektedir. Böylelikle, çeviri ve dergi çalışmaları arasındaki karmaşık etkileşimin vurgulayan yaklaşıma bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. *Birgün Kitap* ve *Yeni Şafak Kitap* dergilerinin karşılaştırmalı analizi, farklı okuyucu kitlesine hitap eden gazete ekleri bağlamında çevirinin üretimini, temsilini ve dağılımını ele almaktadır. Zamansal, malzemesel, ekonomik, sosyal ve kompozisyonel kodlar gibi tipolojik benzerlikleri paylaşırsalar da bu iki dergi çeviriyi bağlamsallaştırma ve konumlandırma noktasında farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Bunlar sırasıyla bir çeviri "merkezi" ve çeviri "yokluğu" olarak nitelendirilebilir. Çeviri ve çevirmenlerin bu farklı görünürlüğü ve/ya görünmezliği durumunun nedenleri daha fazla açıklamayı gerektirmektedir. İlgili bulgular, çalışma kapsamında dört ana nokta üzerinde tartışılmaktadır. İlk faktör, kompozisyonel kodlar içindeki mekânsal düşüncelerle ilişkilidir. Sınırlı sayfa alanına sahip dergi yayınlarında, makalelerin, incelemelerin ve diğer içeriklerin bazı bölümlerini kırpma yaygın bir uygulamadır. Bu, çevirinin çoğunlukla belirgin olarak tanımlandığı, çevirmenlik bilgisi eksikliğinin ise istisna olarak görüldüğü durumları açıklayabilir. Ne var ki, bu varsayım *Yeni Şafak Kitap*'ta çeviriyi tamamen görmezden gelen yaklaşımı tek başına tam olarak açıklayamaz ve basit bir mekânsal kısıtlamanın ötesine geçer. İkinci varsayım, dergi çalışmalarında çeviriyi etkileyen tutumun şekillenmesinde editörlerin rolüyle ilişkilidir. Editörlük, sosyal kodlar kategorisine düşer ve çeviri konusundaki yaklaşımı büyük ölçüde etkiler. Dergilerin üretiminde yer alan editörlerin ve diğer anlam üreticilerinin profesyonel ve kişisel habituslarını dikkate almak önemlidir. *Birgün Kitap* örneğinde, editör Berna Akkıyal, bir editör ve bir profesyonel çevirmen olarak görev yapmaktadır. Bu çift rolün, çevirinin yayın içindeki temsilini büyük ölçüde etkilemiş olabileceği düşünülebilir. Öte yandan, *Yeni Şafak Kitap*'ın editörü Hale Kaplan Öz, çeviri üretimiyle ilgilenmemiştir. Editörlerin arka planları ve deneyimlerindeki bu fark, bu gazete eki şeklinde yayınlana dergilerde çeviriye yönelik bakış açısını ve ele alış şeklini şekillendirmede belirleyici bir rol oynamış olabilir. Bunun yanı sıra, ortak *habitus*'a katkıda bulunan farklı özneler de göz önüne alındığında, yayıncı kurumlar içindeki güç dinamikleri, dergi çalışmalarında çeviriye genel yaklaşımı etkileyebilir. Üçüncü faktör, bu dergilerde yer alan yayınevlerinin izlediği prosedürlerle yakından bağlantılıdır. Özellikle, çeviriye verilen önem, *Birgün* gazetesinin ve *Yeni Şafak* gazetesinin üretimini denetleyen üst kurumsal yapıların etkisi bağlamında da incelenebilir. Bu dergiler, farklı yayınevlerinin eserlerini tanıtmaya platformu olarak hizmet etmektedir. Bu yayınevlerinin benimsediği çeviri perspektifi, bu gazetelerin eklerindeki çeviriye yönelik genel yaklaşımı şekillendirmede belirleyici bir faktördür. Sonuç olarak, bu dergilerde gözlemlenen çeviriye yönelik hassas ve/ya duyarsız yaklaşımlar, ilgili yayın evlerinin benimsediği çeviri politikalarını yansıtmaları da olasılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Dördüncü varsayım, dergilerde sergilenen ve incelenen kitapların türleri ve tematik odakları arasındaki ilişkiye odaklanır. *Birgün Kitap* örneğinde, en çok tanıtılan kitaplar genellikle felsefe veya edebiyat odaklıdır. Öte yandan, *Yeni Şafak Kitap* daha çok din, din felsefesi ve tarih konularında kitaplara yer vermektedir. Çeviri dünyası bağlamında edebi eserlerin belirleyici üstünlüğü inkâr edilemez bir olgudur. Çeviri süreci, edebi metinler özelinde odaklanılan bir alandır, çünkü doğru ve sadık çeviri üretimi özellikle diğer (edebi olmayan) türlerle karşılaştırıldığında erek metinde değerlendirmesinde belirleyicidir. Buna karşılık, çevirmenin görünmezliği ve yazarlık yanılması, özellikle Kuran ve hadis çevirileri gibi dini metin çevirileri alanında yaygın bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynak metinlerin kutsallığı vurgusu, çevirmeni bir metin yaratıcısı olarak ikincil konumda ve hatta görünmez bırakmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, dergilerin diyalojik doğasını ve çevirilerin diyalektik özellikleriyle olan ilişkilerini vurgulayarak, disiplinler arası bir mikro analiz sunmaktadır. Çalışma kapsamında dergi içeriklerindeki görünür ve/ya görünmez çeviri rolüne vurgu yapılarak, süreli yayın

çalışmaları alanında göz ardı edilen gazete eki vd. ikincil öğelerin zengin içerikleri ortaya konulmakta, gelecek çeviri odaklı süreli yayın çalışmalarının araştırma potansiyeli gözler önüne serilmektedir.

ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ İDEALİZM, ÖRGÜTSEL SOSYALLEŞME VE ÖRGÜTSEL UYUM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ*

Ali GÖLMEZ**
Taner ATMACA***

ÖZ

Mesleki idealizm öğretmenlerin mesleklerini yaparken çeşitli üst değerlere sahip olması anlamına gelmektedir. İdealist öğretmen davranışları eğitim-öğretimde hem sınıf içerisinde hem de okuldaki diğer örgütsel davranışlar üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır ve idealizm farklı değişkenlerle ilişki içerisindedir. Bu araştırmanın temel amacı öğretmenlerin mesleki idealizm, örgütsel sosyalleşme ve örgütsel uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve mesleki idealizm ile örgütsel sosyalleşmenin örgütsel uyumu ne düzeyde yordadığını tespit etmektir. Bu çalışma, nicel araştırma geleneği içerisinde yer alan ilişkisel tarama modeli ile tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini çeşitli alanlarda görev yapan ve Düzce’de resmî okullarda çalışan 488 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada kolay örnekleme tekniği kullanılmıştır. Toplam üç farklı ölçme aracı ile veriler elde edilmiştir. Araştırma bulguları mesleki idealizm ve örgütsel sosyalleşme arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Mesleki idealizm ve örgütsel uyum ile örgütsel sosyalleşme ve örgütsel uyum arasında pozitif yönlü, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki söz konusudur. Mesleki idealizm ile örgütsel sosyalleşme bir arada örgütsel uyumu anlamlı şekilde yordamaktadır. Örgütsel uyumun yaklaşık %22’lik kısmı mesleki idealizm ve örgütsel sosyalleşme ile açıklanmaktadır. Mesleki idealizmin korunmasına yönelik destekleyici eğitim politikalarının sürdürülmesi, öğretmenlerin örgütsel sosyalleşmeleri sürecinde yönetsel desteği yeterince alabilmeleri daha kolay örgütsel uyum sağlamalarında önemli sayılabilecek öneriler içerisinde yer alabilir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki idealizm, örgütsel sosyalleşme, örgütsel uyum.

THE RELATIONSHIP AMONG TEACHERS' LEVEL OF PROFESSIONAL IDEALISM, ORGANIZATIONAL SOCIALIZATION, AND ORGANIZATIONAL ADAPTATION

ABSTRACT

Professional idealism involves teachers embracing higher values in their educational roles. Idealistic teacher behaviors positively impact other organizational behaviors in both classroom and school settings. This research aims to explore the connection between teachers' professional idealism, organizational socialization, and their levels of organizational adaptation, as well as to ascertain how much professional idealism and organizational socialization contribute to predicting organizational adaptation. Employing a relational survey model within the quantitative research tradition, this study involved 488 teachers from various disciplines in Düzce’s public schools. An easy sampling technique was applied. Data were collected using three distinct measurement tools. The results indicate a positive and significant correlation between professional idealism and organizational socialization. Additionally, there are significant positive relationships between professional idealism and organizational adaptation, and between organizational socialization and organizational adaptation. Professional idealism and organizational socialization together are significant predictors of organizational adaptation, accounting for approximately 22% of it. Recommendations based on these findings include continuing supportive educational policies to maintain professional idealism and providing adequate managerial support to teachers during their organizational socialization, which are crucial for facilitating smoother organizational adaptation.

Keywords: Professional idealism, organizational socialization, organizational adaptation.

* İlk yazarın 2022’de tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Müdür Yardımcısı, MEB, Düzce, aligolmez9@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9591-3619>

*** Doç. Dr. Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Düzce, taneratmaca@duzce.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9157-3100>

GİRİŞ

Öğretmenlerin idealist davranışlarını eğitim ortamlarına yansıtmaları öğrencilerin karakter eğitimine, bireysel gelişimine ve okul etkililiğinin artmasına katkı sağlamaktadır (Çetin, 2019). İdealizm kavramsal olarak farklı anlamlarda kullanılmakla birlikte, belli bir ülkeye sahip olma, yapılan işe kendinden anlamlar katma, özgür düşünce ile kendini geliştirme olarak ifade edilebilir (Brubacher, 1983; Erkilic ve Himmetoğlu, 2015). İdealizm, eğitimin felsefi boyutunu yakından ilgilendirmekle birlikte sadece felsefi boyutta kalmamakta aynı zamanda pratikte idealist öğretmen davranışlarının okullara pek çok olumlu etkisi söz konusu olmaktadır. Örneğin Maaranen vd. (2016), idealist öğretmen davranışlarının öğretimde belirli bir vizyon geliştirdiğini; öğretmenlerin örgüte güçlü bağlılık kurmasında ve mesleki kimlik geliştirmesinde etkili olduğunu dile getirmektedir. Bununla birlikte Yıldırım'a (2021) göre idealist öğretmenlerin eğitime olan inançları ve etkili program okuryazarlığı arasındaki güçlü aracılık etkisi pratikte pek çok yarar sağlamaktadır. Bazı araştırma bulguları ise öğretmenlerin güçlü idealizm düşüncesine genelde mesleğin ilk yıllarında sahip olduğunu, ilerleyen yıllarda daha realist ve pragmatik davranışlar sergilediğini ortaya koymaktadır (Ochoa, 1995; Shkedi ve Laron, 2004).

İdealizm, eğitim-öğretimde sınıfın içerisindeki faaliyetlere doğrudan yansıdığı gibi eğitimin yönetimine de etki etmekte; adanmış, etik değerlere ve ilkelere bağlı bir yönetim anlayışının ortaya çıkmasına da destek olmaktadır (Erkilic ve Himmetoğlu, 2015). English'e göre (2006) ise dönüşümcü liderlik davranışları ile idealist tutumlar arasında yakın bir ilişki söz konusudur ve idealist eğitim yöneticileri yüksek düzeyde hedefler etrafında bir yönetim anlayışı benimsemektedirler. İdealist eğitim yöneticisinin olduğu kadar idealist bir öğretmenin de çeşitli özelliklerinden bahsetmek mümkündür. Bunlar mesleki ve kişisel özellikler olarak sınıflandırılabilir. Literatürde yer alan bulgulara göre idealist bir öğretmenin kişisel özellikleri arasında hoşgörülü, anlayışlı, adil, saygılı, ayırım yapmayan, dürüst, sabırlı, nazik davranan, kibar, bencil olmayan, merhametli, fedakâr, iletişim becerisi yüksek, güvenilir, çalışkan, özverili, rol model olabilen, benlik saygısı yüksek, kendine güveni olması gibi hususlar vurgulanmıştır (Çalışkan, Işık ve Saygın, 2013; Gençtürk, Akbaş ve Kaymakçı, 2012; Gültekin, 2015; Ulusoy, 2013). İdealist bir öğretmenin mesleki özellikleri ise öğrencilerine etkili rehberlik yapabilmesi, entelektüel birikime ve kişisel gelişime önem vermesi, mesleki ve akademik bilgisinin yüksek olması, alanında uzman olması, yeniliklere açık, ileri görüşlü, etkin pedagoji bilgisine sahip olması gibi ortak kavramlarla ifade edilmiştir (Sarıtaş, 2013; Söylemez, 2018; Telli, Brok ve Çakıroğlu, 2008; Yanpar-Yelken, Çelikkaleli ve Çapri, 2007). İdealist öğretmenler, öğrenme ortamlarını düzenlemede başarılı, fiziksel donanımı basit öğrenmeleri sağlayacak şekilde tasarlayabilen, zamanı verimli kullanabilen, ders akışını denetim altına alabilen, sınıf ortamındaki ilişkileri yönetebilen, kuralların belirlenip uygulanmasında ve öğrencinin motive edilmesinde yetkindirler (Akın ve Koçak, 2007). İdealist öğretmenler aynı zamanda iyi iletişim becerisine de sahiptirler. Öğrenciyle iletişimde öğretmenin demokrat bir tutuma sahip olması, iletişimde samimi ve net davranışlar sergilemesi, jest ve mimiklerini kullanmadaki başarılı performansı, özellikle beden dilini iyi kullanması da iletişim becerisini güçlendirmektedir (Çalışkan ve Yeşil, 2005).

Öğretmenlerin mesleki idealizmlerini destekleyen kişisel ya da örgütsel çeşitli faktörler sıralanabilir. İdealizm, öğretmenlerin birlikte çalıştıkları eğitim yöneticilerinin liderlik özelliklerinden ve algıladıkları yönetsel destekten etkilenebilmektedir (Twigg ve Kang, 2011). Bununla birlikte sahip olunan profesyonel iş hayatı değerleri, idealizm temelli etik ilkeler ve normlara bağlılık ile mesleki sosyalleşme arasında ilişki olduğuna dikkat çeken araştırma bulgularına da rastlamak mümkündür (Valutis, Rubin ve Bell, 2011). Dolayısıyla örgütsel sosyalleşme ile mesleki idealizm arasında bir ilişkiden söz edilebilir. Örgütsel sosyalleşme, iş yeri kurallarının işe yeni başlayan çalışana anlatılarak üstleneceği görevlerin öğretilmesidir, diğer anlatımla bir tür örgütsel öğrenme sürecidir. Yeni kazanımların elde edildiği sosyalleşme sürecinde, birey dahil olduğu grubun kurallarını öğrenerek ve bunları uygulayarak sosyal düzene dahil olur (Memduhoğlu, 2008). Bu süre içerisinde çalışanlar katıldıkları örgütün tarihsel gelişimini, hedef ve politikalarını öğrenmekle yetinmekle kalmayıp, kendi iş bölümlerini ve rollerini de öğrenmektedir. Örgütsel sosyalleşme çalışanların sadece örgüt yapısını, görevlerini ve kurallarını öğretmekten daha çok iş düzeni içerisindeki etik yapıyı da öğrenmelerini ve uygulamalarını sağlar (Haueter, Macan ve Winter, 2003). İşe yeni başlayan bireyler için uyum sağlama süreci olan örgütsel sosyalleşme; örgütün öne çıkardığı değerleri, amaçları, kültürü, çeşitli normları, işin nasıl yapılacağı ile ilgili ortaya çıkan birikimi, işle ilgili gerekli bilgi ve becerileri,

kimliği, benlik saygısını, kişisel değişim ve motivasyonu kapsamaktadır (Fisher, 1986). Örgütler, kendi belirlemiş oldukları kurallar ve araçlar vasıtasıyla kişisel inanç ve değerlerle pekiştirerek çalışanlarının uyumunu yönlendirirler. İşe yeni başlayanların, işe başlamadan önceki ve başladıktan sonraki süreç sosyalleşme kavramı açısından önem teşkil eder (Hoy ve Woolfolk, 1990). Örgütsel sosyalleşme, çalışma hayatındaki kişilerin, iş yerlerindeki görevlerine ve işyerlerinin normlarına uyum sağlama süreci şeklinde (Chao, O'Leary-Kelly, Wolf, Klein ve Gardner, 1994) tanımlansa da sadece yeni başlayanlar için değil, halihazırda çalışanlar için de önemlidir. İnsanlar yeni iş tecrübeleri yaşadıkça tekrar sosyalleşme ihtiyacı artar. Bu iş tecrübeleri sadece yeni bir iş yerine başlamak değil çalışmış olduğu örgüt içinde yatay veya dikey yönde başka bir görev üstlenmede olabilir. Bu sayede örgütsel sosyalleşme, örgütsel davranışların ve kariyer gelişiminin her alanına doğru yayılabilir (Chao vd., 1994).

Öğretmenler için sosyalleşme süreci, okulun temel değerlerini öğrenme sürecidir. Örgüte yeni katılan öğretmenler süreç boyunca tüm bu değerler doğrultusunda değişime uğrar. Öğretmenlerin sosyalleşme süreci, öğretmenliğe seçilmeleri ile başlar ve kurumdaki yaşantılarıyla evrilir. Bu süreci olumlu etkileyecek olan bireyin yöneticisi tarafından göreceği pozitif yönde destekleyici davranışlardır (Memduhoğlu, 2008). Yeni atanan öğretmenlerin mesleğin ilk yıllarında yaşayacağı olumsuzluklar travmatik sonuçlar doğurabileceğinden dolayı yöneticiler, işe yeni başlamış öğretmenlerin sosyalleşme programlarını planlarken bu durumu göz önünde bulundurarak planlama yapmalıdırlar (Çalık, 2006). Mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin kurumlarında başarılı olması ve güçlü potansiyellerini koruması sadece iyi bir sosyalleştirme süreci ile mümkündür. Bu süreçte okul müdürleri öğretmenlerin okula olan uyumunu arttıracak çalışmaları mutlaka gerçekleştirmesi gerekir. Ayrıca yaşadıkları bu değişim ve gelişimin kalıcı olmasını sağlamak için, sosyalleşme süreci boyunca öğretmenlerin beklentilerini de göz önünde bulundurmaları gerekmektedir (Özgan, 2003).

Örgütsel sosyalleşmeye dair yapılan çalışmalarda farklı örgütsel davranışlarla olan ilişkilere odaklanıldığı görülmektedir. Örneğin Özdemir (2015), örgütsel sosyalleşme ile örgütsel vatandaşlığın pozitif bir korelasyon içinde olduğunu dile getirmekte iken Cohen ve Veled-Hecht (2010) ve Yılmaz ve Yılmaz (2016), örgütsel sosyalleşme ile örgütsel bağlılığın ve psikolojik güçlendirmenin arttığını vurgulamaktadır. Beheshtifar, Rashidi ve Nekoei-Moghadam (2010) ise örgütsel sosyalleşmenin çalışan performansı üzerinde olumlu etkisini belirtmektedir. Ostroff ve Kozlowski ise örgütsel sosyalleşmenin örgütlerde öğrenmenin gerçekleşmesindeki rolünün altını çizmiştir. Örgütsel uyum kavramına yönelik yapılan bazı çalışmalar incelendiğinde bu çalışmalarda öğretmenlerin ve diğer çalışanların çeşitli örgütsel davranışlarına odaklanıldığı görülmektedir. Örgütsel uyum ve örgütsel adalet arasındaki ilişkiyi konu edinen bazı çalışmalarda bu iki değişken arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Aykut, 2007; Özdemir, Birer ve Akkoç, 2019; Özgen ve Turunç, 2017).

Öğretmenler örgüt içerisinde bulunan diğer bireylerden aldıkları destek ile yaşamış oldukları olumsuzlukları korku ve stresi yenebilmektedirler. Sosyalleşme sürecinde bu desteği alamayan öğretmenler mesleği olumsuzluklarına karşı duramayıp cesaret kaybedebilirler, daha kötüsü görevlerinden vazgeçebilirler (Güçlü, 2004). Örgütlerin değerleri öğretmenlerin verimli çalışmasına etki eden bir durumdur. Sosyalleşme bu değerlerin özümsemesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra öğretmenlerin yaşayabilecekleri olumsuz durumların ön görülmesi, öğretmenlik mesleğinin taşıdığı değer, tutum ve normların aktarılmasında yine sosyalleşme büyük önem taşımaktadır. Öğretmenlerin okul kültürünü benimsemeleri, yöneticilerinin ve meslektaşlarının desteğini almaları öğretimde etkiyi artıracak bir faktördür (Yıldız, 2012). Öğretmenin okulda pratik olarak mesleğe başladığı, kendisinden daha deneyimli meslektaşlarıyla ve okulun norm ve değerleriyle karşılaştığı dönem de örgütsel sosyalleşme de anlamlı olarak başlamaktadır (Hoy ve Woolfolk, 1990). Bu sayede örgütsel uyum da ortaya çıkmaktadır. Çalışanın görev almış olduğu bölüm ya da topluluklar ile olan uyumuna kişi-örgüt uyumu adı verilmektedir ve örgüt kültürü ve değerleri bu uyumun derecesini belirlemektedir (Gökoğlu, 2013). Sekiguchi'ye (2007) göre, kişi-örgüt uyumu daha çok kişilerin örgütün bütünüyle arasında gerçekleşen uyum olarak değerlendirilmektedir (Akt. Guliyeva, 2018). Genel olarak literatürde kişi-örgüt uyumu, bireyler ve onların çalışma grupları arasındaki uyum olarak tanımlanmaktadır (Kristof, 1996). Son yıllarda takım çalışmasının öneminin artmasıyla birlikte, kişi-

grup arasındaki uyumu, örgüt bünyesinde üstünde durulması gereken bir kavram haline gelmiştir. Kişi-örgüt uyumu, kişi ve grup arasında değerler uyumu, amaçlar uyumu, kişilik özellikleri uyumu boyutlarında incelenebilir (Çiçek, Evcimen ve Biçer, 2018).

Literatürde bazı örgütsel uyum modellerinden söz etmek mümkündür. Bunlardan birisi Schneider'in "Çekim-Seçim-Ayrılma" Modelidir. Schneider (1987) bunu "İnsanlar yerini bulur" şeklinde açıklamaktadır. Bu bağlamda insanlar çalışacağı örgütte kendi kişilik özelliklerine ve düşünce biçimine uygun kişilerle bir arada olmak istemekte ve genelde bu yönde olan iş alanlarını tercih etmektedir. Schneider (1987) bu tezini Holland'ın (1976) ortaya koyduğu meslek seçim teorisine desteklemektedir. Holland (1976) meslek seçim teorisinde mesleki seçimi, bir kişinin kişiliğinin ve/veya tipinin ve çevrenin desenlemesinin bir sonucu olarak kabul eder ve bir çevrenin karakterinin o çevreye hâkim veya baskın olan insanların özelliklerinden kaynaklandığını savunmaktadır (Holland, 1976). Schneider (1987), Holland'ın "bir çevrenin karakterinin yani kültürünün ve kimliğinin oluşumunu o çevredeki baskın kişilerin kimliğinden kaynaklandığını" iddia ettiği tezini kendi modelinde ayrılma aşaması sonucunda yani örgütte uymayan ya da uyum sağlayamayanların terk etmesi sonucu kalan kişilerin aynı kişilik özelliklerine sahip olması nedeniyle onları benzerler olarak sınıflandırmış ve bu kişilerden oluşan ortamın homojenleştiğini savunmuştur.

Schneider (1987) geliştirmiş olduğu bu teoriyi çekim-seçim-ayrılma (attraction–selection–attrition/ASA) kısaca ÇSA olarak adlandırmış ve bu teori ile kişi- örgüt uyumunun temellerini oluşturmuştur. Bu modelin savunduğu görüşlere göre çekim boyutu, kişilerin sahip olduğu değerler ile örgütün kendi değerlerinin birbiri ile uyumlu olduğunu düşünmeleri durumunda örgütü daha çekici görmelerini ifade etmektedir. Diğer bir boyut olan seçim boyutu ise örgütün kendi yapısına, değerlerine ve kültürüne uygun olan bireyleri tercih etmesi olarak ifade edilebilir. Resmî veya gayri resmî seçim uygulamalarında, ortamlardaki kişiler işe alınacak kişilerin seçimlerini yaparken o ortama uyacağını düşündükleri kişilerin girmesine izin verirler veya öyle kişileri seçerler. Son olarak yıpranma ya da sürtüşme boyutu ise kişi örgüt uyumunun algılanmaması durumunda, bireyin örgüte karşı olumsuz tutum ve/veya davranış geliştirebilir. Kişi ile örgüt arasındaki uyum seviyesinin düşük olması nedeniyle bireyin örgütten gönüllü veya gönülsüz olarak ayrılması anlamına gelmektedir (Schneider, 1987). Örgütsel uyumda diğer bir model ise Kristof-Brown'un modelidir. Kristof-Brown'un Kişi-Örgüt Uyum modelinde, Kişi-Örgüt uyumu doğrusal olarak temelden ele alınmaktadır ve bu uyumluluk kişi ve örgütün kendi beklentileri doğrultusunda yapmış olduğu birlikteliktir. Öğretmenler de çalışmış oldukları eğitim örgütlerinde gösterdikleri uyum davranışları ile kendi değerleri ile örgütün değerlerini örtüştürmekte ve böylece karşılıklı bir uyum söz konusu olabilmektedir. Örgüte güçlü uyum sağlayan öğretmenlerin daha fazla olumlu örgütsel davranışlar sergilemesi ve sinizm gibi olumsuz durumlardan da uzaklaşması söz konusu olabilmektedir (Okçu, Şahin ve Şahin, 2015).

Problem Durumu

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin mesleki idealizmlerinin pratikte oldukça önemli ve olumlu etkileri olduğuna ilişkin çeşitli araştırma bulgularına rastlamak mümkündür. Örneğin sürdürülebilir öğretmen gelişimi açısından okullarda öğrenme topluluklarının ortaya çıkmasında Altun'a göre (2020) idealist öğretmen tutum ve davranışlarının etkisi vardır. Gürbüz, Erdem ve Yıldırım (2013), başarılı okul yönetimi ile idealizmin kesiştiğini vurgularken Sarıtaş (2016) ve Fries (2012) idealizm ile öğretim stillerinin ilişkisine dikkat çekmektedir. Bunlar idealizmin sınıf içerisindeki etkilerine odaklanan araştırmalara örnek oluşturmaktadır. Bununla birlikte idealizmin çeşitli örgütsel davranışlarla olan ilişkisinin önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle mesleğin ilk yıllarında idealist davranışlar sergileyen öğretmenlerin daha güçlü bir örgütsel sosyalleşme içerisinde olacağı ve böylece örgütün normlarını-değerlerini daha güçlü şekilde içselleştireceği düşünülmektedir. Örgütsel sosyalleşme ile güçlü şekilde içselleştirilmiş örgütsel normların öğretmenlerin daha yüksek düzeyde uyum davranışları sergilemelerine destek olacağı ileri sürülebilir. Güçlü idealizm, güçlü sosyalleşme ve uyum okullarda verimliliğin ve performansın da güçlü olması anlamına gelmekte ve böylece eğitimde daha istedik sonuçların ortaya çıkması muhtemel görülmektedir. Özetle, öğretmenlerin idealist davranışları, örgütsel sosyalleşme düzeyleri ve örgütsel uyumları ile farklı değişkenler arasındaki ilişkiye odaklanan çeşitli araştırmalar olmakla birlikte bu üç değişken arasındaki ilişkiye de bu araştırmayla dikkat çekilmek istenmiştir. Çalışmanın bulgularının özellikle

mesleğin ilk yıllarındaki öğretmenler ve okul yöneticileri için pratikte yararlı olacağı varsayılmaktadır. Literatürde yer alan ve belirlenen üç değişkene ilişkin yapılan diğer araştırmalar da göz önünde tutulduğunda bu araştırmanın temel amacı öğretmenlerin mesleki idealizmlerinin ve örgütsel sosyalleşme düzeylerinin örgütsel uyumla olan ilişkisini incelemek şeklinde belirlenmiştir.

Bu bağlamda belirlenen temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- Öğretmenlerin mesleki idealizm düzeyleri, örgütsel sosyalleşme düzeyleri ve örgütsel uyumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin mesleki idealizmleri ve örgütsel sosyalleşme düzeyleri örgütsel uyumlarını anlamlı şekilde yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, öğretmenlerin mesleki idealizm ve örgütsel sosyalleşme düzeylerinin, örgütsel uyumla olan ilişkisini incelemek amacıyla yapılan bir çalışma olup ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Karasar'a (2012) göre iki veya daha çok değişkenin arasındaki birlikte değişimin varlığını ya da derecesini belirlemeyi amaçlayan tarama modeli türüne ilişkisel tarama modeli denir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2021-2022 eğitim öğretim yılında Düzce il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmî anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim veren devlet okullarında çalışan öğretmenler oluşturmaktadır. Düzce il Milli Eğitim Müdürlüğü'nün resmî web sayfasından alınan bilgilere göre Düzce il merkezinde bulunan anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki devlet okullarında görev yapan 2769 öğretmen bulunmaktadır. Örneklem belirlenirken araştırmacıların zaman ve maliyet yönünden en hızlı ve uygun şekilde ulaşabileceği kolay örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini oluşturan 2769 öğretmeni temsil edeceği düşünülen örneklem büyüklüğü %95 güven aralığına göre hesaplanmıştır. Düzce il merkezinde anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki devlet okullarında görev yapan en az 338 öğretmenin temsil edeceği kabul edilmiştir (Büyüköztürk vd., 2012). Veri toplama süreci sonucunda 488 öğretmene ulaşılmış ve bu öğretmenlerin verileri araştırmada kullanılmıştır. Örneklemi oluşturan öğretmenlerin demografik bilgileri ve mesleklerine yönelik diğer sayısal değerler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin demografik bilgileri

<i>Değişken</i>	<i>Açıklama</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Erkek	277	56,76
	Kadın	211	43,23
Sendika	Var	318	65,16
	Yok	170	34,83
Mezuniyet Düzeyi	Lisans	394	80,73
	Lisansüstü	94	19,26
Mezun Olunan Fakülte	Eğitim Fakültesi	410	84,01
	Diğer Fakülteler	78	15,98
Kıdem	1-5 Yıl	102	20,90
	6-10 Yıl	147	30,12
	11-15 Yıl	118	24,18
	16-20 Yıl	66	13,52
	21+ Yıl	55	11,27
Okuldaki Çalışma Süresi	1-3 Yıl	200	40,98
	4-6 Yıl	150	30,73
	7+ Yıl	138	28,27
Okuldaki Öğretmen Sayısı	1-10	71	14,54
	11-20	118	24,18
	21-30	125	25,61
	31-40	83	17,00
	41+	91	18,64
Okulun Bulunduğu	Düşük	172	35,24

Çevrenin Sosyoekonomik Düzeyi	Orta	265	54,30
	Yüksek	51	10,45
Okulun Kademesi	Anaokulu	52	10,65
	İlkokul	182	37,29
	Ortaokul	173	35,45
	Lise	81	16,59

Katılımcıların %56,76'sı ($n=277$) erkek ve %43,23'ü ($n=211$) kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Örneklemdeki öğretmenlerin %65,16'sı ($n=318$) sendikaya üyeyken, %34,83'ü ($n=170$) herhangi bir sendikaya üye değildir. Öğretmenlerin %80,73'ü ($n=394$) lisans, %19,26'sı ($n=94$) lisansüstü mezundur. Örneklemdeki öğretmenlerin %84,01'i ($n=410$) eğitim fakültesi mezunu, %15,98'i ($n=78$) diğer fakültelerden mezundur. Öğretmenlerin %30,12'si ($n=147$) 6-10 yıl, %24,18'i ($n=118$) 11-15 yıl, %20,90'ı ($n=102$) 1-5 yıl, %13,52'si ($n=66$) 16-20 yıl, %11,27'si ($n=55$) ise 21 yıl ve üzeri kıdeme sahiptir. Mevcut okullarındaki çalışma sürelerine yönelik bilgiler incelendiğinde, okullarında 1-3 yıl arası çalışanlar örneklemin %40,98'ini ($n=200$), 4-6 yıl arası çalışan ($n=150$) öğretmenler örneklemin %30,73'ünü ve 7 yıl ve üzeri çalışan öğretmenler örneklemin %28,27'sini ($n=138$) oluşturmaktadır. Öğretmenlerin mevcut okullarındaki öğretmen sayılarına yönelik bilgilere bakıldığında, 1-10 arası öğretmen bulunan okullarda çalışanlar örneklemin %14,54'ünü ($n=71$), 11-20 arası öğretmen bulunan okullarda çalışanlar örneklemin %24,18'ini ($n=118$), 21-30 arası öğretmen bulunan okullarda çalışanlar örneklemin %25,61'ini ($n=125$), 31-40 arası öğretmen bulunan okullarda çalışanlar örneklemin %17,00'sini ($n=83$), 41 ve üzerinde öğretmen bulunan okullarda çalışanlar örneklemin %18,64'ünü ($n=91$) oluşturmaktadır. Örneklemin %35,24'ü ($n=172$) düşük, %54,30'u ($n=265$) orta, %10,45'i ($n=51$) yüksek sosyoekonomik çevrede bulunan okullarda çalışmaktadır. Öğretmenlerin %10,65'i ($n=52$) anaokulu kademesinde, %37,29'u ($n=182$) ilkokul kademesinde, %35,45'i ($n=173$) ortaokul kademesinde, %16,59'u ($n=81$) lise kademesindeki okullarda çalışmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada üç ayrı ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekler sırasıyla aşağıda verilmiştir.

İdealist Öğretmen Ölçeği: Öğretmenlerin idealistlik düzeylerine yönelik Can vd. (2019) tarafından geliştirilen “İdealist öğretmen ölçeği” 5'li likert türünde (1: Hiç katılmıyorum; 5: Tamamen katılıyorum) hazırlanmış olup toplam 36 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin maddelerinin ayırt edicilik indekslerinin belirlenebilmesi için geliştirenler tarafından madde- toplam korelasyonu hesaplanmış, her bir maddenin madde- toplam korelasyonu değerinin .30'dan büyük olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç maddelerin ayırt edicilik düzeylerinin iyi düzeyde olduğu anlamına gelmektedir. AFA sonuçlarına göre ölçek tek boyutludur. Açıklayıcı faktör analizinde ortaya çıkan örneklemin tek boyutlu olduğunu doğrulayabilmek için örneklemin ikinci yarısına tanımlayıcı faktör analizi uygulanmış CFI/TLI değerinin .90'dan büyük RMSEA/SRMR değerinin .08'den küçük çıkması durumunda modelin kabul edilebilir düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (CFI = .91; TLI = .91; RMSEA = .05; SRMR = .06). Geliştirilen ölçeğin orijinalinde güvenilirliğini hesaplamak için Croanbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır. Bu durum ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu araştırma için hesaplanan iç tutarlılık katsayısı ise .92'dir.

Örgütsel Sosyalleşme Ölçeği: Erdoğan ve Dönmez (2019) tarafından öğretmenlerin sosyalleşme düzeylerine yönelik hazırlanan “Örgütsel sosyalleşme ölçeği” 5'li Likert türünde (1: Hiç katılmıyorum; 5: Tamamen katılıyorum) hazırlanmış olup toplam 24 madde ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu faktörler sırasıyla kişiler arası ilişkiler, örgüt politikası, mesleki yeterlik, amaç-değerlere uyum ve örgüt dili-tarihi şeklindedir. Doğrulamalı faktör analizi kullanılarak ilgili faktörde yer alan maddenin bulunduğu faktörü anlamlı bir şekilde temsil ettiği görülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi ve doğrulamalı faktör analizi sonucunda ölçeğin yapı geçerliliğine yönelik gereklilikleri sağladığı sonucuna ulaşılmıştır [CFI=.97; TLI= .97; RMSEA= .05; SRMR= .04; $\chi^2/sd = 0.001$]. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach's alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış, yapılan hesaplamalarda katsayıların .84 ile .91 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Elde edilen güvenilirlik katsayıları ölçeğin güvenilirliği için yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu araştırma için hesaplanan iç tutarlılık katsayısı ise .93'tür.

Örgütsel Uyum Ölçeği: Kelly A. Piasentin (2007) tarafından geliştirilen kişi örgüt uyumu ölçeğinden esinlenerek Uçan (2019) tarafından oluşturulan kişi örgüt uyumu ölçeği toplam 19 madde ve 4 alt boyuttan meydana gelmektedir. Bu alt boyutlar sırasıyla talep-yetenek uyumu, destekleyici uyum, ihtiyaç-arz uyumu ve tamamlayıcı uyum şeklindedir. Ölçek 5’li Likert türünde hazırlanmıştır (1: Hiç katılmıyorum; 5: Tamamen katılıyorum). Piasentin’in (2007) “How do Employees Conceptualize Fit Development of a Multidimensional Measure of Subjective Person- Organization Fit” adlı çalışmasında geliştirdiği kişi örgüt uyumuna yönelik ölçme aracına Uçan (2019) tarafından tekrar geçerlik analizi uygulanmıştır ve ölçeğin psikometrik özellikleri yeterli düzeyde tespit edilmiştir. Ölçeğin Türkçedeki nihai formunda Piasentin (2007) tarafından geliştirilen ölçekten bazı maddeler çıkarılmış ve ölçek maddelerinin 4 alt boyutta toplandığı belirlenmiştir. Bu dört alt boyut toplam varyansın %57,08’ini açıklamaktadır. Bu araştırma için hesaplanan iç tutarlılık katsayısı .83’tür.

Uygulama

Araştırmanın yürütülebilmesi amacıyla Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu’nda alınan izin (07-02-2022 tarih ve 2022/45 sayı) ile Düzce İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne başvurularak araştırmacı tarafından hazırlanan çevrimiçi veri toplama bağlantılarının araştırma yapılacak okullara gönderilmesi talep edilmiştir. Ölçekler, Google Forms çevrimiçi veri toplama programı ile hazırlanarak belirlenen evren doğrultusunda okul müdürlerine gönderilmiş ve örnekleme oluşturan öğretmenlere ulaştırılmıştır. Gönderilen ölçek formları sonunda 488 öğretmen ölçekleri doldurarak geri dönüş sağlamış ve araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma kapsamında verilerin toplanmasına 2021-2022 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi Mart’ta başlanmış Nisan’da devam edilmiştir. Toplanan verilerde normalliği bozacak yoğunlukta uç değere rastlanmamıştır.

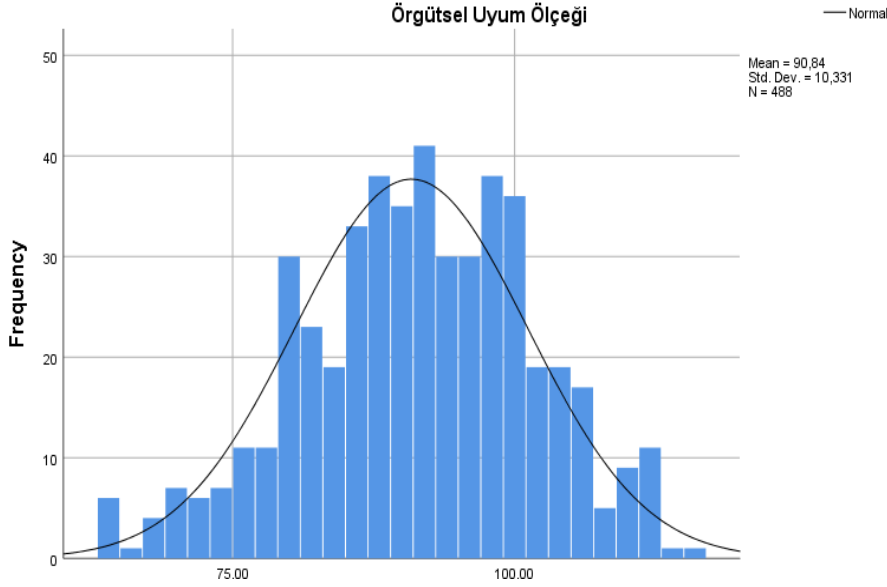
Verilerin Analizi

Verileri analiz edilmeden ve hangi testlerin uygulanacağına karar verilmeden önce (parametrik ya da non-parametrik) bağımlı değişken olan “örgütsel uyum ölçeği”nin normallik dağılımına bakılmıştır. Kolmogorov-Smirnov testi ve basıklık-çarpıklık (skewness-kurtosis) değerleri hesaplanmış aynı zamanda normalliğe ilişkin bir diğer gösterge olan histogram incelenerek verilerin dağılımının normal olduğu görülmüştür. Araştırmanın analizleri SPSS 25 ile gerçekleştirilmiştir. Analizler yapılmadan önce her bir alt boyuta ve ölçeğin geneline ilişkin veriler aritmetik ortalama değerleri üzerinden hesaplanmıştır. Analiz aşamasında normallik değerlerini bozacak nitelikte ve yoğunlukta uç değere rastlanmadığı için herhangi bir veri silinmemiştir. Tüm katılımcıların verileri kullanılmıştır. Verilerin analizinde Pearson Korelasyonu ve Regresyon testinden yararlanılmıştır. Tablo 2’de normallik varsayımı değerleri ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

Tablo 2. Bağımlı değişkene ilişkin normallik testi sonuçları

Değişken	Normallik Testleri						Basıklık-Çarpıklık	
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk			Çarpıklık-Std. Hata	Basıklık-Std.Hata
	İstatistik	df	p	İstatistik	df	p		
Örgütsel Uyum	0,046	488	0,016	0,992	488	0,011	-0,213 0,111	-0,214 0,221

Tablo 2’ye bakıldığında bağımlı değişkenin Kolmogorov-Smirnov testi p değerinin 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir. Ancak çarpıklık ve basıklık katsayılarının standart hata katsayısına bölümünden elde edilen değerlerin (çarpıklık için $-0,213/0,111 = -1,91$; basıklık için $-0,214 / 0,221 = -0,96$) $\pm 1,96$ aralığının içinde olduğu görülmektedir. Çarpıklık değerinin (-,213) ve basıklık değerinin (-0,214) ise $\pm 1,50$ içinde olduğu görülmektedir. Bu değerler Tabachnick ve Fidell’e (2013) göre normalliğe işaretir. Şekil 1’de ise Örgütsel Uyum ölçeğine ait histogram yer almaktadır.

Şekil 1. Bağımlı Değişkene Ait Normallik Histogramı

BULGULAR ve YORUMLAR

Korelasyona İlişkin Bulgular

Tablo 4'te mesleki idealizm, örgütsel sosyalleşme ve örgütsel uyum arasındaki korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. Öğretmenlerin mesleki idealizm, örgütsel sosyalleşme ve örgütsel uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren Pearson Korelasyonu analizi (n=488)

Değişkenler	M	SS	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Mİ	4,30	0,35	-											
2. ÖS	4,10	0,51	.55**	-										
3. KAI	4,12	0,48	.07	.09	-									
4. ÖP	4,10	0,67	.03	.06	.52**	-								
5. MY	4,00	0,75	.07	.03	.62**	.66**	-							
6. ADU	4,20	0,55	.03	.05	.63**	.61**	.71**	-						
7. ÖDT	4,00	0,68	.09*	.04	.55**	.59**	.60**	.67**	-					
8. ÖU	3,78	0,43	.36**	.45**	.05	.02	.02	.05	.08	-				
9. TYU	3,34	0,42	.05	.06	.19**	.13**	.12**	.25**	.18**	.19**	-			
10. DU	3,77	0,61	.08	.07	.23**	.35**	.29**	.27**	.42**	.15**	.45**	-		
11. İAU	3,41	0,74	.08	.07	.28**	.30**	.36**	.23**	.37**	.06	.20**	.55**	-	
12. TU	3,74	0,63	.04	.01	.21**	.17**	.22**	.24**	.11*	.08	.32**	.23**	.30**	-

**p<0.01; *p<0.05 [Mİ: Mesleki İdealizm, ÖS: Örgütsel Sosyalleşme, KAI: Kişiler Arası İlişkiler, ÖP: Örgüt Politikası, MY: Mesleki Yeterlik, ADU: Amaç-Değerlere Uyum, ÖDT: Örgüt Dili-Tarihi, ÖU: Örgütsel Uyum, TYU: Talep-Yetenek Uyum, DU: Destekleyici Uyum, İAU: İhtiyaç Arz Uyum, TU: Tamamlayıcı Uyum]

Öğretmenlerin mesleki idealizmleri ile örgütsel sosyalleşme düzeyleri arasında pozitif yönlü, orta düzey ve anlamlı bir ilişki vardır ($r = .55$; $p < 0,01$). Diğer ifade ile mesleki idealizm düzeyi arttıkça örgütsel sosyalleşme de artmakta ve örgütsel sosyalleşme arttıkça mesleki idealizm de artmaktadır. Mesleki idealizm ile örgütsel sosyalleşmenin örgüt dili-tarihi alt boyutu arasında düşük düzeyde bir anlamlı ilişki vardır ($r = .09$; $p < 0,05$) Öğretmenlerin mesleki idealizmleri ile örgütsel uyum düzeyleri arasında pozitif yönlü, orta düzey ve anlamlı bir ilişki vardır ($r = .36$; $p < 0,01$). Başka anlatım ile mesleki idealizm düzeyi arttıkça örgütsel uyum da artmakta ve örgütsel uyum arttıkça mesleki idealizm de artmaktadır. Öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme ve örgütsel uyum düzeyleri arasında pozitif yönlü, orta düzey ve anlamlı bir ilişki vardır ($r = .45$; $p < 0,01$). Farklı deyişle örgütsel

sosyalleşme düzeyi arttıkça örgütsel uyum düzeyi de artmakta ve örgütsel uyum düzeyi arttıkça örgütsel sosyalleşme de artmaktadır.

Örgütsel sosyalleşmenin kişiler arası ilişkiler alt boyutu ile örgütsel uyumun talep yetenek uyumu ($r=.19$; $p<0,01$), destekleyici uyum ($r=.23$, $p<0,01$), ihtiyaç-arz uyumu ($r=.28$; $p<0,01$) ve tamamlayıcı uyum ($r=.21$; $p<0,01$) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönlü, anlamlı ilişki vardır. Örgütsel sosyalleşmenin örgüt politikası alt boyutu ile örgütsel uyumun talep yetenek uyumu ($r=.13$; $p<0,01$), destekleyici uyum ($r=.35$, $p<0,01$), ihtiyaç-arz uyumu ($r=.30$; $p<0,01$) ve tamamlayıcı uyum ($r=.17$; $p<0,01$) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönlü, anlamlı ilişki vardır. Örgütsel sosyalleşmenin mesleki yeterlik alt boyutu ile örgütsel uyumun talep yetenek uyumu ($r=.12$; $p<0,01$), destekleyici uyum ($r=.29$, $p<0,01$), ihtiyaç-arz uyumu ($r=.36$; $p<0,01$) ve tamamlayıcı uyum ($r=.22$; $p<0,01$) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönlü, anlamlı ilişki vardır.

Örgütsel sosyalleşmenin amaç-değerlere uyum alt boyutu ile örgütsel uyumun talep yetenek uyumu ($r=.25$; $p<0,01$), destekleyici uyum ($r=.27$, $p<0,01$), ihtiyaç-arz uyumu ($r=.23$; $p<0,01$) ve tamamlayıcı uyum ($r=.24$; $p<0,01$) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönlü, anlamlı ilişki vardır. Örgütsel sosyalleşmenin örgüt dili tarihi alt boyutu talep yetenek uyumu ($r=.18$; $p<0,01$) ve tamamlayıcı uyum ($r=.11$; $p<0,01$) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönlü anlamlı ilişki varken destekleyici uyum ($r=.42$, $p<0,01$), ihtiyaç-arz uyumu ($r=.37$; $p<0,01$) arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif yönlü ilişki vardır.

Regresyona İlişkin Bulgular

Tablo 5'e bakıldığında mesleki idealizm ve örgütsel sosyalleşmenin örgütsel uyum üzerinde ne kadarlık bir açıklayıcılık (yordama) düzeyine sahip olduğunu gösteren çoklu doğrusal regresyon sonuçları görülmektedir.

Tablo 5. Mesleki idealizm ve örgütsel sosyalleşmenin örgütsel uyumu yordamasına ilişkin yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	Standart Hata _B	β	t	p	Kısmi r	İkili r
Sabit	1,722	0,212		8,128	.000		
Mesleki İdealizm	0,196	0,058	0,162	3,365	.001	0,135	0,151
Örgütsel Sosyalleşme	0,297	0,040	0,358	7,441	.000	0,299	0,320
R = 0,467		R ² = 0,218		F (2, 485) = 67,786		p = <0,05	
VIF = 1,437;		Tolerance Value = 0,696;		Durbin-Watson = 0,390			

Analiz sonuçlarına göre her iki değişken bir arada iken bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir yordayıcılık düzeyi söz konusudur ($R=0,467$; $R^2 = 0,218$; $p<0,05$). Her iki değişkenin bağımlı değişkeni açıklama (yordama) düzeyi %21,8'dir. Mesleki idealizmde meydana gelen bir birimlik değişim örgütsel uyumda 0,131 birimlik değişim meydana getirirken örgütsel sosyalleşmede meydana gelen bir birimlik değişim örgütsel uyumda 0,297 birimlik değişim oluşturmaktadır. β değerlerine göre örgütsel uyum üzerinde örgütsel sosyalleşmenin yordama düzeyi (0,358), mesleki idealizmden (0,162) daha fazladır. Ortaya çıkan modele ilişkin gösterim ise şu şekildedir: $\text{Örgütsel Uyum} = 41,319 + 0,131\text{Mesleki İdealizm} + 0,297\text{Örgütsel Sosyalleşme}$

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme düzeyleri ile mesleki idealizm düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bir başka anlatımla öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme düzeylerindeki gelişmeler mesleki idealizm düzeylerini artırmaktadır. İdealist öğretmenin özelliklerine yönelik yapılan çalışmalarda, idealist öğretmenin “sosyal yönü güçlü, etkili iletişim becerisine sahip, insan ilişkilerinde başarılı, iş birliğine yatkın, toplum ile bağ kurabilen” gibi özellikleri barındırması gerektiğine yönelik kodlara ulaşılmıştır (Gençtürk, Akbaş ve Kaymakçı, 2012; Gültekin, 2015; Sarıtaş, 2013; Söylemez, 2018; Ulusoy, 2013; Yanpar-Yelken, Çelikkaleli ve Çapri, 2007). İdealist öğretmeni tanımlayan bu özelliklerin aynı zamanda öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme

düzeylerini de etkileyen faktörler olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme düzeyleri ile örgütsel uyum düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bir başka anlatımla öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme düzeylerindeki olumlu değişim örgütsel uyum düzeylerini de olumlu etkilemektedir. Başarılı bir örgütsel sosyalleşme, iş tatmini, işteki rolün netliği, yüksek iş motivasyonu sayesinde işe katılım ve yüksek performans sağlar. Bu durumda örgütsel değer ve normları içselleştiren birey örgüte daha kolay uyum sağlar (Hellriegel ve Slocum, 2011). Nelson ve Quick'e (1991) göre örgütsel sosyalleşmenin çalışanların uyum düzeyleri ve çevresel destek algıları üzerinde olumlu yönde etkisi bulunmaktadır. Örgütsel sosyalleşme ve örgütsel uyum kavramlarının her ikisinde de ortak olan kişiler arası etkileşim, öğretmenlerin kurumdaki diğer öğretmen ve çalışanlarla ilişkisinin örgütsel sosyalleşmelerini etkilediği gibi öğretmenlerin özellikle yeni katıldıkları kurumlarına uyum sağlayabilmeleri açısından önemli bir faktördür. Nartgün ve Demirer (2016) yapmış oldukları çalışmada öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme ve örgütsel özdeşleşme düzeylerindeki artışın birlikte çalışma yeterliğini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda öğretmenlerin sosyalleşme süreci ile birlikte edindiği değerler, normlar ve davranışlar da öğretmenin mesleki başarısını artırdığı gibi örgüte daha çabuk ve kolay uyum sağlamasında yardımcı olur (Balcı, 2003).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel uyum düzeyleri ile mesleki idealizm düzeyleri arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Başka bir anlatımla öğretmenlerin örgütsel uyum düzeylerinde yapılan iyileşmeler, öğretmenlerin mesleki idealizm düzeyleri de olumlu yönde etkilemektedir. Öğretmenlerin kurumları ile arasında olan karşılıklı beklentinin örgütsel uyum düzeylerini artırması, idealist öğretmenin sahip olması gereken mesleki bilgi ile ilişkili olduğu söylenebilir. Öğretmenin mesleki bilgisinin yüksek olması öğretim işindeki başarısını artırarak kurumun da beklentisini daha yüksek oranda karşılamaını sağlayabilir. Aynı zamanda öğretmenlerin okuldaki meslektaşları ile olumlu yöndeki ilişkisi, okul içinde sosyal davranışlar sergilemesi öğretmenlerin hem mesleki idealizm hem de örgütsel uyum düzeylerini olumlu yönde etkilemesi beklenir. Örgütsel sosyalleşme ve mesleki idealizm bir arada iken örgütsel uyumu anlamlı şekilde etkilemektedir. Sosyalleşme ve uyum birbirini destekleyen iki durumdur. İdealizmi yüksek ve çalıştığı örgütte yüksek bir sosyalleşme imkânı olan öğretmenlerin daha kolay ve iyi bir uyum göstermesi bu durumda daha mümkün olmaktadır.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde mesleki idealizm ve örgütsel sosyalleşme değişkenlerinin her ikisi birlikte olduğu zaman örgütsel uyum değişkenini anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme düzeyinin, örgütsel uyumları üzerindeki etkisi mesleki idealizm düzeyine göre daha yüksek seviyededir. Öğretmenlerin kişiler arası ilişkilerde başarılı olması, mesleki donanımının yüksek olması, örgütün politikasını benimsemesi ile birlikte öğretmenlik mesleğinde idealist yaklaşımları benimsemesi, öğretmenler ile kurumları arasında olan beklentinin karşılanması, öğretmenlerin kurumdaki diğer bireylerle benzer özelliklerinin artmasında önemli rolü bulunmaktadır. Nartgün ve Demirer (2016) yaptığı çalışmada öğretmenlerin sosyalleşmeleri ve özdeşleşme düzeylerinin her ikisi birlikte çalışma yeterliğinin anlamlı yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışanların işlerini örgütün amacına hizmet edecek şekilde yapmaları, örgütlerin etkililiği ve sürekliliği açısından gerekli bir durumdur (Üstüner vd., 2009). Öğretmenlerin kurumları ile olan karşılıklı beklentilerinin başarısı da örgütün amaçlarını gerçekleştirme noktasında önemli bir etkidir. Bu durumda Nartgün ve Demirer'in (2016) araştırması ile yapılan araştırmanın bulguları benzerlik göstermektedir.

Örgütsel uyum başlığı altında kişi-örgüt uyumunu, birey ile örgütün değer ve normlarının tam olarak örtüşmesi veya birey ve örgütün bu birliktelikten ihtiyaçlarını karşılayarak benzer temel özelliklere sahip olma durumu olarak tanımlamak mümkündür (Turunç ve Çelik, 2012). Her örgütün kendine özgü bir çalışma modeli bulunmaktadır. Birey girdiği her toplumun ve her örgütün kendi kültürel özelliklerine uyum sağlamak ve yürütülen şartlarda çalışmak durumundadır. Bireyle örgüt arasındaki uyumda büyük ölçüde bireyin ve örgütün değerleri arasındaki uyumun önemli bir etkisi vardır (Yücel ve Çetinkaya, 2016). Aynı zamanda örgütün iklimi ve kültürü de etkili faktörler içerisindedir (Can ve Kerse, 2020). Örgütsel uyumun bireyin iş performansını pozitif yönde etkilediğine dair bulgular da incelenen çalışmalarda görülmüştür (Çelik, Turunç ve Demirkaya, 2011; Kılıç, 2010; Kurtpınar,

2011). Yılmaz ve Akgün'ün (2019) yaptığı araştırmada ilkökul ve ortaokul öğretmenlerinin örgütsel uyum düzeylerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Okul yöneticilerinin özellikle işe yeni başlayan yeni iş görenlerine, yani öğretmenlerine okul kültürünü tanıtırken okulun çalışma şeklini de bir şekilde tanıtmalı ve öğretmelidir. İdealist tutum ve davranışlar öğretmenlerin daha iyi bir sosyalleşme yaşamalarına ve örgütsel yapıya daha kolay uyum sağlamalarına etki edebilecek değişkenler içerisinde sayılabilir. Özge bir ifadeyle idealizm, sosyalleşme ve uyum arasında güçlü bir teorik bağ olduğu düşünülebilir.

Öğretmenlerin kurum içinde meslektaşları ile olan kişisel ilişkilerinin okullarında çalıştıkları yıllar arttıkça yükseldiği, meslektaşları ile olan ilişkiye bağlı olarak birbirlerine rehberlik yapmaları sonucu mesleki yeterlik düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Aynı kurumda uzun yıllar çalışmak, bireyin kuruma aidiyet hissini yükselterek daha samimi bir iş ortamı yaratmakta ve çalışanların zaman içinde birbirine benzer özelliklerinin artmasını sağlamaktadır. Bu durum öğretmenlerin hem sosyalleşme düzeylerini hem de örgütsel uyum düzeylerini yükseltmektedir. Araştırmaya göre öğretmenlerin sosyalleşme ihtiyaçlarını sendikalaşma yolu ile de giderdikleri görülmektedir. Sendikal yapıların bir kuruluş amacının olması, öğretmenlerin bu amaç çevresinde toplanması, sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ortamın oluşmasını sağlamaktadır. Öğretmenlerin mesleklerini yaparken benimsedikleri idealist öğretmen davranışları örgütsel sosyalleşme ve uyum düzeylerini de yordadığı görülmektedir. Öğretmenin mesleğinin gereklerini yapması, kendini eğitime adanması, kurumunda ve meslektaşları arasında uyumlu ve yüksek performans gösterebilen bir öğretmen olmasını sağlamaktadır. Okuldaki meslektaşları ile iyi ilişkiler kurması, mesleki olarak kendini yetiştirmesi, öğretmenin sosyalleşme düzeyini artırdığı ve aynı zamanda uyumlu bir birey olmasında da etkili olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin hem idealistlik düzeylerinin hem de sosyalleşme düzeylerinin yüksek olması, örgüt içindeki uyum düzeylerini de yükselttiği tespit edilmiştir. Araştırmaya göre öğretmenlerin idealizm düzeyleri ve sosyalleşme düzeylerinin, örgütsel uyum düzeylerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Belirlenen sonuçlar doğrultusunda öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin mesleki becerileri arasında idealist tutum ve davranışlarının daha da güçlendirilmesi önerilebilir. Bunun yanında özellikle yönetsel desteğin mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin sosyalleşme ve uyum düzeylerine olumlu etki edeceği düşünülmektedir. Güçlü bir örgüt kültürü beraberinde iyi bir sosyalleşme ve uyum meydana getirecektir. Güçlü okul kültürünün ortaya çıkartılmasında okul yöneticilerine önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bu tür okullarda öğretmenlerin idealist davranışları da daha fazla sergileyeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda öğretmenlerin idealist davranışlarını, sosyalleşme ve uyum düzeylerini güçlendiren-zayıflatan faktörlerin ortaya çıkartılması hedeflenebilir. Öğretmenlerin kişilik özellikleri ve idealist davranışlar arasındaki ilişki farklı çalışmalarda ortaya çıkartılabilir. Okul yöneticilerinin liderlik kapasitesi ile öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme-uyum düzeyleri arasındaki ilişki başka araştırmalar kapsamında incelenebilir. Bu araştırmada bazı sınırlılıklar da söz konusudur. Öncelikle sadece Düzce il merkezi ve 2021-2022 eğitim-öğretim yılı ile sınırlandırılmıştır. Nicel ölçme araçlarıyla veri toplanmış olması nitel verilerle çalışmanın desteklenmemiş olması da farklı bir metodolojik sınırlılık olarak nitelenebilir. Farklı bir sınırlılık ise özel okulların örneklem dışında tutulmasıdır. Özellikle devlet okulları ve özel okullar arasındaki karşılaştırmaları yapabilmek adına sonraki çalışmalarda dikkate alınabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, T. T. (2010). *Örgütsel etik iklim, kişi-örgüt uyumu, örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisi: Görgül bir araştırma*. Doktora Tezi (Tez No: 271351), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akın, A. ve Koçak, R. (2007). Öğretmenlerin sınıf yönetimi becerileri ile iş doyumları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 51(51), 353-370.
- Altun, B. (2020). *Sürdürülebilir öğretmen gelişimi: Mesleki öğrenme toplulukları*. Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Aykut, S. (2007). *Örgütsel adalet, birey-örgüt uyumu ile çalışanların işle ilgili tutumları (Pendik ilçesi örneği)*. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 209011), Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Balcı, A. (2003). *Örgütsel sosyalleşme kuram strateji ve taktikler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Beheshtifar, M., Rashidi, M. & Nekoei-Moghadam, M. (2010). *African Journal of Business Management*, 5(26), 10540-10544.
- Brubacher, J. S. (1983). *Ülkücülük ve gerçekçilik* (Çev. A. Ferhan Oğuzkan), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(1), 373-383.
- Can, A. ve Kerse, G. (2020). Kişi-örgüt ve kişi-iş uyumunun örgütsel vatandaşlık davranışı üzerine etkisi: Bankacılık sektöründe bir uygulama. *MANAS sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), 2327-2336.
- Can, N., Yıldırım, N., Bedir, G. ve Atalmış, E. H. (2019). İdealist öğretmen ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 405-418.
- Chao, G. T., O'Leary-Kelly, A. M., Wolf, S., Klein, H. J. & Gardner, P. D. (1994). Organizational socialization: its content and consequences. *Journal of Applied Psychology*, 79, 730-743.
- Cohen, A. & Veled-Hecht, A. (2010). The relationship between organizational socialization and commitment in the workplace among employees in long-term nursing care facilities. *Personnel Review*, 39(5), 537-556. doi: 10.1108/00483481011064136
- Çalık, C. (2006). Örgütsel sosyalleşme sürecinde eğitimin değişen rolü ve önemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(1), 1-10.
- Çalışkan, N. ve Yeşil, R. (2005). Eğitim sürecinde öğretmenin beden dili. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 199-207.
- Çalışkan, M., Işık, A. N. ve Saygın, Y. (2013). Öğretmen adaylarının ideal öğretmen algıları. *İlköğretim Online*, 12(2), 575-584.
- Çelik, M., Turunç, Ö. ve Demirkaya, H. (2011). Çalışanların adalet algılarının iş performansına etkisinde kişi örgüt uyumunun aracılık rolü: Turizm sektöründe görgül bir çalışma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 8(2), 40-57.
- Çetin, H. (2019). Eğitimden idealist beklentiler pragmatist yaklaşımlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 27(2), 660-678.
- Çiçek, I., Evcimen, İ. ve Biçer, İ.H. (2018). Örgütsel bağlamda kişi-grup uyumu: kuramsal perspektif. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(3), 699-730.
- Dönmez, E. (2016). *Örgütsel sosyalleşme ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 433700), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- English, F. (2006). *Encyclopedia of educational leadership and administration*. SAGE Publications, California.
- Erdoğan, U. ve Dönmez, B. (2019). Öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme düzeylerini belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 288-302.
- Erkılıç, T. ve Himmetoğlu, B. (2015). İdealist felsefenin eğitim yönetimine ve klasik yönetim yaklaşımlarına etkileri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 94-108.
- Fisher, C. D. (1986). Organizational socialization: an integrative review. *Research in Personnel and Human Resource Management*, 4, 101-145.
- Fries, C.H. (2012). *Teaching style preferences and educational philosophy of teacher education faculty at a state university*. Master Thesis, Northeastern State University, Oklahoma
- Gençtürk, E., Akbaş, Y. ve Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bakış açısıyla ideal öğretmenin özellikleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1559-1572.
- Gökoğlu, S. (2013). *Örgütsel uyumsuzlukla başa çıkmada yeni bir yaklaşım: algılanan kontrol mekanizmaları*. Doktora Tezi (Tez No: 337514), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Guliyeva, D. (2018). *Psikolojik sözleşme, kişi örgüt uyumu, örgütsel çekicilik ve duygusal emek düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi: konaklama işletmelerinde çalışanlar üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi (Tez No: 532961), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güçlü, N. (2004). *Öğretmenlik mesleğine başlarken yeni öğretmenlerin örgütsel sosyalleşmeleri ilk günden başöğretmenliğe*. Ankara: Asil Dağıtım.
- Gültekin, M. (2015). İlköğretim öğrencilerinin ideal öğretmen algısı. *Electronic Turkish Studies*, 10(11), 725-756.
- Gürbüz, B. (2022). *Öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme düzeyleri ile özyeterlik algı düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 719135), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gürbüz, R., Erdem, E. ve Yıldırım, K. (2013). Başarılı okul müdürlerinin özellikleri. *Dicle Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 167-179.

- Haueter, J. A., Macan, T. H. & Winter, J. (2003). Measurement of newcomer socialization: construct validation of a multidimensional scale. *Journal of Vocational Behavior*, 63, 20–39.
- Hellriegel, D., Slocum, J.W. (2011). *Organizational behaviour*. South-Western Cengage Learning.
- Holland, J. L. (1976). *Vocational preferences*. Chicago: Rand McNally College Pub. Co.
- Hoy, W. K. & Woolfolk, A. E. (1990). Socialization of student teachers. *American Educational Research Journal*, 27(2), 279-300.
- İğde, H. ve Yakar, L. (2021). Öğretmenlerin idealistlik düzeylerinin ve idealist öğretmen algılarının incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(3), 1289-1309. doi: 10.30703/cije.841171
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları
- Kılıç, K. C. (2010). Bireysel ve örgütsel değerler arasındaki uyumun çalışanların iş davranışlarına etkileri üzerine ampirik bir çalışma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 20-35.
- Kristof, A. L. (1996). Person-organization fit: an integrative review of its conceptualizations, measurement, and implications. *Personnel Psychology*, 49(1), 1-49.
- Kurtpınar, M. (2011). *Birey-örgüt uyumunun bireysel performans üzerindeki etkisinde kişilik özellikleri ve işe adanmışlığın rolü*. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 306495), Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul.
- Maaranen, K., Pitkaniemi, H., Stenberg, K. & Karlsson, L. (2016). An idealistic view of teaching: Teacher students' personal practical theories. *Journal of Education for Teaching*, 42(1), 80-92.
- Memduhoğlu, H. B. (2008). Örgütsel sosyalleşme ve Türk eğitim sisteminde örgütsel sosyalleşme süreci. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 137-153.
- Nartgün, S. ve Demirer, S. (2016). Öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme ve özdeşleşme düzeyleri ile birlikte çalışma yeterlikleri arasındaki ilişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 237-269.
- Nelson, D. L. & Quick, J. C. (1997). *Organizational behavior: foundations, realities, and challenges*. New York: West Publishing Company.
- Ochoa, J. (1995). More than idealism: A Teachers' first year. *Language Arts Journal of Michigan*, 11(1), 61-64. <https://doi.org/10.9707/2168-149X.1557>.
- Okçu, V., Şahin, H.M. ve Şahin, E. (2015). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin örgütsel sinizme ilişkin algılarının örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 4, 298-313. doi: 10.14486/IJSCS391
- Ostroff, C. & Kozlowski, S.W.J. (1992). Organizational socialization as a learning process: The role of international information acquisition. *Personnel Psychology*, 45, 849-874. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1992.tb00971.x>
- Özdemir, Y. (2015). The relationship between organizational socialization and organizational citizenship behavior: The role of person-environment fit. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, O., Birer, İ. ve Akkoç, İ. (2019). Lider desteği ve örgütsel adalet algısının iş performansına etkisinde kişi-örgüt uyumunun aracılık rolü. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(10), 77-106.
- Özgan, H. (2003). Stajyer öğretmenlerin sosyalleşme sürecinde okul yöneticilerinden beklentileri. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 17-29.
- Özgen, F. Ö. ve Turunç, Ö. (2017). Örgütsel adalet- sinizm ilişkisinde kişi örgüt uyumunun rolü: eğitim sektöründe bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 80-96.
- Sarıtaş, S. (2013). *Ortaöğretim öğrencilerine göre ideal öğretmen özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 349123), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Schneider, B. (1987). The people make the space. *Personnel Psychology*, 40, 437-453.
- Shkedi, A. & Laron, D. (2004). Between idealism and pragmatism: A case study of student teachers' pedagogical development. *Teaching and Teacher Education*, 20(7), 693-711. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2004.07.006>
- Söylemez, R. (2018). *Yüksek lisans düzeyindeki sosyal bilgiler eğitimcilerinin ideal öğretmen algısı*. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 514455), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Allyn & Bacon.

- Telli, S., Brok, P. D. ve Çakıroğlu, J. (2008). Teachers' and students' perceptions of the ideal teacher. *Eğitim ve Bilim*, 33(149), 118-129.
- Turunç, D. ve Çelik, D. (2012). İş tatmini-kişi örgüt uyumu ve amire güven- kişi-örgüt uyumu ilişkisinde dağıtım adaletinin düzenleyici rolü. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 14(2), 57-78.
- Twigg, N. W., Kang, B. (2011). The effect of leadership, perceived support, idealism, and self-esteem on burnout. *Journal of Behavioral Studies in Business*, 4, 1-20.
- Uçan, F. (2019), *Örgütsel bağlılık, iş tatmini ve kişi-örgüt uyumu bağlamında kamu personel hareketliliği*. Ankara: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Ulusoy, M. (2013). Sınıf öğretmeni adaylarının ideal öğretmen ve mesleki yeterliklerle ilgili değerlendirmeleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 324-341.
- Üstüner, M., Demirtaş, H., Özer, N. ve Cömert, M. (2009). Ortaöğretim öğretmenlerinin öz-yeterlik algıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(17), 1-16.
- Valutis, S., Rubin, D. & Bell, M. (2011). Professional socialization and social work values: Who are we teaching? *Social Work Education*, 31(8), 1046-1057. <https://doi.org/10.1080/02615479.2011.610785>
- Yanpar-Yelken, T., Çelikkaleli, Ö. ve Çapri, B. (2007). Eğitim fakültesi kalite standartlarının belirlenmesine yönelik öğretmen adayı görüşleri (Mersin Üniversitesi örneği). *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 191-215.
- Yıldırım, V.Y. (2021). The impact of teacher idealism on curriculum literacy: The role of believing in education as mediator variable. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 13(2), 1548-1563.
- Yıldız, K. (2012). İlköğretim okulu yöneticilerinin örgütsel sosyalleşme sürecinde sosyalleştirme stratejilerini kullanma düzeyleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 333-355.
- Yılmaz, H.U. & Yılmaz, A. (2016). The effect of organizational socialization on organizational commitment: Mediation role of psychological empowerment. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 6204-6219.
- Yılmaz, Ö. (2018). *İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin örgütsel dışlanma ve örgütsel uyum algıları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi (Tez No: 509850), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Yılmaz, Ö. & Akgün, N. (2019). İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin örgütsel dışlanma ve örgütsel uyum algıları arasındaki ilişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 1147-1159.
- Yücel, İ. ve Çetinkaya, B. (2016). Birey-örgüt uyumu ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide cinsiyetin rolü: Kayseri örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 17-30.

Extended Abstract

Teachers' display of idealistic qualities in educational environments enhances students' character development, individual growth, and societal welfare (Çetin, 2019). Idealism, while varying in definition, generally means holding certain ideals, finding meaning in work, and fostering self-development through free thought (Brubacher, 1983; Erkılıç & Himmetoğlu, 2015). Idealistic teachers possess characteristics such as tolerance, understanding, fairness, respectfulness, honesty, patience, politeness, selflessness, compassion, altruism, strong communication skills, reliability, hard work, and self-sacrifice. Being a role model, and possessing high self-esteem and self-confidence are also crucial (Çalışkan, Işık, & Saygın, 2013; Gençtürk, Akbaş & Kaymakçı, 2012; Gültekin, 2015; Ulusoy, 2013). Organizational socialization involves more than learning the structure, duties, and rules of an organization; it encompasses the ethical framework within the work environment (Haueter, Macan, & Winter, 2003). It refers to the process of adapting to an organization's values, goals, culture, and workgroup norms, and acquiring the necessary knowledge and skills, as well as shaping identity, self-esteem, personal change, and motivation (Fisher, 1986). For teachers, socialization is the process of learning the school's core values. New teachers experience changes aligned with these values. The socialization process begins with their entry into the teaching profession and continues throughout their institutional tenure. Managerial support positively influences this process (Memduhoğlu, 2008). Organizational socialization starts when a teacher begins their career, interacting with experienced colleagues and assimilating the school's norms and values (Hoy & Woolfolk, 1990). This leads to

organizational adaptation, which is the alignment of an employee with the assigned departments or communities. This adaptation is dictated by the organization's culture and values (Gökoğlu, 2013). According to Sekiguchi (2007), person-organization adaptation is often defined in terms of individual compatibility with the entire organization (Cited by Guliyeva, 2018: 29). Literature generally defines person-organization fit as the compatibility between individuals and their work groups (Kristof, 1996). Recent emphasis on teamwork has highlighted the importance of person-group adaptation within organizations. Person-organization adaptation can be assessed in terms of value alignment, goal compatibility, and personality trait adaptation (Çiçek, Evcimen, & Biçer, 2018). This research examines the impact of teachers' professional idealism and organizational socialization on organizational adaptation, addressing the following questions: • Is there a significant link between teachers' professional idealism, organizational socialization, and organizational adaptation? • Do teachers' professional idealism and organizational socialization levels significantly predict their organizational adaptation? Conducted as a relational survey, the study involved 488 teachers from Düzce's public schools in the 2021-2022 academic year. Data were collected using the idealistic teacher scale, organizational socialization scale, and organizational adaptation scale, analyzed using Pearson Correlation and Regression tests. Findings indicate high levels of professional idealism among teachers, with organizational socialization and adaptation levels above average. There is a positive, moderate, and significant correlation between professional idealism and organizational socialization ($r = .55$; $p < 0.01$), and between professional idealism and organizational adaptation ($r = .36$; $p < 0.01$), as well as between organizational socialization and adaptation ($r = .45$; $p < 0.01$). Both variables significantly impact the dependent variable ($R = 0.467$; $R^2 = 0.218$; $p < 0.05$), explaining 21.8% of it. The primary determinant of organizational adaptation is the "Number of Teachers in the School" ($p = 0.008$). Higher levels of idealism and socialization among teachers enhance organizational cohesion. The study concludes that teachers' levels of idealism and socialization increase their organizational adaptation levels.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYAL MEDYAYI BENİMSEME DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Zehra ÖZKEÇECİ*

Hasan ÇİFTÇİ**

ÖZ

Geleneksel medyadan farklı olarak sosyal medya her sosyo-ekonomik ve meslek grubundaki kişiler tarafından kullanılmaktadır. Kişiler sosyal medyayı kendi ihtiyaçları çerçevesinde kullanmaktadır. Sosyal mecralar yaş cinsiyet ve ihtiyaçlar doğrultusunda farklılık göstermektedir. İnsanlar sosyal medyayı eğlenmek, vakit geçirmek, bilgi almak, iletişim kurmak, arkadaş edinmek, oyun oynamak gibi nedenlerle kullanmaktadır. Sosyal medya kullanıcı sayısı her geçen gün artarken, bununla birlikte kullanım süresi de artmaktadır. Bu çalışma ile öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme düzeylerinin belirlenmesi ile bu düzeylerin birtakım değişkenler açısından çözümlenmesi amaçlanmıştır. Bunlar; sınıf ve yaş düzeyi, cinsiyet, sosyal ağlara üyeliği, sosyal medyayı kullanım amacı, sosyal medyayı kullanım sıklığı, sosyal medya kullanım süresi ve öğretmen adaylarının akademik başarı düzeyi. Araştırma 266 öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Araştırma kapsamında yer alan değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek adına tarama modellerinden biri olan nedensel-karşılaştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, "Kişisel Bilgi Formu" ile öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme düzeylerinin belirlendiği "Sosyal Medyayı Benimseme Ölçeği"nden elde edilmiştir. Analiz Spss 21 Programından Faydalanarak yapılmıştır. Uygulanan ölçekten elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucunda, öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme Ortalamasının üzerinde, *katılıyorum* düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bulgulara göre, öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme düzeyleri sınıf düzeyi, cinsiyet, yaş ve akademik başarı anlamlı bir fark göstermemektedir. Bununla birlikte sosyal ağ üyeliği olma durumu, sosyal medya kullanım amacı, sosyal medya günlük kullanım sıklığı ve sosyal medya kullanım süresine yönelik anlamlı farklılıklar belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, sosyal medya kullanımı, öğretmen adayı, eğitim.

DETERMINATION OF SOCIAL MEDIA ADOPTION LEVELS OF TEACHER CANDIDATES AND EXAMINATION OF THIS LEVEL IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

ABSTRACT

Social media, unlike traditional media, is accessible to individuals across all socio-economic and professional backgrounds, serving a variety of personal needs. Its usage differs based on age, gender, and personal interests, with purposes ranging from entertainment, information, communication, and socialization to gaming. With the rising number of users, the time spent on social media also increases. This study explores the levels of social media adoption among pre-service teachers and examines how these levels correlate with certain variables. These variables include class and age level, elective courses taken, access to social networks, social media usage habits, daily social media usage time, and academic performance. The sample comprised 266 teacher candidates. A causal-comparative research design was used to determine the relationships between these variables. The "Adoption Scale" measured the social media adoption levels of the teacher candidates, and data were analyzed using SPSS 21. Results indicate that pre-service teachers' social media adoption levels are above average, suggesting a broad acceptance. The study found no significant differences in social media adoption levels among teacher candidates based on gender, grade level, age, or academic achievement. However, notable differences were observed in relation to social network membership, the purpose of using social media, frequency of daily use, and the length of time spent on social media.

Keywords: Social media, use of social media, teacher candidates, education.

* Doç. Dr., Necmettin ERBAKAN Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Konya, zehra.ozkececi@yahoo.de, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4822-6899>

** Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Birecik MYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Şanlıurfa, hasanciftci@harran.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5595-5726>

GİRİŞ

Medya ürünlerinin tüketimi gelişen ve değişen teknolojiye bağlı olarak hız kazanmıştır. Bu nedenle günlük hayatın vazgeçilmezlerinden birisi de sosyal medyanın kullanımı olmuştur. Sosyal medya kullanımı kişiler arası ilişki yapısını etkilediği kadar bireyler arasındaki ilişki ve iletişim stillerine de yön vermektedir. Yolcu, Sosyal medya kullanımı ve kullanıcılarının artması, iletişime olanak sağlayan teknolojinin ebat olarak küçülmesi ile cebe girecek boyutlara gelmesine neden olduğu ifade etmektedir (2021: 198). Herkes gibi sosyal medya ortamları öğretmen adayları tarafından da yoğunlukla kullanılmaktadır. Sosyal medya birçok yönden esnek olması, içerik üretilmesine olanak sağlaması nedeniyle ilgi görmektedir.

Sosyal medya; Öğretmen adaylarının eğitim ve öğretim süreçlerinden önce bir araya toplanarak grup oluşturmak, kendi aralarında fikir alışverişi yapmak, paylaşımda bulunmak, mesajlar alıp dönütler sağlamak amacıyla bir arada bulunmalarına da imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla sosyal medya öğretmen adaylarının bir arada bulunmaları, sosyal medyayı benimsemeleri açısından önemlidir. Bilhassa bilginin hızlı şekilde artarak yayılmasıyla, bilgiyi etkin ve verimli şekilde kullanma, bilgiyi analiz etme, konuyu ele alıp eleştirel gözle bakabilme ayrıca bilginin başkalarına iletilmesine olanak sağlayan teknoloji ve ortamları etkin kullanabilme yeteneklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Teknoloji ve bilimin hızlıca gelişmesi bireylerin yeni becerileri kazanması var olan becerilerin ve bilginin de zamanın şartlarına göre güncellemeleri yaşam boyunca öğrenmeyi zorunlu kılmaktadır.

Öğretmenlik Mesleği

Günümüz şartları göz önüne alındığında bilgiye ulaşma yolları devamlı olarak değişmekte, yenilenmektedir. Kişiler çevresini gözlemleyerek birçok bilgiyi elde edebilmektedirler. Bu durum düşünüldüğünde aile içerisinde kişiler ebeveynlerinden sonra en temel gerekli bilgiyi öğretmenlerinden öğrenmektedirler. Öğretmeler bireylere yalnızca bilgi edinmeleri konusunda rehber olmakla yetinmez; aynı zamanda öğrencilere toplumsal saygınlık kazanmaları için üreten ve sanatı kullanabilen, yönlendirici, farklı düşünebilen, yaratıcı, hoşgörülü, anlayışlı, çok yönlü düşünme becerisine sahip ve empati yapabilmelerine liderlik yapmaktadır.

Buna bağlı olarak tüm bilinen meslekler içerisinde öğretmenlik mesleği en saygın meleklerden biri konumdadır. Bunun nedenlerinden birisi öğretmenlik mesleği bireylere meslekleri kazandıran nasıl yapılması konusunda eğitim veren öğreten bir meslek rolündedir (Türer, 2009: 50). Yeni Dünya’da öğretmenlik meslek olarak kültürel, sosyal, ekonomik, teknolojik alanlarda uzmanlık ve beceri, mesleki yeterlilik gerektiren bir alan olarak ortaya çıkmaktadır (Şişman ve Acat, 2003).

Toplumların geleceğe taşınmasında gelişimlerini tamamlamasında eğitime önemli görevler düşmektedir. Eğitim sayesinde geçmiş veya günümüzdeki değerlerimiz ve normlarımız yeni kuşaklara taşınarak onlara aşılanacaktır. Eğitim sayesinde bireylerin öz becerileri geliştirilerek, sahip oldukları farklılıklar ortaya çıkarılacaktır. Ayrıca bireylerin kişiliklerinin oluşmasında, hayatını devam ettirebilmesinde ve meslek edinebilmeleri için gerekli bilginin kendilerine verilmesinde görev almaktadır (MEB, 2017). Öğrencilerin geleceğe hazırlanmasında, yetiştirilmesinde öğretmenlerin yeterliliği önemlidir (Semerci, 2003: 205). Öğretmenlerin sahip olduğu donanım ve yeterlilikler sayesinde eğitimde kaliteli, ihtiyaç duyulan bilginin öğrencilere verilmesi öğrencilerin başarıyı elde etmesi için önemlidir (Köksal, 2008: 40).

Sosyal Medya Kavramı ve Kullanımı

Geleneksel medyadan farklı olarak sosyal medya bireyi pasif konumdan aktif role alan kendisine içerik üretmesine imkân sağlayan bir role bürünmesine olanak vermektedir. Bireyler medya karşısında pasif bir alıcı olmak yerine, medyayı okuyabilecek, medyanın dilini çözebilecek bilinç düzeyine ulaşarak iletişim olgusunda aktif bir birey olarak yer alabilecektir. (MEB, 2007). Sosyal medyayı aktif düzeyde kullanmayan insanlar dahi sosyal medyada yaşantılarına dair fotoğraf ve videolar paylaşabilmekte, düşüncelerini paylaşabilmekte, platformda kendini tanıtabilmektedir. Sosyal medyanın maliyetsiz ve kolay ulaşılabilir olması onu tercih edilir kılmış küresel çapta ilgi görmesine sebep olmuştur (Kuzucanlı ve Onuk, 2022:218).

Teknoloji 21.yy'da insan yaşamında ve gündelik hayatta yadsınamayacak kadar büyük bir alana ve hâkimiyete sahiptir (Yolcu, 2021: 43). Ortaya çıkıp kullanılmaya başlandığı günden bu yana internet birçok amaca hizmet etmektedir. Bunların başında bilginin depolanabilmesi, işlenmesi, yeniden yapılandırılması, çoğaltılarak dağıtılması konusunda gerekli alt yapıya sahip olduğundan bilgi edinmek amacıyla kullanılmaktadır (Koç ve Koşener, 2005: 72). Bununla birlikte internet kişilere oyun oynama, alışveriş yapma, eğlenme, bilgi edinme, video ve film izleme gibi amaçlara hizmet etmektedir. Bunlara ek olarak ticari amaçla, bankacılık faaliyetlerinin kolayca zahmetsiz şekilde halledilmesine, web sitelerinin tasarlanması, iş yeri veya ürün tanıtımı, araştırma, arkadaş edinme gibi birçok amaç için kullanılabilir (Atav, Akkoyunlu ve Sağlam, 2006: 40; Nachmias, Mioduser ve Shemla, 200: 45; Dursun, 2004:154; Hack ve Smey, 1997:153).

Günümüzde kaçınılmaz tek gerçeğin her meslekten kişilerin zamana uyum sağlaması gerekliliği öğretmen adayları içinde dijitalleşen eğitim sürecinde adayların dijital materyalleri ve interneti etkin şekilde kullanabilmesi açısından önemlidir.

1980'li yıllarda 20. Yüzyıla damgasını vuran en önemli olay ya da buluş, kuşku yok ki internetin iletişim uyduları ile gelişen teknolojinin birleşmesinden doğan bu yeni iletişim olgu ve süreci, çağımıza “Bilgi Çağı” adının verilmesi-ne neden olmuştur. İnternet iletişim teknolojilerinin bir koleksiyonudur, tüm medya fonksiyonlarını yerine getirmektedir (Aziz, 2008: 71). Öğretmen adaylarının 21. yüzyılda etkin bir öğretim yapabilmeleri internet kullanımını benimsemeleri, internetin olanakları ve gücünün farkına varabilmeleri ile doğru orantılıdır. Çünkü günümüzde eğitim öğretim dijitalleşme eğilimindedir (Techataweewan ve Prasertsin, 2018: 218). Buna bağlı olarak gelecekte öğretmen adaylarının mesleklerini daha etkin gerçekleştirebilmeleri internet kullanımını benimsemelerine bağlı görünmektedir. Günün öğretmen adayları, gelecek yüzyılın öğretmenlerinden beklenen de bu yöndedir (Karakuş ve Ocak, 2019:130). İnternet, dünyada milyonlarca bilgisayar kullanıcıyı ve binlerce sosyal grubu bir araya getiren ve birbirleriyle doğrudan iletişim kurmalarını sağlayan, sürekli büyüyen bir iletişim ağıdır (Altunay, 2010). Kullanıcıların ağ teknolojileri kullanarak etkileşime geçmelerini sağlayan araç, hizmet ve uygulamalardan oluşan sosyal medya (Boyd, 2008) zaman ve mekân sınırlamasının olmadığı; paylaşım ve etkileşim temelli bir iletişim şeklidir (Bostancı, 2010). Sosyal medya, uygulamaları aracılığıyla bireylere gruplar ve topluluklar arası bağlantıya geçmeleri bakımından kolaylıklar sağlamıştır (Düvenci, 2012). Farklı iletişim şekillerini içerisinde barındıran, karşılıklı etkileşime imkân tanıyan ve küresel bir platform oluşturan bu ortamlar (Castells, 2005), kültürel dönüşümleri beraberinde getirmekte, bireylerin her türlü kültürel alışkanlıklarını değişime uğratmakta (Kızılarıslan, 2012), bireylerin ve toplumların deneyim, davranış, tutum ve algılarını şekillendirmektedir (Tekinalp ve Uzun, 2004; Griffin, 2003).

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı sosyal medyayı benimseme süreçlerine ilişkin öğretmen adaylarının düzeylerini belirlemek ve bu düzeyleri bazı değişkenlere (sınıf düzeyi, yaş düzeyi, başarı düzeyi, cinsiyet, sosyal medyayı günlük kullanma süresi, günlük kullanıcı sayısı, sosyal medyayı günlük kullanımdaki amacı ve sosyal ağlara üye olma) göre değerlendirmektir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada yöntem olarak tarama modeli kullanılmıştır. Bu model, sayı olarak birçok unsurdan meydana gelen belli bir evrende, evrene yönelik kabul edilebilir bir neticeye ulaşmak amacıyla evrenin bütünü veya evrenin belli bölümü ile örneklem üzerinden gerçekleştirilen tarama çalışmalarıdır (Karasar, 2005: 17). Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme düzeyleri ile öğretmen adayların demografik bilgileri, akademik başarı, sosyal ağlara üye olma, sosyal medyayı kullanım amacı ve sıklığı değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek adına tarama modellerinden biri olan nedensel-karşılaştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşım, insan gruplarındaki farklılıkların ve değişikliklerin sebeplerini ve sonuçlarını katılımcılar ve değişkenlere herhangi bir etkide bulunmadan tespit etmeyi hedefleyen araştırmalar kapsamında kullanılmaktadır (Büyükoztürk vd., 2009: 86).

Katılımcılar

Çalışmaya Necmettin Erbakan Üniversitesi bünyesinde öğrenim gören 266 öğretmen adayı gönüllü olarak katılmıştır. Veri toplamak amacıyla çalışma kullanılan ölçeklerden elde edilen bilgiler doğrultusunda veriler çözümlenmiş ve yorum getirilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmen adayları ile ilgili bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarına İlişkin Bilgiler

<i>Bilgiler</i>	<i>İzlekler</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Sınıf	1.Sınıf	69	25.9
	2.Sınıf	86	32.3
	3.Sınıf	72	27.1
	4.Sınıf	39	14.7
Cinsiyet	Kadın	203	76.3
	Erkek	63	23.7
Başarı Düzeyi	0.00	– 2	.8
	1.00		
	1.01	– 16	6.0
	2.00		
	2.01	– 173	65.0
	3.00		
	3.01	– 75	28.2
4.00			
Toplam		266	100

Tablo 1’e göre Araştırma katılımcılarının yaşınının 119’u (% 44.7) 15-20 yaş grubunda, 133’ü (% 50.0) 21-25 yaş grubunda, 9’u (% 3.4) 26-30 yaş grubunda, 2’si (% .8) 31-35 yaş grubunda ve 3’ü (% 1.1) 36 yaş ve üstü; bilgisayar sahibi olma durumunun 189’u (% 71.1) evet ve 77’sinin (% 28.9) hayır; internete bağlanmak için kullandığı cihaz sayısının 14’ü (% 5.3) bilgisayar, 249’u (% 93.6) cep telefonu ve 3’ü (%1.1) tablet; sosyal ağlara üyeliği olanların 201 (% 75.6) ve üye olmayanların 65 (% 24.4) olduğu; sosyal medya kullanım amaçlarının 123’ünün (46.2) sosyal iletişim-arkadaşlık kurma, 47’sinin (% 17.7) oyun-eğlence, 27’sinin (% 10.2) araştırma-ödev yapma ve 69’unun (% 25.9) bilgi edinme-haber alma olduğu; sosyal medyayı günlük kullanım sıklığının 42’sinin (% 15.8) 1-5 defa, 70’inin (% 26.3) 6-10 defa, 70’inin (% 26.3) 11-15 defa, 32’sinin (% 12.0) 16-20 defa, 52’sinin (% 19.5) 21 ve fazla defa olduğu; sosyal medyayı kullanım süresi olarak 61’i (% 22.9) 0-2 saat, 128’i (% 48.1) 2-4 saat, 59’u (% 22.2) 4-6 saat ve 18’i (% 6.8) 6 saat ve üzeri olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışma verilerini toplamak ve öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme düzeylerini tespit etmek amacıyla Mazman’ın (2009) geliştirdiği “Sosyal Medyayı Benimseme Ölçeği”nden yararlanılmıştır. Bu araştırma bağlamında uygulanan ölçeğe yönelik güvenilirlik katsayısı tekrar belirlenmiş ve Cronbach Alpha katsayısı 86 olduğu belirlenmiştir. Bu düzey, güvenilirliği düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Tavşancıl, 2006:101). Mazman, sosyal medyanın benimsenmesini; sosyal etki, kullanım kolaylığı, topluluk kimliği, kolaylaştırıcı etkenler ve yararlı olmak bağlamında değerlendirmiş ve tek faktörlü biçimde açıklamaya çalışmıştır. Çalışma kapsamında seçilen ve anket yoluyla uygulanan bu ölçek, bu öğretmen adaylarının sosyal medya araçlarını ne kadar benimsediklerini ve sosyal medyayı kullanma düzeylerini, tespit etmek amacıyla tercih edilmiştir.

“Sosyal Medyayı Benimseme Ölçeği”nde yer alan her biri birbirinden bağımsız ve farklı cümlelerden oluşan 22 madde; “Hiç Katılmıyorum = 1”, “Katılmıyorum = 2”, “Kararsızım = 3”, “Katılıyorum = 4”, “Tamamen Katılıyorum = 5” aralığında değer alan 5 dereceli likert tipinde bir ölçek vasıtasıyla cevaplandırılmaktadır. Ölçeğin tümü için güvenilirlik Cronbach’s Alpha iç tutarlılık katsayısı 0.86’tür. Sonuçların tutarlı olması geçerliliği kanıtlamaktadır.

- 5. madde olan “Sosyal medyaya kolayca üye oldum.” (ort. 4,12 ve s. sapma .68)
  - 6. madde olan “Sosyal medyanın özelliklerini rahatlıkla öğreniyorum.” (ort. 4,07 ve s. sapma 1.254)
  - 19. madde olan “Sosyal medya ile kendi kişisel ilgi ve gereksinimlerim doğrultusunda hareket ediyorum.” (ort. 4,05 ve s. sapma.67)
  - 8. madde olan “Sosyal medyayı kullanmayı kolay buluyorum.” (ort. 4,04 ve s. sapma.71)
- Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının en az olumsuz görüşe sahip oldukları ve en düşük ortalama değere sahip olan ilk dört ifade ise aşağıdaki gibidir:
- 20. madde olan “Sosyal medya ortamında benimle ortak ilgi ve gereksinimlere sahip bireylerle gruplar (topluluklar) oluşturuyorum.” (ort. 3,07 ve s. sapma 1.16)
  - 12. madde olan “Çevremdeki kişilerin çoğu sosyal medya kullanıyor, ben de onlara uyum sağlamak için kullanıyorum.” (ort. 2,68 ve s. sapma 1.20)
  - 10. madde olan “Düşüncelerine önem verdiğim kişiler sosyal medya kullandığı için kullanıyorum.” (ort. 2,39 ve s. sapma 1.15)
  - 9. madde olan “Düşüncelerine önem verdiğim kişiler sosyal medya kullanmamı önerdiği için kullanıyorum.” (ort. 2,30 ve s. sapma 1.07)

2. Öğretmen Adaylarının Sosyal Medyayı Benimseme Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 3. Sosyal Medyayı Benimseme ile Cinsiyet

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamları	U	p
Erkek	63	145.33	9155.5	5649.5	.162
Kadın	203	129.83	26355.5		

Tablo 3, incelendiğinde öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($U= 5649.5$; $p> .05$). Analiz sonuçlarına göre öğretmen adaylarını sosyal medya benimseme sıra ortalamaları erkeklerin ($SO=145.33$) ve kadınların ($SO=129.83$) olarak bulunmuştur. Buna göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri üzerinde cinsiyetin etkisi olmadığı söylenebilir.

3. Öğretmen Adaylarının Sosyal Medyayı Benimseme Düzeylerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 3. Sosyal Medyayı Benimseme ile Sınıf Düzeyleri

Sınıflar	N	SO	$\bar{X}$	P
1.Sınıf	69	130.33		
2.Sınıf	86	130.81		
3.Sınıf	72	132.22	1.52	.68
4.Sınıf	39	147.40		

Tablo 4 incelendiğinde öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($\chi= 1.52$; $p> .05$). Analiz sonuçlarına göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimseme sıra ortalamaları 1. sınıfların ($SO= 130.33$), 2. sınıfların ($SO=130.81$), 3. sınıfların ($SO=132.22$) ve 4. sınıfların ($SO=147.40$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri üzerinde sınıf düzeylerinin etkisi olmadığı söylenebilir.

4. Öğretmen Adaylarının Sosyal Medyayı Benimseme Düzeylerinin Yaş Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 5. Sosyal Medyayı Benimseme ile Yaş Düzeyi

Yaş Düzeyleri	N	SO	χ	p
15-20 Yaş	119	123.45		
21-25 Yaş	133	140.03		
26-30 Yaş	9	159.89	4.45	.35
31-35 Yaş	2	137.50		
36 Yaş ve üstü	3	161.17		

Tablo 5 incelendiğinde öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimsemeleri ile yaş düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($\chi= 4.45$; $p> .05$). Analiz sonuçlarına göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimseme sıra ortalamaları 15-20 yaş düzeyindekilerin (SO= 123.45), 21-25 yaş düzeyindekilerin (SO=140.03), 26-30 yaş düzeyindekilerin (SO=159.89), 31-35 yaş düzeyindekilerin (SO=137.50)ve 36 yaş ve üstü yaş düzeyindekilerin (SO=161.17) olarak hesaplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri üzerinde yaş düzeylerinin etkisi olmadığı söylenebilir.

5. Öğretmen Adaylarının Sosyal Medyayı Benimseme Düzeylerinin Akademik Ortalama Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 6. Sosyal Medyayı Benimseme ile Akademik Başarı

Akademik Başarı Düzeyleri	N	SO	χ	p
0.00-1.00	2	18.0		
1.01-2.00	16	126.9	7.07	.07
2.01-3.00	173	139.8		
3.01-4.00	75	123.4		

Tablo 6 incelendiğinde öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri ile akademik başarı düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($\chi= 7.07$; $p> .05$). Analiz sonuçlarına göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimseme sıra ortalamaları 0.00-1.00 akademik başarısı olanların (SO= 18.0), 1.01-2.00 akademik başarısı olanların (SO=126.9), 2.01-3.00 akademik başarısı olanların (SO=139.8) ve 3.01-4.00 akademik başarısı olanların (SO=123.4) olarak hesaplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri üzerinde akademik başarı düzeylerinin etkisi olmadığı söylenebilir.

6. Öğretmen Adaylarının Sosyal Medyayı Benimseme Düzeylerinin Sosyal Ağlara Üye Olma Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 7. Sosyal Medyayı Benimseme ile Sosyal Ağlara Üye Olma

Sosyal Ağ Üyeliği	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamları	U	p
Var	65	101.97	6628.0	4483.0	.00
Yok	201	143.70	28883.0		

Tablo 7 analiz edildiğinde öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri ile sosyal ağ üyeliği olma durumları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($U= 4483.0$; $p< .05$). Analiz sonuçlarına göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimseme sıra ortalamaları sosyal ağ üyeliği olanların (SO=101.97) ve sosyal ağ üyeliği olmayanların (SO=143.70) olarak bulunmuştur. Öğretmen

adaylarının sosyal medya üyeliği olanların sosyal medya benimseme durumlarının sosyal medyayı fazlaca kullanmayanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri üzerinde sosyal medya üyeliği olma durumlarının etkisi olduğu söylenebilir.

7. Öğretmen Adaylarının Sosyal Medyayı Benimseme Düzeylerinin Sosyal Medyayı Kullanım Amacı Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 8. Sosyal Medyayı Benimseme ile Sosyal Medyayı Kullanım Amacı

Sosyal Medya Kullanma Amacı	N	SO	χ	p	Anlamlı Farklılık
Sosyal İletişim-Arkadaşlık Kurma	123	152.61	15.07	.002	Sosyal İletişim-Arkadaşlık Kurma → Araştırma-Ödev;
Oyun-Eğlence	47	125.20			Sosyal İletişim-Arkadaşlık Kurma →
Araştırma-Ödev	27	108.15			Bilgi Edinme-Haber Alma
Bilgi Edinme-Haber Alma	69	115.01			

Tablo 8 incelendiğinde öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri ile sosyal medya kullanım amaçları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($\chi= 15.07$; $p< .05$). Analiz sonuçlarına göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimseme sıra ortalamaları sosyal iletişim – arkadaşlık kurma (SO=152.61), oyun – eğlence (SO=125.20), araştırma-ödev (SO=108.15) ve bilgi edinme-haber alma (SO=115.01) olarak hesaplanmıştır. Gruplar arasındaki farklılığı belirlemek için yapılan tek yönlü anova testi yapılmıştır. Sosyal medyayı sosyal iletişim-arkadaşlık için kullananların sosyal medyayı araştırma-ödev ve bilgi edinme-haber alma için kullananlara göre sosyal medya benimsemelerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Buna göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri üzerinde sosyal medya kullanım amacının etkisi olduğu söylenebilir.

8. Öğretmen Adaylarının Sosyal Medyayı Benimseme Düzeylerinin Sosyal Medyayı Kullanım Sıklığı Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 9. Sosyal Medyayı Benimseme ile Sosyal Medyayı Kullanım Sıklığı

Sosyal Medyayı Kullanım Sıklığı	N	SO	χ	p	Anlamlı Farklılık
1-5 Defa	42	93.99	22.51	.00	16-20 defa – 1-5 defa;
6-10 Defa	70	117.73			21 ve üstü – 1-5 defa;
11-15 Defa	70	152.57			11-15 defa – 1-5 defa
16-20 Defa	32	148.02			
21 ve üstü	52	152.04			

Tablo 9 incelendiğinde öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri ile sosyal medyayı günlük kullanım sıklığı arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($\chi= 22.51$; $p< .05$). Analiz sonuçlarına göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimseme sıra ortalamaları sosyal medyayı günlük kullanım sıklığı 1-5 defa olanların (SO= 93.99), 6-10 defa olanların (SO=117.73), 11-15 defa olanların (SO=152.57), 16-20 defa olanların (SO=148.02) ve 21 ve üstü olanların (SO=152.04) olarak hesaplanmıştır. Gruplar arasındaki farklılığı belirlemek için yapılan tek yönlü anova testinde sosyal medyayı günlük kullanım sıklığı 11-15 defa, 16-20 defa ve 21 ve üstü olanların günlük kullanım sıklığı 1-5 defa olanlara göre sosyal medya benimsemelerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri üzerinde sosyal medyayı günlük kullanım sıklığının etkisinin olduğu söylenebilir.

9. Öğretmen Adaylarının Sosyal Medyayı Benimseme Düzeylerinin Sosyal Medyayı Kullanım Süresi Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 10. Sosyal Medyayı Benimseme ile Sosyal Medyayı Kullanım Süresi

Sosyal Medyayı Kullanım Süresi	N	SO	χ	p	Anlamlı Farklılık
0-2 saat	61	107.43	13.81	.003	4-6 saat ile 0-2 saat
2-4 saat	128	132.23			
4-6 saat	59	155.73			
6 ve üstü	18	158.00			

Tablo 10 analiz edildiğinde öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri ile sosyal medyayı kullanım süresi arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($\chi= 13.81$; $p<.05$). Analiz sonuçlarına göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimseme sıra ortalamaları sosyal medyayı kullanım süresi 0-2 saat olanların (SO= 107.43), 2-4 saat olanların (SO=132.23), 4-6 saat olanların (SO=155.73) ve 6 ve üstü saat olanların (SO=158.00) olarak hesaplanmıştır. Gruplar arasındaki farklılığı belirlemek için yapılan testte sosyal medyayı kullanım süresi 4-6 saat olanların kullanım süresi 0-2 saat olanlara göre sosyal medya benimsemelerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının sosyal medya benimsemeleri üzerinde sosyal medyayı kullanım süresinin etkisinin olduğu dile getirilebilir.

TARTIŞMA / SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme düzeylerini belirlemek ve bu düzeyi bazı değişkenler (sınıf düzeyi, yaş düzeyi, başarı düzeyi, cinsiyet, sosyal medyayı günlük kullanım amacı, sosyal medyayı günlük kullanım sıklığı, sosyal medyayı kullanım süresi ve sosyal ağlara üye olma) bağlamında çözümlenmek amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda bilimsel sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında ilk olarak öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme düzeylerinin ortalamasının üzerinde, başka bir deyişle “katılıyorum” düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu durum öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimsediklerini ve kullandıklarını göstermektedir. Bununla birlikte özellikle sosyal medyaya kolaylıkla üye olma, sosyal medyayı rahatlıkla öğrenebilme, sosyal medyayı rahatlıkla ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda kullanabilme noktasında öğretmen adaylarının olumlu görüşe sahip oldukları araştırma sonucunda görülmektedir. Yaylak (2017: 121) tarafından sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik gerçekleştirilen bir çalışmada da öğretmenlerin sosyal medyayı benimseme düzeylerinin katılıyorum düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme düzeylerinin akademik başarı, yaş düzeyi, sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum öncelikle, erkek ve kadın öğretmen adaylarının sosyal medyayı aynı oranda benimsediklerini ve cinsiyete ilişkin herhangi bir farklılığın oluşmadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra 15-20 ve 21-25 yaş aralığındaki öğretmen adaylarının teknoloji, bilişim, sosyal medya gibi unsurlara ilgili olmaları, Z kuşağı ve dijital yerli olarak tanımlanmalarından dolayı olağan görülebilirken 31-35, 36 yaş üzeri öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimsemeye çalıştıklarını ve kendilerinin bu alana ilgi duydukları söylenebilir. Sınıf düzeyi bağlamında da öğrencilerin yaş aralıklarının çoğunlukla 15-20 ve 21-25 yaş arasında olması bu değişken için anlamlı bir farklılığın oluşmamasına neden olmuş olabilir. Bazı araştırmacıların (Koç ve Karabatak, 2014; Toğay, vd., 2013; Otrar ve Argın: 2014; Kahyaoğlu ve Çelik: 2011; Akbulut ve Yılmazel: 2012; Köroğlu; 2014) elde ettikleri sonuçlar da aynı paraleldedir.

Araştırmanın bir diğer sonucu olarak da öğretmen adaylarının sosyal medyayı benimseme düzeylerinin sosyal medyayı günlük kullanım sıklığı, sosyal medyayı günlük kullanım amacı, sosyal medyayı günlük kullanım süresi ve sosyal mecralarına üye olma değişkenleri ile anlamlı bir fark gösterdiği belirlenmiştir. Sosyal medyayı günlük kullanım sıklığı 11-21 ve üstü olan öğretmen adaylarının günlük kullanım sıklığı 1-5 defa olanlara göre sosyal medyayı daha çok benimsedikleri

belirlenmiştir. Bu durum sosyal medyayı sık kullanmanın sosyal medyayı benimseme oranını olumlu şekilde arttırdığını ispatlamaktadır. Günde 4 saatten fazla sosyal medyayı kullanan öğretmen adaylarının, sosyal medyayı günde 2 saatten az kullanan öğretmen adaylarına göre sosyal medyayı daha çok benimsedikleri ve kullanım süresinin benimseme düzeylerini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Bu sonucun nedeni olarak uzun süreli sosyal medya kullanımının öğretmen adaylarında sosyal medya benimseme düzeyini yükselttiği söylenebilir. Bir diğer sonuç olarak sosyal medyayı sosyal iletişim-arkadaşlık için kullananların sosyal medyayı araştırma-ödev ve bilgi edinme-haber alma için kullananlara göre sosyal medya benimseme düzeylerinin daha yüksek olması belirlenmiştir. Bu sonuç bir bakıma öğretmen adaylarının sosyal medyayı daha çok sosyal iletişim ve arkadaşlık için kullandıklarını da göstermektedir.

Birçok araştırmacı da Sosyal ağ kullanma amacıyla olan öğretmen adayları arkadaşları ile paylaşımları hakkında sohbet etmeyi, çeşitli içeriklerde paylaşımlarda bulunmayı, bu paylaşımların arkadaşları tarafından beğenilmesini, ortak amaçları paylaştıkları insanlarla iletişim kurmayı önemsediklerini tespit etmiştir (Kırnık, vd., 2018; Vural ve Bat: 2010; Menteşe, 2013).

Çalışma sonuçları incelendiğinde elde edilen sonuçların alan yazında yer alan diğer çalışmalarla benzer sonuçlara sahip olduğu söylenebilir. Yaylak (2017: 81) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmanın belli bir bölümünde sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal medyayı benimseme seviyeleri belirlenmiş ve bu seviye çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında sosyal medyayı benimseme düzeyleri ile cinsiyet, yaş durumu değişkenlerine yönelik anlamlı bir fark ortaya çıkmazken öğretmenlerin sosyal medyada bir guruba üye olma, sosyal medya kullanım sıklığı ve sosyal medya kullanım süresi arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Çalışmada sosyal medyaya üye olmanın, sosyal medyayı sık kullanmanın ve sosyal medyayı kullanma süresinin artmasının sosyal medyayı benimseme düzeyini olumlu yönde arttırdığı belirlenmiştir. Bununla birlikte alan yazında yer alan birçok araştırmada da öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun sosyal medyaya olumlu bir tutum sergiledikleri ve sosyal medyayı sıklıkla kullandıkları tespit edilmiştir (Bilen, Ercan ve Gülmez (2014:118); Deniz, 2012: 71; Kaya, 2015: 284; Morkoç ve Erdönmez (2015:335-340); Otrar ve Arğın (2014:5); Solmaz, Tekin, Herzem ve Demir (2013: 27-30); Ünal ve Koroğlu, (2013: 31); Tutgun, Deniz ve Moon, 2011: 17). Bu bağlamda katılımcıların sosyal medya kullanım sıklıkları/amaçları/yoğunluğu ve bir sosyal medyaya üye olup/olmama durumuna yönelik incelenen araştırmaların bulgu ve sonuçlarının öğretmen adayları özelinde gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları (sosyal medya kullanım sıklığı, sosyal medya kullanım süresi, bir guruba üye olma, sosyal medya kullanım sıklığı, medya kullanım süresi, sosyal medyayı benimseme düzeyi) ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Araştırma sonucunda öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Bu çalışma nicel veriler kullanılarak yapılmıştır. Benzer çalışmaların nitel verilerle de desteklenerek yapılabilir.
- Bu çalışmada sosyal ağ sitelerinin genel kullanma durumları ele alınmıştır, yeni yapılacak çalışmalarda aktif olarak kullanılan sosyal ağ siteleri ayrı ayrı ele alınarak incelenebilir.
- Eğitim fakültelerinde verilecek teknoloji ile ilgili derslerde ve eğitimlerde sosyal ağların/medyanın bilinçli kullanımı ile ilgili konulara önem verilmelidir.
- Öğretim elemanları sosyal ağ sitelerini eğitim-öğretim faaliyetlerinde aktif kullanarak öğretmen adaylarına bu konuda yol gösterici bir rol üstlenmelidirler.
- Öğretmen adaylarının üye oldukları sosyal medya sitelerinde mesleki öğrenme topluluğu oluşturmaları sağlanarak (Kırnık vd., 2018) sosyal medyayı eğitim-öğretim sürecinde nasıl daha etkili kullanabilecekleri konusunda etkileşimleri sağlanabilir.
- Sosyal ağ sitelerini kullanma durumlarının sosyal becerileri olumlu olarak etkilemesi göz ardı edilmemeli, sosyal ağların bu yönü daha aktif kullanılmalıdır.
- Bu araştırma öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak sosyal medyanın tek kullanıcı öğretmen adayları değildir. Bu nedenle çalışma diğer fakülteler geneline de yeniden yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbulut, A. B., ve Yılmazel, G. (2012). Ergen Yaş Grubunda İnternet Bağımlılığı Düzeyinin Belirlenmesi. 15. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Bursa. Özet http://halksagligiokulu.org/anasayfa/components/com_booklibrary/ebooks/15. UHSK, 20.
- Altunay, M. (2010). Gündelik Yaşam ve Sosyal Paylaşım Ağları: Twitter ya da “Pıt Pıt Net”. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (12). 31-56. 13.08.2017 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gsuilet/article/view/5000004801/0> adresinden alınmıştır.
- Atav, E., Akkoyunlu, B. & Sağlam, N. (2006). Öğretmen Adaylarının İnternete Erişim Olanakları ve Kullanım Amaçları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 37-44.
- Aydeniz, H. (2012). *Medyayı Tanımak*. (2. Baskı). İstanbul: AEP Uygulama ve Yaygınlaştırma Projesi EDAM Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi.
- Aziz, A. (2008). *İletişime giriş*. İstanbul: Aksu Kitabevi.
- Bilen, K., Ercan, O. & Gülmez, T. (2014). Sosyal ağların kullanım amacı ve benimseme süreci: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 115-123.
- Bostancı, M. (2010). Sosyal medyanın gelişimi ve iletişim fakültesi öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Boyd, D. M. (2008). American Teen Sociality in Networked Publics (Unpublished Doctoral Dissertation). Berkeley Üniversitesi, California.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. B., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum, kültür*. (E.Kılıç Çev). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Deniz, A. (2012). *Sosyal ağ kullanımı ve sosyal ağlarda benlik algısı: Muğla İli Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Dursun, F. (2004). Üniversite öğretmen adaylarının interneti kullanma amaçları. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya
- Düvenci, A. (2012). Ağ neslinin internet kullanımı üzerindeki sosyal medya etkisinin sosyal sapma yaklaşımı ile incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Griffin, E. (2003). *A first look at communication theory* (Fifth Edition). NY: McGraw-Hill Companies, Inc.
- Hack, L. & Smey, S. (1997). A survey of Internet use by teachers in three urban Connecticut schools. *School Media Library Quarterly*, 25(3), 151-154.
- Kahyaoğlu, M. ve Çelik, H. C. (2011). Ortaöğretim ve yüksek öğretim öğrencilerinin internet kullanımına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. In 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium. Fırat University, Elazığ.
- Karakuş, G. & Ocak, G. (2019). Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz-yeterlilik becerilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 129-147.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, M. (2015). Sosyal medya ve sosyal medyada üçüncü kişilerin kişilik haklarının ihlali. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (119), 277-306.
- Kırnık, D., Pepeler, E., & Özbek, R. (2018). Öğretmen adaylarının sosyal medya kullanımına ilişkin tutumları: Malatya il örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 25-45.
- Kızıllarlan, A. (2012). Sosyal medyanın toplum üzerindeki etkilerine eleştirel bir yaklaşım. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Koç, M. ve Karabatak, M. (2011). Sosyal ağların öğrenciler üzerindeki etkisinin veri madenciliği kullanılarak incelenmesi, 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Koç, S. & Koşaner, Ö. (2005). Bilgi okuryazarlığı ve aktif eğitim: bir uygulama örneği. II. Aktif Eğitim Kurultay Kitabı. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Köksal, N. (2008). Öğretmenlik mesleği genel yeterliklerinin öğretmen, müdür ve bakanlık yetkilileri tarafından değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 36-46.
- Köroğlu, İ. Ş. (2014). Üstün yetenekli çocukların sosyal medya kullanım motivasyonları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kuzucanlı, G. & Onuk, A. İ (2022). *Bir marka özelinde Facebook ve Instagram sosyal medya uygulamalarının ticari kullanımının değerlendirilmesi, A'dan Z'ye İletişim Çalışmaları-5. (s. 415-432).*
- Mazman, S. (2009). *Sosyal ağların benimsenme süreci ve eğitsel bağlamda kullanımı.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- MEB. (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri. <http://oygm.meb.gov.tr/www/ogretmenlik-meslegi-genel-yeterlikleri/icerik/39>. 11.05.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Menteşe, M. (2013). Sosyal medya ortam ve araçlarının eğitimde kullanımına ilişkin okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2007). İlköğretim medya okuryazarlığı dersi öğretim programı ve kılavuzu. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=34>
- Morkoç, D. & Erdönmez, C. (2015). Web 2.0 uygulamalarının eğitim süreçlerine etkisi: Çanakkale Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(3), 335-346.
- Nachmias, R., Mioduser, D. & Shemla, A. (2001). Information and communication technologies usage by students in an Israel high school: Equity, gender, and inside/outside school learning issues. *Education and Information Technologies*, 6 (1), 43-53.
- Otrar, M. & Arın, F. (2014). Öğrencilerin sosyal medyaya ilişkin tutumlarının kullanım alışkanlıkları bağlamında incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 1-13.
- Otrar, M., ve Arın, F. S. (2014). Öğrencilerin sosyal medyaya ilişkin tutumlarının kullanım alışkanlıkları bağlamında incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 3, s. 1-13.
- Semerci, Ç. (2003). Eğitim sisteminde öğreticilerin kalitesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 203–210.
- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z. & Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. *Journal of Selcuk Communication*, 7(4), 23-32.
- Şişman, M. & Acat, M. B. (2003). Öğretmenlik uygulaması çalışmalarının öğretmenlik mesleğinin algılanmasındaki etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 235–250.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi.* Ankara: Nobel Yayınları.
- Techataweewan, W. ve Prasertsin, U. (2018). Development of digital literacy indicators for Thai undergraduate students using mixed method research. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 39(2), 215-221.
- Tekinalp, Ş. & Uzun, R. (2006). *İletişim araştırmaları ve kuramları.* İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Toğay, A., Aktur, T. E., Yetişken, İ. C. ve Bilici, A. (2013). Eğitim süreçlerinde sosyal ağların kullanımı: bir myo deneyimi, Akademik Bilişim Konferansı, Antalya: Akdeniz Üniversitesi. (13.07.2017 tarihinde ab.org.tr/ab13/bildiri/302.pdf adresinden alınmıştır)
- Tutgun, A., Deniz, L. & Moon, Man-Ki (2011). A comparative study of problematic internet use and loneliness among Turkish and Korean prospective teachers. *The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)*, 10(4), 14-30.
- Türer, A. (2009). Türkiye’de öğretmen yetiştirme ve sorunlar-I. public. Cumhuriyet. edu. [tr/aturer/ogretmenyetistirme.html](http://aturer/ogretmenyetistirme.html). Erişim Tarihi: 17.06.2022.
- Ünal, A. & Köroğlu, O. (2013). A comparative study of social network usage and adoption among Turkish prospective teachers. *Mevlana International Journal of Education (MIJE)*, 3(4), 24-42.
- Vural, Z. B. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine yönelik bir araştırma, *Journal of Yaşar University*, 20(5), ss. 3348-3382.
- Yaylak, E. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitimde sosyal medyayı kullanım düzeyleri ve görüşleri. Yayınlanmamış doktora tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yolcu, P. (2021). *Covid 19 sürecinde iletişim çalışmaları ve yeni medya: toplumsal korkuların sinemaya yansması: Contagion (Salgın) Filmi Örneği.* İksad Yayınevi.
- Yolcu, P. (2021). *Dijital dönüşüm: çizgi filmler aracılığıyla çocuklara dijital okur yazarlık eğitimi vermek: dijital tayfa çizgi filmi örneği.* Literatürk Yayınevi.

Extended Abstract

This research aims to assess the level of social media adoption among pre-service teachers and people in the same age group, based on variables such as gender, age, social network membership, purpose and duration of social media use, and academic success. The study was conducted with 266 pre-service teachers. The analysis revealed that the social media adoption levels of the pre-service teachers were above average. The data did not demonstrate a significant difference in social media adoption levels based on gender, grade level, age, or academic achievement. However, notable differences were found concerning social network membership, purpose of social media use, daily frequency, and duration of use. In today's technologically advancing world, media consumption has rapidly increased, making social media an integral part of daily life. Social media's impact extends beyond interpersonal relationships, influencing how individuals communicate. Pre-service teachers, like everyone else, are frequent users of social media platforms. The teaching profession, one of the most respected fields, plays a vital role in preparing individuals for their future careers. Unlike traditional media, social media enables individuals to transition from passive observers to active content creators. Social media channels offer a multitude of applications for various mobile devices and operating systems, enabling individuals to stay connected and continually produce content. As the education process continues to digitize, it's crucial for pre-service teachers to effectively utilize digital materials and the internet. This study aims to assess pre-service teachers' social media adoption levels, considering factors such as class level, age, academic success, gender, daily social media usage, duration of daily use, and social network membership. The participants in this study were 266 pre-service teachers from Necmettin Erbakan University. The study data was collected using the "Social Media Adoption Scale" developed by Mazman (2009), chosen to determine the participants' levels of social media adoption and usage. A "Personal Information Form," developed by the researchers, was used to gather additional data on the participants' gender, class and age level, daily social media use duration/frequency/purpose, social media membership, and academic achievement. The study shows that pre-service teachers generally adopt social media and display a positive attitude toward it. Their social media adoption does not seem to be influenced by gender, class level, age, or academic achievement, but it does appear to be affected by their membership in social networks, the purpose of social media use, daily frequency, and duration of use. The study aimed to understand pre-service teachers' social media adoption levels based on various variables and yielded significant findings. The level of social media adoption among pre-service teachers did not vary significantly based on academic achievement, age level, class level, and gender. However, a significant difference was noted concerning daily use, duration of daily use, and social network membership. These results align with the findings of similar studies in the existing literature.

İKİNCİ/YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM BECERİSİ

Gülnur AYDIN*
Emrullah GÜLTEKİN**

ÖZ

Dil öğrenme-öğretme sürecinin merkezinde uygulayıcı ve yönlendirici olarak birçok rol üstlenen öğretmenlerin, mevcut durumu ortaya koyma ve bundan yönelimle ileriye dönük çok yönlü bir bakış geliştirmedeki katkıları göz ardı edilemez. Bu bağlamda, kültürlerarası etkileşim becerisi ile ilgili algı, görüş ve deneyimlerin öğretme-öğrenme uygulamalarını biçimlendirdiği de açıktır. Bu araştırmanın amacı ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürlerarası etkileşim becerisine ilişkin öğretici görüşlerine dayalı bir durum saptaması yapmaktır. Bu amaç çerçevesinde nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği durum çalışması yöntemi yeğlenmiştir. 37 öğreticiden, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre öğretmenler, kültürlerarası etkileşim becerisini ağırlıklı olarak karşılıklı tanıma/anlama ve iletişim kurma ile ilişkilendirmiş, öğrenmeyi ve iletişimi desteklediğinden dolayı da bu beceriye derslerinde yer verdiklerini belirtmişlerdir. Öğreticiler, öğrenme ortamlarında bu becerinin dil düzeylerine göre aşamalı ve sarmal biçimde yer alması gerektiğini; özellikle görsel-işitsel materyallerle desteklenmesinin önemini vurgularken öğrenme ortamları dışında da çok kültürlü sosyalleşme etkinlikleri ve yaşantı odaklı görevler vermenin gerekliliğini dile getirmişlerdir. Ayrıca kültürlerarası etkileşim becerisinin kazandırılmasında en büyük engelin duygu durumu ve tutum olduğunu belirten öğretmenlerin, öğrencilerini de bu beceri noktasında “kısmen yeterli” gördükleri; bu becerinin geliştirilmesinde öğretici yeterlikleri ile empati ve hoşgörüyü teşvik etmenin önemine dikkat çektikleri saptanmıştır. Son olarak, araştırmadan elde edilen sonuçlar tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarası etkileşim becerisi, ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, öğretici görüşleri, kültür öğretimi.

INTERCULTURAL INTERACTION SKILL IN TEACHING TURKISH AS A SECOND/FOREIGN LANGUAGE

ABSTRACT

In the dynamic field of language education, the multifaceted roles of instructors as both practitioners and leaders play a pivotal role. Their insights are invaluable in understanding the current landscape and forging a comprehensive vision for the future. This study zeroes in on the significant influence of instructors' perceptions, views, and experiences concerning intercultural interaction skills on language teaching and learning practices. Specifically, it explores how instructors perceive and integrate intercultural interaction skills in teaching Turkish as a second or foreign language, employing a case study approach rooted in qualitative research. Data was gathered from 37 instructors through semi-structured interviews and analyzed using content analysis techniques. The study reveals that instructors primarily associate intercultural interaction skills with mutual understanding and effective communication. They acknowledge the integration of these skills into their teaching methodologies as they enhance learning and facilitate communication. Furthermore, instructors underscore the progression of these skills in correlation with the learners' language proficiency levels, emphasizing the pivotal role of visual and auditory materials in this development. The study also highlights the instructors' advocacy for enriching learning experiences through multicultural socialization activities and experiential tasks beyond the classroom. Additionally, instructors note that the primary challenge in acquiring intercultural interaction skills lies in the learners' emotional states and attitudes. They perceive their students as having partial competence in these skills.

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yabancılar Türkçe Öğretimi Ana Bilim Dalı, Ankara, gulnur.aydin@hbv.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0490-9580>.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yabancılar Türkçe Öğretimi Ana Bilim Dalı, Ankara, gultekin.emrullah@hbv.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3229-1058>.

The necessity of enhancing instructor competencies, empathy, and tolerance is also stressed, underlining their importance in the development of intercultural interaction skills.

Keywords: Intercultural interaction skills, teaching Turkish as a second/foreign language, instructors' opinions, culture teaching.

GİRİŞ

Geçmiş zamanlarda sadece coğrafi olarak birbirine yakın yerlerde yaşayan topluluklar arasında var olan kültürel ilişki bugün sınırları aşmış durumdadır. Teknolojinin sunduğu ulaşım ve iletişim olanaklarının bu denli geliştiği günümüzde neredeyse bütün toplulukların birbiriyle ilişki kurabildiği görülmektedir. Dünyanın farklı noktalarında yaşayan bireylerin aynı gerçek veya sanal ortamda buluşabilmesi sıklıkla karşılaşılabir bir durum olmuştur. Bu durum da birlikte yaşama duygusunun gelişebilmesi için insanları birbirlerinin dilini ve kültürünü öğrenmeye yönlendirmiş veya maruz kalmanın bir sonucu olarak birbirlerinin kültürünü edinme olanakları yaratmıştır.

Bir grubun üyeleri tarafından benimsenen değer ve inançların, dışa dönük davranışlar ve çevre üzerindeki belirgin etkisi (Peterson, 2004) olarak tanımlanan kültür, ikinci/yabancı dil öğreniminde önemli bir yere sahiptir. Öğrenilen dilin içselleştirilip anlamlı duruma gelebilmesi için o dile özgü kültür hakkında da yeterli bilgiye sahip olunmalıdır. Tersine bir durumda iletişimde birtakım aksamalar ve yanlış anlaşılmalara ile istenmeyen çatışmalar oluşabilmektedir. İletişimde yaşanan bazı aksaklıkların temel nedeni dil değil kişilerarası iletişimde aracı rolünü üstlenen kültürel alan bilgisinin eksik olmasıdır (Avrupa Konseyi, 2020). Feryok ve Oranje (2015) dil öğretimi uygulamalarında karşılaşılan zorlukları alanyazından özetleyerek öğreticilerin hedef kültüre katılım eksikliği; destek, eğitim ve materyal eksikliği; uygulama ve zaman yetersizliği, müfredattaki aşırı yüklenme ve öğrencilerin kültürlerarası öğrenme yetersizlikleri ile ilgi ve motivasyon eksiklikleri biçiminde sıralamıştır. Dil, özgü olduğu milletin kültürüne ilişkin öğeleri de barındırdığı için dil öğrenmek bir bakıma o kültürü de tanımaktır (Kramsch, 1993). İkinci/yabancı dil öğretiminde amaç yalnız bireyler arasında iletişimi sağlamak değil kültürel kimlik oluşturmaktır. Bu sürecin ne kadar etkili olduğu karşılıklı anlayışa bağlıdır (Guryanov, Rakhimova & Guzman, 2019). Süreç sonunda bireylerde kültürlerarası yeterliğin oluşması beklenir. “Kültürlerarası yeterlik, kültürel geçmişleri farklı olan bireylerin, birbirleriyle sosyal etkileşim kurma ve iş birliği yapma becerisidir; bilgi, beceri ve tutumları kapsar.” (Aydın, 2020, s. 33). Bu bakımdan Chiang'ın da (2009) belirttiği gibi etkileşim becerisinin, edim bilimi çalışmalarına kültürlerarası yeterliğin ayrılmaz bir parçası olarak katılması gerekmektedir.

Yabancıliğin en aza indirildiği kültürlerarası yeterlikte ötekileştirmeye ya da aşırı tutuculuğa yer yoktur. Farklı kültürden gelen bireylerin birbirlerine karşı hoşgörüyü öncelediği ortamlarda çatışma, kaygı, rekabet gibi ilişkiyi zedeleyecek durumlar da söz konusu değildir. Kültürlerarası etkileşimde bulunmak ile kültürlerarası yeterliğe sahip olmak arasında birbirini destekleyen bir ilişki vardır. Farklı kültürlerle etkileşime geçen bireylerde kültürlerarası yetkinlik gelişimi daha kolay olmaktadır (Ramirez, 2019). Duyarlık, farkındalık ve beceri boyutlarını içeren kültürlerarası etkileşim (Sercu 2004), öğrencinin farklı kültürlerle empatik ilişkiler kurmasını sağlarken dil öğreniminin daha etkili ve kalıcı olmasını sağlayabilir. Nitekim Çin'deki uluslararası öğrenciler üzerine yapılan bir araştırmada yerel halka ve kültüre ılımlı yaklaşanların, o kültürle doğrudan bağ kurmalarının (evlilik vs.) daha kolay uyum sağlayarak aidiyet duygularının geliştiği ve kendilerini oranın insanı gibi gördükleri için Çinceyi daha kolay öğrenebildikleri; ön yargılı, kibirli, eleştirel yaklaşanların ise mesafeli kaldıklarından Çinceyi öğrenme çabasına girmedikleri saptanmıştır (Li, 2015).

Araştırmalar, ikiden fazla dil bilenlerin, kültürlerarası etkileşime daha yatkın ve daha fazla kültürlerarası davranışta bulunma eğiliminde olduklarını; yani dil yeterliği ile kültürlerarası etkileşim sıklığının doğru orantılı olduğunu ortaya koymaktadır (Baker & MacIntyre, 2000; Kazazoğlu ve Ece, 2021; Tsang, 2020; Yashima, Zenuk-Nishide & Shimizu, 2004). Kendini yabancı dilde yeterli görmeyen bireyler, o dilin konuşurlarıyla etkileşim kurarken kendilerini endişeli ve gergin hissetmekte ve çoğu zaman etkileşimden kaçınmaktadır (Sato & Hodge, 2009, 2015, 2016; Zhao & Ng, 2016). Dildeki yetkinlik kültürlerarası etkileşimi, kültürlerarası etkileşim de öğrencilerin ikinci/yabancı dile karşı olumlu bakış açılarını geliştirmekte ve dil öğrenme güdülerini artırmaktadır. Takkaç Tulgar

(2018), araştırmasında farklı kültürlerden gelen insanların aynı ortamda etkileşim kurmasının ikinci dil öğrenme güdülerini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Schumann da (1986) kültürlenmeye dayalı bir ikinci dil edinimi modeli üzerinde çalışmıştır. Bu modelde öğrencilerin, hedef dilin kültürünü ne ölçüde öğrenirlerse hedef dili de o ölçüde öğrenebilecekleri vurgulanmaktadır. Bu bilgi ve bulgular hedef dile özgü kültürü dil öğrenimiyle eş zamanlı olarak sürdürmenin gerekliliğine işaret etmektedir.

Kültürel yönelimin doğumla başladığı ve bireylerin ana diliyle birlikte belirli bir yaşam tarzını benimsediği göz önünde bulundurulduğunda ikinci/yabancı dil öğrencisinin kültürel anlamda “boş bir sayfa” olmadığı bir gerçektir (Levy, 2007). Bireyin kendi kültürünü yok sayan bir öğretim ortamında hedef dil ve kültür öğrenimine yeterince istek ve heyecan duymayacağı açıktır. Dolayısıyla ikinci/yabancı dil öğrenme-öğretme süreçlerinde hedef kültürle birlikte öğrencinin kültürünü (kaynak kültür) sınıf içi ve dışı etkinliklere katmak gerekmektedir. Kendi kültürünün değerli görülmesi öğrencinin hem özgüven hem de hedef dile ve kültüre yönelik olumlu duygular geliştirmesini destekleyecek, bunun bir getirisi olarak hedef kültürle etkileşime girme becerisini artırarak o kültüre uyumunu da hızlandıracaktır.

Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni’nde farklı kültürlerden gelen öğrenciler arasında iletişimin başarılı olabilmesi için olumlu ve etkileşimli bir ortamın sağlanmasına vurgu yapılmaktadır (Avrupa Konseyi, 2020). Zou & Yu (2019) uluslararası öğrenciler için sınıfta anlamlı kültürlerarası etkileşimin önemini açıklarken bunun doğal olarak oluşmadığını, amaca uygun öğretim tasarımları ve öğrenen hazırbulunuşluğu gerektirdiğini belirtmiştir. Lee, Williams, Shaw & Jie (2014) de benzer biçimde, öğrencilerde kültürlerarası etkileşim becerisinin gelişimi için, sınıfta uygulanan kasıtlı programların önemini ortaya koymuştur. Bu çerçevede, ikinci/yabancı dil öğretiminde, kültürel kod ve içeriklerin, karşılıklılığı önceleyen planlı bir yaklaşımla sunulması son derece önemlidir. Bu noktada öğretim ortamının ve ders materyallerinin; günlük iletişim ve yaşam etkinliklerinin arka planını belirleyen tutum, inanç ve varsayımlara odaklanan kültürlerarası etkileşim deneyimleri yaşatacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Böylelikle öğrenme girdi ve çıktılarının, anlamlı etkileşim ekseninde yapılması sağlanabilir.

Gerçekleştirilen uluslararası alanyazın taramasında ikinci/yabancı dil öğretiminde kültürlerarası etkileşim becerisi üzerine pek çok çalışmanın olduğu görülmektedir. Bunların bir kısmı öğretici görüş ve deneyimlerine (Castro, Sercu & Mendez-Garcia, 2004; Larzen-Ostermark, 2008; Nilmanee & Soontornwipast, 2014; Osman, 2015; Vo, 2017; Hoa & Vien, 2018), bir kısmı öğrenci görüş ve deneyimlerine (Yu & Shen, 2012; Li, 2015; Tran & Pham, 2015; Ladegaard, 2017; Jiang & Wang, 2018; Ramirez, 2019; Tsang, 2020; Xiuwen & Razali, 2020) odaklanırken bir kısmı da ders materyallerine (Yuen, 2011; Han & Song, 2011; Rajabi & Ketabi, 2012; Tajeddin & Teimournezhad, 2015) odaklanmıştır. Ulusal alanyazında ise konunun oldukça kısıtlı olarak ele alındığı göze çarpmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları öğretim materyallerini (Melanlioğlu, 2020; İşcan ve Baskın, 2021), bazıları öğrenci görüş ve deneyimlerini (Şentürk Kara ve Tunçbilek, 2018; Göktaş ve Mercan, 2022), bazıları ise öğretici görüş ve deneyimlerini (Gönen ve Sağlam, 2012; Balcı ve Melanlioğlu, 2016; Saygılı ve Kana 2018) ele almıştır.

İkinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretimi bağlamlarında kültürlerarası etkileşim becerisine ilişkin var olan durum ve deneyimler konusunda alanyazında önemli bir boşluk olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle konuyu, öğretici ve öğrencilerin algı, görüş ve deneyimleri üzerinden inceleyen araştırmalara gereksinim vardır. Öğreticilerin kültürlerarası etkileşim algısı, kültürlerarası eğitimin oldukça önemli bir yönüdür. Çünkü bu algılar eğitim sürecini ve bu süreçteki uygulamaları biçimlendirmektedir. Bu araştırmanın amacı, ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde merkezi bir rol üstlenen öğreticilerin kültürlerarası etkileşim becerisine yönelik algı, görüş ve deneyimlerini betimlemektir. Bu doğrultuda öğreticilerle görüşmeler yapılarak kültürlerarası etkileşim becerisi kavramını nasıl algıladıkları/ tanımladıkları, kültürlerarası etkileşim becerisinin önemi, kültürlerarası etkileşim becerisinin öğretim programındaki derslere ve dil düzeylerine göre yeri, öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmek için neler yapıldığı, öğrenme ortamı içinde ve dışında hangi araç-gereç, yöntem ve tekniklerin kullanıldığı konularında bilgiler alınmıştır. Ayrıca öğreticilerin kültürlerarası etkileşim

becerisini kazandırırken ne tür engellerle karşılaştıkları, öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisi yeterlik düzeyleri ve eksikliklere ilişkin çözüm önerilerinin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli/Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasına göre tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, çalışılan konuyu derinlemesine ele almayı amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Durum çalışmaları ise araştırmanın amacı kapsamında sınırlandırılmış bir ya da birkaç durumu, olayı, ortamı, sosyal grubu ayrıntılarıyla inceleme, analiz etme ve tanımlama olanakları sağlamaktadır (Creswell, 2013; Stake, 1995; Yin, 2003). Doğal ortamı, deneyimlerden doğan öznel bakış açılarını önemseyerek yansıtan bu yöntem, karmaşık bir durumu bütüncül biçimde değerlendirerek anlamayı kolaylaştırmaktadır (Denzin & Lincoln, 1994). Bu çalışmada ele alınan durum ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürlerarası etkileşim becerisine ilişkin öğretici algı, görüş ve deneyimleridir.

Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcıları, 2022-2023 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde, yurt içinde ve yurt dışında farklı kurumlarda Türkçeyi ikinci/yabancı dil olarak öğreten öğretmenlerden oluşmaktadır. Katılımcılar belirlenirken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yönteminde araştırmacı, elde edilmesi hedeflenen ayrıntılı bilgi için erişilmesi kolay kişi veya nesnelere yararlanır. Bu yöntem, araştırmaya hız ve pratiklik kazandırma, maliyetin daha az olması ve tanıdık bir örneklem üzerinde çalışmanın daha kolay olması gibi nedenlerle yeğleyiş nedeni olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu doğrultuda, gönüllülük esasına göre belirlenen ve toplam 37 öğreticiyi kapsayan katılımcı grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Grubuna İlişkin Demografik Bilgiler

	Değişken	N	%
Cinsiyet	Kadın	23	62,2
	Erkek	14	37,8
Öğrenim düzeyi	Doktora	19	51,4
	Yüksek lisans	13	35,1
	Lisans	5	13,5
Mezuniyet	Türkçe Eğitimi	16	43,2
	Türk Dili ve Edebiyatı	11	29,7
	Yabancı Dil Eğitimi	5	13,5
	Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi	4	10,8
	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları	1	2,7
Çalıştığı kurum	Üniversite	30	81,1
	Millî Eğitim Bakanlığı	4	10,8
	Özel eğitim kurumları	3	8,1
Öğretim deneyimi	1-5 yıl arası	21	56,8
	6-10 yıl arası	8	21,6
	11-15 yıl arası	6	16,2
	16-20 yıl arası	2	5,4
Öğretim biçimi	Yüz yüze	22	59,5
	Yüzyüze + Çevrimiçi	14	37,8
	Çevrimiçi	1	2,7

Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcıların 23’ü kadın, 14’ü erkek; 19’u doktora, 13’ü yüksek lisans, beşi lisans öğrenim düzeyine sahip; 16’sı Türkçe eğitimi, 11’i Türk dili ve edebiyatı, beşi yabancı dil eğitimi, 4’ü Türk dili ve edebiyatı eğitimi, biri çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları mezunu; 30’u üniversitelerde, dördü Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda, üçü özel eğitim kurumlarında görevlidir. Ayrıca, ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretme deneyimlerine bakıldığında 21’i 1-5 yıl, sekizi 6-10 yıl, altısı 11-15 yıl, ikisi 16-20 yıl arası deneyim sahibidir. Öğretim biçimleri bakımından ise 22’si yüz yüze, 14’ü yüz yüze ve çevrimiçi, biri çevrimiçi olarak Türkçe öğretmektedir. Anlaşıldığı

üzere katılımcılar oldukça çeşitli bir dağılıma sahiptir. Bu çeşitliliğin veri zenginliği açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verilerini toplamak için nitel araştırmalarda sıkça başvurulan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmış; görüşmeler çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiştir (bkz. Tüknüklü, 2000; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmacılar tarafından hazırlanan *yarı yapılandırılmış görüşme* formunda yer alan sorular, alanyazın taraması yapılarak belirlenmiştir. Ardından formun amaca ne derece hizmet ettiğini belirlemek için, ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde deneyimli üç alan uzmanı ile nitel araştırma konusunda deneyimli bir eğitim bilimleri uzmanının görüş ve önerilerine sunulmuştur. Görüş ve önerilere göre düzenlenen forma, kişisel bilgiler (cinsiyet, öğrenim düzeyi, mezun olunan bölüm, çalışılan kurum, öğretim deneyimi, öğretim biçimi) ve kültürlerarası etkileşim becerisine ilişkin 8 soru eklenerek son biçimi verilmiştir. Sorularda, bir kavram olarak kültürlerarası etkileşim becerisinin öğrencilere ne anlattığı, önemi, derslerde nasıl yer aldığı; bu beceriyi geliştirmek için sınıf içi ve dışında izlenen stratejiler, kullanılan araç-gereçler; bu becerinin kazandırılmasında engel oluşturan öğeler ve öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisine ilişkin yeterlikleri sorgulanmıştır.

Görüşmelerden önce katılımcılara ön bilgilendirme yapılmıştır. Her biri ortalama 20-35 dakika süren görüşmeler, yaklaşık bir aylık süreçte tamamlanmıştır. Görüşme tekniğinde sorulara yanıt almaya değil, deneyimlerin nasıl gerçekleştiğine ve bu deneyimlere yüklenen anlamların ne olduğuna odaklanmak önemlidir (Roberts, 2020). Bu araştırmada veriler olabildiğince bu ilkeye uygun olarak toplanmış, söylenenin anlamsal değeri belirlenmeye çalışılmıştır. Her katılımcı için bir kayıt oluşturulmuş, katılımcı gizliliğini korumak için her birine K1, K2, K3... biçiminde ayrı ayrı kodlar verilmiştir.

Verilerin Analizi

İkinci/yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerinin görüşlerine dayanan bu araştırma verilerinin çözümlenmesinde *içerik analizi* kullanılmıştır. İçerik analizi yapılırken alanyazında (Creswell, 2013; Patton, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2013) belirtildiği gibi öncelikle görüşme formları okunmuş, ana temalar belirlenmiştir. Ardından ikinci okuma yapılmış; sözcükler, sözcük kümeleri ve tümceler irdelenerek benzerlikler ve kavramsal ilişkiler ışığında alt tema ve kodlar oluşturulmuştur.

İnandırıcılık, Tutarlılık ve Etik

Araştırmalarda inandırıcılık ve tutarlılık, bilimselliğin ön koşulu olup araştırma niteliğinin belirleyicisidir (Creswell, 2016; Merriam, 2013). Bu araştırmanın tasarımından veri toplamak için oluşturulan görüşme formuna, bulguların doğru ve etkili sunumundan nihai raporun tamamlanmasına kadar, süreç boyunca uzman görüşlerine başvurularak ortak kanı esas alınmıştır. Katılımcı grubu, gönüllülüğe bağlı olarak, olanaklar elverdiğince geniş tutulmuştur. Araştırma verileri, yaklaşık dört haftalık bir zaman diliminde gerçekleşmiş, her görüşme için katılımcının olabildiğince rahat olabileceği zaman tanınmıştır. Zaman sınırının olmaması veri doğruluğu ve geçerliliğini artırmıştır. Nesnelliğin ve doğruluğun sağlanması için analizlerde her iki araştırmacı da ayrı ayrı görev almıştır. Tema, alt tema ve kodlar belirlenirken katılımcıların ifadelerine sadık kalmaya ve araştırmacılar arası uzlaşmaya özen gösterilmiştir. Araştırmacılar arası uzlaşmanın düzeyi [uzlaşılan temalar/(uzlaşılan + uzlaşılmayan temalar)]x100 formülü (Miles & Huberman, 1994) ile hesaplanmış ve 0,96 olarak bulunmuştur. Bu sonuç kodlama tutarlılığı açısından yeterlidir. Böylelikle ön yargı, yanlılık ve hata payı en aza indirilmiştir. Bulgular, görüşme formundaki soruların sırasına göre, sıklık değerleriyle birlikte tablolar hâlinde sunulmuştur. Bulgu tablolarında, kimi katılımcıların birden fazla görüş bildirmesinden, kimi katılımcıların ise bazı sorulara yanıt vermemesinden kaynaklı olarak elde edilen sıklık değerleri ile katılımcı sayısı arasında farklılıklar söz konusu olmuştur. Her tablo, katılımcı görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Araştırma kapsamı, yöntemi ve izlenen araştırma basamakları (veri toplama, verileri işleme, analiz-sentez, yorumlama ve sonuçlara ulaşma) ayrıntılarıyla ortaya konmuştur. Araştırmanın işlenmemiş verileri, başka araştırmacıların denetimine sunulabilecek biçimde kayıt altına alınmıştır.

Bilimsel araştırmalar, belirli izinleri almayı gerekli kılmaktadır. Bu araştırma için Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 14.04.2023 tarih ve 177523 sayılı yazısı ile onay alınmıştır. Araştırmanın veri kaynakları olan katılımcılara bilgilendirmeler yapılarak rızaları alınmış, araştırma raporunda kimlik bilgileri gizli tutulmuştur. Öte yandan, araştırma süreci tarafsız ve doğru olarak yansıtılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

İkinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürlerarası etkileşim becerisine yönelik var olan durumun saptanmasına ilişkin öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin kodlanması yoluyla farklı kategorilere ulaşılmış ve bunlar farklı temalar altında sunulmuştur.

“Kültürlerarası Etkileşim Becerisi” Kavramına İlişkin Öğretici Görüşleri

Bir kavram olarak “kültürlerarası etkileşim becerisi” kavramına ilişkin öğretmenlerden elde edilen kategori ve kodlara ait bilgiler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Kültürlerarası Etkileşim Becerisi Kavramına İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Toplumsal bağlam	Karşılıklı tanıma/anlama	16
	İletişim kurma	13
	Karşılıklı etkilenme (kültürleşme)	6
	Birlikte yaşama/sosyalleşme	4
Duyuşsal bağlam	Duyarlık ve farkındalık	7
	Merak/ilgi duyma	2
Diğer		3

Kültürlerarası etkileşim becerisi kavramına ilişkin öğretmen görüşlerinden iki temel kategoride toplam altı adet kod ortaya çıkmıştır. Kodlaştırılmayan öğretmen görüşleri ise “diğer” kategorisi altında ele alınmıştır.

“Toplumsal bağlam” kategorisinde ‘karşılıklı tanıma/anlama’, koduna ilişkin 16 öğreticinin görüş bildirdiği görülmektedir. Görüşler dikkatle incelendiğinde öğretmenlerde K8’in bahsettiği gibi “*Farklı kültürlerden bireylerin karşılıklı olarak birbirinin kültürünü tanıması...*” şeklinde tek taraflı değil karşılıklı bir anlayış söz konusudur. ‘İletişim kurma’ koduna ait görüş bildiren 13 öğreticinin ortak noktası kültürlerarasılıktır. İletişimin sosyalleşme yönünü vurgulayan K25 bunu “*...farklı kültürel davranış kodlarına sahip bireylerin bir araya geldiğinde sosyalleşmesine ve iletişim engellerini aşmasına olanak sunan bir yetkinliktir.*” şeklinde ifade etmiştir. ‘Karşılıklı etkilenme (kültürleşme)’ koduna ilişkin bildirilen altı görüşün odak noktası ise K11’in “*Farklı kültürlerin olumlu ya da olumsuz biçimde birbirini etkilemesi.*” biçiminde ifade ettiği gibi kültürlerin ve bireylerin birbirinden etkilenmesidir. ‘Birlikte yaşama/sosyalleşme’ kodunda ise dört görüş bildirilmiştir. Bu görüşlerde kültürlerarası etkileşimin başlaması insanların bir arada yaşamasına bağlanmış ve K3 bunu “*Ayrı kültürlerde yetişmiş olan kişilerin aynı toplum içinde yaşamaya başlamalarıyla birlikte birbirlerinin kültürlerini edinmeleri.*” biçiminde söylemiştir.

“Duyuşsal bağlam” kategorisindeki ‘duyarlık ve farkındalık’ koduna ilişkin görüş bildiren yedi öğreticiden beşinin odak noktası birbirine saygıdır. Nitekim K8, farklı kültürlerden insanların “*...benzerliklerden yola çıkarak yakınlaşması; farklılıkları görerek kabul etmesi ve ortak noktalarda bulunabilmesi...*”ne vurgu yaparak kültürlerin benzerlik ve farklılıklarının olduğuna dikkat çekmiştir. Öte yandan farklı kültürlerin yer aldığı ortamlarda bireylerin bunu dikkate alarak davranışları gerektiğini ifade eden K30, “*Kültürlerarası yeterlik, kültürler arasında etkin bir şekilde işlev görme, uygun şekilde düşünme ve hareket etme...*” biçiminde görüş bildirmiştir. Kültürlerarası etkileşimin ‘merak/ilgi duyma’ yoluyla geliştirilebileceğini vurgulayan K26, ilgili kodda bunu “*Farklı ülkelerden insanların dilsel ve kültürel özelliklerine karşı merak, anlayış ve ilgili ile strateji geliştirme ve iletişimi sürdürme becerisini ifade etmektedir.*” biçiminde belirtmiştir.

“Diğer” kategorisine ilişkin görüş bildiren K2 kültürlerarası etkileşim becerisinin *“Dil öğrenirken öğrencinin dikkatini çeken ve dil öğrenmesine katkısı olan bir beceri...”* olduğuna; K4 de *“...aile ya da yakın çevre tarafından oluşturulup başta eğitim kurumları olmak üzere tüm sosyal çevrede gelişimine devam ettiği...”*ne dikkat çekmektedir.

Kültürlerarası Etkileşim Becerisinin Öneme İlişkin Öğretici Görüşleri

Dil öğretim sürecinde kültürlerarası etkileşim becerisinin önemi temasına ilişkin öğretmenlerden elde edilen kategori ve kodlara ait bilgiler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Kültürlerarası Etkileşim Becerisinin Öneme İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Öğrenme-öğretme	Öğrenmeyi destekleme	12
	Tutum/motivasyon geliştirme	8
Toplumsallaşma	İletişimi güçlendirme	10
	Farklılıklarla temas etme	2
	Ortak noktalarda buluşma	2
Dil-kültür bütünlüğü	Dil ve kültürü bir bütün olarak görme	8

Dil öğretim sürecinde kültürlerarası etkileşim becerisinin öneme ilişkin öğretmen görüşlerinden üç temel kategoride toplam altı kod ortaya çıkmıştır. “Öğrenme-öğretme” kategorisinde ‘öğrenmeyi destekleme’ koduna ilişkin 12 öğretmen görüş bildirmiştir. K2 doğrudan *“...kültürel benzerlik ve farklılıklar, dil öğrenimine kolaylık sağlar”* biçiminde görüş belirtirken K8, *“...bu süreçte tek yönlü olarak hedef dilin kültürü üzerinde durulur ve bireyin kültürü ile bir etkileşim başlamazsa ya da birey hedef dilin kültürünü kabul etme noktasında bir iç çatışma yaşıyorsa dil ile etkileşimi de belirli bir süre sonra kopacaktır.”* biçiminde belirttiği görüşüyle hedef ve kaynak kültürün dil öğretiminde birlikte kullanılmasının öneme dikkat çekmiştir. ‘Tutum/motivasyon geliştirme’ koduna ilişkin görüş bildiren sekiz öğretmen, kültürlerarası etkileşim becerisinin, öğrencinin duyuşsal anlamda hazırbulunuşluğunu doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Bu beceriye sahip olmayan bireylerin hedef dile ilişkin olumlu tutum gösteremeyeceğini K4 *“...kültürel etkileşime kapalı biri dil öğrenmedeki içsel motivasyon kaynağından, olumlu tutumlardan uzaktır.”* biçiminde belirtmiştir. K15, öğreticinin kültürlerarası etkileşim becerisinin öneme dikkat çekerken öğretmen için bu becerinin *“Dilin kendisini öğretme becerisinden daha önemli...”* olduğunu, öğrencilerin de *“...kendi kültürüne herhangi bir tepki geliştirdiğini düşündüğü öğreticiden ders almak istemeyeceğini...”* belirtmektedir.

“Toplumsallaşma” kategorisinde ‘iletişimi güçlendirme’, koduna ilişkin bildirilen görüşlerin temelinde kültürlerarası etkileşim becerisinin sağlıklı bir iletişim kurmadaki önemi yatmaktadır. K10’un *“Bu beceri, yanlış anlaşılma ya da anlaşılmama gibi sorunların ortaya çıkmasına engel olabilir. Günlük iletişim durumlarında bağlama uygun davranılmasını sağlayarak olası sorunların önüne geçebilir.”* biçiminde belirttiği gibi iletişimde öğrencilerin önüne çıkan engellerin aşılmasında kültürlerarası etkileşim becerisi önemli bir yere sahiptir. ‘Farklılıklarla temas etme’ kodunda K18, *“Sınıf içerisinde farklılıkları görmeyi ve birlik içinde olmayı sağlar.”* biçiminde görüş bildirerek farklılıkların farkında olmanın öğrenciler arasındaki birliği sağladığına dikkat çekmiştir. ‘Ortak noktalarda buluşma’ kodunda ise K25, öğrenilen kültürün davranışa dönüşmesi için toplumsal uyumu desteklemenin öneme *“...Farklı dil ve kültür geçmişine sahip insanların sosyal uyumunun desteklenmesi için kültürlerarası etkileşim becerisinin geliştirilmesi önemlidir.”* biçimindeki söylemiyle değinmiştir.

“Dil-kültür bütünlüğü” kategorisinde sekiz görüş bildirilmiştir. Bu görüşlerin temelinde kültürün, dil öğretim sürecinin zaten içinde olduğu görüşü yer almaktadır. K22’ye göre *“Dil ve kültür ayrılmaz bir bütün...”*dür. K23 de *“...Dil, kültürün bir alt unsurudur”* görüşüyle, kültürün dili kapsayıcılığına gönderimde bulunmaktadır.

Kültürlerarası Etkileşim Becerisinin Öğrenme Ortamlarında Yer Almasına İlişkin Öğretici Görüşleri

Öğrenme ortamlarında kültürlerarası etkileşim becerisinin nasıl yer aldığı ve nasıl yer alması gerektiğine ilişkin öğretmenlerden elde edilen kategori ve kodlara ait bilgiler Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğrenme Ortamlarında Kültürlerarası Etkileşim Becerisinin Yer Almasına İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Mevcut durum	Farklılıkları ve benzerlikleri konuşma/ kıyaslama	11
	Drama ve canlandırmadan yararlanma	10
	Hedef/kaynak kültür tanıtımları yap(tır)ma	9
	Farklı yöntem ve teknikler kullanma	9
	Ders kitapları ve yardımcı metinlerden yararlanma	8
	Otantik unsurlardan yararlanma	7
	Kültür günleri düzenleme	2
Öneriler	Farklı yöntem ve teknikler kullanılmalı	10
	Otantik unsurlardan yararlanılmalı	9
	Hedef/kaynak kültür tanıtımları yapılmalı/yaptırılmalı	8
	Yaşantı odaklı uygulamalar yapılmalı	8
	Farklılıkları ve benzerlikleri konuşma ve kıyaslamadan yararlanılmalı	3
	Ders materyalleri/içerikleri zenginleştirilmeli	3
	Diğer	3

Öğrenme ortamlarında kültürlerarası etkileşim becerisinin yer almasına ilişkin öğretici görüşlerinden iki temel kategoride toplam 14 kod ortaya çıkmıştır. “Mevcut durum” kategorisine ait yedi koddan ilki, 11 öğreticinin görüş belirttiği ‘farklılıkları ve benzerlikleri konuşma/kıyaslama’dır. Örneğin K4, ortaklıklardan yararlanmanın çift yönlü etkilenme ve sevdirmeye açısından önemini “...derslerimde muhakkak ortak/benzer kültür öğeleri başta olmak üzere kullanıyorum. Yalnız kendi kültürünü aktarmaya çalışmak misyoner kıvamına getirir kişiyi. Bizim amacımız ‘aşılama yapmak’ değil sevdirmek ve öğretmek.” biçiminde açıklamaktadır. ‘Drama ve canlandırmadan yararlanma’ kodunda on görüş bulunmaktadır. K20, dramanın kültürlerarası etkileşim becerisinin geliştirilmesindeki etkisini “...Drama tekniğinin bu becerinin gelişiminde oldukça etkili olduğunu düşünüyorum ve kullanıyorum...” söylemiyle; K25 ise “Farklı dil öğrenme alanlarına yönelik diyaloglar canlandırmak ve olası farklılıkları konuşmak sıkça baş vurduğum bir yöntem...” biçiminde belirtmiştir. ‘Hedef/kaynak kültür tanıtımları yap(tır)ma’ kodunda dokuz görüş ortaya çıkmıştır. Örneğin K3, hedef kültürle ilgili öğretici tarafından yapılan tanıtma çalışmalarına ilişkin görüşünü “Doğrudan ve dolaylı olarak derslerde Türk kültüründen söz ediyoruz. Bir metnin anlamını ya da bir sözcüğün anlamını tam olarak verebilmek için bazen o kültürü baştan sona ayrıntılı bir biçimde vermek gerekiyor.” biçiminde ortaya koymaktadır. K24 de öğrencinin kendi kültürüne (kaynak kültüre) ilişkin sunumlar yapmasından yararlandığını “Sınıfta farklı milletlerden öğrenciler bulunmakta. Birbirleri arasındaki var olan önyargıları kaldırmak ve sempati duymak adına konuyla bağlantılı olarak her ülkeden öğrencimden sunumlar yapmalarını, fotoğraflar, danslar, şarkılar paylaşımlarını isterim.” biçiminde belirtmiştir. ‘Farklı yöntem ve teknikler kullanma’ kodundaki dokuz görüşün önemli bir kısmı soru-yanıt tekniğine yöneliktir. Örneğin K10, K18, K20, K26, K37 “tartışma ve soru-cevap”; K35, “beyin fırtınası”, K37, “örnek olay” gibi farklı yöntem ve tekniklere başvurduklarını belirtmişlerdir. ‘Ders kitapları ve yardımcı metinlerden yararlanma’ kodunda sekiz öğretici görüş bildirmiştir. K12, derslerde kültürlerarası etkileşim becerisinin ders kitaplarındaki metne bağlı kalmaktan kaynaklı olarak kısmen yer aldığını belirtmiştir. ‘Otantik unsurlardan yararlanma’ koduyla ilgili yedi görüşten birini K10, “...kitapların yetersiz kaldığı durumlarda TRT Belgesel’de yer alan kültürel etkileşim öğelerinin de yer aldığı belgesellerden yararlanmakta, belgesel üzerine konuşma ve yazma çalışması yapmaktayım...” biçiminde, dile getirmiştir. Son olarak ‘kültür günleri düzenleme’ kodunda iki görüş yer almış; öğrencilerin “...kendi kültür günlerini düzenledikleri etkinliklere sınıf arkadaşlarıyla birlikte katılımı...”na (K8) dikkat çekilmiştir.

“Öneriler” kategorisinde yedi kod bulunmaktadır. Buradaki kodlar, “mevcut durum” kategorisindeki kodlarla büyük oranda benzeşmektedir. Bunun nedeni, birçok öğreticinin mevcut durumda gerçekleştirdiği etkinliklerin büyük bir kısmını ideal olarak görmelerinden dolayı öneri olarak da sunmalarındadır. Kimi öğretmenler de mevcut durumda kullanmasalar bile yapılması gerekenlere ilişkin önerilerinde bunları sunmuşlardır. Bu kategoriye ait kodlar dikkatle incelendiğinde ‘farklı yöntem ve teknikler kullanılmalı’ kodunda on görüşün bulunduğu görülmektedir. K6, var olan birçok öğretim

yolunun olduğuna; ancak bunlar tercih edilirken becerilerin esas alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Öte yandan drama (K3, K22, K23), tartışma ve soru-cevap (K10), araştırma incemele (K15), örneklendirme (K22), örnek olay (K37), gezi ve seminer (K5) gibi yöntem ve teknikler de dile getirilmiştir. ‘Otantik unsurlardan yararlanılmalı’ kodunda dokuz öğretici görüş bildirmiştir. K4 evrenselden yerele bir kültürel içerik sunumu gerektiğini ve bunu otantik öğelerle desteklemenin önemine vurgu yapmaktadır. ‘Hedef/kaynak kültür tanıtımları yapılmalı/yaptırılmalı’ kodu sekiz görüşten oluşmaktadır. Bunlardan yedisi öğreticinin aktarımını esas alan hedef kültür tanıtımlarını önermektedir. Örneğin K26 bunu “...Bazen bir deyim üzerinden bile bir etkileşim kurabiliriz. Bu deyimün kültürde ne ifade ettiğini konuşabiliriz. Ayrıca bu konu doğrudan edimsel tartışmalar yani dilin kullanımıyla ilgili. Örneğin tanışma ve selamlaşma konusunda bile nezaket stratejileri, statüye göre konuşma biçimleri, samimi ve resmi dil kullanımları hakkında da bilgiler vermeliyiz.” biçimindeki söylemleriyle belirtmiştir. Öte yandan K34 ise etkileşimin karşılıklılık doğasını öncelmiştir. ‘Yaşantı odaklı uygulamalar yapılmalı’ kodunda, sekiz katılımcı görüş sunmuştur. K4 bunu “Kültürel etkileşim becerisi farklı kültürlerle bir araya gelerek, yaşantılar yoluyla gelişir...” biçiminde belirtmiştir. ‘Farklılıkları ve benzerlikleri konuşma ve kıyaslamadan yararlanılmalı’ kodunda üç görüş bulunmaktadır. K8 bu konudaki görüşünü tersi bir durumda neler olabileceğini de ortaya koyarak “...benim kültürüm ve senin kültürün gibi karşılaştırmalar ve kültürü yansıtabilecek tüm öğeler ile bu çok kültürlü ortamda hedef dilin kültürüyle ortak bir noktada buluşması sağlanmalıdır. Aksi halde birey kendi bakış açısından dışarıya çıkamadığı için reddetme yoluna girmektedir...” biçiminde belirtmiştir. ‘Ders materyalleri/içerikleri zenginleştirilmeli’ kodundaki üç görüş, K25’in belirttiği gibi “...Bu konudaki gelişimi destekleyecek ders içeriklerinin zenginleştirilmesi...”ne dikkat çekmektedir. Son olarak ‘diğer’ kodundaki üç görüş; metin seçimi (K21), öğreticilere kültürlerarası etkileşim konusunda farkındalık kazandırma (K25) ve kültürün amaç değil araç olması gerektiği (K27) konularına vurgu yapmıştır.

Kültürlerarası Etkileşim Becerisinin Dil Düzeylerindeki Yerine İlişkin Öğretici Görüşleri

Kültürlerarası etkileşim becerisinin dil düzeylerindeki yeri temasına ilişkin öğretmenlerden elde edilen kategori ve kodlara ait bilgiler Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Kültürlerarası Etkileşim Becerisinin Dil Düzeylerindeki Yerine İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Mevcut durum	Aşamalı-sarmal biçimde yer alma	6
	A2’den itibaren yer alma	2
	Öğreticiye/konuya bağlı olarak değişme	1
Öneriler	Aşamalı-sarmal biçimde yer almali	22
	Bazı değişkenlere bağlı olarak yer almali	5
	A2’den itibaren yer almali	4
	B1’den itibaren yer almali	2
	B2’den itibaren yer almali	2

Kültürlerarası etkileşim becerisinin dil düzeylerindeki yerine ilişkin öğretmen görüşlerinden iki kategoride toplam sekiz kod ortaya çıkmıştır. Öncelikle öğretmenlerden kültürlerarası etkileşim becerisinin kendi derslerinde yer aldığı düzey hakkında bilgi istenmiş, ardından hangi düzeyde yer alması gerektiği ile ilgili öneriler sunmaları beklenmiştir.

“Mevcut durum” kategorisinde ‘aşamalı-sarmal biçimde yer alma’ koduna ilişkin görüş bildiren altı öğretici de temel düzeyden başlanarak düzey arttıkça kültür içeriğinin zenginleştiğini belirtmiştir. ‘A2’den itibaren yer alma’ koduna ilişkin görüşler belirli bir seviyeye ulaşmadan etkileşimin gerçekleşmeyeceği yönündedir. Öğrencilerin öncelikle dilbilgisi ve kelime öğrenmesi gerektiğini ifade eden K12 bunu şöyle belirtmiştir: “Kültürel öğretimler A2 seviyesinden itibaren başlamaktadır. Bana göre de A2 seviyesinde olması uygundur. Çünkü dil öğrencileri için esas olan temel kavramları ve gramerleri öğrenmek daha sonra kültürü hissettirmeye çalışmanın uygun olduğunu düşünmekteyim.” Son olarak, ‘öğreticiye/konuya bağlı olarak değişme’ koduna ilişkin görüş bildiren tek öğretici K24, görüşünü “Bu durum gerek öğretmene gerekse ünitelerdeki

konulara bağlıdır. Bu etkileşimin olması gerektiğini düşünen öğretmenlerin sınıfları, bu becerinin gelişmesinde şanslı durumda olmaktadır.” biçiminde belirtmiştir.

“Öneriler” kategorisinde öğreticilerin büyük çoğunluğu (f: 22) ‘aşamalı-sarmal biçimde yer almalı’ koduna ilişkin görüş bildirmiş, kültürlerarası etkileşimin her düzeyde belli oranlarda yer alması gerektiğini vurgulamıştır. K34, “*Öğrencinin dili hangi ülkede öğrendiği çok önemlidir. Eğer kendi ülkesinde öğreniyorsa ileri seviyelerde daha hissedilir olabilir ancak öğrenci dilin konuşulduğu ülkede ise zaten maruz kalacaktır. Burada A1 ile başlayıp kademelere göre içeriği bu bağlamda yoğunlaştırmak mümkündür.*” şeklinde görüş belirtmiş, hedef dilin öğrenildiği yere bağlı olarak etkileşimin düzeylere göre farklılaşabileceğine dikkat çekmiştir. ‘Bazı değişkenlere bağlı olarak yer almalı’ koduna ilişkin görüş bildiren beş öğretici de kültürlerarası etkileşim becerisinin derslerde işlenen konuya, hedeflenen kazanıma, beceriye ve dilin öğrenildiği yere göre yer alması gerektiğini belirtmiştir. Öğreticilerin bir kısmı da belirli bir dil düzeyine ulaştıktan sonra kültürlerarası etkileşime yer verilmesine ilişkin görüş bildirmiştir. Bazı öğretmenler bu düzeyin A2, bazıları B1, bazıları da B2 olduğunu ifade etmiştir. K37 “*Bence, temel dil becerileri kazanıldıktan sonra ele alınması yerinde olacaktır. Bence bunun için en uygun seviye eşik düzey olarak tanımladığımız B1 seviyesidir...*” şeklinde görüş bildirmiştir. K30 ise “*B2 ve C1 düzeyinde böyle bir ders olmalı.*” şeklinde görüş bildirerek kültürlerarası etkileşim becerisinin önemini, ayrı bir ders bağlamında ele alınması gerektiğini vurgulayarak belirtmiştir.

Kültürlerarası Etkileşim Becerisini Geliştirmek İçin Kullanılan Materyallere İlişkin Öğretici Görüşleri

Öğrenme ortamlarında öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmek için kullanılan materyaller temasına ilişkin öğretmenlerden elde edilen kategori ve kodlara ait bilgiler Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Kültürlerarası Etkileşim Becerisini Geliştirmek İçin Kullanılan Materyallere İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Mevcut durum	Görsel-işitsel materyallerden yararlanma	20
	Ders kitapları ve diğer metinlerden yararlanma	12
	Otantik materyallerden yararlanma	11
	Oyun ve etkinlik araçlarından yararlanma	2
Öneriler	Görsel-işitsel materyallerden yararlanılmalı	15
	Otantik materyallerden yararlanılmalı	10
	Ders kitapları ve diğer metinlerden yararlanılmalı	9

Öğrenme ortamlarında öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmek için kullanılan ve kullanılması önerilen materyallere ilişkin öğretici görüşlerinden, “mevcut durum” ve “öneriler” kategorilerinde toplam yedi kod ortaya çıkmıştır. “Mevcut durum” kategorisindeki kodlarla “öneriler” kategorisindeki kodların büyük oranda örtüştüğü görülmektedir.

Öğreticilerin büyük bir kısmı ‘görsel-işitsel materyallerden yararlanma’ koduna ilişkin görüş ve öneri ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerin tamamı öğrenme ortamlarında teknolojik araç-gereçlerden sıklıkla yararlandıklarını belirtmişlerdir. K37 buna ilişkin görüşünü şöyle belirtmiştir: “*Genelde farklı kültürlere ait video ve filmleri sıkça kullanırım. Fotoğraflarla da bunu ortaya koyduğum çok olmuştur. Daha ileri seviyelerde ise metinler üzerinden bir süreç izlemeye çalışırım. Bence en ideal olan görsel ve işitsel araçların kullanılmasıdır.*” K15 ise görsel ve işitsel araçların kullanılmaya elverişli olduğunu ancak olanaklar dahilinde deneyimlemenin daha iyi olacağını dile getirmiştir. ‘Ders kitapları ve diğer metinlerden yararlanma’ koduna ilişkin yakın sayıda görüş ve öneri bulunmaktadır. En dikkat çeken yorumu K31 “*Kurguya dayalı metinlerden istifade ederim. Masal, destan vb. metinlerin ortak metaforlarının işe yaradığını deneyimledim ve öneririm...*” biçiminde yapmış; toplumların kültürünü iyi derecede yansıtan kurgusal metinlerin kültürlerarası etkileşim becerisi kazandırmadaki işlevinden bahsetmiştir. ‘Otantik materyallerden yararlanma’ yoluyla da

kültürlerarası etkileşim becerisinin kazandırılabilceğini belirten 11 öğretici otantik materyalleri öğrenme ortamlarında kullandıklarını ve kullanılmasını önerdiklerini belirtmişlerdir. ‘Oyun ve etkinlik araçlarından yararlanma’ koduna ilişkin görüş bildiren K14, hazır oyunlardan yararlanılabileceğini, K26 ise öğretmenlerin kendilerinin de etkinlik oluşturabileceğini belirtmiştir.

Öğrenme Ortamları Dışında Kültürlerarası Etkileşim Becerisini Geliştirmeye İlişkin Öğretici Görüşleri

Öğrencilerin öğrenme ortamları dışında kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmek için görevler, etkinlikler ve/veya projelere ilişkin öğretici görüşlerinden elde edilen kategori ve kodlara ait bilgiler Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Öğrenme Ortamları Dışında Kültürlerarası Etkileşim Becerisini Geliştirmeye İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Mevcut durum	Çok kültürlü sosyalleşme etkinlikleri düzenleme	13
	Yaşantı odaklı görevler verme	11
	Araştırma/gözlem ödevleri verme	5
	Kültür tanıtım etkinlikleri düzenleme	4
	Kültüre özgü özel gün, kutlama ve ritüellere katılım	3
	Yarışma düzenleme	1
	Yaşantı odaklı görevler verilmeli	13
Öneriler	Çok kültürlü sosyalleşme etkinlikleri düzenlenmeli	12
	Kültüre özgü özel gün, kutlama ve ritüellere katılım sağlanmalı	4
	Araştırma/gözlem ödevleri verilmeli	2
	Yarışmalar düzenlenmeli	1

Öğrencilerin öğrenme ortamları dışında kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmek için görevler, etkinlikler ve/veya projelere ilişkin öğretici görüşlerinden iki kategoride toplam 11 kod ortaya çıkmıştır. Öncelikle öğretmenlerden öğrenme ortamları dışında öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmek için neler yaptıkları hakkında bilgi istenmiş, ardından uygulanması önerilen görevler, etkinlikler ve/veya projeler hakkında görüş bildirmeleri beklenmiştir. “Mevcut durum” ve “öneriler” kategorilerinde ‘çok kültürlü sosyalleşme etkinlikleri düzenleme’, ‘yaşantı odaklı görevler verme’, ‘araştırma/gözlem ödevleri verme’, ‘kültür tanıtım etkinlikleri düzenleme’, ‘kültüre özgü özel gün, kutlama ve ritüellere katılım’ ve ‘yarışma düzenleme’ biçiminde büyük ölçüde örtüşen bir kodlama söz konusudur.

“Mevcut durum” kategorisindeki ‘çok kültürlü sosyalleşme etkinlikleri düzenleme’ kodunda 13 görüşe yer verilmiştir. Bunlar, birlikte kafede oturmadan kültürel mekân ziyaretlerine, pikniklere kadar çok geniş bir yelpazede görüşleri içermektedir. Örneğin K27, ders dışı etkinliklerin bazen daha etkili olduğunu ve sıklıkla sosyalleşme etkinliklerine başvurduğunu belirtmiştir. “Öneriler” kategorisindeki aynı koda ilişkin 12 görüşte de genel olarak planlamanın dil gelişimine uygun olarak yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Örneğin K20, *“Bu görev, etkinlik ve projeler öğrencilerin dil gelişim süreçlerine bağlı olarak değişiklik gösterir. Öncelikle öğrencinin kendi kültürel davranışlarını rahatlıkla sergileyebileceği etkileşim alanları ve ortamları tespit edilebilir. Öğrenci kulüpleri, geziler, dernekler, müzeler, törenler, kutlamalar, festivaller vb. gibi organizasyonlara dahil olabileceği görevler ve projeler tasarlanabilir.”* biçiminde bu görüşünü belirtmiştir.

“Mevcut durum” kategorisindeki ‘yaşantı odaklı görevler verme’ kodunda katılımcıların 11 görüş belirttiği görülmüştür. Katılımcıların genellikle öğrencilerin gerçek yaşamda karşılaşabilecekleri durumları, olayları içeren etkinlikler ve görevler uyguladıkları, dili bağlamında kullanmaya yönelik görevlere gönderimde buldukları dikkat çekmektedir. Örneğin yurt dışında Türkçe öğreten K4, dili bağlamında kullanmaya vurgu yapmakta, yaşantı odaklılığa ilişkin olanakların kısıtlılığına değinmektedir: *“Bulduğum ülkede çok az Türk var. Bu Türklerin bir çoğu esnaf. Alışveriş yapmayı, sipariş vermeyi, para (sayılar) kullanmayı ve Türkçe basit günlük nezaket ifadelerini o iş yerlerinde pratik yapmalarını istiyorum. Dizi, filmler izletip orada ilgilerini çeken kültürel öğeler hakkında*

konuşuyoruz. Şarkılar söyleyip şiirler okuyoruz. Dillerimizdeki ortak deyimleri bulmaya çalışıyoruz. Olması gereken, görev temelli birebir yaşantı odaklı etkinlikler elbette ancak bulunduğum ülkede buna ilişkin imkanlar çok sınırlı.” “Öneriler” kategorisinde ise aynı koda ilişkin 13 görüşte “mevcut durum”la benzer görüşler sunulmuştur. Örneğin K10, “Ödev olarak Türklerle sokak röportajı yapabilirler (verdiğim ödevlerden biridir de aynı zamanda).” şeklinde görüş bildirerek öğrencilerini sokağa yani gerçek yaşama dâhil ettiğine ve bunu önerdiğine; dolayısıyla yaparak, yaşayarak öğrenmelerini desteklediğine dikkat çekmektedir. Bu kodda özellikle Türkiye dışında Türkçe öğreten katılımcıların, öğrencileri için Türkiye’de yaşantısal deneyimler edinme fırsatlarını dile getirdikleri görülmektedir: “...Öğrencileri Türkiye’ye götürerek yerinde göstermek en doğrusu olurdu” (K7)

“Mevcut durum” kategorisindeki ‘araştırma/gözlem ödevleri verme’ kodunda beş katılımcı görüş bildirmiştir. Bu görüşlere göre öğreticiler araştırma yaparak bilgi toplama, grup çalışmaları yaparak keşfetme, kültürel benzerlik ve farklılıkları gözlemleyerek not etme gibi görevleri, temel dil becerileri ile bütünleştirerek verdiklerini belirtmişlerdir. K12 bunu “*Konuyla alakalı olarak araştırma yapmalarını söylüyorum. ....Örneğin, yedi gruba ayırarak Türkiye'nin her bölgesinin kültürü hakkında bilgi toplamalarını ve sınıfta sunmalarını istiyorum.*” biçiminde belirtmiştir. “Öneriler” kategorisinde ise aynı koda ait iki görüşte öğrencilerin gözlem ve araştırma yoluyla bilgi toplamalarına ilişkin “*...Bu tarz faaliyetlerin etkin bir biçimde kullanılması çok uygun*” (K35) olduğu vurgusu yapılmıştır.

‘Kültür tanıtım etkinlikleri düzenleme’ kodunda dört görüş yer almaktadır. Bu koda ait görüşlerde Türk kültürünü tanıtmaya yönelik düzenlenen tanıtım günlerine/etkinliklerine vurgu yapılmaktadır. Örneğin K8 bunu “*...Sınıf ya da okul ortamında kültür tanıtım günleri gerçekleştiriyorum. Bu tür etkinliklere desteğin gerekli ve doğru olduğunu düşünüyorum.*” biçiminde ifade etmiştir.

“Mevcut durum” kategorisindeki ‘kültüre özgü özel gün, kutlama ve ritüellere katılım’ kodunda üç öğretici görüş bildirmiştir. Bu görüşler, özellikle hedef kültüre özgü düğün, nişan, sünnet, doğum günü, bayram vb. etkinlik ve uygulamalara katılıma odaklanmıştır. K11, bu tür etkinliklerde iletişim becerilerini de geliştirecek görevler verdiğini belirterek “*Sınıf dışında onları kına gecesi, sünnet vb. organizasyonlara, millî bayram kutlamalarına, devlet tiyatrosuna götürürüm.*” demiştir. “Öneriler” kategorisindeki aynı koda ilişkin görüşlerde ise katılımın yanında, etkinliklerin anlaşılmasına dair sözcük listelerinin öğrencilerle paylaşılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır: “*...önceden bu etkinliklerde geçebilecek olan sözcüklerin bir liste biçiminde öğrencilere verilmesi gerek.*” (K3)

Son olarak “mevcut durum” kategorisinde ‘yarışma düzenleme’ kodunda bir görüş bulunmaktadır. K29 bu konuda yaptıklarını “*Öğrenme ortamları dışında kültürlerarası etkileşim becerilerini geliştirmek için türlü yarışmalar; şiir, müzik, yemek vs. düzenlerim...*” biçiminde dile getirmiştir. “Öneriler” kategorisinde de aynı koda ilişkin görüşte kültürlerarası eşgüdüm ve karşılıklılığın öne çıkarıldığı görülmektedir: “*Gastronomi etkinlikleri, geziler, şiir, kompozisyon yarışmaları düzenlenebilir. Fakat bu etkinlikleri tek taraflı yapmaktan ziyade diğer ülke insanların da kendi kültürlerini tanıtıcı çalışmalarıyla birlikte oluşturulmasının daha faydalı olduğunu söyleyebilirim. Kültürler arası eşgüdüm bu anlamda çok önemli...*” (K5)

Kültürlerarası Etkileşim Becerisinin Kazandırılması Sürecinde Engel Oluşturan Unsurlara İlişkin Öğretici Görüşleri

Kültürlerarası etkileşim becerisinin kazandırılması sürecinde engel oluşturan unsurlar ve bu engellerin kaldırılmasına ilişkin öğretici görüşlerinden elde edilen kategori ve kodlara ait bilgiler Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Kültürlerarası Etkileşim Becerisinin Kazandırılması Sürecinde Engel Oluşturan Unsurlara İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Engeller	Duygu durumu ve tutum	18
	Irkçılık/sosyokültürel karşıtlık	10
	Öğrencinin kişilik yapısı	6
	Öğreticinin yeterlik düzeyi	5
	Mekân/materyal/ödenek yetersizliği	5
	Sözlü-sözsüz iletişim farklılıkları	3
	Geleneksel öğretim yöntemleri	2
	Tek tip kültür baskınlığı	2
	İçerik sorunları	2
	Öneriler	Saygı, hoşgörü ve empatiyi teşvik etme
Öğretici yeterliklerini geliştirme		6
Oryantasyon çalışmaları		4
Yönetimsel/kurumsal destek		4
Kaynak kültürleri sınıfa taşıma		3
Aktarımdan/dikte etmekten kaçınma		2
Çok uluslu öğrenme ortamları oluşturma		1

Kültürlerarası etkileşim becerisinin kazandırılması sürecinde engel oluşturan unsurlar ve bu engellerin kaldırılmasına yönelik öğretici görüşlerinden iki kategoride toplam 16 kod ortaya çıkmıştır.

“Engeller” kategorisindeki ‘duygu durumu ve tutum’ koduna ilişkin genel olarak aynı doğrultuda görüş bildirilmiştir. Öğreticilerin büyük bir kısmının değindiği temel engel “ön yargı”dır. Bu ön yargı farklı açılardan ele alınmıştır. Örneğin K27 kişisel ve politik konulara, K3 millî konulara ilişkin görüş bildirmiştir. ‘Irkçılık/ sosyokültürel karşıtlık’ koduna ilişkin görüş bildiren öğretmenlerin kültürlerarası çatışmayı en büyük engel olarak tanımladığı görülmektedir. Örneğin K8, birtakım değerlere aşırı bağlı olmanın kültürlerarası etkileşim sürecine engel oluşturduğunu şu sözlerle belirtmiştir: “*Din, siyaset, milliyetçilik gibi değerlere uç noktalarda yaklaşan bireylerin yeni bir kültürle etkileşime kapalı olması...*” ‘Öğrencinin kişilik yapısı’ koduna ilişkin görüş bildiren öğretmenlerden çoğu, öğrencinin kendini kapatmasını önemli bir engel olarak görmektedir. K16 bunu “*Öğrencinin çekingenliği olabilir, tanımadığı daha önce yaşamadığı görmediği için farklı hissederek uzak durabilir...*” biçiminde belirtmiştir. ‘Öğreticinin yeterlik’ düzeyi koduna ilişkin bildirilen beş görüş dikkatle incelendiğinde, kültürlerarası etkileşim sürecinde kilit noktanın öğreticinin kendisi olduğu fikri ön plana çıkmaktadır. K6, “*En temel engel öğreticinin kendisidir. Çünkü kültürel etkileşim becerisinin kazandırılması için ilk etapta öğreticinin çaba sarf etmesi gerekmektedir. Sonra öğrencilerinin katılımını sağlamak da kolay olmuyor...*” sözleriyle belirtirken, öğretici yetkinliğinin, öğrencilerin katılımını da artırabileceğine işaret etmektedir. ‘Mekân/materyal/ödenek yetersizliği’ kodundaki görüşlerde, öğretim sürecini olumsuz etkileyen temel eksikliklere değinilmektedir. Bu yetersizliklere değinen K6, “*...etkinlik için mekan, ekipman, materyal desteği yetersiz kalıyor*” derken K15 ve K33 ise bütçe ve ödenek sıkıntısını dile getirmiştir. ‘Sözlü-sözsüz iletişim farklılıkları’ koduna ilişkin üç görüş bildirilmiştir. K20, bu konuda yaşanabilecek olumsuzlukları “*...bazen bir ülkede bir kelime bir işaret ya da bir davranış iyi anlamdayken başka bir ülkede kötü anlama gelebilir...*” biçiminde belirtirken K29, iletişim esnasında yaşanan yanlış anlaşılmanın kültürlerarası etkileşim sürecinde engel oluşturduğunu belirtmiştir. ‘Geleneksel öğretim yöntemleri’ koduna ilişkin K2 “*Geleneksel yöntem ve ders materyali olarak ders kitabına bağlı kalınması...*”nı engel olarak ifade etmektedir. ‘Tek tip kültür baskınlığı’ kodunda belirtilen görüşler, öğrencilerin birbiriyle aynı kültürden olmasının olumsuz etkilerine gönderimde bulunmaktadır. Yurt dışında Türkçe öğreten K4 hedef kültürden kişilerin sınırlılığının öğrenmeyi zorlaştırdığına “*Ülkede yaşayan Türk sayısı en büyük engel. Buna yapılabilecek pek bir şey yok.*” sözleriyle dikkat çekmiştir. Son olarak ‘içerik sorunları’ kodunda ise K1 “*Medya araçlarının yanlış yönlendirmesi ve bazı diziler... en belirgin unsur bu. Maddi kaygıyla Türk kültürünü yansıtmayan film ve diziler ciddi engel.*” tümceleriyle medya araçlarının, özellikle dizilerin, Türk

kültürünü doğru bir şekilde anlatmadığını dile getirmiştir. K11 ise “...öğrenciler yoğun kültürel öğeler içeren metinleri ve etkinlikleri sıkıcı buluyor. Bu tür metinler ve etkinlikler yalınlaştırılmalı ve güncel konular seçilmelidir.” diyerek hedef kültüre ait içerik yoğunluğunun etkileşimi zedeleyeceğine değinmiştir.

“Öneriler” kategorisindeki ‘saygı, hoşgörü ve empatiyi teşvik etme’ kodunda dokuz görüş belirtilmiştir. Bu konuda K9, “...Bu engelleri ortadan kaldırmak için bireye yaklaşmak, kendini rahat hissetmesini sağlamak, fikirlerini ifade etmesini ve gerektiğinde karşı tarafa da imkan tanınmasını öğretmek, ortak evrensel öğelerden ulusal kültüre doğru bir sıralama ile bu etkileşimin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.” biçiminde görüş bildirmiştir. ‘Öğretici yeterliklerini geliştirme’ kodunda altı görüş bulunmaktadır. K15, “Öğreticilere de kültürel etkileşime yönelik eğitim verilmesi gerektiği, kendi kültürü hakkında yeterli/asegari bilgiye sahip olmayan bir Türkçe öğreticisinin bu yönde ders tasarlamayacağı...”; K13 ise “...Öğreticilerin motivasyon ve bilgisi için özellikle program okuryazarlığı ve materyal geliştirme alanında daha çok desteklenmesi gerektiği” yönünde görüş belirtmiştir. ‘Oryantasyon çalışmaları’ kodunda belirtilen dört görüşte, bireyleri hedef kültüre daha kolay alıştıracak yönlendirmelere dikkat çekilmiştir. K31, bir yandan oryantasyon çalışmaları yapılırken bir yandan toplumun da doğru davranışlar konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini “...Oryantasyon süreci profesyonelce yürütülmeli, toplum bilinçlendirme seminerleri olmalı...” biçiminde dile getirmiştir. ‘Yönetimsel/kurumsal destek’ kodunda belirtilen dört görüşten K6 “...maddi ve manevi konularda yönetim ekibinin, müşavirliğin ve/veya ateşeliğin desteklerinin çok önem arz ettiğini...”; K7, “...Kültür müsteşarlığı veya Büyükelçiliklerle ortak çalışmak.” gerektiğini belirtmiştir. ‘Kaynak kültürleri sınıfa taşıma’ kodunda K11’in “...öğrencilerin kendi kültürlerinden de söz etmelerine olanak sağlanmalıdır. Kültürel benzerliklere odaklanılmalıdır...” biçiminde ifade ettiği gibi ortak bir görüş hakimdir. ‘Aktarımdan/dikte etmekten kaçınma’ kodunda öğrencinin hedef kültüre karşı negatif bir algı oluşturmaması için onu edilgen ve alıcı konumuna sokmaktan uzak durulması gerektiği belirtilmektedir. K10 bunu, “Kültürel aktarma yoluna gidilmemelidir. Elbette (Türkçeden örnek verirse) hedef kültür Türkçe olduğu için Türk kültürüyle ilgili öğeler öğrencilere sunulmalıdır; ancak bunun dikte edilmesine ya da kaynak kültürle ilgili iyi-kötü, güzel-çirkin gibi karşılaştırmalar yapılmasına gerek yoktur...” biçiminde açıklamaktadır. Son olarak ‘çok uluslu öğrenme ortamları oluşturma’ kodunda K12 “...her kültürden insanların aynı sınıf içerisinde bulunmasının saygıyı da arttıracığına inanıyorum” biçiminde bildirdiği görüşüyle farklılıkları bir arada bulunduranın etkileşim olanaklarını arttıracığına vurgu yapmaktadır.

Öğrencilerin Kültürlerarası Etkileşim Becerisi Yeterliklerine İlişkin Öğretici Görüşleri

Öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisi yeterliklerinin mevcut düzeyi ve istenen düzeye ulaşması için bilişsel, duyuşsal, toplumsal ve diğer alanlarda yapılması gerekenlere ilişkin öğretici görüşlerinden elde edilen kategori ve kodlara ait veriler Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Kültürlerarası Etkileşim Becerisi Yeterliklerine İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Mevcut durum	Kısmen yeterli	26
	Yeterli	9
	Yetersiz	2
Öneriler	Öğretici yeterliklerinin geliştirilmesi	13
	Empati ve hoşgörü teşvik etme	5
	Karşılaştırma/ilişkilendirme fırsatları yaratma	3
	Otantik iletişim bağlamları oluşturma	3
	Ders saatlerini/içeriklerini artırma	3
	Çok uluslu sınıf ortamı oluşturma	2
	Öğretim ortamının dışına çıkma	1

Öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisi yeterliklerinin mevcut düzeyi ve istenen düzeye ulaşması için yapılması gerekenlere ilişkin öğretici görüşlerinden iki kategoride toplam 10 kod ortaya çıkmıştır.

“Mevcut durum” kategorisindeki ‘kısmen yeterli’ kodunda 26 öğretici görüş bildirmiştir. Görüşlerde *sahip olunan olanaklar, politik ilişkiler, hedef kültürün gelişmişlik düzeyi* (K4); *öğrenme ortamındaki kültürel çeşitlilik* (K37), *öğrencilerin geldiği kültür ve çok kültürlülüğü benimseme durumu* (K20), *hedef dil yeterliği ve hedef kültürle temas süresi* (K36) vb. birçok etkene değinildiği, yeterliğin istenen düzeye ulaşmasında bunların engel oluşturduğu belirlenmiştir. Örneğin K20 kaynak kültüre göre kültürlerarası etkileşim becerisinin değiştiğini “*Geldiği sosyokültürel yapıya bağlı değişkenlere göre farklılık gösteriliyor. Çok kültürlü toplum yapılarından gelen öğrencilerde bu beceri düzeyi daha yüksek olabiliyor...*” biçimindeki görüşüyle ortaya koymuştur. ‘Yeterli’ kodunda görüş belirten dokuz öğretici bulunmaktadır. Bu öğretmenlerden biri olan K8, öğrencilerinin kültürlerarası etkileşime yönelik geçmiş deneyimlerinin yararından “*Ben öğrencilerimin kültürle etkileşim düzeylerinin yeterli olduğunu düşünüyorum. Çünkü çoğu öğrencim daha önce başka bir dil öğrenmiş ve bu sebeple başka bir kültürle de etkileşime girmiştir.*” sözleriyle bahsetmiştir. K10 da öğrencilerini yeterli bulmasının gerekçesini “*...7/24 farklı kültürden gelen (Türk öğrenciler de dâhil) öğrencilerle bir arada bulunmaktadır.*” biçiminde açıklamıştır. K27 ise hedef dili konuşulduğu ülkede öğrenmenin öğrencilerin etkileşim becerisini daha fazla artırdığını, hedef dil konuşurları ile karşılaşma oranı ölçüsünde etkileşim becerisinin geliştiğini dile getirmiştir. ‘Yetersiz’ kodunda iki görüş dile getirilmiştir. K24, öğrencilerinin kültürlerarası etkileşim becerisinin yeterli düzeyde olmamasını kişisel tutumlarla ilişkilendirmiş; zorunluluk nedeniyle bir ülkede bulunmanın bu becerinin gelişimini olumsuz etkilediğini vurgulamıştır: “*Öğrencilerimde bu durum yeterli düzeyde değil çünkü büyük oranda çekimserlik söz konusu. Bunun dışında mecburiyetten ülkemizde bulunma gerçeği de onları bu becerileri benimseme noktasında geri planda bırakmakta.*”

“Öneriler” kategorisindeki ‘öğretici yeterliklerinin geliştirilmesi’ kodunda 13 görüş belirtilmiştir. Görüşler, öğreticinin doğrudan bir inanca ya da ideolojiye dayanan aktarım odaklılığını eleştirme (K5), başvuru olan öğretim yaklaşım ve yöntemlerini duyuşsal ve bilişsel anlamda olumsuzlama (K15), farklı kültürlerle karşı açık ve tarafsız olmanın öğrenciler kadar öğretmenlerin de sahip olması gereken bir tutum olduğunu vurgulama (K23) gibi konulara odaklanmıştır. Örneğin K15, bu konudaki görüşünü “*...Öğrencilere sen kendi ülkende değilsin ya da biz burada böyle yapmayız mesajını vererek uyarmak örneğin, çok cahil ve merhametsiz bir yaklaşım. Böyle şeyler sınıflarda oluyor. Yahut öğretmenler kültürel unsurlardan hiç bahsetmiyor, varsa yoksa gramer ve yazma becerisi.*” sözleriyle açıklamıştır. ‘Empati ve hoşgörüyü teşvik etme’ kodunda beş görüş bulunmaktadır. K17 bunu, “*...Öğrencilere daha güvenli bir ortam oluşturmak ve kültürünü paylaşması için teşvik etmek yararlı olacaktır...*” biçiminde; K24 de “*...ılımlı, saygılı, sabırlı olmak ve karşı tarafın kültürüne değer vermek önemli diye düşünüyorum...*” biçiminde dile getirmiştir. ‘Karşılaştırma/ilişkilendirme fırsatları yaratma’ kodunda üç görüş ortaya çıkmıştır. K29 bu konuda öğrencinin öncelikle kendi kültürünü tanımasının önemine dikkat çekmekte, ardından hedef kültürle ilişkilendirmeler yapılmasının iletişimin gücünü artırabileceğini vurgulamaktadır. K34 ise yapılan karşılaştırmaların üstünlük algısı yaratmaktan kaçınacak biçimde olması gerektiğini “*...karşılaştırma çok başvuru ve etkili bir yöntem olduğu için bir üstünlük hissine kapılmadan ya da öğrencinin kapılmasına olanak vermeden bu etkileşimi sağlamak gerekiyor. Örneğin öğrenciye bir millî bayram bilgisini verirken öğretici öğrencinin ülkesindeki bir özel günü de kutlayabilmeli...*” sözleriyle dile getirmektedir. ‘Otantik iletişim bağlamları oluşturma’ kodunda üç görüş dile getirilmiş, gerçek iletişim ortamları yaratması nedeniyle öğrencinin otantik öğrenme bağlam ve süreçleriyle daha fazla karşılaşılmasının sağlanması görüşünde birleşmiştir. ‘Ders saatlerini/içeriklerini artırma’ kodunda üç görüş belirtilmiştir. Ders saatleri, materyal temini, zengin içerik sunumuna odaklanan görüşlerin yanında K13, kendi öğrencileri için müstakil bir kültürel uyum dersi ve izlencesi oluşturduklarını belirterek “*Tüm TÖMER’lerde bulunan şehre göre izlencenin uyarlanıp takip edilmesi gerektiğini...*” dile getirmiştir. “Çok uluslu sınıf ortamı oluşturma” kodunda iki görüş yer almıştır. Tek millet ya da kültürden oluşan sınıflarda kültürlerarası etkileşim isteğinin gelişmediğini belirten K37 bunu, “*...Bence bunun için yapılması gereken en önemli şey farklı kültür, dil ve inanca sahip insanların aynı sınıf ortamında bulunmalarını sağlamaktır. Sınıftaki öğrenci dağılımlarını tek tip olmaktan çıkarmaktadır.*” biçiminde açıklamıştır. Son olarak ‘öğrenme ortamının dışına çıkma’ kodunda yer alan bir görüş bulunmaktadır. K9 tarafından belirtilen, “*...sadece sınıf ortamıyla sınırlı*

kalmamak gerekiyor, okul dışında da etkinlik yapmak gerekli.” biçimindeki görüş, okul dışı etkinliklerle bu becerinin kazanılabileceği yönündedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

İkinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürlerarası etkileşim becerisine yönelik bir durum saptaması yapmayı amaçlayan bu araştırmaya göre öğreticilerin “kültürlerarası etkileşim becerisi”ni tanımlamaya ilişkin görüşleri toplumsal ve duyuşsal bağlam olmak üzere iki kategoride toplanmıştır. Toplumsal bağlamda öğreticilerin çoğu bu beceriyi ‘karşılıklı tanıma/anlama’ ve ‘iletişim kurma’ kavramları üzerinden tanımlamıştır. Bu tanımlar, ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğrenme sürecinde tek taraflılığı reddeden, karşılıklılığa/birlikteliğe gönderimde bulunan bir anlamı içermektedir. Tran & Pham (2015) da farklı kültürden öğrencilerin anlamlı bir etkileşim kurmasının karşılıklı öğrenmeye bağlı olduğunu belirterek “karşılıklılık” kavramına vurgu yapmıştır. Duyuşsal olarak ise ‘duyarlık ve farkındalık’ öne çıkmıştır. İkinci/yabancı dil öğrencisine karşı geliştirilen duyarlı, empatik, pozitif yaklaşım; kültürel katılımı destekleyerek anlamlı etkileşim kurma becerisini geliştirecektir. Chiang’a (2009) göre dilsel ve sosyo-kültürel sınırlar boyunca karşılıklı anlayış, iletişimde izlenmesi gereken yol ve yöntemlere ilişkin bir başarıya işaret etmekte; farklılıklara uyum sağlamayı desteklemektedir. Tran ve Pham (2015) alanyazının genellikle uluslararası öğrencilerin sürece uyumunu aracılık ve müzakere deneyiminden çok “başa çıkma” ihtiyacıyla konumlandığından bahsetmiş; ağırlıklı olarak algıladıkları olumsuz duygularla veya kalıp yargılarla tartışıldıklarını ifade etmiştir. Bu araştırmada duyarlık ve farkındalığın öne çıkması, bu durumu değiştirme gayreti ile ilişkili olabilir.

Dil öğretim sürecinde kültürlerarası etkileşim becerisinin önemine ilişkin soruya yanıt veren öğreticilerin görüşleri ‘öğrenme-öğretme’, ‘toplumsallaşma’ ve ‘dil-kültür bütünlüğü’ kategorilerinde sınıflandırılmıştır. Buna göre kültürel etkileşim becerisinin dil öğrenmeyi desteklediği, öğrencilerin iletişimini güçlendirdiği ve motivasyonu artırdığı belirtilmiştir. Bunun yanında, dil ve kültürü bir bütün olarak gördüğü için bu becerinin önemli olduğunu düşünen pek çok öğretici de görüş bildirmiştir. Özetle, genel olarak yeni bir dil öğrenmede kültürlerarası etkileşim becerisinin önemli bir etken olduğu söylenmiştir. Chiang (2009) da farklı kültürden insanların iletişimde yaşadıkları aksaklıkların giderilmesi için olabildiğince etkileşim kurmaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Yani iletişimin sağlıklı olmasının yolu öğrencilerin kültürel etkileşim becerisini geliştirmekten geçmektedir.

Öğrenme ortamlarında kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmek için öğreticiler, ‘farklılıkları ve benzerlikleri konuşma/kıyaslama’, ‘drama ve canlandırma’, ‘hedef/kaynak kültür tanıtımları yapma/yaptırma’ ve ‘farklı yöntem ve tekniklerden yararlanma’yı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Öğreticiler, önerilerinde ise ‘farklı yöntem ve teknikler kullanma’, ‘otantik unsurlardan yararlanma’, ‘hedef/kaynak kültür tanıtımları yapma/yaptırma’ ve ‘yaşantı odaklı uygulamalar’ı ön plana çıkarmışlardır. Kültürlerarası etkileşim becerisinin dil düzeylerindeki yeri, ‘mevcut durum’ ve ‘öneriler’i içeren iki kategoride sınıflanmıştır. Her iki kategoride de bazı öğreticiler belirli bir dil düzeyinden ya da bazı değişkenlerden hareketle kültürlerarası etkileşim becerisinin kazandırılması gerektiğinden bahsetse de ağırlıklı olarak öğreticilerin görüşleri, bu beceriye dil düzeylerinde aşamalı/sarmal bir biçimde yer verilmesi gerektiği biçimindedir. Temur ve Altınkaya-Duman (2020) da bu sonucu destekler biçimde, günümüz dil öğretim modellerinin merkezinde yer alan aşamalı sarmallığın sadece dil içeriklerinin öğretimini değil, hedef dilin kültürel unsurlarını da kapsadığını belirtir. Çünkü öğrenci, sesin algılanıp işlenmesinden selamlaşmaya, tanışmadan vedalaşmaya, mesafe ve nezaket kurallarına kadar her aşamada kültürle iç içedir. Dolayısıyla belirli bir dil düzeyinden başlamak dil ediniminin doğasına aykırı bir yaklaşımdır.

Öğrenme ortamlarında öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmek için kullanılan materyallere ilişkin görüş bildiren öğreticiler, en çok görsel-ışitsel araçlardan, ders kitapları ve diğer metinlerden ve otantik materyallerden yararlandıklarını; aynı zamanda bunu önerdiklerini belirtmişlerdir. Burada, öğrenci hangi yaşta olursa olsun, derste olabildiğince fazla duyusuna hitap eden ve gerçek yaşamda karşılaşılabileceği materyal kullanımının öğrenmeyi özendirceği görüşü öne çıkmaktadır. Öğrenme ortamları dışında kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmek için öğreticiler, hem mevcut durumda kullandıkları hem de kullanılmasını özellikle önerdikleri ‘çok kültürlü

sosyalleşme etkinlikleri’ ile ‘yaşantı odaklı görevler verme’ üzerinde durmuşlardır. Bu çerçevedeki görüşlerin, öğrenciler için kültürlerarası etkileşim becerisi ile sosyal hayatta karşılaşma olanaklarına göre geliştirildiği düşünülmektedir. Sosyallik algısının oluşumu, bireyin hedef kültürde kendini rahat hissedecek kadar deneyim kazanmasıyla paraleldir. Öğreticilerin uygulamaları ve önerileri, Çelik’in (2018) araştırmasında belirttiği Türkçe öğrencilerinin en çok geziler, ziyaretler ve sosyal ortamlarda Türk kültürünü edindikleri bulgusuyla örtüşmektedir.

Öğreticilere göre kültürlerarası etkileşim becerisinin kazandırılması sürecinde engel oluşturan öğelerin başında ‘duygu durumu ve tutum’ gelmekte, bu da özellikle *ön yargı* ile bütünleştirilmektedir. Bunun yanında ön yargıyı besleyen ‘ırkçılık/sosyokültürel karşıtlık’ da öğrencilerin sıkça dile getirdiği görüşlerdendir. Bunun önüne geçmek için ise ‘saygı, hoşgörü ve empatiyi teşvik etme’ önerilmiştir. Zou & Yu (2019) topluma uyum sağlama ve saygı duymanın kültürlerarası etkileşimi kolaylaştırdığını belirtmiştir. Ladegaard (2017) de araştırmasında farklı kültürden öğrencilerin öğretim ortamında ve dışında birbirleriyle etkileşim kurmalarının önündeki en büyük engelin olumsuz klişeler ve ön yargı olduğunu ifade etmiş, öğrencilerin ötekileştirilme kaygılarından yeterince etkileşim kuramadıkları sonucuna ulaşmıştır. Cai ve Rodriguez (1996) de kültürlerarası etkileşimde en büyük sorunun, karşıdaki kişinin yabancı olmasından dolayı anlaşılma kaygısıyla başladığını dile getirir. Ladegaard ve Cheng (2014), üniversitelerin gruplar arası ön yargıya ve olası çatışmalara karşı ırkçılık karşıtı çok kültürlü eğitimi teşvik etmede daha planlı ve öngörülü bir rol üstlenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Aynı şekilde Li (2015) de uluslararası öğrenciler üzerinde yaptığı bir araştırmada halka ve kültüre ilimli yaklaşanların, o kültürle doğrudan bağ kuranların (evlilik vs.) daha kolay uyum sağlayarak aidiyet duygularının geliştiğini ve kolayca etkileşim kurabildiklerini; ön yargılı, kibirli, eleştirel yaklaşanların ise mesafeli kaldığını, etkileşimden kaçındıklarını ortaya koymuştur. Sosyokültürel yakınlığın kültürlerarası etkileşime doğrudan ve olumlu etki ettiğini vurgulayan Aliyev ve Öğülmüş (2015), Kafkasya’dan Türkiye’ye gelen öğrencilerin Avrupa’dan gelen öğrencilere göre daha olumlu etkileşim algılarına sahip olduklarını belirtmiştir. Diğer yandan kültürlerarası etkileşim becerisini geliştirmede ‘öğretici yeterlikleri’ de öğrencilerin üzerinde durduğu diğer önemli konu olmuştur. Öğrenme ortamında öğrencinin birebir en çok etkileşimde olduğu kişinin öğretici olduğu göz önüne alındığında öğreticinin öğrenci üzerindeki duyuşsal ve bilişsel etkisinin de fazla olduğu söylenebilir. Öğrenme sürecinin lideri olarak öğreticinin üstlendiği role ilişkin farkındalıklarını artırmak, öğretim stratejilerinin buna göre belirlenmesini sağlamak çokça önemsenmektedir. Günay (2016) da öğrencilerin tutum ve davranışlarının, kültürlerarası iletişimi ve öğrenmeyi teşvik etme açısından çok önemli olduğuna; Göktaş ve Mercan (2022) ise öğrencilerin Türk kültürünü aktarma ve tanıtmadaki yetersizliğine değinmiştir. Öğretici rollerini inançlar, geçmiş yaşantılar, deneyimler ve mevcut sosyokültürel bağlamın özellikleri belirlemektedir. Kültürlerarası bir bağlamda öğretmenler çeşitli zorluklarla karşılaşmakta ve öğrenci-öğretici etkileşimi için bireyselleştirilmiş başa çıkma stratejileri geliştirmektedirler (Wang & Du, 2014). Oranje ve Smith (2018), kültür hakkında durağan bilgi aktaran geleneksel yaklaşımların kültürlerarası iletişimi geliştirmediğini; bunun yerine öğrencilerin eleştirel kültürel farkındalık geliştirerek kültürlerarası etkileşim becerisi üzerine nesnel sorgulamalar yapmaları gerektiğini ifade eder. Yurtseven ve Altun (2015) da öğrencilerin sınıftaki farklılıkları kucaklayan ve çok kültürlü uygulamaları teşvik eden bir vizyona sahip olması gerektiğini belirtir.

Öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisi yeterliklerine ilişkin öğretici görüşlerinde “kısmen yeterli” anlayışı hâkimdir. Tran & Pham’ın (2015) araştırmasında da benzer biçimde etkileşimin yüzeysel düzeyde gerçekleştiği ve katılımcılar için çok az anlamlı etkileşimin olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan uluslararası öğrencilerin öğrenme ortamında ve toplumda kültürlerarası etkileşime girme güdüsünün bireysel, entelektüel, kültürel, dilsel kapasiteleri ile farklılıklara saygı duyma istekleriyle yakından ilgili olduğu belirtilmektedir (Tran & Pham, 2015). Chiang (2009), sosyal aktörlerin anlam alışverişindeki karşılıklı pratiklerinin önemini belirtmiş; etkileşim becerisini daha ileri bir düzeye taşımak için de öğretici yeterliklerinin geliştirilmesi, empati ve hoşgörüyü teşvik etme, kullanılabilir bazı yöntem ve teknikler ile ders saatlerini/içeriklerini artırmaya dönük öneriler sunmuştur. Öğrencilerin kültürlerarası etkileşim becerisinin istenen düzeye ulaşması için önerilen durumlardan biri de çok uluslu/kültürlü sınıf ortamı oluşturmaktır. Nitekim Nolan, Hélot ve Rienties (2022) araştırmasında öğrenme ortamı oluşturulurken farklı kültürden öğrencilerin bir arada olmasına özen gösterildiğini ve bu sayede etkileşimin daha kolay olduğunu belirtmiştir.

Yükseköğretimde uluslararasılaşma vizyon ve misyonunu yabancı uyruklu öğrenci sayısı ile bağdaştıran kurumların, gerçek bir uluslararasılaşma için sayıların ötesine geçmesi gerekmektedir. Kültürel geçmişleri farklı olan öğrenciler için kurumsal yapıların, program geliştiricilerin ve uygulayıcıların kültürlerarası etkileşimi/diyaloğu kolaylaştıran ve destekleyen bağlamlar tanımlaması ve bunları etkileşimli biçimde tasarlaması yerinde olacaktır. Programların ve dil seviyelerine yönelik her türlü izlencenin bu becerilerle bütünleştirilmesine özen gösterilmelidir. Nitekim öğrenme-öğretme bağlamlarında bu becerinin görmezden gelinmesi onu sosyal hayatta da geri plana iten bir söylemden ibaret hâle getirecektir. Ladegaard ve Cheng (2014) Hong Kong'daki yerel ve yerel olmayan üniversite öğrencilerinin kampüste tamamen ayrı hayatlar yaşadıklarını, zorunlu tutulmadıkça değil sosyalleşme, birlikte çalışmayı bile denemediklerini tespit etmişlerdir.

Kültürlerarası etkileşim, anlam/a katmanlarını çözümlemeyi gerektirir. Etkileşim, karşılıklı anlayışı geliştirir ve bu anlayış, dilsel ve sosyokültürel bilgiler ile bunların bağlam içindeki kullanımına bütünleşiktir. Dil ediniminin doğasını ve çoklu kimlikler yaratmayı öngören bu bütünleşme sosyal düzenin alt yapısını da oluşturur. Bu durum ev sahibi toplumu da kültürel olarak zenginleştirme etkisine sahiptir. Bu gücün ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğrenen tüm öğrenciler için de potansiyel oluşturduğu unutulmamalıdır.

İkinci/yabancı dil olarak Türkçe öğreticilerinin görüşlerine dayanan bu araştırmadan yönelimle, kültürlerarası etkileşim becerisinin sorgulanan her bir boyutunun, kodlardaki benzerliklerden de açıkça anlaşıldığı gibi, birbiri ile oldukça ilişkili olduğu söylenebilir. Buna göre; öğrenme ortamı içinde veya dışında hedef kültür aktarımından uzak durulması, olabildiğince kaynak kültürden yararlanılması; kültürlerarası etkileşim becerisine her düzeyde aşamalı ve sarmal bir biçimde, görsel-işitsel ve otantik materyaller kullanılarak yer verilmesi; öğrenme ortamları dışında kültürel geziler, yaşantı odaklı görevler ve çok kültürlü sosyalleşme etkinlikleri gibi öğrencilerin etkileşim kurabileceği ortamların oluşturulması; farklılıklara karşı olumlu duygu ve tutum geliştirmenin teşvik edilmesi; dil öğrenme-öğretme süreçlerinin başrolündeki öğreticilerin yeterlik ve yetkinliklerinin geliştirilmesi önerilmektedir. Son olarak bu araştırma, sınırlı bir katılımcı grubundan, sınırlı bir sürede ve tek seferde yapılan görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Benzer araştırmalar, daha uzun süreli ve çoklu ölçümlerle boylamsal olarak tasarlanabilir. Katılımcıların görüşlerinin öğretim uygulamalarını ne denli yansıttığı gözlemlenebilir. Nicel araştırma tasarımları ile, daha çeşitli bir katılımcı grubundan veri toplanması, sonuçların genellenmesini sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Aliyev, R. ve Öğülmüş, S. (2015). Türkiye'deki yabancı uyruklu öğrencilerin kültürlerarası etkileşim algısının incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Dergisi*, 4(12), 49-71.
- Avrupa Konseyi. (2020). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni: Öğrenme, öğretme, değerlendirme*. MEB.
- Aydın, G. (2020). Kültür öğretiminin temel kavramları. G. Aydın (Ed.) *Yabancı/ikinci dil öğretiminde kültür ve kültürel etkileşim* kitabı içinde (s.1-50). Pegem Akademi.
- Baker, S. C. & P. D. MacIntyre. (2000). The role of gender and immersion in communication and second language orientations. *Language Learning*, 50(2), 311–341. <https://doi.org/10.1111/0023-8333.00224>
- Balcı, M. ve Melanlıoğlu, D. (2016). Ana dili konuşuru olmayan öğreticilerin görüşlerine göre yabancı dil olarak Türkçe öğretimi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2), 986- 1004. <https://doi.org/10.7884/teke.659>
- Cai, D.A. & Rodriguez, J.I. (1996). Adjusting to cultural differences: The intercultural adaptation model. *Intercultural Communication Studies*, 6(2), 31-42.
- Castro, P., Sercu, L. & Garcia, M.C.M. (2004). Integrating language-and-culture teaching: an investigation of Spanish teachers: An investigation of Spanish teacher's perception of the objectives of foreign language education. *Intercultural Education*, 15(1), 91-104. <https://doi.org/10.1080/1467598042000190013>
- Chiang, S. Y. (2009). Mutual understanding as a procedural achievement in intercultural interaction. *Intercultural Pragmatics*, 6(3), 367-394. <https://doi.org/0.1515/IPRG.2009.019>

- Creswell, J.W. (2013). *Araştırma deseni* (Çev. Ed., S. B. Demir). Eğiten Kitap.
- Creswell, J.W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri* (Çev., M. Bütün ve S. B. Demir). Siyasal.
- Çelik, H. (2018). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürel ihtiyaç analizi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (1994). *The sage handbook of qualitative research*. Sage.
- Feryok, A. & Oranje, J. (2015). Adopting a cultural portfolio project in teaching German as a foreign language: Language teacher cognition as a dynamic system. *The Modern Language Journal*, 99(3), 546-564. <https://doi.org/10.1111/modl.12243>
- Göktaş, B. ve Mercan, Ö. (2022). Kültürel uyum derslerinin kültürlerarası etkileşime etkisi. *International Journal of Language Academy*, 10(3), 30-51. <http://dx.doi.org/10.29228/ijla.63394>
- Gönen, S. ve Sağlam, S. (2012). Teaching culture in the FL classroom: Teachers' perspectives. *International Journal of Global Education*, 1(3), 26-46.
- Guryanov, I. O., Rakhimova, A.E. & Guzman, M. C. (2019). Socio-cultural competence in teaching foreign languages. *International Journal of Higher Education*, 8(7), 116-120. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v8n7p116>
- Günay, O. (2016). Teachers and the foundations of intercultural interaction. *International Review of Education*, 62(4), 407-421. <https://doi.org/10.1007/S11159-016-9570-9>
- Han, X. & Song, L. (2011). Teacher cognition of intercultural communicative competence in the Chinese elt context. *Intercultural Communication Studies*, 20(1), 175-192.
- Hoa, C.T.H. & Vien, T. (2018). Integrating cultures into teaching EFL in Vietnam: Teachers' perceptions. *Language Education and Acquisition Research Network Journal*, 11(2), 103-115.
- İşcan, A. ve Baskın, S. (2021). Comparison the course books used in teaching Turkish and English as a foreign language in terms of culture transmission. *Education Quarterly Reviews*, 4(1), 661-675. <https://doi.org/10.31014/aior.1993.04.02.276>
- Jiang, Y. & Wang, J. (2018). A study of cultural empathy in foreign language teaching from the perspective of cross-cultural communication. *Theory and Practice in Language Studies*, 8(12), 1664-1670. <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0812.12>
- Kazazoğlu, S. ve Ece, E. (2021). Exploring pre-service and novice EFL teachers' intercultural sensitivity. *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)*, 15(1), 76-89.
- Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford University.
- Ladegaard, H. J. (2017). The disquieting tension of 'the other': International students' experience of sojourn in Hong Kong. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 38(3), 268-282. <http://dx.doi.org/10.1080/01434632.2015.1134552>
- Ladegaard, H. J. & Cheng, H. F. (2014). Constructing the cultural 'other': Prejudice and intergroup conflict in university students' discourses about 'the other'. *Language and Intercultural Communication*, 14(2), 156-175. <https://doi.org/10.1080/14708477.2013.849718>
- Larzen-Ostermark, E. (2008). The intercultural dimension in EFL-teaching: A study of conceptions among Finland-Swedish comprehensive school teachers. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 52(5), 527-547. <http://dx.doi.org/10.1080/00313830802346405>
- Lee, A., Williams, R.D., Shaw, M.A. & Jie, Y. (2014). First-year students' perspectives on intercultural learning. *Teaching in Higher Education*, 19(5), 543-554. <https://doi.org/10.1080/13562517.2014.880687>
- Levy, R.M. (2007). Culture, culture learning and new technologies: Towards a pedagogical framework. *Language Learning & Technology*, 11(2), 104-127.
- Li, X. (2015). International students in China: Cross-cultural interaction, integration, and identity construction. *Journal of Language, Identity & Education*, 14(4), 237-254. <http://dx.doi.org/10.1080/15348458.2015.1070573>
- Melanlıoğlu, D. (2020). Kardeş veya yük: Mülteci çocuk kahramanların bakış açısıyla kültürlerarası etkileşim. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (20), 95-115. <https://doi.org/10.29000/rumelide.791102>
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. Ed., S. Turan). Nobel Akademik.
- Miles, B.M. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2. Ed.). Sage.

- Nilmanee, M. & Soontornwipast, K. (2014). Exploring factors influencing the teaching of culture and its challenges: Teachers' perceptions. *Language Education and Acquisition Research Network (LEARN) Journal*, 7(2), 1-18.
- Nolan, E., Héliot, Y. & Rienties, B. (2022). Encouraging intercultural interaction by cultural specific learning design. *Journal of Studies in International Education*, 0(0), 1-21. <https://doi.org/10.1177/10283153221145083>
- Oranje, J. & Smith, L.F. (2018). Language teacher cognitions and intercultural language teaching: The New Zealand perspective. *Language Teaching Research*, 22(3), 310-329. <https://doi.org/10.1177/1362168817691319>
- Osman, H.A. (2015). Investigating English teachers' perceptions of intercultural communicative competence in the Kingdom of Saudi Arabia. (Doctoral Dissertation). Retrieved from <http://gradworks.umi.com/10/01/10014040.html>
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. Ed., M. Bütün & S.B. Demir). Pegem Akademi.
- Peterson, B. (2004). *Cultural intelligence: A guide to working with people from other cultures*. Intercultural Press Inc.
- Rajabi S. & Ketabi S. (2012). Aspects of cultural elements in prominent English textbooks for EFL setting. *Theory and Practice in Language Studies*, 2(4), 705-712. <http://dx.doi.org/10.4304/tpls.2.4.705-712>
- Ramírez, E. (2019). Influence of students' interactions abroad on developing intercultural competence. *Journal of Teaching in International Business*, 30(1), 57-76. <https://doi.org/10.1080/08975930.2019.1627979>
- Roberts, R.E. (2020). Qualitative interview questions: Guidance for novice researchers. *The Qualitative Report*, 25(9), 3185-3203. <https://doi.org/10.46743/2160-3715%2F2020.4640>
- Sato, T. & Hodge, S. R. (2009). Asian international doctoral students' experiences at two American universities: Assimilation, accommodation, and resistance. *Journal of Diversity in Higher Education*, 2(3), 136-148. <https://doi.org/10.1037/a0015912>
- Sato, T. & Hodge, S. R. (2015). Japanese exchange students' academic and social struggles at an American university. *Journal of International Students*, 5(3), 208-227. <https://doi.org/10.32674/jis.v5i3.417>
- Sato, T. & Hodge, S. R. (2016). Asian international graduate students' academic and social experiences in American higher education. In K. Bista and C. Foster (Eds.) *Exploring the social and academic experiences of international students in higher education institutions* (pp. 1-20). IGI Global. <http://dx.doi.org/10.4018/978-1-4666-9749-2.ch001>
- Saygılı, D. ve Kana, F. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğreten öğretmenlerin kültürlerarası duyarlılığı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(4), 1041-1063. <http://dx.doi.org/10.16916/aded.449622>
- Sercu, L. (2004). Assessing intercultural competence: A framework for systematic test development in foreign language education and beyond. *Intercultural Education*, 15(1), 73-89. <http://dx.doi.org/10.1080/1467598042000190004>
- Schumann, J. H. (1986). Research of the acculturation model for second language acquisition. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 7(5), 379-392. <https://doi.org/10.1080/01434632.1986.9994254>
- Stake, R.E. (1995). *The art of case study research*. Sage.
- Şentürk-Kara, E. ve Tunçbilek, M. A. (2018). Kültürlerarası iletişim bağlamında yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkçeye ve Türk kültürüne bakışı. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(1), 37-52.
- Tajeddin, Z. & Teimournezhad, S. (2015). Exploring the hidden agenda in the representation of culture in international and localised ELT textbooks. *The Language Learning Journal*, 43(2), 180-193. <https://doi.org/10.1080/09571736.2013.869942>
- Takkaç-Tulgar, A. (2018). A case study on the effects of glocal second language setting on the language learning motivation of foreign learners of Turkish. *International Journal of Multicultural Education*, 20(3), 80-101. <https://doi.org/10.18251/ijme.v20i3.1686>
- Temur, N. ve Altınkaya-Duman, A. (2020). Dil düzeylerine göre sosyokültürel bilgilerin belirlenmesi ve sunumu. G. Aydın (Ed.) *Yabancı/ikinci dil öğretiminde kültür ve kültürel etkileşim* kitabı içinde (s.121-154). Pegem Akademi.

- Tran, L. & Pham, L. (2015). International students in transnational mobility: Intercultural connectedness with domestic and international peers, institutions and the wider community. *A Journal of Comparative and International Education*, 46(4), 560–581. <https://doi.org/10.1080/03057925.2015.1057479>
- Tsang, A. (2020). Examining the relationship between language and crosscultural encounters: avenues for promoting intercultural interaction. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 43(2), 98-110. <https://doi.org/10.1080/01434632.2020.1725526>
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. (24), 543-559.
- Vo, Q. P. (2017). Rethinking intercultural communication competence in English language teaching: a gap between lecturers' perspectives and practices in a southeast Asian tertiary context. *Journal on English Language Teaching*, 7(1), 20-29. <http://dx.doi.org/10.26634/jelt.7.1.11404>
- Wang, L. & Du, X. (2014). Chinese teachers' Professional identity and beliefs about the teacher-student relationship in an intercultural context. *Frontiers of Education in China*, 9(3), 429-455. <https://doi.org/10.1007/BF03397030>
- Yashima, T., Zenuk-Nishide, L. & Shimizu, K. (2004). The influence of attitudes and affect on willingness to communicate and second language communication. *Language Learning*, 54(1),119–152. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9922.2004.00250.x>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yin, R.K. (2003). *Case study research design and methods* (3. Ed.). Sage.
- Yu, B. & Shen, H. (2012). Predicting roles of linguistic confidence, integrative motivation and second language proficiency on cross-cultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations* 36(1), 72–82. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijintrel.2010.12.002>
- Yuen, K.M. (2011). The representation of foreign cultures in English textbooks. *ELT Journal*, 65(4), 458-466. <http://dx.doi.org/10.1093/elt/ccq089>
- Yurtseven, N. ve Altun, S. (2015). Intercultural sensitivity in today's global classes: Pre-service teachers' perceptions. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 2(1), 49-54. <http://dx.doi.org/10.29333/ejecs/19>
- Zhao, J. & Ng, D. F. (2016). Understanding language experiences of international ESL students in US classrooms. In Information Resources Management Association (IRMA), *Student engagement and participation: Concepts, methodologies, tools and applications* (pp. 1352-1374). IGI Global. <http://dx.doi.org/10.4018/978-1-5225-2584-4.ch068>
- Zou, T.X.P. & Yu, J. (2019). Intercultural interactions in Chinese classrooms: A multiple-case study. *Studies in Higher Education*, 46(3), 649-662. <http://dx.doi.org/10.1080/03075079.2019.1647415>
- Xiuwen, Z. & Razali, A. B. (2020). Challenges with intercultural communication faced by international Chinese students and the importance of developing intercultural communicative competence. *Journal of Critical Reviews*, 7(13), 644-650. <https://doi.org/10.31838/jcr.07.13.111>

Extended Abstract

The field of teaching Turkish as a second or foreign language is evolving, yet a significant gap has been identified in the existing literature, particularly regarding the perspectives and experiences of instructors concerning intercultural interaction skills. This gap is critical as instructors' perceptions and experiences play a fundamental role in shaping the educational process. The research to date has not sufficiently explored this aspect, emphasizing the need for in-depth analysis of instructors' and learners' viewpoints on this subject. Recognizing the importance of instructors' insights in intercultural education, this study is dedicated to comprehensively understanding their perceptions, opinions, and experiences in teaching Turkish as a second or foreign language, with a particular focus on intercultural interaction skills. To gather nuanced insights, this study engaged in detailed interviews with instructors. These interviews aimed to explore various dimensions of intercultural interaction skills, including how instructors perceive and define these skills, their importance in the curriculum, the incorporation of these skills across different courses and language levels, strategies for fostering these skills in learners, and the appropriate tools, methods, and techniques to be used both inside and outside the classroom setting. An additional objective was to identify the challenges instructors encounter while teaching these skills, to assess the competence levels of learners in intercultural

interaction, and to propose solutions to address any deficiencies identified. The research design chosen for this study was a case study, a qualitative research method that allows for an in-depth exploration of a specific phenomenon within its real-life context. The participants were thirty-seven instructors engaged in teaching Turkish as a second or foreign language across various institutions during the spring semester of the 2022-2023 academic year. The selection of participants was conducted using convenience sampling, a non-random sampling technique that facilitates easy access to participants for detailed information collection. This sampling method was chosen due to its practicality and efficiency in reaching a diverse range of instructors with varied experiences and backgrounds. The data collection process involved conducting semi-structured interviews online. These interviews are a cornerstone of qualitative research, allowing for flexible and in-depth exploration of participants' perspectives. The questions for these interviews were meticulously prepared after an extensive review of relevant literature to ensure they comprehensively covered all aspects of intercultural interaction skills in the context of language teaching. To enhance the credibility and relevance of the interview questions, the research team sought feedback from three field experts specializing in teaching Turkish as a second/foreign language and an educational sciences expert with experience in qualitative research. Based on their suggestions, the interview form was revised and enriched with demographic information such as gender, education level, graduated program, institution, teaching experience, and teaching medium. The final set of questions delved into various aspects of intercultural interaction skills, including their definition, significance, implementation in lessons, strategies for development inside and outside the classroom, the tools and materials used, obstacles in acquiring these skills, and the learners' competencies in this area. The data obtained from these interviews were then subjected to content analysis, a method that allows for the systematic examination of qualitative data. Through this analysis, the study found that instructors primarily associate intercultural interaction skills with concepts of mutual recognition, understanding, and communication. These skills were deemed integral to their teaching methodologies as they significantly enhance learning and facilitate communication. Instructors noted that their students exhibited partial competence in these skills and stressed the importance of developing instructor competencies alongside fostering empathy and tolerance. The results indicate a strong interconnectedness between the various dimensions of intercultural interaction skills. Instructors emphasized the need for avoiding an exclusive focus on the target culture in teaching, advocating for the inclusion of the learners' home cultures. They recommended a gradual and spiral inclusion of these skills at all levels, utilizing audio-visual and authentic materials to enhance understanding. Additionally, creating opportunities for learners to engage in cultural interactions outside the classroom, such as cultural trips and experience-oriented tasks, was seen as vital. The instructors also called for the cultivation of positive feelings and attitudes towards cultural diversity. The study, however, had its limitations. Conducted with a limited group of participants over a short period, and relying solely on interviews for data collection, it highlights the need for more comprehensive, longitudinal studies. Future research could benefit from involving a more diverse group of participants, employing multiple measurement methods, and potentially adopting quantitative research designs to enable a broader generalization of results. Such studies could also examine the extent to which the expressed views of instructors align with their actual teaching practices, offering a more holistic understanding of the role of intercultural interaction skills in language education.

KOSOVA'DA OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİNE DAİR BİR DURUM TESPİTİ*

Mehmet ŞANVER**
Berrin SARITUNÇ***
Majlinda GJELAJ****
Asude ÜNSAL*****

ÖZ

Okul öncesi dönem, insan gelişiminde temel oluşturma özelliğine sahiptir. Zira bu dönem çocukları, sosyalleşmeyle beraber, toplumsal değerlere ve değer yargılarına uyum sağlama süreci içerisindeyler. Bundan dolayıdır ki, okul dönemine hazırlık aşaması olan okul öncesi eğitim kademesinin değerler eğitimi açısından önemi büyüktür. Günümüzde bütün dünyada toplumların değerlere ve değer eğitimine ilgisi artmaktadır. Teknolojik ve toplumsal alanda yaşanan hızlı değişimler, değerler eğitimini toplumda daha da önemli kılmaktadır. Bu süreçte önem kazanan okul öncesi eğitim, çocukların tüm gelişim alanlarını desteklemektedir. Aynı zamanda değerlerin bu dönemde çocuğa kazandırılması, çocuğun bütün hayatı boyunca kullanacağı becerileri de kazanmasına yardımcı olur. Bu yüzden okul öncesi eğitimde değerler eğitimine önem verilmesi büyük önem arz etmektedir. İyi bir değerler eğitimi, çocuğun sadece kişilik gelişimini değil, aynı zamanda akademik başarısını da olumlu etkilemektedir. Bu çalışma ile Kosova'da bulunan okul öncesi eğitim kurumlarındaki değerler eğitimi uygulamalarının incelenmesi ve bir durum tespiti hedeflenmiştir. Bu kapsamda Kosova'nın farklı bölgelerindeki farklı özellikteki okullar ziyaret edilmiş, idareci ve öğretmenler ile görüşülmüş, sınıf içinde gözlemler yapılmış ve öğretmenlerden daha önce hazırlanan okul ve değerler eğitimi ile ilgili sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Ziyaret edilen beş okulda toplam on öğretmen ile görüşme imkânı bulunmuştur. Öğretmenler ile yapılan görüşmeler not alınmış ve cümleler aynen aktararak burada yer verilmiştir. Çalışmamız, farklı etnik yapıdaki grupların bir arada bulunduğu bir ülke olarak Kosova'da eğitim faaliyetlerinde değerler eğitiminin yer alıp almadığını, değerler ve değerler eğitimine dair bakış ve yaklaşımın ne olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, gözlem ve görüşme yöntemleriyle yapılmıştır. Çalışma sırasında görülmüştür ki; öğretmenler, değerler ve değerlerin dönem çocuklarına kazandırılması konusunda oldukça yüksek bir bilinç ve farkındalık düzeyine sahiptir. Dönem çocuklarının kişilik ve karakter gelişimi ve oluşumunda değerler eğitiminin önemi dikkate alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Okul öncesi eğitimi, değer, değerler eğitimi, kosova, kültürel miras.

EXAMINING THE IMPLEMENTATION OF VALUES EDUCATION IN KOSOVO'S PRESCHOOL INSTITUTIONS

ABSTRACT

The preschool period is critical for human development, as it is when children adapt to social values and norms through socialization. This makes the preschool education stage, which prepares children for school, vitally important for values education. Globally, there is an increasing focus on values and values education. Rapid technological and societal changes have made the values education even more significant. Preschool education plays a key role in this context by supporting all areas of a child's development. Imparting values at this stage is essential, as it equips children with skills for life. Thus, prioritizing values education in preschool is crucial, as it

* Bu çalışma, Doç. Dr. Mehmet ŞANVER'in yürütücülüğünde yapılan "Kosova'da Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Beşerî Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi" konulu MEV-2018/751 no'lu proje çalışması kapsamında hazırlanmış bir makaledir. Desteklerinden dolayı YÖK Mevlâna Değişim Programına teşekkür ediyoruz.

** Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Bursa, mehmetshanver@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8710-4459>

*** Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Geyve Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Sakarya, berrinsaritunc@subu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8662-6562>

**** Doç. Dr., Kosova Priştine Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Priştine, majlinda.gjelaj@uni-pr.edu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8609-2289>

***** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, asudunsal10@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3442-6109>

positively influences both the child's personality development and academic success. This study aims to explore values education practices in preschool institutions in Kosovo. Schools in various regions of Kosovo, each with different characteristics, were visited for this purpose. Administrators and teachers were interviewed, and classroom observations were conducted. Teachers answered questions about their schools' approach to values education. Interviews with ten teachers from five schools were documented verbatim. The study seeks to understand the inclusion of values education in Kosovo’s educational activities, especially given the country's ethnically diverse groups. It aims to assess the attitudes and approaches towards values and values education, employing observation and interview methods. Findings indicate a high level of awareness among teachers regarding the importance of imparting values to preschool children. They recognize the role of values education in shaping children's personality and character development. This research underscores the significance of values education in early childhood and its impact on shaping future generations.

Keywords: Pre-school education, value, values education, kosovo, cultural heritage.

GİRİŞ

Okul öncesi dönem, çocuğun gelişiminde önemli ve gelişimin hızlı olduğu bir dönemdir. Bu dönem çocukları, sosyalleşme ve toplumun bir üyesi olma yolundaki ilk adımlarını atmaktadırlar. Bu dönemde çocuklar, sosyalleşmeyle beraber, toplumsal değerlere ve değer yargılarına uyum sağlama süreci içerisindeyler. Bundan dolayıdır ki okul dönemine hazırlık aşaması olan okul öncesi eğitim kademesinin değerler eğitimi açısından önemi büyüktür.

İnsanın yaşamında en önemli dönemler ailenin yanında ve etkisinde geçmektedir. Dolayısıyla çocuğun gelişiminde ve sosyalleşmesinde ailenin rolü ve etkisi önem arz etmektedir. Toplum ve toplumsal değerlere uyum, çocuğun sosyalleşme sürecinde önem taşımaktadır. Bu süreçte çocuk, toplumun değer yargılarına uyum sağlayarak toplumda kabul görmeye çalışmaktadır.

Aile ve Eğitim

Türk Dil Kurumu güncel sözlüğünde aile, “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>, erişim: 25 Eylül 2019). Aile bir nevi birliği işaret etmektedir ve çocukların ilk sosyalleşmeye başladıkları ortam olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, ilk eğitimlerini aile kurumu içerisinde almaktadırlar ve aile, bireyin kişiliğine dair ilk yapı taşlarının örülmeye başlandığı yerdir. Bu yüzden ebeveynler, çocukların ilk sosyal çevresi olarak tanımladığımız aile kurumunda çocuklarının sosyalleşmesi ve eğitim almaları adına büyük bir öneme sahiptirler. Bu süreçte en önemli husus, çocuklara öğütler vermek yerine onlara rol model olmaktır.

Coğrafi ve kültürel farklılıklar nedeniyle ülkemizde birçok farklı aile tipi ortaya çıkmıştır. Bu sebeple okul öncesi öğretmenleri her öğrencinin aile yapısındaki farklılıklara ve kültürel özelliklerine dikkat ederek eğitim sürecinde yapacağı etkinliklere önem vermelidir (Güler& Yıldız, 2017: 13-35). Her farklı çevreden ve kültürden gelen çocuklar, farklı yaşantısal birikimlerle gelmektedir. Çocuklardaki bu farklılıklar göz önünde bulundurularak eğitim sürecinin devam ettirilmesi, çocukların öğrenme sürecini kolaylaştıracaktır. Çocuklarına değerleri öğretirken çocuğun yaşı ve gelişim düzeyi dikkate alınmalı ve beklentiler bu şartlara göre belirlenmelidir. Bu durumda çocuğun öğrenmesi kolaylaşacaktır (Balat Uyanık, 2012: 2-33).

Değerlerin aktarımı ilk olarak ailede başlamaktadır. Ancak değerlerin aktarımı konusunda günümüzde sadece yaşantılar yeterli olmamaya başlamıştır. Bu yüzden değerlerin çocuklara kazandırılması konusunda ebeveynlere büyük rol düşmektedir.

Küreselleşme ile meydana gelen değişimler ailelerin değer eğitimi aktarımı yanında sosyal medya gibi unsurların da bu süreçte çok etkili olduğunu göstermektedir. Bu hususa dikkat edilmeli, değişen değer algısı ve aktarımı göz önünde bulundurulmalıdır.

Değer Nedir?

Değer kavramını tam olarak tanımlamak oldukça zordur. TDK Sözlüğüne göre; “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddî ve manevî öğelerin bütünü” (<http://www.tdk.gov.tr>, erişim: 21 Haziran 2022). Bir kavram olarak bakıldığında değer birçok özelliğinden söz etmek mümkün iken, içsel pusula olarak kabul edilen değerler, bireyi hayatın içinde harmanlaması ve onu diğerlerinden hem ayrı hem de bütün içinde ahenkli bir biçimde yaşamını sağlayan birer öncü faktör olarak düşünülebilir.

Ailede din ve değer eğitimi

Din eğitiminin amacı, kişiyi Allah’a, onun peygamberlerine iman, aynı zamanda ibadet ve ahlâk değerleri içerisinde yetiştirmek, böylece bireyin ilâhî irade ile ve çevresiyle uyum içinde olmasını sağlamaktır. Dolayısıyla din eğitimi, dinî kültürün verilmesi, dinî kişiliğin kazandırılması süreci olarak tanımlanabilir (Bilgin, 1981: 469-483).

Çocuğun din eğitimindeki ilk adım, ailede ve evdeki gözlemleridir. Bu süreçte ebeveyne yöneltilen sorulara verilecek doğru ve doyurucu cevaplar, çocukta uyanan merakın giderilmesine, doyurulmasına ve öğrenmenin gerçekleşmesine imkân hazırlar.

Çocuğa yönelik din eğitimi uygulamalarında yetişkinler, çocukların sorularını ciddiye almalı ve onların gelişim düzeyine göre cevaplar vermelidirler. Cevaplar verilirken çocuğun o anda neyi öğrenmek istediği ve ne ile ilgilendiği dikkate alınmalıdır (Bilgin, 1990: 193). Çocukların sorularını cevaplandırırken dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, daha sonraki sorular için engelleyici olmamak, yeni sorulara açık kapı bırakabilmek, yani düşüncesini ve merak duygusunu köreltmemektir. Verilecek cevaplar, çocuğun öğrenme arzusunu sürdürücü, merakını geliştirici olmalı, onun bir üst gelişim basamağına geçişini kolaylaştırabilmelidir. Çocuklarla konuşmak, onları dinlemek, onlara ilgi göstermek, sorularına uygun cevaplar vermek çocuk eğitiminde önemli prensiplerdir. Ancak her zaman için tek bir uygun, tek bir doğru cevap yoktur. Çünkü her çocuk, farklı bir şahsiyettir ve her çocuğun ilgisi, ihtiyacı, sorunun yöneltildiği şartlar farklıdır (Selçuk, 1991: 44-45).

‘Çocuklara erken yaşta din hakkında bilgi verilmez’ gibi bir gerekçeyle din öğretiminin ileriki yaşlara ertelenmesi yerine sevgiye ve sevdirmeye dönük bir yol izlenmesi daha uygun olacaktır.

Çocukta Allah kavramının oluşmasında yaş faktörü önemli olmakla birlikte, çocuğun aile fertlerinin veya yakınlarının ilâhî varlık karşısındaki tutum ve davranışları ve ortaya koydukları model bu faktörden hemen sonra gelmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında din eğitimi verilirken program içerisinde yer alan etkinliklerden yararlanılabilir. Kullanılan müzik, anadilinin öğretimi, sanat etkinlikleri gibi etkinlikler sırasında din eğitiminin amacına uygun malzemeler, araç gereç ve materyaller seçilerek çocuklara sunulabilir (d. Ratcliff, 1988: 247). Okul öncesinde çocuğa sunulacak oyuncak, serbest zaman etkinlikleri köşelerinde kullanılacak malzemelerin içerisinde dinî anlayışı ve yaşantıyı temsil edecek çeşitli objeler yer almalıdır (Anderson vd, 1978: 722-727).

Yapılan araştırmalar ortaya koymuştur ki okul öncesinde verilen değerler eğitimi ile yetişkinlikte insanların toplum kurallarına uymaları sağlanmaktadır. Yani din eğitimi, sosyal uyumun da bir aracı durumundadır. Dolayısıyla din eğitimi, çocuğun bulunduğu toplumun kültürel değer yargılarını içselleştirmesine yardımcı olmaktadır (Uyanık Balat, 2013: 2-3).

Değerlerin Tasnifi

Değerler kavramını tanımlamak zor olduğu gibi, değerleri sınıflandırmak da oldukça güçtür. Değerlerin ilk ve en çok kabul edilen sınıflamasını Alman psikolog Edward Spranger yapmıştır.

Spranger’ın değer sınıflandırması

Spranger, değerleri 6 başlık altında toplamıştır. Bunlar; bilimsel değer, ekonomik değer, estetik değer, sosyal değer, politik değer ve dinî değerdir. Onun yaptığı bu sınıflandırma ölçüğe dönüştürülerek uygulandığında elde edilen sonuçlar incelendiğinde sanatçıların estetik değerlerinin, tıp öğrencilerinin

bilimsel değerlerinin ve din adamlarının ise dinî ve sosyal değerlerinin ön planda olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar ise sınıflandırmanın doğruluğunu ispatlamaktadır (Akbaş, 2004: 56).

Schwartz’ın değer sınıflandırması

Schwartz değerleri 10 farklı grupta ele almıştır. Bunlar: Güç, Başarı, Hazcılık, Uyarılım, Özyönelim, Evrenselcilik, İyilikseverlik, Geleneksellik, Uyma, Güvenliktir. Bu 10 farklı grupta 56 değer bulunmaktadır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 56).

Tablo 1. Schwartz’a Göre Değerler (Kaynak: Yiğittir, 2012).

Açıklama	Değerler
Güç	Sosyal güce sahip olmak, otoriteye sahip olmak, mal varlıklı olmak, insan tarafından kabul görmek
Başarı	Başarılı bir kişi olmak, yetkinliğe sahip olmak, hırslı olmak, söz sahibi olmak
Hazcılık	Yaşamdan zevk alan kişi olmak
Uyarılım	Cesur olmak / korkak olmamak. Değişken bir yaşama sahip olmak, heyecanlı bir yaşantıya sahip olmak
Özyönelim	Yaratıcı bir kişi olmak, merak duygusuna sahip olmak, özgür olmak, amaçlarını kendisi seçebiliyor olmak, bağımsız olmak
Evrenselcilik	Fikirilere açık olmak, erdem sahibi olmak, toplumsal adaletten yana olmak eşitlikten yana olmak, dünya barışını istemek, güzelliklerin olduğu dünya, doğa ile bütünlük içinde olmak, doğayı korumak
İyilikseverlik	İnsanlara yardım etmeyi sevmek, dürüst olmak, affedici olmak, sadık olmak, sorumluluk duygusuna sahip olmak
Geleneksellik	Alçak gönüllük, dinine bağlı olmak, hayatın kişiye verdiklerini kabullenme, geleneklere bağlı ve saygılı olmak, ılımlı bir hayat
Uyma	Kibar olmak, itaatkârlık, anne/baba/ büyüklere değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik	Milli güvenlik, toplumsal düzenin devamlılığını istemek, hijyen sahibi olmak/temiz olmak, ailenin güvenliği, iyiliğe karşılığını vermek

Çalışmanın Amacı

Çalışmamız, farklı etnik yapıdaki grupların bir arada bulunduğu bir ülke olarak Kosova’da eğitim faaliyetlerinde değerler eğitiminin yer alıp almadığını, değerler ve değerler eğitimine dair bakış ve yaklaşımın ne olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Dünyanın farklı ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye’de ve çalışmamızın konusu olan Kosova’da da konuya olan ilgi artmaktadır. Bu çalışma ile Kosova’da bulunan okul öncesi eğitim kurumlarındaki değerler eğitimi uygulamalarının incelenmesi hedeflenmektedir. Böylelikle yurt dışındaki uygulama örnekleriyle Türkiye’deki uygulamalar arasında bir karşılaştırma imkânı olacaktır. Yapılacak çalışmalar ve incelemelerin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamız, gözlem ve görüşme yöntemleriyle yapılmıştır. Kosova’nın farklı bölgelerindeki farklı özellikteki okullar ziyaret edilmiş, idareci ve öğretmenler ile görüşülmüş, sınıf içinde gözlemler yapılmış ve öğretmenlerden daha önce hazırlanan okul ve değerler eğitimi ile ilgili sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Ziyaret edilen beş okulda toplam on öğretmen ile görüşme imkânı bulunmuştur. Öğretmenler ile yapılan görüşmeler not alınmış ve cümleler aynen aktarılarak burada yer verilmiştir. Öğretmenlerin her biri kaynak kişi (K1- K2) şeklinde verilecektir. Bu doğrultuda çalışma yerinde gözlem, mülakat ile elde edilen verilerin literatür tarama ile desteklenmesiyle oluşturulmuştur.

Çalışmamızda önce başkent Priştine, ardından Türklerin en yoğun bulunduğu Prizren’deki okullar ile yapılan görüşmeler şu başlıklar altında incelenecektir:

Okulun genel tanıtımı, öğretmenlerle ilgili bilgiler, öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı, okul öncesi dönem çocuklarında değerler eğitimine ailenin katılımı, okullardaki etkinliklere okulun ve çevrenin katkısı ve bu anlamda yapılan geziler/etkinlikler, farklı etnik gruplardaki öğrencilere değerler eğitiminin verilme şekli.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma Kosova'nın başkenti Priştine ve ikinci büyük şehri olan Prizren ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda Priştine'de üç; Prizren'de iki okul olmak üzere 5 okul Şubat 2019'da ziyaret edilmiştir. Okullar seçilirken Kosova'nın farklı etnik yapısı göz önünde bulundurularak devlet, özel veya sosyal hizmet bünyesinde olmak üzere farklı okullar seçilmeye gayret edilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın verilerinin elde edildiği okullar şu şekildedir: Emin Duraku (Prizren), Naim Frasheri (Priştine), SOS Kindergarden (Priştine), Mustafa Bakiu İlkokulu (Prizren), "Perspektiva Kreşi (Anaokulu)" (Prizren).*

Kosova'nın Genel Tanıtımı

Balkan yarımadasının ortasında yer alan, küçük ve genç bir Avrupa devleti olan Kosova Cumhuriyeti, 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Etnik, kültür ve din açısından çeşitliliğe sahip bir ülkedir.

Coğrafi olarak Avrupa'nın güney doğusu olan Balkanlarda yer alan Kosova'nın yüzölçümü 10.908 km² dir. Kosova, Kosova ve Metohiya (Dugacin) ovalarından oluşur. Şardağı'nın, Dinara Dağları'nın ve Kopaonik Dağı'nın yamaçlarına kadar uzanan Kosova Bölgesi İbre, Lepenats, Beyaz Drim, İpek Bistriçası ve Kriva Reka Nehri geçitleriyle, Adriyatik, Ege Denizi ve Balkan Yarımadası'nın iç kısımlarıyla bağlanır. Kosova'nın denizlere kıyısı yoktur; doğuda Sırbistan, güneyde Kuzey Makedonya, güneybatıda Arnavutluk ve kuzeybatıda da Karadağ ile çevrilidir. Tamamı kara sınırları olmak üzere toplam 700.7 km uzunluğunda bir sınıra sahiptir (Koro, 2008: 7).

Kosova'nın nüfusu 1.739.825'tir. Nüfusun dağılımı ise şu şekildedir: Arnavut %92.93, Sırp %1,45, Türk %1.08, Boşnak %1.6, Roman %0.5, Aşkali %0.9, Mısır %0.7, Goralı %0.6, diğer %0.05, %0.1 ise açıklamak istemeyenler (<http://www.mfa.gov.tr/kosova-kunyesi.tr.mfa>).

Prizren Belediyesi, Kosova Cumhuriyeti'nin güneybatısında 640 km²'lik yüzölçümü (Kosova toplamının %5.94'ü) ve 76 yerleşim yerinden oluşmakta ve 220,776 nüfusa sahiptir. Prizren Belediyesi'nin en önemli özelliklerinden biri çok etnikli yapısıdır; çünkü Prizren'de Arnavut, Boşnak, Türk, Goralı, Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluklar yaşamaktadır. Prizren'in bu özelliği, okul öncesi eğitimden başlayarak yükseköğretime kadar eğitim kurumlarına yansımaktadır.

Resim 1: Kosova siyasi haritası

****** Ayrıca çalışmamızın ilerleyen süreçlerde COVID-19 pandemi şartlarına, bunun olumsuz ve engelleyici etkilerine maruz kaldığını belirtmek isteriz.

Kosova’da Eğitim

1980’li yıllarda Yugoslavya Federasyonu’nda ekonomik, siyasî ve toplumsal krizin belirmesi, 1990’lı yıllarda federasyonun dağılma sürecine girmesi ve iç savaşların yaşanması, federasyonun uluslararası örgütlerden çıkarılıp izole edilmesine neden olmuştur. Bu durumun, Yugoslavya Federasyonu’nun 20. yüzyılın sonunda her alanda olduğu gibi eğitim alanında da gerilemesine sebep olduğu söylenebilir. Bilim, teknoloji, ulaşım ve iletişim alanlarındaki hızlı gelişmeler, 20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın ilk yıllarında büyük fırsatlara sahne olan dünyamızda büyük değişimlere ve yeni meydan okumalara yol açmıştır.

1999 yılında NATO güçlerinin müdahalesinden sonra, yeni nesillerin bu yeni meydan okumalarla başa çıkması için Kosova’da kurulan Birleşmiş Milletler Geçici İdari Misyonu (UNMİK)’nin eğitimde yapmış olduğu reformlarla Kosova’da yeni eğitim sistemi ve yönetimi geliştirilmiştir. UNMİK yönetimi daha 2001 yılında Yeni Kosova Eğitim Müfredatı Çerçevesi’ni ve 6 yaşını doldurmuş olan çocukların ilköğretim okulu birinci sınıfına kaydını yaptırma yönetmeliğini ve 2002 yılında Kosova İlk ve Orta Eğitim Yasasını getirdikten sonra, Kosova’da 2002/2003 öğretim yılında yeni eğitim sistemine geçilmiştir. Yeni eğitim sistemine göre, öğrenciler ilköğretim okulunun birinci sınıfına yedi yaş yerine altı yaşında kaydını yaptırma, üniversite öncesi eğitim 4+4+4 yerine 5+4+3/4; yüksek öğretimde ise Bologna Eğitim Sistemi uygulamasına geçilmiştir. Kosova Cumhuriyeti Anayasası ve eğitim yasaları gereği, Kosova’da 1999 yılından bu yana eğitim-öğretim dört dilde; Arnavutça, Türkçe, Boşnakça ve Sırpça yapılmaktadır. 2011/2012 öğretim yılından başlayarak Kosova’da RAE (Roman, Aşkali ve Mısırlı Roman) toplulukları için, ilköğretimin II-IX sınıflarında, haftada 2 ders saati olmak üzere seçmeli ders olarak Roman dili, tarihi ve kültürü dersleri için imkân oluşturulmuştur (Koro, 2013: 354-355).

Kosova’da Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça yapılan eğitim - öğretim, Kosova Eğitim Sistemine göre yapılmaktadır. Sırp topluluğu ise, 1999 yılında Kosova’da kurulan UNMİK yönetimini ve daha sonra Kosova’nın bağımsızlığını ve 2008 yılı Anayasa’sını kabul etmediğinden dolayı, şimdiye dek eğitim-öğretimi Sırbistan Eğitim Sistemine göre, 4+4+4 şeklinde uygulamaktadır. 2002/2003 eğitim-öğretim yılında uygulamaya başlanılan yeni eğitim reformuyla, zorunlu ilköğretim sekiz yıldan dokuz yıla çıkarıldıktan sonra, Kosova Eğitim Bilim ve Teknoloji Bakanlığı hazırlamış olduğu yeni öğretim müfredatını uygulamaya başlamıştır. Kosova’da eğitimin genel amaçlarının yanında, okul öncesi eğitimin, ilköğretim, alt ortaokuldaki eğitimin ve üst orta eğitimin amaçları, Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi’nden (EBTB, 2001) alınan bilgiler doğrultusunda açıklanmıştır: Kosova’da eğitimin genel amaç ve hedeflerinin formülasyonu, demokratik kalkınma, yeni ekonomik fırsatlar ve dünyaya açılma şeklinde belirlenmiştir. Kosova’da okul öncesi eğitimin amaçları içerisinde, çocukların bireysel gelişimlerini sağlamak için dikkatli ve sürekli desteklenmeleri gerektiği, bireysel özgürlüğün bireysel ve kolektif kurallar ve disiplin ile dengelenerek sosyalleşmelerini sağlamak olduğu ve kendilerini ifade edebilmeleri yer almaktadır. Çocukların merak ve yaratıcılıklarını eğlenceli bir şekilde geliştirerek onların gerçek hayattaki durumları anlayabilmeleri de amaçlanmıştır (Zengin & Topsakal, 2008: 107-126).

Kosova Eğitim Sisteminin Yapısı; “Okul Kademelerinin Yapılanması” ve “Ülke Eğitim Sisteminin Yönetsel Yapılanması” olarak ikiye ayrılmaktadır. Okul kademelerinin yapısı şu şekilde sıralanmıştır:

Tablo 2. Kosova Eğitim Sistemi Şeması (Koro, Topsakal, 2007, s. 54).

İSCED 97 KATEGORİLERİ	İSCED 97 KATEGORİLERİ ADLARI	Yaş grubu/sınıf	Kosova eğitim sisteminin kademeleri
6	Bilim ve sanatta öğr. İkinci kademesi	Doktora 3 yıl	İSCED97 (25-27/28)
5	Bilim ve sanatta öğr. Birinci kademesi	Master 2 yıl	İSCED 97 (25-26)
4	Lisans öğretimi	2-6 yıl	Orta öğrenimden sonraki yüksek

			mesleki öğretim kademesi (19-24/25 yaş)
3	Üst orta öğretim	13. sınıf 12. sınıf 11. Sınıf 10. sınıf	2- 4 yıllık mesleki programlar (15-19 yaş)
2	Alt orta öğretim temel ikinci kademesi	9. sınıf 8. sınıf 7. sınıf 6. sınıf	4 yıllık orta alt öğretim (temel öğretimin ikinci kademesi 12-15 yaş)
1	İlkokul temel öğretimin birinci kademesi	5. sınıf 4. sınıf 3. sınıf 2. sınıf 1. sınıf	5 yıllık ilkokul öğretimi (temel öğretimin birinci kademesi 6-11 yaş)
0	Okul öncesi eğitim	3-6 yaş ana sınıf 3-5 yaş kreş 9 aydan 3 yaşa kadar yuva	Okul öncesi eğitimi 3-6 yaş

Kosova’da 2002 yılı itibariyle yürürlüğe konulan genel eğitim programı şu prensiplere dayanmaktadır (MASHT, 2002): Çoğulculuk, son gelişmelere uyarlama, birlik ve çeşitlilik, öğrenci dostu olmak, yaratıcılık, birleştirilmiş ve bütüncül öğrenme, çevre ve uyum, danışma, okul özerkliği ve denetlenebilirliği.

Kosova’da eğitimin amaç ve hedefleri, Kosova toplumuna çatışma sonrası demokratik, ekonomik, dünyaya açılma gibi yeni fırsatlar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Eğitim sonucunda gençler:

- Tümüyle toplumsal alanlarda görev alabilecek, çoğulcu ve demokratik toplumda aktif ve sorumluluk sahibi bireyler olacaklardır.

- Bilgi toplumunda yaşamının ve özgür dünyada hayat boyu öğrenme bakış açısının zorluklarıyla baş ederken onlara yardımcı olabilecek değerli, güncel bilgi ve uygulama becerileriyle donanmış olacaklardır.

- Bugünün dünyasında özgürlükler yoluyla kişisel kimliklerini zenginleştirmeye açık olmanın yanı sıra yerel, etnik ve ulusal kimliklerini geliştirebileceklerdir.

- Kimliğin insanları birbirinden ayıran bir olgu olmasından çok, daha büyük bir dünyanın parçası yaptığını anlayabileceklerdir.

- Ortak ilgileri ve daha geniş bir aidiyet duygusunu paylaşabileceklerdir.

- Farklı durumlarda ve yeni ortamlarda bilgi ve yeteneklerini zekice kullanabilecek; bireysel ya da iş birlikli olarak yaratıcı, problem çözebilme, motivasyon sağlayıcı, özgür ve eleştirel düşünce için yeteneklerini geliştirebileceklerdir.

- Hem kendilerinin hem toplumun hem de çevrenin sorumluluğunu alabileceklerdir.

- Teorik bilgiyi pratikle birleştirebilecek

- Kendine güvenen, pozitif motivasyona sahip ve haklarını doğru kullanan bireyler olacaklardır. Fikir, kişilik, kültür vb. farklılıklarına saygı duyacaklardır.

- Kendi kişisel başarısının peşinden koşarken, var olan bütün potansiyeli ile Kosova toplumunun tekrar kuruluşuna ve refahına katkıda bulunacaklardır.

Kosova çok etnikli, çok kültürlü ve çok dinli bir ülke olduğundan eğitim felsefesi ve amaçlarında saygı, hoşgörü ve iş birliği sürekli vurgulanmaktadır (MASHT, 2002).

Kosova’da Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitim 9. aydan 6. yaşa kadar olan çocukları kapsar. Kosova’da okul öncesi eğitim ikiye ayrılmıştır:

- 1) Anaokulu: 9. aydan 3. yaşa kadar ve 3-5 yaş arası olan çocukları kapsar,
- 2) Anasınıfı: 5-6 yaş çocuklarını kapsar.

Okul öncesi eğitimin bireysel gelişim doğrultusundaki tüm hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (EBTB 2001):

- Çocuklar, bireysel gelişimleri konusunda dikkatli ve sürekli desteklenmeli, eğitim sürecinde eğlenmelidir.
- Çocuklara bireysel özgürlüğün, bireysel ve kolektif kurallarla birlikte disiplin ile dengelendiği sosyal beraberliğin temel normları ve deneyimleri gösterilmelidir.
- Çocuklar, her gün basit yaşam durumlarında, kendi ana dillerinde konuşma ve iletişim becerilerini geliştirmek için desteklenmelidir.
- Çocuklarda gösterilen temel sistematik öğrenme süreçleri, kendileri, toplum, doğa, kültür, bilgi ve teknolojiye olan meraklarını artırmaya yönelmelidir.
- Çocuklar, bir grubun ya da bir topluluğun değerli üyeleri olarak değerlendirildiğinden bireysel olarak gelişecek, özgüvenleri artacak ve bu olumlu gelişmelerinden zevk alacaklardır.
- Çocuklar, kendilerine ve diğerlerine karşı saygılı olmayı öğrenmeli ve görevlerini uygun şekilde yapmaya yönlendirilmelidir. Çocuklara nezâket ve temizlik gibi temel sosyal kuralları yaşama ve uygulama fırsatı sağlanmalıdır.
- Çocuklar, yaşadığı toplumun ve kültürün, çevresindeki dünyanın bilincinde olmalıdır.
- Çocuklara, müzik, dans, drama, oyunlar ve resim gibi faaliyetler esnasında eğlenme imkânı sunan estetik eğitim de verilmelidir.
- Çocukların fiziksel gelişimlerini sağlayacak faaliyetlere yer verilmeli, onlara sağlık ve güvenlik kurallarına dikkat etme bilinci kazandırılmalıdır.

Kosova’da okul öncesi eğitimle ilgili olarak belirlenen bu amaç ve hedeflerin uygulamada ne kadar yer aldığı ve gerçekleştiğini anlayabilmek ve eğitimin mutfağında bulunan eğitimcilerin bu konudaki değerlendirmelerini alabilmek açısından okul öncesi eğitim kademesindeki öğretmenlerle yapılan mülâkatlar önem taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak kademe öğretmenlerinin görüş ve değerlendirmelerini almak amacıyla 2019 yılı şubat ayında bazı okullar ziyaret edilmiş, sınıflarda gözlemler yapılmış ve hazırlanan mülâkat sorularıyla öğretmenlerin görüşleri alınmıştır.

Mülâkatların yapıldığı okullardan elde edilen veriler şu şekildedir:

Bu konuda öğretmenlere şu sorular yönelmiştir:

“Size göre değerler eğitimi nedir?

Sınıfınızdaki çocuklara hangi değerleri öğretiyorsunuz?

Değerler ve değer eğitimi, programda var mı; yoksa öğretmenler tarafından daha çok örtük (yazılı olmayan) program şeklinde mi veriliyor?

Değerleri, erken yaşlardaki eğitimin önemli bir parçası olarak görüyor musunuz?

Değerler konusuna öğretmenlerin değil, daha çok ebeveynlerin (anne-babaların) ilgili olmaları gerektiğine inanıyor musunuz?

Değerler, ne kadar erken (hangi yaşlarda) öğretilmeli?

Çocuklara verdiğiniz (öğrettiğiniz) değerlerin sonucunda, çocuklarda gördüğünüz değişiklikler nelerdir?

Değerler eğitimi kapsamında, sınıfta ne gibi etkinlikler düzenlenmektedir? (Görsellerden yararlanma, drama etkinliği vs.)

Bu faaliyetlerde ailelerin (anne-babaların) katılımına yer veriyor musunuz?

Bu konuya ailelerin (anne-babaların) desteği var mı? Onların bu konuya yaklaşımları nasıldır?

Okulunuzda veya sınıfınızda değerler eğitimi adı altında köşe veya merkezler bulunmakta mıdır?

Değerler eğitimi ile ilgili materyalleriniz var mı? Bu materyalleri siz mi belirliyorsunuz, yoksa devlet mi veriyor?

Çocukların değerler eğitimine yaklaşımları nasıl? (Gözlem ve hissettikleriniz).

Çevrenin değerler eğitimine etkisi var mıdır? (Bir başka ifade ile çevre, değerler eğitimine etki ediyor mu?) Varsa, nedir?

Değerler eğitimi kapsamında geziler düzenliyor musunuz?

Sınıfınızda farklı etnik gruplardan çocuklar var mı? Bu çeşitliliği sınıfınızdaki değerleri teşvik etmek amacıyla kullanıyor musunuz?”

Öğretmenlerin cevapları, kendilerine verilen K1, K2, ... gibi kodlarla verilmiştir.

1-Emin Duraku İlkokulu (Prizren)

Okulun Genel Tanıtımı

Okul 4500 metrekarelik alana sahiptir. Ayrıca spor salonu vardır. Okul, bir kamu okuludur. Okulun dolapları TİKA tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca Türk sınıfı TİKA tarafından yapılmıştır. Sabahçı öğlenci (ikili öğretim) uygulaması vardır. Okulun kendine ait bir diş hekimi bulunmaktadır. Her sınıfta diş sağlığı ile ilgili bir köşe, bir materyal ya da kartondan yapılmış etkinlikler bulunmaktadır. Hatta Prizren'deki bazı okullarda sınıfların köşesinde sağlıklı dişlerle ilgili panoların yer aldığı görülmüştür. Bu okulda ilkokulun süresi 4 yıldır. Anaokulu bölümünde 2 Arnavut sınıfı, 2 Türk sınıfı bulunmaktadır. Sınıflarda Türkçe ve Arnavutça eğitim birlikte verilmektedir. Sınıfta Türkçe ve Arnavutça dilleri birlikte kullanılmaktadır. Çünkü Prizren'de Türkçe de devletin kabul ettiği resmi dillerden bir tanesidir. Aynı zamanda İstanbul Atşehir'deki bir okulla “kardeş okul” uygulaması yapılmıştır. Bu okulda 3 sönestr uygulaması vardır. Birinci sönestr Aralık; 2. sönestr Nisan; 3. sönestr ise 21 Haziran tarihinde bitmektedir.

Okulda değerlendirme aracı olarak ödevler, sözlü sınavlar, testler ve proje çalışmaları yapılmakta ve öğrenci tüm bunlardan ortalama olarak notunu almaktadır. Okulda 2 tane anasınıfı grubu bulunmaktadır. Bunlardan birinde Türk öğretmen, diğesinde ise Arnavut öğretmen bulunmaktadır. Okul müdürünün eski bir asker olması sebebiyle oldukça disiplinli bir okul olduğu gözlenmiş; bu özelliğinden dolayı okulun Prizren bölgesinde oldukça tercih edilen ve ailelerin de çocuklarını göndermek konusunda yüksek talep gösterdikleri bir okul durumunda olduğu öğrenilmiştir. Okulda 2 anasınıfı bulunmakta, birisi Arnavutça eğitim vermekte; diğeri Türkçe eğitim vermektedir. Türkçe'nin öğretildiği anasınıfının donatım ve teşrifatı yine TİKA tarafından yapılmıştır. Kosova genelinde sınıfta müzik köşesi gibi köşeler bulunmamaktadır. Sınıf mevcudu 18 kişiliktir, yaşlara göre sınıflama yapılmaktadır.

Resim 2: Emin Duraku İlkokulu'nda sınıf duvarındaki etkinlik resimleri

Resim 3: Emin Duraku İlkokulu’nda bir sınıfın genel görünümü

Resim 4: Emin Duraku İlkokulu’ndan bir sınıf ve haftanın konusu olan sayılar ile ilgili etkinlikler.

Resim 5: Emin Duraku İlkokulu’nda sınıf içi materyaller, oturma düzeni, oyuncak ve duvar süslemeleri

Resim 6: Emin Duraku İlkokulu öğrencileri serbest boyama etkinliğinde.

Resim 7: Emin Duraku İlkokulu'nda sınıf içi kişisel eşya dolapları ve oturma düzeni.

Resim 8: Emin Duraku İlkokulu öğrencilerinin kişisel eşya dolapları (ayakkabı-dosya-su matarası ayrı bölmelerde).

Resim 9: Emin Duraku İlkokulu öğrencilerinin haftanın konusu olan giysiler etkinliğinin asıldığı pano.

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Okuldaki iki anaokulu öğretmeni vardır ve öğretmenlerin ikisi de kadındır. Biri 39, diğeri ise 43 yaşındadır. Her iki öğretmenin meslekî tecrübesi üç senedir. Her iki öğretmen de değerler eğitimi ile ilgili seminer veya konferans almamakla birlikte, okulda aldığı eğitim sürecinde bu dersleri gördüğünü belirtmiştir.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

Öğretmenlere yukarıda belirtilmiş olan sorular yöneltilmiş, öğretmenlerin görüşleri kodlarla aşağıda verilmiştir.

K7: Benim için değerler eğitimi demek sevgi, saygı, merhamet, şefkat, adâlet, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, barış, şiddete başvurmama, vb. gibi değerlerin eğitim yoluyla öğrencilere kazandırılması demektir. Adâlet, dürüstlük, hoşgörü kavramlarının eğitimine çok önem veriyoruz. Değerler ve değerler eğitimi programda var. Programın dışında da öğrencilerin ihtiyaç duyduğu bazı derslerin eklemesi yapılıyor. Değerleri, erken yaşlardaki eğitimin önemli bir parçası olarak görüyorum. Değerler konusuna öğretmenlerin değil, daha çok ebeveynlerin (anne-babaların) ilgili olmaları gerektiğine inanıyorum. Çünkü eğitimde değerler, ailede başlar. Okul eğitimi ile pekiştirerek günlük yaşamda ve profesyonel yaşamda gerçek olur. Bu nedenle değerler, ebeveynler ve öğretmenlerle ilgili olmalıdır. Eğitim ailede başlayan bir unsur olduğundan, ebeveynler gerekli olanı yapmak zorundadır. Değerler, anaokulunda veya hatta kreşte öğretilmelidir.

Çocuklara öğrettiğim değerlerin sonucunda, çocuklarda sevgi, saygı, merhametle ilgili sözcükleri, duyguları kazandığını gözlemliyorum. Değerler eğitimi kapsamında sınıfta görsellerden yararlanırım, hikâyeler anlatır, örnekler çıkartırım. Dramada birebir empati kurarak, neyin nasıl olması konusunda etkinlikler düzenlerim. Bu faaliyetlerde ailelerin (anne-babaların) katılımına yer veririm. Gerektiğinde aile - öğretmen - öğrenci işbirliği üçgeni yapılır. Ailelerimizin bu konuda desteğini alıyoruz ve gönüllü olarak bu konulara katılıyorlar. Ancak okulumuzda ve sınıflarımızda değerler eğitimi için özel köşelerimiz bulunmamaktadır. Değerler eğitimi için materyallerimiz var. Ele alacağımız konuyu seçer / karar veririz. Ona göre ilgili malzemeden yararlanıyoruz. Çocuklar da değerler eğitimi için ılımlı, meraklılar. Öğreniyor ve öğrendiklerini uyguluyorlar. Bu konuda çevrenin de çok önemli olduğunu düşünüyorum. Her suistimal, eğitimi örnek olarak etkiler.

Değerler eğitiminde farklı yerlerin görülüp yaşanarak öğrenilmesi gerektiğini düşündüğüm için geziler düzenlerim. Son zamanlarda, engelliler okulunu ziyaret ettik. Onlar için hediyeler hazırladık, oradaki hocaların yardımıyla birlikte bir etkinlik bile tamamladık. Sınıfımda farklı etnik gruptan öğrencilerim bulunmaktadır. Ancak ben bunu değerleri öğretebilmek için bir araç, bir fırsat olarak

görüyorum. Zaman zaman diğer öğrencilerden utanıyorlar, çünkü neden bahsettiğimizi anlamıyorlar (yanlış kelimelere gülüyorlar). Bu durumu değerler eğitimi yoluyla gidermeye çalışıyoruz.

K8: Bana göre değerler eğitimi, adâlet, samimiyet, sevgi, saygı, dayanışma, ahlâk, sevecenlik, motivasyon, iyi davranış gibi erdemlerin kazandırılmasıdır. Öğrencilerime en çok öğrettiğim değerler; iyi davranmak, birbirlerine ve başkalarına saygı duymak, birbirlerini ve başkalarını sevmek, birbirleriyle dayanışma içinde olmak, çevrelerinde âdil, dürüst ve nâzik olmaktır. Çalıştığımız müfredat, genel kültür değerlerini tanıtıyor ve teşvik ediyor. Değerlerin öğretilmesinde erken yaşların çok önemli olduğuna inanıyorum. Değerler eğitimi ebeveynlerden başlar, erken çocuklukta öğretilmesi devam eder. Okuldaki ilk günlerde çocuklara değerlerle ve kurallarla ilgili ne öğretirsek onu almaya çok meraklılar; kurallara uymak, birbirlerini sevmek, birbirlerine yardım etmek, sırayla konuşmak ve dikkatlice dinlemek gibi değişiklikler fark ediliyor. Bunları öğretebilmek için farklı konularla ilgili albümlerimiz ve resimlerimiz var; çocuklar ile birlikte değerler eğitimi ile ilgili tartışmalar geliştiriyoruz. Bu öykülerden ve masallardan çocukların farklı eğitici mesajlar aldığı eğitici hikâyeler gösteren projeksiyonu kullanıyoruz. Çoğu durumda çocuklar, karakterlerin rollerini masallardan yorumluyorlar. Tüm bu süreçte ebeveynlerle iş birliği çok iyidir, farklı etkinliklere katılırlar. Yaklaşımları çok olumludur. Çünkü değerler eğitimi halkımızın tarihi geleneğinde bulunmaktadır. Sınıfta yapılan her etkinlik, değerler eğitimi içerir. Bununla ilgili pek çok materyallerimiz var ve sahip olduğumuz tüm materyalleri biz seçeriz. Zaten çocuklar, değerlerle ilgili konuları dinlemeye meraklılar. Örneğin, dürüstlük ve iyi davranışlar hakkında konuşmak, hikâyeler dinlemek, onları canlandırmak en sevdikleri etkinliklerdir. Değerler eğitiminde ailenin katkısı ve katılımı kadar çevrenin de önemine inanıyorum. Çevre olumlu ise katkısı da olumlu olacaktır elbette. Ek olarak değerler eğitimi için geziler düzenlemekteyiz. Çocuklarımıza millî tarihimiz için anlattığımız Prizren Birliği'ne geziler düzenliyoruz. Sınıfımda farklı etnik gruptan öğrencilerim bulunmaktadır. Zaman zaman anlaşmada sorunlar yaşadığımızda günlük hayattan farklı örnekler ile sorunu aşyoruz, birbirimizi dinliyoruz, anlıyoruz, öğreniyor, öğretiyoruz.

Okuldaki değerler eğitimine ailenin, okulun, çevrenin katkısı ve bu anlamda yapılan geziler/etkinlikler

Okulun değerler eğitimi anlatan ve okuldaki etkinliklere yer veren bir dergisi de bulunmaktadır. Okulda 5 yıldır değerler eğitimi anlamında yeni müfredat uygulanmaktadır. Kosova genelinde tüm okullarda değerler eğitimi geçen sene uygulanmaya başlanmıştır. Finlandiya'dan değerler eğitimi ile ilgili görevliler gelmiş, oradaki eğitim modeli Kosova'da uygulanmaya çalışılmıştır. Projedeki okullar, 2 ayrı değerler eğitimi konusunda uygulama geliştirmişlerdir. Bu okullardan birkaç tane öğretmen seçilmiş ve onlar diğerlerine birer haftalık eğitim vermişlerdir. Yeni değişimlerde hızlı bir geçiş yapılmıştır. Henüz devam eden süreçte, ülkedeki eğitim kurumlarının değerler eğitimi ile ilgili müfredata uyum sağlamakta oldukça zorlandıkları belirtilmiştir. Değerler eğitimi ile ilgili müfredat 7 alana ayrılmaktadır.

Okulda meslek tanıtımı yapılmaktadır. Mesela öğrencilerin aileleri kendi mesleklerini tanıtmaktadırlar. Değerler eğitimi daha çok drama etkinliği ile verilmektedir.

2-Mustafa Baki İlkokulu (Prizren)

Okulun Genel Tanıtımı

Bu okulda 4 tane okul öncesi sınıf bulunmaktadır. Okulda Arnavut, Boşnak ve Türk sınıfları vardır. Sınıfların ikisi sabahçı ve ikisi öğlencidir. Sınıf mevcutları 22 ila 23 kişi arasındadır, fakat Boşnak sınıfında daha az öğrenci bulunmaktadır. Okulda yer yer TİKA'nın desteği vardır. Ayrıca belediye ve Amerika desteği de bulunmaktadır. Okul öncesi Türk sınıfını Tika yapmıştır. Ülkede anasınıfı zorunlu değildir. Birinci sınıftan 9. sınıfa kadar zorunluluk vardır. 5 yıl ilköğretim ve dört yıl ortaöğretim olarak ayrılmaktadır. Daha sonra meslek liselerinde 3 yıl, fen liselerinde ise yine 3 yıl eğitim görülmektedir. Devlet okullarında sadece 5 ve 6 yaş grubu vardır. Değerler eğitimi, sınıf içerisinde daha çok sözlü ya da projeksiyon yansıtması ile öğretilmektedir. Ayrıca bu okulda velilerle birlikte düzenlenen kermes gibi etkinliklerde toplanan para ile durumu iyi olmayan çocuklara yardım edilmekte ya da okulun eksikleri tamamlanmaktadır. Her sınıfın kendi millî giysileriyle bayramlarında o güne has etkinlikler düzenlenmektedir. Örneğin Türk sınıfında 29 Ekim kutlanır iken, Arnavut

sınıfında 17 Şubat günü bağımsızlık etkinlikleri düzenlenmektedir. Değerler eğitimi kapsamında doğa gezileri yapılmakta, öğrenciler sinemaya götürülmektedir. Kosova’da yaşlılar ile ilgilenen ya da dezavantajlı gruplar ile ilgilenen bir kurum olmadığı için yaşlı bakımı ya da dezavantajlılara sevgi kapsamında öğrencilere dönük herhangi bir çalışma yapılamamaktadır.

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Çalışmaya katılan iki öğretmenimiz de kadındır. Biri 32, diğeri 37 yaşındadır. İlk öğretmenimiz 4, diğeri ise 14 yıllık meslekî deneyime sahiptirler. Bir öğretmenimiz değerler eğitimi ile ilgili seminer veya konferansa katıldığını belirtmiş, diğeri ise katılmadığını bildirmiştir. Aynı şekilde seminer almayan öğretmenimiz lisans boyunca da bu dersi almamış, diğer öğretmenimiz ise lisansta da bu dersi almıştır.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

Öğretmenlere yukarıda belirtilmiş olan sorular yöneltilmiş, öğretmenlerin görüşleri kodlarla aşağıda verilmiştir.

K5: Değer eğitiminin, bireyin kişisel karakterinin gelişimi için çok önemli olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerime en çok saygı, iş birliği, sevgi, hayırseverlik değerlerini öğretmeye çalışıyorum. Değerler eğitimi planda var. Müfredat arasında da örtük program kapsamında anlatmaya da çalışıyorum. Değerleri, erken yaşlardaki eğitimin önemli bir parçası olarak görüyorum. Karakter gelişimi erken yaşta çok önemlidir. Bu süreçte edinilen davranış kalıcıdır. Değerler eğitimi sadece öğretmenin değil; ebeveyn, öğretmen ve tüm toplumun endişesi olmalı diye düşünüyorum. Değerler erken çocukluktan itibaren öğretilmelidir. Çocuk erken yaşta daha çabuk benimsiyor ve arzulan değerler çocukların davranışlarına daha kolay bir şekilde yerleşiyor. Benim çocuklarımda gözlemlediğim değerler, iyi davranma, karşılıklı iş birliği, hoşgörü, sosyalleşmedir. Değerler eğitimi kapsamında dramatizasyon faaliyetleri ve çeşitli yaratıcı oyunlar kullanıyorum. Bu faaliyetleri yaparken aile katılımına büyük önem veririm. Onlar da bize her zaman destek verir, materyal hazırlamaya yardımcı olurlar. Çünkü konumuz ne ise ona göre okulda veya sınıfta değerler eğitimi ile ilgili köşe hazırlarım. Bunların hazırlanması tamamen öğretmenin inisiyatifindedir. Biz karar verir, hazırlarız. Çocuklar da bu sürece katılır, ilgileri yoğun olur. Aile dışında çevrenin de konuya desteği çok önemlidir. Öğrenci yerinde öğrensin isteriz. Bu doğrultuda geziler tertip ederiz. En son Boşnak ulusal giysilerinin bulunduğu bir müzeyi ziyaret ettik. Benim sınıfımda farklı etnik gruptan öğrenciler bulunmuyor. Diğer sınıfımızda bulunmaktadır.

K6: Bana göre değerler eğitimi bireyin kişisel / karakter gelişiminin temelidir. Kişinin karakter gelişimi için önemlidir, erken yaşta başlarsa davranışlar güvenilir ve kalıcı olacaktır. Bu yüzden en çok sevgi, saygı, hoşgörü, iş birliği, yardımlaşma, vatandaşlık kavramlarını öğretmeye çalışıyorum. Değerler eğitimi planlarımızda yer alır. Ancak örtük program ile de desteklerim. Değerler eğitiminde sadece öğretmen-okul değil; anne baba, öğretmen ve toplum, tüm bireyler ilgilidir. Bilinçli bir şekilde hepimiz “iyi model” olmalıyız. Bu yüzden bence bebeklik döneminde bu eğitim verilmeye başlanmalıdır. Çocuklarda tüm alanlarda olumlu yönde gelişme gözlemledim verdiğim eğitimler sonucunda. Sorumluluk alma konusunda daha istekli olmaları, ekip çalışmalarında daha uyumlu olmaları, yeniliklere ve farklılıklarla açık olmaları gibi.

Bu doğrultuda da oyunlaştırma eğitim etkinlikleri, yaratıcı drama etkinlikleri, müzik ritmi etkinlikleri kullanmaktayım. Bu süreçte ailenin katılımına büyük önem verir, iş birliği içinde hareket ederim. Okulda 2 aylık bir plan içerisinde bir değer konusu ele alınmıştır. Yani her iki ayda bir farklı bir değer işlenmektedir. Değer merkezleri dönüşümlü yenilenir. Boş zaman etkinlikleri, hayal gücü etkinlikleri, eleştirel düşünme etkinlikleri uygulanır. Bu etkinliklerdeki uygulamayı ve materyalleri seçmek öğretmenin kararına göredir. Öğrenciler bu sürece çok istekli katılırlar. Elbette ki çevrenin de bu konuya etkisi önemlidir. Bu süreçte bazen geziler düzenlenir, bazen konuyla ilgili kişiler sınıfa davet edilir. Sınıfımda farklı etnik gruptan öğrenciler bulunmaktadır. Bu bir zenginliktir. Biz çalışmalarımızı, derslerimizi bunu bilerek düzenleriz. Kosova’nın gelenek ve göreneklerini buna göre anlatırız.

Resim 10: Mustafa Bakiu İlkokulu, Günlük Eğitim Akışındaki Etkinlikten Bir Kare.

3-SOS International Kindergarten (Priştine)

Okulun genel tanıtımı

Okul, 2000 yılında kurulmuştur. Kindergarten okulun adıdır. Kindergarten kusursuz bir kuruluştur. Eskiden fakir insanlar için kurulmuştur. Kuruluşu itibariyle bir okul değil, 3 ile 6 yaş çocukları için açılan bir kurs merkezidir. Olumsuz şartlarda olan çocuklardan para alınmamaktadır. 22 kişiden, yani diğer durumu iyi olan çocuklardan para alınmaktadır. Bu kuruluştaki 10 öğretmen ve 5 tane sınıf vardır. Her sınıfta 2 öğretmen vardır. Sınıflar 26 kişiliktir. Ayrıca özel öğrenciler için (bireysel eğitim programı öğrencileri için) yanında asistan öğretmen vardır. Okulda hem pedagog hem sosyolog bulunmaktadır.

Pedagog, planlama yapmakta ve çocuklarla ilgilenmektedir. Ayrıca evdeki bireylerle (anne-babasıyla) toplantı yapmaktadır. Türkiye'den farklı olarak; bizde çocukların sorunları ile ve çözüm yolları ile pedagog ilgilenmekte iken, burada daha çok sosyolog ilgilenmektedir. Bu okulda çocuklar, kimin ödeme yapıp yapmadığını bilmemekte, ayrıca kimin anne ve babasının olup olmadığını bilmemektedirler. Sosyal problemleri müdür, sosyolog ve pedagog çözmektedir. Her gün değerler ile ilgili etkinlik yapılmaktadır. Yemek saatinden sonra sınıftaki öğrencilerle toplu olarak sohbet edilmektedir. Başarılı olan çocuklara hediyeler verilmektedir. Hediye olarak çocukların resimleri asılmaktadır.

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Okuldaki öğretmenlerin ikisi de kadındır. Birisi 48, diğeri ise 38 yaşındadır. Her iki öğretmenin meslekî tecrübesi yirmi senedir. Her iki öğretmen de değerler eğitimi ile ilgili seminer veya konferans almış, ayrıca lisans eğitimi sürecinde bu dersleri gördüklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

Öğretmenlere yukarıda belirtilmiş olan sorular yöneltilmiş, öğretmenlerin görüşleri kodlarla aşağıda verilmiştir.

K1: Değerler, davranışlarımızı kontrol etmemize ve yönetmemize yardımcı olan ilkelerdir, farklı yaşam koşullarında nasıl davranmamız gerektiğini bize öğretirler. Sevgi, iyilik, samimiyet, hoşgörü, empati, kendine güven, fedakârlık bunlar benim için en kıymetli değerlerdendir. Bunları öğrencilerime aktarmak için çalışırım. Değerlerin müfredatın bir parçası olmadığını düşünüyorum. Onlar öğretmenin elindeki gizli müfredatın bir parçasıdır. Her derste her konuda değer aktarımı yapılabilir. Kuşkusuz, değerler, bütün kişiliği geliştirmenin çok önemli bir parçasıdır. Bu nedenle çocuk yetiştirme sürecinde en önemli unsurlardan biridir. Değer eğitimi, önce ebeveynleri, sonra öğretmenleri ve ardından tüm toplumu ilgilendirmelidir. Çok erken yaşlardan itibaren (doğumdan itibaren) aile ve okul öncesi

kurumlarda bu eğitim verilmelidir. Önce aile, sora anaokulu ve diğer okullar model olmalıdır. Çünkü bu model alma sürecini şu şekilde gözlemliyorum: Çocuklar, başkalarıyla ilişkilerinde değerleri uygulamaya başlıyor, onlar hakkında konuşuyor ve de duygularını ifade ediyorlar. Bu süreçte çocuklarla tiyatroya gideriz, olumlu mesajlar içeren gösterileri izleriz, insan haklarını temsil eden farklı karakterlere sahip hikâyeleri okuruz, dramatize ederiz. Çocuk hakları, cinsiyet eşitliği, ırk, inanç eşitliği, kültürel değerler vb. kavramlar için kilise, cami, müze ziyaretleri yaparız, ilgili kişileri okula davet ederiz, aileleri ziyaret ederiz ve aileler anaokuluna gelir.

K2: Değerler, bir birey olarak başkalarına iyi davranmamı sağlayan, arkadaşlarım, ailem ve meslektaşlarım ile olan ilişkiyi düzenleyen prensiplerdir. Toplumsal, kültürel, ahlâkî, manevî, maddî tüm değerlere önem veririm. Öğretmenlerin belirli temalara dahil edilmesi, uygulamaya yardımcı olur. Değerler her konunun içinde vardır. Değerlerin erken verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Özellikle 3 ila 6 yaş arasında. Bireyin değerleri kazanması aileden başlar, anaokulunda ve toplumda güçlenir. Bence bu konu bütün toplumun, ailenin ve öğretmenin endişesi olmalıdır. Çünkü çocukları etkileyen her şey toplumu etkiler. Bana göre değer eğitimi doğumdan başlamalı ve anaokulunda, okulda ve yaşam boyu devam etmelidir. Bu eğitimler sonrasında öğrencilerimin davranışlarında, düşüncelerinde, iletişiminde, fikirlerinde, duygularında olumlu değişimleri gözlemliyorum. Çocuklar aileden, anaokulundan, sosyal çevreden etkilenir. Güvensiz bir ortamda yaşıyorlarsa değerleri düşüktür. Cinsiyet, etnik, dinî, kültürel farklılıklara saygılı olmayı amaçlayan etkinlikler düzenliyoruz. Kurallar öğretiyor ve “sihirli sözler” kullanmalarını teşvik ediyoruz (teşekkür ederim, üzgünüm, lütfen gibi). Duygusal, özen, saygı, sadâkat ve dürüstlük gibi duygusal değerleri gösterebilecekleri etkinlikler ile dayanışma, insanlık, vb. sosyal değerler hakkında faaliyetler düzenliyoruz.

Bu hususta ebeveynler de bizlere destek verirler. Onların katkısı bize yeni bilgi verir. Ebeveynler, bizi bu faaliyetlerde, özellikle sağlık, toplum ve çevre konularında, insanî konuları içeren projelerde belirli kuruluşlarla desteklemektedir. Okulda belirli köşelerimiz bulunmaktadır. Etkinlik köşelerimiz konu veya temaya göre değiştirilir. Örneğin; “Kültürel miras” projesi, çocuklar ve ebeveynleri tarafından getirilen eski ulusal kıyafetler ve takılarla bir etnik müzeyi doğaçlama olarak yaptık. “Geleneksel yemek” projesinde okulda geleneksel yemeklerimizi pişirdik. Materyal konusunda seçimi biz yaparız. Farklı yazarların kitaplarından oluşan materyallerimiz var, çevrimiçi kaynakları da kullanıyoruz. Bazen konuyla ilgili ziyaretler düzenliyoruz. Örneğin “Bağımsızlık Günü”nde “Mother Theresa” şehir bulvarına gideriz, ulusal kahramanların anıtlarını ziyaret ederiz, diğer dinî bayramlar için ziyaret ettiğimiz camiler veya kiliseler olur. Arnavutluk’un bağımsızlığının 100. yılı için Prekaz’ı ziyaret ettik (son savaş sırasında bütün bir ailenin öldüğü ve büyük bir anıtın olduğu bir köy). Benim sınıfımda farklı etnik gruplardan öğrenci bulunmadığı için faaliyet yapamıyorum bu anlamda.

4- Naim Frasheri İlkokulu (Pristine)

Okulun genel tanıtımı

"NAIM FRASHËRI" ilköğretim okulu, Pristine Belediye Meclisinin 15.2.1964 tarih ve 01-24235 sayılı Kararı ile kurulmuştur. 1964-1965 EğitimÖğretim yılının ikinci döneminde göreve başlamıştır. Okul, birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar (Arnavutça ve Sırp-Hırvat dillerinde) tüm sınıflarla çalışmaya başlamıştır.

1991/92 öğretim yılından itibaren, okul bağımsız bir Arnavut okulu olarak faaliyet göstermektedir. Okulun merkezi Pristine "Muhaxherëve Mahallesi"ndedir.

1999/2000 öğretim yılından itibaren, okulda bir Boşnakça dil okulu da bulunmaktadır. 2001/2002 öğretim yılından itibaren okul öncesi öğrencilerle çalışmaya başlamıştır. 2002/2003 yılında okulda 9. sınıf müfredata alınmıştır.

Okul, kuruluşundan bu yana Pristine SHLP'nin (Shkollave të Larta Pedagogjike / Yüksek Pedagojik Okullar) ve şimdi Eğitim Fakültesi'nin bir eğitim okulu olmuştur. Fakülteler ve liseler ile yapılan iş birliğinin eğitim sürecinin kalitesinin yükseltilmesinde çok olumlu etkileri olmuştur. (<https://shfnaimfrasheri.weebly.com/>).

Güncel müfredat ve uygulamalara bakıldığında, okulda:

- Belirli bir müfredat çerçevesinde etkinlikler yapılmaktadır.
- Günlük, haftalık, aylık, yıllık olmak üzere, verilen planlar devlet tarafından verilmektedir.
- Okulda değerler eğitimi için yapılan etkinliklerde kısa zamanda birçok alana ait etkinlik yapmaktadırlar.
- Bütünleştirilmiş etkinlikler ile kavram öğretimi yapılmaktadır. Örneğin; ziyaret ettiğimizde kış kavramı verilmekteydi ve duvar panolarında sınıftaki etkinliklerde o kavrama ait materyaller bulunmaktaydı.
- Öğrencilere her gün olmasa da ev ödevleri verilmektedir. Ve ödevlerin aile bireyleri ile yapılması söylenmektedir.
- Günün ilk dersine başlarken herkes birbirlerine sarılıyor ve seni seviyorum diyerek başlıyorlar.
- Değerler eğitimi ile ilgili hikâyelere ve tiyatrolara yer verilmektedir.
- Geçmişlerini unutmaması amacıyla ve bağımsızlıklarını nasıl kazandıklarına ait savaş fotoğrafları ve kahramanlarının fotoğrafları bulunmaktadır.
- Geçmişlerine ait eski çocuk oyunları ve bununla birlikte yaşlarına uygun olan oyunlar öğretilmektedir.
- Sınıf mevcutları 14 ila 18 arasında değişmektedir.
- Sabahçı ve öğlenci grupları bulunmaktadır.

Sırayla her gün bir çocuk başkan seçilmektedir. Ve bu yöntem sayesinde sıra beklemeyi, arkadaşlarına saygı duymayı öğrenmektedirler. Gözlem yaptığımız esnada sınıfta 15 öğrenci bulunmaktaydı ve oynanan oyunda sınıftakiler halka sekinde oturup her biri sırayla arkadaşının ismini söyleyerek birbirlerine sevdiklerini söylediler. Ardından “en sevdiğin hayvan nedir ve niçin?” sorusuna cevap verdiler. Ardından oyuncak havuzundan bir oyuncak alarak, niçin o oyuncuğı seçmek istediklerini söylediler. Örneğin; bir çocuk, ben kediyi seçtim, çünkü o çok sevimli ve süt içer cevabını verdi. Bu etkinlik ile çocuklara hayvanları sevme ve doğayı koruma değerleri kazandırılması amaçlanmıştır. Birbirlerini hiç tanımasa bile, birbirlerine sevdiklerini söylemektedirler. Ve bu şekilde arkadaş sevgisi kazandırılmaktadır.

Öğrencilerin doğum günü olduğunda, onlara doğum günü için küçük bir kek verilmektedir. Doğum günü olan çocuğa o gün ödev verilmemektedir. Başarılı olan öğrenciye teşvik için kalp hediye edilmektedir.

Resim 11: Naim Frasheri okuluna TSK Ziyareti. (<https://www.aa.com.tr/sq/ballkan/kfor-i-turk-rinovon-shkoll%C3%ABn-fillore-naim-frash%C3%ABri-n%C3%AB-vushtrri/1147047#>)

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Okulda iki öğretmenle görüşme yapılmış, öğretmenlerin ikisi de kadındır. Biri 44, diğeri ise 49 yaşındadır. Birinci öğretmenin meslekî tecrübesi 8, ikinci öğretmenin ise 26 senedir. Her iki öğretmen de değerler eğitimi ile ilgili seminer veya konferans almamış, sadece okuldaki eğitim sürecinde bu dersleri gördüklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

K3: Bana göre değer eğitimi ile ahlâkî ve manevî eğitim, hayat boyu olması gereken bilinci almak demektir. Bu tür eğitimin yarınki çocukların değer yargısını oluşturacağı tasavvur edilerek hareket edilmelidir. Genel olarak, çocuklara saygı, sorumluluk alma, sosyalleşme, kurallara uyma, değerlendirme, öz değerlendirme, konuşma özgürlüğü, kişisel hijyen konularında eğitim veririz. Değer eğitimi, bizim eğitim sistemimizde tüm alanlara entegre edilmiş yeni müfredatın bir parçasıdır. Değerler eğitimi erken çocukluk eğitiminin en önemli parçası olarak görüyorum. Bu, çocukların kişiliklerini geliştirdikleri yaşta, yani daha erken başladığımızda onlar için daha iyidir. Bu yüzden bu konuda hem ebeveynlerin hem de öğretmenlerin endişesi olması gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda iş birliği yapılmalıdır. Ayrı yükümlülükler olarak görülmemelidir. Genellikle ebeveyn, değerlerin eğitimine değer vermez, ancak ilk ebeveynler toplantısı sırasında değer eğitimi ile ilgili temel hedeflerimizi sunmamız gerekir. Onlara konunun önemini ve ne kadar erken, o kadar iyi fikrini açıklamaya çalışıyoruz Ebeveynlerin de anaokulunda çocuklarından öğrendiği durumlar var. Çocuklar anaokulunda daha saygılı, daha sosyalleşmiş olabiliyorlar. Materyal olarak sorumluluklar, ahlâk vb. gibi farklı ahlâkî mesajlara sahip resimli kitapları kullanıyoruz. Rol yapma oyunları oynar ya da dramatizasyon yaparız.

Aileler bizlere destek verirler. Bazen onları davet eder ve hedeflerimizi, amaçlarımızı anlatırız. Bizi her konuda destekliyorlar. Özellikle demokrasi eğitimi ve ahlâkî eğitimi takdir ediyorlar. Okulda değerler eğitimi için özel bir köşemiz yok, ama sabah toplantıları sırasında genellikle her şeyi tartışır, karar veririz. Devlet sadece mevzuat veriyor. Materyale karışmıyor. Okulun veya öğretmenlerin getirdiği kitaplarımız var.

Bize göre sosyal çevre çok önemlidir. “Kiminle kalıyorsan, sen o kimsesin” atasözünü kullanıyoruz. Çevrenin olumlu ya da olumsuz etkisi olur. Biz, eğitimciler olarak onlara neyin doğru, neyin yanlış olduğunu söylemeliyiz. Değerleri aktarabilmek adına geziler organize ediyoruz. Örneğin; sanat değerleri ve kültür için sanat sergilerine gidiyoruz, ulusal kimlik kazandırmak için anıtları ziyaret ediyoruz. Sınıfta farklı etnik gruplardan öğrencilerim var, çeşitlilik bizi daha iyi yapar. Çocuklara farklı olduğumuzu, ama eşit olduğumuzu anlatıyoruz. Sınıfta ne kadar çok kültür, o kadar çok daha zenginiz!

K4: Değer eğitimi ile çocukların ahlâkî temelini oluşturan değerleri ve olumlu ilkeleri içine alan eğitimi anlıyorum. Eğitim, saygı, sevgi, ahlâk, adâlet, özen, sadâkat en çok üzerinde durduğum değerlerdir. Verilecek değerler müfredatta değildir. Öğretmenin elinde gizli bir müfredatın parçasıdır. Değerler, yaşamın ilk yıllarında her bir kişide geliştirilmelidir ve bu konu ebeveynlerin, öğretmenlerin ve tüm toplumun endişesi olmalıdır. Değerler erken yaşlarda öğretilmelidir. Bu süreç sonunda öğrencinin başkaları ve çevre ile olan davranışlarında değişiklikler gözlemleyebiliriz. Değerlerin aktarımında hikâyeler kullanıyoruz veya doğrudan ya da dolaylı olarak onlara değer üretiyoruz. Aileler bu konuda bizi destekler, yaklaşımları çok olumludur. Belirli bir köşemiz yok. Ancak Bizim tarafımızdan hazırlanmış farklı kaynak ve materyallere sahibiz. Çocuklar, değerlerle ilgili temaları memnuniyetle karşılıyorlar. Çevrenin bu konuda çok büyük bir etkisi var. Bu nedenle geziler düzenliyoruz. Sanat galerisini ziyaret etmek, Boşnak ulusal kıyafetlerini tanıtan müze ziyareti yapmak gibi. Sınıfta pek çok farklı etnik gruptan öğrencim var. Bu zenginliktir. Etkinlikleri de ona göre planlarız.

5- Özel Okul Öncesi Eğitim Kurumu “Perspektiva Kreşi (Anaokulu)” (Prizren)

Okulun genel tanıtımı

“Perspektiva” Kreşi (Anaokulu) bir çocuk bakımı ve eğitim enstitüsüdür. Kreşede bir çocuk önce kendini, ailesini, arkadaş çevresini, doğayı ve dünyayı tanır. Çocuklar kreşimizde eğitim bilimlerini geliştirirken aynı zamanda kendilerine güvenlerini geliştirirler ve hür düşünüp davranırlar.

Perspektiva Kreşi'nin misyonu, 2-6 yaş arası çocuklar için bireysel özellikleri göz önünde bulundurarak güvenilir bir yer sağlamaktır. Bu kreşin açılmasındaki gaye, çocuklar için güvenilir ve eğitici bir yer ve meraklarını ve yaratıcılıklarını hür bir şekilde geliştirebilecekleri bir alan sağlamaktır.

Perspektiva Kreşi, 08.01.2016 tarihinde, ülkede çocuk bakımı ve eğitimi merkezleri eksikliği gözle görülür bir durumda iken Hyrmete Tamniku tarafından kurulmuştur ve Hyrmete Tamniku, halen bu eğitim kurumunun yöneticisi durumundadır. Açılışın ilk gününde Perspektiva Kreşi bir öğretmen ve 15 öğrenci ile açılmıştır. Bugün ise okulun ekibi 16 öğretmenden oluşmakta ve öğrenci sayısı 100'den fazladır.

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Okulda görüşme yaptığımız öğretmenlerin ikisi de kadındır. Biri 40, diğeri ise 47 yaşındadır. İlk öğretmenimizin meslekî tecrübesi 2, diğerrinin ise 10 senedir. Her iki öğretmenimiz de değerler eğitimi ile ilgili ders almamış, seminer veya konferansa katılmamıştır.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

K9: Değerler denince, insanî değerleri eğiterek, bir kişiliğin oluşumunu ve gençliğin kimliğini anlayabildiğimizi düşünüyorum. Eğitim, temel olarak değerleri ve erdemleri seçme yeteneğidir. Çocuklar sevgi, samimiyet, adâlet, dayanışma ve yüksek ruh gibi en yüksek insanî erdemleri öğrenir. Biz öğretmenler de çocuklara insanî değerleri öğretmenin ahlâkî sorumluluğunu hissediyoruz. Değerler, çocuk eğitiminde çok önemli bir sanattır. Bence bu süreç ebeveynlerden ve aileden başlar ve daha sonra öğretmenlerden devam eder. Erken çocukluk döneminde başlaması gerektiğini düşünüyorum, daha sonra bunun zor olduğunu düşünüyorum. Çünkü yeniden eğitim, baştan eğitimden daha zor. Zaten değerler eğitimi alan bir öğrencinin davranışlarında değişiklik olduğunu fark ediyoruz ve diğerlerini kötü davranışlarından dolayı eleştiriyorlar. Örneğin; onlara yalan söylemelerini, dürüst olmalarını öğretiyoruz. Rol yapma yoluyla öğretmek istediğimiz şeyleri canlandırmaya çalışıyoruz. Çocuklarla yapmayı planladığımız konularda çalışıyoruz, hikâyeler okuyoruz. Aileler de genel olarak değerler eğitimine destek veriyorlar. Ancak ben kendi adıma daha fazla destek görmek istediğimi belirtmek isterim. Değerler eğitimi için okuma köşemiz ve öğrenilmesi gereken değerler hakkında mesaj veren herhangi bir hikâyenin rolünü oynadığımız dramatizasyon köşesi bulunmaktadır. Materyallerimiz var. Bunlar daha çok müfredata dayalı kitaplar. İlköğretim öncesi çocuklar, doğruyu söyleme, dürüstlük vb. değerleri daha çok merak ediyorlar. Her eğitimin temeli ailedir. Bu yüzden aile katılımı ve çevrenin önemi çok büyüktür. Biz bazen sergilere, diğer engelliler okullarına ve Prizren Birliği'ne ziyaretler düzenleriz. Benim sınıfımda farklı etnik yapıdan öğrenci bulunmamaktadır.

K10: İnsanî değerlerin eğitimi, bireyin sağlıklı bir kişiliğini oluşturmak için erken çocukluk döneminde başlanması gereken çok önemli bir süreçtir. Saygı, sevgi, vatan sevgisi, sorumluluk, dürüstlük, dayanışma, hoşgörü en çok üzerinde durduğum değerlerdir. Değerler müfredatta sunulurlar. Bu değerlerin sunumunun yoğunluğu birbirinden farklıdır. Bu aynı zamanda, bir öğretmenin bu değerleri geliştirmek amacıyla yaptığı ekstra çalışmaları olmasının birer sebebidir. Bu konu iki tarafın da endişesi olmalıdır bana göre okulun da ailenin de ve toplumun da...

Değerler eğitimi erken çocuklukta başlamalıdır. Çünkü çocuklar öğrendikleri değere bağlı olarak farklı etkinliklerde daha fazla sorumluluk alırlar, birbirlerine karşı daha fazla tolerans gösterirler. Aileleri de sürece dâhil ediyoruz. Kendi çocuklarına değerler eğitimi içeren malzemeyi okumaya onlara rehberlik ediyoruz. Aileler okuldaki etkinliklerimize de katılırlar. Vatanseverlik ve vatan sevgisini işleyen bayram şenlikleri düzenlediğimiz durumlarda, ebeveynler etkili bir ortak rolü oynarlar. İşleyeceğimiz temaya göre köşelerimiz olur. Okuma köşesi. Konuya göre seçtiğimiz birçok kaynağımız var. Çocuklar, değerlerin öğrenilmesi sırasında meydana gelen konuşmalara katılmaya özen gösterir ve bunları günlük yaşamda yavaş yavaş güçlendirir ve uygularlar. Örneğin; bir ortamda,

ister sınıfta veya başka bir yerde olsun, çocukları etkileyecek değerlerin öğelerini temsil eden fotoğraf veya resim bulunursa, onları sürekli gören çocuklar, burada sunulan davranışların veya eylemlerin doğru olduğunu ve o şekilde davranmaları gerektiğini öğrenirler. Bu bazen de gezilerle desteklenir. Prizren Birliği anıtını ziyaret gibi. Sınıfımda farklı öğrencilerim var. Onlarla özellikle malûliyet kavramı üzerinde duruyorum.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kosova’da okul öncesi eğitim kurumlarında değerler eğitimi konusunu ele alan projemiz kapsamında yapılan çalışmalar sırasında görülmüştür ki; öğretmenler, değerler ve değerlerin dönem çocuklarına kazandırılması konusundaki bilinç ve farkındalık düzeyleri oldukça yüksektir. Dönem çocuklarının kişilik ve karakter gelişimi ve oluşumunda değerler eğitiminin önemi dikkate alınmaktadır. Değerler ve değer eğitimi konusu, günümüz dünyasında her toplumda olduğu gibi, Kosova’da da önem verilen bir konudur. Okul öncesi eğitimi alanında görev alan öğretmenler, derslerinde ve uygulamalarında bu konuya önem vermekte ve sözlerinde de bunu dile getirmektedirler. Öğretmenler, değerlerin program içerisinde yer aldığını belirtmekte; aynı zamanda hem program içerisinde hem de örtük program kapsamında değerler ve değer eğitimi uygulamaları yer vermektedirler. Buna dair uygulamalar, eğitim süreçlerinde her fırsatta yer almakta ve değerler, erken yaşlardaki eğitimin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Değerlerin çocuklara kazandırılmasında ve değer eğitiminde uygulamanın ve model olmanın önemi öğretmenler tarafından sık sık vurgulanmaktadır.

Öğretmenler, değer eğitiminin erken yaşlarda (okul öncesi dönemde) başlaması gerektiğini önemle belirtmekte; bu dönemde verilen değerler eğitiminin çocukların davranışlarında yol açtığı değişiklikleri gözlemlediklerini dile getirmektedirler.

Değerlerin kazandırılması ve değer eğitimi konusunda sınıflarda yapılan etkinlikler ve bu etkinliklere ailelerin desteği önem taşımaktadır. Özellikle öğretmenle anne-baba davranışları arasındaki tutarlılığın önemi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çocuğun eğitiminde ve gelişiminde okul-aile iş birliği önem taşımaktadır. Öğretmenlerin ve anne-babaların rol model davranışları, çocuk gelişiminde etkili ve belirleyici bir unsurdur.

Değerler, millî kimliğin korunması ve çocuklara kazandırılmasının bir yolu ve vasıtası olmanın yanında, aynı zamanda farklılıkların farkına varma ve farklılıklara saygı duyma bilincinin kazandırılmasının da bir aracıdır. Dolayısıyla değerler eğitimi, ötekileştirmeden, farklılıklar içerisinde bir arada yaşama bilincinin kazandırılması süreci olarak da değerlendirilebilir.

Değerler, evrensel nitelikli olabileceği gibi, aynı zamanda ahlâkî ve dinî boyutuyla da değerlendirilebilir. Değerlerin bir kısmı seküler toplumsal alanlarda ve hayatlarda yer alırken, bir kısım değerler de dinî kaynaklardan beslenmektedir. Toplumların dindarlık düzeyine ve dinin toplumsal hayatta yer alışı şekline bağlı olarak değerler dinden beslenmekte ve dinî renge bürünmektedir. Bir kısım değerler evrensel niteliklidir ve her toplumda önemsenen, ortak olarak değer gören değerlerdir.

Kosova toplumu büyük oranda müslüman bir nüfusu (%95,6) barındırmakla birlikte; seküler bir devlet yapısına sahip olması nedeniyle değerlere daha çok evrensel boyutuyla ve millî duyguların ve millî kimliğin geliştirilmesi çerçevesinde önem veren bir toplum olarak görülmektedir. Buna göre, öğretmenlerin ifadelerinden okul öncesi eğitim süreçlerinde evrensel nitelikli değerler olarak belirtilebilecek olan ‘sevgi, saygı, merhamet, şefkat, adâlet, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, barış, şiddete başvurmama, adâlet, dürüstlük, hoşgörüye önem verildiği anlaşılmaktadır. Elbette bu değerlerin dinin de önem verdiği ve üzerinde durduğu değerler olduğu unutulmamalıdır.

Etik Onay: Bu araştırma için Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun 2022/06 sayılı oturum ve 37 nolu kararı ile etik izin alınmıştır.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2004). Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) İlköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akduman G. (2015). "Okul öncesi eğitimin tanımı ve önemi", Ed. Gülden Uyanık Balat, Okul öncesi Eğitime Giriş, 5. Basım, Ankara: Nobel Yayınları.
- Ay, M. E. (1998). Çocuklara iman esaslarının öğretimi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu*. İstanbul.
- Babayonuz Bajmakua, B. (2017). Çokkültürlü eğitim perspektifinden Kosova'da sosyal bilgilerin yapılandırılması MBD 2017, 85-93.
- Balat Uyanık, G. (2012). Okul öncesinde değerler eğitimi İçinde. G. Balat Uyanık (Ed.), *Okul öncesinde değerler eğitimi ve etkinlik örnekleri*, Ankara: Pegem A, 2-33.
- Bilgin, B. (1981). Din eğitiminin genel eğitimdeki yeri. *AÜİF Dergisi*, 469-483.
- Bilgin, B. (1990). İslam ve çocuk. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayıncılık.
- Demir, K. ve Demirhan İşcan, C. (2007). Hayat bilgisi dersinde değerler ve değerler eğitimi. *1. Ulusal İlköğretim Kongresi*, 15-17 Kasım 2007, 1-15.
- Ergül, H. F. (2009). Kosova'da Türkçe eğitim ve sınıf öğretmeni yetiştirme ihtiyacı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13:39-51.
- Güler Yıldız, T. (2014). Ailenin tanımı, tarihsel gelişimi ve aile çeşitleri. Ankara: Pegem.
- Güler Yıldız, T. (2017). Ailenin tanımı, tarihsel gelişimi ve aile çeşitleri. T. Güler Yıldız, (Ed.). *Anne Baba Eğitimi* (4. Baskı) içinde Ankara: Pegem Akademi, 13-35.
- İşcan Demirhan, C. (2007). İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Kazu, İ. Y. ve Yılmaz, M. (2018). Çokkültürlü eğitim perspektifinden Kosova'da sosyal bilgilerin yapılandırılması, *Turkish Journal Of Educational Studies*, 5(2), 64-75.
- Kazu, İ. Y. ve Yılmaz, M. (2018). Ülkemizdeki okul öncesi eğitimin bazı veriler açısından oecd ve ab üyesi ülkeleri ile karşılaştırılması, *Turkish Journal Of Educational Studies*, 5(2), 64-75.
- Koro, B. (2000). Kosova'da Türkçe eğitiminin gelişimi (1). *Sofra Kültür ve Sanat Dergisi*, 1, 4, 22-23.
- Koro, B. (2014). Kosova Cumhuriyeti ilköğretim okullarının tarih dersi müfredatında ve ders kitaplarında Balkan Savaşları, Ayrıbasım.
- Kuşdil, M.E., ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değerler yönelimi ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Lorch, E.P., Anderson, D.R., & Levin, S. R. (1979). The relationship between visual attention and children's comprehension of television. *Child Development*, 722-727.
- Metlilo, E. (2017). Öğretmen ve veli görüşlerine göre ailelerin eğitime katılım (Kosova Örneği), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Poyraz, T. (2007). Etnik sosyoloji açısından Kosova Türkleri: Prizren ve Mamuşa Örneği. Hacettepe Üniversitesi.
- Pupovci, D. (2002). Teacher Education System in Kosovo. *Metodika*, 3(5), 125-145. (http://www.seeeducoop.net/education.../teacher_education_in_kos-enlt05.pdf) adresinden 21 Haziran 2022'de alınmıştır.
- Selçuk, M. (1991). Çocuk eğitiminde dini motifler (Okul Öncesi Çağ), *Din Öğretimi Dergisi*, 32-52.
- Topsakal C. ve Koro, B. (2007). Kosova'da yaşayan Türkçe eğitim. Bay Yayınları.
- Türk Dünyasının Eğitim Sistemleri ve Sorunları Eğitim Raporu, 2017.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014). Değerler eğitimi. (2. Baskı). Ankara: Pegem A.
- Yıldırım, B. ve Yıldırım, S. (2012). Kosova'da öğretmen yetiştirme politikası (1990-2010). *e-Journal of New World Sciences Academy*, 7(4), 57-74.
- Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5.sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz değer sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19: 1-15.
- Zengin, M. ve Topsakal, C. (2008). Kosova Eğitim Sistemi ve Türkiye Eğitim Sistemi le Karşılaştırılması. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 8: 107-126.
- Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı. (2001). Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi, Priştine. <https://shfnaimfrasheri.weebly.com/>, (erişim tarihi: 26.06.2022).
- <https://www.caritaskosova.org/en/research-analysis> (erişim tarihi: 17.06.2022).

<https://www.flickr.com/photos/38380117@N05/>, (erişim tarihi: 15 Haziran 2022).
<http://www.mfa.gov.tr/kosova-kunyesi.tr.mfa> (erişim tarihi: 18.06.2020).
<http://www.tdk.gov.tr>, (erişim tarihi: 21 Haziran 2022).
<http://www.tdk.gov.tr>, (erişim tarihi: 25 Eylül 2019).

Extended Abstract

The preschool period is pivotal for human development, as it is when children begin adapting to social values and norms through socialization. This stage, serving as the foundation for formal schooling, is critical for values education. In a rapidly changing world, with technological and social shifts, the emphasis on values education in society is growing. Preschool education, increasingly recognized for its role in comprehensive child development, supports children in various developmental areas and introduces them to essential values, shaping skills they will use throughout their lives. Therefore, prioritizing values education in preschool settings is vital, impacting both the child's personality and academic achievements. This study focuses on Kosovo, a nation distinguished by its ethnically diverse population, to understand how values education is integrated and approached in preschool education. The research involved visiting schools in different regions of Kosovo, interviewing educators, and conducting classroom observations. Ten teachers from five schools provided insights into the current state of values education. The research aims to compare Kosovo's practices with those in Türkiye, offering a broader perspective on the implementation of values education across different cultural contexts. Using observation and interview methods, the study delved into the attitudes and practices of preschool education in Kosovo. Teachers demonstrated a high awareness of the importance of imparting values, recognizing its significance in the development of children's personalities and characters. The research found that values education is not only included in the formal curriculum but also in more subtle, indirect forms, with teachers frequently emphasizing the need to model these values. The study highlighted the importance of starting values education at an early age, noting observable changes in children's behavior due to values education. Classroom activities for values acquisition and the support of families in these endeavors emerged as crucial. Consistency between the behaviors of teachers and parents, and the importance of school-family cooperation, were identified as key factors in effective values education and child development. Despite Kosovo's predominantly Muslim demographic (95.6%), the secular nature of the state has fostered a universal approach to values education. Teachers emphasized values such as love, respect, mercy, compassion, justice, truthfulness, honesty, tolerance, peace, non-violence, and honesty, which align with both national identity development and religious principles. This universal approach to values in preschool education underscores the societal emphasis on nurturing well-rounded, morally grounded individuals from an early age. Overall, this study provides insights into the current practices and perspectives of values education in Kosovo's preschool settings, contributing to a deeper understanding of how values are cultivated in early childhood education within diverse cultural settings.